

Львівський державний університет фізичної культури
Кафедра футболу

Ігор ЧОРНОБАЙ

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ

**Львів
ЛДУФК
2016**

УДК 796.332
ББК 75.578
Ч 75

*Рекомендовано до друку вченою радою
Львівського державного університету фізичної культури
(протокол № 7 від 14 липня 2015 року)*

Рецензенти:

- В. І. Левків**, канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент, доцент кафедри спортивних та рекреаційних ігор (Львівський державний університет фізичної культури);
А. В. Дулібський, канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри футболу (Львівський державний університет фізичної культури);
О. В. Байрачний, канд. наук з фіз. виховання і спорту, доцент кафедри футболу (Національний університет фізичного виховання і спорту України);
Р. М. Поточняк, ветеран команди «Карпати» (Львів), методист-інструктор (Львівська СДЮСШОР-4);
І. Є. Кульчицький, ветеран, капітан команди «Карпати» (Львів), тренер-викладач (Львівська СДЮСШОР-4)

Чорнобай І.

- Ч 75 Історія розвитку футболу : посібник / Ігор Чорнобай. – Львів : ЛДУФК, 2016. – 648 с. [+ 68 с. іл.].
ISBN 978–966–2328–94–3

У виданні висвітлено початки розвитку футболу, зміни у правилах, організації гри. Систематизовано інформацію про міжнародні футбольні організації, змагання, участь у них українських футболістів, про найкращі за міжнародними, національними рейтингами збірні, клубні команди, найвідоміших футболістів, воротарів, тренерів, арбітрів України і світу. Подано відомості про футбольні змагання в Україні та колишньому СРСР, досягнення команд, гравців. Увагу зацентовано на постатях відомих українських науковців, викладачів кафедр футболу.

Рекомендовано студентам вищих навчальних закладів, що вивчають «Теорію і методику обраного виду спорту (футбол)», «Теорію і методику футболу», «Історію спорту», а також фахівцям галузі фізичної культури та спорту і широкому загалу.

Автор висловлює щире подяку за допомогу в підготовці та виданні цієї книги колективу редакційно-видавничого відділу Львівського державного університету фізичної культури, зокрема, керівникові відділу Оксані Борис, редакторам Ірині Лайтарук та Єлизаветі Лупиніс, а також директорів бібліотеки Університету Ірині Свістельник, історикові львівського футболу Богданові Люпі та спортивному журналістові, історику Іванові Яремку.

ISBN 978–966–2328–94–3

© Чорнобай І., 2016
© Львівський державний університет фізичної культури, 2016

Зміст

Перелік умовних позначень	7
ВСТУП	9
Розділ 1. ПОЧАТКИ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ	
1.1. Ігри з м'ячем у прадавні часи	10
1.2. Зародження футболу	14
1.3. Еволюція правил гри у футбол	18
1.4. Найстаріші футбольні турніри	27
1.5. Зародження футболу в різних регіонах України	32
1.5.1. Зародження футболу в Галичині, на Буковині	32
1.5.2. Зародження футболу на Закарпатті	57
1.5.3. Зародження футболу на Волині та Житомирщині	60
1.5.4. Зародження футболу на Одещині та Миколаївщині	63
1.5.5. Зародження футболу на Київщині та Черкащині	66
1.5.6. Зародження футболу на Дніпропетровщині та Криворіжчині	72
1.5.7. Зародження футболу на Донеччині та Луганщині	75
1.5.8. Зародження футболу на Полтавщині та Харківщині	79
1.5.9. Чемпіонати УРСР 1921–1936 років	81
1.6. Еволюція тактичних систем гри	82
1.7. Визначні історичні дати, події у розвитку футболу	94
Розділ 2. МІЖНАРОДНІ ФУТБОЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЗМАГАННЯ	
2.1. Міжнародні футбольні організації	98
2.2. Чемпіонати світу з футболу	114
2.3. Турніри з футболу на Олімпійських іграх	139
2.4. Українські футболісти на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи з футболу	144
2.5. Найвідоміші клуби та гравці української діаспори у США та Канаді	154
2.6. Кубок Америки з футболу	161
2.7. Чемпіонати Європи з футболу	163
2.8. УЄФА Євро 2012 в Україні та Польщі	168
2.9. Чемпіонати світу, Європи з футболу серед жінок	171
2.10. Міжнародні клубні змагання	175

2.10.1. Ліга чемпіонів УЄФА	176
2.10.2. Кубок ярмарків	177
2.10.3. Кубок володарів Кубків УЄФА	178
2.10.4. Кубок УЄФА	178
2.10.5. Ліга Європи УЄФА	179
2.10.6. Суперкубок УЄФА	179
2.10.7. Кубок Лібертадорес	180
2.10.8. Південноамериканський кубок	181
2.10.9. Міжконтинентальний кубок	181
Розділ 3. НАЙКРАЩІ ЗБІРНІ, КЛУБНІ КОМАНДИ, ФУТБОЛІСТИ, ВОРОТАРІ, ТРЕНЕРИ, АРБІТРИ	
3.1. Найкращі у світі національні збірні команди	183
3.2. Найкращі клубні команди світу	197
3.3. Найкращі футболісти в історії футболу	214
3.4. Найкращі воротарі світу, України	241
3.5. Видатні футбольні тренери світу, України	250
3.6. Найкращі арбітри	261
Розділ 4. ФУТБОЛЬНІ ЗМАГАННЯ В СРСР. ДОСЯГНЕННЯ КОМАНД І ГРАВЦІВ	
4.1. Чемпіонат у вищій, першій, другій лізі та Кубок СРСР з футболу. Чемпіонат УРСР серед аматорів	276
4.2. Досягнення клубів, гравців	285
4.2.1. Російські клуби вищої ліги СРСР	286
4.2.1.1. «Спартак» (Москва)	286
4.2.1.2. «Динамо» (Москва)	291
4.2.1.3. ЦСКА (Москва)	294
4.2.1.4. «Торпедо» (Москва)	298
4.2.1.5. «Локомотив» (Москва)	300
4.2.1.6. «Зеніт» (Ленінград)	301
4.2.2. Українські клуби вищої ліги СРСР	304
4.2.2.1. «Динамо» (Київ)	304
4.2.2.2. «Дніпро» (Дніпропетровськ)	343
4.2.2.3. «Зоря» (Луганськ)	351
4.2.2.4. «Карпати» (Львів)	354
4.2.2.5. «Металіст» (Харків)	374

4.2.2.6. «Чорноморець» (Одеса)	378
4.2.2.7. «Шахтар» (Донецьк)	381
4.2.3. Клуби вищої ліги з інших республік СРСР	389
4.2.3.1. «Арарат» (Єреван)	389
4.2.3.2. «Даугава» (Рига)	391
4.2.3.3. «Динамо» (Мінськ)	391
4.2.3.4. «Динамо» (Тбілісі)	393
4.2.3.5. «Жальгіріс» (Вільнюс)	398
4.2.3.6. «Кайрат» (Алма-Ата)	400
4.2.3.7. «Нефтчі» (Баку)	401
4.2.3.8. «Ністру» (Кишинів)	402
4.2.3.9. «Пахтакор» (Ташкент)	403
4.3. Збірна СРСР з футболу, українські футболісти в її складі	407
Розділ 5. ФУТБОЛЬНІ ЗМАГАННЯ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ. ДОСЯГНЕННЯ КОМАНД ТА ГРАВЦІВ	
5.1. Федерація футболу України	415
5.2. Національна збірна команда України з футболу	420
5.3. Чемпіонат у вищій/Прем'єр/Парі-матч, першій, другій, жіночій лігах та Кубок України з футболу	437
5.4. Досягнення клубів, гравців вищої/Прем'єр/Парі-матч ліги України	448
5.4.1. «Арсенал» (Київ)	448
5.4.2. «Борисфен» (Бориспіль)	450
5.4.3. «Буковина» (Чернівці)	451
5.4.4. «Верес» (Рівне)	453
5.4.5. «Волинь» (Луцьк)	456
5.4.6. «Ворскла» (Полтава)	459
5.4.7. «Говерла» (Ужгород)	460
5.4.8. «Динамо» (Київ)	463
5.4.9. «Дніпро» (Дніпро)	474
5.4.10. «Зірка» (Кропивницький)	480
5.4.11. «Зоря» (Луганськ)	482
5.4.12. «Іллічівець» (Маріуполь)	485
5.4.13. «Карпати» (Львів)	486
5.4.14. «Кремінь» (Кременчук)	494

5.4.15. «Кривбас» (Кривий Ріг)	496
5.4.16. «Львів» (Львів)	497
5.4.17. «Металург» (Донецьк)	500
5.4.18. «Металург» (Запоріжжя)	503
5.4.19. «Металіст» (Харків)	506
5.4.20. «Миколаїв» (Миколаїв)	510
5.4.21. «Нафтовик-Укрнафта» (Охтирка)	511
5.4.22. «Нива» (Вінниця)	514
5.4.23. «Нива» (Тернопіль)	516
5.4.24. «Оболонь» (Київ)	521
5.4.25. «Одеса» (Одеса)	523
5.4.26. «Олександрія» (Олександрія)	524
5.4.27. «Олімпік» (Донецьк)	526
5.4.28. «Прикарпаття» (Івано-Франківськ)	527
5.4.29. «Севастополь» (Севастополь)	531
5.4.30. «Сталь» (Алчевськ)	534
5.4.31. «Таврія» (Сімферополь)	536
5.4.32. «Темп» (Шепетівка)	539
5.4.33. «Торпедо» (Запоріжжя)	542
5.4.34. «Харків» (Харків)	543
5.4.35. «Чорноморець» (Одеса)	544
5.4.36. «Шахтар» (Донецьк)	548
5.5. Гравці, що провели найбільше матчів і забили найбільше голів у вищій/Прем'єр-лізі та Кубку України	556
5.6. Найстарші футболісти у вищій лізі України	560
Розділ 6. УКРАЇНСЬКІ НАУКОВЦІ, ВИКЛАДАЧІ У СФЕРІ ФУТБОЛУ	567
Список використаних джерел	581

Перелік умовних позначень

АФС	Австрійський футбольний союз
АФЖ	Асоціація футбольних журналістів
АФК (AFC)	Азійська футбольна конфедерація в Азії та Австралії
АПЛ	Англійська професійна ліга
АТО	Антитерористична операція
БРСР	Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
ВДПУ	Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського
(в)	Воротар
ГСКВ м. Львова	Гімнастично-співоче коло вчителів м. Львова
ДДІЗФВС	Донецький державний інститут здоров'я, фізичного виховання і спорту
1Д	Перший дивізіон
2Д	Другий дивізіон
ДП	Команди депортованих переселенців
ІФАБ (IFAB)	Міжнародна рада футбольних асоціацій
(к)	Капітан команди
КАФ (CAF)	Африканська футбольна конфедерація
КВК	Кубок володарів Кубків європейських країн
КЄЧ	Кубок Європейських чемпіонів
КОНКАКАФ (CONCACAF)	Конфедерація футбольних асоціацій Північної, Центральної Америки і Карибського регіону
КОНМЕБОЛ (CONMEBOL)	Південноамериканська футбольна конфедерація
ЛДУФК	Львівський державний університет фізичної культури
ЛЕ	Ліга Європи УЄФА
ЛОЗПН (LOZPN)	Львівський окружний футбольний союз
ЛЧ	Ліга чемпіонів УЄФА
МРСР	Молдавська Радянська Соціалістична Республіка
ФІФА (FIFA)	Міжнародна федерація футболу асоціації
МФІСФ (IFFHS)	Міжнародна федерація історії і статистики футболу
НДР	Німецька Демократична Республіка
НУФВСУ	Національний університет фізичного виховання та спорту України
ОІ	Олімпійські ігри

ОФК (OFC)	Конфедерація футболу Океанії
ПФЛ	Професіональна футбольна ліга
РРФСР	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
САС (CAS)	Спортивний арбітражний суд
СКА	Спортивний клуб Армії
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
СТ	Спортивне (спортове) товариство
ТТД	Техніко-тактичні дії
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
суботник	Толока в суботу за радянських часів
УзбРСР	Узбецька Радянська Соціалістична Республіка
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСК	Український спортивний клуб
УСО	Український спортовий осередок
УСС	Український спортивний союз
УАСТ	Українсько-американське спортивне товариство
УЕФА (UEFA)	Унія (Союз) європейських футбольних асоціацій
ФА	Англійська футбольна асоціація
ФІФПро	Міжнародна федерація асоціацій професіональних футболістів
ФК	Футбольний клуб
ФРН	Федеративна Республіка Німеччини
ФФ-Борд (NF-Board)	Нова федерація Борд
ФФУ	Федерація футболу України
ХДАФК	Харківська державна академія фізичної культури
ЦГВ	Центральна група військ
ЦСКА	Центральний спортивний клуб армії
ЧЄ	Чемпіонат Європи
ЧС	Чемпіонат світу
ЧУ	Чемпіонат України
FISU	Міжнародна студентська спортивна федерація
NASL	North American Soccer League (Північноамериканська футбольна ліга)
*	народився
†	помер
→	Футболіста орендував клуб

ВСТУП

Футбол – це спортивна гра, в якій гравці кожної з двох команд, б'ючи м'яч ногами, намагаються провести його у ворота супротивника. Футбол – найпопулярніший вид спорту. Слово футбол англійського походження (football: fut – нога, ball – м'яч). У багатьох країнах ця гра часто має іншу назву, пов'язану з історично-культурними традиціями. Італійці її називають кальчіо (calcio), угорці – лобдоруґаш (lobdorugash), німці – фусбаль (fußball), іспанці – футбол (fútbol), японці – х'єтаа (サッカー), хорвати – ногомет (nogomet), американці – сокер (soccer), поляки – пілка ножна (piłka nożna), українці в Галичині до 1940 р. називали футбол – копаний м'яч [517, 403].

Найкраще суть гри у футбол сформулював 1982 р. Джон Трінг: «Завдавати ударів дозволяється лише у м'яч», з метою «перемогти, забивши більше голів, ніж супротивник». Разом із забороною грати руками цих спрощених правил достатньо для гри у футбол на майданчиках подвір'їв, у парках, на луках [808, 879, 671].

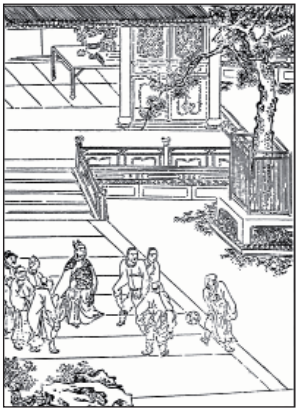
У сучасних навчально-методичних посібниках, підручниках з футболу недостатньо приділено уваги історії розвитку футболу, зокрема розвитку футболу в різних регіонах України.

У наданому матеріалі посібника в хронологічному порядку розкрито початки розвитку футболу, зміни в правилах, організації гри. Систематизовано інформацію про найстаріші футбольні турніри; міжнародні футбольні організації, змагання, участь у них українських футболістів, команд. Відзначено найкращі за міжнародними, національними рейтингами збірні, клубні команди, найвідоміших футболістів, воротарів, тренерів, арбітрів світу, України. Описано змагання у вищій / Прем'єр / Парі-матч лізі, першій, другій лізі та Кубку України; вищій, першій, другій лізі та Кубку колишнього СРСР, досягнення клубних, збірних команд, гравців. Звернено увагу на відомих українських науковців, викладачів кафедр футболу. Посібник буде корисним не тільки для студентів спеціалізації «Футбол», а й для фахівців галузі фізичної культури та спорту, футболістів, шанувальників футболу.

Розділ 1. ПОЧАТКИ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ

1.1. Ігри з м'ячем у прадавні часи. Гра у футбол зароджувалася на основі прадавніх ігор з м'ячем багатьох народів і культур світу. Коли саме вперше почали грати у футбол, достеменно не відомо.

У Стародавньому Римі існувала гра м'ячем – «сферомехія». Китайці з метою військової підготовки грали м'ячем, набитим кінським волоссям, у «чжу ке» близько 5000 років тому. Описано правила гри м'ячем у Китаї 2000 років тому [558, 671, 517].

Гра «куджу»

На ілюстрації до роману Ши Найаня «Річкові заплави» (XV ст.) зображено гру «куджу» за часів династії Мін у Китаї. З Китаю гра з копанням м'яча перейшла до Японії, де близько 600 р. н. е. грали в гру «кемарі» [671], за іншими даними в Японії грали в гру «кеннатт» за правління імператора Кемари [517].

Грали м'ячем і в Стародавньому Єгипті, Греції, що відображено в архівних знахідках [558, 671]. У Греції грали в ігри з м'ячем «файніду» («феніду»), «гарпаціон» («гарпанон»), де гравці обох команд (по 15 осіб) грали ногами, намагаючись завести м'яч у визначене місце. При гімназіонах споруджували спеціальні майданчики для гри, яка проводилася під керівництвом окремого вчителя. Грали греки м'ячем і в «епіскурос», але ця гра менше була подібна до футболу. М'ячі були набивними або зроблені з міхурів тварин, які надували повітрям та обмотували шкірою [558, 671, 799].

Грузинський поет XII ст. Шота Руставелі, один із найвидатніших представників літератури середньовіччя, котрий навчався у Греції, згадував про грузинську забаву з м'ячем «лело» [558, 671].

Після занепаду Греції футбол розвивався у римлян під назвою «гарпаstum». Гравці перекидали м'яч один одному з метою занести його за лінії суперника на майданчику. Відоме слово «calcio» – су-

часна назва гри у футбол в Італії, має спільне походження із назвою взуття гравців, яке називалося «calceus» [558].

У XIV ст. популярною у Франції була гра «шолтаж» на точність з влучення м'яча в обід діжки після удару ногою. У Нормандії у XVI ст. грали у гру «ля-суль», яка нагадувала футбол. Дві команди вулицями міст копали м'яч, пошкоджуючи майно міщан. Через це можновладці видавали укази про заборону гри, але розвага залишалася популярною [558, 671, 517]. У Франції грали в ігри з м'ячем ногами, що мали назву «соуле», «шоуль», «ля суль». Боротьба за м'яч у ній велася безкомпромісно, була небезпечною. З часом королі указами забороняли цю гру. Знову дозволили грати у футбол у Франції на початку XVII ст. З нагоди королівського візиту Людовіка XIII 1613 р. настоятель церкви в Уїлштирі організував футбольний матч. Слід зазначити, що перший посібник «Основи футбольного мистецтва» уклав француз, настоятель монастиря Рюксер, де футбол був популярний [558, 671, 517].

Відомо, що ще 1580 року італійський граф Джованні де Барді ді Верміо (Флоренція) видав «Правила гри в кальчіо», за якими визначали кількість учасників, ставили ворота, висували вимоги до розташування гравців. Гра розвивалася в аристократичних колах [558, 517].

Кальчіо у Флоренції, XVII ст.

В Англії дуже популярним видом розваг був «футбол натовпу», що своєю чергою завдавав збитків ремісникам, торговцям [558, 671]. У кожній з команд могло бути близько 500 гравців, які змагалися, переганяючи м'яч вулицями міста чи між селами до визначених меж (ліній), по кілька годин, до вечірньої темряви. У запеклій боротьбі часто виникали суперечки, бійки, травмування, але азарт гри, перемог кликав до нових баталій.

У 1314 році король Едуард II видав указ про заборону грати у футбол у великих містах через те, що це призводить до великого безладдя. Послідовники Едуарда II, англійські королі, аж до

Генріха VIII і королеви Єлизавети I (до 1572 р.), повторювали укази про заборону грати у футбол, караючи порушників штрафами, тюремними ув'язненнями [558, 671].

У п'єсах Вільяма Шекспіра (1564–1616), найвидатнішого англійського драматурга всіх часів, слово «футбол» трапляється двічі – у «Королі Лірі» та в «Комедії помилок». До 1667 року в Англії вийшло понад 30 королівських указів, які так чи інакше забороняли гру у футбол. Однак гра м'ячем ногами залишилася традиційною серед англійців. Футболістом був, зокрема, англійський король Генріх VIII [558, 517].

Пізніше, на початку XIX ст., гра була популярною серед учнів шкіл. Незабаром, у 40-х рр., в Англії почали утворюватися перші футбольні клуби [558].

В ігри з м'ячем грали здавна і на наших землях, зокрема, коли вони були приєднані до Польського королівства. Польський письменник, уродженець с. Журавного, що на Львівщині, Миколай Рей (1505–1569) у творі «Візерунок власний життя поштивої людини» засвідчив наступним поколінням: «...товчуть по стінах надутим м'ячем, яким вони, шаленці, грають ногами та руками...» [364].

Грали в ігри з м'ячем і при дворі польського короля Зигмунта I Старого (1507–1548), а також королів Зигмунта III Ваза (1587–1632), Яна III Собеського (1674–1696). Ян Собеський, уродженець містечка Олеська, рекомендував опікунові своїх синів: «...нехай собі у ті м'ячі грають» [364].

Про поширеність ігор з м'ячем серед українських козаків, їхніх джур, учнів січових, братських шкіл йдеться у видатному творі Миколи Гоголя «Тарас Бульба»: «...вони тепер могли налетіти на ворога на п'яти тисячах коней; замість луку, де вони гралися в м'ячика, тепер були відкриті широкі кордони, з-за яких вистромляв свою голову татарин і незрушно позирив турок у зеленій чалмі...» [364].

Ігри з м'ячем були поширені у школах України XVII ст., про що свідчить перекладена Славинецьким Єпифаном праця Еразма Роттердамського «Громадянство звичаїв дитячих» [698, 699]. У пункті 150 цієї праці, серед ігор, фізичних вправ для учнів у школі,

вдома, на вулиці автор рекомендує ігри з м'ячем, а також ігри з китайським м'ячем [698, 699].

Єпифан Славинецький

Славинецький Єпифан (* кін. XVI або поч. XVII ст., Волинь чи Поділля – † 19 листопада 1675 р., м. Москва). Український поет, ієромонах, перекладач, філолог, богослов. Учень та викладач Київської братської школи, автор понад 150 оригінальних і перекладених праць. На прохання російського царя Олексія переїхав до Москви 1649 р., започаткував просвітницький рух, перенесення української вченості до Росії. Автор першої Московської Біблії (1663), перекладеної з української Острозької Біблії. Своє багатство – бібліотеку – заповів Києво-Могилянській академії, але більшість книг залишилися в Москві. Власний спадок – 80 червінців – заповів українським монастирям [275].

Грали в ігри з м'ячем і в Америці на території Мексики ацтеки. Гравці переміщали м'яч на великі відстані [558, 517].

Контрольні питання

1. Коли найдавніше і в які ігри з м'ячем грали в Китаї, Японії?
2. В які ігри з м'ячем грали в Стародавній Греції?
3. Чи грали в ігри з м'ячем в Україні, Грузії?
4. Прадавні ігри з м'ячем у Римі, в Італії.
5. Хто і коли першим видав правила гри в «кальціо»?
6. В які ігри з м'ячем грали у Франції, Нормандії у XIV–XVII ст.?
7. Хто уклав перший посібник «Основи футбольного мистецтва»?
8. Де і коли грали у «футбол натовпу»?
9. Який стосунок до футболу мають англійські королі?
10. Поширеність ігор з м'ячем у XVI ст. у Речі Посполитій.
11. Поширеність ігор з м'ячем у козацькі часи в Україні.
12. Хто з українських педагогів у XVII ст. і в якій праці рекомендував для школярів ігри з м'ячем?

1.2. Зародження футболу. Чимало країн (Китай, Японія, Греція, Італія) оголошують себе засновниками футболу, оскільки там з давніх-давен люди грали в ігри з м'ячем. Усім претендентам є проста відповідь: «А де ваші ігри тепер? Адже ми граємо в гру за англійськими правилами, яку вони та інші народи (британці, французи) поширили по всьому світу» [671]. Історики та футбольні фахівці вважають, що футбол постав на традиціях давніх ігор з м'ячем, а батьківщиною його є, безперечно, Англія [558, 671].

У першій половині XIX ст. в Англії грали руками і ногами овальним м'ячем у регбі (у місті Регбі) і круглим м'ячем тільки ногами у футбол (у містечку Херроу). У 1823 р. гравцям було дозволено бігти з м'ячем [558, 671, 517].

Зазвичай у футбол грала переважно молодь. На початку XIX ст. він був введений до шкільних навчальних програм, але ще не існувало єдиних правил гри. Одні правила допускали ведення і передачу м'яча руками, інші забороняли; в одних командах кількість гравців обмежували, в інших – ні. В одних правилах дозволялося штовхати, робити підсікання і бити суперника по ногах, в інших це було заборонено. Це призводило до частих суперечок між учасниками змагань [558, 671].

У 1847 році грали, зокрема, за ітонськими правилами гри, в яких було визначено положення «поза грою» – sneaking, коли перед гравцем троє чи менше суперників, а м'яч позаду гравця [671].

Перша офіційно зареєстрована спроба виробити універсальний звід футбольних правил була зроблена у 1848 р. [558, 671]. Викладачі Генрі де Уїнтон (1823–1895) і Джон Чарльз Трінг з Кембриджського університету зустрілися з представниками приватних шкіл Ітона, Харроу, Шрусбері, Регбі та Вінчестера з метою сформулювати і прийняти єдині правила [671, 808, 858]. Унаслідок дискусії, яка тривала 7 годин і 55 хвилин, був оприлюднений документ під назвою «Кембриджські правила». Їх запозичили багато команд з прилеглих до Кембриджу місцевостей, але загального визнання вони не здобули. Проте «Кембриджські правила» стали першими розробленими правилами футболу, передвісниками й основою формування сучасних футбольних правил [558, 671, 517].

Джон Чарльз Трінг

Джон Чарльз Трінг (англ. John Charles Thring; *11 червня 1824 р. – †3 жовтня 1909 р.) – у минулому футболіст Кембриджського університету, грав за команду школи Шрюсбері (англ. Shrewsbury School), автор перших виданих правил гри у футбол. Організував зустріч з представниками приватних шкіл, щоб сформулювати і прийняти перші єдині правила гри у футбол, які пізніше назвали «Кембриджськими правилами». У 1862 р. вперше видав Правила гри у футбол, які назвав «Найпростіша гра» [808].

На початках розвитку регбі й футболу м'яч виготовляли із сечових міхурів тварин [671]. У 1838 р. американець Чарльз Нельсон Гудієр або Гудійр (англ. Charles Nelson Goodyear, *29 грудня 1800 р. – †1 червня 1860 р.) вперше здійснив вулканізацію каучуку і 1844 р. запатентував винахід. У 1855 р. він запропонував м'яч, виготовлений з гуми [620]. Незалежно від Гудієра, 1851 р. взуттевіки з м. Регбі – Річард Ліндон і Вільям Гілберт – привезли на виставку в Лондон вироблені з гуми регбійний і футбольний м'ячі. Англієць Річард Ліндон (1816–1887) 1862 р. створив першу надувну гумову футбольну камеру, що зумовило промислове виготовлення м'ячів, та винайшов насос [671, 799].

Річард Ліндон

Перший у світі англійський футбольний клуб з однойменного міста «Шеффілд» (англ. «Sheffield F.C.»), найстаріший з наявних нині, засновано в 1857 р. Сьогодні він грає у 8-му за рівнем дивізіоні Англії.

«Форест клуб» з'явився 1859 р. в містечку Єпінг, поблизу Лондона. Загалом найстарішими є клуби «Барнс», «Блекхет», «Кристал Палас», «Кільбурн», «Крузейдер» [558, 671].

У 1863 році Ебенізер Кобб Морлі опублікував статтю з пропозицією створити керівний орган футболу. Ідею Морлі підтримали

керівники інших футбольних клубів [558, 671]. Отже, 26 жовтня 1863 р. представники футбольних клубів зустрілися в «Таверні Каменярів» (Freemasons' Tavern) у Ковент Гардені. Це було перше засідання Англійської футбольної асоціації (ФА), першого офіційного футбольного органу. Учасники цієї зустрічі звернулися із закликом до представників інших приватних шкіл Англії приєднатися до асоціації. Усього відбулося 6 засідань учасників Футбольної асоціації в період від жовтня до грудня 1863 р. [558, 671].

Ебенізер Кобб Морлі (*16 серпня 1831 р. – †20 листопада 1924 р.) – адвокат з міста Кінгстон-апон-Халл. Капітан клубу «Барнс», організатор створення Англійської футбольної асоціації та затвердження нею перших Правил гри у футбол. Саме тому його вважають не лише батьком ФА, але й батьком футболу. Морлі став першим секретарем ФА у 1863–1866 рр. та другим її президентом (1867–1874) [558, 671].

Ебенізер Кобб Морлі

Сьогодні з поваги до першої у світі Асоціації футболу Англії в офіційному провадженні футбольних справ вживається лише назва організації – **Футбольна асоціація** та абревіатура **ФА** [558, 671].

Найбільш прийнятними для Асоціації виявилися «Кембриджські правила», які й були прийняті за основу під час п'ятого засідання 1 грудня 1863 р. [671].

За правилами заборонено футболістам пересуватися по полю з м'ячем у руках, не дозволено блокування, поштовхи, підніжки і підсічки, завдання ударів по ногах. Більшість делегатів підтримали цю пропозицію, окрім Френсіса Кемпбелла, представника футбольного клубу «Блекхет» і першого керівника фінансами Футбольної асоціації. Під час шостого і заключного засідання 8 грудня 1863 р. Ф. Кембелл повідомив присутнім, що хоча клуб «Блекхет» затвердив принципи Асоціації, він не може погодитися грати за новими правилами, які забороняють підніжки, підсічки, і оголосив про вихід з організації. За результатами зустрічі 8 грудня

Футбольна асоціація опублікувала *Правила гри у футбол – перший детальний набір правил з 13 пунктів* [558, 671, 517].

Датою народження футболу вважається 8 грудня 1863 р. У цей день на засіданні Футбольної асоціації Англії було прийнято рішення вважати футбол і регбі різними видами спорту [558, 671].

Ухвалені членами футбольної асоціації Правила гри у футбол визначали максимальну ширину та довжину поля, процедуру початку гри з центру поля, тлумачили різні терміни, зокрема взяття воріт, вкидання м'яча в гру, положення «поза грою». Торкатися та передавати м'яч руками було дозволено за умови, що його спіймали після першого відскоку. Незважаючи на уточнення характеристик взуття (забороняли взуття з металевими шипами, залізними вставками та з гутаперчі), не було конкретних правил про кількість гравців, виконання пенальті, штрафних ударів, розмірів футбольного м'яча, порушень правил гри.

Капітани команд узгоджували ці моменти перед початком кожного матчу [558, 671].

Установлені Футбольною асоціацією Англії правила негайно набули чинності. Клуби «Шеффілд» та «Ноттінгем» проводили щорічні змагання за правилами ФА. Упродовж наступних двох років приєдналися клуби «Честерфілд» і «Стоук». До того часу команди визначилися з кількістю футболістів (по 11 в кожній команді), грали кулястим м'ячем (на відміну від регбі). Усі гравці перед м'ячем перебувають у положенні «поза грою», унеможливаючи передачу м'яча вперед, як це прийнято в регбі сьогодні. Згодом ввели заборону на гру руками, за винятком одного гравця в кожній команді – воротаря.

За десять років існування Футбольної асоціації до неї увійшло лише 18 клубів, що свідчить про нелегкий шлях здобуття популярності футболу [558, 671].

Контрольні питання

1. Хто і коли сформував «Кембриджські правила» гри у футбол?
2. Коли і де засновано перший футбольний клуб?

3. Яку роль відіграли Р. Ліндон і В. Гілберт у розвитку футболу?
4. Діяльність з розвитку футболу Г. де Уінтона та Д. Ч. Трінга.
5. Діяльність з розвитку футболу адвоката Е. К. Морлі.
6. Коли була створена Футбольна асоціація Англії (ФА)?
7. Чому датою народження футболу вважають 8 грудня 1863 р.?
8. Який зміст перших Правил гри у футбол, затверджених ФА?

1.3. Еволюція правил гри у футбол. Змінювати правила гри, вносити в них поправки й доповнення може тільки Міжнародна рада футбольних асоціацій (International Football Association Board, IFAB), заснована в Манчестері 6 лютого 1882 р. (див. Міжнародні футбольні організації). Обговорення пропозицій проводиться двічі на рік. У табл. 1.1 відображено основні зміни й доповнення у правилах гри у футбол від часів розроблення перших правил гри до сьогодні [671, 103, 700].

Остання редакція правил містить 17 пунктів:

1. Поле для гри. 2. М'яч. 3. Кількість гравців. 4. Екіпування гравців. 5. Суддя. 6. Помічники судді. 7. Тривалість гри. 8. Початок і відновлення гри. 9. М'яч у грі та поза грою. 10. Визначення взяття воріт. 11. Положення «поза грою». 12. Порушення і недисциплінована поведінка гравців. 13. Штрафний і вільний удари. 14. Одинадцятиметровий удар (пенальті). 15. Вкидання м'яча. 16. Удар від воріт. 17. Кутовий удар.

Правила гри у футбол в офіційному виданні ФІФА складаються з 46 сторінок. Наступні 76 сторінок містять описи технічної зони, обов'язки четвертого арбітра, додаткові інструкції для арбітрів, дозволи на захисну амуніцію гравців (маски, накладки на лікті, рукавиці для воротарів), використання кількох м'ячів під час матчу [671].*

Правила гри потребують адаптації до сучасних реалій. Міжнародні футбольні органи приділяють увагу обговоренню можливих змін до регламенту, збираючи семінари за участю колишніх гравців і провідних європейських тренерів.

* У 2016 р. вийшла нова редакція правил гри у футбол.

Таблиця 1.1

Хронологія змін і доповнень у правилах гри у футбол

Роки	Зміни і поправки до футбольних правил гри
1	2
1847	В ітонських правилах гри визначено заборону положення «поза грою» (sneaking), коли перед гравцем троє чи менше суперників, а м'яч позаду гравця
1848–1849	Сформульовано першу редакцію правил гри (Генрі де Вінтон і Джон Чарлз Трінг), яку затвердили представники шкіл Англії, що названі «Кембриджськими правилами» (до нас не дійшли)
1855	Початкова редакція «Шеффілдських правил», не містить поняття «офсайд»
1856	Друге видання «Кембриджських правил». Визначено положення «поза грою», немає розмірів поля й воріт
1862	Викладач школи Апінгем Джон Чарлз Трінг опублікував правила «Найпростішої гри» з 10 пунктів
8 грудня 1863	Затверджено й опубліковано перші правила ФА з 13 пунктів, за якими, зокрема, розміри поля становлять 100x200 ярдів, між стійками воріт 8 ярдів; гол – якщо м'яч пройшов вище за стійки воріт; заборонено віддавати пас гравцеві попереду, окрім удару від воріт; тривалість гри і кількість учасників – за домовленістю капітанів команд перед грою
1865–1866	Відбулося зближення Лондонських, Кембриджських, Шеффілдських правил. Зобов'язали натягнути стрічку між стояками воріт на висоті 8 футів, визначено сучасні розміри воріт, офсайд за трьома гравцями (від Кембріджа) й кутові удари (від Шеффілда)
1871	Час гри обмежено до 90 хвилин. Заборонено грати руками в межах штрафної площі, крім голкіперів
1872	Офіційно встановлено стандартний розмір м'яча (обсяг від 68,6 до 71,7 см) і масу (368–425 г)
1873	Упроваджено вкидання м'яча з-за бокової лінії і кутовий удар. Суддя вперше вийшов на футбольне поле, до цього він перебував за його межами, на трибуні; приймав рішення, коли до нього зверталися капітани команд
1874	Визначено порушення, за які призначається вільний удар, почали використовувати щитки
1875	Замість стрічки встановлено поперечину воріт і введено зміну воріт після першого тайму

1	2
1877	Об'єднано правила Англійської ФА та Шеффілдської асоціації. Установлено кількісний склад гравців на полі – 11 гравців, і тривалість гри – 90 хв
1878	Судді почали користуватися свистком під час гри у матчі Кубка ФА між командами «Нотінгем Форест» – «Шеффілд»
1880	Дозволено вкидати м'яч з-за бокової лінії в будь-якому напрямі (раніше кидали тільки під прямим кутом до лінії, як у регбі)
1881	Присутність судді на полі стала обов'язковою
1882	У Манчестері створено комісію з правил гри у футбол (ІФАБ), яка функціонує і сьогодні
1883	Час гри поділено на дві рівні частини, введено зміну воріт
1886	Перша ухвала ІФАБ: голкіпер може грати руками на своїй половині поля; гравець «поза грою», якщо між ним і лінією воріт менше ніж три суперники
1889	Стали карати за образу судді, крики, лайки
1890	Почали прикріплювати сітку на ворота
1891	Введено правило виконання штрафних, 11-метрових ударів, судді у полі почали допомагати судді на лінії
1895–1899	Визначено товщину поперечини і бокових стійок; дії гравців, які є грубою грою, уточнено розміри поля, кількість гравців команди – 11, тривалість матчу – 90 хв
1898	Затверджено 17 пунктів правил гри
1900	Рішення арбітра в полі остаточне, ніхто, крім арбітра та його помічників, не може виходити на поле
1902	У правилах змінено розмітку поля: середня лінія, розміри воротарської, штрафної площ. Воротар має право грати руками в межах усієї штрафної площі
1903	Штрафний удар призначає лише суддя (раніше могли і гравці)
1905	Воротареві заборонено під час виконання 11-метрового удару вибігати з воріт і рухатися вздовж лінії воріт
1907	Відмінено положення «поза грою» на власній половині поля
1908	Затверджено розміри поля
1909	Колір форми воротаря має відрізнятися від кольору форми інших учасників матчу
1913	Встановлено відстань 9 м 15 см, тобто 10 ярдів, від м'яча для суперників при виконанні штрафних та вільних ударів. Голкіпер має право грати руками лише у своїй штрафній площі
1920	Скасовано положення «поза грою» після вкидання м'яча з-за бокової лінії

1	2
1924	Відмінено положення «поза грою» під час кутового удару
1925	«Поза грою» – якщо перед гравцем на половині поля суперника двоє, а не троє гравців
1927	Почали зараховувати голи, забиті з кутового удару
1929	Воротар має стояти обома ногами на лінії воріт під час пенальті
1930	Експерименти з призначення двох арбітрів на матч
1937	У розмітці поля з'явилася дуга кола радіусом 9,15 м за штрафною площею, центром якого є 11-метрова позначка, а також сектор розміщення м'яча для кутового удару. Масу м'яча визначили у межах 410–450 г
1938	Після ревізії правил секретарем ФА Стенлі Роузом затверджено правила гри з 17 пунктів
1939	Введено номери на футболках
1948	Усі гравці супротивника мають перебувати поза штрафною площею під час виконання удару від воріт
1950–1959	Дозволено грати «трохи кольоровими» м'ячами зі шкіри, арбітр вирішує чи можна грати запропонованим м'ячем
1960–1969	Лайнсмен (суддя на лінії, боковий арбітр) може лише сигналізувати про порушення правил, арбітр у полі може скасувати рішення арбітра на лінії. Схвалено проведення заміни під час матчу. Англійський суддя Кен Астон запропонував жовті й червоні картки, але цьому нововведенню найдовше чинитиме опір Англія
1967	З'явилося «правило чотирьох кроків» на пропозицію Шотландської асоціації – голкіпер не може з м'ячем у руках робити понад чотири кроки
1970	Засновано серії пенальті. В офіційних матчах дозволено дві заміни. Дозволено робити на полі (за бажанням) мітку на відстані 10 ярдів від кутового флаштока. На ЧС в Мексиці вперше використовують жовті та червоні картки
1979	Арбітр повинен сигналізувати про призначення вільного удару підняттям руки над головою
1980	Плювання зараховано до грубих порушень правил гри
1981	За регламентом змагань ФА в чемпіонаті Англії за перемогу команді почали присуджувати три очки
1984	Визначено спосіб розіграшу спірного м'яча
1987	Суддя отримав право додавати ігровий час
1988	Дозволено три заміни, якщо це два польові гравці і голкіпер. Сійки воріт мають бути білими

1	2
1990	Гравця не вважають «поза грою», якщо він розташовується на одній лінії з передостаннім гравцем суперників. Футболісти обов'язково повинні носити щитки
1992	Заборонено воротарю брати м'яч у руки після навмисної передачі партнера (окрім передачі стегном, грудьми, головою, рикошету), за що команду карають вільним ударом. Арбітри зобов'язані показувати гравцям червоні картки, якщо застосовано дію, небезпечну для здоров'я гравця, та у разі «фола останньої надії»
1993	Тренер та ін. офіційні особи повинні перебувати в технічній зоні
1994	На ЧС у США за перемогу почали нараховувати три очки. Ворота повинні бути жорстко встановлені на землі і бути безпечними для гравців. Команда має право на заміну двох польових гравців і воротаря
1995	Дозволено три заміни без обмежень. Ворота обов'язково мають бути надійно закріплені
1997	Упорядковано Правила гри у футбол (перед тим це було зроблено ще 1938 р.). Зараховують м'яч, що потрапив у ворота безпосередньо з початкового удару
1998	Відбирання м'яча ззаду з ризиком завдання травми суперникові повинно каратися, як серйозне порушення правил
1999	Будь-яка симуляція в будь-якому місці футбольного поля з метою омани арбітра повинна каратися як неспортивна поведінка
2000	Замість «правила чотирьох кроків» запроваджено «правило шести секунд» для воротарів, пасивне положення «поза грою»
2001	Вилучений з поля гравець повинен покинути територію, прилеглу до ігрового поля та технічної площі. Офіційна особа команди має право давати гравцям технічні вказівки під час матчу, обов'язково після цього повертатися на своє місце
2002	Гравець, який отримав травму, може знову повернутися на поле тільки після поновлення гри
2003	Футболки мають бути з рукавами
2002–2010	Тривають експерименти із застосування штучних покриттів, радіозв'язку між арбітрами, зі збільшення кількості арбітрів, запровадження приладів для фіксації голів, вмонтованих у м'яч чіпів
2014	Упроваджено пенальті без пауз, систему фіксації голів, спрей для позначення місця розташування «стілки» з гравців

Відомі футбольні фахівці, організації пропонують ідеї модифікації футбольних правил, які найближчими роками можуть втілитися в життя [531]:

1. Скасування «правила виїзного гола», яке надає перевагу команді, що забила більше голів у гостях. Правило, на думку багатьох експертів, застаріло. Воно було актуальне, коли подорож забирала дуже багато сил у футболістів, якість газонів на стадіонах суттєво різнилася, уболівальники не мали змоги вибратися на виїзний матч.

2. Можливість оскаржити суддівське рішення. Тренери зможуть один раз на тайм переглянути з арбітрами відеоповтор епізоду, де, на їхню думку, суддя прийняв неправильне рішення. Перегляд доцільний лише в серйозних епізодах, які можуть вплинути на підсумковий результат зустрічі – призначення пенальті, вилучення футболіста, фіксація офсайду тощо.

3. Відміна потрійного покарання (червоної картки, пенальті і дискваліфікації) за «фол останньої надії» у штрафній площі, що виглядає дуже суворим і суттєво впливає на амбіції команд у матчі. Франц Беккенбауер, як член комісії ФІФА з розвитку футбольних правил до ЧС-2014, офіційно заявив з цього приводу, що червоною картою потрібно карати лише за дуже грубі порушення і навмисну гру рукою. В інших випадках, на думку німця, можна обмежитися жовтою картою і пенальті.

4. Тайм-аути. Дві перерви по 2–3 хв навряд чи суттєво вплинуть на динаміку гри. Ідею тайм-аутів активно просуває Жозе Моуріньо. Невеличкі паузи на прохання тренерів можуть стати дуже дієвим інструментом в арсеналі наставників.

5. Три тайми. Медики стверджують, що формат «3 по 30» є оптимальним з погляду людської фізіології. Футболісти менше втомлюватимуться, а отже, швидкість гри повинна зрости. Крім того, поява другої перерви залучить у футбольну індустрію додаткові інвестиції від рекламодавців.

6. Перехід на «чистий ігровий час», зокрема у заключні 10–15 хв, з відповідним оголошенням на стадіоні.

7. Скасування додаткового часу.

8. Зменшення кількості гравців у овертаймах. Голландець Луї ван Гал пропонує, щоб кожні 5 хв додаткового часу один гравець з кожної команди покидав поле. Так, на 115-й хв матчу повинно залишитися 6 гравців у кожній команді, що дасть змогу футболістам значно легше діставатися чужих воріт і вирішувати долю зустрічі в додатковий час. Також наставник «МЮ» стверджує, що за таких умов на перше місце виходитимуть тактичні рішення тренерів і це внесе свою родзинку в овертайми.

9. Футбольні буліти замість пенальті (буліти використовують у хокеї). Також ван Гал запропонував скористатися досвідом США у визначенні переможця при нічийному результаті, як робили вони у 60-х рр. минулого сторіччя. Тоді Футбольна федерація Сполучених Штатів ввела у чемпіонаті «шотаути» замість післяматчевих пенальті. М'яч встановлювали на відстані 35 ярдів (32 м) від воріт, і футболіст міг забити гол яким завгодно способом, але впродовж п'яти секунд.

10. Аут ногами. Луї ван Гал запропонував вводити аути ногами. Таким чином, вкидання із-за бокової лінії перетворюється на повноцінний стандарт, а стандарти в сучасному футболі приносять багато голів, що значно підвищує видовищність футболу і загальну результативність матчів.

11. Пас воротареві під забороною. У 1992 р. ІФАВ з тих самих міркувань заборонило голкіперам брати м'яч у руки від «своїх». Тепер голкіперів взагалі хочуть позбавити права брати участь у грі як польових гравців.

12. Додаткові бали за різницю голів. Арсен Венгер висловлює ідею нараховувати додаткові бали за забиті голи, додаючи командам по одному очку за кожні три голи переваги над суперником. Так, перемога з різницею в три м'ячі принесе команді-переможниці 1 додатковий бал, а перемога з різницею у шість м'ячів – 2 бали. Це мотивуватиме команди на атаквальні дії і зробить групові змагання, національні чемпіонати більш непередбачуваними.

13. Штрафні удари без стінки. Король футболу Пеле давно пропонує пробивати штрафні удари без стінки, як у пляжному футболі. Імовірність взяття воріт зростає в декілька разів.

14. Правила для «святкування» голів. Незабаром Міжнародна рада футбольних асоціацій може внести поправки до правил «святкування» взяття воріт. Цілком імовірно, що футболістам заборонять демонструвати свою радість від забитого гола виконанням кульбітів і сальто. До таких обмежень спонукає випадок в індійському чемпіонаті, коли футболіст Пітер Біаксангзуала помер в лікарні від травми хребта, отриманої під час «святкування» забитого гола. Багато експертів з цих причин вимагають від ІФАВ змін у правилах.

15. Білі, помаранчеві та блакитні картки. Яскравими прихильниками ідеї додаткових карток є Мішель Платіні і П'єрлуїджі Колліна. Президент УЄФА пропонує ввести білу картку, поряд з жовтою та червоною, для демонстрації футболістам, які занадто емоційно оскаржують рішення судді, симулюють травми. Гравець, який отримав білу картку, повинен відбутися покарання у вигляді вилучення з поля на 10–15 хвилин.

Голова суддівського комітету УЄФА і куратор суддівського корпусу України П'єрлуїджі Колліна запропонував ввести помаранчеву картку, яка б теж означала вилучення гравця з поля на певний час.

Автор ідеї блакитної картки – Руї Мансіо – президент однієї з регіональних ліг Португалії. Блакитні картки потрібно використовувати як покарання гравців за нецензурні вислови під час матчу (як на адресу судді, так і у спілкуванні з суперником чи партнерами).

16. Відеофіксація положення «поза грою». Той самий Луї ван Гал запропонував прибрати лайнсменів, поставити на кожну половину поля окремого суддю і забезпечити їх зв'язком з арбітрами, які біля комп'ютерних моніторів відстежують положення «поза грою» завдяки спеціалізованим камерам. При цьому арбітри біля моніторів повинні мати змогу оперативно переглянути повтор суперечливого епізоду й ухвалити правильне рішення.

17. Додатковий гравець для слабшої команди. Два роки тому Норвезька футбольна асоціація виступила з ініціативою узаконити право команди, що програє з різницею в 4 м'ячі, випустити на

поле додаткового, 12-го футболіста. Така поправка повинна вирішити проблему матчів топ-команд з відвертими аутсайдерами, де інтрига фактично відсутня.

18. Футбольний нокаут. Окремі представники Норвезької асоціації пропонують також внести на розгляд ІФАВ проект про введення правила нокауту – при розриві в шість м'ячів матч припиняється. Відповідно глядачі бачитимуть справжню боротьбу навіть за рахунку 5:0.

19. Додаткові заміни в овертаймах. У 2012 р. конфедерація КОНКАКАФ запропонувала дозволити командам проводити додаткові заміни в овертаймі – одну чи дві понаднормові заміни в додатковий час.

20. Понаднормова заміна травмованого воротаря. Арсен Венгер заявив, що командам слід дозволяти міняти воротаря, який отримав травму, навіть якщо ліміт замінів вичерпаний [531].

Контрольні питання

1. *Тонські, Шеффілдські правила гри. Назвіть їх особливості.*
2. *Правила гри у футбол ФА.*
3. *Які зміни до правил запроваджено в 1866–1878 рр.?*
4. *Коли і де створено комісію з правил гри?*
5. *Якою була перша ухвала ІФАВ?*
6. *Які зміни до правил запроваджено в 1889–1905 рр.?*
7. *Які зміни до правил запроваджено в 1909–1920 рр.?*
8. *Які зміни до правил запроваджено в 1925–1939 рр.?*
9. *Які зміни до правил запроваджено в 1948–1960 рр.?*
10. *Які зміни до правил запроваджено в 1960–1970 рр.?*
11. *Які зміни до правил запроваджено в 1970–1990 рр.?*
12. *Які зміни до правил запроваджено після 1990 р.?*
13. *Які зміни до правил запроваджено після 2000 р.?*
14. *Які зміни до правил запроваджено після 2010 р.?*
15. *Які ідеї щодо модифікації футбольних правил запропонували в історії світі футболу фахівці?*

1.4. Найстаріші футбольні турніри. *Перший у світі офіційний футбольний турнір, кубок Юдана, проведено 1867 р., який розігрують досі, назвали на честь місцевого футбольного ентузіаста і власника театру Томаса Юдана. Змагання проводилися двома турами [558, 671].*

У 1870 та 1871 роках були проведені матчі, в яких збірній Англії протистояли шотландці, що проживали в Англії [558, 671].

20 липня 1871 р. Чарльз Алкок виступив з пропозицією проведення першого розіграшу футбольного Кубка між членами ФА. **Кубок Футбольної асоціації**, або як ще його називають, **Кубок Англії**, швидко здобув популярність, і за короткий час всі клуби Англії прагнули взяти у ньому участь. Для цього вони повинні були прийняти правила ФА, що сприяло швидкому поширенню універсальних футбольних правил. Отож, перший турнір на Кубок Футбольної асоціації провели у 1871–1872 рр. [558, 671, 517].

У 1872 р. з футболістами зірної Англії зіграв шотландський клуб «Квінз Парк».

Перший офіційний міжнародний матч між командами Англії та Шотландії відбувся 30 листопада 1872 р. в м. Глазго (Шотландія) та закінчився нульовою нічиєю. Він започаткував історію проведення міжнародних матчів між національними збірними. Друга гра між командами Англії та Шотландії, що відбулася 8 березня 1873 р., закінчилася з рахунком 4:2 на користь Англії, потім шотландці перемогли в наступній зустрічі 2:1 [558, 671].

Французькі студенти, що навчалися в Англії, у портовому містечку Гавр **1872 р.** створили першу футбольну команду у Франції, а перший клуб створили в Парижі 1879 р. [38]. У Швейцарії в Женеві цього ж року з'явився клуб «Сент Гал», а 1886 р. у Цюриху – «Грасхоперс». Згодом створено футбольні клуби і в інших країнах – Данії, Нідерландах, Бельгії, Німеччині, Австрії та Угорщині [558, 671].

Перший *неєвропейський міжнародний футбольний матч відбувся 28 листопада 1885 р. в місті Ньюарк, штат Нью-Джерсі між збірними США та Канади, канадці перемогли з рахунком 1:0 [558, 671].*

1888 року за ініціативою менеджера футбольного клубу «Астон Вілла» Вільяма Мак-Грегора був заснований **перший регулярний чемпіонат з футболу** [808, 858, 879, 882].

Вільям Мак-Грегор (William McGregor (*13 квітня 1846 р., Брако, Пертшир, Шотландія – † 20 грудня 1911 р., м. Бірмінгем, Великобританія) – футбольний менеджер, засновник футбольної ліги Англії. Понад 20 років пропрацював у клубі «Астон Вілла» на різних посадах, зокрема й президентом. Допоміг «Астон Віллі» стати однією з провідних команд Англії. Був головою ради директорів і президентом *Футбольної ліги Англії*, а також президентом ФА [808, 858, 879, 882].

Вільям Мак-Грегор

Від імені свого клубу Мак-Грегор звернувся з пропозицією до інших 11 провідних клубів країни, запропонував затверджений перелік матчів на сезон [808, 858]. Організаційне засідання пройшло в Лондоні 22 березня 1888 р. Так, **17 квітня 1888 р. в Манчестері 12 клубів утворили Футбольну лігу Англії, ініціатором заснування якої стала «Астон Вілла»** [808, 858, 882]. Отже, найшвидше створено Англійську (1888) і Шотландську (1890) футбольні ліги. Англійські футболісти – моряки, студенти сприяли популяризації футболу в Європі [558].

Найстарішим міжнародним, єврокубковим змаганням вважають **Кубок виклику**, заснований **1897 р.** для клубів Австро-Угорської імперії. Ідею висунув Джон Грамлік, англієць, засновник футбольного клубу у Відні. Турнір існував до 1911 р., останній володар Кубка виклику – «Вінер Шпортклуб» [853].

У Парижі відбулася конференція за участю Бельгії, Данії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Швейцарії, Швеції, на якій **21 травня 1904 р.** було засновано **Міжнародну федерацію футболу асоціацій – ФІФА (фр. FIFA, Federation Internationale de Football Association)** [558, 671]. За назвою видно, що це федерація різновиду футболу англійської Футбольної асоціації. Першим президентом ФІФА був француз **Робер Герен**.

Цього ж року до ФІФА приєдналася Німеччина, а ще через рік – Австрія, Англія та Італія. Згодом членство у ФІФА розширилося за межі Європи з прийняттям у члени Південно-Африканського Союзу (1909), Аргентини та Чилі (1912) і Сполучених Штатів (1913) [558, 671].

Робер Герен (* 28 травня 1876 р. – † 1952 р.) – французький журналіст, інженер-механік. Головний ініціатор, один із засновників та перший президент ФІФА (від 22.05.1904 р. до 5.06.1906 р.). 21 травня 1904 р. скликав установчі збори за участю представників перших семи країн-членів у Парижі для підписання акту про заснування ФІФА і погодження статуту організації. За час його діяльності ще вісім асоціацій приєдналися до ФІФА. З 1904 до 1906 р. був тренером національної збірної Франції з футболу [671, 117].

Робер Герен

Перші змагання під егідою ФІФА були проведені 1906 р., чемпіоном на цих позачергових Олімпійських іграх стала команда Данії [558, 671].

Збірна Данії – чемпіон позачергових Олімпійських ігор 1906 року (Віго Андерсен, Педер Педерсен, Чарльз Бучвалд, Пармо Ферслер, Стефан Расмунсен, Аге Андерсен, Оскар Нільсен, Карл Педерсен, Холдер Фредріксен, Август Ліндгрєн, Генрі Рамбуж, Гільмар Херуп) [558, 671]

Наступні змагання під егідою ФІФА – **футбольний турнір на Олімпійських іграх 1908 р. в Лондоні**, були набагато успішнішими, хоча і виникли проблеми, пов'язані з участю в Іграх професійних футболістів [558, 671].

Кубок Мітропи (Центральної Європи, Міттель Європи) заснований на пропозицію президента Австрійського футбольного союзу **Хуго Майзля 17 липня 1927 р.** [671, 853]. Змагалися по дві команди Австрії, Угорщини, Чехословаччини, Югославії, у наступних розіграшах приєдналися клуби Італії, Швейцарії, Румунії. У 1951 р. змінили назву на Кубок Центропи. Після заснування єврокубків інтерес до турніру різко знизився, змагання припинилося у 1980-х рр. [558, 671, 853].

Латинський кубок, як аналог Кубка Мітропи, виник **1949 р.** та проіснував до 1957 р. за участю команд чотирьох країн: Іспанії, Франції, Італії, Португалії [558, 671].

Найстарішим футбольним чемпіонатом для збірних команд країн є **Копа Америка** (від ісп. Сора América) – **чемпіонат країн Південної Америки** [558, 517]. Перше його проведення було пов'язане зі святкуванням 100-річчя незалежності Аргентини. Копа Америка відбувся у цій країні в **липні 1916 р.** У фіналі Аргентина перемогла Уругвай, ще грала збірна Чилі, а Бразилія того року відмовилася від участі. Це головний турнір чоловічих футбольних збірних країн, що належать до зони КОНМЕБОЛ – футбольної конфедерації Південної Америки [558, 671, 856].

Учась у турнірі беруть збірні усіх десяти країн, що належать до КОНМЕБОЛ – Аргентини, Болівії, Бразилії, Венесуели, Еквадору, Колумбії, Парагваю, Перу, Уругваю та Чилі. Окрім цих команд, з 1993 р. на чемпіонат запрошують дві національні збірні з інших регіонів (Мексика, Коста-Ріка, Гондурас, США, Японія), які й довершують перелік 12 команд-учасниць. Володарями Кубка Америки найчастіше ставала збірна Уругваю – 15 разів, Аргентини – 14 разів, Бразилії – 8 разів, Парагвай та Перу двічі, Болівія, Колумбія, Чилі по 1 разу. Чинний володар (2016 р.) – збірна Чилі [856].

Футбольні змагання започатковувалися в країнах Європи та Америки в кінці XIX – на початку XX ст. (табл. 1.2) [74, 827].

Таблиця 1.2

Поява гри у футбол на теренах різних країн та заснування федерацій

№ з/п	Країна	Поява футболу	Перший клуб	Заснування федерації	I чемпіонат
1	Україна	1870-ті	1878, ОБАК (Одеса)	1991	1992
2	Англія	Засновники	1857, «Шеффілд ФК»	1863	1888
3	США	1860-ті	1862, «Онеїда» (Бостон)	1913	1922
4	Аргентина	1860-ті	1865, «ФК Буенос-Айрес»	1912	1891
5	Нідерланди	1860-ті	1879, «Гаарлемсе»	1889	1898
6	Бельгія	1860-ті	1880, «Ройял» (Антверпен)	1895	1896
7	Данія	1870-ті	1876, «Копенгаген»	1889	1913
8	Швеція	1870-ті	1887, «Ергрюте» (Гетеборг)	1895	1896
9	Уругвай	1870-ті	1886, «Альбїон» (Монтевідео)	1900	1900
10	Німеччина	1870-ті	1874, ДФК «Дрезден»	1900	1902
11	Франція	1880-ті	1881, «Жиронден» (Бордо)	1907 (1919)	1918
12	Італія	1880-ті	1887, «Палестра Джімнастика Лібертас»	1898	1898
13	Чехія	1880-ті	1892, «Славія»	1901	1896
14	Австрія	1880-ті	1894, «Фьорст Вієнна»	1904	1897
15	Іспанія	1890-ті	1898, «Атлетик» (Більбао)	1913	1929
16	Бразилія	1890-ті	1898, «Атлетична асоціація коледжу Маккензі» (Сан-Паулу)	1914	1901
17	Туреччина	1890-ті	1903, «Бешикташ» (Стамбул)	1923	1905

Контрольні питання

1. Розкажіть про перший у світі офіційний футбольний турнір.
2. Коли вперше і за чиєю ініціативою проведено Кубок Англії?
3. Коли і де відбувся перший офіційний міжнародний матч?
4. Коли засновано перший регулярний чемпіонат з футболу?
5. Які турніри є найстарішими міжнародними єврокубковими змаганнями?
6. Коли і де заснували Міжнародну федерацію футболу асоціації?
7. Коли з'явився футбол на Олімпійських іграх?
8. Турніри Кубок Мітропи, Латинський кубок.
9. Найстаріший футбольний чемпіонат для збірних команд країн.
10. Поява гри у футбол на теренах різних країн.
11. Заснування федерацій футболу в різних країнах.

1.5. Зародження футболу в різних регіонах України. У XIX ст. Україна була розділена між Росією та Австро-Угорщиною. Через колоніальну залежність футбол на теренах України почав розвиватися дещо пізніше, ніж у країнах Західної Європи [378]. У багатьох регіонах України футбол на початках свого розвитку не був доступним для широкого загалу українців через відсутність базових умов, кваліфікованих фахівців [747, 412].

1.5.1. Зародження футболу в Галичині, на Буковині. У Галичині одними з перших пропагандистів футболу були «Гімнастично-співоче коло вчителів м. Львова», засноване в другій половині 1890 р., та меншою мірою «Гімнастичне товариство «Сокіл», створене у Львові 7 лютого 1867 р. Товариство ГСКВ м. Львова засноване з ініціативи викладача фізичного виховання, активного діяча львівського «Сокола» **Едмунда Ценара** [386, 387, 364].

У Львові на межі XIX–XX ст. у футбол грали вчителі, учні гімназій, першої реальної школи, студенти та всі охочі м'ячами, що були у продажу. Одним з відомих прихильників футболу того часу був Юстин Ланг, який виготовляв гумові м'ячі [404, 627].

Галицька молодь з 1891 р. грала у футбол за правилами й описом гри, опублікованими у книзі Е. Ценара «Гімнастичні ігри

Едмунд Ценар

шкільної молоді» (виданій 1891 р.) [364, 406, 747]. Згодом Е. Ценар видав книги, в яких додав відомості про футбол та його правила «Ігри з м'ячем» (1896) та «Рухливі ігри та забави різних народів» з польсько-українським словником термінів (1901) [364, 386].

Вперше публічний показ футболу у Львові відбувся на першому львівському стадіоні в Стрийському парку 6 червня 1892 р., де було продемонстровано різні спортивні ігри, зокрема футбол [386, 627].

Правила гри в «копаний м'яч» (футбол) українською мовою вперше були опубліковані 1900 р. у Львові у книжці «Копана» за сприяння діяча українського «Руханкового і стрілецького товариства «Сокіл» Володимира Лаврівського, який переклав їх з чеської мови, з видання чеха Осипа Кленки [285, 364, 403, 747].

Перший організований міжміський футбольний матч у Львові відбувся 14 липня 1894 р. між командами ГСКВ м. Львова, яка захищала честь Львова на прохання товариства «Сокіл», і командою «Сокіл» з міста Краків на стадіоні в Стрийському парку. Стадіон було збудовано на території Другої Галицької Крайової виставки досягнень, що зафіксовано в тогочасних періодичних виданнях (Gazeta Lwowska. – Wtorak, 17 Lipca 1894, № 161, «Львівський кур'єр», «Огляд» («Przegląd»), спогадах очевидців (Рудольф Вацек «Спортивні спогади») тощо. Він мав поле-майdan розміром 120x100 м і трибуни на 12000 місць, пізніше отримав назву «Повиставковий стадіон». Матч тривав до першого гола, який забив на 6-й хв львів'янин В. Хомицький [284, 364, 828, 403, 404].

Саме **14 липня 1894 року** – дату проведення першого міжміського футбольного матчу між командами Львова і Кракова, що відбувся на етнічних українських землях, – визнано днем народження українського футболу, що затверджено **засіданням виконкому Федерації футболу України 3 липня 1999 р.** [284, 386, 402, 403, 404].

Пам'ятний знак на місці проведення першого в Україні футбольного матчу, що відбувся 14 липня 1894 року. Споруджений у Стрийському парку міста Львова до 110-ї річниці з дня народження українського футболу

Також пропагували футбол у Львові доктор Е. П'ясецький та головний редактор першої львівської «Спортивної газети» («Gazeta sportowa») К. Гемерлінг (в кінці XIX – на початку XX ст.) [386, 747].

У 1900 році, як писала тогочасна галицька преса, проводилися регулярні товариські матчі між командами гімназистів [386, 747].

На базі четвертої реальної школи з ініціативи Казимира Солтинського 1903 р. засновано футбольний клуб «Слава», який з 1905 р. почав називатися «Чарні», за кольором форми. У 1903 р. учні третьої і шостої гімназій створили (на базі «Кружка футболістів «Сокола», який діяв у 1902–1903 рр.) ще один клуб – «Лехія» [386, 627, 777]. Ці два клуби вважаються першими клубами, створеними у Львові. Учні четвертої гімназії з ініціативи майбутнього професора Є. П'ясецького в 1904 р. утворили свою команду «Клуб Гімнастично-Спортивний» (КГС), який 1907 р. (після об'єднання з «Лехією») отримав назву «Погонь», і в міжвоєнні роки став одним з провідних клубів Польщі [364, 747, 517].

Перший офіційний турнір, який можна назвати чемпіонатом Львова з футболу, відбувся у Львові 1906 р. за участі польських команд «Чарні», «Лехія» (представлений двома командами та КГС) [404, 403, 747].

У травні 1906 р. Іван Боберський заснував при Українській реальній гімназії перший на Галицьких землях «Український спортивний кружок» (УСК). Основним серед видів спорту, що культиву-

валися, був футбол [199, 386, 747]. Український спортивний кружок (УСК) існував до 1916 р., а чимало його учасників, вступивши до Університету та Політехніки, поповнювали лави СТ «Україна» [199, 285, 627, 747]. Іван Боберський видає українською мовою підручники «Забави й гри рухові» (1904–1905) та «Копаний м'яч» (1906), у яких викладено основи техніки, тактики гри у футбол, рекомендації з питань тренування і режиму футболістів. Це сприяло подальшому розвитку футболу в Галичині [199, 285, 364, 747].

Боберський Іван Миколайович (*14 серпня 1873 р., с. Доброгостів Дрогобицького р-ну, Львівської обл. – †17 серпня 1947 р., містечко Тржич Горенського регіону Словенії) – український педагог, організатор, фундатор, теоретик і практик української національної фізичної культури, організатор сокольсько-січового руху, автор підручників з фізичного виховання, зокрема «Забави й гри рухові» (1904–1905), «Копаний м'яч» (1906, наклад 3 000 примірників) [364, 386, 747, 623, 388]. Автор українського освітнього терміна «копаний м'яч» (футбол) та інших спортивних термінів, назв ігор; назви українського юнацького товариства «Пласт».

Один із засновників та організаторів «Пласту». 1906 р. організував «Український спортивний кружок», чимало вихованців якого згодом, 1911 р., утворили спортивне товариство «Україна». Голова СТ «Сокіл-Батько» (1908–1914), член Бойової управи і четар УСС [386, 623, 388, 252].

На сході України посібник «Футбол» Л. Можарського з'явився 1909 р., вперше правила гри у футбол було видано 1908 р. [252].

У 1909 році тренером команди УСК стає гравець празької «Славії» Ломоз. Гравцями команди 1909 р. були Анатолій Лукашевич (воротар), Петро Франко, Стефан Цимбала, Василь Заворотюк, Стефан Кизима, Стефан Гайдучок, Василь Остапчук, Ананія (або Ананій) Степанів, Антін Зелений, Василь Косаревич, Григорій Лучаківський [285, 364, 627, 747].

Команда «УСК» (Львів), 1909 р. Зліва направо верхній ряд: тренер В. Ломоз, В. Косаревиц, А. Лукашевич, Г. Лучаківський, керівник УСК І. Боберський, середній ряд: В. Остапчук, ..., А. Зелений, нижній ряд: П. Франко, С. Цимбала, А. Степанів, С. Кизима, С. Гайдучок [364]

У 1910 році у Львові українськими учнями інших гімназій створено футбольну команду «Дніпро»; у Стрию – «Стрийський гімнастичний клуб», у Самборі – «Студентський спортивний клуб», який із 1908 р. називали «Корона». У 1908 р. у Львові створено перший єврейський клуб «Гасмоней» (назва від прізвища останньої владної династії в Юдеї), засновник Адольф Кон, пізніше утворено німецький клуб «Віс» [405, 517, 627, 747].

Першими з представників Галичини членами Австрійського футбольного союзу (АФС) стали у 1910 р. провідні футбольні клуби «Погонь» і «Чарні». Того ж року до АФС приєдналася «Гасмоней». У 1909 р. створено клуб «Спарта», який 1911 р. також став членом АФС («Спарта» досягла найвищого успіху 1926 р., ставши фіналістом першого розіграшу Кубка Польщі) [405, 627, 747, 777].

Команда «Погонь» 1911 року провела серію товариських матчів з угорськими та австрійськими клубами: збірною Відня (6:1), «Вікторією» (Відень) (1:3 і 4:1), «Унгварі» (Угорщина) (3:0 і 4:2), «Діаною» (Катовіце) (4:2), «Кессаї АК» (Кошице) (4:6), зі збірною Литви (7:0), «Будапештом» (2:3 і 2:3), «Гертою» (Відень) (0:4 і 1:1) [405].

Також, Орест Джулинський з «Погоні» 14 квітня 1911 р. першим серед арбітрів Галичини успішно склав у Відні всі іспити для футбольних арбітрів [364].

22 вересня 1911 року активістами Степаном Рудницьким, Альфредом Будзиновським, Степаном Гайдучком, Петром Франком та іншими закладено Спортивне товариство студентів вищих шкіл «Україна» при Львівському університеті, головою якого обрано Матвія Яворського – гравця команди «Україна» [747, 777].

У складі футбольної команди «Україна» 15 жовтня 1911 р. були С. Королик, В. Богонос, К. Мацюрак, Д. Вахнянин, К. Шуховський, С. Гайдучок, Р. Носківський, А. Зелений, І. Трушанко, В. Косаревиц, Г. Лучаківський [404, 627].

Завдяки особистій ініціативі І. Боберського, за великої потреби для гімнастичного товариства «Сокіл-Батько», у 1911 р. викуплено земельну ділянку, на якій знаходився стадіон «Тор ЛТЦ» львівського товариства циклістів (раніше – «Повиставковий стадіон» у Стрийському парку) для українського населення. Крім того український «Сокіл» придбав майданчики у м. Тернополі, Винниках, Станіславі [597, 628, 747].

У період перед Першою світовою війною в містах та містечках Галичини створюють такі футбольні команди: у м. Стрий – команду Українського спортивного товариства «Скала», у Львові – українську команду «Блакитні» та інші команди різних національностей; у Золочеві – «Чарні», «Лехія», «Яніна», у Станіславі – «Ревера», у Бучачі – «Буревій», «Пилява», у Чорткові – «Чайка», у Дрогобичі – «Бетар», у Бережанах – «Лисоня», у Перемишлі – «Сян», у Тернополі – «Поділля» [364, 627, 777].

Першість і розіграш Кубка Галичини вперше проведено 1913 р. У турнірі брали участь: «Львовія», «Україна», «Лехія», «Клепаро-

Команда «Україна», 1914 рік. Зліва направо: К. Гусаковський, В. Качмарський, В. Богонос, С. Королик, А. Зелений, Ф. Черник, З. Дума, Л. Ліщинський, В. Ольховий, Н. Коваль, сидить А. Могильницький [364]

вія», «Аматори», «Чарні», «Спарта», «Погонь», с. Дубляни, «Юдеї», «Одвет», «Блакитні» та інші [627].

У 1913 році вирішили створити колегію суддів Східної Галичини [364, 517]. Того ж року клуб «Україна» вступає до Австрійського футбольного союзу [404, 627]. До початку Першої світової війни команда СТ «Україна» провела 28 матчів з різними командами Галичини [364, 230].

Чимало футболістів українських команд, як національно свідомі патріоти, поклали своє життя на вівтар боротьби за волю свого народу, незалежність і соборність держави Україна у роки Першої світової війни. Серед них сотник Січових стрільців Федір Черник, який загинув 18 листопада 1918 р. у Мотовилівській битві і похований у Києві на Аскольдовій могилі. Серед загиблих футболістів команди «Україна» Січові стрільці: Роман Перфецький (талановитий воротар), Ананій Степанів, Роман Носковський,

Костянтин Гусаковський, Зеновій Дума. Також на війні загинули футболісти інших клубів: Василь Остапчук, Роман Келецький, Тарас Микитин та Володимир Богонос з клубу «Дніпро» [230, 404, 627, 747, 407].

1921 року, у період відновлення команди після війни, за «Україну» почали грати брати Р. Чорній та Е. Чорній, К. Мурський, Савка, Г. Терлецький. У 1922 р. команда стала найкращою серед українських клубів [747].

Чемпіонати Польщі відновлюються від 1920 р., учасники розподілені за округами. У класі «А» Львівського округу грають «Погонь», «Чарні», «Лехія». Переможцем округу, а пізніше й Польщі 1922 р., стає «Погонь». Ця команда була чемпіоном Польщі у 1922, 1923, 1925 та 1926 рр., а її гравці Вацлав Кухар, Владислав Оларчик, Мечислав Батш і Юзеф Гарб'ень стали чотириразовими чемпіонами Польщі. [364, 627, 747].

Футбольний клуб «Україна» відновив свою діяльність 1921 р. і за короткий час став одним із провідних клубів Галичини. У 1930, 1932, 1933 рр. команда «Україна» – на чільних місцях у чемпіонатах Львівського окружного футбольного союзу (на польській мові ЛОЗПН, LOZPN), до якого вступила 1928 р. У 1921–1923 рр. за «Україну» виступали: М. Труш, О. Верхола, Д. Дахнівський, Е. Чорній, З. Кінер, П. Оприск, І. Чиж, Р. Дицьо, К. Мурський, Савка, Р. Чорній, Г. Терлецький [627, 747].

У Дрогобичі створюють команди: «Чарні» (потім «Юнак»), «Українська спортивна дружина (СД)», «Сокіл», Єврейське спортивно-гімнастичне товариство (ЄСГТ), «КС Орли», «Коляж», «Польмін», «Бетар», «Штерн» [777, 517]. У м. Комарно 1922 р. створено команди «Дніпро», «Орлента», «Маккабі», а 1925 р. команду «Хуртовина» (яка вступила в УСС 1930 р.), «Сокул» 1926 р. [628].

До збірної Польщі у 1921–1939 рр. були запрошені гравці зі Львова: воротарі Спіридіон Альбанські (у 1931–1936 рр., зіграв 21 матч, пропустив 37 голів), Еміль Ѓорлітц (1924–1925, 4 матчі, пропустив 5 голів) (обидва з «Погоні»), Ян Драпала (1 матч) («Чарні»), захисники Владислав Оларчик (4 матчі), Францішек Гебартовські (4) (обидва з «Погоні»), Ізидор Редлер (1) («Гасмонья»),

Філіп Кміціньські (1) («Чарні»), півзахисники (усі «Погонь») Ян Васевич (14 матчів, забив 1 гол), Кароль Ханке (8 матчів), Кароль Коссок (4, 3), Станіслав Дейчманн (2), Броніслав Фіхтель (2), Людвіг Шнейдер (2), Стефан Сумара (1), Адольф Зіммер (Альфред Ціммер) (1), нападники (з «Погоні») Вацлав Кухар (1921–1928 рр., 23 матчі, 5 голів), Міхал Матияс (Матіас) (18 матчів, 7 голів), Мечислав Батш (11 матчів, 8 голів), Юзеф Гарб'єнь (8 матчів, 2 гола), Юзеф Слонецькі (6), Едмунд Нехцбол (Майовські) (4 матчі, 1 гол), Людвік Шабакевич (2 матчі), Антоні Комендо-Боровські (1 матч, 1 гол), з команди «Чарні» Юліуш Міллер (6, 1), з «Гасмонеї» Вітольд Герас (3 матчі), Зигмунд Штеерман (2 матчі, 4 гола). Всього в збірній Польщі грало 26 гравців з львівських клубів «Погонь», «Чарні» та «Гасмонея» [364, 405].

У той час керівники польського футболу вперто не помічали українських футболістів (воротарів Романа Гуцула, Івана Зуба, польових гравців Осипа Петріва, Володимира Кобзяра, Степана

«Погонь» (Львів), 1926 р. Зліва направо: В. Оларчик, Ю. Гарб'єнь, Л. Шабакевич, Б. Ляхович, М. Батш, В. Кухар, Ф. Гебартовські, Р. Вижиковські, Б. Фіхтель, К. Ханке, С. Дейчман. Після переможної гри 7.11.1926 р. у Познані команда стала чотириразовим чемпіоном Польщі [364]

Магоцького, Олександра Скоценя, Карла Мікльоша, Володимира Воробця, Володимира Богурата, Юрія Зубача ...), які ні в чому не поступалися провідним гравцям польських клубів [405].

На стадіонах Львова тоді відбувалися міжнародні матчі з участю європейських клубів «БЕАЦ», «Вашаш» (Будапешт), «Болдклуб» (Копенгаген), «Маккабі» (Брно), «Замерінг», «Слован», «Адміра» (Відень) [628]. У Львові збірна Польщі зіграла 3 матчі на стадіоні «Чарних» у 1923 і 1934 рр. зі збірною Румунії (дві нічії 1:1 і 3:3) та збірною Туреччини у 1926 р., перемігши з рахунком 6:1 [783].

Від 1921 по 1939 рік у першості Польщі за кількістю набраних очок команда «Погонь» (Львів) займає друге місце після «Варти» (Познань), «Чарні» (Львів) – одинадцяте, «Гасмонея» (Львів) – шістнадцяте, «Лехія» – двадцять третє [405].

У 1927 р. до новоутвореної вищої ліги Польщі увійшли команди «Погонь» (загалом 18 сезонів у чемпіонатах Польщі), «Чарні» (7 сезонів), «Гасмонея» (2 сезони). «Лехія» увійшла до Ліги у 1931 р., провела у ній лише один сезон [364, 628, 747].

Команда «Гасмонея», 1930 р. Зліва направо: стоять – суддя Ф. Савіцький, ..., Грюнбаум, Т. Рот, Х. Пінелес, ..., З. Фрідман, Шпіссбах, Ш. Дрікс, Ю. Басс, Х. Рохман, Ш. Бірнбах, ..., М. Вольфсталь, керівник секції Ю. Бейгель; присіли – Мішель, Зельман [364]

У розіграші класу «А» окружного чемпіонату, який 1928 р. проводив ЛОЗПН, брали участь 13 команд: львівські «А.З.С.», 6-й авіаполк, «Спарта», «Чарні-2», «Гасмонея-2», «Лехія», «Україна», «Екран», «Погонь-2», «Погонь» (Стрий), «Яніна» (Золочів), «Полонія» (Перемишль), «Ревера» (Станіслав) [364, 747]. Від 1934 р. у розіграшах ЛОЗПН брали участь львівські команди «Чарні», «Лехія», «Погонь-2», «Україна», «Гасмонея», «Світеж», «Другі Сокул», «Бяли Ожел» Клепарів, «Олд Бойз» [364, 747].

З інших міст до Львівської окружної ліги допущено польські команди «Ресовія» (Жешув), «Полонія» (Перемишль), «Огніско» (Ярослав), «Стшелец» (Борислав). З українських команд, окрім команди «Україна», у різні роки в змаганнях ЛОЗПН виступали «Сян» (Перемишль), «Пролом» (Станіслав), «Поділля» (Тернопіль), «Скала» (Стрий), «Дністер» (Самбір); у класі «Б» виступало вісім, а в класі «Ц» дванадцять українських клубів Львівщини. Серед цих команд були УСК (Доброміль), «Ватра» (Дрогобич), «Русалка»

Команда «Україна», 1935 р. Зліва направо: стоять – С. Федунь, Л. Підлісецький, Р. Скрегота, К. Мікльош, Т. Якимів, С. Юськевич, Ю. Олійник, Б. Сиротюк, присіли – М. Бутель, В. Воробець, Р. Цимбала [364]

У 1936 році за команду «Україна» грали (на фото зліва направо): Василь Босий, Роман Скрегота, Володимир Воробець, Осип Скоцень, Олександр Скоцень, Карло Мікльош, Степан Магоцький, Ярослав Краєвський, Шумовський, Володимир Богурат, Мирослав Гошовський [597, 628]

Віце-чемпіон львівської окружної ліги 1937 року команда «Україна». Зліва направо: стоять – Г. Терлецький, Р. Скрегота, тренер А. Мора, Р. Гуцул, С. Романець, Осип Скоцень, В. Воробець, провідник секції Є. Чучман, Ол-др Скоцень, К. Мікльош, голова товариства О. Левицький, Р. Цимбала; присіли – С. Конашевич, О. Нижник, М. Гошовський, О. Петрів, Я. Краєвський, С. Магоцький [364]

(Золочів), «Веселка» (Медика), львівські «Степ», «Луг», «Зоря» [467, 628, 364].

У складі «України» 1933 р., яка в тому сезоні виграла 17 ігор, 5 зіграла внічию і 15 програла, виступали футболісти: М. Бутель (воротар), В. Вовк, Ліщинський, К. Кіцила, І. Кошло, Л. Підлісецький, Г. Цимбала, Р. Цимбала, В. Лапчук, В. Лисик, В. Крушельницький, С. Магоцький, В. Магоцький, Р. Максимів, Я. Краєвський, В. Воробець, К. Мікльош, Т. Микетин, О. Миськів, Ю. Олійник, Р. Скрегота, Сушко, С. Юськевич, Т. Якимів. Голова спортивного товариства Євстахій Нагірний [364, 387, 411].

Команда «Україна» у 1936–1938 рр. впевнено посідає друге місце в змаганнях окружної ліги, а 1939 р. на початку змагань стає лідером окружної ліги [70, 597, 628]. У першій команді СТ «Україна» виступало 32 футболісти: В. Богурат (31 матч, 33 голи), І. Мікльош (31 матч), В. Воробець (28 матчів, 6 голів), В. Босий (27), К. Мікльош (26, 18), М. Гошовський (25, 1), Ол-др Скоцень (25 матчів, 40 голів), Є. Тихоліз (23, 2), С. Магоцький (22, 7), С. Романець (20, 2), Р. Цимбала (15), Я. Краєвський (14, 3), Каратницький (13), Данів (10), Т. Якимів (7), Найман (6, 2), П. Гнура (5), Л. Підлісецький (5), О. Петрів (3, 2), Р. Скрегота (3), Ю. Зубач (3, 4), Б. Кузьма (3), В. Магоцький (3, 1), Король (3), Дицьо-3 (2), Ос. Скоцень (1), Полатайко (1), Хомишинець (1), Миханишин (1), Мих. Кульчицький (1), Бубела (1), Вішка (1).

Чемпіонат 1939 р. було припинено у зв'язку з нападом Німеччини на Польщу [405].

У складі збірної м. Львова, яка під керівництвом Вацлава Кухара здобула Кубок Польщі 1938 р., були, зокрема, Іван Зуб, Василь Босий, Володимир Воробець, Іван та Карло Мікльоші, Степан Магоцький, Олександр Скоцень, Володимир Богурат [364].

До 1939 р. в Галичині було 48 українських товариств і спортивних клубів, що належали до Українського спортивного союзу (УСС) і Польського футбольного союзу (Polskiego związku piłki nożnej, PZPN). У Польський союз футболу до 1939 р. входили команди: з міста Львова «Україна», «Зоря», «Степ», «Луг», з Самбора «Дністер», з Дрогобича «Ватра», зі Стрия «Скала», з Борислава

«Ропник», з Жовкви «Стріла», з Мостиськ «Скала», з Сокаля «УСК», з Ходорова «Зоря», з Перемишлян «Юнак» (13 команд) [628, 747].

До Українського спортивного союзу (УСС) у різні роки входили команди м. Львова: «Сокіл-Батько», «Сокіл 2», «Сокіл 3», «Сокіл 4», «КЛК», «Тризуб», «Український Робітничий Спортивний Клуб», «Чорноморці», «Мета», «Богун» (гімназійне товариство), «Буревій», «Черник», «Український Студентський Клуб», також «Каменярі» (Доброміль), «Сокіл» (Бірка), «Русалка» (Золочів), «Дністер» (Миколаїв), «Дніпро» (Винники) (18 команд). До відома: УСС створений 1925 р. на Загальних Зборах представників СТ у Західній Україні, перший голова – сотник УГА О. Навроцький. Польська влада заборонила і розпустила УСС у 1936 р. [553, 628, 747].

Найбільше разів (тричі) чемпіонами УСС ставала львівська команда УСК «Тризуб» (гравці з Левандівки та Богданівки), за яку грали Тарас Яцикевич, Володимир Повзанюк (ланковий), брати Володимир, Юньо, Осип та Олександр Скоцені, Іванко Ярош, Володимир Сохацький, Осип і Мар'ян Филиповичі, Олександр Данилевич, Роман і Мирослав Горбачевські, О. Малюха, В. Дропа, Василь Босий (воротар із с. Рудне), Іван Сумик, Омелян Чик. Голова клубу Володимир Яцикевич. Олександр Скоцень спочатку переважно грав за запасну команду «Юніори» [364, 552, 553].

«Тризуб», Левандівка,
1935 р., триразовий
чемпіон УСС [364]

У різних лігах Львівського округу грали також команди «Підгір'я» (Дрогобич), «УСК» (Доброміль), «Сян» (Перемишль),

«Богун» (Броди). Крім того, були сформовані команди в різних районах міста Львова – на Богданівці, Клепарові, Замарстинові та ін. [628, 747].

1938 року резервна, або юнацька, команда спортивного товариства «Україна» (Львів) стала переможцем чемпіонату Львівської округи. У цих змаганнях взяли участь тридцять команд. Польська влада, повністю порушивши положення про першість Польщі, не допустила українську команду «Україна», переможницю з Львівського округу, до змагань на першість Польщі [231, 411].

У ті часи влада принижувала гідність українських футболістів, команду «Україна» не допускала до змагань у найвищому польському дивізіоні [70, 231, 411]. Карло Мікльош (гравець команди «Україна», пізніше голова Федерації футболу Львівської області, начальник команди та президент ФК «Карпати» (Львів), згадував: «...ми спортовими перемогами нагадували і доводили тодішній владі, що Галичина – це край український і що наш народ має законне право на самовизначення» [70, 411].

Відомі команди інших міст: «Поділля» (Тернопіль), «Пролом» (Станіслав), «Роксоляна» (Рогатин), «Лисоня» (Бережани), «Чайка» (Чортків), «Сокіл» (Рівне), «Беркут» (Перемишль), «Сян» (Перемишль), які брали участь у футбольних змаганнях того часу [628, 747]. Зокрема, значних успіхів досягла футбольна команда УСТ «Поділля» (Тернопіль), яка у 1930-х рр. змагалася в класі «А». Серед її провідних гравців неперевершений воротар Володимир Качмарук, брати Олійники, Мирослав Королюк, Ілько Коцюмбас. У перемишльському «Сяні» грав Мирослав Турко, який пізніше став провідним нападником львівського «Спартака»; Володимир Кобзар грав у командах «Україна» (Львів), «Русь» (Ужгород), а після війни за «Січ» (Регенсбург) та УСК Нью-Йорк [405, 404, 560, 628, 747, 777].

Розвиток масового спортивного, зокрема футбольного, руху українців на початку ХХ ст. пов'язаний з іменами видатних діячів – Володимира Лаврівського, Василя Нагірного, Йосифа Коциловського, Романа Цеглинського, Івана Боберського, Степана Гайдучка, Петра й Тараса Франків, Кирила Трильовського, Михайла

Хонов'ята, Івана Чупрея, Ярослава Веселовського, Миколи Балицького та багатьох інших [78, 285, 450, 747].

Стадіони. Влада Львова 1895 р. виділила ділянку для будівництва стадіону польського товариства «Сокул». На вул. Личаківській, 21 травня 1902 р. відбулося освячення спортивної споруди, яка вражала своєю красою. Чудове футбольне поле, бігові доріжки, дерев'яні трибуни для глядачів; поруч – гімнастичні зали для занять гімнастикою та іншими видами спорту. Тут часто проводила домашні матчі команда «Лехія». Після визволення від фашистської Німеччини, стадіон передали товариству «Спартак», а через кілька років – Інституту фізичної культури, тепер Львівському державному університету фізичної культури [747].

Як вже було зазначено, 1911 р. розпочався збір коштів на викуп земельної ділянки стадіону «Сокола-Батька» для українського населення. Стадіон футбольного клубу «Гасмонея» розміщався у Кривчицях, а після пожежі 1932 р. на вулиці Золотій спорудили новий стадіон, який пізніше, за радянської влади, називався «Торпедо».

«Товариство розваг народу та молоді» (яке з 1904 р. популяризувало серед молоді спортивні ігри та було осередком, у якому спиналися на ноги перші львівські футбольні команди) відкрило 1908 р. ігровий парк (футбольне поле з критою трибуною на 500 місць і 4 тренувальних майданчики). Споруди розташовувалися коло Стрийського парку, південніше. Там на виділеному місці ЛСК «Чарні» обладнав свій власний стадіон, який після війни до кінця 1970-х рр. був стадіоном товариства «Динамо». Пізніше його знесли, почали будувати «обком партії» і завершили будівництво спорудою Державної податкової інспекції.

Найтитулованіший львівський польський клуб «Погонь» 1 травня 1913 р. відкрив власний стадіон з центральною критою трибуною на 250 місць (1924 р. перероблено на 2000 місць) навпроти стадіону «Чарних», через Стрийську дорогу [747, 783].

З приходом радянської влади у 1939 р., ліквідовано усі футбольні команди Галичини, зокрема «Україну», «Погонь», «Лехію», «Чарні», «Гасмонею».

У грудні 1939 р. спортивний функціонер клубу РКС, пан Дробот, організував установчі збори для створення команди «Спартак» (Львів), яка наступного року виграє усі старты. Перший склад: воротарі – Ріхліцький, П. Гнура, захисники – Є. Потіха, С. Шмідт, Т. Єдинак, Дегуцький, нападники – Е. Залізко, К. Гурський, К. Новак, П. Дрегер, А. Волянн, Є. Тихоліз, Ю. Зубач [405, 747].

Багато футболістів Галичини (сотні, тисячі – усіх неможливо назвати) воювали на фронтах II світової війни та у підпіллі, були в'язнями німецьких та радянських концтаборів, тюрем гестапо та НКВС. Героям слава! Вічна пам'ять полеглим.

У сталінських катівнях зникли без сліду молоді футболісти «України» – воротар Петро Гнура (загинув у 1941 р.), Богдан Кузьма (загинув у 1941 р.), лівий крайній Євстахій Тихоліз, Олександр Левицький (загинув у Сибіру), Фелікс Асланович («Спарта», загинув у червні 1941 р.). Розстріляний у дрогобицькій катівні найпопулярніший футболіст «Ватри» і тренер у Дрогобичі Костянтин Кіцила [364, 405, 747]. У таборі в лісі коло села Катинь Смоленської області Росії під час масових страт польських громадян органами НКВС СРСР загинули львівські футболісти Адольф Зіммер (збірник Польщі), Тадеуш Кобель, Міхал Шевчик [364, 405, 747].

Воювали на фронтах Другої світової війни та у підпіллі, зокрема, Антоні Комендо-Боровскі, Юзеф Гарб'єнь, Кароль Ханке, Ян Хемерлінг, Тадеуш Єдинак; Ян, Юзеф, Ромуальд, Станіслав Копеці, Тадеуш та Збігнев Кухарі, Юзеф Кухарський, Ізидор Редлер, Людвіг Шнейдер, Ян Васевич, Сильвестер Зрубек, Адам Волянн, Остап Стецьків та багато інших [364, 576, 581].

В'язнями німецьких концтаборів та тюрем були, зокрема, Юзеф Чудяк, Антоні Комендо-Боровскі, Казімеж Чехович, Ян Драпала (загинув у березні 1945 р.), Юзеф Гарб'єнь, Юзеф Копець, Зигмунд Блюменблад, Александр Махлер, Юліуш Мілер, Чеслав Береза (Скорачинські), Людвік Шабакєвіч, Роман Вижиковський [364].

Багато гравців команди «Гасмонея» загинуло в 1941–1943 рр. у львівському гетто, у німецькому таборі смерті за Янівським цвинтарем (серед них Філіп Шляфф, Зигмунд Штеерман). Після одного

з матчів між в'язнями і охороною, який виграли арештовані, а два голи забив Зигмунд Штеерман (збірник Польщі), п'ятий есесівець застрелив його [364, 405, 747].

Під час окупації у Львові 7 футбольних колективів зіграли з німецькими командами 10 матчів [138]. Навесні 1944 р. на Погулянці на стадіоні ще довоєнного німецького клубу «Віс» (тепер стадіон СК «Гарт») відбувся матч між командою, організованою Вацлавом Кухарем (з гравців передвоєнних «Динамо» і «Спартака»), та командою німецьких окупантів, який закінчився перемогою львів'ян 4:1. Львівську команду представляли Альбанський, Ханін, Комуркевич, Давидович, Сумара, Сначинський, Казьмірович, Гурський, Матияс, Козак, Кнежицький, які згодом виїхали до Польщі чи далі на Захід [405, 747, 138].

Наступний матч, вже з «Україною», німецька команда також програла з рахунком 4:7. Голи на свій рахунок у нашій команді записали Ю. Зубач (2), О. Банах (2), О. Бучацький, С. Магоцький і Дасевич [138].

За команду «Україна» в роки війни виступали: 1941 р. – В. Босий, Іван і Карло Мікльоші, Осип і Олександр Скоцені, В. Воробець, Каратницький, М. Гошовський, Степан, Владислав, Осип Магоцькі, В. Богурат, О. Банах, О. Стецьків (пізніше виступав у професійних клубах Франції і Канади). У 1942 р. грали Юрій Зубач, Володимир Дицьо, Осип Магоцький, Роман Потіха, Роман Газда, Іван Павлічка, Іван і Карло Мікльоші, Осип і Олександр Скоцені, Володимир Воробець, Степан Магоцький, Володимир Богурат, Омелян Банах, Остап Стецьків, Володимир Лисик. У червні 1944 р. з німецьким клубом «Бріцельцо» змагалися: І. Зуб, І. Мікльош, Русик, О. Стецьків, Шмід, І. Павлічка, Магоцький, О. Банах, Ю. Зубач, В. Богурат, Дасевич [405, 747].

У липні 1944 р. чимало футболістів Львова, Західної України, наляканих репресіями НКВС, вирушили на чужину, серед них брати Скоцені, Р. Пазуняк, С. Новаківський, О. Новицький, І. Павлічка, В. Кобзар, В. Магоцький, І. Мікльош, О. Стецьків, О. Банах [405, 747]. Вони продовжили свої виступи на футбольних полях Польщі, Німеччини, Австрії, Франції, Італії, Чехії, Словаччини, Канади,

США, Бразилії, Аргентини, Уругваю та інших країн. Створили чимало футбольних клубів, команд, були учасниками чемпіонатів світу, Олімпійських ігор (див. підрозділи 2.4. Українські футболісти на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи з футболу, 2.5. Найвідоміші клуби та гравці української діаспори за кордоном).

У серпні 1944 р. у Львові відродилося футбольне життя. З'явилися команди «Спартак», «Динамо», «Локомотив», але не було вже багатьох українських клубів попередніх років, футболістів, які залишили рідний край і подалися у невідоме. Там вони закладали підвалини українського спорту в діаспорі. Українські футбольні клуби неодноразово ставали переможцями аматорських футбольних змагань у Німеччині, Австрії, Канаді, США. Більшість польських футболістів м. Львова виїхали до Польщі і продовжували кар'єру в містах Катовіце, Битом, Ополе, Краків, Вроцлав, Щецін, Варшава [405, 747].

Карло Мікльош (Льольо, гравці «Карпат» називали його Тато) (*21 червня 1915 р., м. Львів – † 31 травня 2003 р., м. Львів). Видатний гравець команди «Україна». Виступав у складі команди з юного віку, був її капітаном (1932–1941 рр.). Вирізнявся технічною грою. Після війни грав за львівські команди («Спартак», «Облспоживспілка»). Очолював Федерацію футболу Львівської області (1955–1959, 1960–1968). У 1968–1972 рр. працював начальником команди «Карпати» (Львів), яка 1969 р. здобула Кубок СРСР. Президент «Карпат» у 1990–1992 рр. Заслужений тренер України. Почесний громадянин м. Львова (додаток, фото 85) [70, 188, 411, 576, 627].

Юрій Зубач (зліва)
і Карло Мікльош

команди «Карпати» (Львів), яка 1969 р. здобула Кубок СРСР. Президент «Карпат» у 1990–1992 рр. Заслужений тренер України. Почесний громадянин м. Львова (додаток, фото 85) [70, 188, 411, 576, 627].

Юрій Зубач (Студебекер) (*3 травня 1921 р., м. Львів – † 20 квітня 2010 р., м. Львів) у 1938 р. в 17-річному віці став своєрідним рекордсменом серед бомбардирів. Виступаючи

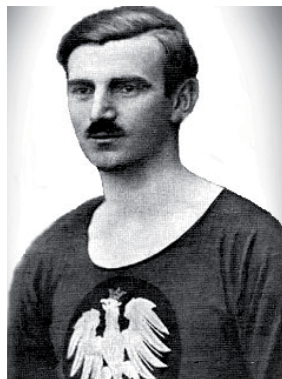
за усі чотири (юнацьку, третю, другу, основну) команди «України», він забив у сумі 43 голи. Грав також за команди «Спартак» (Львів), «Динамо» (Львів), «Динамо» (Томськ) (коли був висланий разом з матір'ю до Сибіру). Тренер Львівської команди «Сільмаш», з якої утворилася команда «Карпати» (назву команди «Карпати» запропонував Юрій Зубач) [231, 364, 404, 747].

Олександр Скоцень (Леньо) (*28 липня 1918 р., м. Львів – † 1 вересня 2003 р., м. Торонто, Канада), гравець левандівського «Тризуба», львівської «України». Неодноразово його включали у збірну команду м. Львова. 1940 р. після товариського матчу киян з львів'янами тренер Михайло Бутусов запросив його до київського «Динамо», за яке 1941 р. забив сім голів, зіграв вісім матчів (перешкодила війна). О. Скоцень порадив запросити у київське «Динамо» ще своїх земляків: Міхала Матияса, Тадеуша Єдинака з «Погоні» та Мечислава Гурського з дрогобицького «Юнака», було створено грізну трійку нападу «Динамо» (О. Скоцень, М. Матияс, К. Щегоцький). На початку війни у червні 1941 р. О. Скоценя за сфабрикованим доносом заарештували органи НКВС, допоміг йому звільнитися чекіст, що курував «Динамо». О. Скоцень після війни грав за клуби СК «Жиліна» у Словаччині, «Олімпік» у Бельгії, «Зальцбург» у Австрії, «Ніца» у Франції, де його називали найкращим центральним нападником ліги (селекціонер збірної Франції Гастон Барон). Від 1950 р. продовжив свою спортивну діяльність у Канаді, грав за команду «Україна» (Едмонтон). Нагороджений Кубком Голанда – найвищою нагородою для спортсменів у Канаді за високі спортивні досягнення й джентльменську поведінку на полі. Був тренером, спортивним організатором української діаспори [69, 552, 553, 576].

Вацлав Міхал Кухар (пол. Waclaw Michał Kuchar; *16 вересня 1897 р., м. Ланьцут, Королівство Галичини та Володимирії – † 13 лютого 1981 р., м. Варшава, Польща) – лівий нападник львівської

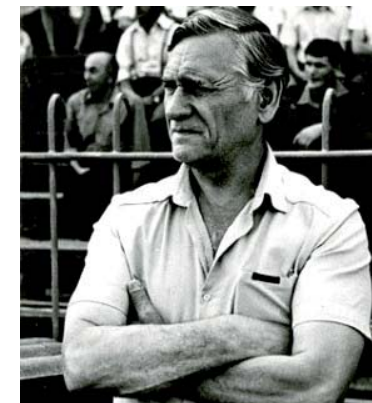
«Погоні» (1912–1933), за збірну Польщі зіграв 25 матчів у 1921–1928 рр., учасник Олімпіади 1924 р. На футбольних полях провів 1052 матчі, забив 847 голів, у сезоні 1923 р. – 88 голів; грав на всіх позиціях, крім воротаря. Був різнобічним спортсменом (фігурне катання, ковзанярство, легка атлетика, лижі, теніс, веслування). У 1938 р. збірна Львова, тренером якої він був, виборола Кубок президента Польщі. У 1939–1941 та 1944–1945 рр. тренував львівське «Динамо», виїхав до Польщі [404, 405, 364, 747].

Михайло Матіяс (або Матіяс) (пол. Michał Franciszek Mieczysław Matyas; *28 вересня 1910 р., м. Бжозув, Польща – † 22 жовтня 1975 р., м. Краків, Польща), правий півзахисник і центрфорвард. Гравець «Погоні» (Львів) (1923–1939), «Динамо» (Львів) (1939–1941), «Динамо» (Київ) (1941–1944), «Полонії» (Битом) (1945–1948). Зіграв за збірну Польщі 18 матчів. Тренер олімпійської (1952) і національної збірних Польщі у 1966–1967 рр. [404, 405, 364, 747, 84].

Казімеж Гурський (*2 березня 1921 р., м. Львів – † 23 травня 2006 р., м. Варшава, Польща) – польський футболіст, тренер і футбольний функціонер. Гравець львівського РКС (1936–1939), «Спартак» (1940–1941), «Динамо» (1944), 1945 р. виїхав зі Львова до Варшави, де грав за «Легію», а 1947 р. його покликали захищати кольори збірної Польщі. У 1972 р. Казімеж Гурський, будучи головним тренером, уперше привів олімпійську збірну Польщі до золотих олімпійських медалей у Мюнхені. У 1974 р. збірна Польщі під керівництвом К. Гурського завоювала бронзові медалі світового чемпіонату. У Монреалі (1976) олімпійська збірна Польщі здобула під його керівництвом бронзові Олімпійські медалі. Очолював збірну Польщі у 73 матчах, в яких команда здобула 45 перемог.

Також, очолюючи як тренер грецький клуб «Панатінаїкос», став чемпіоном та володарем Кубка Греції (1976–1977), з клубом «Касторія» – володарем Кубка (1979–1980), з «Олімпіакосом» – чемпіоном та володарем Кубка Греції (1980–1981). За підсумками голосування найавторитетнішого польського тижневика «Piłka Nożna» отримав нагороду у категорії «Найкращий польський тренер ХХ ст. [405, 404, 364, 747].

У 1945–1946 роках львівська команда «Спартак» вдало виступає у відомчому та міському турнірі. У 1947 р. виступає на чемпіонаті СРСР в українській зоні другої групи. До складу команди належали воротар Іван Зуб, захисники – Володимир Дощечкін, Володимир Ханенко, Володимир Курдина, Роман Газда, півзахисники – Григорій Гаврас, Анатолій Музикантов, Ярослав Шпиталь, нападники – Карло Мікльош, Володимир Онищенко, Мирослав Турко, Юрій Зубач, Вацлав Овсік. Тренери – Михайло Печений (колишній гравець «Динамо» (Київ) і в 1939–1940 рр. його тренер) та Петро Боголюбов. Найуспішнішим був сезон 1949 р., коли спартаківці поступилися лише очком переможцеві турніру української групи [405, 747].

Турко Мирослав Пилипович (* 2 жовтня 1918 р., м. Мостиська Львівської обл. – † 29 вересня 1981 р., м. Львів). Навчався в українській гімназії м. Перемишля. Український футболіст, від 1934 р. нападник команди «Сян» (Перемишль), пізніше «Спартак» (Львів), тренер «Сільмаш» (Львів), «ОБО» (Львів), «Авангард» (Тернопіль) [364, 405].

З 1954 року місто Львів мало у третій групі класу «Б» всесоюзного чемпіонату свого представника – армійську команду ОБО, яку перейменували 1958 р. в СКВО,

«СКА» Львів – чемпіон УРСР 1965 року. Зліва направо: у верхньому ряді Ю. Басалик, Б. Малямін, Т. Шулятицький, В. Колодій, М. Мельник, А. Карімов, середній ряд – П. Данильчук, В. Капличний, Л. Жукаускас, В. Сучков, М. Плахетко, І. Лендел, А. Шандор, у нижньому ряді С. Варга, В. Качорець, Т. Пфайфер, Я. Дмитрасевич, Б. Грецак [364]

а з 1960 р. у СКА. Склад команди 1956 р. був такий: воротарі – Ю. Сусла, М. Соломонко; захисники – Бреев, Турянчик, Щербаков; півзахисники – Міраї, Ковач, Чуриков, Коплус, Думанський; нападники – Цицей, Марков, Руських, Галбмільон, І. Зайцев, Ю. Зайцев, Пчельников, Сайлер. Старший тренер – О. Гринін, тренер – М. Турко [364, 405, 747].

1963 року була створена команда «Карпати» (Львів), яка стала провідною командою Західної частини України (див. розділ 4, 5). Команда виступала на новозбудованому стадіоні «Дружба», переіменованому 1990 року за ініціативи К. Мікльоша на «Україна».

Перший клуб міста Івано-Франківська (м. Станіславів до осені 1939 р., а у 1939–1962 роках м. Станіслав) називався «Ревера», утворений наприкінці 1908 р. (латиною «re vera» – те, що варте

уваги). Свій прем'єрний матч СКС «Ревера» провела 20 червня 1909 р. у Львові проти другої команди «Чарних» і поступилася – 1:4. Четвертого липня в Станіславові львів'яни знову були сильнішими – 3:1. Саме від цієї дати й веде відлік прикарпатський футбол. «Ревера» залишалася найкращою командою регіону аж до середини 1930-х рр. [146].

Івано-Франківщина, Львівщина та Тернопілля на той час були у складі Королівства Галичини та Володимирії, автономної складової Австро-Угорської імперії. У Львові 1911 р. було засновано футбольну спілку. У 1914 р. в її чемпіонаті змагалось майже два десятки команд. Після проведення кваліфікаційних поєдинків «Реверу» зарахували до II-A класу. Хід змагань перервала світова війна. По її завершенні Західна Україна увійшла до складу новоутвореної польської держави [146].

На початку 1920 р. «Ревера» стала одним із семи клубів-засновників Львівської окружної спілки футболу (ЛОСФ), під егідою якої провела наступні півтора десятка років. Перших три сезони поспіль «Ревера» фінішувала останньою, вигравши за цей період лише один поєдинок, і опустилася у клас В. Повернувшись до регіональної еліти 1928 р., «Ревера» одразу виборола «срібло», а через три роки «золото». Команда боролася за право виступати в польській державній лізі. Лише в додатковому матчі «Ревера» поступилася майбутньому тріумфатору – військовій дружині з Седльця [146].

На початку 1934 р. клуби Станіславівщини домоглися відкриття окремого футбольного округу. Повноцінні команди виникли у багатьох містах, містечках, селах. Збірна округу незмінно обігрувала сусідів у розіграші Кубка Польщі. Лише 1938 р. Львів щасливо оминув зустрічі з незручним суперником і... одразу здобув трофей. А в наступному сезоні право участі у фіналі виборів Станіславів. У півфіналі прикарпатці сенсаційно здолали у гостях Вільно (Вільнюс) – 1:0.

Вирішальна гра проти команди Познані була призначена на 5 листопада. Та вже 1 вересня 1939 р. світ поринув у нову війну... [146].

Зі встановленням радянської влади всі клуби, що існували раніше, були закриті. Натомість створювалися нові колективи з типовими як для тих часів назвами – «Локомотив», «Спартак», «Динамо», «Харчовик»... Відкриття нового сезону відбулося 21 квітня 1940 р. Цього дня, зокрема, спартаківці переграли з рахунком 3:2 «Локомотив». Згодом саме «Спартак» стане провідним футбольним клубом Прикарпаття [146].

У Чернівцях до Першої світової війни (коли Буковина була окремим коронним краєм Австрійської імперії з адміністративною автономією) існували різнонаціональні футбольні клуби: «Баск», «Ян», «Маккабі», «Вікторія», «Запороже», яка мала малиново-біло-золоті барви. Після війни (від 25.10.1918 до 6.11.1918 Буковина перебувала в складі тогочасної Української держави, а від 12.11.1918 до 2.08.1940 під владою Румунії), змагання проходили між командами вулиць та околиць м. Чернівців. П'ятого вересня 1920 р. на внесок добродія Дмитра Губки-Безбородька засновано Українське спортивне товариство «Довбуш». Головою обрано члена УАК «Запороже», доктора Франца Єнджейовського. Спочатку футбольну команду представляли студенти та гімназисти. Команда тренувалася на толоці «Гречана», навесні 1921 р. почала змагатися в першості Чернівців на спортивній площі «Боїско», програючи перші матчі з великими рахунками єврейському «Поале-Ціон» 0:3, німецькому «Яну» 10:2. За результатами першості 1921 р. «Довбуш» був 7-м з 9 команд [421, 747].

У 1922 році створено два класи, «Довбуш» увійшов до першого класу, де здобув третє місце. У 1923 р. команда «Довбуш» перемогла всіх суперників у групі й у фіналі виграла Чашу – Кубок м. Чернівців у команди-переможця другої групи – «Маккабі» з рахунком 3:1. Команда «Довбуш» 28 червня 1925 р. зустрілася в товариських іграх з «Україною» (Львів), рахунок 2:2 і 6:1 на користь «Довбуша». У 1925 р. керівники «Довбуша» купили землю під стадіон. У 1926 р. переможцями першості Чернівців була «Польонія», далі «Маккабі» та «Довбуш». У 1927 р. «Довбуш» знову зайняв третє місце [421, 747]. 1934 року румунська військова влада Чернівців заборонила святкування 100-річчя уродин буковинського по-

ета Осипа-Юрія Федьковича і відмінила турнір за участю команд «Сян» (Перемишль), «Україна» (Львів), «Русь» (Ужгород), «Довбуш» (Чернівці). У 1936 р. синьо-жовта команда «Довбуш» не програла жодної гри, стала чемпіоном Буковини і здобула право виступати у вищій державній лізі Румунії. Існування команди підтримувало багато українських родин, серед них – Суховерські: доктор Ілярій (Туцьо), перший капітан «Довбуша» та його брати Омелян, Мирослав, Тарас, Антін, Микола, Адам, які грали в команді впродовж 20 років. З приходом радянської влади 1940 р. «Довбуш» перестав існувати [421, 747].

1.5.2. Зародження футболу на Закарпатті. На Закарпатті молодь Ужгорода, Мукачева, Берегова, Виноградова, Хуста захоплювалася футболом ще з кінця ХІХ ст. Зокрема, як написано в гімназійному довіднику 1883–1884 навчального року, ужгородські гімназисти 5–7 класів грали в «англійський копаний м'яч» під керівництвом викладачів Іштвана Медрецького (піонер закарпатського футболу) та Ференца Шіргера [7]. Згодом збудовано стадіон на лівому березі ріки Уж, у місцевості «Вербова» (Фізеші), неподалік від теперішнього шосейного моста, де розташовані школи № 10 і № 11 [290].

Датою зародження футболу на Закарпатті вважається 15 серпня 1901 року, коли в Ужгороді на новому стадіоні, що тепер називається «Тиса», за міським парком (колись «Спартак») у присутності 1 000 глядачів відбувся перший міжнародний товариський матч між господарями та командою Будапештського атлетичного клубу [123, 290, 747, 777]. Футбол Закарпаття розвивався на національній основі, були створені словацькі, угорські, українські, єврейські, румунські команди. Одна з перших – команда Ужгородського атлетичного клубу (УАК), створена 1910 р., Ужгородського гімнастичного клубу (УГК) 1918 р., «Русь» (Ужгород) (15 серпня 1925 р.) – українська (русинська) команда вчителів. За 20-річну історію (1925–1945) «Русь» зіграла понад 36 міжнародних ігор, з яких 21 – з угорськими, 7 – румунськими, 5 – польськими і 3 – чехословацькими клубами [123, 747, 777, 680].

СК «Русь» (Ужгород) у часи виступів у чемпіонатах Словаччини 1930–1933 рр.

За період з 31 травня 1927 по 29 червня 1945 р. вони виграли 11, унічию зіграли – 6, а програли – 19 матчів. Співвідношення забитих і пропущених м'ячів – 84:92. Приймали закордонні команди на своєму полі 26 разів і 10 разів побували в гостях: 4 рази в Румунії, двічі в Польщі, Чехословаччині та Угорщині. Саме 1936 р. футболісти «Русі» стали відомі всій футбольній Чехословаччині як «літаюча команда вчителів». Команда, мабуть, уперше в світі стала регулярно літати на офіційні матчі.

«Літаюча команда вчителів» – СК «Русь», 1936 рік

Уже в кінці 1936 – на початку 1937 р. В. Федак організував підлітковий футбол у клубі [123, 747, 777, 680].

Саме гравці СК «Русь», який наприкінці 1945 р. практично припинив існувати, стали ядром створеного в 1946 р. клубу «Спартак» (Ужгород), який прославив уже радянське Закарпаття на теренах Української РСР. Останній склад СК «Русь» був такий: І. та Й. Богдани, П. Крайняниця, Г. Лавер, М. Михалина, К. Олаг, В. Пап, Ю. Палинчак, В. Радик, Д. Товт, А. Шандор, А. Шерегі, В. Вишньовський, В. Юхвід. Восени 1945 р. декількох гравців команди запросили до збірної Закарпаття, яка стала чемпіоном першої післявоєнної Спартакиади України з футболу [123, 777, 680].

1946 року команда включилася у розіграш першості республіки з футболу, де брали участь 36 команд, розділених на чотири зони – центральну, південну, східну та західну. Послідовно перегравши двічі всі команди західної зони (лише одна нічия з львів'янами – 2:2), ужгородці вийшли у фінал. У фінальному турнірі, котрий відбувся в Києві в кінці липня, «Спартак» уперше завоював звання чемпіона республіки. Золотими призерами першості тоді стали тренери Б. Вейг, О. Бокотей, капітан команди Д. Товт, Й. Біловарі, Г. Раковці, Г. Лавер, Я. Фабіян, О. Задор, М. Михалина, Р. Айгерт, В. Гайлик, К. Олаг, Ю. Фіялко, Г. Тесар (Темеші).

У післявоєнні роки Закарпаття було одним із провідних футбольних регіонів України [123, 680].

У серпні – вересні 1946 р. відбувся турнір за право участі в першості СРСР серед команд майстрів. Ужгородці здобувають право виступати в другій всесоюзній лізі майстрів, беруть участь у розіграші Кубка СРСР, де виграли у «Динамо» (Ленінград) та зазнали поразки від московських одноклубників. До речі, це була єдина поразка «Спартак» в іграх сезону 1946 р. 1946 рік – перша зустріч ужгородців з флагманом українського футболу – київським «Динамо», яка завершилася несподіваною перемогою спартаківців з рахунком 1:0 [123, 680].

У сезонах 1947–1949 рр. «Спартак» гідно виступав у першості СРСР, тут дебютували різні відомі футболісти. До успіхів «Спартак» долучився ще й мукачівський «Більшовик», який став

чемпіоном республіки 1947 р., учасником першості СРСР у другій групі команди майстрів у 1948–1949 рр. Саме це покоління гравців стало початком так званої «закарпатської футбольної школи».

Після реорганізації чемпіонату СРСР спартаківці виграли зональний турнір 1950 р. й у фінальних іграх, котрі проходили у Києві, знову стали чемпіонами УРСР. Цього ж року ужгородці завоювали Кубок УРСР. Золотий дубль «Спартак» завоював у такому складі: А. Товт, Н. Панн (голкіпери), Й. Біловарі, Й. Егерварі, капітан В. Ревачко (захисники), Л. Надь, Д. Калинич, В. Гаžo (півзахисники), С. Сабо, А. Ціцей, К. Олаг, Ю. Грубач, Ф. Касоні, М. Гайлик, Е. Кесслер (нападники). Тренером команди був В. Радик [123, 680].

1.5.3. Зародження футболу на Волині та Житомирщині.

Футбольні змагання на Волині розпочалися з 20-х рр. минулого століття. На початку ХХ ст. Волинь належала до складу Російської імперії, футбольного життя в цей час тут практично не існувало. Від 1914 до 1920 р. Волинь була у вирі Першої світової, а потім радянсько-польської війни, після яких була долучена до Польщі. У першості Польщі 1922 р. взяла участь футбольна команда «ВКС» (Рівне), переможець регіональних змагань, яка зайняла друге місце серед 4-х учасників класу «А» Люблінської округи [152, 747].

У різних містах Волині 1923 р. відбулися відбіркові турніри, в яких перемогли команди військових клубів спортових «ВКС» Луцька, Ковеля та Володимира-Волинського, які пізніше у змаганнях з командами Любліна й Замосця визначали переможця класу «Б». До класу «А» увійшла ковельська команда, яка там виступала до 1928 р. [152, 747].

Зібрання представників 14 клубів Волинського воєводства 1928 р. вирішило створити Волинську окружну спілку футболу (Wołyńskiego okręgu związek piłki nożnej (WOSPN), переможцями якої були: «Сокіл» (Рівне) (1929, 1930), «ВКС» (Рівне) (1931, 1936), «Гасмонея» (Рівне) (1932–1933), ПКС (Поліційний клуб спортовий) (Луцьк) (1934, 1935). З 1937 р. змагання проводяться під патронатом Волинської регіональної ліги. Переможці: «Стрілець» (Янова Долина), «ПКС» (Луцьк) (1938, 1939 рр.). Найвище досягнення тих

часів – «ПКС» (Луцьк) посіло четверте місце у відбіркових змаганнях до Державної ліги Польщі [152, 747].

Футбол розвивався у багатьох містах та містечках Волині. Наприклад, у Кременці (тепер північ Тернопільської області) розвиток фізичної культури та спорту аж до 30-х рр. ХХ ст. був пов'язаний із Кременецьким ліцеєм (у листопаді 1846 р. ліцей відвідав Тарас Шевченко), що відновив свою діяльність 1920 р. за польської державної влади Другої Речі Посполитої. Тоді стадіону у м. Кременці не було, для різних змагань, тренувань (у тому числі й футболу) використовували рівний майданчик на місцевості, яку називали «Гниле Озеро». 8 вересня 1924 р. відбувся товариський футбольний матч між командами Кременецького ліцею та 12-го полку уланів подольських, що базувався в Білокриниці. З рахунком 5:3 виграли ліцеїсти [329].

Будівництво стадіону в місті Кременці розпочали в кінці 20-х рр. минулого сторіччя на місцевості, що називалася «Пісковозний рів» (під Хрестовою горою). Для вирівнювання футбольного поля ґрунт розвозили кінними фурами, деякі земельні роботи на будівництві стадіону виконували учні місцевих шкіл.

Подальший розвиток футболу на Кременеччині пов'язаний зі спортивними клубами, яких було не менше ніж шість. Три з них мали добрі команди, а саме: ПКС (Поліційний клуб спортовий), ККС (Кременецький клуб спортовий) та Єврейський спортовий клуб ЖКС «Гасмонея» [329].

Найсильнішою і найулюбленішою для кременчан була футбольна команда ККС. У її складі виступали спортсмени різних національностей: поляки, українці, росіяни та німці. У різний час за команду ККС грали: Маліновський, Клечковський, Фухс, Гуменюк, Блонський, Степанюк, Стиранкевич, Бандуровський, Радзимінський, Бучек, Гусак, Фурсевич, Петрушевський, Цимбалюк, Гловоцький, Міхалік, Валавський, брати Єнкнери, Ліпперт, Гріельський, Кучер, Гончаренко, Товлішев, Мусял, Злочевський, Яськевич. Прекрасного розвитку футбольна секція ККС набула завдяки доктору Вітольдові Ратайському, який, не шкодуючи ані енергії, ані грошей, організував і спорядив команду ККС.

У 1929–1931 рр. команда ККС тричі здобувала Перехідний Кубок Кременця з футболу [329, 868].

Відомо, що команда ККС у 1930 р. зіграла з командою ПКС із Луцька (рахунок 2:0 та 3:3), у 1931 р. в чемпіонаті класу «Б» Волинської окружної спілки футболу (WOSPN), зіграла з «Кадімах» (Рівне) 4:1, 0:1 та 3:2, з «ПКС» (Рівне) 0:0; перемогла «Сокіл» (Дубно) 3:0, зіграла внічию 0:0 з «Хакоаху» (Дубно). У 1934 р. ККС став чемпіоном південної Волині у класі «Б», після чого змагався за звання чемпіона Волині [329]. У матчах ліги чемпіонів класу «А» в червні 1935 р. ККС переміг тодішнього чемпіона Волині ВКС (Рівне) з рахунком 4:0 та Поліційний КС (Луцьк) 4:2, в кінці сезону ККС посів шосте місце серед 10 учасників.

1936 року польський футбол перейшов на систему «осінь–весна». Команди класу «А» Волинської спілки футболу (WOSPN) були поділені на дві групи: луцьку та рівненську. У першій грали: ВКС (Луцьк), ПКС (Луцьк), «Гасмоня» (Луцьк), ККС (Кременець) й «Аматоржи» (Володимир). У другій виступали: ВКС (Рівне), ВКС «Погонь» (Рівне), ЖКС «Гасмоня» (Рівне), КС «Стрілець» (Янова Долина) та КПВ (Здолбунів). Переможці обох груп ВКС (Луцьк) та ВКС (Рівне) зустрілися у фіналі (результати 1:1 та 1:5). ККС посів четверте місце [329]. У наступному чемпіонаті (осінь 1936 – весна 1937 р.) ККС здобув друге місце й титул віце-чемпіона Волині 1937 р. У Кубку Волині, у півфіналі на виїзді програли рівненцям із рахунком 0:1 [329, 825].

17–18 липня 1937 р. ККС організував на кременецькому стадіоні швидкий футбольний турнір серед місцевих команд. Цей захід у Кременці проводився вперше. Особливістю було те, що учасники грали по 20 хв. У підсумку зустрічей учасники здобули такі результати: ВКС «Дедеркали» – 6 очок; ККС – 3 очки; КС «Смига» – 2 очки; ЖКС «Гасмоня» – 1 очко [329, 826].

Цікавими є роздуми футболіста Яна Фухса, який написав у щомісячному виданні «Життя кременецьке» («Życie Krzemienieckie»): «Метою футболу, як зрештою й інших видів спорту є те, щоб судді добросовісно виконували свою роботу та своїми силовими рішеннями не впливали на результат гри з тих чи інших причин.

А команди повинні показувати належну спортивну поведінку й культуру, яка не допустить, щоб цей вид спорту перетворився у брутальну, беззмістовну копанку, що мала місце в даному матчі. У цілому імпреза пройшла добре...» [329, 826].

Про проблеми арбітражу в той час писали в пресі майже після кожного матчу. Напрошується висновок: проблеми об'єктивного арбітражу футбольних матчів, дотримання правил гри були актуальними колись і залишаються такими й сьогодні.

У 1937–1938 рр. пам'ятними для ККС були матчі в Округовій лізі з клубами «Стрілець» (Ковель), «Гасмоня» (Рівне), КС «Погонь» (Рівне), КПКС (Луцьк), «Стрілець» ВКС (Луцьк), «Гасмоня» (Луцьк), СК «Стрілець» (Янова Долина).

1938 року ККС вибув з класу «А» ВОСПН, після чого відбулася реорганізація клубу [329].

На Житомирщині. В адміністративному центрі Волинської губернії Російської імперії – м. Житомирі 2 вересня 1910 р. було створено Волинське гімнастичне товариство «Сокіл», що існувало за рахунок членських внесків і благодійних пожертвувань.

Перший офіційно зареєстрований футбольний матч в м. Житомирі відбувся 12 липня 1912 р. на ярмарковій Путятинській площі. У ньому взяли участь «Сокіл» і команда міського клубу любителів футболу «Уніон» [674].

Одна з перших футбольних команд у місті з єврейського спортивного клубу «Маккабі» була створена на початку 1912 р. Незабаром у місті утворилися команди першої чоловічої гімназії, реального й комерційного училищ [674].

1.5.4. Зародження футболу на Одещині та Миколаївщині. Перша футбольна команда в Одесі була іноземна (утворена англійськими моряками, службовцями комерційних, пароплавних компаній), з'явилася в Одеському британському атлетичному клубі (ОБАК) наприкінці XIX ст. Документальних доказів коли саме вона зародилася, на жаль, не існує. Офіційні джерела тих часів підтверджують, що клуб ОБАК юридично зареєстрований 1909 р., хоча, безперечно, він функціонував і раніше [230, 290, 558, 747].

Першими місцевими гравцями команди ОБАК стали 1899 р. Піотровський і майбутній засновник «Спортинг-Клубу» Крижановський. Перша одеська футбольна команда організована 1899 р. з місцевих жителів Сергієм Уточкіним, який також грав за команду ОБАК. У 1905–1907 рр. в м. Одесі створено учнівські команди приватної гімназії Юнгмейстера, 2-ї, 1-ї, 5-ї гімназій і Реального училища Святого Павла, і між ними проводиться першість міста [230, 290, 558, 747].

У 1908–1910 роках в Одесі створюють низку футбольних клубів: Одеський гурток (кружок) футболу, Шереметьєвський гурток спорту, «Вега», «Вікторія», «Станд» (ІНДО), «Спортинг-клуб», «Флорида». У 1911 р. створюється перша в Україні Одеська футбольна ліга, яка 1912 р. ввійшла у Всеросійську футбольну лігу [230, 290, 558, 747, 668].

У 1913 р. команда Одеси стала переможцем Півдня Росії і перемогла у фіналі Всеросійської першості команду Санкт-Петербурга з рахунком 4:2, але результат змагань анулювали. За збірну команду Одеси виступали Каждан, Мізерський, Гаттон, Карр, Гізер, Іванов, Таунед, Джекобс, Богемський, Злочевський, Дихно. Цього ж року за збірну Росії дебютує Г. Богемський [230, 290, 747, 668].

Одеську команду «Чорне море» вважають предтечею знаменитого «Чорноморця». Тренування та ігри «Чорного моря» відбувалися на майданчику в Олександрійському парку (сьогодні – парк Шевченка). За команду виступали відомий воротар Іван Тіпкін,

На фото позалігова команда «Чорне море», 1916 рік
(зліва направо):
верхній ряд – Щербаков,
Садкевич, Гецман,
Белжецький, Коваль,
Михайлов,
2-й ряд – ..., Мішин,
3-й ряд – ..., Тіпкін,
Бард

центрфорвард Василь Зінкевич, Тимофій Коваль, крайній півзахисник Микола Кремінський (згодом естрадний артист), форвард Олександр Злочевський [668].

Згодом інша команда «Местран» стає чемпіоном Одеси у 1923, 1924, 1926 рр. під керівництвом Лазаря Когена, майбутнього інструктора київського «Динамо» 1928–1933 рр. [568, 747].

У Миколаєві. У години дозвілля моряки іноземних, переважно англійських торговельних суден, які прибували в Миколаївський морський порт, влаштовували змагання – спочатку між собою, а потім і з міською молоддю (зокрема з робітниками порту й елеватора). Моряки облаштовували майданчики біля хлібного елеватора приблизно у 1895–1896 рр., пізніше на Адміралтейській площі, на пустирі поблизу зсипного пункту в порту [200, 290, 412].

З 1900 року футбольні команди міської гімназії і реального училища грали між собою на обладнаному за правилами майданчику в районі містечка інженерних казарм (нині Дикий сад). Згодом у робочому районі міста (Піски) гурток футболістів теж створює команду. За ці команди грали Віктор Нестеренко, Скрипник, Пилип Юр'єв, Микола Коровін, які надалі активно виступали за клубні та збірні команди Миколаєва [200]. У 1906 р. з'явилася футбольна команда «Техніки» при механічному училищі міста. Заводська молодь збиралася в команди, які зазвичай називали «вуличними», і між ними, як пише «Николаевская газета» за 1907 р., проводили змагання за правилами у святкові та вихідні дні. Команди мали найрізноманітніші назви: «Піски», «Провулок А», «Армада», «Везувій», «Феміда», «Трубадур», «Флорида» [200, 290].

1907 року відбувся матч між командою місцевої англійської колонії та моряками англійського судна в центрі Адміралтейської площі. У 1908 р. створена команда англійської колонії «Зебра» (перший футбольний професійний клуб у місті Миколаєві), у вересні 1909 р. – дві команди гімназистів. «Зебра» проводила свої матчі на Адміральській площі (нині це площа Комунарів) із командами іноземних суден, що відвідували Миколаївський порт [200, 412]. Неповдалі від цього місця нині розташовується МДГУ ім. Петра Могили, а викладачі кафедри фізичної культури та спор-

ту проводять заняття саме на тому майданчику. На Адміральській площі 24 липня 1911 р. відбулася ще одна знаменна подія – перший міжміський матч між миколаївською «Зebroю» та Одеським британським атлетик-клубом (ОБАК). Поле для гри було обведене канатом, за яким розташовувалися глядачі [200].

Миколаївська футбольна ліга, до складу якої ввійшли Миколаївський атлетичний клуб, «Діагор», «Гамарі», «Спорт», «Феміда», «Везувій» і Миколаївський гурток футболу, була організована в 1912 р. Того ж року лігою був проведений перший чемпіонат міста. Згодом відбувся міжміський матч між командами міст Миколаєва й Одеси на майданчику Адміралтейської площі [200, 290, 412].

У березні 1913 р. відбувся матч між миколаївським «Атлетик-клубом» і Київським спортивним гуртком. Цього ж року «Спортивний клуб» бере участь у змаганнях за першість Росії, у півфіналі поступився одеситам 3:2, вигравши 2:0. У 1914 р. збірна Миколаєва зіграла перший міжнародний матч з командою «Константинополя», перемігши 1:0 [200].

Створена 1914 року суддівська комісія перетворилася на суддівську колегію. Серед перших суддів були відомі в місті люди: Г. Соколов, М. Севастопольський, І. Моренко, Л. Хмельницький. Сезон 1915 р. пройшов під знаком двох кращих миколаївських футбольних клубів – «Спортивного клубу» та «Уніона» [200].

Після Першої світової війни, у 1919 р., в Миколаєві відбулися загальні збори футболістів Миколаєва (їх кількість досягла 350 чоловік, а команд – близько 30). Міжнародний футбольний матч відбувся восени 1928 р. з фінськими спортсменами закінчився з рахунком 3:1 на користь збірної Миколаєва (склад команди: Козирський, Булгаков, Денисов, Деркаченко, Козлов, Грушин, Печений, Смирнов, Полегенький, Кондратенко, Гічкін). У 1925–1929 рр. за збірну команду УРСР грали кілька миколаївських футболістів, зокрема, прославлений воротар Федір Димов [200].

1.5.5. Зародження футболу на Київщині та Черкащині.

У Києві першими у футбол (саме так – з подвоєнням «о» – сто років тому називали цю гру кияни) почали грати німецькі та чеські

молодики, діти інженерів, гімназисти, члени гімнастичних гуртків [544, 278]. Чеські працівники заводу Гретера і Криванека свої матчі проводили на початку ХХ ст. на майданчику без огорожі та лавок, на краю Скакового поля, де розташована кіностудія ім. Довженка [230, 290]. Перші учнівські футбольні команди організувалися 1900 р. в Олександрійській і 4-й гімназіях, перший матч між собою провели 1 жовтня 1900 р., за іншими даними матч відбувся на Сирці в 1900 р. [230, 290].

15 серпня 1901 року відбувся матч між командами Ужгорода і Будапешта в Києві. Перший елітний майданчик розмірами 30x45 сажнів (2,13 м) для гри у футбол збудували в парку Київського політехнічного інституту 1908 р. викладачі та студенти для команди «Політехнік» [230, 290, 558, 747].

Перший матч на першість міста відбувся 1 жовтня 1911 р., коли розпочалися ігри першого футбольного дивізіону – на майданчик Політехніки вибігли команди 2-ї та 4-ї гімназій [230, 290].

Перший матч на «Спортивному полі», збудованому в Києві (у районі Лук'янівки, поблизу Покровського монастиря і кінотеатру «Київська Русь») на 5 000 місць, відбувся 12 серпня 1912 р. між міськими командами чеської колонії та гуртка німців «Спорт». У Першу світову війну стадіон майже повністю згорів [230, 290, 747].

Першість м. Києва розігрували з початку 20-х рр. між профспілковими та військовим командам [568, 747]. З 1927 р. активізує свою діяльність товариство «Динамо». **Створюють ПСТ «Динамо» 13 травня 1927 р. й узимку – навесні 1928 р. набирають склад і створюють команду «Динамо» (Київ)** [568, 278, 245, 282].

1 липня 1928 року клуб «Динамо» (Київ) провів першу офіційну гру в Білій Церкві. Динамівці вже на 5-й хв забили гол, проте поступилися з рахунком 1:2. Білоцерківська газета «Радянська нива» 15 липня так описала цю подію: «На другому хавтаймі Б.-Церква легко вбиває м'яч і цим самим зрівнює ігру. Київ робить ще декілька проривів, б'є штрафний удар, але упускають пруткий м'яч, який гучно свистить у повітрі. Під кінець Б.-Церква під оплески тисячної публіки вбиває другий м'яч. Фінальний свисток судді фіксує перемогу Б.-Церкви з наслідком +2 -1...» [544].

*Найперше фото «Динамо» у серпні 1928 року [789].
На землі сидять зліва направо: С. Іванов, Антон Іздрковський (воротар), П. Дишкант, за ними присіли М. Мурашов, С. Бардадим, Є. Пірокетті, стоять: М. Рейнгольд, В. Трофимов, П. Койфман, І. Терентьєв, В. Бойко*

До найпершого складу команди (крім зафіксованих на фотографії 1928 р.) також належали: воротар Є. Дибнер, захисник Станко, півзахисник Васильчиков, нападники Сильвестров, І. Гальбурт, І. Філін. З інших команд згодом прийшли гравці Бочков, Ф. Тютчев, а ще пізніше одесити Г. Бланк, К. Піонтковський, М. Малхасов, В. Садовський, С. Синиця, миколаївці О. Сердюк (Шульц), М. Печений, М. Денисов [568, 544].

Наступний матч відбувся 17 липня проти клубу «Динамо» (Одеса). Через сильну спеку гра проходила в невеликому темпі і закінчилася з рахунком 2:2. Відразу після цієї гри Бармінський запросив до «Динамо» з Одеси свого старого знайомого Лазаря Коєна, який на той час встиг прославитися як організатор найкращої тамтешньої команди «Местран». У Києві його призначили інструктором клубу, що зараз відповідає посаді адміністратора [568, 544].

Проте через організаційні неполадки 1928 р. «Динамо» не брало участі в першості міста серед профспілок і змушене було проводити лише товариські матчі. 1 вересня кияни в товариській грі прийняли чемпіонів Москви – «Динамо» (Москва). Гості розгромили українців з рахунком 6:2. Визнання у команди з'явилося 18 листопада після перемоги над загальноновизнаним лідером київського футболу – «Желдором» з рахунком 1:0 [544].

1929 року команду підсилив Михайло Товаровський, який перейшов з команди «Желдор» – багаторазового чемпіона м. Києва. У середині 30-х рр. М. Товаровський став хорошим тренером київського «Динамо». Перших 50 голів у ворота суперників забив знаменитий динамівський правий інсайд 30–40 рр. Віктор Шиловський [568, 544, 747].

14 вересня 1929 р. «Динамо» проводить свій перший міжнародний матч з робітничою командою Нижньої Австрії «Дойч Ваграм», проте програли з рахунком 3:4. 1935 р. футболісти «Динамо» у складі збірної України здійснюють поїздку до Франції та Бельгії, де в товариській грі розгромили чотириразового володаря кубка Франції «Ред Стар» з рахунком 6:1. До 1936 р. єдину першість Радянського Союзу не проводили [278, 544].

Серед перших динамівців були, зокрема, кадрові чекісти. Костянтин Фомін, який грав у 1935–1936 рр., згодом брав участь у репресіях проти харківських спортсменів польського походження. Зарплату тоді гравцям майже не платили. Дійшло до того, що певний час команда не мала повного складу, а лише 8 спортсменів. Капітан команди Костянтин Щегоцький спробував втекти у Дніпропетровськ, але в дорозі після перевірки документів його примусово повернули до клубу [278].

Голод 1932–1933 рр., як не дивно, теж залишив слід в історії команди міліцейського відомства. Півкоманди просто втекли в Іваново, де було що їсти. Двоє футболістів – капітан команди К. Піонтковський та М. Свиридовський – були затримані співробітниками НКВС при спробі обміняти кілька відрізів сукна на продукти, відтак мусили відпрацювати на благо «страны Советов» два роки у виправній колонії [278].

1936 року в СРСР було вирішено створити єдиний командний чемпіонат замість великої кількості різноманітних різнорівневих турнірів (див. розд. 4). Представником від України стала найсильніша на той час команда УРСР – «Динамо» (Київ). Програвши першу гру московському «Динамо» (5:1), кияни завершили одноколовий чемпіонат на другому місці. Уболівальники сприйняли такий виступ як безумовний успіх [544].

Варто зазначити, що в майбутньому київське «Динамо» брало участь у всіх чемпіонатах і ніколи за всю історію не покидало рівня вищої ліги чемпіонату СРСР. У підсумку «Динамо» (Київ) стало найбільше разів (13) чемпіоном СРСР, дев'ятиразовим володарем Кубка СРСР, а також двічі володарем Кубка Кубків і Суперкубка Європи [378, 422].

Жахливий тоталітарний режим СРСР 30-х рр. нищив, гнітив величезну кількість людей, зокрема спортсменів. Сталінські репресії позначилися на життєдіяльності команди Київського пролетарського спортивного товариства «Динамо», незважаючи на її походження і представництво від НКВС (Народного комісаріату внутрішніх справ, ініціатором заснування був Семен Западний, начальник Київського ОГПУ, його заступник – Сергій Бармінський формував склад команди) [544, 245]. У 1938 р. футболіста К. Піонтковського та одного з творців київського «Динамо», чекіста С. Бармінського, розстріляли як «шпигунів». Кавалера ордена Леніна К. Щегоцького на 15 місяців кинули за ґрати. Він згадує: «пытали двенадцать суток... били ножкой от стула, зажимали пальцы дубовой дверью, вырывали признание в шпионаже». Вийшов на волю вже після того, як розстріляли М. Єжова – «с орденом, опухшими ногами и отбитой памятью» [278, 245, 422].

У 1937–1941 рр. у Києві попід Черепановою горою спорудили новий Республіканський стадіон. Відкриття цього спортивного комплексу, в будівництві якого на «суботниках» брало участь все місто, призначили на 22 червня 1941 р. Саме там мав відбутися футбольний матч чемпіонату СРСР між командами київського «Динамо» та московського ЦДКА. Проте того дня розпочалася німецько-радянська війна, на Київ впали перші бомби, матч відмінили [278, 245].

В окупованому німцями Києві в часи війни за участі команди «Старт» хлібзаводу, за яку грали динамівці, відбулося 11 матчів, де кияни здобули 11 перемог. Забили 67 м'ячів і 11 пропустили (див. розд. 4) [544, 278].

У Черкаському краї футбол зародився на початку ХХ ст. завдяки іноземним спеціалістам залізниці, студентам, які приїж-

ждали на вакації з інших міст, місцевим гімназістам, товариствам «Сокіл», «Маккабі». Футбол у Черкасах набув масового характеру з 1905 р. Першу футбольну команду залізничної молоді створив у м. Смілі 1908 р. Т. М. Медведєв [578].

Перше футбольне поле у м. Черкаси було споруджене до Першої світової війни на площі перед Соборним цвинтарем (у 1940–1950 рр. там був стадіон «Динамо»). Місцеві команди мали назви: «Митниця», «Соборська», «Бульварна», «Казбет», «Пристань» та інші [578].

Одним із зачинателів футболу на Черкащині, який майже 10 років життя віддав цій пристрасті, грав за збірні міст Умані, Жмеринки, Кам'янця-Подільського, був відомий письменник Ю. К. Смолич. В автобіографічних мемуарах, у розділі «Як я був футболістом», Юрій Смолич пише, що футбол «у нас зароджувався виключно з «приватної ініціативи», бо за царського режиму вияв громадського колективу розцінювався як вияв крамоли». Футбольні поля влаштовували здебільшого за містом, на ярмарковому майдані, на вигоні або толоці. Ворота робили з трьох жердин без сітки» [578].

Перший стадіон у Черкасах відкрили 8 вересня 1923 р. при організації «Всеобуч» (загальне військове навчання), на святі фізичної культури. Другий стадіон у Черкасах спорудив цукрорафінадний завод 1928 р. В м. Умані 1 липня 1923 р. товариство «Олімп» (очолюване Григорієм Котовським) відкрило «Червоний стадіон» [578].

У містах Черкащини футбольні клуби створювали при гуртках профспілкових клубів: «Радторгслужбовців», «Желдор» «Харчосмак» тютюнової фабрики та цукрового заводу, «Харчовик», «Медсантруд», «Деревообробник» клубу ДОКу, команда місцевої військової частини [578].

Відома досить сильна футбольна команда, створена 1920 р. в м. Черкасах, яку очолював ветеран місцевого футболу Ф. А. Якутович, у складі: Н. Дунаєвський, Ю. Гринаковський, М. Меламед, В. Борзяк, П. Канєвський, В. Шинкаренко, М. Тупіцин, брати Толстих, М. Шуба, О. Лавришин, С. Бергавінов [578].

У футбольних турнірах 20–30-х рр. змагалися команди з міст Умані, Кам'янця-Подільського, Єлисаветграду, Білої Церкви, Сміли, Козятина, Гречан, Жмеринки, Кременчука. У змаганнях IV Спартакіади України 1927 р. брали участь команди Уманського, Шевченківського (Черкаського), Білоцерківського, Київського, Бердичівського, Тульчинського округів [578].

Переможцем спартакіади Південно-Західної залізниці, що відбулася 1927 р. в м. Одесі, стала команда «Желдор» станції Бобринська, яка сенсаційно перемогла команди станцій міст Одеси, Києва, Козятина, Шепетівки, Гайворона та інші [578].

Перший в УРСР облаштований сільський стадіон на 5 тисяч місць збудували 1936 р. у с. Чапаєвці (тепер с. Благодатне) Золотоніського району. На базі колгоспної команди села утворили збірну команду колгоспників України, яка перемогла збірну робітничих клубів Франції 2:1. Цього ж року з'явилися стадіони в селах Сингаївка та Лозуватка Шполянського району, с. Ломовате Черкаського району та інших районах [578].

У 1936–1939 рр. на Черкащині, окрім «Динамо» і «Спартака», було створено близько двох десятків профспілкових спортивних товариств і майже при кожному була утворена футбольна команда. Відомою у Черкасах була команда «Мотопоїзд», яка в одному з матчів перемогла збірну міста 10:1, хоча черкаські футболісти перед війною були володарями і фіналістами Кубка Київщини [578].

1.5.6. Зародження футболу на Дніпропетровщині та Криворіжчині. У Катеринославі (після 19.07.1926 р. м. Дніпропетровськ, з 2016 р. м. Дніпро) у травні 1911 р. ентузіасти місцевого товариства «Сокіл» обладнали для гри з м'ячем поле, яке, щоправда, не відповідає вимогам правил. Навколо нього були споруджені кілька дерев'яних трибун, поруч роздягальні. Зараз на місці того майданчика перехрестя проспекту О. Пушкіна і вулиці Ю. Савченка, середня школа № 2 і будинок [674].

Кількість шанувальників гри з м'ячем зростала, але матчі впродовж декількох років проводилися стихійно. До 1914 р. в місті було організовано кілька футбольних команд: «Тритон», «Спарта»,

Перша Катеринославська команда, «Гладіатор», «Вікторія». Їх гравцями були школярі, студенти та дорослі.

Перший чемпіонат м. Катеринослава стартував навесні 1914 р., але його не вдалося завершити через початок Першої світової війни. Улітку 1915 р. все ж відбувся футбольний турнір. У матчі відкриття «Алькор» виграв у «Сфінкса» 5:0. Команда «Алькор» у підсумку й стала чемпіоном у класі «А», вигравши фінал у «Тритона» 3:0 на майданчику «Сокола» в присутності 3000 глядачів [674].

У серпні 1915 р. на тому ж полі «Сокола» відбувся перший міжміський матч. «Алькор» виграв у «Націоналя» з Новомосковська (місто в Дніпропетровській області) з рахунком 8:0. У жовтні того ж року збірна Катеринослава зробила свій перший виїзд, програвши в Харкові команді місцевої приміської ліги 0:6 [674].

Навесні 1916 року було створено Катеринославську футбольну лігу. Її головою став Е. Потехін, а секретарем А. Зіскінд, згодом представник (фактично головний тренер) збірної СРСР в її першому міжнародному матчі з командою Туреччини (1924). Першим чемпіоном ліги став «Алькор», друге місце посів «Стадіон», третє – «Оріон». Окрім них першими членами КФЛ були «Тритон», «Штандарт», «Балада», «Рів'єра», «Вега» й «Задніпров'я». Цей чемпіонат, до речі, відбувся вже у двох класах – «А» і «Б» [674].

Мало кому з футболістів знаменитого «Алькора» вдалося пережити Першу світову. Зокрема, брати Чередниченко, онук одного з яких і донині живе в Дніпропетровську, загинули вже за часів української революції. Володимир прийняв бік Центральної Ради і Директорії, загинув 1920 р. Його молодший брат Олександр став на бік Махна, помер після важкого поранення під Перекопом, коли махновці брали для радянської влади Крим [674].

У 1917 році чемпіоном Катеринослава знову став «Алькор», а за рік його домінування перервав «Стадіон». У 1918 р. в Катеринославі відбулися міжміські матчі. Господарі програли харків'янам, таганрожцям, миколаївцям, перемогли киян і херсонців [674].

Датою заснування клубу «Дніпро» (м. Дніпро, тоді Катеринослав) є 1918 р. Саме тоді з'явилася команда під назвою «БРІТ» (Брянський робітничий індустріальний технікум) при

Гравці
команди
«БРІТ»

ремісничо-технічних класах, які готували у Катеринославі кадри для Брянського металургійного заводу (з 1922 р. – завод ім. Петровського). Згодом футбольний колектив називався «Петровець», «Сталь», «Металург», а з кінця 1961 р. – «Дніпро» [250].

Команда «БРІТ» а також команди робочих селищ Діївка, Чечелівка брали участь у першості м. Катеринослава, яку виборювали також «Оріон», «Алькор» (чемпіон міста 1915–1917 рр.), «Штандарт», «Стадіон», який виграв першість 1918 р., і «Задніпров'я». Усі ігри чемпіонату проходили на спортмайданчику «Сокіл», що перебував на розі проспекту Пушкіна й Кооперативної вулиці (нині вулиця Юрія Савченка) [250].

Футбольне життя в Катеринославі після війни відновилося 1923 р. Команда «БРІТ» взяла участь в осінніх змаганнях за першість міста й стала чемпіоном. На початку наступного сезону вона стала переможцем «Першості відкриття сезону», а 9 травня 1925 р. вперше зустрілася з командою іншого міста – московською «Трьохгорною мануфактурою». Перемогли суперники з рахунком 2:1. У 1925 р. на заводі імені Петровського був заснований робочий спортивний клуб «Петровець», до відомства якого перейшла футбольна команда, що стала переможцем весняної першості

Дніпропетровська 1927 р. У фіналі був переможений лідер міського футболу останніх років «Желдор» з рахунком 2:1. Цей успіх був повторений через вісім років [250].

На Криворіжчині. У Кривому Розі ще на початку ХХ ст. були створені перші футбольні колективи. У 1925 р. відбувся перший розіграш першості Криворізького округу з футболу. У змаганнях узяли участь команди Кривого Рогу, станцій Долинська, Довгинцево, рудників ім. К. Лібкнехта, Ленінського та Жовтневої революції. Найкращими командами 40-х рр. були «Динамо», «Рот-Фронт», «Локомотив» (Довгинцево), «Спартак». У післявоєнний період великою популярністю користувалися колективи рудників ім. Дзержинського та К. Лібкнехта. Вони представляли Криворіжжя в республіканських першостях [312].

В окремі періоди успішно виступали футболісти Південного ГЗК, «Авангарда» (Північний ГЗК), «Хіміка» (Коксохімзавод), «Ремонтника» (трест «Кривбасрудоремонт»), рудників ім. Комінтерну та «Більшовик». Згодом виникла ще низка цікавих колективів: «Богатир», «Гірник», училища цивільної авіації, електростанції, ІнГЗК, РУ ім. ХХ партз'їзду [312]. Добре відомими були на той час в УРСР імена криворізьких футболістів братів Бойко та Баклан, Василя Столітнього, Григорія Малікова, Антона Мінаєва, Ніла Ярини, Анатолія та Віктора Горохових. У 1959 р. при спортивному клубі «Гірник» було створено футбольну команду майстрів міста Кривого Рогу, яка стартувала в класі «Б» [312].

1.5.7. Зародження футболу на Донеччині та Луганщині. На Донеччині вперше побачили футбол 1901 р., у Дружківці, де грали у нього французькі, німецькі, польські, бельгійські спеціалісти; 1902 р. поблизу Маріупольського торгового порту існував футбольний майданчик; в Юзівці 1903 р. збудували стадіон з невеликими трибунами. Першими футболістами стали британські робітники (переважно валлійці), які приїхали сюди працювати на металургійних підприємствах Джона Юза [129, 747].

Перші футбольні команди створюють 1908 р. в Луганську, Алчевську; у 1909 р. – команда «КМТ» у Краматорську. Перший

матч на справжньому стадіоні між місцевими футболістами й іноземцями відбувся 1910 р. в м. Дружківка. Міжміські товариські матчі започатковано з 1911 р., у футбол грали у Маріуполі, Юзівці, Бахматі, Слов'янську, Кадіївці, Констянтинівці, Дружківці, Горлівці, Єнакієво [129, 747].

Восени 1911 при заводі Новоросійського товариства (сучасний Донецький металургійний завод) відкрито «Юзівське спортивне товариство», у складі якого діяв футбольний гурток [243, 561, 332].

На Донбасі 1913 року пройшли змагання на Кубок Футбольної ліги Донецького басейну. Згідно з календарем було проведено 12 матчів, перемогла команда «Юзівського спортивного товариства». У 1914 р. Футбольна ліга Донецького басейну проводила другий розіграш Кубка, який не завершився через початок Першої світової війни [230].

Футболісти Юзівки перемогли в чемпіонаті Півдня Росії 1915 р. Команда існувала до 1919 р. і була найсильнішою дружиною Донбасу в дорадянські часи. У 1920-х рр. честь міста захищала команда робітників металургійного заводу. Одним із найвідоміших вихованців цієї команди став Віктор Шиловський – майбутній футболіст і тренер «Динамо» (Київ). Саме колектив клубу провів перший у Донбасі міжнародний матч – восени 1924 р. робітничу збірну Німеччини було розгромлено з рахунком 5:0.

У першій половині 1930-х рр. лідером міського футболу стало «Динамо», яке успішно проводило товариські ігри з командами інших міст СРСР. Головним суперником динамівців вважали «Буревісник», який виступав на одному з найкращих полів у Сталіно – на місці, де 1936 р. збудовано центральний стадіон «Шахтар» [561, 332, 319, 765].

«Вугільник» міста Сталіно (Донецьк), пізніше «Стахановець», «Шахтар», створений 1936 р., весняний чемпіонат провів у групі «В» (третя за рівнем радянська ліга) невдало, фінішувавши на сьомому місці серед 8 команд. В осінній першості «тірники» піднялися на одну сходинку, зайнявши шосте місце. Перед сезоном 1937 до команди прийшли талановиті виконавці: воротар Костянтин

Футбольний клуб «Стахановець» (1937) посів третє місце у класі «Б» та вийшов до елітного дивізіону чемпіонату СРСР

Скрипченко, оборонці Микола Кузнецов, Георгій Бікезін і Георгій Мазанов та нападник Григорій Балаба, які стали основою «Стахановця» у 1938–1940 рр. Гравці «Вугільника» вдало провели чемпіонат 1937 р., поділивши 2–3 місце (серед 10 команд) з київським «Локомотивом» [561, 332, 319, 765].

1938 року клас «А» розширили аж до 26 команд, серед яких був і «Стахановець». Команда виступила на хорошому рівні, перемігши, наприклад, віце-чемпіонів того сезону ЦБЧА (Москва) 4:0. Підсумок – 11 позиція. Двох гравців «тірників» було включено до списку 55 найкращих футболістів СРСР: оборонця Георгія Бікезіна під номером 5 та нападника Григорія Балабу під номером 5 [561, 332, 319, 765].

Наступні два сезони колектив був серед останніх у класі «А»: 12 серед 14-ти, через рік 12 серед 13-ти команд. Вдало розпочала команда чемпіонат 1941 р. – після 11 ігор стахановці посідали п'яте місце і зробили сенсацію, здолавши в Москві лідера радянського футболу «Динамо» (Москва) з рахунком 2:0. Однак війна, що розпочалася, не дала змоги завершити першість, яка так добре розпочалася для «Стахановця» [561, 332, 319, 765].

На Луганщині футбол з'явився 1908 р., коли було створено «Товариство розумних розваг» на заводі Гартамна, яке проводило освітню роботу [551]. Викладач гімнастики в училищі при заводі, чех Генріх Држевіковський, привіз із Праги футбольний м'яч. Створено футбольну команду, що тренувалася на пустирі, ігри проводили біля Сінного базару – тепер це центр міста. У м. Алчевську футбол зародився 1909 р., коли молодь Донецько-Юр'ївського металургійного товариства (ДЮМО) створила команду, тоді ж з'являється команда у м. Кадіївці. Пізніше створюють команди в Брянці, Лозовій, Павлівці, на Криворізькому і Кадіївському рудниках. 13 квітня 1913 р. у Константинівці створено футбольну лігу Донбасу, почалися регулярні матчі [551, 747].

На початку 20-х років у Донбасі нараховувалося 54 футбольні клуби, у змаганнях брали участь 92 команди. Для порівняння у Харкові – 59 команд, у Криму – 50, Києві – 47, Одесі – 38, Миколаєві – 27 [551]. У 1920 р. ентузіасти футболу – брати Михайло і Григорій Вашедченки, М. Голубцов, П. Биков, Ф. Корнієвський, створюють у Кадіївці команду «Спартак». З 15-річного віку (з 1921 по 1941 р.) ворота «Спартака», а згодом збірної Донбасу захищав її майбутній капітан Кирило Білодід.

1923 року на Луганському паровозобудівному заводі створюється команда «Металіст» (попередниця «Зорі»). У 1924 р. стартував перший розіграш чемпіонату Луганської округи з футболу, який розігрувався між 8 командами. Переміг «Металіст».

Команда «Металіст»,
1923 р.

Збірна команда шахтарів Донбасу в турне Німеччиною 1926 р. здобула 4 перемоги, дві нічі та два програти в матчах зі збірними німецьких міст і регіонів. Основу команди становили кадіївці: воротар К. Білодід, захисник К. Шульженко, півзахисник Ф. Корнієвський, нападники Г. Вашедченко, М. Голубцов, П. Биков [551, 747].

1932 року збірна Луганська здобула право грати в першості УРСР. Через рік команда стала другою у першості Донбасу, після м. Сталіно. Збірна Луганська стала чемпіоном третьої групи чемпіонату УРСР у 1935 р. [551, 747].

1.5.8. Зародження футболу на Полтавщині та Харківщині.

У Полтаві в 1911 р. були створені футбольні команди в першій та другій чоловічих гімназіях, реальному училищі, кадетському корпусі. Чотири полтавські команди на «Огневому полі» 21 вересня і 1 жовтня 2011 р. провели турнір, переможцем якого стала команда другої гімназії. Склад гравців команди другої гімназії: голкіпер Сахновський, беки Пономарьов, Ляхович, хавбеки Бутович, Козельський, Войткевич, форварди Стеблін, Стеблін-Каменський, Троцький, Кузнецов, Третьяков [289, 674].

Незабаром у місті було організовано команди «Підмонастирська», «Павленківська», «Сінна», «Олімпія», «Куракінська», «Климівці», «Подільська» та інші. Вони грали на Сінній площі, площах за тютюновою фабрикою Радунської та перед міською управою. Найсильнішою з них вважалася «Олімпія» [674].

Перший у Полтаві міжміський футбольний матч відбувся 30 липня 1912 р. на кінно-ярмарковому майдані. Гостями полтавської «Олімпії» була учнівська футбольна команда з міста Рижова Харківської губернії. Зустріч проходила в достатньо жорсткій боротьбі і закінчилася внічию 1:1 [289, 674].

26 травня 1914 на Сінній площі відбувся перший матч за участю збірної Полтави. Її суперником була відома харківська команда «Унітас». Господарі виграли з рахунком 4:1. На день раніше в «Унітаса» виграв «Сокол» – 3:2. Кращими футболістами полтавського «Сокола» дореволюційної пори були Стуре, Желіховський, Курбатов, Дяченко, Коблицький, брати Твердохлібови, Андрусенко.

Полтавська команда 13 липня 1914 вперше зіграла за межами свого міста. Друга команда товариства «Сокіл» – «Сокіл-2», виїхала в село Білик, де обіграла з рахунком 3:0 команду, за яку виступала місцева молодь. Перша світова війна та інші бойові дії призупинили розвиток футболу в Полтаві. Хоча кілька ігор в цей страшний час все ж таки відбулося [674].

У **Чернігові** у футбол почали грати до 1913 р. учні класичної чоловічої гімназії. Відомо, що була команда й у м. Ніжині. У 1914 р. чернігівська міська команда мала зіграти з киянами в 1/8 фіналу чемпіонату Росії, але завадила війна [674].

На Харківщині. У Харкові перший футбольний майданчик спорудили закордонні спеціалісти (англійці, бельгійці) біля свого будинку при заводі «Гельферіх Саде» (потім «Серп і Молот») у 1907–1908 рр. поблизу Московського проспекту [290, 345]. У 1909 р. на базі цього заводу створено першу команду з десяти іноземців й одного українця – воротаря Романчика. У червні 1909 р. на іподромі відбулася перша показова гра на святі середніх навчальних закладів м. Харкова [345].

Улітку 1909 року створюють футбольні гуртки: «Першу харківську футбольну команду», яку розділяють на дві команди – «червону» і «зелену», та «Другу футбольну команду». 6 травня 1910 р. відбувся матч між першою і другою командами, рахунок 4:0. Одна з перших команд «Спортинг клуб» (для привілейованих) через два роки розмістила свої майданчики у Земському парку (парку Горького). Команда «Фенікс», створена прогресивною інтелігенцією міста, 1911 р. виступала на власному стадіоні на вул. Сумській, навпроти Земського парку [290, 345].

Харків'яни створили чимало «диких» команд, які часто не мали власних полів, облаштовувалися на вигонах, на околицях, з переносними воротами [345].

Перша міжнародна зустріч відбулася 21 травня 1911 р. між «Русской» і «Англійской» командами (2:0). У 1912 р. харків'яни взяли участь у першому чемпіонаті Російської імперії, у 1918 р. перемогли у Першій всеукраїнській олімпіаді. Склад команди: Платов, Грушин, Романтовський, Привалов, Капустін, Варженінов,

Костіков, Кротов, Нагорнов, Міщенко, Губарев. У весняній першості Харкова 1923 р. стартувало 34 команди. Команда Харкова ставала чемпіоном Всеукраїнської спартакіади у 1921, 1922, 1923 і 1924 рр. У 1924 р. стала чемпіоном СРСР. Склад команди: Норов, Кротов, К. Фомін, Привалов, В. Фомін, Капустін, Казаков, Бем, Аферов, Натаров, Губарев. У цьому ж році з'явилася команда ХТЗ – попередник «Металіста». 12 вересня 1926 р. відкрито стадіон «Металіст». У 1935 р. команда м. Харкова була третьою в чемпіонаті СРСР [345, 752].

1.5.9. Чемпіонати УРСР 1921–1936 років. Чемпіонати УРСР 1921–1936 (весна) років збирали усі найкращі футбольні сили республіки. Безумовними лідерами того часу були харківські футболісти, конкуренцію яким складали одесити, кияни, дніпропетровці, миколаївці та донбасівці. Футбольні змагання в УРСР відрізнялися від аналогічних тогочасних російських та союзних першостей відносною постійністю. За перші 16 років було розіграно 11 першостей (за винятком сезонів 1925–1926, 1929–1930 рр. – у цей час у СРСР було оголошено навіть «війну футболіманії», а також 1933 р. через Голодомор) [789, 790, 791].

Реформа союзного футболу, здійснена 1936 р., скасувала проведення незалежних республіканських чемпіонатів, зробивши їх складовою частиною всесоюзних розіграшів за ліговим принципом. Таким чином, українські команди опинилися розкиданими у різних дивізіонах радянського футболу, а звання чемпіона України, яким нагороджували команди нижчих дивізіонів, втратило свій статус на довгі роки. Так, від осені 1936 до 1991 р. чемпіонами УРСР проголошували команди, які перемагали в першій групі республіканської першості, у класі «Б» союзних змагань, а пізніше – у другій лізі [789, 790, 791].

Контрольні питання

1. Перші пропагандисти футболу в Галичині.
2. Коли, якими м'ячами почали грати у футбол у Львові?
3. Едмунд Ценар «Гімнастичні ігри шкільної молоді».

4. Хто і де провів перше тренування команди вчителів фізичного виховання «Сокіл» на майданчику в Стрийському парку?
5. Коли Володимир Лаврівський видав українською мовою нову редакцію «Правил гри у футбол»?
6. Перший міжміський футбольний матч на теренах України.
7. Коли у Львові започатковано проведення регулярних товариських матчів між командами гімназій та шкіл?
8. Перший футбольний клуб у Галичині.
9. Футбольні клуби на Львівщині до Першої світової війни.
10. Футбольні клуби, змагання в Галичині в міжвоєнний період.
11. Відомі футболісти, тренери в Галичині в міжвоєнний період.
12. Футбол у часи війни у Львові, Києві.
13. Футбольні змагання в Україні після Другої світової війни.
14. Зародження футболу на Закарпатті.
15. Зародження футболу на Буковині.
16. Зародження футболу на Волині.
17. Зародження футболу на Одещині, в Миколаєві.
18. Зародження футболу на Донбасі.
19. Зародження футболу в Києві.
20. Футбол у Києві перед і під час Другої світової війни.
21. Відомі команди, футболісти Києва перед II світовою війною.
22. Зародження футболу на Черкащині.
23. Зародження футболу на Дніпропетровщині.
24. Зародження футболу на Криворіжчині.
25. Зародження футболу на Донеччині.
26. Зародження футболу на Луганщині.
27. Зародження футболу на Харківщині.

1.6. Еволюція тактичних систем гри. Розвиток футболу відбувався не лише під впливом змін та доповнень у правилах гри, створення клубів, організацій, турнірів, а й шляхом удосконалення техніки, тактики гри у футбол.

Основним чинником еволюційного розвитку гри у футбол є боротьба за здобуття командою переможного результату (більше

забити і менше пропустити голів), що пов'язано з формуванням тактики гри в нападі і захисті. Саме у цих визначальних напрямках розвивається тактика гри у футбол [558].

Тактична схема (або тактична система) – певна розстановка футболістів і їхня поведінка під час гри задля виконання завдань, установлених тренером. Завдяки стартовій позиції певного гравця, можна визначити його головні завдання в матчі [558, 704].

На початках розвитку футболу тактика гри була надто примітивною. Усі гравці, крім воротаря, були і захисниками, і нападниками. Схема розташування найпростіша 1–10. Кожен гравець, володіючи м'ячем, намагався самостійно обіграти суперників і завдати удар у ворота [558, 671, 704].

Після затвердження єдиних правил гри команди починають розташовувати гравців за схемою: 1–1–9 (воротар, захисник і нападник). Дев'ять нападників скупчувалися біля воріт суперника і намагалися забити гол, повністю контролювали більшість поля. Інколи грали за схемою 1–2–8 (воротар, 2 захисники і 8 нападників) [558, 671, 704].

З часом для допомоги захисникові у середину поля відійшло двоє гравців – півзахисників. Вони брали участь у захисті воріт, а під час атак не йшли надто близько до воріт суперника. Виникла схема 1–1–2–7 (1 воротар, 1 захисник, 2 півзахисники і 7 нападників), яку застосовувала збірна Англії на початку 1870-х рр. в іграх проти шотландців. Взагалі її використовували до 1880-х років. [558, 671].

Переважно першу (постійну) ланку (воротаря) у схемах не називають і говорять, наприклад, 4–4–2, а не 1–4–4–2, отже, далі позначатимемо схеми без воротаря.

Лише 1870 р. в грі футболістів була вперше виконана передача м'яча гравцями міста Глазго, що призвело до значного прогресу техніко-тактичних дій у матчі. Також нові на той час технічні прийоми – фінти, різані удари, зупинки м'яча призводили до тактичних змін у нападі й у захисті. У 1871 р. воротарям було до-

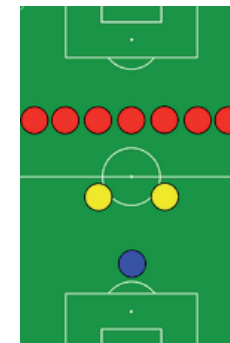

Схема 1–2–8

зволено грати руками в межах штрафного майданчика [558, 592, 700]. Шотландія у грі з Англією використала на одного оборонця більше, розташувавши гравців за схемою 2–2–6, і виграла. Згодом переможені перейняли цю новинку.

У 80-х рр. XIX ст. англійський клуб «Нотінгем Форест» створив тактичну систему гри команди *«п'ять у лінію»*. Нападники розташовувалися в лінію [558, 671].

«Пірамідальна» система 2–3–5. Ця тактична система сприяла

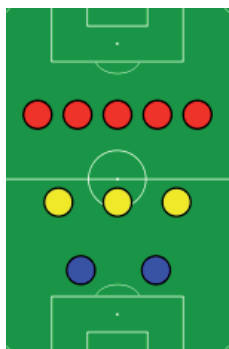

Схема 2–3–5

грі з зонним захистом. Кількість гравців у лінії атаки і захисту за цією схемою майже вирівнялася. Здійснене в той час нововведення у правила гри про положення «поза грою» під час атаки (якщо перед гравцем на половині поля суперника двоє, а не троє гравців), значно полегшило захисникам функцію захисту воріт, зміцнило захисну ланку в грі [558, 671, 704].

У 1883 р. команда Кембриджського університету вийшла на гру з 2 захисниками і 3 півзахисниками, перед якими грало 5 форвардів (2–3–5). Крайні півзахисники під час оборони пильнували за флангами, а середній грав ближче до нападу і часто ставав одним з найрезультативніших гравців (наприклад, Дьєрдь Шароші). У цій схемі середній нападник відходив трохи назад, створюючи простір для флангових гравців.

Схему 2–3–5 використовували більшість провідних команд на початку XX ст., вона проіснувала близько 50 років, до 1930-х рр. [558, 671]. Відомі пізніше системи були варіаціями схеми 2–3–5:

«Австрійська» система – класична «піраміда». Схема передбачала атаквальну гру завдяки трьом півзахисникам і п'яти нападникам. Вони організовували переважно повільні атаки короткими та середніми передачами низом, веденням м'яча, створенням чисельної переваги завдяки залученню до атак півзахисників. В обороні найбільше уваги приділяли зоні перед своїми воротами і густо заставляли її гравцями. Таким чином, можна було довгий час тримати ворота суперника в облозі [558, 671].

Однак у грі за цією системою вкрай небезпечні контратаки суперників. Під час швидкого переходу від атаки до оборони захисники не могли охопити всю ширину поля, зустрічали крайніх нападників на лінії майданчика.

Система була популярною в центральноевропейських країнах (Австрії, Чехословаччині та Угорщині) у міжвоєнний період. Остаточо австрійці відмовилися від такої розстановки після ЧС 1954 р. [558, 671].

Італійська система гри «Методо» відомого тренера італійця Віторіо Поцо відзначалася особливою роллю напівсередніх нападників («інсайдів») – вони не були на вістрі атак, а трималися близько до півзахисників і відразу після втрати м'яча атакували футболістів суперника, були разом із півзахисниками першими «хвилерізами» на шляху суперника. При потребі півсередні нападники переміщалися назад.

Система «методо»

У лінії атаки система «методо» дещо нагадувала новаторську в 1930-х рр. англійську схему «дубль-ве» (але в «методо» W розташовані послідовно, а не перевернуті одне до одного, як в «дубль-ве»). На вістрі грало фактично лише двоє крайніх і центральний нападник, а інсайди діяли глибше. Зазвичай центрфорвардами в італійській схемі були швидкі, жорсткі гравці з сильним і точним ударом (Сільвіо Піола, Раймундо Орсі). Із цією схемою Італія перемогла на ЧС 1934 і 1938 рр. [558, 671, 370, 118].

Швейцарський
«засув».

Суперники смугасті

Швейцарська система «засув», «замок» (нім. riegel). Усвідомлюючи слабкість національної команди, швейцарські тренери намагалися розставити захисників якомога надійніше. Швейцарська система не збалансована, оскільки опирається лише на захист. Команді важко було зіграти результативно з такою розстановкою. Водночас це був важливий крок до

вдосконалення гри у захисті – швейцарці показали вміння поєднувати і персональну опіку, і зонну оборону. Після 1950-х рр. схему застосовували мало, а її головні ідеї стали основою італійського «катеначчо» [558, 671].

Головна ідея системи «замок» – задній захисник. Він стояв позаду лінії чотирьох гравців оборони (див. малюнок) і атакував кожного, хто прорветься крізь перший ешелон захисту. Особливість – зміцнення оборони за рахунок послаблення атаки. Центрального півзахисника підстраховують крайні півзахисники. Один із півсередніх нападників відходить назад для підтримки центрального півзахисника. Найбільшим розробником ідей так званого «засуву» вважають австрійця Карла Раппана, який успішно застосовував цю тактику зі збірною Швейцарії на ЧС 1938 і 1954.

Система «дубль-ве». У 1925 р. ФІФА змінила правило про положення «поза грою»: відтоді гравець не вважався «поза грою», якщо в момент передачі м'яча перед ним стояло принаймні 2 футболісти [558, 671, 700]. До того передбачалося 3 гравці. Захисники легко переривали атаки суперника – коли один захисник, залишаючи позаду двох партнерів, вибігав ледь не до центру поля, і вся територія за ним ставала зоною офсайду. З 1925 р. нападники дістали більшу свободу дій по всій ширині поля. Двоє захисників уже не могли контролювати всю ширину поля. Треба було відтягнути назад додаткового гравця.

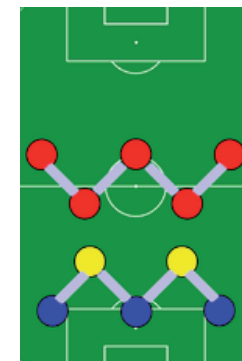
Після довгих експериментів головні принципи гри з трьома захисниками сформулював тренер «Арсенала» Герберт Чепмен. Завдяки ефективним нововведенням, «Арсенал» за вісім років п'ять разів виграв чемпіонат і двічі Кубок Англії. Через своєрідне розташування футболістів схему почали називати «дубль-ве» або «дубль-ве-ем» [558, 671, 370, 700].

З метою зміцнення захисту перед воротами центрального півзахисника відтягнуто назад. У системі рівне розташування і розподіл завдань гравців у атаці і захисті команди. Недоліки полягають у розташуванні гравців в одну лінію; обмеженні участі нападників у захисних діях і навпаки; персональна опіка неефективна при наявності слабого захисника.

Завдання гравців у системі 3–2–5 такі: 3 захисники – правий прикриває лівого крайнього нападника суперника, лівий – правого, середній грає проти центрфорварда. Два півзахисники грають проти двох напівсередніх нападників («інсайдів»). Більшість часу допомагають обороні. Перша лінія нападу – двоє інсайдів. Грають між півзахисниками і 3 нападниками на вістрі. Завдання: вивести на добру позицію одного з 3 форвардів попереду, в обороні відійти назад, заважаючи суперникам в середині поля. Найближче до воріт суперника – 2 крайні і середній нападники. Завдання крайніх: на швидкості пройти флангом і дати пас середньому, у штрафний майданчик; оборонних функцій вони майже не мали. Із середини 50-х років схему гри з трьома захисниками почали поступово змінювати, передусім у лінії нападу. Середній нападник дедалі частіше відходив назад і виконував роль організатора атак [558].

Система 4–2–4, угорська, бразильська. 25 листопада 1953 р. до Лондона на товариську гру проти Англії приїхала команда Угорщини (тренери Бела Гуттман, Мартон Букови і Густав Шебеш). У грі центрфорвард гостей Нандор Хідегкуті постійно відтягувався назад, змушуючи свого опікуна Гаррі Джонстона йти за ним до середини поля. Англійський захисник залишав за спиною «дірку» в центрі оборони. Цим користувалися угорські нападники, а особливо лідери Шандор Кочиш і Ференц Пушкаш. Угорщина розгромила британців з рахунком 6:3. Уперше Англія програла вдома збірній з континенту. Угорці стали одними з піонерів схеми 4–2–4 [558, 671, 370].

Головним досягненням схеми 4–2–4 стали 4 захисники – 2 центральні оборонці залишалися позаду, а 2 крайні могли йти в атаку. Систему «чотири в лінії», 2 центральні та 2

Через розташування гравців схему 3–2–5 називають «W-M»

Схема 4–2–4

крайні захисники і досі застосовують більшість футбольних команд світу. У грі за цією системою воротар, крім захисту воріт, розпочинає швидкі атаки команди.

Бразильці ефективно застосували систему 4–2–4 на ЧС 1958 р. в Швеції, де стали чемпіонами. Після цього світ остаточно прийняв новинку. У цій схемі збільшилися можливості півзахисників в атакувальних діях (у схемі 3–2–5 півзахисники закривали інсайдів суперника). Коли команда оборонялася, всі четверо нападників поверталися до середини поля. Схема 4–2–4 хороша для нападу, але послаблена в середині поля.

Захисники прикривають крайніх нападників суперника і взаємодіють з іншими гравцями, підключаючись до атак. Центральні захисники в зоні штрафного майданчика персонально прикривають центральних нападників суперника, підстраховуючи один одного. Півзахисники прикривають півзахисників суперника і беруть активну участь в атаках і захисних діях. Вони ведуть гру, створюють гольові моменти для нападників.

Крайні нападники атакують ворота суперників, створюють гольові ситуації та при втраті м'яча діють проти захисників суперника на чужій та власній половині поля. Центральні нападники шукають вигідних позицій для завершення атаки, створюють їх самостійно, завдають удари у ворота [558, 671, 370, 704].

«Катеначіо». На основі швейцарського «засуву» тренери, переважно в Італії, почали у 1950-х рр. грати з останнім захисником, який «чистив» всі похибки партнерів. Розстановка футболістів набула вигляду 1–3–3–3 (тобто за лінією оборони стояв ще один оборонець) чи навіть 1–4–3–2. Найвідомішими апологетами «катеначіо» був тренер «Мілана», італієць Нерео Рокко, та тренер «Інтера», аргентинець іспанського походження Еленіо Еррера. Нападники не брали участі в оборонних діях. Головними обов'язками решти гравців – оборонців та півоборонців, став відбір м'яча та зрив атак суперника. Кінцем «золотого часу» цієї тактики вважають фінал Кубка європейських чемпіонів 1967 р., де «Інтер» не зумів встояти проти численних атак шотландського «Селтіка» і поступився 1:2 [558, 671, 370].

Системи «4–3–3» та «4–4–2». На чемпіонаті світу з футболу 1962 р. в Чилі бразильці зіграли за схемою 4–3–3, яка врівноважила кількість гравців у середині поля та в нападі. Система стала популярною. Збірна Бразилії використовувала її на мундіалі-1970, де втретє здобула Кубок світу.

Команда «Динамо» (Київ) у середині 1960-х рр. під керівництвом Віктора Маслова почала грати у деяких матчах за схемою 4–4–2, коли більшість радянських клубів грали за схемою 4–2–4. Тренера й команду критикували, вважали такі дії «оборонним варіантом», який шкодить атакувальному футболу [98, 99]. Однак систему почали застосовувати дедалі частіше після ЧС-1966, де тренер чемпіонів, збірної Англії, Альф Ремсі у фінальному турнірі грав за схемою 4–4–2, хоча переважно англійці використовували схему 4–3–3. У фіналі мундіалу-94 Бразилія та Італія грали за схемою 4–4–2 [671, 370].

Схема 4–4–2

У 1974 р. Німеччина стала чемпіоном світу, граючи за схемою 1–3–3–3 з «вільним захисником», «ліберо», «вільним художником», яким був Франц Беккенбауер. Він діяв трохи інакше від решти захисників, граючи одночасно як чистильник і як творець командної гри від захисту до атаки. Система 1–3–3–3, найбільш поширена в Німеччині, Голландії, потребує універсалізації гравців.

У 1978 р. Аргентина виграла чемпіонат світу, застосувавши систему 4–3–3 [558, 671, 749].

«Тотальний футбол» – голландський термін «Totaal voetbal» з'явився завдяки тренерським концепціям Рінуса Міхельса, який 1965 р. очолив клуб «Аякс» [558, 671]. Гра клубу та збірної була побудована навколо Йогана Кройфа, який теоретично був форвардом, проте встигав розпочинати атаки з глибини поля, а потім і завершувати їх на вістрі. Формально ця тактика була схемою 4–3–3, але набагато розширювала обов'язки кожного гравця: «тотальний футбол» передбачав постійний рух, відкривання для отримання м'яча, взаємозамінність футболістів на різних позиціях, вза-

ємопідстраховування в обороні під час втрати м'яча та звуження простору під час атак суперника. Клуб «Аякс» тричі поспіль: у 1971, 1972, 1973 рр. виграв КЄЧ, а збірна Голландії в 1974 і 1978 рр. ставала віце-чемпіоном світу.

Етап «тотального футболу» став черговою революційною подією у футбольній тактиці, і з 1970-х років гра набула вже практично такого тактичного вигляду, як і сьогодні. З цього часу стало досить складно визначити точну тактичну схему команди, адже постійний рух і зміна позицій футболістів давали змогу команді змінювати тактику кілька разів упродовж турніру або навіть протягом одного матчу [558, 671].

У 1980-х рр. почали частіше переходити від атакуючої схеми 4-3-3 на користь 4-4-2 чи 3-5-2 – команди намагалися сконцентрувати більше гравців у центрі поля та компактніше розташувати своїх футболістів [558, 671].

Італія (чемпіон світу 1982 р.) застосувала модифіковану версію 4-4-2, схему 4-1-2-1-2 («ромб» півзахисників у центрі: опорний, 2 крайніх і плеймейкер). Під час оборони ця схема перетворювалася на 5-3-2.

Схема 3-5-2

Збірна Франції, яка під керівництвом тренера Мішеля Ідальго виграла чемпіонат Європи 1984 р., використовувала схему з п'ятьма півзахисниками: 3-5-2. Вважають, що варіації системи 3-5-2 використовували обидва фіналісти мундіалю-86: Німеччина та Аргентина, а згодом німці виграла ЧС-1990 також зі схемою 3-5-2.

З 1980-х рр. почали широко використовувати гравця, якого назвали «опорний півзахисник». Його головним завданням було відходити назад і допомагати обороні переривати атаки суперників [558, 671].

На ЧС-1986 в Мексиці збірна СРСР, а також команда «Динамо» (Київ) під керівництвом Валерія Лобановського вдало застосували новаторську систему 4-3-2-1 з висунутим на вістря атаки

нападником. Київське «Динамо», володаря Кубка Кубків 1986 р., визнали того року найкращою футбольною командою у світі за опитуванням видатних тренерів та журналістів журналу «Фран-прес» [558, 671, 592].

Чемпіон світу 2002 р., збірна Бразилії, виграла фінальний матч зі збірною Німеччини, застосувавши схему 5-2-3. У захисті грали три центральні захисники і два крайні захисники, їм допомагали два опорні півзахисники. А в нападі діяло «зіркове тріо» нападників. Команда зосередила основні сили в захисті, дала змогу суперникові кількісно переважати в центрі поля. Сама ж ефективно захищалася і використала свої моменти в атаці [130, 748, 749].

Схему гри збірної Бразилії на ЧС-2002 також трактують як 3-6-1 або 3-4-2-1. Пояснюють це тим, що крайні захисники, Кафу та Роберту Карлос, часто брали участь в атаках. У півзахисті рахують двох опорників та двох атакуючих півзахисників, а не нападників. На ЧС-1998 бразильці грали з 2 опорниками і 2 атакуючими півзахисниками (4-2-2-2).

У сучасних тактичних схемах перевагу віддають 4 захисникам, обов'язковими є один або два опорні півзахисники, натомість попереду використовують переважно тільки одного нападника.

Чемпіон світу 2006 р., збірна Італії, грала за схемою 4-4-1-1, де Франческо Тотті діяв під нападником, а на вістрі грав лише Лука Тоні. У фіналі Євро-2008 як чемпіон Іспанія (схема 4-1-4-1), так і фіналіст Німеччина (4-2-3-1) використовували одного номінального нападника. В іспанців ним був Фернандо Торрес, а в німців – Мірослав Клозе.

Від 2008 р. три великі футбольні форуми виграла збірна Іспанії (два ЧЄ – 2008, 2012 та один ЧС – 2010), використовуючи тактику «тікі-така» – володіння м'ячем командою впродовж тривалих інтервалів гри, що досягається насамперед серіями точних передач (переважно коротких і середніх) та інших техніко-тактичних дій. Використовуючи таку ж ігрову тактику, «Барселона» двічі (2009 і 2011 р.) виграла Лігу чемпіонів Європи [748, 749, 472, 803].

Тактика «тікі-така» стала значною еволюційною зміною розвитку сучасного футболу.

Поширеними сьогодні є системи гри з розташуванням захисників у лінію у захисті за схемою 4–4–2; із висунутим на вістря атаки нападником: 4–3–2–1; з п'ятьма захисниками: 5–2–3, з трьома захисниками, двома опорними й трьома атакувальними півзахисниками та двома нападниками 3–2–3–2. Проте, особливо у сучасному футболі, не менш важливим за схему розташування гравців на полі є те, які техніко-тактичні дії у нападі і захисті виконує кожен гравець, коаліції гравців, вся команда під час матчу [592, 363].

Супутниками сучасної тактики гри є універсалізація ТТД кожного гравця, вчасність їх виконання, своєчасна якісна заміна, підстраховування партнерів та інші складові [592, 363]. Футбол став значно динамічнішим, швидкісним.

Розвиток тактичних систем у футболі відображено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Еволюція тактичних систем гри у футболі

Дата впровадження	Тактична система	Автори, хто перший використовував
1	2	3
До 1860-х р.	Найпростіша схема 1–10	
Після 1863 р.	1–1–9	
1870 р.	Уперше виконана передача м'яча	Гравці команди з міста Глазго (Шотландія)
1870-ті рр.	1–2–7 (з двома півзахисниками)	Англійська збірна
1870-ті рр.	2–2–6	Шотландська збірна
1880-ті рр.	Система «п'ять в лінію»	Англійський клуб «Нотінгем Форест»
Від 1883 р. до 1930 рр.	«Пірамідална» система 2–3–5	Команда університету м. Кембридж (Англія)
Після Першої світової війни до 1954 р.	«Австрійська» система, варіант пірамідалної	Австрія, Угорщина, Чехословаччина
1925 р.	Зміна положення «поза грою»	ФІФА
1930–1940 рр.	Італійська система гри «методо», варіант пірамідалної	Італійська збірна, тренер Віторіо Поцо

1	2	3
1930–1960 рр.	Швейцарський «засув», «замок» (нім. Riegel), варіант пірамідалної	Карл Раппан зі збірною Швейцарії
1930–1950 рр.	Система «дубль-ве»	Герберт Чепмен «Арсенал» Лондон
25.11.1953 р., ЧС-1958	4–2–4 (угорці) 4–2–4 (бразильці)	збірна Угорщини (Б. Гуттман, М. Букових, Г. Шебеш), збірна Бразилії
1950–1967 рр. ЧС-1962	«Катеначіо», з останнім захисником 4–3–3	Нерео Рокко «Мілан» та Еленіо Еррера «Інтер» збірна Бразилії
Середина 60-х ЧС-1966	4–4–2	В. Маслов «Динамо» Київ, А. Ремсі, збірна Англії
ЧС-1974	1–3–3–3 з «вільним захисником»	збірна Німеччини
1970-ті рр.	Тотальний футбол, 4–3–3	Рінус Міхелс, «Аякс», збірна Голландії
ЧС-1982	4–4–2, 4–1–2–1–2 («ромб») з опорним півзахисником	Енцо Беарзот, збірна Італії
ЧЄ-1984	3–5–2	Мішель Ідальго, збірна Франції
ЧС-1986	4–3–2–1	Валерій Лобановський, «Динамо» Київ, збірна СРСР
ЧС-1998	4–2–2–2	збірна Бразилії
ЧС-2002	5–2–3	Філіпе Сколарі, збірна Бразилії
ЧС-2006	4–4–1–1	збірна Італії
ЧС-2006, 2010 ЧЄ-2008, 2012	«Тікі-така» – командне володіння м'ячем, багато точних передач	Луїс Арагонес, Вісенте Дель Боске, збірна Іспанії, а також Жузеп Гвардіола, «Барселона»

Контрольні питання

1. Якою була тактика гри на початках розвитку футболу?
2. Гравці якої команди і коли почали вперше застосовувати передачі м'яча у грі?

3. Які нові на той час технічні прийоми зумовлювали тактичні зміни у грі команд?
4. Назвіть перші тактичні системи гри у 3 лінії та їх варіанти.
5. Який клуб і коли створив тактичну систему гри команди «п'ять в лінію»?
6. Коли і де була створена, скільки часу проіснувала перша класична, або «пірамідална» система гри (2–3–5)?
7. Назвіть особливості італійської, австрійської, швейцарської систем гри.
8. Хто і коли запровадив тактичну систему «дубль-ве», її прогресивні особливості?
9. Хто і коли першим застосував систему 4–2–4? Які її прогресивні сторони?
10. Система гри «Катеначіо», її особливості.
11. Яка найбільш поширена система гри в Німеччині, Голландії?
12. Коли і хто вперше застосував систему «4–4–2»?
13. Система «1–3–3–3» з «вільним захисником».
14. Тотальний футбол Рінуса Міхелса.
15. Система гри збірної Франції під керівництвом Мішеля Ідальго.
16. Тактична система гри команди «Динамо» (Київ) 1986 року.
17. Тактична система гри збірної Бразилії 2002 року.
18. Тактична система гри збірної Італії 2006 року.
19. Тактична система гри збірної Іспанії, «Барселони» з 2006 року.
20. Які сучасні тактичні системи гри у футбол вам відомі?

1.7. Визначні історичні дати, події у розвитку футболу.

Розвиток футболу пов'язаний зі становленням і розвитком футбольних клубів, організацій, турнірів. Понад півтора сторіччя відбувалися події, які з різною силою змінювали вектори розвитку футболу, найпопулярнішого виду спорту, захопливої спортивної гри, соціального явища, масової забави, змагання, видовища.

У табл. 1.4 у хронологічному порядку подані найвизначніші події історії розвитку футболу.

Таблиця 1.4

Хронологія історичних дат, визначних подій у розвитку футболу

Роки	Події
1	2
1857	Створено «Шеффілд» (англ. «Sheffield F.C.») – англійський футбольний клуб з однойменного міста, найстаріший з нині існуючих. Команда грає в 8-му дивізіоні Англії
1859	Створено «Форест клуб» у м. Епінг поблизу Лондона
1862	Річард Ліндон створив надувну гумову футбольну камеру
1863	Представники клубів у Лондоні створили Англійську футбольну асоціацію (ФА)
8.12.1863	Дата народження футболу. На шостому засіданні ФА затверджено правила гри з 13 пунктів
1867	Уперше проведено офіційний футбольний турнір – Кубок Юдана, який існує досі
1870	Гравці міста Глазго вперше в грі виконали передачу м'яча
1871	Започатковано Кубок (ФА) – Кубок Англії
1871	Воротарі почали грати руками
30.11.1872	Перший міжнародний матч Шотландія – Англія в м. Глазго
1872	Створення першої французької футбольної команди
1875	Арбітр вийшов судити на поле. Ввели зміну воріт після першого тайму. Арбітр-поліцейський вперше інтуїтивно засвистів у свій свисток під час бійки на полі
6.02.1882	У Манчестері створено ІФАБ (Міжнародну раду футбольних асоціацій, англ. IFAB), яка розробляє правила гри у футбол
1878	Уперше арбітр використовує свисток у матчі Кубка ФА Nottingham Forest – Sheffield
1888	Уперше розроблено колову систему змагань
1888	Створено Англійську футбольну лігу
1890	Створено Шотландську футбольну лігу
1891	Введено одинадцятиметровий штрафний удар (пенальті)
14.07.1894	Народження українського футболу. Перший міжміський матч у Львові між командами «Сокіл» м. Львів та м. Краків
1897	Кубок виклику, найстаріший міжнародний, єврокубковий турнір – для клубів Австро-Угорської імперії
1900	Футбол уперше введений до програми II Олімпійських ігор
21.05.1904	Створено Міжнародну федерацію футболу асоціації (ФІФА)

1	2
9.07.1916	Утворено Південноамериканську футбольну конфедерацію – (КОНМЕБОЛ)
1916	Відбувся вперше чемпіонат країн Південної Америки
1927	Започатковано Кубок Мітропи
1928	Прийнято рішення про проведення чемпіонатів світу
1930	Відбувся перший чемпіонат світу з футболу в Уругваї
1934, 1938	Збірна Італії двічі поспіль стає чемпіоном світу
1937–1938	Після ревізії правил гри у футбол секретарем ФА Стенлі Роузом, з метою їхнього скорочення та забезпечення більшої ясності, затверджено правила гри з 17 пунктів
1939	Введено номери на футболках
1949	Запроваджено «Латинський кубок», який проіснував до 1957 р., за участю 4 країн: Іспанії, Франції, Італії, Португалії
8.05.1954	Створено Азійську конфедерацію футболу (АФК)
15.06.1954	Створено Унію європейських футбольних асоціацій (УЄФА)
1957	Створено Африканську конфедерацію футболу (КАФ)
1958, 1962	Збірна Бразилії двічі поспіль стає чемпіоном світу
1960	У Франції відбувся перший чемпіонат Європи з футболу
18.12.1961	Створено Конфедерацію футболу Північної і Центральної Америки і зони Карибського басейну (КОНКАКАФ)
15.11.1966	Утворено Конфедерацію футболу Океанії (ОФК)
1970–1979	В офіційних матчах – 2 заміни. Засновано серії пенальті
13.12.1991	Утворено незалежну Всеукраїнську спортивну громадську організацію «Федерація футболу України»
1992	Перший незалежний чемпіонат України з футболу
1992	Заборонено воротареві брати м'яч у руки після навмисної передачі партнера. Арбітри зобов'язані показувати гравцям червоні, жовті картки за певні порушення правил
1997	Упорядковано Правила гри у футбол (перед тим це було зроблено 1938 р.)
2002	Збірна команда Бразилії в'яте стала чемпіоном світу з футболу (пентакампіони) на 17-му ЧС у Японії та Кореї
2008, 2010, 2012	Збірна Іспанії двічі поспіль стала чемпіоном Європи і один раз чемпіоном світу
2012	В Україні та Польщі відбувся УЄФА Євро 2012 – 14-й фінальний турнір ЧС з футболу, уперше в Східній Європі
2014	Чемпіоном ЧС у Бразилії вчетверте стала збірна Німеччини
2016	Чемпіоном ЧС у Франції вперше стала збірна Португалії

Контрольні питання

1. Коли були створені перші футбольні клуби в Англії, який з них існує досі?
2. Назвіть дату народження футболу. Чому саме цей день?
3. Коли вперше проведено кубок Юдана, що це за турнір?
4. Коли воротарі почали грати руками в межах штрафної площі?
5. Яку організацію створено 6 лютого 1882 року?
6. Коли вперше розроблено колову систему змагань?
7. Яка дата і чому вважається офіційною датою народження українського футболу?
8. Коли футбол уперше ввели до програми Олімпійських ігор?
9. Коли утворено Міжнародні асоціації ФІФА та УЄФА?
10. Коли утворено КОНМЕБОЛ та вперше відбувся чемпіонат країн Південної Америки (Кона Америка)?
11. Коли започатковано Кубок Мітропи, що це за змагання?
12. Коли утворено Азійську (АФК) та Африканську (КАФ) конфедерації футболу?
13. Коли утворено Конфедерацію футболу країн Північної і Центральної Америки і зони Карибського басейну (КОНКАКАФ) та Конфедерацію футболу Океанії (ОФК)?
14. З якого часу в офіційних матчах дозволено 2 заміни?
15. Коли і де відбувалися перший та чотирнадцятий чемпіонати Європи з футболу?
16. З якого року заборонено воротареві брати м'яч у руки після навмисної передачі партнера?
17. З якого року арбітри зобов'язані показувати гравцям червоні картки?
18. Які збірні і коли двічі поспіль ставали чемпіонами світу, Європи?
19. Яка збірна і коли стала п'ятиразовим чемпіоном світу?
20. Де відбувся чотирнадцятий фінальний турнір чемпіонату Європи з футболу?

Розділ 2. МІЖНАРОДНІ ФУТБОЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЗМАГАННЯ

2.1. Міжнародні футбольні організації. Міжнародні футбольні організації проводять офіційні міжнародні змагання між збірними командами країн. FIFA – Міжнародна федерація футболу асоціації (ФІФА) проводить чемпіонат світу, футбольний турнір ОІ, чемпіонат світу серед молодіжних команд, Кубок Конфедерацій, Жіночий чемпіонат світу [643].

Континентальні Конфедерації (шість) проводять між збірними країн такі змагання (додаток, рис. 2.1):

AFC – Азійська футбольна конфедерація в Азії та Австралії (АФК) – Кубок Азії з футболу;

CAF – Африканська футбольна конфедерація в Африці (КАФ) – Кубок африканських націй з футболу;

CONCACAF – Конфедерація футбольних асоціацій Північної, Центральної Америки і Карибського регіону в Північній і Центральній Америці (КОНКАКАФ) – Золотий кубок;

CONMEBOL – Південноамериканська футбольна конфедерація в Південній Америці (КОНМЕБОЛ) – Кубок Америки з футболу;

OFC – Конфедерація футболу Океанії (ОФК) – Кубок націй Океанії з футболу;

UEFA – Унія (Союз) європейських футбольних асоціацій в Європі (УЄФА) – чемпіонат Європи з футболу.

Не члени ФІФА: NF-Board – VIVA World Cup.

ФІФА (фр. ФІФА, Fédération Internationale de Football Association) – **Міжнародна федерація футболу асоціації** (тобто різновиду футболу англійської Футбольної асоціації) – міжнародний керівний орган футболу і найбільша спортивна організація світу.

ФІФА було засновано 21 травня 1904 р. Країнами-засновниками були Бельгія, Данія, Іспанія, Нідерланди, Франція, Швейцарія і Швеція. Трохи пізніше цього ж року до ФІФА приєдналася Німеччина, а ще через рік Австрія, Англія та Італія. Першим президентом ФІФА був француз Робер Герен. Тип організації: Міжнародне некомерційне об'єднання. Гасло організації: For the Game. For the World (На благо гри. На благо світу). Штаб-квартира знаходиться у місті Цюріху в Швейцарії. Членом ФІФА є 209 національних асоціацій і пов'язані з ними чоловічі національні команди та 129 жіночих національних команд. Офіційні мови: англійська, французька, німецька, іспанська. Веб-сайт: <http://www.FIFA.com/> [15, 253, 643].

ФІФА відповідальна за організацію і управління найголовнішими міжнародними футбольними змаганнями, зокрема чемпіонатами світу з футболу. Окрім чемпіонату світу і Олімпійського турніру, ФІФА проводить чемпіонати світу для гравців віком до 17 років та до 21 року. Також ФІФА започаткувала Кубок конфедерацій, змагання для чемпіонів кожної конфедерації (плюс збірної господарів і чемпіонів світу), котре проводиться щочотири роки. Цей турнір початково був організований і проводився в Саудівській Аравії під назвою Кубок короля Фахда. Тепер ці змагання проводять перед чемпіонатом світу для кінцевого тестування спортивних споруд та інфраструктури змагань. Теперішнім володарем Кубка конфедерацій є Бразилія, котра обіграла 4:1 Аргентину на турнірі в Німеччині [15, 643].

З розвитком жіночої гри ФІФА започаткувала 1991 р. Жіночий чемпіонат світу, 2002 р. – жіночий чемпіонат світу серед футболісток до 20 років і до 17 років у 2008 р. ФІФА також контролює чемпіонати світу в модифікованих формах гри, зокрема пляжному футболі (чемпіонат світу з пляжного футболу) і футзалу (чемпіонат світу з футзалу) [15, 643].

Джанні Інфантино (італ. Gianni Infantino, *23 березня 1970 р., м. Бріг, Швейцарія) – юрист, футбольний функціонер. Обраний 26 лютого 2016 р. президентом ФІФА на три роки. В минулому заступник генерального секретаря УЄФА та голова Управління з право-

вих питань (2007–2009), виконувач обов'язків директора-розпорядника УЄФА (лютий – травень 2007), голова відділу юриспруденції та ліцензування УЄФА (2004–2007), генеральний секретар УЄФА (2009–2016).

Д. Інфантіно дипломованим адвокатом, володіє кількома мовами, одружений, має трьох дітей. Впевнений, що: «Футбол – це пристрасть, футбол – це емоції, футбол – це толерантність, футбол – це повага, футбол – це... магія!», та «Футбол існує для вболівальників» [236].

Президентами ФІФА також були француз Робер Герен (1904–1906, див. підрозділ 1.4), англієць Деніел Берлі Вулфолл (1906–1918), француз Жуль Ріме (1921–1954), німець Рудольф-Вільям Селдрейерс (1954–1955), англієць Артур Дрюрі (1955–1961), англієць сер Стенлі Роуз (1961–1974), бразилець Жоао Авеланж (1974–1998), Зепп Блаттер (1998–2015, подав у відставку) [643, 15].

Йозеф Зепп Блаттер (нім. Joseph Serr Blatter; *10 березня 1936 р., Вісп, Вале, Швейцарія) – обраний президентом ФІФА

8 червня 1998 р., змінив на посаді бразильця Жоао Авеланжа. Нагороджений орденами України: князя Ярослава Мудрого II та III ступеня та «За заслуги» I ступеня – за вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету України, вагомий внесок у зміцнення міжнародного футбольного руху, підтримку футболу в Україні [256]. Арбітражна палата

Комітету з етики ФІФА 21.12.2015 р. відсторонила Блаттера від футбольної діяльності на 8 років за корупційні злочини [97].

Головним керівним органом ФІФА є Конгрес ФІФА – збори представників від кожної з національних федерацій, які належать до складу ФІФА. Конгрес збирається на звичайні сесії один раз кожного року й на позачергові сесії, які проводяться один раз на рік з 1998 р. і дотепер, а також коли виникає потреба. Лише Конгрес може вносити зміни до статуту ФІФА. Конгрес обирає президента ФІФА, її генерального секретаря й інших членів виконавчого комітету ФІФА. Президент і генеральний секретар – головні посадовці ФІФА. Вони відповідають за її щоденну адміністрацію, що провадить генеральний секретаріат, штат якого складається з 207 членів [643, 15].

Виконавчий комітет ФІФА під головуванням президента є головним організаційним органом для прийняття рішень на час засідання Конгресу. Міжнародна організаційна структура ФІФА також містить декілька інших органів, якими керують виконавчий комітет чи створені Конгресом постійні комісії. Серед них Фінансовий комітет, Дисциплінарний комітет, Суддівський комітет тощо [643, 15].

Окрім міжнародних установ (президентство, виконавчий комітет, Конгрес тощо), ФІФА створила конфедерації, які наглядають за футболом на різних континентах і в регіонах світу. Членами ФІФА є національні федерації, а не континентальні конфедерації. Континентальні конфедерації передбачені в статуті ФІФА. Національні федерації повинні бути членами і ФІФА, й конфедерації, до якої їхня країна належить географічно, для того щоб їхні команди могли кваліфікуватися до змагань ФІФА з деякими невеликими географічними винятками – країни, територією яких проходить традиційна межа між Європою й Азією, взагалі мали право вибору конфедерації. У результаті багато трансконтинентальних країн, у тому числі Росія, Туреччина, Вірменія та Азербайджан, захотіли стати членами УЄФА, незважаючи на те, що більша частина їхніх територій розташована в Азії. Ізраїль, хоча й повністю знаходиться в Азії, приєднався до УЄФА 1994 р., після десятиліть ізоляції від багатьох з його близькосхідних сусідів. Казахстан перейшов із АФК до УЄФА 2002 р. Австралія була останньою країною, яка

перейшла з ОФК до АФК у січні 2006 р. Гаяна і Суринам завжди були членами КОКАКАФ, хоча вони є південноамериканськими країнами [253, 643, 15].

Жодній команді з ОФК не дають автоматичної кваліфікації на чемпіонат світу. У нещодавніх кваліфікаційних циклах чемпіонату світу, переможець їх секції повинен був грати матчі плей-оф проти команди КОНМЕБОЛ – перешкода, яку Австралія традиційно не могла подолати. Австралія успішно пройшла кваліфікацію на чемпіонат світу з футболу 2006 р., обігравши в такому плей-оф у серії післяматчевих пенальті збірну Уругваю, тільки декілька місяців після того, як їй було надане право перейти в АФК. Починаючи з кваліфікаційного турніру 2010 р., переможець кваліфікації ОФК отримає місце в фінальній групі кваліфікації АФК [643, 15].

У ФІФА 2015 р. сталася низка корупційних скандалів. Наприкінці травня декілька високопосадовців ФІФА були арештовані в Цюріху за звинуваченням у широкомасштабній корупції впродовж двох останніх десятиліть довкола заявок на ЧС, маркетингових та інформаційних угод, а також шахрайства, рекету і відмивання грошей. На початку грудня 2015 р. швейцарська поліція провела нову серію арештів службовців ФІФА [678].

Міжнародну раду футбольних асоціацій (англ. International Football Association Board, IFAB) – міжнародну гremium (орган, комісія, колегія), засновано в Манчестері 6 лютого 1882 р. на зустрічі футбольних асоціацій Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії з метою вироблення спільних правил гри у футбол. ІФАБ регулює і визначає зміни футбольних правил гри [410].

Перше засідання ІФАБ відбулося 2 червня 1886 р. в Лондоні, де було ухвалено рішення про проведення першого в історії турніру на рівні національних збірних Англії, Уельсу, Шотландії і «Острова Ірландія». ФІФА, при своєму створенні 1904 р., визнала суверенітет ІФАБ в питаннях зміни футбольних правил. Від 1913 р. ФІФА делегує на засідання ІФАБ представників зі своїх членів [410].

Міжнародна рада футбольних асоціацій тепер складається з 8 членів: чотирьох від ФІФА і чотирьох засновників – футбольних асоціацій Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії (на знак

вшанування внеску британців у створення і розвиток футболу). Рада збирається на засідання двічі на рік. При прийнятті рішень про зміни у футбольних правилах необхідна більшість з 6 голосів. Характерною особливістю голосування в ІФАБ є те, що представники ФІФА мусять голосувати одностайно, тоді як представники «батьків-засновників» мають індивідуальне право голосу [410].

Південноамериканська футбольна конфедерація – КОНМЕБОЛ (ісп. CONMEBOL від ісп. CONfederacion SudaMEricana de FutBOL) – спортивна організація, орган управління футболом у Південній Америці, який об'єднує футбольні федерації більшості країн континенту [455].

Штаб-квартира розташована у м. Луке, в Парагваї. Веб-сайт: www.conmebol.com. До КОНМЕБОЛ належить 10 національних федерацій (найменша кількість членів). Офіційні мови: іспанська, португальська. Президент Еугеніо Фігерredo. Конфедерацію створено 9 липня 1916 р. за ініціативою футбольної асоціації Уругваю, до якої приєдналися керівні футбольні органи Бразилії, Аргентини та Чилі. Поступово організація розширювалася і 1952 р., з приєднанням Федерації футболу Венесуели, досягла сучасного розміру. До Південноамериканської футбольної конфедерації належать футбольні федерації усіх країн континенту, окрім Гаяни, Суринаму та департаменту Французька Гвіана, які з історичних, політичних та культурних міркувань належать до КОКАКАФ [455].

Ектор Рівадавія Гомес (ісп. Néctor Rivadavia Gómez; *17 червня 1870 р. – †25 липня 1936 р.) – уругвайський футбольний функціонер і журналіст. Один із засновників і перший президент КОНМЕБОЛ з 1916 р., у 1920–1936 – почесний. Відіграв значну роль у створенні та становленні КОНМЕБОЛу. У 1907–1912 та 1926 рр. був президентом Асоціації футболу Уругваю.

Ініціював I чемпіонат Південної Америки в Аргентині (1916 р.). За його президентства уругвайська збірна вперше виграла Олімпіаду в Парижі (1924) та вдруге в Амстердамі (1928). Завдяки його зусиллям, Уругвай став господарем ЧС-1930 з футболу, на якому збірна Уругваю стала першим чемпіоном світу [516].

Ніколас Леос (*10 вересня 1928 р., Асунсьйон, департамент Чако, Парагвай) – парагвайський журналіст, футбольний функціонер, президент КОНМЕБОЛ. Від 1986 до 2013 р. був переобраний на цю посаду 6 разів. 1974–1977 – президент ФК «Лібертад». 1971–1973 і 1979–1985 – президент Асоціації футболу Парагваю. 1972–1974 і 1980–1986 – віце-президент КОНМЕБОЛу [846]. 1998–2002 – член виконавчого комітету ФІФА від Південної Америки. За час президентства Леоса південноамериканські збірні виграли три з семи чемпіонати світу (Аргентина (1986), Бразилія (1994, 2002)). Ще двічі південноамериканці грали у фіналі (Аргентина (1990) і Бразилія (1998)). У 2010 р. збірна Уругваю посіла четверте місце на ЧС. Один із стадіонів Асунсьйона названо на честь Ніколаса Леоса [846].

Еugenіо Фігередо (ісп. Eugenio Hermes Figueredo Aguerre; *10 березня 1932 р., Санта-Лусія, депар. Канелонес) – уругвайський футболіст, футбольний функціонер, президент КОНМЕБОЛ з 2013 р. Грав за столичний клуб «Уракан Буseo» (1950–1960) [308]. У 1971–1972 та 1976–1977 рр. – президент цього клубу. З 1993 р. віце-президент КОНМЕБОЛ. Президент Асоціації футболу Уругваю (1997–2006) [308].

Головним регіональним змаганням на рівні збірних, що проводиться під егідою КОНМЕБОЛ, є Кубок Америки з футболу (Коп Америка, ісп. Copa América). Змагання відбувається з 1916 р.

(заснування конфедерації). Кубок проводиться раз на 2–4 роки, участь у ньому беруть національні збірні усіх країн регіону, а також дві запрошені збірні, що представляють інші футбольні конфедерації. Також КОНМЕБОЛ проводить континентальні чемпіонати серед юнацьких, молодіжних та жіночих збірних з футболу, чемпіонати з футзалу серед чоловіків, жінок та юнаків [455].

Континентальними змаганнями на клубному рівні є Кубок Лібертадорес (ісп. Copa Libertadores) – головний клубний турнір, у якому беруть участь чемпіони країн регіону; Південноамериканський кубок (ісп. Copa Sudamericana) – другий за престижністю турнір, у якому кожна з країн КОНМЕБОЛ представлена декількома клубами, залежно від рейтингу свого чемпіонату, та Рекопа Південної Америки (ісп. Recopa Sudamericana) – своєрідний Суперкубок континенту, участь у якому беруть переможці двох попередніх змагань. Також, починаючи з 2009 р., проводиться Кубок Лібертадорес серед жіночих клубних команд (ісп. Copa Libertadores de Fútbol Femenino) [455].

КОНМЕБОЛ була серед ініціаторів організації чемпіонатів світу з футболу, а одна з країн-членів конфедерації – Уругвай – була господарем першого фінального турніру цього змагання 1930 р. КОНМЕБОЛ – одна з двох найуспішніших футбольних конфедерацій щодо досягнень на світових чемпіонатах. Збірні південноамериканських країн, як і збірні зони УЄФА, дев'ять разів ставали чемпіонами світу. Рекорд за кількістю світових трофеїв належить п'ятиразовим чемпіонам світу (збірній Бразилії) [455]. Країни зони КОНМЕБОЛ п'ять разів приймали фінальні турніри чемпіонатів світу. Дев'ять з десяти національних збірних країн-членів конфедерації хоча б раз брали участь у фінальних турнірах світових футбольних форумів, окрім Венесуели. До організації належать три країни з Південної Америки: Гаяна, Суринам, Гвіана [455].

Азійська конфедерація футболу (англ. Asian Football Confederation, АФК) – головна в Азійському регіоні. Заснована 8 травня 1954 р. Штаб-квартира розташована в столиці Малайзії Куала-Лумпур. Президентом конфедерації є Мухаммед бен Хаммам з Катару. Сайт: www.the-AFC.com [4].

До АФК належать 45 азійських країн і Австралія (Ізраїль, Кіпр, а також країни, розташовані на кордоні Європи та Азії, – Росія, Казахстан, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туреччина – є членами УЄФА).

Конфедерація за географічним та етнокультурним принципом розділена на 4 регіони (додаток, рис. 2.2).

АФК проводить національні турніри: Кубок Азії, Азійські ігри (Азіаду), Азійський етап кваліфікації на ЧС, Азійський етап кваліфікації на Олімпійські ігри, Кубок виклику (АФК Challenge Cup), чемпіонат Азії з міні-футболу, молодіжний чемпіонат Азії, юнацький чемпіонат Азії (до 17 років), чемпіонат з футболу серед жінок, юнацькі чемпіонати з футболу серед жінок до 19 та до 17 років [4].

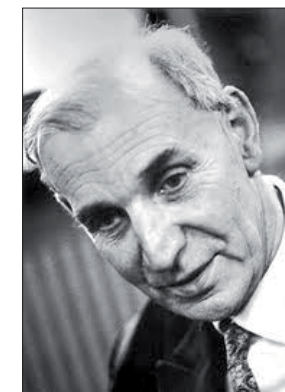
Регіональні турніри АСЕАН. АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії (англ. Association of South East Asian Nations, ASEAN), до якої входять 10 країн, розташованих у Південно-Східній Азії: Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Сінгапур, Таїланд, Бруней-Даруссалам, В'єтнам, Лаос та М'янма, Камбоджа. Турніри: Чемпіонат АСЕАН з футболу (Кубок Судзукі). Східна Азія: Кубок Східної Азії. Південна Азія: Кубок Федерації Футболу Південної Азії. Західна Азія: Кубок націй Перської затоки. Клубні турніри: Ліга чемпіонів, Кубок АФК, Кубок президента АФК [4].

Унія (союз) європейських футбольних асоціацій (англ. Union of European Football Associations, скор. UEFA, в українській транслітерації УЄФА) – організація, що керує футболом в Європі, поєднує національні футбольні асоціації європейських країн, а також Ізраїлю, Кіпру й Казахстану [618].

УЄФА була заснована 15 червня 1954 р. в Базелі (Швейцарія) після консультацій, розпочатих федераціями футболу Франції, Італії й Бельгії. Спочатку до УЄФА належало 25 країн, зараз ця цифра досягла 54. Штаб-квартира УЄФА до 1959 р. була в Парижі, згодом переїхала до Берну. Від 1995 р. вона базується у швейцарському Ньоні. Веб-сайт: <http://www.uefa.com>. Першим генеральним секретарем УЄФА був Анрі Делоне (див. ЧС), а президентом – Еббе Шварц [618].

Еббе Шварц (дан. Ebbe Schwartz; *3 травня 1901 р. – †19 жовтня 1964 р., Вайкікі Біч в Гонолулу, Гаваї) – данський футбольний функціонер, перший президент УЄФА. Від 1913 р. був членом, скарбником данського футбольного клубу «Академіск БК», від 1950 до 1964 р. був президентом данського футбольного союзу; від 1954 до 1962 р. – першим президентом УЄФА, потім членом виконавчого комітету і віцепрезидентом ФІФА [813].

УЄФА є однією із шести континентальних конфедерацій, що належать до ФІФА, причому УЄФА з них найбільш впливова й багата. Майже всі найсильніші футболісти світу грають у Європі через те, що саме в ній найбільші зарплати, особливо в Англії, Італії, Іспанії та Німеччині. Також УЄФА представляють багато сильних збірних світу, що визначає велике представництво країн цієї конфедерації на світових першостях. Так, з 32 команд на чемпіонаті світу 2006 р. УЄФА представляли 14 [618].

УЄФА організовує європейські змагання клубів і збірних команд, розподіляє прибутки від реклами й трансляції турнірів, що проходять під її егідою, між клубами й національними асоціаціями.

Змагання, які проводить УЄФА між національними збірними: чемпіонат Європи, Ліга націй, Молодіжний чемпіонат Європи,

чемпіонат Європи (U-19), чемпіонат Європи, чемпіонат Європи з футзалу. Клубні турніри: Ліга чемпіонів, Ліга Європи, Суперкубок УЄФА, аматорський Кубок регіонів УЄФА, Кубок УЄФА з футзалу, Ліга чемпіонів серед жінок [618].

Скасовані й реформовані турніри, які проводила УЄФА: Кубок європейських чемпіонів від 1955 до 1992 р., Кубок ярмарків від 1955 до 1971 р., Кубок УЄФА від 1971 до 2009 р., Кубок володарів кубків від 1960 до 1999 р., Міжконтинентальний кубок від 1960 до 2004 р., Кубок Інтертото 1995–2008 рр. [618].

УЄФА – спортивний орган, який не має урядових повноважень, а лише представляє інтереси своїх членів – європейських національних асоціацій.

Президентами УЄФА були Еббе Шварц (1954–1962), Густав Відеркер (1962–1972), Артеміо Франкі (1972–1983), Жак Жорж (1983–1990), Леннарт Юганссон (1990–2007), Мішель Платіні (2007–2015). Генеральними секретарями УЄФА були Анрі Делоне (1954–1955), П'єр Делоне (1955–1960); Ганс Бангертер (1960–1989), Гергард Айгнер (1989–2003); Ларс-Крістер Ольссон (2004–2007); Девід Тейлор (2007–2009); Джанні Інфантіно (2009–2016) [618].

Мішель Платіні (фр. Michel Platini, *21 червня 1955 р., Жеф, Франція) – французький футболіст, тренер і спортивний функціонер. Президент УЄФА від 2007 [867]. До 2011 р. був єдиним футболістом, який отримував «Золотий м'яч» три роки поспіль (1983, 1984 і 1985). Журнал «Ворлд Соккер» назвав Платіні найкращим тренером світу 1991 р. Мсьє Платіні був одним з організаторів ЧС 1998 у Франції. У 2002 р. став членом виконкомів ФІФА та УЄФА.

У січні 2007 р. Мішеля Платіні обрано президентом УЄФА, 22 березня 2011 р. переобрано знову на новий термін [867]. Під його патронатом в Україні та Польщі успішно проведено УЄФА Євро 2012. 21 грудня 2015 р. комітет з етики ФІФА жорстко покарав

М. Платіні за фінансові махінації. Очільника УЄФА відсторонено від будь-якої футбольної діяльності на 8 років [97].

Новим президентом УЄФА 14 вересня 2016 р. обрано Александра Чеферіна (42 голоси з 55). **Александр Чеферін** (*13 жовтня 1967, м. Любляна, Словенія). Юрист, з 2011 року очолював Футбольний союз Словенії та був заступником голови юридичного комітету УЄФА.

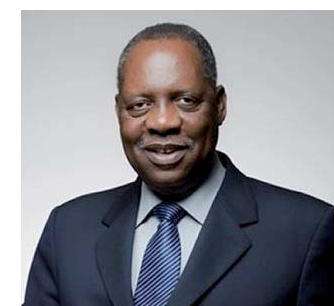
Африканська конфедерація футболу або Конфедерація африканського футболу (КАФ) (фр. Confédération Africaine de

Football, англ. Confederation of African Football, араб. قتل قركل قى قىرفأل دا حاتل – міжнародна організація, яка об'єднує національні футбольні федерації африканських країн, розвиває міжнародний футбол на Африканському континенті [798]. Заснована 1957 р., нараховує 56 членів, офіційні мови: англійська, французька, арабська. Голова конфедерації Ісса Хаяту, генеральний секретар – Мустафа Фахмі. Штаб-квартира знаходиться у Каїрі (Єгипет). Веб-сайт: <http://www.cafonline.com> [798].

Президентами КАФ були Абдельазіз Абдаллах Салем (Єгипет, 1957–1958), Мохамед Абдельазіз Мустафа (Єгипет, 1958–1968), Мохамед Абдельхалім (Судан, 1968–1972), Іднекатчу Тессема (Ефіопія, 1972–1987), Ісса Хаяту (Камерун, з 1988) [798].

Ісса Хаяту (*1947 р., Камерун) – президент КАФ. Переобраний всього на цю посаду 10 березня 2013 р. Перевибори відбулися на безальтернативній основі на чотири роки. Пан Хаяту заявив, що більше не претендуватиме на цю посаду [837, 689].

Уперше Африка була представлена на світових футбольних першостях 1934 р., коли участь у чемпіонаті світу в Італії взяла збірна Єгипту. Наступного разу африканська збірна Марокко брала участь у чемпіонаті світу лише через 36 років на чемпіонаті світу 1970 р. в Мексиці. З того часу африканські збірні були постійно представлені на світових футбольних форумах і їх кількість поступово збільшувалася [837, 689].

Упродовж 1998–2006 рр. участь у чемпіонатах світу брали по 5 команд-представниць Африканської конфедерації футболу, на чемпіонаті світу 2010 р. ще одна команда, збірна Південно-Африканської Республіки, брала участь у турнірі на правах його господаря [837, 689].

Конфедерація футболу країн Північної і Центральної Америки і зони Карибського басейну (скорочено КОНКАКАФ) (англ. CONCACAF, Confederation of North, Central American and Caribbean Association Football) – футбольна конфедерація, що об'єднує футбольні союзи країн Північної Америки, Центральної Америки та зони Карибського моря [806].

Крім країн зазначених регіонів, до організації належать три країни з Південної Америки: Гаяна, Суринам, Гвіана. Керує футбольними структурами країн регіону.

Організація заснована 18 грудня 1961 р. в місті Мехіко. Штаб-квартира розміщена у Нью-Йорку, США. Членами КОНКАКАФ є 40 національних федерацій. Президент: Джек Уорнер. Веб-сайт: www.concacaf.com [806].

КОНКАКАФ проводить турніри для національних збірних, матчі відбору на чемпіонат світу серед чоловіків та жінок у своїх зонах, чемпіонат КОНКАКАФ для національних команд, Панамериканські ігри. Також проводить юнацький чемпіонат КОНКАКАФ (вік 17 років), юніорський (вік 20 років), Золотий кубок, Кубок УНКАФ, Кубок Карибського басейну (компаній

Шелл та УМБРО), чемпіонат КОНКАКАФ з міні-футболу (футзалу), клубні змагання: Кубок чемпіонів КОНКАКАФ, Кубок кубків КОНКАКАФ, Міжамериканський кубок. Останніми роками в КОНКАКАФ домінують збірні команди Мексики та США [806].

Джеффри Уебб був обраний президентом на Конгресі КОНКАКАФ 22.05.2012 р. Колишній банкір, президент футбольної асоціації Кайманових островів. Уебб став четвертим президентом КОНКАКАФ. Ставив за мету проведення чемпіонату світу 2026 р. на теренах КОНКАКАФ [806, 678]. Також

був віце-президентом ФІФА, головою антидискримінаційного комітету ФІФА. За корупцію у ФІФА Д. Уебба та інших службовців організації притягнуто до суду. Свою вину він визнав [806, 678].

Лише 10 збірних країн КОНКАКАФ брали участь у фінальних частинах чемпіонатів світу. Найвище досягнення – бронзові нагороди найпершого чемпіонату світу 1930 р., завойовані збірною США, яка дійшла до півфіналу. Того розіграшу матч за третє місце не проводився, і ФІФА визнає американців як володарів бронзових медалей з огляду на кращі ніж у збірній Югославії турнірні показники [806]. Країни регіону тричі проводили фінали чемпіонатів світу – двічі Мексика (1970, 1986) і одного разу – США (1994).

Починаючи з чемпіонату світу 1998 р., до фінальної частини змагання потрапляють три представники КОНКАКАФ, а ще одна збірна регіону може вибороти право участі в стикових матчах з представником інших регіональних конфедерацій (за жеребом або рішенням ФІФА) [806].

Конфедерація футболу Океанії (ОФК, англ. Oceania Football Confederation (OFC)) – одна з шести континентальних футбольних конфедерацій світу. Організація здійснює управління футбольними структурами країн регіону, про-

водить кваліфікаційні турніри серед країн-членів для участі в ЧС [864].

Чарльз Демпсі «Чарлі» (Charles J. Dempsey, CBE, *1921–2008) – вважається батьком ОФК. Зіграв ключову роль у створенні Конфедерації ОФК і продовжив у ній працювати на різних керівних посадах. Після початкових обговорень у Токіо під час Олімпійських ігор 1964 року Демпсі з Джимом Баятті зібрав необхідні установчі документи і заручився підтримкою багатьох міжнародних футбольних організацій світу щодо входження ОФК у ФІФА через

два роки за рішенням Конгресу ФІФА [864].

Конфедерацію засновано 15 листопада 1966 р. як спортивну організацію. Засновниками були Австралійська футбольна федерація (зараз Футбольна федерація Австралії), Футбольна асоціація Нової Зеландії та Футбольна асоціація Фіджі. Штаб-квартира – в Окленді, Нова Зеландія. Членами є 15 національних федерацій. Веб-сайт: www.oceaniafootball.com [864].

Президент ОФК **Девід Чунг** переобраний безальтернативно і стане одним з віце-президентів ФІФА.

ОФК проводить такі турніри: національні – Кубок націй ОФК; регіональні – Кубок Ванток, Кубок Меланезії, Кубок Мікронезії, Кубок Полінезії, Тихоокеанські ігри, Кубок Тихоокеанських ігор; клубні – Ліга чемпіонів ОФК, Кубок володарів кубків (неофіційний турнір); жіночі – чемпіонат ОФК серед жіночих збірних команд. Також ОФК проводить молодіжні та юніорські чемпіонати, відбори на Олімпійські ігри, чемпіонати з футзалу та пляжного футболу [864].

Найкращими досягненнями команд ОФК на чемпіонатах світу є їхня участь у фінальних турнірах на стадії змагань у групах: (1974,

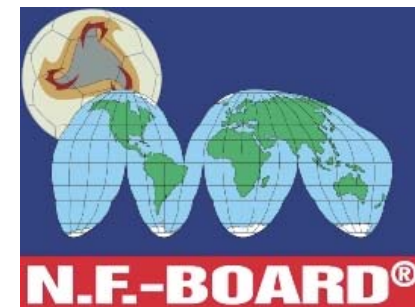
Австралія), (1982, Нова Зеландія), (2006, Австралія (вийшла з групи), (2010, Нова Зеландія) [864].

Нова федерація Борд (ФФ-Борд, NF-Board, Nouvelle Fédération-Board, New Federation Board) – футбольна асоціація, заснована 12 грудня 2003 р. Об'єднує 32 члени – збірні країн (переважно невизнаних), які офіційно не належать до складу ФІФА [862]. Зокрема Західна Сахара, Занзібар, Масаї, Лапландія, Ічкерія, Південна Саксонія, Гренландія, Західне Папуа, Тибет, Острів Пасхи тощо.

Президент: Крістіан Міхеліс. Веб-сайт www.nf-board.com.

Найпрестижнішим турніром є VIVA World Cup – чемпіонат світу серед невизнаних країн, проводиться щорічно або через рік [862, 903]. У листопаді 2006 р. у французькій Окситанії відбувся перший турнір VIVA World Cup, який виграла збірна Лапландії, перемігши у фіналі збірну Монако з рахунком 21:1. Наступний турнір відбувся 7–13 липня 2008 р. в Лапландії за участі 5 команд. У фіналі Паданія (регіони північної Італії) перемогла команду арамеїв – 2:0.

2009 р. черговий фінал відбувся у м. Вероні: Паданія зберегла титул, здолавши Іракський Курдистан 2:0. 2010 року турнір пройшов на острові Гоцо (держава Мальта). На ньому збірна Паданії втретє перемогла на турнірі, здолавши збірну Курдистану 1:0. VIVA World Cup 2012 р. відбувався у Курдистані. На ньому збірна Курдистану у фіналі перемогла збірну Північного Кіпру з рахунком 2:1 [862, 903].

Контрольні питання

1. Коли і які країни заснували Міжнародну федерацію футболу асоціації (ФІФА)?
2. Назвіть основні функції ФІФА. Які змагання вона організовує?
3. Які ви знаєте континентальні конфедерації?

4. Яких президентів ФІФА й континентальних конфедерацій ви знаєте?
5. Розкажіть про Міжнародну раду футбольних асоціацій (IFAB) (час заснування, керівництво, країни-члени, функції).
6. Розкажіть про Південноамериканську футбольну конфедерацію (час заснування, керівництво, країни-члени, змагання).
7. Розкажіть про Азійську футбольну конфедерацію (час заснування, керівництво, країни-члени, змагання).
8. Розкажіть про Унію європейських футбольних асоціацій (час заснування, керівництво, країни-члени, змагання).
9. Розкажіть про Африканську футбольну конфедерацію (час заснування, керівництво, країни-члени, змагання).
10. Розкажіть про Конфедерацію футбольних асоціацій Північної, Центральної Америки і Карибського регіону (час заснування, керівництво, країни-члени, змагання).
11. Розкажіть про Конфедерацію футболу Океанії (час заснування, засновників, країни-члени, змагання).
12. Розкажіть про Нову федерацію Борд (час заснування, країни-члени, змагання).

2.2. Чемпіонати світу з футболу. Чемпіонат світу (Кубок світу, мундіаль) з футболу – міжнародне футбольне змагання, в якому беруть участь чоловічі збірні команди країн-членів ФІФА. Змагання проводять раз на чотири роки, починаючи з першого турніру в 1930 р. У 1942, 1946 рр. турнір не розігрували через Другу світову війну. Відбірні матчі до фінального турніру можуть відбуватися упродовж трьох років до початку чергового ЧС [558]. Фінальна частина ЧС, в якій беруть участь на сьогодні 32 збірні команди, проводиться в декількох містах країни-господаря (або країн-господарів) і триває близько місяця. Кубок світу з футболу має найбільшу у світі аудиторію з-поміж усіх спортивних змагань. За всю історію ЧС матчі фінальної частини відвідало на стадіонах 37 458 009 глядачів, у середньому 44806 за матч [905, 906, 708].

2015 року представники Італії у ФІФА запропонували збільшити кількість учасників фінального турніру ЧС до 40 команд. На груповій стадії залишаться по 8 груп, однак до кожної буде додано по одній команді. У 1/8 виходитимуть по дві збірні з групи. Така реформа може почати діяти від ЧС-2026 [686].

Перший чемпіонат світу з футболу відбувся 1930 р. в Уругваї за участю 13 національних збірних команд (табл. 2.1). Уругвай святкував 100-річчя незалежності, у столиці м. Монтевідео збудували стадіон на 75 тисяч місць усього за два роки. На ньому відбулися всі матчі чемпіонату. Саме латиноамериканці стали фаворитами першого чемпіонату. Збірна Уругваю, перемігши аргентинців (4:2), стала першим чемпіоном світу. Третє місце зайняли югослави, четверте США [558, 560, 905, 906, 710]. На цьому чемпіонаті відзначили знаменитий «уругвайський трикутник» у нападі. До того перемагав атакувальний футбол, однак вже наставала епоха гри за системою «п'ять в лінію» [558, 560, 710].

Збірна Уругваю – чемпіон світу 1930 року. Верхній ряд (зліва направо): Ернесто Фіголі (тренер), Альваро Хестідо, Хосе Насассі, Енріке Балъестерос, Ернесто Масчероні, Хосе Леандро Андраде, Лоренсо Фернандес, Луїс Грекко (тренер); нижній ряд: Пабло Дорадо, Ектор Скароне, Ектор Кастро, Хосе Педро Сеа, Вікторіано Сантос Гріарте

Збірна Італії – чемпіон світу 1934 року

Другий чемпіонат світу відбувся в Італії 1934 р. за участю 16 команд, проведено 17 матчів. На ньому була найменша середня відвідуваність матчів – 23 235 вболівальників на матчі. Переможцем стала збірна Італії, другими були футболісти Чехословаччини (2:1 у додатковий час), третіми – футболісти Німеччини, четвертими – Австрії. Італійці продемонстрували міцний для того часу захист і контратаки. У складі чемпіонів виступали: Джанп'єро Комбі, Еральдо Мондзеліо, Луїджі Алеманді, Луїс Монті, Луїджі Бертоліні, Аттіліо Ферраріс, Енріке Гуаїта, Джузеппе Меацца, Анджело Сквьявіо, Джованні Феррарі, Раймундо Орсі. Тренер Вітторіо Поццо [558, 560, 711].

Результативність чемпіонату невисока (див. табл. 2.1). Помітний перехід до системи «дубль-ве-ем» [363, 711].

На третьому чемпіонаті світу у Франції 1938 р. взяло участь 15 команд, зіграли 18 матчів. На ньому зареєстровано високу (другу) середню результативність за матч серед усіх мундіалів – 4,67 гола. Переможцем, знову під керівництвом Вітторіо Поццо,

Збірна Італії – чемпіон світу 1938 року. У верхньому ряді зліва направо другий А. Б'яваті, четвертий зліва тренер Вітторіо Поццо; С. Піола, Д. Феррарі, Д. Калаусі. Другий ряд: У. Локкателі, Д. Меацца, А. Фоні, О. Олів'єрі, П. Рава, М. Андреоло. Попереду П. Серантоні

стала італійська збірна (4:2) у такому складі: Альдо Олів'єрі, Альфредо Фоні, П'єтро Рава, П'єтро Серантоні, Мікеле Андреоло, Уго Локателлі, Амедео Б'яватті, Джузеппе Меацца (33 голи – другий показник за збірну Італії), Сільвіо Піола, Джованні Феррарі, Джіно Колаусі. Тренер Вітторіо Поццо [558, 560, 712].

Наступні місяці посіли збірні Угорщини, Бразилії, Швеції. Через чотири роки після ЧС-1934 збірна Італії демонструє класичну систему «дубль-ве». Центральний півзахисник Андреоло грав фактично в амплу центрального захисника [130, 363, 712].

Чемпіонати світу перервала Друга світова війна.

На четвертому (повоєнному) чемпіонаті світу 1950 р. в Бразилії теж було небагато учасників – 13 команд, але зіграно більше матчів – 22. На ньому була друга за величиною відвідуваність – у середньому 60 773 вболівальники за матч. Третіми на ЧС-1950 були шведи, четвертими італійці [713].

Господарі поля на 200-тисячному стадіоні «Маракана» у фінальному матчі поступилися уругвайцям з рахунком 2:1. Склад

Збірна Уругваю – чемпіон світу 1950 року. Верхній ряд: Обдуліо Варела; Хуан Лопес Фонтана (головний тренер), Еусебіо Рамон Техера; два тренери команди; Шуберт Гамбетта, Матіас Гонсалес, Роке Гасто Масполі, Віктор Родрігес Андраде, тренер. Нижній ряд: член делегації, Альсідес Гіджа, Хуліо Хервасіо Перес, Оскар Омар Мігес, Хуан Альберто Скьяффіно, Рубен Моран, Ернесто Фіголі (тренер та фізіотерапевт)

уругвайців у фіналі був таким: Масполі № 1, Гонзалес № 2, Техера № 3, Гамбетта № 4, Варела № 5. Андраде № 6, Гіджі № 7, Перес № 8, Мігусес №9, Скьяффіно №10, Моран №11, тренер Хуан Лопес Фонтана. До цієї зустрічі фаворитом турніру вважали збірну Бразилії (до цієї зустрічі бразильці забили 21 гол і пропустили 11, баланс м'ячів в уругвайців – 13:4) [713].

Бажаючи стримати міць бразильського нападу, у фінальному матчі уругвайці були вимушені тримати в захисті велику кількість гравців.

Проти висунутого вперед лівого інсайда бразильців Жаїра діяв правий півзахисник Гамбетта, який у цьому матчі став фактично центральним захисником і майже не допомагав нападу. Правий захисник Гонсалес грав ближче до своїх воріт, щоб перешкодити агресивному Фріаса. У лівого захисника Техери, крім звичайних функцій, було завдання підстраховувати центрального захисника Варелу, коли той зміщувався вправо.

Таким чином, захист уругвайців фактично складався з чотирьох захисників. У центрі поля також діяли два півзахисники: Андраде і лівий інсайд Скьяффіно. Він не тільки здійснював усі зв'язки між захистом і нападом у цьому матчі, але й забив гол у ворота бразильців. Другий інсайд Перес, хоч і діяв переважно в атаці, у критичні моменти відходив назад, на місце правого півзахисника [130, 558, 560, 713]. Тобто вже у фінальному матчі ЧС-1950 уругвайці вимушено грали за системою 4–2–4 і перемогли (воротар як постійна ланка системи, не зазначений).

На н'ятому чемпіонаті світу 1954 р. у Швейцарії зіграно 26 матчів, зареєстровано найвищу середню результативність за гру – 5,38 гола. Перемогли футболісти ФРН з рахунком 3:2, програючи з початку матчу фаворитам чемпіонату – угорцям 0:2.

Склад збірної Німеччини у фінальній грі на ЧС-1954 був таким: Тоні Турек, Йозеф Позіпаль, Вернер Кольмейер, Горст Еккель, Вернер Лібріх, Карл Май, Гельмут Ран, Макс Морлок, Отмар Вальтер, Фріц Вальтер, Ганс Шефер. Заміни гравців у матчі тоді ще не проводили. Тренер: Зепп Гербергер [714]. Німецька збірна продемонструвала перший зразок, прообраз «команди-машини», здатної переламати хід матчу на свою користь за найскрут-

Збірна ФРН – чемпіон світу 1954 року

ніших для себе обставин. Другими були угорці, далі австрійці та уругвайці.

ЧС-1954 продемонстрував декілька варіантів гри з чотирма нападниками, це змусило команди грати з чотирма захисниками, а збірна ФРН грала й з п'ятьма 5–1–4 [130, 101, 363, 714].

Уперше від першого матчу тривала телевізійна трансляція на ЧС [406].

На шостому чемпіонаті світу в Швеції 1958 р. зіграно 35 матчів. У фінальному матчі бразильці виграли у шведів (5:2), а французи в матчі за третє місце перемогли німецьких футболістів [715].

Задовго до 1958 р. багато команд у тактичних схемах відраджали у відповідних моментах на допомогу трьом захисникам ще одного гравця. Бразильці, які стали чемпіонами світу 1958 р., вперше ввели у стартовому складі чотирьох захисників, у тому числі двох центральних, які зайняли основні позиції перед воротами. Через це кількість нападників зменшилася до чотирьох. Повністю сформували тактичну систему 4–2–4 [130, 101, 363, 558, 715].

За збірну Бразилії 1958 року грали Джалма Сантос, Зіто, Белліні, Нілтон Сантос, Орландо, Жілмар, Гаррінча, Діді, Пеле, Вава, Загалло, Де Сорді, Мауро, Зозімо, Амарілдо, Маццола. Тренер Вісенте Феола (додаток, фото 1) [715].

Бразилець Діді, видатний гравець-тактик світового футболу, своїми витонченими передачами спрямовував з глибини більшість атак бразильської збірної. Саме з його передач забивав більшість голів кращий бомбардир збірної, центральний нападник Вава. Відкриттям світового чемпіонату 1958 р. став центрфорвард, 18-річний Пеле. Яскраво грав Гаррінча, одна нога якого була на 8 см коротша від іншої. Він, зокрема, ефективно обігрував багатьох суперників, застосовуючи вдавані, оманні рухи – фінти з переміщеннями у правий чи лівий бік [130, 101, 363, 715].

На сьомому чемпіонаті світу в Чилі 1962 р. у фіналі збірна команда Бразилії перемогла чехословацьких футболістів (3:1), а за третє місце футболісти Чилі перемогли збірну Югославії. Збірна Бразилії застосувала систему 4–3–3 у зв'язку з відходом у центр захисту півзахисника М. Загалло, на допомогу Діді в організації

оборони і атак з глибини. Лише інколи команда Бразилії грала на цьому чемпіонаті за системою 4–2–4 [130, 101, 363, 716].

Збірна Бразилії 1962 р. грала у складі: Джалма Сантос, Зіто, Жілмар, Зозімо, Нілтон Сантос, Мауро, Гаррінча, Діді, Вава, Амарілдо, Маріо Загалло, Пеле, який, на жаль, травмувався у другому матчі Кубку світу – 1962. Його вдало замінив Амарілдо (додаток, фото 2). Тренер Айморе Мореїра [101, 363, 716].

У фіналі восьмого чемпіонату світу в Англії 1966 р. господарі поля перемогли збірну ФРН (4:2), а бронзові медалі здобули португальці, які перемогли збірну СРСР, посівшу четверте місце (2:1).

Англіїці першими застосували в ході чемпіонату варіанти тактичних систем 4–3–3, 4–4–2 або 5–3–2 (коли Стайлз або Болл залишалися позаду).

Склад чемпіонів: Гордон Бенкс, Джордж Коен, Джек Чарльтон, Рей Вілсон, Ноббі Стайлз, Боббі Мур, Алан Болл, Роджер Гант, Бобі Чарльтон, Джефф Герст, Мартін Пітерс (додаток, фото 3). Гра чемпіонів світу 1966 р. відрізнялася від почерку чемпіонів попередніх років значно більшим обсягом роботи, яку виконували майже всі футболісти, а особливо Б. Чарльтон та А. Болл. Саме це дозволило англійцям і захищатись і нападати великими силами. Тренером команди був Альф Ремзі [101, 130, 363, 717].

У Мексиці 1970 р. переможцями дев'ятого ЧС стали футболісти Бразилії, другими були італійці (4:1), третіми – німці (ФРН), четвертими – уругвайці (табл 2.1). Збірна Бразилії 1970 р. втретє завойовувала Кубок чемпіонів світу. При цьому збірна команда Бразилії у фінальному турнірі впевнено виграла усі матчі [558, 718].

Склад збірної Бразилії 1970 р.: Фелікс (в), Карлос Альберто Торрес, Бріто, Герсон (Жерсон), Вілсон Піацца, Евералдо, Тостао, Клодоальдо, Роберто Рівеліно, Пеле, Жаїрзіньо (додаток, фото 4), також, Паулу Сезар Кажу (Ліма), Еркулес Бріто, Марко Антоніо, Жозе Фонтана, Аду (в), Роберто Міранда, Балдоки, Жоел Камарго, Еду, Даріо, Емерсон Леао, Зе Марія (в). Тренер Маріо Загалло.

У збірній Бразилії та Італії вирізнялися футболісти, які грали лише лівою ногою – бразильський плеймейкер Герсон і нападник Рівеліно, та правою ногою – італійський атакувальний

півзахисник Алесандро «Сандро» Маццола. За словами Пеле: «Герсон, єдиний гравець, який бачить поле краще за мене», з чим важко не погодитися. Прекрасний розігруючий гравець, який ще й володів сильним ударом, що підтвердив забитим другим голом у фінальній грі [130, 363, 749].

Це був останній чемпіонат з участю кращого футболіста ХХ ст. – Пеле (за визначенням Міжнародної федерації футбольної історії і статистики (IFFHS)). Пеле, при зрості 173 см, забив перший гол головою після подачі з лівого флангу. В атаці, що призвела до третього гола на 71 хв, він виконав передачу м'яча головою на Жаїрзінью, який проштовхнув м'яча у ворота, а на 88 хв – Пеле віддав коротку передачу під гарматний удар Альберто Карлоса, який забив четвертий гол.

Ж. Ферран писав у «Франс футболі»: «Ми прийшли до єдиного висновку, що в технічному плані чемпіонат засвідчив ріст техніки, правда із врахуванням того, що в Мексиці, як правило, був продемонстрований не зовсім швидкісний футбол».

У Мексиці, зважаючи на високогір'я і спеку, як правило, був продемонстрований не швидкісний футбол. Значна неточність виконання довгих передач у розрідженому повітрі, значне виснаження при застосуванні довгих ривків. Природні умови стимулювали потребу у віртуозах м'яча, яких бракувало окремим збірним. Маючи більшість таких віртуозів, бразильці змогли стати чемпіонами світу [130, 363, 749].

Під час фінальної гри бразильці провели 52 проникні атаки в зону захисту суперника, завдали 25 ударів у ворота, з яких 12 у площину воріт. Виконали 4 кутові удари, 17 штрафних ударів. Здійснено всього лише 382 передачі, з яких 48 не точно, брак виконання 12,6% [130, 803].

На 10-му чемпіонаті світу з футболу 1974 р. у ФРН у фінальному турнірі взяло участь 16 команд, зіграно 38 матчів. У фінальному матчі збірна господарів чемпіонату перемогла збірну Голландії (2:1), третьою була збірна Польщі [558, 719].

На цьому чемпіонаті світу європейський футбол отримав повну і беззаперечну перемогу. Європа диктувала свій стиль, наочно

демонструючи перевагу над латиноамериканською школою. На чемпіонатах світу в Англії, ФРН спеціалісти зазначали часте застосування награних комбінацій із залученням крайніх і центральних захисників, зі зміною напряму атакуювальних дій [130, 363].

У фінальному матчі ЧС 1974 у складі збірної Німеччини були Зеп Майєр, Франц Беккенбауєр, Ганс Шварценбек, Райнер Бонгоф, Бернд Гоельценбайн, Віммер, Герд Мюллер, Вольфганг Оверат, Гертцог, Пауль Брайтнер, Фогтс (додаток, фото 5), Улі Генесс, Юрген Грабовскі. Тренер Гельмут Шон [719].

У ході фінальної гри німці провели 28 атак, завдали 9 ударів у ворота, з яких 4 у площину воріт. Виконали 9 кутових ударів, 11 штрафних ударів. Здійснено всього 317 передач, з яких 56 не точно, брак виконання 17,66% [130, 803].

На 11-му чемпіонаті світу з футболу в Аргентині 1978 р. у фінальному турнірі взяло участь теж 16 команд і зіграно 38 матчів. Господарі чемпіонату перемогли збірну Голландії (3:1), а бразильські гравці перемогли італійців у грі за бронзові медалі [558, 720].

У фінальному матчі ЧС-1978 грали Убальдо Фільйоль, Хорхе Ольгуїн, Луїс Гальван, Даніель Пассарелла, Альберто Тарантіні, Америкіо Гальєго, Освальдо Арділес, Маріо Кемпес (кращий бомбардир чемпіонату, 6 голів), Даніель Бертоні, Леопольдо Луке, Оскар Альберто Ортіс (додаток, фото 6). У складі команди також були Норберто Алонсо, Ектор Балей, Рубен Гальван, Омар Ларроса, Рене Гаусман. Тренер Сесар Луїс Менотті [720].

Велику роль у досягненні успіху аргентинців на ЧС-1978 зіграла вибрана ними турнірна стратегія. Зони дії аргентинських футболістів були максимально розширені. Помітним було вирівнювання за кількістю і різноманітністю дій гравців різних ліній. Підвищилася ефективність колективних дій із створенням чисельної переваги на різних ділянках поля як гравцями атаки, так і захисту. Ці зміни в грі кращих південноамериканських команд могли відбутися за рахунок значного поліпшення спеціальної функціональної підготовки гравців [130, 363].

У фінальній грі проти команди Голландії аргентинці виконали 339 передач, 51 з яких була неточною, що становило 22,1 % від

загальної кількості. Упродовж гри аргентинці організували 20 атак, під час яких було виконано шість ударів у ворота і забито три голи. Подали 5 кутових і пробили 8 штрафних ударів [130, 803].

В Іспанії на 12-му чемпіонаті світу з футболу (мундіаль 1982) у фінальному турнірі вперше взяло участь 24 команди, зіграли 52 матчі. Чемпіонами світу стали футболісти Італії, другими були футболісти ФРН (3:1), третіми – польські і четвертими – французькі футболісти. Відтоді у футбольному середовищі будь-який всесвітній чемпіонат, незалежно в якій країні він проходить, називають також «мундіалем» [558, 721].

«Матч Італія-Бразилія за вихід у півфінал був найкращою грою італійської «Скуадри адзури» за останні 35 років», – писав тижневик «Франс футбол».

У вирішальних іграх італійці продемонстрували необхідний професіоналізм, зокрема Паоло Россі (який не виступав майже два роки на високому рівні через ув'язнення, проте став кращим бомбардиром чемпіонату, забивши 6 голів), справжній універсалізм (значну роль у результативності нападу зіграли захисники, особливо лівий захисник Антоніо Кабріні), миттєвий перехід від захисних дій до атакуювальних. В італійців майже повністю зникли крайні форварди, «розчинившись» у коловороті постійних переміщень.

Тактична побудова чемпіонів світу 1982 р. така: відтягнутий назад вільний гравець, два стопери проти форвардів суперника, крайній захисник, який не має безпосереднього суперника і насправді є гравцем середньої лінії, ядро середньої лінії в чотири гравці і двоє основних нападників.

У складі «Голубої ескадри» на ЧС-1982 були Діно Дзоф, Джанкарло Антоньоні, Гаetano Ширеа, Франческо Граціані, Фульвіо Колловатті, Клаудіо Джантіле, Паоло Россі, Бруно Конті, Антоніо Кабріні, Габріеле Оріалі, Марко Тарделлі (додаток, фото 7), Джузеппе Бергомі, Алесандро Альтобеллі, Франко Каузю, П'єтро Верховод, Івано Бордон. Тренер Енцо Беардзот [560, 721].

На іспанському ЧС-1982 чітко простежувалася тактична концепція футболу 80-х років, гра за системою 4–4–2 [130, 363].

У фінальній грі проти команди ФРН збірна Італії провела 21 атаку, в яких виконала 11 ударів у ворота, три з яких завершилися голами, їхня активність привела до подавання 4 кутових і виконання 5 штрафних ударів. За гру вони виконали 392 передачі [130, 749, 803].

У Мексиці на 13-му чемпіонаті світу з футболу 1986 р. збірна Аргентини у фіналі виграла у збірної ФРН, стала чемпіоном вдруге (3:2) [558, 722].

Починаючи з матчу проти англійців збірна Аргентини використовувала тактичну схему 1–3–5–2. Сітка з п'яти гравців у середній лінії, яка виникла в ході турніру, стала непрохідною для півзахисту суперників. Чемпіон «Мундіалю-86» підтвердив тенденцію участі захисників в атаці воріт суперників.

Цей турнір виявився Кубком світу Марадони, якого впродовж чемпіонату називали: феномен, чарівник, суперзірка, фантом і т. ін. Найкращі свої ігри на турнірі він провів з англійцями у чвертьфіналі і з бельгійцями у півфіналі.

У стартовому складі збірної Аргентини у фіналі ЧС-1986 були Серхіо Батіста, Хосе Кусіуффо, Хуліо Олартікоечеа, Нері Пумпіддо, Хосе Луїс Браун, Оскар Руджері, Дієго Марадона, Хорхе Бурручага, Рікардо Джусті, Ектор Енріке, Хорхе Вальдано (додаток, фото 8). Тренер Карлос Білардо.

У фінальній грі аргентинці виконали 23 атаки, завдали 11 ударів у ворота, з яких 6 у площину воріт, подали 6 кутових і пробили 6 штрафних ударів, віддали 420 передач з браком виконання 15,0%.

Збірна Франції зайняла третє місце, перемігши бельгійців 4:2 [130, 560, 749, 363, 803].

В Італії 1990 р. на 14-му чемпіонаті світу з футболу у фінальній грі збірна ФРН перемогла збірну Аргентини з рахунком 1:0 з пенальті. Змагаючись за третє місце італійці перемогли англійців (2:1) [558, 396].

Збірна ФРН не зустріла серйозного опору на шляху до фіналу. Склад команди: Бодо Ілгнер, Юрген Колер, Клаус Аугенталер, Гвідо Бухвальд, Томас Бертольд (Штефан Ройтер), П'єр Літбарські, Томас Гесслер, Лотар Маттеус, Руді Феллер, Юрген Клінсман, а та-

кож, Андреас Кепке, Андреас Бреме, Карлхайнц Рідле, Уве Байн, Андреас Меллер, Пауль Штайнер, Олаф Тон (додаток, фото 9). Тренер Франц Беккенбауер [560, 396, 723].

У завершальному матчі перевага німців була очевидною: 28 атак, 432 передачі з браком лише 14,8%, 8 штрафних, 2 кутові, 2 удари в площину воріт. Збірна ж Аргентини організувала лише 4 атаки [130, 749, 803, 723].

На цьому чемпіонаті всі переконалися, що насичена середина поля – це яскрава тенденція розвитку гри. При втраті м'яча вся команда Німеччини надзвичайно швидко будувала кілька захисних «редутів», активну участь в яких брали всі гравці, окрім, можливо, нападника Ю. Клінсмана [130, 749].

На 15-му чемпіонаті світу в США 1994 року зіграно 52 матчі. Спостерігалася найбільша середня відвідуваність матчів – 68 991 вболівальник. Перемогли футболісти Бразилії, другими були італійці; третіми – шведи, четвертими – болгари (4:0). Фінальна гра з додатковим часом закінчилася з рахунком 0:0. За одинадцятиметровими ударами перемогла збірна Бразилії (3:1) [724].

У складі збірної Бразилії 1994 року були Клаудіо Таффарел, Жоржіньо, Марсіо Сантос, Алдаір, Мауро Сілва, Бранко, Мазіньо, Дунга, Зіньо, Бебето, Ромаріо, Кафу, Віола, Пауло Сержіо, Мюлер, Леонардо, Рікардо Роша (додаток, фото 10). Тренер Карлос Альберто Перрейра [560, 724].

За 90 хвилин основного часу фінальної гри південноамериканці провели 24 атаки, а разом з додатковим часом, за 120 хвилин – 37 атак. В основний час бразильці виконали 560 передач, допустивши при їх виконанні лише 11,78% браку, 15 раз пробивали у ворота, 7 разів у площину воріт; виконали 7 штрафних і 4 кутові удари [130, 749, 803]. Максимально насичуючи середину поля гравцями-універсалами найвищого гатунку, збірна Бразилії застосовувала несподівані, нестандартні тактичні ходи з використанням в організації та завершенні атак як крайніх, так і центральних захисників (Жоржіньо та Алдаіра) [130].

У Франції на 16-му чемпіонаті світу 1998 р. у фінальному турнірі вперше взяли участь 32 команди, зіграно 64 матчі.

Чемпіоном світу стала збірна господарів поля, яка у фіналі перемогла збірну Бразилії (3:0). Третьою була збірна Хорватії, четвертою – Нідерландів (4:0) [558, 725].

У збірній Франції на ЧС 1998 року грали Стефан Гіварш, Лоран Робер Блан, Ліліан Тюрам, Марсель Десаї, Еммануель Петі, Зінедін Зідан; Тьєррі Анрі, Юрій Джоркаєфф, Дідьє-Клод Дешан, Біксант Лізаразю, Фаб'єн Бартез, Бернар Лема, Давід Трезеге, Бернар Дюмед, Франк Лебьоф, Патрік Вьєра, Крістіан Карамбьо, Ален Богосян, Крістоф Дюгаррі (додат., фото 11). Тренер Еме Жакє [560, 725].

У фінальній грі французи здійснили 21 атаку, завдали 14 ударів у ворота, з яких 5 у площину воріт, подали 3 кутові і пробіли 18 штрафних ударів, віддали відносно невелику кількість передач (360), брак виконання яких 23,9% [130, 749, 803].

Чемпіони світу 1998 року розпочинали атаки від власних воріт, вибиваючи м'яч далеко в поле. Багато атак французів починав саме голкіпер Фаб'єн Бартез, який вибивав м'яч далеко вперед, а польові гравці вступали в боротьбу за м'яч вже на половині поля суперника. Бразильцям було важко перейти середню лінію через великі скупчення гравців на їх половині. Французи так активно вступали в боротьбу за м'яч, що жовто-зелені не змогли організувати жодної швидкої контратаки. Збірна Франції провела 21 атаку, чотири рази французи виходили один на один з Таффарелом, чудава гра якого не раз рятувала бразильців, один з яких закінчився прицільним ударом Еммануеля Петті. Перший і другий голи були забиті «зіркою» збірної Франції й усього світу Зінедіном Зіданом.

Французи переграли бразильців, передусім, у тактичному плані. Молоді зірки французького футболу грали злагоджено, нахненно, у високому темпі, чітко знали чого вони хочуть і як цього можна добитися. За змістовністю і красою гра збірної Франції на чемпіонаті світу 1998 р. була справді кращою.

В Японії та Кореї на 17-му чемпіонаті світу 2002 р. чемпіоном світу стала збірна Бразилії, другою була команда Німеччини (2:0), третьою – Туреччини, четвертою – Кореї [558, 726].

У складі збірної Бразилії на ЧС-2002 були Едмільсон, Лусіо, Жілберто Сілва, Роке Жуніор, Маркос, Кафу, Роналдіньо, Роналдо,

Роберто Карлос, Рівалдо, Клеберсон, Жуніньо Пауліста, Денілсон (додаток, фото 12). Тренер Луїс Феліппе Сколарі [726].

Збірна Бразилії на сімнадцятому чемпіонаті світу продемонструвала насиченість, надійність захисту і швидкість та мобільність контратак у нападі. У фінальному матчі у складі команди грало три центральні захисники (Едмільсон, Лусіу і Роке Жуніор) і два крайні захисники, які діяли від зони захисту до нападу – Роберто Карлос і Кафу. Зв'язок гри захисту і нападу здійснювався через двох центральних опорних півзахисників – Жілберто Сілву і Клеберсона. У нападі грало три зіркові форварди – Рівалдо, Роналдіньо і Роналдо (попереду в центрі на вістрі атак). Тактична схема збірної Бразилії виглядала таким чином: 5–2–3.

Гравці збірної Бразилії на ЧС-2002 демонстрували велику ігрову майстерність, пластичність при виконанні найскладніших техніко-тактичних дій. Уміння гравців ефективно узгоджувати складні рухові дії в часі та просторі в умовах жорсткої протидії суперника спостерігалось впродовж усього матчу, під час атакувальних і захисних дій. Особливо помітною була надійність виконання технічних прийомів на високій швидкості [130, 748, 749, 94].

У фінальному матчі збірна Бразилії виконала 4 кутові удари, 8 штрафних та вільних ударів, лише три з них поблизу штрафного майданчика. Здійснено 280 передач, з них 76 неточно, брак виконання – 27%; 106 фінтів з м'ячем з досить великим браком виконання – 18% [130, 748, 749, 94, 803].

У 2006 році на 18-му чемпіонаті світу в Німеччині чемпіоном світу стала збірна Італії, яка у фінальному матчі перемогла збірну Франції, краще пробивши пенальті після основного і додаткового часу з рахунком 5:4. За рівнем гри цей чемпіонат було визнано найсильнішим серед усіх проведених раніше [130, 748, 727].

У складі збірної Італії 2006 р. були (додаток, фото 13): С. Бароне, А. Берцолі, М. Матераці, А. Неста, В. Аквінта, Л. Тоні, А. Джардіно, М. Оддо, Х. Джакардо, Д. Гатузо, М. Каморанезі, С. Перотта, тренер Д. Ріва, головний тренер М. Ліпі, тренер Д. Аб'ятте, Д. Дзамбротта, Ф. Гроссо, А. Пірло, Ф. Индзагі, Ф. Тоті, М. Амеліо, Д. Буфон, А. Дель П'єро, Ф. Каннаваро, Д. Де Россі [727].

У фінальному матчі 2006 р. в основний час італійці здійснили 26 проникних атак на ворота суперника, завдали 8 ударів у ворота, два з яких у площину воріт, подали 6 кутових і пробіли 14 штрафних ударів, виконали 339 передач (брак виконання – 15%), 72 фінти зі значним браком виконання 15% [130, 748, 749, 94, 803].

Команда Італії в основний час гри виконала вдвічі більше штрафних ударів (14), ніж команда Франції (7), показники виконання ударів у ворота та кутових майже однакові. Гра була рівною, показники виконання передач у фінальному матчі 2006 р. збірних Італії та Франції майже однакові, і вони є середніми з-поміж показників чемпіонатів світу. Рахунок основного часу 1:1 (по голу забіли Зідан і Матераці) [130, 748, 749].

У додатковий час команда Італії не завдала жодного удару у ворота суперника і не виконала жодного кутового удару. Збірна Франції завдала 3 удари у ворота, виконала на 39 передач більше, зокрема коротких і середніх, ніж команда Італії. Ігрова перевага в додатковий час за французькою збірною, але лише один удар був завданий у ствір воріт, рахунок не змінився. Післяматчеві пенальті краще пробіли італійці (5:4) [130, 748, 749, 803].

Національна збірна України, дебютувавши у фінальній частині на цьому чемпіонаті світу, під керівництвом головного тренера Олега Блохіна, у груповому турнірі програла збірній Іспанії (0:4), виграла в Саудівській Аравії (4:0) та в Тунісу (1:0) і вийшла з групи на другому місці. В 1/8 фіналу зіграла унічию зі швейцарцями 0:0 (11-метрові удари виграла 3:0) і програла італійцям у чвертьфіналі з рахунком 0:3 [727].

На 19-му чемпіонаті світу з футболу в Південній Африці 2010 р. чемпіоном світу стала збірна Іспанії, перемігши у додатковий час збірну Нідерландів (1:0).

У складі збірної Іспанії 2010 року виступали, зокрема (додаток, фото 14): Педро Родрігес, Рауль Альбіоль, Серхіо Рамос, Хаві Алонсо, Жоан Капдевіла, Жерард Піке, Ікер Касільяс, Андрес Іньеста, Давід Вілья, Хаві, Карлес Пуйоль, Серхіо Бускетс, Хесус Навас, Франсеск Фабрегас Солер, Фернандо Торрес. Тренер Вісенте Дель Боске [728].

У ході основного часу фінальної гри іспанці провели 27 атак, завдали 13 ударів у ворота, з яких 4 у площину воріт. Виконали 5 кутових, 17 штрафних ударів. Здійснено багато передач м'яча – всього 480, з яких 78 неточно, брак виконання 16%, 151 фінт з м'ячем з низьким браком виконання – 8% [130, 748, 749, 94, 803].

Збірна Іспанії у фінальному матчі ЧС-2010 виконала на 189 передач м'яча більше, ніж збірна Нідерландів. Особливо багато іспанці виконали коротких передач. Збірна Іспанії під час основного й додаткового часу матчу мала ігрову перевагу завдяки великій кількості передач, особливо коротких; низького показника браку виконання передач; високого рівня командного контролю м'яча, вдалим діям з м'ячем півзахисників Інєсти, Хаві та їхніх партнерів. Це й посприяло здобуттю перемоги вкінці додаткового часу фінального матчу чемпіонату світу 2010 р. збірною Іспанії.

Вона дотримувалася обраної стратегічно тактики гри із застосуванням точних передач, переваг у володінні м'ячем. Ще на попередньому ЧС-2006 і ЧС-2008 іспанці демонстрували найвищий «рівень командного контролю м'яча» – володіння м'ячем. Збірна Іспанії організовувала свої атаки переважно через гру короткими передачами, завдяки чому втрати м'яча зводилися до мінімуму [130, 748, 749, 94, 803].

На 20-му чемпіонаті світу з футболу в Бразилії 2014 р. чемпіоном світу стала збірна Німеччини, яка у фінальному матчі в додатковий час забила єдиний переможний гол (Маріо Гетце) у ворота аргентинців. Третє місце здобули Нідерландці, перемігши бразильців з рахунком 3:0.

Матчі ЧС-2014 відвідала друга за величиною кількість глядачів – 3 429 873, і значно більше вболівальників нашої планети переглянули матчі за екранами телевізорів і комп'ютерів. Результативність команд у фінальній стадії (64 матчі) становить 171 забитий гол, у середньому 2,67 гола за матч є найбільшою за останні 20 років після ЧС 1994 та 1998 рр. у США (2,71) і Франції (2,67).

Найкращим бомбардиром чемпіонату став Хамес (Джемес) Родрігес з Колумбії, який забив 6 голів [729].

Найбільш сенсаційним на цьому турнірі був програш у півфіналі господарів чемпіонату збірної Бразилії збірній Німеччини з рахунком 7:1. Очевидно, бразильці на чолі з Філіпе Сколарі дещо недооцінили суперника і не підійшла до принципового матчу так, як до фінального матчу зі збірною Німеччини на ЧС-2002. Команда не забезпечила надійного, ешелонованого захисту. Німці були значно вмотивованішими на перемогу, прагнули реваншу. Збірна Німеччини в першому таймі вирішила долю поєдинку, розвинувши чимало швидких атак на ворота суперника з підключенням багатьох гравців, і довела рахунок до приголомшливого.

У складі збірної Німеччини на ЧС-2014 грали (додаток, фото 15): Філіп Лам (капітан), Томас Мюлер, Лукас Подольскі, Месут Озіл, Бастіан Швайнштайгер, Мануель Нойер, Юліан Дракслер, Жером Боатенг, Мирослав Клозе, Бенедікт Гьоведес, Самі Хедіра, Рон-Роберт Цілер, Роман Вайденфеллер, Кевін Гросскройц, Матс Гуммельс, Крамер, Тоні Кроос, Андре Шюррле, Пер Мертезакер, Маріо Гетце. Головний тренер Йоахім Лев [729].

На ЧС-2014 збірні Німеччини, Аргентини, Нідерландів, Бразилії, Колумбії, Франції, Коста-Ріки, Бельгії, Мексики, Греції, Чилі, Швейцарії, Алжиру продемонстрували сучасний високотехнічний, швидкісний, комбінаційний, інтенсивний футбол.

Набула подальшого розвитку тактика командного володіння м'ячем «тікі-така» у виконанні команд переможниць. Зокрема, таку гру продемонстрували у фінальному матчі ЧС-2014 року збірні Німеччини й Аргентини. Лідер командної гри збірної Німеччини Філіп Лам виконав найбільшу кількість передач м'яча та фінтів з м'ячем (додаток, фото 147) [94].

Серед учасників фінальних матчів чемпіонатів Європи та світу з футболу 2002–2014 рр. в основний час гри найбільшу кількість фінтів з м'ячем в ігрових ситуаціях, коли суперник знаходився збоку, виконали гравці збірної Німеччини 2014 р. – 46 фінтів. Зокрема, у збірній команді Німеччини 2014 р. найбільшу кількість фінтів у цих ситуаціях виконав капітан команди Філіп Лам. Другий показник у їхніх суперників, збірної Аргентини 2014 р. – 28 фінтів у ситуаціях, коли суперник перебував збоку [94].

Найкращим гравцем ЧС-2014 ФІФА визнано гравця збірної Аргентини Ліонеля Мессі (хоча багато фахівців називали імена Ар'єна Робена, Філіпа Лама, Томаса Мюлера, Неймара, Хамеса Родрігеса та інших) [729].

Найкращий голкіпер ЧС-2014 – Мануель Нойер – продемонстрував фантастичну гру не лише руками, а й ногами. Голкіпер «Бундесмашини» переадресовував м'яч ногами на своїх партнерів 297 разів і у 244 випадках був влучним – 82% (додат., фото 148). На рахунок Л. Мессі 442 паси, з яких 356 виявилися вдалим (68%) [442].

За опитуванням ФІФА, склад збірної зірок ЧС-2014 такий: воротар Мануель Нойер (Німеччина); захисники Давід Луїс, Марсело, Тіагу Сілва (усі Бразилія), Матс Хуммельс (Німеччина); півзахисники Анхель ді Марія (Аргентина), Хамес Родрігес (Колумбія), Тоні Кроос (Німеччина); нападники Ліонель Мессі (Аргентина), Томас Мюллер (Німеччина), Неймар (Бразилія) [612].

Найкращим тренером мундіалю вболівальники вибрали Йоахіма Льова, який завоював з Німеччиною Кубок світу (додаток, фото 149) [612].

За всю історію розіграшів чемпіонатів світу лише вісім країн здобували звання переможців (табл. 2.1). Найбільша кількість титулів в активі Бразилії – п'ять, вона ставала переможцем у 1958, 1962, 1970, 1994, 2002 рр. Італія завойовувала Кубок світу чотири рази (1934, 1938, 1982, 2006), Німеччина – чотири рази (1954, 1974, 1990, 2014); Аргентина (1978, 1986) і Уругвай (1930, 1950) перемагали двічі, і по одному разу кубок здобували Франція (1998), Англія (1966) та Іспанія (2010) [708].

На карті світу (додаток, рис. 2.3) виділено країни, збірні команди яких були призерами, та ті, що не брали участі у ЧС з футболу.

У таблиці 2.1 зазначено місце проведення кожного чемпіонату світу з футболу, кількість глядачів, команд, середня результативність та результати матчів за перше й третє місце.

Єдина людина, яка тричі ставала переможцем Кубку світу як гравець, – бразилець Пеле. Ще 20 гравців були дворазовими чемпіонами (переважно бразильці, а також чотири гравці збірної Італії та один – збірної Аргентини).

Таблиця 2.1

Чемпіонати світу з футболу

Чемпіонат, місце проведення, рік, кількість глядачів	Кількість команд, середня результативність, результати фінального матчу	Призери (третє, четверте місце)
1	2	3
1. Уругвай, 1930, 434 500	13 команд, 3,89 гола, Уругвай – Аргентина (4:2)	США, Югославія
2. Італія, 1934, 395 000	16 команд, 4,12 гола, Італія – Чехословаччина (2:1 у додат. час)	Австрія – Німеччина (2:3)
3. Франція, 1938, 483 000	15 команд, 4,67 гола, Італія – Угорщина (4:2)	Бразилія – Швеція (4:2)
4. Бразилія, 1950, 1 337 000	13 команд, 4 голи, Уругвай – Бразилія (2:1)	Швеція, Іспанія
5. Швейцарія, 1954, 943 000	16 команд, 5,38 гола, ФРН – Угорщина (3:2)	Австрія – Уругвай (3:10)
6. Швеція, 1958, 868 000	16 команд, 3,60 гола, Бразилія – Швеція (5:2)	Франція – ФРН (6:3)
7. Чилі, 1962, 776 000	16 команд, 2,78 гола, Бразилія – Чехословаччина (3:1)	Чилі – Югославія (1:0)
8. Англія, 1966, 1 614 677	16 команд, 2,78 гола, Англія – ФРН (2:2, додат. час 4:2)	Португалія – СРСР (2:1)
9. Мексика, 1970, 1 673 975	16 команд, 2,97 гола, Бразилія – Італія (4:1)	ФРН – Уругвай (1:0)
10. ФРН, 1974, 1 774 022	16 команд, 2,55 гола, Нідерланди – ФРН (1:2)	Бразилія – Польща (0:1)
11. Аргентина, 1978, 1 610 215	16 команд, 2,68 гола, Аргентина – Нідерланди (1:1, додат. час 3:1)	Бразилія – Італія (2:1)
12. Іспанія, 1982, 1 856 277	24 команди, 2,81 гола, Італія – ФРН (3:1)	Польща – Франція (3:2)
13. Мексика, 1986, 2 407 431	24 команди, 2,54 гола, Аргентина – ФРН (3:2)	Франція – Бельгія (2:2, додат. час 4:2)
14. Італія, 1990, 2 517 348	24 команди, 2,21 гола, ФРН – Аргентина (1:0)	Італія – Англія (2:1)
15. США, 1994, 3 587 538	24 команди, 2,71 гола, Бразилія – Італія (дод. час 0:0, пенальті 3:2)	Швеція – Болгарія (4:0)
16. Франція, 1998, 2 939 850	32 команди, 2,67 гола, Бразилія – Франція (0:3)	Нідерланди – Хорватія (1:2)

1	2	3
17. Південна Корея, Японія, 2002, 2 717 046	32 команди, 2,52 гола, Німеччина – Бразилія (0:2)	Південна Корея – Туреччина (2:3)
18. Німеччина, 2006, 3 353 665	32 команди, 2,30 гола, Італія – Франція (1:1, пенальті 5:3)	Німеччина – Португалія (3:1)
19. Південна Африка, 2010, 3 178 856	32 команди, 2,27 гола, Нідерланди – Іспанія (0:0, дод. час 0:1).	Уругвай – Німеччина (2:3)
20. Бразилія, 2014, 3 429 873	32 команди, 2,67 гола, Німеччина – Аргентина (0:0, дод. час 1:0)	Бразилія – Нідерланди (0:3)

Єдиний футболіст, який завоював чотири медалі на чотирьох ЧС, кращий бомбардир чемпіонатів світу (16 голів) – Мирослав Клозе.

Маріо Загалло і Франц Беккенбауер перемагали на чемпіонатах світу і як гравці, і як головні тренери. Італієць Вітторіо Поццо – єдиний головний тренер збірної, який двічі перемагав у чемпіонатах світу (1934, 1938) [708, 888, 424].

«Золотий м'яч» – приз, який вручається найкращому гравцеві чемпіонату світу. Напередодні фіналу спеціальна комісія ФІФА складає список кращих гравців, з якого представники акредитованих ЗМІ вибирають найкращого футболіста. Переможець отримує «Золотий м'яч», а футболісти, які посіли друге і третє місця, отримують відповідно «Срібний» і «Бронзовий» м'ячі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Найкращі гравці на чемпіонатах світу

№ з/п	Рік	Золотий м'яч	Срібний м'яч	Бронзовий м'яч
1	2	3	4	5
1	ЧС-1930	Хосе Насассі	Гільермо Стабіле	Хосе Андраде
2	ЧС-1934	Джузеппе Меацца	Маттіас Сінделар	Олдржих Неєдли
3	ЧС-1938	Леонідас	Сільвіо Піола	Дьйордь Шароші
4	ЧС-1950	Зізінью	Хуан Ск'яффіно	Адемір
5	ЧС-1954	Ференц Пушкаш	Шандор Кочиш	Фріц Вальтер
6	ЧС-1958	Діді	Пеле	Жюст Фонтен
7	ЧС-1962	Гаррінча	Йозеф Масопуст	Леонел Санчес
8	ЧС-1966	Боббі Чарльтон	Боббі Мур	Еусебіу

1	2	3	4	5
9	ЧС-1970	Пеле	Вольфганг Оверат	Карлос Алберто Торрес
10	ЧС-1974	Йоган Кройф	Франц Беккенбауер	Казімеж Дейна
11	ЧС-1978	Маріо Кемпес	Паоло Россі	Дірсеу
12	ЧС-1982	Паоло Россі	Фалькао	Карл-Хайнц Румменіге
13	ЧС-1986	Дієго Марадона	Тоні Шумахер	Пребен Ельк'єр-Ларсен
14	ЧС-1990	Сальваторе Скіллачі	Лотар Маттеус	Дієго Марадона
15	ЧС-1994	Ромаріо	Роберто Баджо	Христо Стоїчков
16	ЧС-1998	Роналду	Давор Шукер	Ліліан Тюрам
17	ЧС-2002	Олівер Кан	Роналду	Хон Мьон Бо
18	ЧС-2006	Зінедін Зідан	Фабіо Каннаваро	Андреа Пірло
19	ЧС-2010	Дієго Форлан	Веслі Снайдер	Давид Вілья
20	ЧС-2014	Ліонель Мессі	Томас Мюллер	Ар'єн Робен

Гравцеві, який забив найбільше голів на чемпіонаті світу, з 1930 р. вручають футбольну нагороду, яка називається «Золотий бутс» чемпіонату світу (табл. 2.3). При рівності показників приз вручається гравцеві, який зробив найбільшу кількість голевих пасів порівняно з конкурентами. Якщо і ці показники рівні, то пріоритет надається футболістові, який зіграв менше матчів від інших претендентів на приз [888, 424].

Таблиця 2.3

Володарі «Золотого бутса» на чемпіонатах світу

№ з/п	Рік	Володарі «Золотого бутса» (кількість забитих голів)
1	2	3
1	ЧС-1930	Гільермо Стабіле (8)
2	ЧС-1934	Олдржих Неєдли (5)
3	ЧС-1938	Леонідас (7)
4	ЧС-1950	Адемір (9)
5	ЧС-1954	Шандор Кочиш (11)
6	ЧС-1958	Жюст Фонтен (13)
7	ЧС-1962	Гаррінча, Вава, Леонел Санчес, Дражан Єркович, Валентин Іванов, Флоріан Альберт по (4)
8	ЧС-1966	Еусебіу (9)

1	2	3
9	ЧС-1970	Герд Мюллер (10)
10	ЧС-1974	Гжегож Лято (7)
11	ЧС-1978	Маріо Кемпес (6)
12	ЧС-1982	Паоло Россі (6)
13	ЧС-1986	Гарі Лінкер (6)
14	ЧС-1990	Сальваторе Скіллагі (6)
15	ЧС-1994	Христо Стоїчков, Олег Саленко (6)
16	ЧС-1998	Давор Шукер (6)
17	ЧС-2002	Роналду (8)
18	ЧС-2006	Мирослав Клозе (5)
19	ЧС-2010	Мирослав Клозе (5)
20	ЧС-2014	Хамес Родрігес (6)

Найкращими з найкращих бомбардирів на чемпіонатах світу були Мирослав Клозе, Роналдо, Герд Мюллер, Жюст Фонтен, Пеле (табл. 2.4) [888].

Таблиця 2.4

Найкращі бомбардири на чемпіонатах світу

№ з/п	Голи	Бомбардир	Країна	Кількість голів, рік
1	16	Мирослав Клозе	Німеччина	5 (2002), 5 (2006), 4 (2010), 2 (2014)
2	15	Роналдо	Бразилія	4 (1998), 8 (2002), 3 (2006)
3	14	Герд Мюллер	Німеччина	10 (1970), 4 (1974)
4	13	Жюст Фонтен	Франція	13 (1958)
5	12	Пеле	Бразилія	6 (1958), 1 (1962), 1 (1966), 4 (1970)

Приз «Золоті рукавички» – нагорода, яку вручають найкращому воротареві мундіалю (табл. 2.5). З 1994 до 2006 р. приз називали іменем радянського воротаря Льва Яшина. Лауреата нагороди обирає спеціальна комісія ФІФА за підсумками їх воротарської «роботи» на турнірі. Попри те, що воротарі мають власну нагороду, вони також залишаються претендентами на «Золотий м'яч». Єдиним володарем цих двох призов став Олівер Кан 2002 року [888].

Таблиця 2.5

Найкращі воротарі на чемпіонатах світу

№ з/п	Чемпіонат світу	Найкращий воротар, представник збірної країни
1	ЧС-1930	Енріке Балльєстерос, Уругвай
2	ЧС-1934	Рікардо Самора, Іспанія
3	ЧС-1938	Франтішек Планічка, Чехословаччина
4	ЧС-1950	Роке Гастон Масполі, Уругвай
5	ЧС-1954	Дьюла Грошич, Угорщина
6	ЧС-1958	Гаррі Грегг, Північна Ірландія
7	ЧС-1962	Віліам Шройф, Чехословаччина
8	ЧС-1966	Гордон Бенкс, Англія
9	ЧС-1970	Ладислао Мазуркевич, Уругвай
10	ЧС-1974	Ян Томашевський, Польща
11	ЧС-1978	Убальдо Фільоль, Аргентина
12	ЧС-1982	Діно Дзофф, Італія
13	ЧС-1986	Гаральд Шумахер, Німеччина
14	ЧС-1990	Серхіо Гойкочеа, Аргентина
15	ЧС-1994	Мішель Прюдомм, Бельгія
16	ЧС-1998	Фаб'єн Бартез, Франція
17	ЧС-2002	Олівер Кан, Німеччина
18	ЧС-2006	Джанлуїджі Буффон, Італія
19	ЧС-2010	Ікер Касільяс, Іспанія
20	ЧС-2014	Мануель Нойер, Німеччина

Учасниками п'яти чемпіонатів світу з футболу були Антоніо Карбахаль (Мексика), Лотар Маттеус (ФРН) [888].

Антоніо Карбахаль, прізвище Тота (ісп. Antonio Carbajal, *7 червня 1929 р., м. Мехіко) – мексиканський воротар (зріст 183 см, вага 80 кг), тренер. Прізвище «Ель Сінко Копас», що в перекладі з іспанської означає «П'ять кубків». Першим взяв участь у п'ятьох ЧС (1950, 1954, 1958, 1962, 1966, 11 матчів у

фінальних стадіях). Грав за «Реал Еспанья» (1948–1950, 45 матчів), «Леон» (1950–1968, 364), збірну Мексики (1950–1966, 48 матчів, пропустив 61 гол). Чемпіон Мексики (1952, 1956), віце-чемпіон 1959, володар Кубка Мексики (1958, 1967), фіналіст кубку 4 рази (1953, 1957, 1959, 1966). Як тренер володар Кубка Мексики (1971, 1972). У рейтингу IFFHS «Найкращі футболісти ХХ сторіччя»: найкращий воротар Центральної і Північної Америки та 15-те місце у світі серед воротарів [265, 602].

Контрольні питання

1. Перший чемпіонат світу. Учасники, переможці.
2. Чемпіонати світу до Другої світової війни.
3. Чемпіонати світу 1950, 1952, 1954 років. Учасники, переможці, середня результативність.
4. Чемпіонати світу 1958, 1962, 1966 років. Учасники, переможці, особливості.
5. Чемпіонати світу 1970, 1974, 1978 років. Учасники, переможці, особливості.
6. Чемпіонати світу 1982, 1986, 1990 років. Учасники, переможці, особливості.
7. Чемпіонати світу 1994, 1998, 2002 років. Учасники, переможці, особливості.
8. Чемпіонати світу 2006, 2010, 2014 років. Учасники, переможці, особливості.
9. Найтитулованіші команди на чемпіонатах світу.
10. Найкращі гравці на чемпіонатах світу.
11. Володарі «Золотого бутса» на чемпіонатах світу.
12. Найкращі бомбардири на чемпіонатах світу.
13. Найкращі воротарі на чемпіонатах світу.

2.3. Турніри з футболу на Олімпійських іграх. Найбільше перемог на **Іграх Олімпіад** серед чоловічих збірних команд з футболу мали команди Великої Британії (1900, 1908, 1912 рр.) та Угорщини (1952, 1962, 1964 рр.) [558, 844].

Уперше футбол був введений до програми II Олімпійських ігор 1900 року в Парижі. У цьому турнірі англійська збірна перемогла у фіналі господарів поля, французьких футболістів [844].

На III Олімпійських іграх у Сент-Луїсі 1904 р. чемпіонами стали канадські футболісти, які у фіналі перемогли футболістів США. Варто зазначити, що на Олімпіадах 1900 р. і 1904 р. проводили демонстраційні футбольні турніри, оскільки гра ще не була надто поширена.

На IV Олімпійських іграх 1908 р., завдяки зусиллям Англійської футбольної асоціації, проведено перший повноцінний турнір. Англійці домоглися введення футбольних змагань, але вимога МОКу щодо обов'язкового аматорського рівня всіх команд ставила професіоналів і аматорів у різні умови. На Іграх Олімпіад могли виступати лише аматори. У Лондоні 1908 р. перемогли англійці, а призерами стали данці та нідерландці [558, 844].

На V Олімпійських іграх 1912 р. в Стокгольмі команди повторили свій успіх і перемогли англійці, далі були данська, голландська та фінська збірні.

Наступні VII літні Олімпійські ігри відбулися після Першої світової війни 1920 р. в Антверпені. Чемпіонами стали господарі, чехословаки не отримали нагород через відмову продовжувати зустріч у зв'язку з незгодою з рішенням судді. Срібні медалі отримали футболісти Іспанії, а бронзові – Голландії [558, 844].

В Олімпійських іграх 1924 р. в Парижі взяли участь збірні 22 країн, серед яких вперше були збірні «нового світу» – США та Уругвай. Останні відразу несподівано виграли золоті нагороди. Уругвайці, якими керував Ектор Скароні, перемогли збірну Швейцарії у фінальному матчі з рахунком 3:0, срібні медалі одержали швейцарці, а бронзові – шведи.

Перемогли уругвайці і на Іграх Олімпіади 1928 р., де другими були аргентинці, а також команди Італії та Єгипту.

Олімпійські чемпіони 1912 року – збірна Великої Британії. Перший зліва стоїть Вівіан Вудворд (3.06. 1879 – 31.01.1954) – нападник, півзахисник (зріст 189 см), один з найкращих того часу у світі. Грав у «Тоттенхем Хотспур» (1900–1909, 132, 63), «Челсі» (1909–1915, 106, 30), збірній Англії (1903–1911, 23, 29), Великобританії (1908, 1912, 6, 5), дворазовий олімпійський чемпіон (1908, 1912) (<http://football.ua/british/persons/310972-vivian-vudvord.html>)

У 1932 році футболу на Олімпійських іграх не було через те, що 1930 р. провели перший чемпіонат світу в Уругваї, який був відкритий для всіх гравців – професіоналів та аматорів.

Футбольний турнір на Олімпійських іграх у Берліні у 1936 р. налічував 16 команд, у тому числі до ігор приєдналися й азійські збірні – Китаю та Японії. Господарі турніру були несподівано переможені у чвертьфіналі норвежцями. У фіналі збірна Італії здолала австрійців з рахунком 2:1. Команда Норвегії у матчі за третє місце обіграла збірну Польщі [558, 844].

Наступні XIV Олімпійські ігри відбулися через 12 років, у 1948 р. у Лондоні. Чемпіонами з футболу стали шведи, з легендарним тріо: Гуннар Грен – Гуннар Нордаль – Нільс Лідхольм. Шведи у фінальному матчі здолали збірну Югославії з рахунком 3:1. За ними розташувалися команди Данії, Англії.

Але головним стало те, що з цього турніру розпочався різкий ривок команд новоствореного після війни соціалістичного блоку, в яких гравці де-факто були аматорами, але при цьому займали державні посади, отримуючи гроші за участь у матчах [558, 844].

На XV Іграх Олімпіади 1952 р. в Гельсинкі такий самий підхід допоміг створити відому «Араньчапат» – збірну Угорщини, яка 1952 р. впевнено взяла золото, розгромивши збірні Туреччини (7:1), Швеції (6:0) і здолавши з рахунком 2:0 югославів у фінальному матчі. Призерами стали югослави, шведи та команда ФРН.

На XVI Олімпійських іграх у Мельбурні взяло участь лише 11 футбольних команд. Перемогла збірна СРСР, другою була збірна Югославії (1:0), третьою – Болгарії, четвертою – Індії [558, 844].

У Римі 1960 р. перемогла команда Югославії, здолавши у фіналі данців. Третіми були угорці, а четвертими італійці.

На XVIII Олімпійських іграх 1964 р. в Токіо золоті медалі здобула збірна Угорщини, яка на наступних Іграх повторила своє досягнення. Другою в Японії була збірна ЧССР, третьою – збірна НДР.

У Мексиці на XIX Олімпійських іграх 1968 р. за угорцями другими були болгари, третіми мексиканці, які програли півфінал болгарам, та японці. У фінальному матчі в кінці першого тайму італійський суддя, який проживав у Мексиці, Дієго де Лео вилучив трьох болгарських футболістів (без особливих підстав), що вплинуло на кінцевий результат гри (4:1) [558, 844].

На XX Іграх Олімпіад у Мюнхені 1972 р. були заявлені нові учасники – збірні Судану і Бірми. Перемогу на Олімпіаді здобула збірна Польщі. Другими були угорці. Бронзові медалі отримали дві збірні – СРСР і НДР.

У 1976 році в Монреалі на XXI Олімпійських іграх перемогли футболісти НДР, які у фіналі перемогли збірну Польщі. Третє місце виборола команда СРСР, що перемогла команду Бразилії.

На XXII Олімпійських іграх у Москві (1980) перемогла збірна Чехословаччини, другою була команда НДР, третьою – СРСР, а четвертою – Югославії [558, 844].

Після московських Олімпійських ігор Міжнародна федерація ФА і Міжнародний олімпійський комітет вирішили нівелювати домінування соціалістичних країн. Було встановлено правило, яке почало діяти з Ігор 1984 р. і давало змогу виступати у турнірі професійним футболістам, крім гравців збірних європейських і південноамериканських країн, які брали участь у розіграшах чемпіо-

натів світу. У першому ж турнірі французи несподівано перемогли збірну Бразилії і вперше в історії вибороли олімпійське золото.

У Лос-Анджелесі на XXIII Олімпійських іграх перемогла збірна Франції, другою була команда Бразилії, третьою – Югославії, четвертою – Італії.

На XXIV Олімпійських іграх в Сеулі переможцем стала команда СРСР, яка у фіналі в овертаймі перемогла бразильців (2:1), третьою була збірна НДР, а четвертими італійці.

У Барселоні 1992 р. перемогла іспанська збірна, другою була команда Польщі, третьою збірна Гани, а четвертою – Австралія.

На Олімпіаді 1996 року в американській Атланти у фінальному матчі збірна Нігерії перемогла аргентинську збірну, а збірна Бразилії у матчі за третє місце перемогла португальську збірну. На цих Іграх вперше було проведено змагання серед жіночих футбольних команд. Олімпійськими чемпіонками стали американки, які перемогли китаянок з рахунком 2:1 (табл. 2.6). Третє місце посіла збірна Норвегії, обігравши бразильську команду [558, 844].

У 2000 році у Сіднеї (Австралія) на XXVII Олімпійських іграх перемогла команда Камеруну збірну Іспанії (2:2, і 5:3 по пенальті). Третіми були чилійці.

На XXVIII Олімпіаді у 2004 р. в Афінах у фіналі аргентинці перемогли парагвайців з рахунком 1:0, третьою була Італія.

У Пекіні (2008) чемпіоном Олімпійських ігор з футболу стала збірна Аргентини, яка у фінальному матчі перемогла збірну Нігерії 1:0, бразильці стали третіми, перемігши бельгійців (3:0).

У 2012 році в Лондоні чемпіоном Олімпійських ігор з футболу стала збірна Мексики, яка обіграла у фінальному матчі бразильців з рахунком 2:1, південно-корейці перемогли у матчі за третє місце японців 2:0 [558, 844].

У 2016 році на Олімпіаді в Ріо-де-Жанейро чемпіоном з футболу стала збірна Бразилії, перемігши збірну Німеччини (1:1, пенальті 5:4), третіми були нігерійці, які перемогли гондурасців (3:2).

Чемпіонами Олімпійських ігор серед жіночих футбольних команд найчастіше ставали футболістки США (табл. 2.6) [844].

Таблиця 2.6

Переможці і призери футбольних турнірів жіночих збірних команд на Олімпійських іграх

№ з/п	Рік	Олімпіада	Фінал	Матч за третє місце
1	1996	XXVI в Атланти	США – Китай (2:1)	Норвегія – Бразилія (2:0)
2	2000	XXVII в Сіднеї	Норвегія – США (золотий м'яч, 3:2)	Німеччина – Бразилія (2:0)
3	2004	XXVIII в Афінах	США – Бразилія (додатковий час, 2:1)	Німеччина – Швеція (1:0)
4	2008	XXIX в Пекіні	США – Бразилія (додатковий час, 1:0)	Німеччина – Японія (2:0)
5	2012	XXX в Лондоні	США – Японія (2:1)	Канада – Франція (1:0)
6	2016	XXXI в Ріо-де-Жанейро	Швеція – Німеччина (1:2)	Бразилія 0 Канада (1:2)

Контрольні питання

1. Які чоловічі збірні команди мали найбільше перемог на футбольних турнірах Олімпійських ігор?
2. На якій Олімпіаді уперше футбол був введений до її програми змагань?
3. Футбольні турніри на Олімпіадах 1908 та 1912 років.
4. Футбольні турніри на Олімпіадах 1920, 1924 та 1928 років.
5. Переможці та учасники футбольного турніру на Олімпіаді 1936 року.
6. Футбольні турніри на Олімпіадах 1948, 1952 років.
7. Футбольні турніри на Олімпіадах 1956, 1960, 1964, 1968 років.
8. Переможці та учасники футбольних турнірів на Олімпіадах 1972, 1976, 1980 років.
9. Переможці та учасники футбольних турнірів на Олімпіадах 1988–1996 років.
10. Переможці та учасники футбольних турнірів на Олімпіадах 2004–2016 років.
11. Чемпіони Олімпіад серед жіночих футбольних команд.

2.4. Українські футболісти на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи з футболу. До здобуття Україною незалежності, українські футболісти виступали на найвищих міжнародних спортивних форумах за збірні інших держав – Польщі, США, Італії, а також Радянського Союзу, до складу якого входила Українська РСР.

Найкращим досягненням стало четверте місце на чемпіонаті світу в Англії 1966 р. збірної СРСР, у складі якої виступали українські футболісти [560, 717].

Про українських футболістів, їх імена, назви клубів, команд, які були утворені українцями за кордоном СРСР, до Незалежності України не те що замовчували, їх не можна було згадувати в тоталітарному СРСР через загрозу репресій.

Ще 1924 року на Олімпійських іграх у Парижі за збірну США з футболу виступали українці Василь Демко та Андрій Страдань; у складі збірної Чехословаччини (із таборів для інтернованих українських вояків, сотник Української галицької армії, львів'янин) – Андрій Фовицький. За команду Польщі виступали львів'яни Мечислав Батш та Вацлав Кухар [451, 782].

1933 року в складі збірної Польщі, що змагалася у відбірковому матчі на другий чемпіонат світу зі збірною Чехословаччини, виступали львівські футболісти, гравці львівської «Погоні»: воротар Спиридон Альбанський (*4 жовтня 1907 р. – † 28 березня 1992 р.), найкращий гравець Польщі 1933 р.; нападники Михайло Матіяс (*28 вересня 1910 р. – † 22 жовтня 1975 р.), що від 1939 р. грав за «Динамо» (Львів), у 1941 – за «Динамо» (Київ), після Другої світової війни у польських клубах, а також Едмунд Нехцьоль (*12 листопада 1910 р. – † 26 жовтня 1982 р.), який 1937 р. змінивши прізвище на Майовські, грав у віденському «Вакері», тренував збірні Ірану, Кувейту, Норвегії [406].

У 1936 році в Берліні за збірну США грав Юрій Німчик [451].

На фінальну частину ЧС 1938 р. у Франції був заявлений за збірну Польщі гравець львівської «Погоні» Ян Васевич, який раніше грав за львівські команди РКС, «Легію», а завершив футбольну кар'єру в шотландському «Хиберніані» (1943–1944). У легендарно-

му матчі Польща – Бразилія (5:6) на ЧС 1938 р. Васевич був у запасі через отриману напередодні банальну травму [406].

Коли в Лондоні відбувалися XVI Олімпійські ігри 1948 р., українці взяли участь в **Олімпіаді поневолених народів**, що опинилися за кордоном (Олімпіада Ді-Пі «переміщених осіб», або «ДП Олімпіада»). У цій Олімпіаді, яка відбувалася в Німеччині, на території, підконтрольній американцям, на аренах Мітельвальда, взяли участь українці, латвійці, естонці, литовці, поляки, словаки, чехи, югослави, угорці. У футбольних змаганнях перемогли українська команда, за яку виступали Володимир Кобзар (тренер та гравець), Микола Касіян, Володимир Закалужний, Любомир Стасюк, Станіслав Ходань, Микола Дейчаківський, Іван Медведчук, Стефан Лютак, Ростислав Маркевич, Володимир Гарасим, Богдан Савка, Богдан Кутний. Це був справжній тріумф українського футболу на чужині. У тих двох вирішальних змаганнях Р. Маркевич забив чотири голи, В. Закалужний – три, В. Кобзар – два і С. Лютак – один [339, 575].

Після Другої світової війни на ЧС з футболу 1950 р. в складі збірної США виступав Адам Волянин (*13 листопада 1919 р. – † 1996 р.), нападник (зріст 168 см), грав за «Погонь» (Львів) (1935–1939), «Спартак» (Москва) (1940–1941). Воював у складі армії Андерсона в Африці та Близькому Сході. Був у складі ФК «Блекпул» (Англія) 1946 р. З 1946 р. грав за американські чиказькі команди «Марунс», «Поліш Американ Атлетік Клуб», «Фалкогс», «ААК Іглс», «Хакоах» (Нью-Йорк, США) (1960–1962), збірну США (1950–1964). Перший виходець з Галичини, що зіграв у фінальній частині ЧС – 25 червня проти збірної Іспанії (США – Іспанія, 1:3). Тренував американські команди. В 1976 р. вшанований у «Залі слави сокера США» [406, 581].

За збірну Канади у відбіркових матчах 1957 р. до ЧС–1958 виступали Остап Стецьків (*13 березня 1924 р. – † квітень 2001 р.), Володимир Закалужний (*2 травня 1925 р. – † 1 вересня 2013 р.), Мирон Береза (*24 серпня 1936 р.). За збірну США проти канадців грав вихованець львівського футболу, нападник Зенон Снилик [339, 406, 781].

Варто додати, що після Другої світової війни саме українці, аж до кінця 1960 рр., вигравали чемпіонат і Кубок U.S. Open Cup, формували збірну США. Зенон Снилик, невтомний організатор футболу, був тут серед головних персон [781, 881, 75].

Снилик Зенон (*1933 р., с. Путятинці Рогатинського повіту, Івано-Франківщина – † 21 січня 2002 р., США), український футболіст у США, захисник (зріст 170 см), тенісист, журналіст. Під час війни жив у Львові, від 1945 р. в Німеччині, від 1949 р. у США. Виступав за команди УАСТ Рочестер (1950–1955, 1957), «Україна» (Монреаль) (1955–1957), «Леви» (Чикаго) (1956, 1958–1961), УСК Нью-Йорк (1959–1960), «Чорноморська Січ» (1962–1970), також олімпійську збірну США (1956–1964, 13 матчів), національну збірну США (1957–1961, 5 матчів). Загалом зіграв 92 міжнародні матчі за команди США. Чемпіон Канади 1957 р., срібний

Зенон Снилик (USSFA) капітан збірної США та Антоніо Карбахаль (другий зліва) перед матчем Мексика – США 1960 року

призер 1955 р. у складі команди «Україна» (Монреаль), володар Кубка Американської сокер-ліги 1963 р. – Кубка Льюїса у складі «Чорноморської Січі» [781]. Учасник трьох Олімпійських ігор (1956, 1960, 1964), двічі був капітаном збірної команди США. Двічі чемпіон США серед студентських футбольних команд. Учасник Панамериканських ігор (двічі капітан команди) та ігор на ЧС в складі збірної США. З 1985 р. головний тренер жіночої збірної США, учасниці Олімпійських ігор 1992, 1996 рр. [339, 781].

Євген Чижович, який грав зі Сниликом у Рочестері та Монреалі писав: «Він був найрозумнішим тактиком, з яким я коли-небудь грав. Вигравав дуелі не фізичними даними, а навичками і швидкістю думки, завдяки чому компенсував перевагу інших гравців у силі чи зрості». Зенон Снилик – активний організатор спортивного життя в американській українській діаспорі. У прощальному слові про нього Ервін Черовський відзначив: «Зенон, на жаль, помер небагатою людиною. Його ігрові дні закінчилися задовго до появи «бізнесового футболу» в США, який був би готовий віддячити йому фінансово за його великий талант. Та все ж, він був багатим духом чоловіком, який прожив життя в пошуках благ свободи і демократії для всіх» [2, 781, 881, 190, 75].

Брати Володимир, Ігор та Євген Чижовичі народилися до Другої світової війни у Літовиськах, що під Самбором. У 1945–1947 роках їхня родина жила в таборах «ді-пі» для депортованих осіб та переселенців поблизу Мюнхена, зазнаючи чимало прикросців. Переїхавши після таборів до США, брати-емігранти оселилися в Пенсільванії. Почали грати в юнацькій команді «Тризуб». Через роки, найстарший брат Ігор став багаторічним головою спортивного товариства «Тризуб» (Філадельфія) [781].

Володимир, Ігор та Євген Чижовичі

Середущий, Євген (*27 січня 1935 р.), півзахисник, грав за СТ «Тризуб» (Філадельфія, США, 1955–1960 рр.); СТ «Україна» (Монреаль, Канада, 1960); УСТ «Чорноморська Січ» (Ньюарк, США). Тренер національної та олімпійської збірних США (1973), другий тренер збірної США (1972–1975), «Аполло» (Нью-Йорк, 1976), «Колумбійської вищої школи (Мейплвуд, Нью-Джерсі, 1964–2009).

Наймолодший, Володимир (Уолт) (*20 квітня 1937 р. – †2 вересня 1994 р.) став одним із 20 найвизначніших діячів сокеру в США [781]. Він закінчив Темплський університет, був обраний до Всеамериканської футбольної команди зірок студентської ліги. Грав за «Темпл Уолс» (Темплський університет, США) (1957–1959); УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США) (1958–1965, 1966–1978, 1971–1975); «Торонто Сіті» (Торонто, Канада) (1961–1964); УСТ «Чорноморська Січ» (Ньюарк, США) (1966–1970); «Спартанс» (Філадельфія, США) (1967). Збірна США 3 матчі (1964–1965). Кращий гравець Американської Сокер-Ліги (1965–1966), кращий тренер США 1975 р. Пропрацював на посаді тренерської дирекції Федерації футболу США (1975–1981), очолював національну збірну (у відбіркових іграх до чемпіонатів світу 1978 та 1982 рр.), олімпійську і юнацьку збірні США. У 1981–1982 рр. був головним тренером футзальної команди «Філадельфія Фівер». Член технічного комітету федерації, організатор, тренер, методист, теоретик футболу. Володимир (Уолт) Чижович був телекоментатором прощального матчу Пеле, в якому нью-йоркський «Космос» грав проти «Сіетл Саундерс», 1977 р. (додаток, фото 16) [73]. Володимир Чижович є автором кількох книг та монографій з теорії та практики футболу. Розробив концепцію формату змагань у закритих аренах (indoor soccer). У 1989 р. його було названо найкращим тренером Південного регіону США. У 1990 р. був технічним директором делегації США на ЧС в Італії. Уолта Чижовича 1997 р. вшановано (помертпно) у «Залі слави сокера США» [73].

За збірну США у відбірковому матчі на ЧС проти збірної Мексики 13 листопада 1960 р. у присутності 115 тисяч глядачів також грали етнічні українці Генрі Нога (воротар) та Гельмут Біцек.

Олімпійським чемпіоном з футболу в складі збірної СРСР 1956 р. став закарпатець Йозеф Беца, на той час гравець «ЦСК МО» (Москва) [476, 671].

На чемпіонаті світу 1958 р. у Швеції за збірну СРСР у фінальній частині виступав єдиний представник українського клубу, київський динамівець Юрій Войнов (див. змагання в СРСР, «Динамо» Київ). Провів усі 5 матчів на чемпіонаті. Був у символічній збірній світу ЧС–1958 [339, 406, 560].

Чемпіонами Європи 1960 р. в складі збірної СРСР стали представники українських клубів або вихідці з України: Володимир Маслаченко, Юрій Ковальов, Юрій Войнов [339, 406, 560].

На ЧС 1962 року в Чилі в заявці радянської збірної були київські динамівці: Віктор Каневський, Володимир Єрохін, Йозеф Сабо, Віктор Серебряніков; вихованець харківського футболу, гравець команди «ЦСКА» (Москва) Едуард Дубинський; дніпропетровець Володимир Маслаченко (виступав за московський «Локомотив») [339, 406, 560].

На ЧС 1966 року в Англії, за збірну СРСР, де вона досягла найвищого свого успіху (четверте місце), виступали київські динамівці Леонід Островський, Йозеф Сабо, Віктор Серебряніков, Валерій Поркуян, який став найкращим бомбардиром збірної на чемпіонаті (4 голи). Валерія Поркуяна тренер збірної Микола Морозов чомусь не випустив на поле у матчі за третє місце. А пізніше Поркуяну, єдиному з гравців, так і не вручили пам'ятну медаль за четверте місце на чемпіонаті світу. Так і не вийшов на поле на цьому ЧС Віктор Банников – воротар київського «Динамо», вихованець житомирського футболу [339, 406, 560].

На чемпіонаті світу в Мексиці 1970 р. за збірну СРСР, яка втретє дійшла до чвертьфіналу, виступало семеро українців: Леонід Шмуц (воротар ЦСКА), Володимир Мунтян, Віктор Серебряніков, Анатолій Пузач, Віталій Хмельницький, Анатолій Бишовець, усі з київського «Динамо». Також за збірну на цьому чемпіонаті світу грав захисник Володимир Капличний, уродженець Кам'янця-Подільського, гравець «ЦСКА» (Москва) (див. змагання в СРСР) [339, 560].

У резерві збірної був і Валерій Поркуян, тодішній гравець одеського «Чорноморця». З шести забитих за збірну голів п'ять були на рахунку українських футболістів: чотири забив А. Бишовець та один гол В. Хмельницький [339, 406, 560].

У складі срібного призера чемпіонату Європи 1972 р. – збірної СРСР, було 9 українських футболістів (шість з київського «Динамо» та по одному з луганської «Зорі», донецького «Шахтаря» та львівських Карпат). Шість українських футболістів виступало у вирішальному матчі проти команди ФРН, серед них нападник львівських «Карпат» Едуард Козинкевич [339, 406, 560].

У складі бронзового призера Олімпійських ігор у Мюнхені 1972 р. – олімпійської збірної СРСР було 10 українських футболістів, а саме: Олег Блохін, Юрій Істомін, Віктор Колотов, Євген Рудаков, Вячеслав Семенов, Володимир Капличний, Йозеф Сабо, Володимир Онищенко, Володимир Пільгуй, Анатолій Куксов, Юрій Єлісеєв [339, 406, 560].

На чемпіонаті світу 1974 р. у ФРН збірну Польщі до «бронзових» нагород привів головний тренер Казимеж Гурський (див. Історія футболу в Галичині) – колишній львів'янин, футболіст-нападник, який після Другої світової війни виїхав до Польщі. Також, очолювана К. Гурським збірна Польщі (1970–1976) перемогла на Олімпійських іграх 1972 р. і здобула «бронзові» Олімпійські медалі 1976 р. [339, 406, 560].

Бронзові нагороди Олімпіади 1976 р. в складі збірної СРСР здобули динамівці Києва (11): Віктор Звягінцев, Віктор Матвієнко, Стефан Решко, Володимир Трошкін, Михайло Фоменко, Анатолій Коньков, Леонід Буряк, Володимир Веремєєв, Віктор Колотов, Володимир Онищенко, Олег Блохін.

Бронзові нагороди Олімпіади 1980 р. виграли представники українського футболу в складі збірної СРСР: Сергій Шавло, Сергій Андрєєв, Володимир Безсонов, Володимир Пільгуй, Сергій Балтача [339, 406, 560].

На ЧС 1982 року в складі тренерського триумвірату керував збіркою СРСР Валерій Лобановський (разом з К. Бесковим та Н. Ахакаці). У збірній було восьмеро гравців київського «Динамо»:

С. Балтача, А. Дем'яненко, В. Безсонов, А. Баль, О. Блохін, а також Віктор Чанов, В. Євтушенко, Л. Буряк, які були у заявці, але не з'явилися в матчах [339, 406, 560].

За збірну Італії на ЧС 1982, 1986, 1990 років виступав син колишнього радянського військовополоненого П'єтро Верховод. Його батько, українець Іван Лук'янович Верховод, під час Другої світової війни потрапив у полон, втік з фашистського концтабору на півночі Італії і воював у партизанському загоні італійського Опору. Після війни не повернувся в СРСР, оселився у Ломбардії в Італії [339, 406, 560, 91, 92].

П'єтро Верховод (італ. Pietro Vierchowod, іноді Петро Верховод, *6 квітня 1959 р., Кальчінате, Ломбардія, Італія) – італійський футболіст, захисник (зріст 179 см, вага 76 кг), тренер. У 1973–2000 рр. виступав за італійські клуби «Романезе», «Комо» (115 матчів, 6 голів), «Фіорентина» (28, 2), «Рома» (30, 0), «Сампдорія» (358, 25), «Ювентус» (30), «Мілан» (16, 1), «П'яченца» (79, 6), збірну Італії (1981–1993, 45, 2) (додаток, фото 17). Чемпіон світу (1982), бронзовий призер ЧС-1990. Чемпіон Італії 1982–1983 (у складі «Роми»), 1990–1991 (у складі «Сампдорії»). Віце-чемпіон: 1981–1982 (у складі «Фіорентини»), 1995–1996 (у складі «Ювентуса»). Третє місце – 1993–1994 («Сампдорія»). Володар Кубка Італії: 1985, 1988, 1989, 1994 («Сампдорія»), Суперкубка Італії: 1991 («Сампдорія»), 1995 («Ювентус»). Володар КВК (1990, «Сампдорія») та КЄЧ (1996, «Ювентус»). Фіналіст Кубку кубків 1989 р. («Сампдорія») та КЄЧ (1992). Кар'єру гравця він завершив у майже 40-річному віці; названий пресою «великим старим італійського футболу». Усього в Серії А він відіграв 21 сезон, 562 матчі (4-й показник в Італії) [91, 92, 339, 406, 560].

У 1986 році після здобуття київськими динамівцями Кубка володарів кубків вони на чолі з Валерієм Лобановським представляли збірну СРСР на ЧС у Мексиці майже в повному складі: А. Дем'яненко, В. Чанов, О. Кузнецов, В. Безсонов, І. Яремчук, П. Яковенко, Г. Литовченко, В. Рац, А. Баль, О. Блохін, В. Євтушенко, О. Протасов, І. Беланов, О. Заваров. Також Сергій Краковський – воротар з дніпропетровського «Дніпра». Команду «Динамо» (Київ)

та її тренера за результатами опитування відомих футбольних фахівців і журналістів паризький журнал «Франс-прес» визнав кращими у світі 1986 р. [339, 406, 560].

На чемпіонаті Європи 1988 р. український футбол у збірній СРСР представляли Віктор Чанов, Володимир Безсонов, Олег Кузнецов, Анатолій Дем'яненко, Сергій Балтача, Іван Вишневський, Василь Рац, Геннадій Литовченко, Олександр Заваров, Олексій Михайличенко, Олег Протасов, Ігор Беланов. Тренував збірну СРСР Валерій Лобановський [339, 406, 560].

Чемпіонами Олімпійських ігор 1988 р. та володарями золотих медалей олімпіади стали українські футболісти: Олексій Чередник, Олексій Михайличенко, Ігор Добровольський, Володимир Лютий, Володимир Татарчук, Євген Яровенко, Вадим Тищенко. Головним тренером був українець Анатолій Бишовець [339, 406, 560].

На чемпіонаті світу 1990 р. в складі збірної СРСР під керівництвом В. Лобановського виступало семеро динамівців Києва: О. Кузнецов, В. Безсонов, І. Яремчук, Г. Литовченко, В. Рац, О. Протасов, О. Заваров. Не вийшов на поле заявлений Віктор Чанов. Також виступали экс-дніпрянин Володимир Лютий («Шальке-04»), уродженець Одещини Ігор Добровольський («Динамо» Москва), який провів три матчі і забив гол Камеруну [339, 406, 560].

Здобувши незалежність і запровадивши свій чемпіонат, у 1992 р. Україна змогла виступати на найвищих міжнародних форумах власними збірними командами і клубами [339, 406, 560].

У 2006 році, дебютувавши у фінальній частині чемпіонату світу, українська збірна під керівництвом тренерів Олега Блохіна, якому допомагали Андрій Баль, Олег Кузнецов, Володимир Веремєєв, Юрій Роменський, дійшла до 1/4 фіналу [537]. У складі збірної були такі футболісти: Олександр Шовковський, Андрій Несмачний, Олег Гусєв, Артем Мілевський, Владислав Ващук, Сергій Ребров, Руслан Ротань («Динамо» Київ), Анатолій Тимошук, Дмитро Чигринський, Андрій Воробей, Олексій Белік, Богдан Шуст («Шахтар» Донецьк), Володимир Єзерський, Андрій Русол, Олег Шелаєв, Сергій Назаренко («Дніпро» Дніпропетровськ), Олександр Яценко «ФК Харків», Андрій Шевченко («Челсі» Лондон), Андрій Воронін

(«Байер» Леверкузен), Андрій П'ятов («Ворскла» Полтава), Андрій Гусін («Крила Рад» Самара), Максим Калиниченко («Спартак» Москва), В'ячеслав Свідерський («Арсенал» Київ) [537].

На УЄФА Євро 2012 збірна України у підгрупі посіла третє місце, вигравши перший матч у Швеції (2:1), вона прогала збірній Франції (0:2) та Англії (0:1). У підсумковій таблиці чемпіонату розділила 11-12 місця з данцями [618]. Збірну України на УЄФА Євро 2012 очолював головний тренер Олег Блохін з тренерами команди Семеном Альтманом, Андрієм Балем, Юрієм Калитвинцевим та Юрієм Роменським [456, 618].

У складі збірної України були воротарі Олександр Горяїнов («Металіст» Харків), Максим Коваль («Динамо» Київ), Андрій П'ятов («Шахтар» Донецьк); захисники Богдан Бутко («Іллічівець», Маріуполь), Олександр Кучер, Ярослав Ракицький, В'ячеслав Шевчук (усі – «Шахтар»), Тарас Михалик, Євген Хачеріді (обидва – «Динамо»), Євген Селін («Ворскла» Полтава); півзахисники Олександр Алієв, Денис Гармаш, Олег Гусєв, Андрій Ярмоленко (усі – «Динамо»), Євген Коноплянка, Руслан Ротань (обидва – «Дніпро», додаток, фото 115, 116), Сергій Назаренко («Таврія», Сімферополь), Анатолій Тимошук («Баварія» Мюнхен, Німеччина); нападники Андрій Воронін («Динамо» Москва, Росія), Марко Девич, Євген Селєзньов (обидва – «Шахтар»), Артем Мілевський, Андрій Шевченко (обидва – «Динамо») [456, 618].

На УЄФА Євро 2016 у Франції збірна України виступила невдало, посіла четверте місце у своїй групі, програвши збірним Німеччини 0:2, Північної Ірландії 0:2 та Польщі 0:1. Завдання виходу з групового турніру в плей-оф, на жаль, не виконано.

Збірну України на УЄФА Євро 2016 очолював головний тренер Михайло Фоменко. До тренерського штабу входили тренери Володимир Онищенко, Андрій Шевченко, тренер воротарів Юрій Сивуха. Ще на початку 2016 р. з тренерського штабу збірної вибув Олександр Заваров [456].

У складі команди були воротарі Денис Бойко («Бешикташ», Туреччина), Андрій П'ятов («Шахтар»), Микита Шевченко («Зоря»); захисники Артем Федецький («Дніпро»), Євген Хачеріді

(«Динамо»), Олександр Кучер, Ярослав Ракицький, В'ячеслав Шевчук, Богдан Бутко (всі – «Шахтар»); півзахисники Руслан Ротань («Дніпро»), Сергій Рибалка, Денис Гармаш, Сергій Сидорчук, Андрій Ярмоленко (всі – «Динамо»), Євген Коноплянка («Севілья», Іспанія), Анатолій Тимошук («Кайрат», Казахстан), Олександр Караваєв («Зоря»), Тарас Степаненко, Віктор Коваленко (всі – «Шахтар»), Олександр Зінченко («Уфа», Росія); нападники Роман Зозуля («Дніпро»), Пилип Будківський («Зоря»), Євген Селезньов («Шахтар») [456]. Не вийшли на поле у зіграних матчах Д. Бойко, М. Шевченко, С. Рибалка, О. Караваєв, П. Будківський.

2.5. Найвідоміші клуби та гравці української діаспори за кордоном. Після Другої світової війни в Австрії 1945 р. розпочала свою діяльність футбольна дружина СТ «Україна», за яку виступали Б. Паладій, І. Павлічка, Осип та Олександр Скоцені, А. Лапичак, В. Терлецький, Р. Ленчицький, В. Ліперт, Р. Бадан, С. Лютак, В. Костюк. «Україна», граючи товариські ігри, сенсаційно перемогла «Зальцбургер» (4:1), чемпіона австрійської ліги «Аутрію» (3:1), «Бірмос» (5:1), команду англійської військової залоги у Ляндеку (5:1), «Сідбагн» (2:1), зіграла унічию з «Грацером» (5:5) [364].

У Західній Німеччині в м. Ульмі завдяки В. Блавацькому засноване нове СТ «Україна». На установчих зборах 2 лютого 1946 р. його головою обрано Олександра Скоценя. У складі футбольної дружини виступали: Куц, Дубляниця, Осип і Олександр Скоцені, Мисакович, Іван Мікльош, Ленчицький, Борецький, Макарів, Зібах, Чолій, Горський Мітринга, Горбачевський, Куцан, Мицавка, Лютак. Команда перемогла та зіграла унічию з «Баварією» Мюнхен (5:0 та 1:1), перемогла «Ванген» (8:0) та «Фрайбург» (4:0).

Після розпуску в 1947 р. СТ «Україна» футболісти вимушені були перейти до інших команд Німеччини, Бельгії та Франції. Найбільшої слави у Бельгії, а пізніше у французькій «Ніці» зазнав Олександр Скоценя [364].

В Америці українські футболісти-легіонери з'явилися в 1940–1950-х роках, і невдовзі, незважаючи на нелегку долю емігрантів,

перші українці одягли форму збірної США та Канади. У ті часи українські гравці виступали за легендарний «Рівер Плейт» [581].

Найвідоміші клуби української діаспори у США та Канаді:

- УСК (Український спортивний клуб) «Київ» (Перт), заснований 1951 р., іменувався «Інглевуд Київ», «Інглевуд Сокіл», а з 1978 р. – «Інглевуд Юнайтед» СК, кольори – жовто-блакитні;
- УАСТ (Українсько-американське спортивне товариство) «Леви» (Чикаго), засноване восени 1949 р., інша назва УАСТ «Січ»;
- УСК «Леви» (Мельбурн), заснований 1953 р.;
- УСК (Нью-Йорк), заснований 1948 р.;
- УСО (Український спортовий осередок) «Тризуб» (Філадельфія), заснований 1950 р. Співзасновники В. Блавацький, Е. Каратницький, І. Павлічка, В. Пазуняк. Футбольна команда – Юкрейніан Нешнлз. Колір форми – червоно-чорний;
- СТ «Україна» (Торонто) засноване 30.06.1948, до цього мало назву СК «Скала». Колір форми – червоно-чорний;
- СТ «Україна» (Монреаль), засноване 20.11.1949 року;
- УСВТ (Українське спортивно-виховне товариство) «Чорноморська січ» (Ньюарк), засноване ще 21.12.1924;

ФК «Тризуб» (Філадельфія) 1958–1959 років. Присіли (зліва направо): І. Гюз, В. Гарасим, О. Кулішенко, Н. Варварюк, Захар, Л. Варга (тренер). Стоять: В. Медуха (менеджер), Е. Смолинський, А. Рач, О. Чайка, П. Варга, Б. Солтер, Вол. Чижович, Вол. Куденко, О. Ілай, Домборацький [894]

- УАСТ Рочестер;
- УАСТ «Львів» (Клівленд);
- УАСТ «Черник» (Дітройт) та інші [894, 364].

У Канаді, де у 1950-х рр. рівень футболу був дещо вищий, ніж у США, футбольна дружина СТ «Україна» (Торонто) була багаторазовим чемпіоном Національної ліги Онтаріо і посягнула на звання чемпіона Канади. Команда «Україна» (Монреаль) була чемпіоном Канади 1957 і віце-чемпіоном 1955 р. У складі чемпіона Канади 1957 р. грали: М. Шнайдер, Грицик, Орсіка, З. Снилик, О. Стецьків, Фіней, Поллок, Васьків, Вікар, Шило, Сенік, Реш, Сим [364].

У США футбольна (сокерна) дружина УСО «Тризуб» (Філадельфія) була 4 рази чемпіоном США (1960, 1961, 1963, 1966), кількарізним чемпіоном АС Ліги та володарем Чаші (Кубка) Льюїса.

Команда УСК (Нью-Йорк) була чемпіоном США 1965 р.

Як вже зазначалося, після Другої світової війни аж до кінця 1960-х рр. саме українці вигравали чемпіонат і Кубок США – U.S. Open Cup, формували збірну США, організовували й утримували провідні команди [894].

Серед них **Бар Вальтер (Володимир)** (*1 квітня 1927 р., м. Філадельфія, США) – захисник. Син емігрантів німецько-єврейського походження з Галичини. Грав за СК «Айнтрахт» (Нью-Йорк, США), УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США), «Хакоах» (Філадельфія), збірну США (1948–1957, 19 офіційних матчів, 1 гол). Учасник Олімпійських ігор 1948 та ЧС-1950 (лідер збірної). Тренував: «Спартанс» (Філадельфія) 1958–1963, УСТ «Тризуб» (Філадельфія) 1964–1969, «Темпл Оулс» (університет) 1970–1973, «Пен штат Ніттені ліонс» (університет) 1974–1988 рр. Вшанований у «Залі слави сокера США» 1976 р. [581].

Банак Орест (Оррі) (*31 березня 1948 р., м. Ульм, Німеччина). Грав за УАСТ «Леви» (Чикаго, 1966–1967, 1972), «Беконс» (Бостон, 1968), «Бейс» (Балтімор, 1969), «Ганза» (Чикаго, 1969–1970), «Старс»

(Сент-Луїс, 1971), збірну США (1969, 1972, 4 матчі). Його батько Омелян Банах грав за СТ «Україна» (Львів) (див. Зародження футболу в Галичині).

Берега Мирон (Тернопіль) – нападник. Грав за СТ «Україна» (Торонто, Канада, 1950–1955, 1956–1966); УАСТ (Рочестер, США, 1955–1956), «Торонто Сіті» (Торонто, Канада), два матчі за збірну Канади (1957) [581].

Бородак Джон (Іван) (*13 травня 1940 р., Буенос-Айрес, Аргентина) – півзахисник. Грав за КА «Таллерес» (Ремедіос де Ескалада, Аргентина) 2 Дивізіон (1958–1959), «Альмагро» (Буенос Айрес, Аргентина) (2Д, 1959), УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США) (1960–1966), УСТ «Чорноморська Січ» (Ньюарк, США) (1966–1967), «Спартанс» (Філадельфія, США) (1967, НПСЛ, 12 матчів), «Клівленд Стокерс» (Клівленд, США) (1968, NASL, 28 матчів); «Балтімор Бейс» (Балтімор, США) (1969, NASL), «Альмагро» (Аргентина) (2Д, 1969), «Таллерес» (Де Ремедіос де Ескалада, Аргентина), збірну США 1 матч (1964) [581].

Васьків Піт (Петро) грав за СТ «Україна» (Монреаль, Канада) (1951–1953, 1955–1960), «Ваккер» (Монреаль, Канада) 1954 р., збірну Канади [581].

Воробець Мирон, захисник. Грав за «Університет Нью-Джерсі Тех Айглендерс» (США) (1962–1965). УСТ «Чорноморська Січ» (Ньюарк, США) (1966–1967), збірну США 1 матч (1967). Кращий гравець Американської Сокер-Ліги (1966–1967) [581].

Горенштейн Абрам (помер у Канаді), голкіпер. Грав за «Динамо» (Київ, СРСР) (1941), дублери «Динамо» (Чернівці, СРСР) (1945); КС «Чіканул» (Бухарест, Румунія) (1946–1948); ФК «Сете» (Сет, Франція) (1948–1949, 1950–1951); «Олімпік» (Ліон, Франція) (1949–1950, 2Д); «Депортиво Калдас» (Манісалес, Колумбія) (1951–1952, 1Д); КА «Рівер Плейт» (Монтевідео, Уругвай) (1952) [581].

Закалюжний Вальтер (Володимир) (Україна) – півзахисник. Грав за СТ «Сян» (Перемишль, Польща) (19??–1944); команди ДП в Німеччині: СТ «Україна» (Ульм, Німеччина) (1946–1947), УСТ «Дністер» (Цуффенхаузен, Німеччина) (1947), УСТ «Січ» (Регенсбург, Німеччина) (1948); ФК «Фенікс» (Карлсруе,

Німеччина) (1946–1947, 2Д), «Ян» (Регенсбург, Німеччина) 2Д (1949–1950), «Швабен» (Аугсбург, Німеччина) (1950–1951, 20 матчів, 1 гол), СТ «Україна» (Торонто, Канада) (1950–1955, 1957–1960), «УАСТ» (Рочестер, США) (1955–1956), УСК «Тризуб» (Торонто) (1956–1957), СТ «Україна» (Монреаль) (1960–1961). За зірну Канади 2 матчі (1957). Тренував СТ «Україна» (Торонто) [581].

Крат Нік (Микола) (*24 лютого 1943 р., Україна) – захисник. Грав за «Мічиган штат Спартанс молодіжна команда» (університет, США) 1962–1965, УАСТ «Леви» (Чикаго, США) 1962–1963, 1969–1974, «Спартанс» (Філадельфія, США) 1965, «Чикаго Спурс» (Чикаго) 1967, «Сент-Луїс Стар» (Сент-Луїс, США) 1967–1968; «Швабен» (Чикаго) 1972. Збірна США 14 матчів (1968–1972) [581].

Кулішенко (Кулішевич) Юрій (Україна), голкіпер. Грав за УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США) (1957–1960), олімпійську збірну США (1959). Кращий гравець Американської Сокер-Ліги (1958–1959) [581].

Літвяк Серхіо (Сергій) – голкіпер. Грав за КФ «Емелек» (Гуаякіль, Еквадор, 1947–1951, 1Д), «Універсіадад Католіка» (Сантьяго, Чілі, 1952–1957). Був у складі збірної Чілі на Олімпійських іграх 1952 р., але не грав [581].

Нога Майкл (Микола) – нападник. Грав в Аргентині, пізніше у СТ «Україна» (Торонто, Канада), УАСТ «Леви» (Чикаго, США), УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США, 1959–1964); збірна США 1 матч (1964). Кращий гравець Сокер-Ліги Америки (1960–1961) [581].

Сідельник Павло (Пауло) (*1927 р., Харківська обл.). Грав за УСТ «Дніпро» (Ганновер у 1946–1947 роках, команда депортованих переселенців), «Жабакуара» (Санта-Андре, Бразилія, 1951–1954, 1957–1974), ФК «Сантос» (Сан-Пауло, Бразилія, 1954–1957) [581].

Стецьків Остап (*13 березня 1924 р., м. Львів – † серпень 2002 р., Канада) – воротар, з 1942 р. – півзахисник. Грав за СТ «Україна» (Львів, Польща, 1939, 1941–1944); СТ «Україна» (Зальцбург,

Австрія, ДП, 1946); СТ «Україна» (Ульм, Німеччина, ДП, 1946–1947); «Фенікс» (Карлсруе, Німеччина, 1946–1947, 2Д); «Олімпік» ГК (Ніцца, Франція, 1948–1950, 1Д); «Валансьєн» УС (Валанс, Франція, 1949–1950, 2Д); «Олімпік» (Ліон, Франція, 1950–1951, 1Д); СТ «Україна» (Торонто, 1951–1955, 1959–1960); СТ «Україна» (Монреаль, Канада, 1955–1959). УСК

Остап Стецьків між гравцями збірної Франції Раймоном Копою та Леоном Гловацьким

«Тризуб» (Торонто, 1956), УАСТ (Рочестер, США, 1955–1956), УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США, 1959). Збірна Канади 1 матч, 1 гол (1957). Граючий тренер СТ «Україна» (Торонто, 1951, 1959–1960), тренер (1965–1968, 1973–1977), СТ «Україна» (Монреаль) граючий тренер (1956–1958), тренер «Інтер-Рома» (Торонто) (1961). Член УПА [581, 576].

Тарнавський Вальтер (Володимир) народився в Україні. Голкіпер, грав за СЕ «Ель-Порвенір» (Герлі, Аргентина, 1951–1956, 2Д; 1951–1954 3Д); КА «Ньюелл Олд Бойз» (Росаріо, Аргентина, 1957–1960, 1Д); КА «Сан-Лоренсо де Альмагро» (Буенос-Айрес, Аргентина, 1960–1962); КА «Естудіантес» (Ла-Плата, Аргентина, 1963); УСТ «Тризуб» (Філадельфія, США, 1964–1967), «Бостон Беконс» (Бостон, США, 1968, NASL). Збірна Аргентини 1 матч (1959) [581].

Чурський Тоні (Анатолій) (*13 червня 1953 р., м. Нью-Уестмінстер, Канада) – голкіпер. Грав за «Сім Фрайзер університет» (США, 1969–1970), «Сіетл Сандерс» (Сіетл, США, NASL, 1976–1978); «Каліфорнія Сарф» (США, NASL, 1979), «Чикаго Стінг» (Чикаго, США, NASL, 1979); «Торонто Бліззард» (Торонто, Канада, NASL, 1980–1982). За збірну Канади зіграв 19 матчів (1973–1981). У 2005 р. представлений у «Залі слави Канадського футболу». Працював вчителем англійської мови та тренував студентів у «Чарліс рай академії» [581].

Шмотолоха Вальтер (Володимир) – півзахисник. Грав за УСК (Нью-Йорк, США, 1960–1961); «Прат інститут» (Нью-Йорк, США, 1962–1963); СТ «Україна» (Торонто, Канада, 1963–1964); «Елізабет» СК (Елізабет, США, 1970); Збірна США 1 матч (1965). Син Михайла Шмотолохи, емігранта з Рогатина, гравця УСК (Нью-Йорк), СТ «Україна» (Монреаль, Канада) та СТ «Україна» (Торонто) [581].

Масова зміна клубів гравцями в США та Канаді пов'язана з тим, що сезоном змагань у США є осінь–весна, а в Канаді весна–осінь, і коли міжсезоння в США, футболісти виступають за клуби Канади.

Контрольні питання

1. Назвіть найвищі досягнення українських футболістів на чемпіонатах світу в складі збірної СРСР.
2. Хто з українських футболістів і коли виступав на чемпіонатах світу в складі збірних Польщі, США, Італії?
3. Назвіть львівських футболістів, їх досягнення; хто виступав на чемпіонатах світу, керував збірними командами країн.
4. Хто з українців вперше виступав у фінальній частині ЧС?
5. Хто з українських футболістів виступав на ЧС 1950, 1958 рр.?
6. Хто з українських футболістів виступав на ЧС 1962, 1966 рр.?
7. Хто з українських футболістів виступав на ЧС 1970, 1982 рр.?
8. Хто з футболістів українського походження став чемпіоном світу 1982 року? Розкажіть про його спортивну кар'єру?
9. Хто з українських футболістів виступав на ЧС 1986, 1990 рр.?
10. Досягнення і склад збірної України на ЧС 2006 року.
11. Досягнення і склад збірної України на УЄФА Євро 2012 та 2016 років.
12. Назвіть найвідоміші клуби української діаспори у США та Канаді.
13. Назвіть найвідоміших футболістів з української діаспори у США та Канаді.
14. Розкажіть про діяльність українців з розвитку футболу (сокера) в Америці.

2.6. Кубок Америки з футболу. Кубок Америки з футболу, відомий як Копа Америка (від ісп. Сора América), – головний футбольний турнір чоловічих футбольних збірних країн футбольної конфедерації Південної Америки (КОНМЕБОЛ). Заснований 1916 р. у зв'язку зі святкуванням 100-річчя незалежності Аргентини. Кількість команд – 12, поточний чемпіон – Чилі (2015 р.), найбільше перемог – Уругвай (15 перемог) (табл. 2.7). До 1975 р. турнір офіційно називався: Південноамериканський чемпіонат збірних (ісп. Campeonato Sudamericano de Selecciones) [856].

Таблиця 2.7

Участь і перемоги національних збірних країн у Копа Америка

Команда	Участь, рази	Кількість перемог	Роки перемог
Уругвай	41	15	1916, 1917, 1920, 1923, 1924, 1926, 1935, 1942, 1956, 1959, 1967, 1983, 1987, 1995, 2011
Аргентина	39	14	1921, 1925, 1927, 1929, 1937, 1941, 1945, 1946, 1947, 1955, 1957, 1959, 1991, 1993
Бразилія	33	8	1919, 1922, 1949, 1989, 1997, 1999, 2004, 2007
Парагвай	34	2	1953, 1979
Перу	29	2	1939, 1975
Болівія	24	1	1963
Колумбія	19	1	2001
Чилі	36	2	2015, 2016
Еквадор	25	–	
Венесуела	15	–	
Мексика	8	–	
Коста-Ріка	4	–	
США	4	–	
Гондурас	1	–	
Японія	1	–	
Ямайка	1	–	
Гаїті	1	–	

Участь у турнірі беруть збірні усіх країн КОНМЕБОЛу – Аргентини, Болівії, Бразилії, Венесуели, Еквадору, Колумбії, Парагваю, Перу, Уругваю та Чилі. Окрім цих команд, від 1993 р.

до участі в Кубку запрошують дві національні збірні з інших регіонів, які й довершують перелік 12 команд-учасниць. Зазвичай запрошення отримують члени географічно найближчої північноамериканської конфедерації КОНКАКАФ. З того часу за Кубок змагалися збірні Мексики, Коста-Ріки, США, Японії, Гондурасу, Ямайки, Гаїті [856].

У 2016 році Кубок вперше пройшов за межами Південної Америки в США. Окрім десяти збірних КОНМЕБОЛ у турнірі також брали участь шість збірних зони КОНКАКАФ: США, Мексики, Коста-Ріки, Ямайки, Панами та Гаїті. Чемпіонами Копа Америка 2016 р. стала збірна Чилі, перемігши у фіналі збірну Аргентини (основний час 0:0, пенальті 4:2). Матч за третє місце завершився перемогою збірної Колумбії над збірною США (1:0).

Кращим гравцем Копа Америка 2016 визнано чилійця Алексіса Санчеса (гравець лондонського «Арсенала»). Кращим воротарем став також чилієць Клаудіо Браво (воротар «Барселони»), якому вдалось у 4 матчах з 6 захистити ворота на нуль. Кращим бомбардиром турніру став чилієць Едуардо Варгас (6 ігор, 6 голів) (додаток, фото 18, 19, 20).

До символічної збірної Копа Америка 2016 р. потрапили гравці лише двох збірних – Чилі (7), Аргентини (3): Клаудіо Браво – Маурісіо Ісла (обидва – Чилі), Ніколас Отаменді (Аргентина), Гарі Медель, Жан Босежур – Артуро Відаль (Чилі), Хав'єр Маскерано (Аргентина), Чарлес Арангіс (Чилі) – Ліонель Мессі (Аргентина), Едуардо Варгас, Алексіс Санчес (обидва – Чилі) (додаток, фото 21).

Контрольні питання

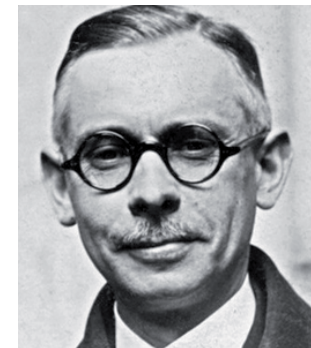
1. Коли було засновано Кубок Америки з футболу?
2. Які країни беруть участь у Копа Америка?
3. Яка країна брала участь у турнірі найбільше разів і здобула найбільше перемог?
4. Які країни, не члени КОНМЕБОЛ, брали участь у цих змаганнях?
5. Які збірні ставали призерами турніру в 2015, 2016 роках?
6. Назвіть кращих гравців Копа Америка 2016 року.

2.7. Чемпіонати Європи з футболу (англ. UEFA European Football Championship). Це найпрестижніша континентальна першість світу, головне змагання національних збірних, що відбувається під патронатом УЄФА з 1960 р. щочотири роки і чергується з чемпіонатом світу. До 1968 р. ЧЄ мав назву «Кубок європейських націй» [558, 288].

Варто зазначити, що 1927 р. розпочався перший розіграш Кубка Європи для збірних – попередник сучасного чемпіонату Європи. За регламентом змагання кожна збірна-учасник мала зіграти два матчі з кожною іншою (вдома та в гостях); чемпіонат тривав декілька років. Переможцем першого Кубка Європи (1927–1930) була Італія, другого (1931–1932) Австрія.

Уперше ідею проведення турніру для європейських національних збірних висунув на засіданні ФІФА колишній генеральний секретар Французької футбольної федерації Анрі Делоне ще 1927 р. Однак ідею не підтримали через відсутність європейської регіональної конфедерації [101, 288, 618].

Анрі Делоне (фр. Henri Delaunay; *15 червня 1883 р. – † 9 листопада 1955 р.) – французький футбольний функціонер, відомий діяч міжнародного футболу, сподвижник Жуля Ріме. Один із творців УЄФА. Ініціатор проведення Кубка європейських націй (згодом чемпіонату Європи для збірних). На знак визнання заслуг Анрі Делоне європейський континентальний трофей донині називається на його честь [288, 618].

Згодом знайшлося чимало прибічників Делоне, серед яких був Отторіно Барассі – генеральний секретар, а пізніше президент італійської федерації футболу. О. Барассі 1951 р. запропонував ФІФА проект європейського чемпіонату, в основу якого було покладено кубковий принцип. Півфінали та фінали, як передбачав О. Барассі, мали відбуватися в одній країні. Проте керівництво ФІФА не прийняло цей документ [101, 671, 618].

Переломний момент у створенні чемпіонату Європи відбувся 27 травня 1952 р. на зборах у Цюріху, де зустрілися А. Делоне, О. Барассі та генеральний секретар Бельгійського королівського футбольного союзу Жозе Краай. За рік у Парижі на зборах 20 представників національних футбольних федерацій затвердили комітет із підготовки установчої конференції Європейського футбольного союзу. Конференція під головуванням О. Барассі відбулася 15 червня 1954 р. в Базелі, з участю представників 23 європейських країн. Було ухвалено рішення про створення Європейського союзу футбольних асоціацій (УЄФА), обрано його перший виконавчий комітет у такому складі: Йозеф Ґере, Джордж Ґрем, Анрі Делоне, Жозе Краай, Еббе Шварц, Густав Шебеш. Першим президентом УЄФА став голова данського футбольного союзу Еббе Шварц, віце-президентом – Йозеф Ґере, генеральним секретарем – Анрі Делоне [671, 618].

Син Анрі Делоне, П'єр, згодом був призначений секретарем організаційного комітету, взявши під особистий контроль розвиток турніру, ідеєю створення якого опікувався його батько. Перший Кубок європейських націй (чемпіонат Європи з футболу) відбувся 6–10 липня 1960 р. у Франції [101, 618].

Фінальні турніри чемпіонатів Європи відбуваються раз на чотири роки, разом із відбірковим турніром він триває майже два роки. На першому Кубку Європи 1960 р. в Парижі переможцем стала збірна СРСР, срібними призерами були футболісти Югославії, бронзу вибороли футболісти Чехословаччини в матчі з французами з рахунком 2:0 (табл. 2.8) [558, 671, 618].

Переможцями другого Кубку Європи 1964 р. в Іспанії стали господарі змагань, другою була збірна Радянського Союзу, за бронзові медалі збірна Угорщини перемогла збірну Данії у додатковий час (3:1).

На третьому ЧЄ, який виріс з Кубку Європи 1960 та 1964 рр., у Римі 1968 р. перемогли італійці, другими були югослави, за третє місце збірна Англії перемогла СРСР 2:0.

На четвертому чемпіонаті 1972 р. в Брюсселі переможцем стала збірна Федеративної Республіки Німеччини (ФРН), другою була

збірна СРСР, третьою була Бельгія, яка перемогла Угорщину 2:1 (табл. 2.8) [558, 101, 288, 618].

Чемпіоном Європи 1976 р. в Югославії стала збірна Чехословаччини, яка у фіналі здолала збірну Федеративної Республіки Німеччини (ФРН). Нідерланди зайняли третє місце, здолавши Югославію у додатковий час 3:2. У 1980 р. в Італії збірна ФРН у фінальній грі здобула перемогу над зірною Данії. У матчі за третє місце Чехословаччина перемогла Італію (1:1, пенальті 9:8).

У 1984 році у Франції французькі футболісти у фіналі перемогли збірну іспанців, призерами були збірні Португалії та Данії. З 1984 р. матч за третє місце не проводиться. У Німеччині 1988 р. переможцями змагань стали футболісти Нідерландів, другою була команда СРСР, призерами – ФРН та Італія. У Швеції на 9-му чемпіонаті Європи перемогла збірна Данії, другою була команда Німеччини (2:0), призери – Нідерланди, Швеція [558, 101, 288, 618].

В Англії (1996 рік) у фіналі 10-го чемпіонату перемогла збірна Німеччини, другою була команда Чехії (2:1), а третіми і четвертими – футболісти Франції та Англії.

У 2000 році чемпіонат Європи проводився в Бельгії та Нідерландах. Чемпіонами стали футболісти Франції, які у фіналі перемогли збірну Італії 2:1. Призерами стали також Португалія, Нідерланди. У 2004 р. в Португалії збірна Греції у фінальному матчі перемогла збірну Португалії з рахунком 1:0. Призери – Чехія, Нідерланди.

У фінальному матчі 2008 р. збірна Італії перемогла збірну Німеччини з рахунком 1:0, призерами були Росія і Туреччина. У 2012 р. чемпіонами Європи знову стали іспанці, що перемогли у фіналі італійців з рахунком 4:0. Призерами також стали Португалія, Німеччина (див. 2.8. УЄФА Євро 2012 в Україні та Польщі) [558, 101, 288, 618].

На п'ятнадцятому чемпіонаті Європи у Франції 2016 року чемпіонське звання вперше здобули португальці (фото 33), перемігши французів 1:0. Призерами також стали збірні Німеччини й Уельсу. На цьому чемпіонаті кількість команд у фінальному турнірі вперше розширили з 16-ти до 24.

Збірна України на цьому чемпіонаті програла збірній Німеччини (0:2), Північній Ірландії (0:2) та Польщі (0:1) і вибула на етапі групового турніру.

Таблиця 2.8

Переможці, призери чемпіонатів Європи з футболу

Місце та рік проведення	Результати фінальних матчів	Призери
1. Франція, 1960	СРСР – Югославія (додатковий час 2:1)	Чехословаччина – Франція (2:0)
2. Іспанія, 1964	Іспанія – СРСР (2:1)	Угорщина – Данія (додатковий час 3:1)
3. Італія, 1968	Італія – Югославія (1:1, перегравання, 2:0)	Англія – СРСР (2:0)
4. Бельгія, 1972	ФРН – СРСР (3:0)	Бельгія – Угорщина (2:1)
5. Югославія, 1976	Чехословаччина – ФРН (2:2, пенальті, 5:3)	Нідерланди – Югославія (додатковий час 3:2)
6. Італія, 1980	ФРН – Бельгія (2:1)	Чехословаччина – Італія (1:1, пенальті 9:8)
7. Франція, 1984	Франція – Іспанія (2:0)	Португалія, Данія
8. ФРН, 1988	Нідерланди – СРСР (2:0)	ФРН, Італія
9. Швеція, 1992	Данія – Німеччина (2:0)	Нідерланди, Швеція
10. Англія, 1996	Німеччина – Чехія (золотий гол, 2:1)	Англія, Франція
11. Бельгія, Нідерланди, 2000	Франція – Італія (золотий гол, 2:1)	Португалія, Нідерланди
12. Португалія, 2004	Греція – Португалія (1:0)	Чехія, Нідерланди
13. Австрія, Швейцарія 2008	Іспанія – Німеччина (1:0)	Росія, Туреччина
14. Польща, Україна, 2012	Іспанія – Італія (4:0)	Португалія, Німеччина
15. Франція, 2016	Португалія – Франція (додатковий час 1:0)	Німеччина, Уельс

У відбіркових змаганнях до чемпіонату Європи 2012 р. брала участь 51 команда. У фінальному турнірі, що відбувається раз на чотири роки впродовж місяця в заздалегідь обраній країні-господарці чемпіонату, беруть участь 16 команд: 15 (або 14) команд, що вибороли таке право за підсумками відбіркового турніру, і збірна країни-господарки (2000, 2008 та 2012 рр. господарками чем-

піонату були 2 країни). З 2016 р. у фінальному турнірі чемпіонату Європи з футболу брали участь 24 команди [558, 101, 288, 618].

Найбільше виграла чемпіонат Європи збірна Німеччини – тричі (1972, 1980, 1996), і ще тричі була фіналістом, на другому місці була Іспанія, яка виграла чемпіонат тричі (1964, 2008, 2012) й одного разу була фіналістом; на третьому місці серед найкращих – Франція, яка двічі ставала чемпіоном (1984, 2000). Збірна СРСР, у складі якої грали й українці, була чемпіоном Європи 1960 р. і тричі фіналістом (1964, 1972, 1988) [339, 671, 618].

Найкращими бомбардирами на чемпіонатах Європи були: француз Мішель Платіні (9 м'ячів); англієць Алан Ширер (7 м'ячів); француз Тьєррі Анрі, нідерландці Патрік Ключверт та Руд ван Ністелрой, португалець Нуну Гомеш, француз Антуан Грізман (по 6 м'ячів); чех Мілан Барош, француз Зінедін Зідан, німець Юрген Клінсманн, нідерландець Марко ван Бастен, югослав Саво Мілошевич (по 5 м'ячів), іспанець Давід Вілья (4 м'ячі) [339, 671, 618].

Контрольні питання

1. Кому належить ідея проведення турніру для європейських національних збірних?
2. Коли і де було ухвалено рішення про створення Європейського союзу футбольних асоціацій (УЕФА)?
3. Перший Кубок європейських націй. Дата, місце проведення, переможці, призери.
4. Чемпіонати Європи 1964, 1968, 1972 років. Місце проведення, переможці, призери.
5. Чемпіонати Європи 1976, 1980, 1984 років. Місце проведення, переможці, призери.
6. Чемпіонати Європи 1988, 1992, 1996 років. Місце проведення, переможці, призери.
7. Чемпіонати Європи 2000, 2004, 2008 років. Місце проведення, переможці, призери.
8. Найтитлованіші команди на чемпіонатах Європи.
9. Найкращі бомбардири чемпіонатів Європи.

2.8. УЄФА Євро 2012 в Україні та Польщі. Чемпіонат Європи з футболу 2012 року (пол. Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej, 2012); офіційно УЄФА Євро 2012; UEFA EURO 2012™ Poland-Ukraine) – 14 чемпіонат Європи, фінальна частина якого відбулася в Україні та Польщі з 8 червня до 1 липня 2012 р. [288, 618, 430].

Ініціювала проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 р. в Україні Федерація футболу України, яку очолював Григорій Михайлович Суркіс. Жеребкування відбіркового турніру УЄФА Євро 2012 провели 7 лютого 2010 р. видатні постаті українського та польського футболу: Андрій Шевченко, Олег Блохін, а також Збігнев Бонек і Анджей Шармах у Палаці культури і науки у Варшаві [288, 618, 430].

Для жеребкування 51 збірну було розподілено на шість кошків. У кошиках із першого по п'ятий було дев'ять збірних, у шостому кошику – шість збірних. Критерій «посіву» збірних за кошиками – європейський рейтинг збірних. Цей рейтинг ґрунтувався на результатах виступів команд у відбіркових і фінальних турнірах ЧС-2006 і Євро-2008, а також у відбірковому турнірі ЧС-2010.

Кваліфікаційний раунд чемпіонату Європи з футболу 2012 р. відбувався з 11 серпня 2010 р. до 15 листопада 2011 р. Команди змагалися у групах і зіграли одна з одною по два матчі – вдома і на виїзді. Україна та Польща отримали путівки до фінальної стадії як господарі чемпіонату, решта 14 збірних були визначені на основі матчів відбіркового турніру. Для збірної України домашнє Євро-2012 стало першим в її історії. Чемпіонат Європи з футболу 2012 р. став першим у країнах Східної Європи [288, 618, 430].

Дев'ять переможців груп й одна найкраща збірна серед тих, хто посів другі місця, вийшли на Євро-2012. Решта 8 збірних, які посіли другі місця у своїх групах, розіграли чотири путівки до Польщі й України в стикових матчах плей-оф у листопаді 2011 р.

Матчі чемпіонату проходили на восьми стадіонах – чотирьох у Польщі, у містах: Варшава (стадіон «Народовий», 58145 місць), Познань («Муніципальний», 43090 місць), Вроцлав («Міський» (Miejski, 44308 місць), Гданськ («Арена Гданьськ», 44000 місць) і чотирьох в Україні: у Києві («Олімпійський», 70050 місць), у Харкові

(«Металіст», 38863 місць), Донецьку («Донбас Арена», 51504 місць), Львові («Арена Львів», 34915 місць) (додаток, фото 22).

«Tango 12» – офіційний м'яч УЄФА Євро 2012, 11-й м'яч для чемпіонатів Європи від компанії Adidas (додаток, фото 23).

Логотип Євро-2012 та талісман чемпіонату *брати-близнюки Славек і Славко* (талісман був презентований 16 листопада 2010 р. у Варшаві). Гасло чемпіонату – «Творимо історію разом» (пол. Razem tworzymy przyszłość) було презентоване разом з логотипом 14 грудня 2009 р. в Києві (додаток, фото 24).

Відкриття чемпіонату відбулося 8 червня на Національному стадіоні у Варшаві, де в першому матчі зіграли збірні Польщі та Греції. Фінальний матч пройшов 1 липня на НСК «Олімпійському» в Києві [288, 618, 430].

У фіналі ЧЄ на НСК «Олімпійському» в Києві збірна Іспанії захистила титул чемпіонів Європи й удруге поспіль завоювала Кубок Анрі Делоне, перемігши з рахунком 4:0 збірну Італії. Збірна Іспанії отримала винагороду в сумі 23 млн євро [449, 110].

Збірна України у підгрупі посіла третє місце з трьома очками. Вигравши перший матч у Швеції (2:1), вона прогала збірній Франції (0:2) та Англії (0:1). У підсумковій таблиці чемпіонату розділила 11-12 місця з данцями і отримала за це від організаторів турніру – УЄФА – 5 млн євро призових.

Збірна Польщі у своїй підгрупі посіла останнє 4-те місце, зігравши внічию з греками (1:1) і росіянами (1:1) та програвши від Чехії (0:1). У підсумковій таблиці ЧЄ розділила 13-14 місця зі збірою Швеції, отримала за це 4,5 млн євро винагороди [449, 110, 40].

Технічна група УЄФА та відділ науково-методичного забезпечення ФФУ виокремили тенденцію у розвитку футболу, яку спостерігали впродовж чемпіонату Європи, – зростаюча активність у грі головою. Майже 30 відсотків голів, забитих на Євро-2012, – результат вдалої гри «на другому поверсі», що вдвічі більше, ніж на ЧЄ-1996. Ще чверть забитих м'ячів – результативне завершення швидких атак [506].

Також тактична прикмета минулого чемпіонату – футболісти, які є шульгами, грали крайніх нападників: Ар'єн Робен,

Давид Сільва, Андрес Іньеста, Томас Мюллер та навіть Месут Озіл. Зафіксували й прогрес опорних півзахисників. До головних завдань гравців на цій позиції, окрім захисту, додалися просування вперед та творча підтримка атакуювальних дій команди. Шість команд виставляли на гру опорників, серед яких і Україна з Анатолієм Тимощуком. Найбільш впливовим на турнірі опорним півзахисником став Андреа Пірло з Італії [506].

Дванадцять команд грали за схемою 4–3–3, або у дещо зміненому форматі 4–2–3–1 (Чехія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Іспанія та Україна). Хорватія, Франція, Греція, Португалія та Росія обрали версію 4–3–3. Англійці, ірландці, шведи та італійці грали у 4–4–2, хоча й змінювали схему на деякі матчі. Чемпіони Європи – збірна Іспанії – обрали 4–6–0 – без визначеного форварда [506].

Наша команда частіше грала за схемою 4–1–3–2 з «тіньовим» гравцем позаду основного форварда. Використовувався дуже насичений захист з опорним Анатолієм Тимощуком та налаштованим на атаку правим захисником Олегом Гусевим. У нападі – швидкі крайні нападники Андрій Ярмоленко та Євген Коноплянка, які добре володіють дриблінгом. Ключовим гравцем названо Сергія Назаренка, що поєднував та вирівнював захист і напад. Головною властивістю національної збірної були швидкі атаки, які іноді базувалися на прямих передачах на Андрія Шевченка [506].

Соціальні аспекти проведення УЄФА Євро 2012. Україна і Польща не просто гідно провели наймасштабніший спортивний захід в історії обох країн, а й підняли на нову висоту рівень організації турніру, – запевнив тодішній президент УЄФА Мішель Платіні.

Польща вклала в чемпіонат близько 34 млрд доларів, Україна – 5 млрд доларів, а заробила лише 1 млрд доларів. При цьому більшість прибутків отримали підприємці і приватні організації. Будівництво одного місця на стадіоні у Варшаві коштувало 8,9 тис. євро, у Києві – 4,1 тис. Причому в Польщі стадіони будували за бюджетні гроші, а в Україні – у Донецьку й Харкові – частково за витрати бізнесменів [449, 110, 40, 490].

За 2012 р. в Україну надійшло понад 5,1 млрд доларів іноземних інвестицій (у 2011 р. – 4,65 млрд доларів). Міста, які приймали чемпіонат 2012, були гарно підготовані, збільшили туристичну інфраструктуру. Упроваджено нові транспортні засоби (швидкісні поїзди, комфортабельні трамваї, тролейбуси, автобуси), збудовано красиві стадіони, нові термінали в аеропортах Києва, Львова, Донецька й Харкова, модернізовано аеродроми, злітно-посадкові смуги. Відремонтовано 1,7 тис. км міжміських трас, міських доріг [449, 110, 40, 490].

Слід зазначити, що під час організації УЄФА Євро 2012, будівництва об'єктів (зокрема стадіонів) в Україні відбувалися масові розкрадання бюджетних коштів можновладцями, унаслідок чого окремі будови не завершені й через рік після проведення чемпіонату [449, 110, 40, 490].

Контрольні питання

1. У яких містах, на яких стадіонах Польщі та України проводився 12 чемпіонат Європи – УЄФА Євро 2012.
2. Учасники, переможці і призери УЄФА Євро 2012.
3. Виступ збірної України та Польщі на УЄФА Євро 2012.
4. Які тенденції в розвитку футболу визначила група УЄФА та відділ науково-методичного забезпечення ФФУ в результаті аналізу матчів УЄФА Євро 2012?
5. Соціальні здобутки внаслідок проведення УЄФА Євро 2012 у Польщі та в Україні.

2.9. Чемпіонати світу, Європи з футболу серед жінок. Чемпіонати світу з футболу серед жінок проводять під егідою ФІФА з 1991 р. У першому чемпіонаті взяли участь 12 країн. Футбол отримав великий поштовх до розвитку і почав викликати інтерес серед глядачів. Чемпіонат 1999 р. відвідали понад 650 тис глядачів і близько 1 млрд у 70 країнах подивилися завдяки телебаченню. Деякі фахівці ФІФА розраховують, що кількість жінок,

які грають у футбол, зрівняється з чоловіками. Уже зараз близько 40 млн жінок у світі займаються цим видом спорту [709].

Найбільше разів чемпіонами світу з футболу серед жінок ставали збірні США (тричі) та Німеччини (двічі) (табл. 2.9, 2.10) [709].

Таблиця 2.9

Чемпіони та призери ЧС з футболу серед жінок

Країна та рік проведення	Результати фінального матчу	Призери (3, 4 місця)
КНР, 1991	США – Норвегія (2:1)	Швеція – Німеччина (4:0)
Швеція, 1995	Норвегія – Німеччина (2:0)	США – КНР (2:0)
США, 1999	США – КНР (0:0, пенальті 5:4)	Бразилія – Норвегія (0:0, пенальті 5:4)
США, 2003	Німеччина – Швеція (2:1, золотий гол)	США – Канада (3:1)
КНР, 2007	Німеччина – Бразилія (2:0)	США – Норвегія (4:1)
Німеччина, 2011	Японія – США (2:2)	Швеція – Франція (2:1)
Канада, 2015	США – Японія (5:2)	Німеччина – Англія (0:1)

Таблиця 2.10

Досягнення кращих жіночих збірних команд з футболу за виступами на ЧС

№	Країна	Чемпіони	Друге місце	Третє місце
1	США	(1991, 1999, 2015)	(2011)	(1995, 2003, 2007)
2	Німеччина	(2003, 2007)	(1995)	–
3	Норвегія	(1995)	(1991)	–
4	Японія	(2011)	(2015)	–
5	Швеція	–	(2003)	(1991, 2011)
6	Бразилія	–	(2007)	(1999)
7	КНР	–	(1999)	–
8	Англія	–	(2015)	–

Ігри останнього ЧС-2015 року серед жінок відвідало 1 353 306 (26 025 за гру) вболівальників. Зіграно у фінальній частині 52 матчі, забито 146 голів (2,81 за гру). Найкращими бомбардирами цього

чемпіонату, забивши по 6 голів, стали німкеня Селія Сашич та американка Карлі Лойд, яку визнали кращим гравцем ЧС. Найкращим воротарем на ЧС 2011 р., 2015 р. визнано американку Гоуп Соло (див. Найкращі в світі футболісти, воротарі) [709, 546].

Чемпіонат Європи з футболу серед жінок (англ. UEFA European Women's Championship) – головне змагання європейських жіночих футбольних збірних. Турнір проводиться раз на чотири роки. Попередником цього чемпіонату з 1980 р. був турнір, що проводився УЄФА. Жіночий ЧЄ з футболу відбувся вперше 1984 р. (1984, 1987, 1989 European Competition for Women's Football), отримав статус офіційного в 1990 р. і став називатися Жіночим чемпіонатом Європи (UEFA Women's Euro). Від 1991 до 1997 р. чемпіонат проводився кожні два роки, потім щочотири роки. Найбільше перемог на чемпіонатах Європи з футболу серед жінок здобували німецькі футболістки – 8 разів (табл. 2.11) [899].

Таблиця 2.11

Чемпіони та призери ЧЄ з футболу серед жінок

Місце та рік проведення	Результати фінального матчу	Призери (третє, четверте місця)
Англія, Швеція 1984	Швеція – Англія (1:1, пенальті 4:3)	Данія, Італія
Норвегія, 1987	Норвегія – Швеція (2:1)	Італія – Англія (2:1)
ФРН, 1989	ФРН – Норвегія (4:1)	Швеція – Італія (2:1 додатковий час)
Данія, 1991	Німеччина – Норвегія (3:1)	Данія – Італія (2:1 додатковий час)
Італія, 1993	Норвегія – Італія	Данія – Німеччина (3:1)
Німеччина, 1995	Німеччина – Швеція (3:2)	Англія, Норвегія
Норвегія, Швеція, 1997	Німеччина – Італія (2:0)	Іспанія, Швеція
Німеччина, 2001	Німеччина – Швеція (1:0)	Данія, Норвегія
Англія, 2005	Німеччина – Норвегія (3:1)	Фінляндія, Швеція
Фінляндія, 2009	Німеччина – Англія (6:2)	Нідерланди, Норвегія
Швеція, 2013	Німеччина – Норвегія (1:0)	Данія, Швеція

На останньому ЧЄ-2013 з 38 збірних команд-учасниць змагань у фінальному турнірі взяло участь 12 команд. У фінальному матчі німецька збірна перемогла норвезьку з рахунком 1:0.

Серед найкращих футбольних бомбардирів ЧЄ серед жінок найбільше німкеней, найкраща Інка Грінкс (10 голів у фінальних турнірах 2005 і 2009 рр. (табл. 2.12) [899].

Таблиця 2.12

Найкращі бомбардири ЧЄ з футболу серед жінок

Рік	Гравець, країна	Кількість голів
1991	Хайді Мур, Німеччина	4
1993	Сюзан Маккензі, Данія	2
1995	Лена Відекуп, Швеція	3
1997	Кароліна Морасе, Італія Маріан Петтерсен, Норвегія Анжеліка Роухас, Франція	4
2001	Клавдія Мюллер, Німеччина Сандра Смізек, Німеччина	3
2005	Інка Грінкс, Німеччина	4
2009	Інка Грінкс, Німеччина	6

Збірна України брала участь у чемпіонатах Європи з футболу серед жінок з 1996 р. та лише раз (2009) кваліфікувалася до фінального турніру. Станом на 25 березня 2016 р. українська жіноча збірна займала 23 місце зі 177 команд у рейтингу ФІФА, який очолюють збірні: 1. США; 2. Німеччини; 3. Франції; 4. Англії; 5. Австралії; 6. Швеції; 7. Японії; 8. Бразилії; 9. Кореї; 10. Канади [904].

Окрім турнірів серед дорослих, жіночих, молодіжних, юнацьких команд, під керівництвом ФІФА і УЄФА проводяться чемпіонати світу та Європи з міні-футболу, пляжного футболу.

Контрольні питання

1. Перший чемпіонат світу з футболу серед жінок.
2. Чемпіонати світу з футболу серед жінок, учасники, чемпіони та призери.

3. Найтитованіші збірні чемпіонатів світу з футболу серед жінок.
4. Чемпіони та призери чемпіонатів світу з футболу серед жінок.
5. Чемпіонати Європи з футболу серед жінок.
6. Збірні команди чемпіони Європи з футболу серед жінок.
7. Збірні – призери чемпіонатів Європи з футболу серед жінок.
8. Найкращі бомбардири чемпіонатів Європи з футболу серед жінок.
9. Досягнення жіночої збірної України з футболу.

2.10. Міжнародні клубні змагання. Сьогодні міжнародний клубний футбол перебуває під егідою різних міжнародних футбольних організацій.

Під егідою всесвітньої ФІФА відбувається Клубний чемпіонат світу, Міжконтинентальний кубок (припинено 2004), Клубний чемпіонат світу з футболу з 2005 року.

У Південній Америці під керуванням КОНМЕБОЛ проходить Кубок Лібертадорес, Південноамериканський кубок, Рекопа Південної Америки.

В Європі під егідою УЄФА проводиться Ліга чемпіонів, Ліга Європи, Суперкубок УЄФА.

В Азії під егідою АФК відбуваються змагання азійської Ліги чемпіонів, Кубок АФК, Кубок президента АФК.

Під егідою африканської КАФ проводиться африканська Ліга чемпіонів, Кубок конфедерації, Суперкубок.

У Північній, Центральній Америці і Карибах під егідою КОНКАКАФ проходить Ліга чемпіонів та Суперліга.

На Океанії під егідою ОФК проводиться Ліга чемпіонів.

Оскільки найсильнішими національними збірними та клубними командами у світі, зарезультатами змагань та різних рейтингів, є команди Європи та Південної Америки, у нашому посібнику звернено увагу саме на клубні команди цих частин світу [271].

2.10.1. Ліга чемпіонів УЄФА. Ліга чемпіонів УЄФА (ЛЧ) (англ. *UEFA Champions League*) – щорічний футбольний турнір, що проводиться між європейськими клубами. Його учасники – переможці футбольних чемпіонатів країн, що є членами УЄФА (окрім Ліхтенштейну, який не має свого чемпіонату), а також клуби, що зайняли за підсумками попереднього сезону місця з другого по четверте в найсильніших європейських чемпіонатах, і які найбільш успішно виступили в національних чемпіонатах попереднього сезону [896].

З сезону 1955–1956 рр. до сезону 1991–1992 років турнір мав назву *Кубок європейських чемпіонів (КЄЧ)*. КЄЧ був заснований за ініціативи французького журналіста Габріеля Ано та журналу «Екіп», де він працював [101].

Починаючи з сезону 1992–1993 турнір отримав нинішню назву, *Ліга чемпіонів УЄФА (ЛЧ)* та змінив формат. На сьогодні в турнірі беруть участь 76 команд, а виходять у груповий турнір 32 команди [896]. На стадії кваліфікації команди грають за кубковою системою на вибування. У груповому раунді команди розподіляються по групах, у кожній з яких грають чотири команди. Кожен клуб грає по два матчі з усіма командами своєї групи.

Перший чемпіон КЄЧ – «Реал» (Мадрид), який у фіналі переміг «Реймс» (Париж) з рахунком 4:3. Найчастіше володарем Кубка чемпіонів європейських країн був «Реал» (Мадрид), 10 разів. Другим із сімома перемогами залишається «Мілан», в активі «Ліверпуля» та «Баварії» п'ять тріумфів, у «Аякса» чотири. Останній володар 2015 року – іспанська «Барселона» здобувала Кубок п'ять разів. Українські клуби не були фіналістами турніру [896, 874].

«Динамо» (Київ) досягало півфіналу КЄЧ / ЛЧ тричі: у 1977, 1987, 1999 рр. та чвертьфіналу (6 разів) у 1973, 1976, 1982, 1983, 1992, 1998 рр. «Дніпро» (Дніпропетровськ) був двічі чвертьфіналістом – у 1985, 1990 рр. [896, 874, 889, 544].

У рейтингу ЛЧ українські клуби посідають за результатами 23 сезонів (1991–1992 – 2013–2014) такі місця: «Динамо» (Київ) – 18-те і «Шахтар» (Донецьк) – 26-те, з-понад 130 європейських команд-учасниць цих змагань. До уваги не взято результати відбіркових матчів.

«Динамо» (Київ), провівши 15 сезонів в основному турнірі ЛЧ, зіграло 102 матчі, 28 виграло, 22 звело в нічию і 52 програло. Різниця м'ячів 121–162 (-41). Донецький «Шахтар», провівши 9 сезонів у ЛЧ, зіграв 60 матчів, у 23-х переміг, 9 нічиїх і 28 поразок. Різниця м'ячів 84–94 (-10).

У рейтингу за зайнятими в кожному сезоні місцями у турнірі ЛЧ «Динамо» (Київ), провівши 15 сезонів у ЛЧ з 23, враховуючи КЄЧ, зайняло 24 місце, а «Шахтар» (Донецьк), провівши 9 сезонів з 23, зайняв 43-тє місце. Зокрема, «Динамо» (Київ) по одному разу було 3-м, 5-м, 7-м, 9-м, чотири рази 17-м і шість разів 25-м. «Шахтар» (Донецьк) по одному разу був 5-м і 9-м, п'ять разів 17-м, двічі 25-м [896, 889, 544].

3 українських футболістів переможцями ЛЧ були Андрій Шевченко 2003 р. в складі «Мілана» та Анатолій Тимощук 2013 р. в складі «Баварії» (Мюнхен) [896].

2.10.2. Кубок ярмарків (1955–1971). Попередником Ліги Європи та Кубку УЄФА був Кубок ярмарків, він з'явився на світ 18 квітня 1955 р., за два тижні після створення Кубку європейських чемпіонів. У його дебютному розіграші взяли участь 10 команд: Базеля, Барселони, Бірмінгема, Загреба, Копенгагена, Лейпцига, Лозанни, Лондона, Мілана і Франкфурта. Перший турнір тривав три роки, оскільки матчі відбувалися лише під час проведення ярмарків. Барселонці, у складі яких виступали професіонали з однойменного клубу, святкували перемогу, здолавши у фіналі лондонців із рахунком 8:2 [101, 895].

У другому розіграші Кубка ярмарків організатори вирішили задіяти лише професіоналів, які, як і раніше, мали репрезентувати міста із міцними торговельними традиціями. Утім, до турніру 1958–1960 рр. долучилися вже 16 учасників, після чого його почали проводити щорічно. У 1962 р. кількість команд зросла до 32, а сьогодні – перевищила сотню. Спочатку в Кубку ярмарків домінували представники півдня Європи. Зокрема, тричі святкувала перемогу іспанська «Барселона», ще двічі – «Валенсія». На північ почесний трофей уперше привіз англійський «Лідс» – це сталося

1968 р., після чого у Кубку Ярмарків впродовж п'яти років тріумфували британці [895].

2.10.3. Кубок володарів кубків УЄФА. Змагання проводили з 1960 по 1998–1999 роки, а пізніше перейшли у Кубок УЄФА, разом з призерами чемпіонатів Європи. Право участі в турнірі мали переможці Кубку країн, або фіналісти (у разі, якщо кубок країни здобував чемпіон). Брало участь до 46 команд. До свого скасування цей турнір вважали другим за престижністю клубним змаганням Європи. Лише п'ять команд вигравали Кубок кубків більше, ніж один раз: по два рази – «Динамо» (Київ), «Мілан», «Челсі» та «Андерлехт»; та чотири рази «Барселона». «Динамо» (Київ) здобувало КВК у 1975 р., перемігши у фіналі «Ференцварош» (Будапешт) (3:0), та 1986 р., перемігши «Атлетіко» (Мадрид) (3:0) [889].

2.10.4. Кубок УЄФА (1971–2009). Змагання на Кубок ярмарків остаточно перейшло під егіду УЄФА 1971 р. У 1970-х із англійськими клубами досить успішно почали сперечатися футболісти Німеччини (ФРН), Голландії, Бельгії та Швеції. Цікаво, що з 1968 по 1984 р. лише італійський «Ювентус», вигравши Кубок УЄФА 1977 р., зумів перервати домінування представників півночі [895].

Після двох поспіль успіхів «Реала» у 1985 та 1986 рр. на провідні ролі вийшли італійці. Тріумф «Наполі» 1989 р. поклав початок домінування апеннінських команд в Кубку УЄФА – упродовж 11 сезонів вони перемагали вісім разів, з яких тричі це робив «Інтер». У 2000 р. завоювати трофей вдалося «Галатасараю», якому першому з турецьких клубів підкорилася континентальна вершина. Тривалий час (окрім 1964 і 1965 рр.) фінал турніру складався з двох матчів. Зміна формату відбулася лише 1998 р., коли в Парижі «Інтер» переміг «Лаціо» 3:0. До речі, «Інтер» разом із «Ліверпулем» та «Ювентусом» найчастіше володів Кубком УЄФА (тричі) [895].

Починаючи з сезону 1999–2000 р. в Кубку УЄФА беруть участь і переможці національних кубків, адже на рік раніше було скасовано КВК. Окрім того, до розіграшу другого за рангом єврокубка почали долучатися «невдахи» 3-го відбірного раунду ЛЧ, а також

володарі третіх місць за підсумками групового етапу цього турніру. В сезоні 2004–2005 рр. у Кубку УЄФА також з'явилася групова стадія, де кожний з 40 клубів проводив по чотири гри.

Попередником Кубку УЄФА вважається Кубок ярмарків, але УЄФА офіційно не визнає цей турнір, і, отже, перемоги в цьому турнірі не визнаються перемогами в Кубку УЄФА. Яскравим прикладом тому є «Лідс Юнайтед», який є двічі володарем Кубка ярмарків, але не визнається УЄФА як клуб, що виграв єврокубок.

Останнім володарем Кубка УЄФА, перед тим як він перейшов у формат Ліги Європи (ЛЄ), є український клуб «Шахтар» (Донецьк), що здобув цей трофей у сезоні 2008–2009 рр. [895].

2.10.5. Ліга Європи УЄФА (ЛЄ) (англ. UEFA Europa League) – щорічний європейський футбольний кубковий турнір під егідою УЄФА, що утворився з Кубку УЄФА (змінюючи формат турніру за аналогією з ЛЧ) у сезоні 2008–2009 рр. Це другий за престижністю європейський клубний турнір. Перший фінал реорганізованого турніру відбувся 12 травня 2010 р. на стадіоні «ХСХ Нордбанк-Арена» в Гамбурзі [895]. У турнірі бере участь загалом 193 команди, у груповому турнірі – 48. Найбільше перемог у іспанської «Севільї» (4), по три – в «Ювентуса», «Інтернаціонале», «Ліверпуля».

Чинним переможцем турніру є іспанський клуб «Севілья» (який обіграв у фіналі 2015 р. український клуб «Дніпро» з рахунком 3:2 на стадіоні «Національний» у Варшаві). У рейтингу Кубку УЄФА/ЛЄ Україна займає 10-те місце, зважаючи на здобутки «Шахтаря» та «Дніпра» у цьому турнірі [619, 685].

УЄФА визначив символічну збірну Ліги Європи сезону 2014–2015 рр., у яку ввійшло четверо гравців «Дніпра»: воротар Денис Бойко, захисник Дуглас, півзахисник Руслан Ротань, нападник Євген Коноплянка (додаток, фото 115, 116) [895].

2.10.6. Суперкубок УЄФА (англ. UEFA Super Cup) або Суперкубок Європи (англ. European Super Cup) – символічний щорічний турнір під егідою УЄФА, який відкриває європейський футбольний сезон. Заснований 1972 р. репортером нідерландської газети «De

Telegraaf» Антоном Віткампом. Турнір складається з одного матчу між переможцем ЛЧ та ЛЄ (до 2009 р. в Суперкубку брав участь володар Кубка УЄФА) сезону, що минув. Матч за Суперкубок проводять наприкінці серпня перед початком футбольного сезону, який починається восени і завершується весною. У цей час закривається трансферне вікно, команди-учасниці грають оновленими складами [897].

Першим переможцем Суперкубку став «Аякс» (Амстердам). Найуспішнішою командою змагання є італійський «Мілан», який ставав володарем трофею 5 разів. Серед українських клубів володарем Суперкубка УЄФА було «Динамо» (Київ) 1975 р. і фіналістом у 1986 р.; «Шахтар» (Донецьк) був фіналістом 2009 р. У рейтингу володарів та фіналістів Суперкубка УЄФА «Динамо» (Київ) поділяє 14–16 місця, «Шахтар» у рейтингу як учасник фіналу [897, 544].

2.10.7. Кубок Лібертадорес (ісп. *Copa Libertadores de América*, порт. *Copa Libertadores da América*) – щорічний міжнародний футбольний турнір, в якому беруть участь найкращі команди Південної Америки (упродовж останніх років у ньому також виступали команди з Мексики). Разом з Лігою чемпіонів є одним із найпрестижніших світових клубних трофеїв. Офіційна назва турніру: Кубок Bridgestone Лібертадорес, на честь титульного спонсора кубку [886].

З 1997 по 2007 рік називався Кубок Тойота Лібертадорес (ісп. *Copa Toyota Libertadores*). З 2008 по 2012 – Кубок Сантандер Лібертадорес (ісп. *Copa Santander Libertadores*).

На початку існування Кубку Лібертадорес участь у ньому брали тільки чемпіони найсильніших Південноамериканських чемпіонатів – Аргентини, Болівії, Бразилії, Чилі, Колумбії, Еквадору, Парагваю, Перу та Уругваю. Поступово кількість команд зростала, аж поки не досягла нинішнього складу (38 учасників).

Більшості команд для участі в Кубку Лібертадорес потрібно вдало виступити у національній першості (посісти одне з найвищих місць). Бразилія, Уругвай і Мексика мають додаткові турніри, вдалий виступ в яких може надати право виступу в Кубку

Лібертадорес [886]. Для різних країн передбачено певні квоти на кількість клубів-учасників. Так, Бразилія і Аргентина мають 5 представників у турнірі, решта країн – по 3. Переможець турніру отримує путівку в наступний розіграш поза квотами.

Найчастіше, 7 разів, Кубком Лібертадорес володів «Індепендьенте» (Авельянеда) – 1964, 1965, 1972, 1973, 1974, 1975, 1984; 6 разів «Бока Хуніорс» (Буенос-Айрес) – 1977, 1978, 2000, 2001, 2003 та 2007; 5 разів «Пеньяроль» (Монтевідео) – 1960, 1961, 1966, 1982 та 1987 роки [886].

2.10.8. Південноамериканський кубок (ісп. *Copa Sudamericana*, порт. *Copa Sul-Americana*) – міжнародний футбольний турнір, який щорічно від 2002 р. організує КОНМЕБОЛ. Це другі найпрестижніші клубні змагання у Південній Америці після Кубку Лібертадорес. Попри те, що змагання організовує КОНМЕБОЛ, у період між 2004 і 2008 рр. до участі були запрошені також клуби КОНКАКАФ [887].

Змагання розпочалися 2002 р. після скасування Кубку Меркнорте і Кубку Меркосур. З моменту своєї появи Кубок розігрується за двоматчевою кубковою системою, причому кількість раундів і команд змінюється щороку. Турнір вигравали сім різних команд. Переможець зустрічається з чемпіоном Кубку Лібертадорес з 2015 р. в Рекопа Південної Америки [887].

2.10.9. Міжконтинентальний кубок – міжнародне футбольне змагання, що проводили у 1960–2004 рр. спільно УЄФА та КОНМЕБОЛ. Участь у змаганні брали найсильніші клуби Європи та Південної Америки – переможці відповідно Кубку чемпіонів/Ліги чемпіонів УЄФА та Кубку Лібертадорес. Довгий час був також відомий під своєю комерційною назвою як «Кубок Тойоти» [101, 851].

Частіше володарями були південноамериканці. Найбільше перемог – по три – мали «Бока Хуніорс» (Буенос-Айрес) 1977, 2000, 2003, «Пеньяроль» (Монтевідео) 1961, 1966, 1982, «Насьональ» (Монтевідео) 1971, 1980, 1988, «Мілан» (Мілан) 1969, 1989, 1990, «Реал» (Мадрид) 1960, 1998, 2002. Останній розіграш змагання від-

бувся 2004 р., володарем трофею став португальський «Порто», який переміг «Онсі Колдас» (0:0, пенальті 8:7) [851].

З 2000 року (через банкрутство спонсора ISL), а з 2005 року (повноцінно) змагання було замінене Клубним чемпіонатом світу з футболу, який проводиться під егідою ФІФА і в якому також беруть участь представники азійської, африканської, північно-американської та океанської футбольних конфедерацій [270]. Клубний чемпіонат світу з футболу – головний клубний турнір планети, хоча і поступається популярністю Лізі чемпіонів УЄФА і Кубку Лібертадорес. Головним спонсором Кубку є фірма Тойота. Найбільше перемог у Клубному чемпіонаті світу (по дві) мають «Коринтіанс» і «Барселона». Найбільше голів у турнірі забив Сесар Дельгадо за аргентинську команду «Монтеррей». Поточний чемпіон «Барселона» (2016 рік) [270].

Контрольні питання

1. Під егідою яких футбольних організацій перебуває міжнародний клубний футбол?
2. Ліга чемпіонів УЄФА. Її створення, статус, розвиток.
3. Найтитолованіші команди ЛЧ.
4. Кубок ярмарків (1955–1971).
5. Кубок володарів кубків УЄФА, найтитолованіші команди.
6. Кубок УЄФА (1971–2009).
7. Ліга Європи УЄФА.
8. Суперкубок УЄФА, або Суперкубок Європи. Найтитолованіші команди у Суперкубку УЄФА.
9. Кубок Лібертадорес (Кубок Тойота Лібертадорес, Кубок Сантандер Лібертадорес). Найтитолованіші команди – володарі Кубка Лібертадорес.
10. Південноамериканський кубок.
11. Міжконтинентальний кубок.
12. Клубний чемпіонат світу з футболу.
13. Досягнення українських команд у міжнародних клубних турнірах.

Розділ 3. НАЙКРАЩІ ЗБІРНІ, КЛУБНІ КОМАНДИ, ФУТБОЛІСТИ, ВОРОТАРІ, ТРЕНЕРИ, АРБІТРИ

3.1. Найкращі у світі національні збірні команди. Чемпіонами світу з футболу ставали збірні команди Бразилії (1958, 1962, 1970, 1994, 2002), Італії (1934, 1938, 1982, 2006), Німеччини (1954, 1974, 1990, 2014), Уругваю (1930, 1950), Аргентини (1978, 1986), Англії (1966), Франції (1998), Іспанії (2010) [859].

Рейтинг ФІФА національних збірних команд з футболу за кількістю набраних балів станом на 8 січня 2015 р.:

1. Німеччина (УЄФА)	– 1725 балів
2. Аргентина (КОНМЕБОЛ)	– 1538 балів
3. Колумбія (КОНМЕБОЛ)	– 1450 балів
4. Бельгія (УЄФА)	– 1417 балів
5. Нідерланди (УЄФА)	– 1374 бали
6. Бразилія (КОНМЕБОЛ)	– 1316 балів
7. Португалія (УЄФА)	– 1160 балів
7. Франція (УЄФА)	– 1160 балів
9. Іспанія (УЄФА)	– 1142 бали
10. Уругвай (КОНМЕБОЛ)	– 1135 балів
11. Італія (УЄФА)	– 1103 бали
12. Швейцарія (УЄФА)	– 1091 бал
13. Англія (УЄФА)	– 1032 бали
...	
25. Україна (УЄФА)	– 854 бали

Місця команд у рейтингу постійно змінюються після змагань національних збірних команд. Станом на 2 червня 2016 р. рейтинг ФІФА очолила збірна Аргентини (1503 бали), другою стала збірна Бельгії (1384), третьою – збірна Колумбії (1328), четвертою – Німеччини (1310). Наступні місця посіли збірні: Чилі, Іспанії, Бразилії, Португалії, Уругваю, Австрії.

Збірна України зайняла 19 місце, збірна Туреччини – 18, Угорщини – 20, Румунії – 22, Словаччини – 24, збірна Польщі та

Хорватії зайняли 27 місце, Росії – 29, збірна Чехії зайняла 30 місце [859, 621].

Збірна Аргентини. Рік заснування 1901. Кольори блакитно-білі. Станом на 2 червня 2016 р. національна збірна Аргентини очолює рейтинг футбольних збірних ФІФА (додаток, фото 25).

Найбільші досягнення: чемпіон світу (1978, 1986). Володар Кубка конфедерацій (1992). Володар Кубка Америки (14): 1921, 1925, 1927, 1929, 1937, 1941, 1945, 1946, 1947, 1955, 1957, 1959, 1991, 1993.

Найбільше виступів за збірну у Хав'єра Санетті (145), найкращий бомбардир збірної – Габріель Батістута (56).

Тренери національної збірної Аргентини, що ставала чемпіоном світу: Сесар Луїс Менотті (1978), Карлос Білардо (1986) [216].

Збірна Німеччини є правонаступницею футбольної збірної Західної Німеччини (1950–1990), а також збірної Німецької Демократичної Республіки (1952–1990) та збірної Саару (1950–1956). Засновано збірну Німеччини – 1900 р. [812].

Збірна Німеччини – одна з найбільш титулованих збірних світового футболу, чотириразовий чемпіон світу (1954, 1974, 1990 та 2014), посідала друге місце у 1966, 1982, 1986, 2002 рр., була третьою у 1970, 2006, 2010 рр. Триразовий чемпіон Європи (1972, 1980, 1996), друге місце (1976, 1992, 2008), виходила у півфінал (1988, 2012, 2016).

Олімпійський чемпіон (НДР на Олімпійських іграх 1976 р.). Найбільше разів (12) збірна Німеччини потрапляла у трійку найкращих на чемпіонатах світу (1934, 1954, 1966, 1970, 1974, 1982, 1986, 1990, 2002, 2006, 2010, 2014).

Найбільша перемога: Німеччина – Росія (16:0) (Стокгольм, Швеція; 1 липня 1912), найбільша поразка від Англії 9:0 (Оксфорд, Англія; 16 березня 1909).

У збірній Німеччини 1996 р., яка стала чемпіоном Європи, грали Томас Штрунц, Маттіас Заммер, Маркус Баббель, Дітер Айлтс, Томас Гесслер, Томас Гелмер, Крістіан Циге, Штефан Кунц, Мехмет Шолль, Юрген Клінсман, Андреас Кепке, Олівер Кан, Олівер Рек, Маріо Баслер, Марко Бодє, Штефан Ройтер, Андреас Меллер,

Юрген Колер, Олівер Біргофф (додаток, фото 26). Головний тренер Берті Фогт.

Тренери, під керівництвом яких збірна ставала чемпіоном, призером ЧС: Зепп Гербергер (1954), Гельмут Шон (1970), Франц Беккенбауер (1990, і віце-чемпіони світу в 1986); Йоахім Льов (2014) і третє місце на ЧС-2010, Руді (Рудольф) Феллер третє місце на ЧС-2002 [812]. Чемпіоном і призером ЧЄ збірна ставала під керівництвом Гельмута Шона (1972, 2-ге місце 1976), Юппа Дерваля (1980), Франца Беккенбауера (3-тє місце 1988), Берті Фогтса (2-ге місце 1992), Йоахіма Льова (2-ге місце 2008, 3-тє 2012 р.) [812].

Найбільше виступів за збірну провели Лотар Маттеус (150), Мирослав Клозе (137), Лукас Подольські (126). Найкращі бомбардири: Мирослав Клозе (71), Герд Мюлер (68), Лукас Подольські (48). Єдиний у світі футболіст, який завоював 4 медалі на чотирьох ЧС, кращий бомбардир чемпіонатів світу (16 голів, 2002, 2006, 2010, 2014) – це Мирослав Клозе. Тричі грали за збірну у фінальних матчах ЧС П'єр Літбарські і Лотар Маттеус (1982, 1986, 1990) [812, 860].

Збірна Колумбії провела свій перший матч 10 лютого 1938 р. у Панамі з Мексикою, перемігши 5:1. Найвищі досягнення: на чемпіонаті світу чвертьфіналісти 2014 р., 1/8 фіналу 1990 р. На чемпіонаті Америки: чемпіони (2001), віце-чемпіони (1975), третє місце (1987, 1993, 1995) [219].

За збірну Колумбії 2013 р. зокрема грали Альдо Леао Рамірес, Крістіан Сапата, Фарід Мадрагон (в), Карлос Санчес, Луїс Амаранто Переа, Радамель Фалькао, Хамес Родрігес, Хуан Куадрадо, Сантьяго Арьяс, Александер Мехія, Пабло Армеро (додаток, фото 27).

Найбільші перемоги (5:0): над Аргентиною (Буенос-Айрес, Аргентина; 5 вересня 1993), Уругваєм (Барранкілья, Колумбія; 6 червня 2004) та Перу (Барранкілья, Колумбія; 4 червня 2005). Найбільша поразка від Югославії 0:5 (Аріка, Чилі; 7 червня 1962). Станом на 2 червня 2016 р. збірна Колумбії посідала третє місце в рейтингу футбольних збірних світу.

Найбільше виступів за збірну в Карлоса Вальдеррама (111), найкращий бомбардир Арнольдо Ігуаран (25 голів). Одним з найвідоміших гравців збірної є Хосе Рене Ігіта Сапата – воротар, що

забив за кар'єру 44 голи (37 з пенальті і 7 зі штрафних ударів, автор «удару скорпіона») [219].

Збірна Бельгії (фр. Équipe de Belgique de football, нід. Koninklijke Belgische Voetbalbond) зіграла свій перший матч уніцію 3:3 зі збірною Франції (Брюссель, Бельгія; 1 травня 1904).

Найбільша перемога збірної над Замбією 9:0 (Брюссель, Бельгія; 4 червня 1994) та над Сан-Марино 10:0 (Брюссель, Бельгія; 28 лютого 2001). Найбільша поразка від Англії 1:2 (Лондон, Англія; 17 квітня 1909). Найвищі досягнення: четверте місце на ЧС-1986, друге місце на ЧЄ-1980 [832].

Станом на 2 червня 2016 р. займала 2-ге місце у рейтингу збірних ФІФА [859].

Період 80-х – початку 90-х рр. вважають золотим періодом бельгійської команди, яку тренував Гай Тус, у складі «червоних дияволів» були зіркові гравці: воротарі Жан-Марі Пфафф, Мішель Прюдом, захисник Ерік Геретс, півзахисник Ян Кулеманс, плеймер Енцо Шифо, нападник Люк Ніліс.

Нове золоте покоління збірної Бельгії (з 2014 р.) Тібо Куртуа, Аксель Вітцель, Ромелу Лукаку, Маруан Феллайні, Венсан Компані, Ян Вертонген, Тобі Алдервейрелд, Кевін де Бройне, Еден Азар, Дріс Мертенс, Томас Вермален (додаток, фото 28) досить вдало виступає на міжнародних турнірах, зокрема, на Євро-2016 команда сягнула чвертьфіналу.

*Збірна Бельгії
перед своїм першим
міжнародним матчем
проти збірної Франції,
1 травня 1904 року*

Найбільше виступів за збірну має Ян Кулеманс (96), найкращі бомбардири Поль Ван Гімст, Бернард Воргоф (по 30 голів) [832].

Збірна Нідерландів засновано 1889 р. [861]. Найвищі досягнення на ЧС – друге місце у 1974, 1978, 2010 рр., чемпіони Європи 1988 р. (додаток, фото 65). Найбільша перемога збірної над Сан-Марино 11:0 (Ейндговен, Нідерланди; 2 вересня 2011), найбільша поразка від Англії 12:2 (Дарлінгтон, Англія; 21 грудня 1907 р.).

Збірною керували такі відомі тренери: Рінус Міхелс (срібні призери ЧС-1974, чемпіони ЧЄ-1988), Ернст Франц Германн Гаппель (срібні призери ЧС-1978), Берт ван Марвейк (срібні призери ЧС-2010) [861].

Срібними призерами ЧС 2010 р. в складі збірної Нідерландів стали воротарі Маартен Стекеленбург, Мішел Ворм, Сандер Боскер, захисники Грегорі ван дер Віл, Джонні Гейтінга, Йоріс Матейсен, Джованні ван Бронкгорст, Халід Буларуз, Андре Оер, Едсон Брафгейд, півзахисники Найджел де Йонг, Марк ван Боммел, Веслі Снейдер, Демі де Зев, Стейн Схарс, Ібрагім Афеллай, Рафаель ван дер Варт, нападники Ар'єн Роббен, Робін ван Персі, Дірк

Збірна Голландії перед першим міжнародним матчем 30 квітня 1905 року

Кейт, Ельєр Елія, Даріл Янмат, Раян Бабел, Йоел Велтман, Клас-Ян Гунтелар, Берт ван Марвейк (додаток, фото 29).

Найбільше виступів за збірну у Едвіна Ван дер Сара (130), найкращий бомбардир – Патрік Ключверт (40) [861].

Збірна Бразилії з футболу – п'ятиразовий чемпіон світу, восьмиразовий чемпіон Кopa Америка (1919, 1922, 1949, 1989, 1997, 1999, 2004, 2007). Команда 9 разів потрапляла у трійку найкращих на чемпіонатах світу (1938, 1950, 1958, 1962, 1970, 1978, 1994, 1998, 2002). Найбільша перемога 14:0 у збірної Нікарагуа 1975 р., найбільша поразка на ЧС-2014 від Німеччини 1:7 [218, 217].

У різні часи за збірну грали відомі футбольні зірки: Адемір, Амарілду, Адріану, Вава, Гаррінча, Дж. Сантос, Діда (в), Діді, Домінгос да Гія, Жаїр, Жаїрзінью, Жерсон, Бріто, Піаца, Тостао, Жільмар, Жулиньо, Зізінью, Зіку, М. Загалло, Карлос Алберто Торрес, Леонідас да Сілва, Луїс Перейра, Нілтон Сантос, Пеле (забив за збірну 77 голів у 92 матчах), Клодоадьдо, Р. Рівеліно, Сократес, Фалькао, Клаудио Таффарел (в), Артур Фріденрайх, Дунга, Кафу (зіграв найбільше матчів за збірну, 142), Роберто Карлос, Ромаріо, Бебету, Роналдіньо, Роналду, Лусіо, Кака, Рівалдо (додат., фото 31).

По три рази грали у фінальних матчах чемпіонатів світу бразильці Пеле (1958, 1962, 1970), Кафу (1994, 1998, 2002) [218].

Тренери, під керівництвом яких збірна ставала чемпіоном світу: Вісенте Феола (1958), Айморе Морейра (1962), Маріо Загалло (1970), Карлос Алберто Паррейра (1994), Луїс Феліпе Сколарі (2002).

Збірну Бразилії – чемпіона світу 1970 р., згідно з опитуваннями, вважають найсильнішою командою світу всіх часів (додаток, фото 30).

Збірна Португалії з футболу (порт. Seleção Portuguesa de Futebol) – національна збірна команда. Підпорядковується Португальській футбольній федерації. Перший матч Іспанія – Португалія (3:1) (Мадрид, Іспанія; 18 листопада 1921). Найбільша перемога в матчі Португалія – Ліхтенштейн (8:0) (Лісабон, Португалія; 18 листопада 1994) та (Коїмбра, Португалія; 9 червня 1999); Португалія – Кувейт (8:0) (Лейрія, Португалія; 19 червня 2003). Найбільша по-

разка Португалія – Англія (0:10) (Лісабон, Португалія; 25 травня 1947) [485].

Збірна Португалії стала чемпіоном Європи 2016 р. під керівництвом головного тренера Фернанду Сантуша (додаток, фото 150). Найбільше виступів за збірну у Луїша Фігу (127) та Кріштіану Роналду (понад 120, продовжує виступати). Найкращі бомбардири: Кріштіану Роналду (55), Педру Паулета (47), Ейсебіо (41) [485].

Кріштіану Роналду – тричі володар «Золотого м'яча» (2008, 2013, 2014), також володарями призу були Ейсебіо (1965) та Луїш Фігу (2000).

За збірну Португалії на чемпіонаті Європи 2004 р. грали, зокрема, Рікарду Перейра, Нуну Валенте, Педру Мігель Паулета, Жоржи Андраді, Рікарду Карвалью, Коштінья (Франсішку Жозе Родрігіш да Кошта), Кріштіану Роналду, Деку (Андерсон Луїс ді Соза), Маніше (Нуну Рікарду ді Олівейра Рібейру), Мігель, Луїш Фігу (додаток, фото 32).

У складі збірної Португалії на Євро-2016 були воротарі Руй Патрісіу, Антоні Лопеш, Едуарду, захисники Бруну Алвеш, Пепа, Жозе Фонті, Рафаел Геррейру, Рікарду Перейра, Віейрінья, Луїш Нету, Елізеу Перейра душ Сантуш, Седрік, півзахисники Андре Андре, Рубен Невіш, Бернардо Сілва, Данілу Перейра, Вільям Карвалью, Рафаел, Жуан Маріу, Нані (к), Гонсалу Гедіш, нападники Нелсон Олівейра, Лукаш Жуан (додаток, фото 33).

Збірна Португалії взяла участь у шести ЧС (уперше у 1966 р.). Найвище досягнення: третє місце на ЧС-1966 р. Також участь у семи чемпіонатах Європи (вперше у 1984 р.). Найвищі досягнення: чемпіон Євро-2016 у Франції, друге місце 2004 р. та учасник півфіналу (1984, 2000, 2012) [485].

Збірна Уругваю (ісп. Selección de fútbol de Uruguay) перший офіційний матч провела у Монтевідео (Уругвай) 16 травня 1901, програвши Аргентині 2:3. Найбільша перемога 9:0 над Болівією (Ліма, Перу; 9 листопада 1927), найбільша поразка від Аргентини 0:6 (Монтевідео, 20 липня 1902) [900].

Відомі тренери, під керівництвом яких збірна ставала чемпіоном світу: Альберто Супічі (1930), Хуан Лопес Фонтана (1950).

Уругвай є найменшою з країн, чия збірна ставала володарем або ж призером Кубка світу з футболу: двічі, у 1930 та 1950 рр., уругвайські футболісти ставали найсильнішими у світі. Півфіналіст ЧС (3): 1954, 1970, 2010. Крім того, уругвайська збірна двічі ставала переможцем Олімпійських ігор (1924, 1928). П'ятнадцять разів була найсильнішою в Південній Америці (1916, 1917, 1920, 1923, 1924, 1926, 1935, 1942, 1956, 1959 (2), 1967, 1983, 1987, 1995, 2011), що є рекордом для Кубка Америки. Срібний призер (6): 1919, 1927, 1939, 1941, 1989, 1999. Бронзовий призер (7): 1921, 1922, 1929, 1947, 1953, 1957, 2003. Перемога в Кубку Америки 2011 р. дозволила команді Уругваю стати найтитолованішою збірною в історії футболу. Станом на 2 червня 2016 р. займала 9-те місце у рейтингу збірних ФІФА [859].

За збірну грали відомі гравці Себастьян Абреу, Віктор Родрігес Андраде, Хосе Леандро Андраде, Перегріно Ансельмо, Енріке Балльестерос, Обдуліо Хасінто Варела, Себастьян Васкес, Шуберт Гамбетта, Альсидес Гіджа, Ісабеліно Градін, Ектор Кастро, Луїс Кубілья, Дієго Лугано, Енцо Франческолі, Ладислао Мазуркевич, Вільям Мартінес, Роке Гастон Масполі, Оскар Омар Мігес, Паоло Монтеро, Хосе Насассі, Педро Петроне, Альваро Рекоба, Ектор Скароне, Хуан Альберто Ск'яффіно, Даріо Сільва, Луїс Альберто Суарес, Даниель Фонсека, Дієго Форлан [859, 900].

Найбільше виступів за збірну в Дієго Форлана (102), найкращий бомбардир Луїс Альберто Суарес (35) [900] (додаток, фото 34).

Збірна Іспанії свій перший матч виграла у збірної Данії 1:0 (Брюссель, Бельгія; 28 серпня 1920). Найбільша перемога над збірною Болгарії 13:0 (Мадрид, Іспанія; 21 травня 1933), найбільші поразки 1:7 від збірних Італії (Амстердам, Нідерланди; 4 червня 1928) та Англії (Лондон, Англія; 9 грудня 1931) [773].

Збірна стала чемпіоном світу під керівництвом тренера Вісенте дель Боске. За збірну грали такі футбольні зірки: Рікардо Самора (1920–1936), Франциско Хенто (1955–1967), Альфредо Ді Стефано (1956–1963), Луїс Арагонес (1965–1972), Андоні Субісаррета (1985–1998), Мігель Анхель Надаль (1991–2002), Жузеп Гвардіола (1992–2001), Рауль Гонсалес (1996–2006), Ікер Касільяс (від 2000 р.),

Андрес Іньеста, Хабі Алонсо (від 2003 р.), Фернандо Торрес (від 2003 р.), Серхіо Рамос, Давід Вілья (від 2005 р.), Антоніо Пуерта (від 2006 р.) [773].

Команда є однією з найсильніших у світі. Її статус підтримує Іспанська футбольна ліга, в якій грають провідні клуби світу. Проте іспанським спортсменам дуже важко пробитися в основний склад провідних клубів (де грає багато іноземних зірок), а потім у збірну. Упродовж довгих десятиліть іспанський футбол перебував у кризі. Збірна Іспанії, яка перед кожною першістю вважалася одним із фаворитів, довго на ній не затримувалася і вище 1/4 фіналу не піднімалася. Збірна Іспанії стала чемпіоном Європи 2008, не програвши жодного матчу у фінальному раунді чемпіонату. 11 липня 2010 р. стала чемпіоном світу. Єдиний гол у фінальному матчі у додатковий час забив Андрес Іньеста (додаток, фото 146).

На УЄФА Євро 2012 збірна Іспанії захистила титул чемпіонів Європи й удруге поспіль завоювала Кубок Анрі Делоне (перемігши у фінальному матчі на НСК «Олімпійському» в Києві з рахунком 4:0 збірну Італії).

Найбільше виступів за збірну у воротаря Ікера Касільяса (165, продовжує виступати), Хаві (133), Серхіо Рамоса (130, продовжує виступати). Найкращі бомбардири збірної Іспанії: Давід Вілья (60), Рауль Гонсалес (44) [773].

Чемпіонами Європи 2012 р. у складі збірної Іспанії стали Ікер Касільяс (к, в), Альваро Арбелоа, Хабі Алонсо, Серхіо Рамос, Серхіо Бускетс, Жерард Піке, Давід Сільва, Андрес Іньеста, Хаві Ернандес, Сеск Фабрегас, Жорді Альба, Рауль Альбіоль, Хуан Франсіско Торрес, Педро Родрігес, Альваро Негредо, Віктор Вальдес (в) Пепа Рейна, Хуан Мата, Фернандо Льоренте, Санті Касорла, Хесус Навас (додаток, фото 35). Тренер: Вісенте дель Боске.

Збірна Італії – одна з найтитолованіших чоловічих збірних світового футболу, чотириразовий чемпіон світу (1934, 1938, 1982, 2006), срібний призер ЧС (1970, 1994), бронзовий (1990). Чемпіон Європи (1968), срібний призер ЧЄ (2000, 2012), бронзовий (1998). Олімпійський чемпіон (1936), бронзовий призер (1928, 2004). Дворазовий володар Кубка Центральної Європи (розігра-

ші 1927–1930 та 1933–1935). Найбільша перемога Італія – США (9:0) (Брендфорд, Англія; 2 серпня 1948). Найбільша поразка від Угорщини (7:1) (Будапешт, Угорщина; 23 квітня 1924) [822].

Команда 7 разів потрапляла до трійки найкращих на ЧС (1934, 1938, 1970, 1982, 1990, 1994, 2006), що є третім показником після Німеччини і Бразилії.

Гравці збірної Італії перед її першим в історії матчем 15 травня 1910 року. За неофіційною назвою – лазурова команда (італ. Squadra Azzurra), отриману завдяки лазуровому кольору ігрової форми (геральдичні традиції Савойської династії).

Перші матчі збірна провела в епоху Королівства Італія, і вже понад сто років основним кольором є саме савойський лазуровий.

Найбільше матчів за збірну провели Джанлуїджі Буффон (151), Фабіо Каннаваро (136), Паоло Мальдіні (126), Діно Дзофф (112), Андреа Пірло (116), Джанлука Дзамбротта (98), Даніеле Де Россі (101), Джачінто Факкетті (94), Алессандро Дель П'єро (91), Джузеппе Бергомі (81), Марко Тарделлі (81), Франко Барезі (81) [822].

У складі збірної Італії – срібного призера ЧС-1994 грали Паоло Мальдіні, Нікола Берті, Роберто Муссі, Даніеле Массаро, Джанлука Пальюка, Діно Баджо, Роберто Донадоні, Деметріо Альбертіні, Роберто Баджо, Антоніо Бернариво, Франко Барезі, Антоніо Конте, Альбріго Евані, Джанфранко Дзола, Джузеппе Сіньйорі, П'єрлуїджі Казірагі, Луїджі Аполлоні, Лоренцо Мінотті, Алессандро Костакурта, Мауро Тассотті (додаток, фото 36). Тренер Арріго Саккі.

Найкращі бомбардири збірної Італії: Луїджі «Джіджі» Ріва (35 голів у 42 матчах), Джузеппе Меацца (33), Сільвіо Піола (30 у 34 матчах), Роберто Баджіо (27), Алессандро Дель П'єро (27), Адольфо Балонч'єрі (25), Філіппо Індзагі (25).

Відомі тренери, з якими збірна перемагала на чемпіонатах світу: Вітторіо Поццо (1934, 1938), Енцо Беардзот (1982), Марчелло Ліппі (2006), Ферруччо Валькареджі (срібло 1974), Арріго Саккі (срібло 1994). Збірна Італії стала чемпіоном Європи під керівництвом Ферруччо Валькареджі (1968) та олімпійським чемпіоном з Вітторіо Поццо (1936) [822].

Збірна Франції з футболу представляє Францію в міжнародних матчах і турнірах з футболу. Перший матч між командами Бельгія – Франція (3:3) відбувся у Брюсселі, Бельгія; 1 травня 1904 р. Найбільша перемога: Франція – Азербайджан (10:0) (Осер, Франція; 6 вересня 1995). Найбільша поразка Данія – Франція (17:1) (Лондон, Англія; 22 жовтня 1908). Учасник 13 чемпіонатів світу з футболу (вперше 1930 р.). Найвище досягнення: чемпіони світу 1998 р., срібні призери 2006, бронзові 1958, 1986 рр. На чемпіонатах Європи 9 виступів. Чемпіони Європи 1984, 2000 рр., срібні призери 2016 р., бронзові призери 1996 р. Чемпіони Олімпійських ігор 1984 р. і срібні призери 1900 р. Вигравали Кубок Конфедерацій у 2001 і 2003 рр. (додаток, фото 37) [821].

Як тренери найбільше матчів провели Раймон Доменек (79) та Мішель Ідальго (75). На сьогодні тренером збірної є Дідьє Дешам. Найбільше матчів зіграли Ліліан Тюрам (142), Тьєрі Анрі (123), Марсель Десаї (116), Зінедін Зідан (108), Патрік Вієра (107), Дідьє Дешам (103). Найкращі бомбардири збірної: Тьєррі Анрі (51), Мішель Платіні (41) Давід Трезеге (34), Зінедін Зідан (31), Жюст Фонтен (30), Жан-П'єр Папен (30). Відомий воротар Фаб'єн Бартез провів 87 матчів. Станом на 18 грудня 2014 р. збірна посідає сьоме місце у рейтингу футбольних збірних світу [821].

Збірна Англії з футболу (англ. England national football team) – національна футбольна команда Англії, якою керує Футбольна асоціація Англії. Збірна Англії, разом зі збіркою Шотландії, є найстарішими національними збірними з футболу, провівши 1872 р. перший міжнародний футбольний матч.

Перший матч Шотландія – Англія (0:0) (Патрік, Шотландія; 30 листопада 1872). Найбільша перемога: Ірландія – Англія (0:13) (Белфаст, Ірландія; 18 лютого 1882 р.). Найбільша поразка:

Угорщина – Англія (7:1) (Будапешт, Угорщина; 23 травня 1954 р.) [815, 685].

Найбільше виступів за збірну у воротаря Пітера Шилтона (125). Найкращий бомбардир Боббі Чарлтон (49).

Збірна взяла участь у 13 чемпіонатах світу (уперше 1950 р.), найвище досягнення: чемпіон світу 1966 р. (додаток, фото 38). У чемпіонатах Європи взяла участь сім разів (уперше 1968 р.), двічі бронзовий призер у 1968, 1996 рр. [815, 685].

Збірна Чилі з футболу (ісп. Selección de fútbol de Chile) – національна збірна команда, що представляє Чилі на міжнародних турнірах з футболу. Підпорядковується Федерації футболу Чилі (Federación de Fútbol de Chile. Información y cuadro de honor [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://es.fifa.com/associations/association=chi/index.html>).

Перший матч збірної відбувся у Буенос-Айресі (Аргентина) 27 травня 1910, Аргентина – Чилі (3:1). Найбільші перемоги з рахунком 7:0 над Венесуелою (Сантьяго, Чилі; 29 серпня 1979), Вірменією (Він'я-дель-Мар, Чилі; 1 квітня 1997), Мексикою (Санта-Клара, США; 18 червня 2016). Найбільша поразка від збірної Бразилії (0:7) (Ріо-де-Жанейро, Бразилія; 17 вересня 1959). На чемпіонатах світу 9 виступів (вперше у 1930), найвищі досягнення: третє місце, 1962, 1/8 фіналу (1998, 2010, 2014 рр.). У чемпіонаті КОНМЕБОЛ 37 виступів (вперше у 1916 р.), найвищі досягнення: перемога у 2015 та 2016 рр. (додаток, фото 39), друге місце (1955, 1956, 1979, 1987), третє (1926, 1941, 1945, 1967, 1991).

Станом на 2 червня 2016 р. збірна Чилі посідає 5-те місце у рейтингу футбольних збірних світу [859].

Найбільше виступів за збірну має Клаудіо Браво (95), найкращий бомбардир Марсело Салас (37 голів).

Збірна Швейцарії з футболу (нім. Schweizer Fussballnationalmannschaft, фр. L'équipe de Suisse de football, італ. Nazionale di calcio della Svizzera, неформальне прізвисько Nati). Перший міжнародний матч збірна Швейцарії зіграла 1905 р. проти збірної Франції, в якому прогала з рахунком 0:1. Найбільший успіх в її історії – срібні медалі на Олімпіаді 1924 р. в Парижі. На чемпіона-

тах світу збірна пробивалася найвище у чвертьфінали у 1934, 1938, 1954 р. та в 1/8 у 2006 і 2014 р. [876].

У складі збірної Швейцарії на ЧС-2014 були Дієго Бенальйо, Валон Беграмі, Йохан Джуру, Йосип Дрмич, Адмір Мехмеді, Фабіан Шер, Гекхан Інлер (к), Штефан Ліхтштайнер, Граніт Джака, Рікардо Родрігес, Рето Ціглер, Ян Зомер, Філіп Сендерос, Стів фон Берген, Транквілло Барнетта, Міхаель Ланг, Валентин Штокер, Блерім Джемалі, Желсон Фернандес, Джердан Шачірі, Гарис Сеферович, Маріо Гавранович. Тренер Оттмар Гітцфельд (додат., фото 40)[876].

Найбільше виступів за збірну провів Отмар Гітцфельд (від 2008 р.), найкращий бомбардир Александер Фрай (42 голи) [876].

Збірна Австрії з футболу (нім. Österreichische Fußballnationalmannschaft) – національна футбольна команда Австрії, яка керується Австрійським футбольним союзом (АФС) і представляє країну на міжнародному рівні. Кольори форми: червоно-біло-червоні та біло-чорні (додаток, фото 41).

Перший матч Австрія – Угорщина (5:0) відбувся у Відні 12 жовтня 1902. Найбільша перемога 9:0 над Мальтою (Зальцбург, Австрія; 30 квітня 1977). Найбільша поразка від збірної Англії (1:11, Відень, 8 червня 1908) [215, 880, 848, 863]. У довоєнному Кубку Європи команда була першою 1932 р., другою (1930, 1935), третьою (1953, 1960). У 1931 р. збірна Австрії першою з континентальних команд перемогла збірну Шотландії (5:0), а також збірні Німеччини (6:0 і 5:0), Швейцарії (8:1), Угорщини (8:2), Бельгії (6:1), Франції (4:0), за що команду, яка вражала комбінаційною грою, назвали «Вундертім» – «команда диво» [215, 880, 848].

Срібний призер Олімпійських ігор 1936 р. в Берліні. Учасник семи ЧС, бронзовий призер ЧС-1954, четверте місце на ЧС-1934. Учасник групового турніру ЧЄ-2008. Найбільше виступів за збірну в Андреаса Герцога (103 гри, 26 голів). Найкращий бомбардир Антон Польштер (44 голи, 95 матчів) [863].

За підсумками 2014 року ФІФА визначило символічну збірну світу, до якої ввійшли найкращі у тому році футболісти: воротар – Мануель Нойер («Баварія», збірна Німеччини); оборонці – Філіп Лам («Баварія», збірна Німеччини), Сергіо Рамос («Реал»,

збірна Іспанії), Давид Луїс («ПСЖ», збірна Бразилії), Тьягу Сілва («ПСЖ», збірна Бразилії); півоборонці – Ангель ді Марія («Реал», збірна Аргентини), Андрес Іньеста («Барселона», збірна Іспанії), Тоні Кроос («Реал», збірна Німеччини); нападники – Ліонель Мессі («Барселона», збірна Аргентини), Кріштіану Роналду («Реал», збірна Португалії), Арьєн Роббен («Баварія», збірна Нідерландів) [546].

За підсумками 2015 року символічну збірну світу за визначенням ФІФА склали футболісти: Мануель Нойер – Дані Алвес, Серхіо Рамос, Тьягу Сілва, Марсело, Андрес Іньеста, Лука Модріч, Поль Погба – Неймар, Лео Мессі, Кріштіану Роналду [227].

Контрольні питання

1. Які національні збірні команди з футболу ставали чемпіонами світу, скільки разів?
2. Які команди найчастіше очолюють рейтинг ФІФА національних збірних команд з футболу?
3. Назвіть найбільш титуловані чоловічі збірні світового футболу.
4. Збірна Німеччини, її досягнення. Тренери, видатні гравці, чемпіони світу.
5. Збірна Аргентини, її досягнення. Тренери, видатні гравці, чемпіони світу.
6. Збірна Бразилії, її досягнення. Тренери, видатні гравці, чемпіони світу.
7. Збірна Колумбії, її досягнення.
8. Збірна Бельгії, її досягнення.
9. Збірна Нідерландів, її досягнення.
10. Збірна Португалії, її досягнення.
11. Збірна Уругваю, її досягнення.
12. Збірна Іспанії, її досягнення, видатні гравці.
13. Збірна Франції, її досягнення, видатні гравці.
14. Збірна Італії, її досягнення, видатні гравці.
15. Збірна Англії, її досягнення, видатні гравці.
16. Збірна Чилі, її досягнення.
17. Збірна Швейцарії, її досягнення.
18. Збірна Австрії, її досягнення.

3.2. Найкращі клубні команди світу. Варто нагадати, що найбільше разів (тричі) Міжконтинентальний кубок з футболу вигравали команди «Реал Мадрид», «Бока Хуніорс», «Насьйональ», «Пеньяроль», «Мілан».

З 2005 року Міжконтинентальний кубок був замінений Клубним чемпіонатом світу, який проводиться під егідою ФІФА і в якому також беруть участь представники азійської, африканської, північноамериканської та океанської футбольних конфедерацій. Найбільше перемог у турнірі, по дві, мають «Корінтіанс-Пауліста» і «Барселона», чемпіон 2013 р. «Баварія» (Мюнхен).

У таблиці 3.1. подано місця клубних команд за рейтингом УЄФА на 2016 рік [619].

Таблиця 3.1

Рейтинг клубів УЄФА на 2016 рік

№ з/п	Команда	Сезони років				Рейтинг
		2012–13	2013–14	2014–15	2015–16	
1	«Реал Мадрид»	29.5428	39.6000	33.0428	22.7000	161.057
2	«Баварія»	36.5856	29.9428	31.1714	21.3142	152.064
3	«Барселона»	27.5428	28.6000	38.0428	21.7000	150.057
4	«Челсі»	30.2856	28.3570	23.7142	20.1250	135.531
5	«Атлетіко»	13.5428	37.6000	26.0428	20.7000	132.057
6	«Бенфіка»	28.3500	30.9832	9.8166	17.7000	110.216
7	«ПСЖ»	27.3500	26.7000	23.1832	19.9166	106.249
8	«Ювентус»	25.8832	25.8332	32.8000	19.0666	105.854
9	«Арсенал»	21.2856	21.3570	22.7142	17.1250	104.531
10	«Боруссія Дортмунд»	33.5856	24.9428	21.1714	9.3142	99.064
11	«Шальке 04»	22.5856	18.9428	20.1714	12.3142	94.064
...23	«Шахтар»	18.9000	12.5666	19.0000	7.3600	67.376
...26	«Динамо» (Київ)	10.9000	9.5666	18.0000	18.3600	64.376
...34	«Дніпро»	12.9000	11.5666	21.0000	6.3600	54.876
...55	«Металіст»	11.9000	1.5666	2.0000	1.3600	36.376
..109	«Чорноморець»	1.9000	9.5666	2.0000	1.3600	16.376
..149	«Ворскла»	1.9000	1.5666	2.0000	2.3600	11.376

До першої десятки клубних команд у світі за рейтингом IFFHS 2014 р. належать такі: 1. «Барселона» (Іспанія), 2. «Естудіантес» (Аргентина), 3. «Інтер» (Італія), 4. «Крузейро» (Бразилія), 5. «Вердер» (Німеччина), 6. «Баварія» (Німеччина), 7. «Рома» (Італія), 8. «Челсі» (Англія), 9. «Фулхем» (Англія), 10. «Манчестер Юнайтед» (Англія) [513].

За версією IFFHS найкращими командами 2015 р. є: 1. Барселона (Іспанія) – 379 балів; 2. Ювентус (Італія) – 286; 3. Наполі (Італія) – 268; 4. Баварія (Німеччина) – 263; 5. ПСЖ (Франція) – 257; 6. Реал (Іспанія) – 241; 7. Індепендьенте Санта-Фе (Колумбія) – 240; 8. Фіорентина (Італія) – 236; 9. Рівер Плейт (Аргентина) – 234, 50; 10. Вольфсбург (Німеччина) – 232; ... 30. Динамо (Київ) – 189; ... 45. Дніпро – 169; ... 54. Шахтар – 161; ... 186. Зоря – 93 [177].

«**Реал Мадрид**» (ісп. Real Madrid Club de Fútbol) – іспанський футбольний клуб з Мадрида, коротка назва «Реал». Заснований 6 березня 1902 р. Один з найвідоміших і найсильніших клубів Іспанії та світу. Прізвисько – білі, вершкові. Стадіон «Сантьяго Бернабеу», вміщує 85 454 глядачів [81, 870].

Досягнення: чемпіон Іспанії (32): 1932, 1933, 1954, 1955, 1957, 1958, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1967, 1968, 1969, 1972, 1975, 1976,

«Реал Мадрид», 1985 рік

1978, 1979, 1980, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1995, 1997, 2001, 2003, 2007, 2008, 2012. Віце-чемпіон (21): 1929, 1934, 1935, 1936, 1942, 1945, 1959, 1960, 1966, 1981, 1983, 1984, 1992, 1993, 1999, 2005, 2006, 2009, 2010, 2011, 2013 [870].

Володар Кубка Іспанії з футболу (19): 1905, 1906, 1907, 1908, 1917, 1934, 1936, 1946, 1947, 1962, 1970, 1974, 1975, 1980, 1982, 1989, 1993, 2011, 2014. Фіналіст Кубка Іспанії (20): 1903, 1916, 1918, 1924, 1929, 1930, 1933, 1940, 1943, 1958, 1960, 1961, 1968, 1979, 1983, 1990, 1992, 2002, 2004, 2013.

Володар Суперкубка Іспанії (9): 1988, 1989, 1990, 1993, 1997, 2001, 2003, 2008, 2012; Кубка ліги (1985); Кубка європейських чемпіонів/Ліги чемпіонів УЄФА (10): 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1966, 1998, 2000, 2002, 2014; Кубка УЄФА (1985, 1986); Суперкубка УЄФА (2002, 2014); Міжконтинентального Кубка (1960, 1998, 2002); Латинського Кубка (1955, 1957) (додаток, фото 42, 43) [870].

«**Барселона**» (кат. **Futbol Club Barcelona**) – футбольний клуб з Барселони (Каталонія, Іспанія). Прізвисько: Барса, блауграна («синьо-гранатові»). Коротка назва: «Барса». Стадіон «Камп Ноу», вміщує 99 354 глядачів.

Клуб заснований 29 листопада 1899 р. Його засновником вважають Ганса («Жуана») Гампера – швейцарського спортсмена, який приїхав до Барселони 1898 р. Він подав оголошення в місцеву газету «Los Deportes», на яке відгукнулося чимало охочих – англійців, каталонців і швейцарців, які й оголосили про створення футбольного клубу «Барселона» (додаток, фото 44, 45) [631].

Досягнення: чемпіон Іспанії (22): 1929, 1945, 1948, 1949, 1952, 1953, 1959, 1960, 1974, 1985, 1991, 1992, 1993, 1994, 1998, 1999, 2005, 2006, 2009, 2010, 2011, 2013.

Володар Кубка Іспанії (25): 1910, 1912, 1913, 1920, 1922, 1925, 1926, 1928, 1942, 1951, 1952, 1953, 1957, 1959, 1963, 1968, 1971, 1978, 1981, 1983, 1988, 1990, 1997, 1998, 2009, 2012. Володар Суперкубка Іспанії (11): 1983, 1991, 1992, 1994, 1996, 2005, 2006, 2009, 2010, 2011, 2013. Володар Кубка ліги (1982, 1986) [631].

Володар Кубка ярмарків (1958, 1960, 1966), Латинського кубка (1949, 1952). Переможець КЄЧ/ЛЧ УЄФА (5): 1992, 2006, 2009,

2011, 2015. Володар КВК (1979, 1982, 1989, 1997), Суперкубка УЄФА (1992, 1997, 2009, 2011). Клубний чемпіон світу (2009, 2011) [631].

«**Баварія**» (Мюнхен) (нім. FC Bayern München AG) – німецький футбольний клуб, створений 27 лютого 1900 р. Один з найвідоміших і найсильніших клубів Німеччини та світу. Прізвиська: «червоні», ФК «Голлівуд», пивовари. Стадіон «Альянц Арена», вміщує 71137 глядачів [819].

Досягнення: чемпіон Німеччини (24): 1932, 1969, 1972, 1973, 1974, 1980, 1981, 1985, 1986, 1987, 1989, 1990, 1994, 1997, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005, 2006, 2008, 2010, 2013, 2014. Віце-чемпіон (10): 1970, 1971, 1988, 1991, 1993, 1996, 1998, 2004, 2009, 2012.

Володар кубка Німеччини (17): 1957, 1966, 1967, 1969, 1971, 1982, 1984, 1986, 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2008, 2010, 2013, 2014; Суперкубка Німеччини (5): 1982, 1987, 1990, 2010, 2012; Кубка ліги (6): 1997, 1998, 1999, 2000, 2004, 2007 [819].

Переможець КЄЧ/ЛЧ УЄФА (1974, 1975, 1976, 2001, 2013), КВК УЄФА (1967), Кубку УЄФА/ЛЄ (1996), Суперкубку УЄФА (2013), Міжконтинентального кубку (1976, 2001). Клубний чемпіон світу (2013). Володар Audi Cup (2011, 2013) (додаток, фото 46) [819].

«**Челсі**» (англ. Chelsea F.C.) – професіональний футбольний клуб із західного Лондона. З 1905 р. виступає в англійській Прем'єр-лізі і провів більшу частину своєї історії у вищому дивізіоні англійського футболу. Домашній стадіон «Стемфорд Бридж» на 41 841 глядацьке місце [802].

Один з клубів-засновників англійської Прем'єр-ліги 1992 р. «Челсі» чотири рази ставав чемпіоном Англії, володар шести Кубків Англії і чотирьох Кубків футбольної ліги. Також клуб досяг успіху на європейській арені, виграв ЛЧ 2012 р., був її фіналістом 2008 р., двічі здобував Кубок володарів кубків УЄФА (1971, 1998), Кубок ЛЄ 2013 р., Суперкубок УЄФА 1998 р. Був фіналістом Клубного ЧС 2012 р.

За клуб виступали видатні футболісти: Джордж Хілсдон, Пітер Осгуд, Денніс Уайз, Джон Террі, Френк Лемпард, Ешлі Коул, Андрій Шевченко, Дідьє Дрогба (додаток, фото 47) [802].

«**Атлетіко Мадрид**» (ісп. Atlético de Madrid) – професіональний іспанський футбольний клуб з міста Мадрид. Заснований 26 квітня 1903 р. під назвою «Атлетичний клуб Мадрида», з 4 жовтня 1939 р. має назву «Атлетіко Мадрид». Один з найуспішніших футбольних клубів Іспанії. Провів 76 сезонів у Прем'єр-лізі Іспанії, 9 сезонів у ЛЧ, 18 сезонів у Кубку УЄФА, 3 сезони в ЛЄ УЄФА, 8 сезонів у Кубку володарів кубків [795].

Чемпіон Іспанії (10): 1940, 1941, 1950, 1951, 1966, 1970, 1973, 1977, 1996, 2014. Володар Кубка Іспанії (Кубка короля) (10): 1960, 1961, 1965, 1972, 1976, 1985, 1991, 1992, 1996, 2013. Володар Суперкубка Іспанії (4): 1940, 1951, 1985, 2014. Володар КВК (1962). Чемпіон Ліги Європи УЄФА (2010, 2012), володар Суперкубка УЄФА (2010, 2012). Володар Міжконтинентального Кубка (1974). Найбільше голів за сезон (87) команда забила в сезоні 1950–1951. Перемога в першості Іспанії 2014 р. стала для клубу десятою в історії, що дало змогу йому розмістити над емблемою клубу зображення золотої зірки [795].

За «Атлетіко» грали такі відомі гравці: Луїс Арагонес, Евлохіо Гарате, Хуан Карлос Валерон, Антоніо Лопес, Фернандо Торрес, Маріо Суарес, Рауль Гарсія, Давід Вілья, Любослав Пенев, Мартін Петров, Вава, Жуніньо Пауліста, Бернд Шустер, Дієго Сімеоне, Ігор Добровольський, Серхіо Агуеро, Радамель Фалькао, Коштінья, Маніше, Жозе Мендоса, Уго Санчес, Дієго Форлан, Хосе Ернесто Соса (додаток, фото 48).

Головним тренером «Атлетіко» сьогодні є аргентинець Дієго Сімеоне [795].

«**Бенфіка**» (Лісабон) (порт. Sport Lisboa e Benfica) – професіональний португальський футбольний клуб з міста Лісабон. Заснований 28 лютого 1904 р. Чемпіон Португалії (34): 1936, 1937, 1938, 1942, 1943, 1945, 1950, 1955, 1957, 1960, 1961, 1963, 1964, 1965, 1967, 1968, 1969, 1971, 1972, 1973, 1975, 1976, 1977, 1981, 1983, 1984, 1987, 1989, 1991, 1994, 2005, 2010, 2014, 2015. Віце-чемпіон (27): 1944, 1946, 1947, 1948, 1949, 1952, 1953, 1956, 1959, 1966, 1970, 1974, 1978, 1979, 1982, 1986, 1988, 1990, 1992, 1993, 1996, 1998, 2003, 2004, 2011, 2012, 2013 [884].

Володар Кубка Португалії (28): 1930, 1931, 1935, 1940, 1943, 1944, 1949, 1951, 1952, 1953, 1955, 1957, 1959, 1962, 1964, 1969, 1970, 1972, 1980, 1981, 1983, 1985, 1986, 1987, 1993, 1996, 2004, 2014. Володар Суперкубка Португалії (4): 1980, 1985, 1989, 2005, 2014. Володар КЄЧ/ЛЧ (1961, 1962); фіналіст (5): 1963, 1965, 1968, 1988, 1990. Фіналіст Кубка УЄФА/ЛЄ (1983, 2013, 2014). Фіналіст Міжконтинентального кубку (1961, 1962) [884].

За «Бенфіку» виступали відомі гравці: Ейсебіо, Мануел Бенту, Умберту Коелью, Жуан Пінту, Жозе Агуаш, Артур Жорже, Колуна Маріу, Кошта Перейра, Паулу Соуза, Клаудіо Каніджа, Сергій Кандауров, Карел Поборський, Шалана, Руй Кошта, Георгіос Карагуніс, Давид Луїс, Нуну Гомеш, Анхель Ді Марія, Хоан Капдевіла (додаток, фото 49) [884].

Паризький клуб «**Парі Сен-Жермен**» утворений 12 серпня 1970 р., у день ухвали рішення щодо об'єднання аматорського клубу «Paris – Neuilly» з клубом «Stade Saint-Germain» з передмістя Парижа. «Stade Saint-Germain» того року вийшов з 3-го французького дивізіону до 2-го. Новий футбольний клуб «Paris Saint-Germain» заснували Гі Крессан, П'єр-Етьєн Гуйо і Данієл Ештер. Домашній стадіон: Парк де Пренс [675].

Чемпіон Франції (5): 1986, 1994, 2013, 2014, 2015. Володар Кубка Франції (9): 1982, 1983, 1993, 1995, 1998, 2004, 2006, 2010, 2015. Володар Суперкубка Франції (5): 1995, 1998, 2013, 2014, 2015. Володар Кубка французької ліги (1995, 1998). Володар КВК УЄФА (1996). Фіналіст КВК УЄФА (1997). Півфіналіст ЛЧ (1995) [675].

Склад команди у вересні 2015 р.: воротарі Ніколя Душе, Кевін Трапп, Сальваторе Сірігу, захисники Тіагу Сілва, Преснель Кімпембе, Маркіньюс, Тіагу Сілва, Максвел, Серж Ор'є, Левен Кюрзава, Грегорі ван дер Віл, Давід Луїс, півзахисники Бенжамен Стамбулі, Марко Верратті, Лукас Моура, Тьяго Мотта, Блез Матюїді, Адріан Рабйо, Хав'єр Пасторе, нападники Едінсон Кавані, Златан Ібрагімович, Есек'ель Лавессі, Жан-Кевін Огюстен, Ервен Онженда (додаток, фото 50).

Тренер: Лоран Блан [675].

«**Ювентус**» **Турин** (італ. Juventus Football Club, прізвисько «Юве» (Juve); від лат. Iuventus, означає молодість, молодь) італійський футбольний клуб з міста Турин, столиці регіону П'ємонт на півночі країни. Заснований 1897 р. [841].

Чемпіон Італії (31): 1905, 1926, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1950, 1952, 1958, 1960, 1961, 1967, 1972, 1973, 1975, 1977, 1978, 1981, 1982, 1984, 1986, 1995, 1997, 1998, 2002, 2003, 2012, 2013, 2014, 2015. Володар Кубка Італії (10): 1938, 1942, 1959, 1960, 1965, 1979, 1983, 1990, 1995, 2015. Володар Суперкубка Італії (7): 1995, 1997, 2002, 2003, 2012, 2013, 2015 [841].

Володар КЄЧ (1985, 1996). Володар КВК (1984). Володар Кубка УЄФА (3): 1977, 1990, 1993. Володар Суперкубка УЄФА (1984, 1996). Володар Міжконтинентального кубку (1985, 1996) [841].

За «Ювентус» грали такі відомі гравці: Жозе Альтафіні, Алессандро Альтобеллі, П'єтро Анастасі, Роберто Баджо, Роберто Беттега, Збігнев Бонек, Джамп'єро Боніперті, Лаям Бреді, Джанлуїджі Буффон, Едгар Давідс, Діно Дзоф, Алессандро Дель П'єро, Клаудіо Джентіле, Олександр Заваров, Зінедін Зідан, Златан Ібрагімович, Філіппо Індзагі, Антоніо Кабріні, Фабіо Каннаваро, Фабіо Капелло, Франко Каузіо, Антоніо Конте, Міхаель Лаудруп, Луїс Монті, Павел Недвед, Раймундо Орсі, Сільвіо Піола, Мішель Платіні, Фабріціо Раванеллі, Паоло Россі, Сальваторе Скілаччі, Омар Сіворі, Давід Трезеге, Гаетано Ширеа, Альфредо Фоні, Джузеппе Фуріно, Джон Чарлз [841] (додаток, фото 51).

Найбільше матчів за клуб провів Алессандро Дель П'єро (705) і забив найбільше голів.

Тренерами, з якими «Юве» здобув найбільше перемог, є Карло Каркано, Джованні Трапаттоні, Антоніо Конте. Зараз команду тренує Массіміліано Аллегрі [841].

«**Арсенал**» (англ. Arsenal Football Club) – англійський футбольний клуб з північного Лондона, 13 разів ставав чемпіоном Англії, поступаючись за цим показником лише «Ліверпулю» і «Манчестер Юнайтед».

«Арсенал» був заснований 1886 р. у Вулвічі на південному сході Лондона, 1913 р. клуб переїхав на північ міста [891].

Чемпіон Англії (13) 1931, 1933, 1934, 1935, 1938, 1948, 1953, 1971, 1989, 1991, 1998, 2002, 2004. Віце-чемпіон Англії (8) 1926, 1932, 1973, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005. Володар Кубка Англії (12) 1930, 1936, 1950, 1971, 1979, 1993, 1998, 2002, 2003, 2005, 2014, 2015. Володар Суперкубка Англії (14): 1930, 1931, 1933, 1934, 1938, 1948, 1953, 1991, 1998, 1999, 2002, 2004, 2014, 2015. Володар Кубка ліги: 1987, 1993 [891]. Фіналіст ЛЧ (2006), володар КВК УЄФА 1994, фіналіст КВК УЄФА (1980, 1995), володар Кубка ярмарків (1970). Фіналіст Кубка УЄФА (2000) [891].

Відомі гравці команди: Енді Дакет, Ліам Бреді, Денніс Бергкамп, Джованні ван Бронкгорст, Патрік Вієйра, Тьєррі Анрі, Олег Лужний, Ешлі Коул, Робер Пірес, Робін ван Персі, Девід Сімен, Еммануель Адебайор, Сеск Фабрегас, Мануель Альмунія. Успіхи команди пов'язані з тренерами Гербертом Чепменом, Томом Віттакером, Арсеном Венгером (додаток, фото 52) [891].

Сучасний склад команди: воротарі Петер Чех, Давід Ospina, Войцех Щенснї, Еміліано Мартінес, захисники Мат'є Дебюші, Кірен Гіббз, Пер Мертезакер, Лоран Кошельні, Начо Монреаль, Калум Чемберс, півзахисники Томаш Росіцькі, Мікель Артета, Джек Вілшир, Месут Ozil, Тео Волкотт, Алекс Окслейд-Чемберлен, Аарон Ремсі, Санті Касорла, Мат'є Фламіні, нападники Лукас Подольскі, Олів'є Жиру, Алексіс Санчес, Яя Саного, Серж Гнабрі, Хоель Кемпбелл.

Головний тренер Арсен Венгер [891].

«**Боруссія Дортмунд**» (нім. Ballspiel-Verein Borussia Dortmund, скорочено BVB) – професіональний німецький футбольний клуб з міста Дортмунд. Заснований у 1909 р. групою семінаристів. Стадіон «Зігналь Ідуна Парк» вміщає 81 266 глядачів [797, 61].

Переможець Західної Оберліги (6): 1948, 1949, 1950, 1953, 1956, 1957. Чемпіон Німеччини (8): 1956, 1957, 1963, 1995, 1996, 2002, 2011, 2012, Володар Кубка Німеччини 1965, 1989, 2012, фіналіст Кубка Німеччини (4): 1963, 2008, 2014, 2015. Володар Суперкубка Німеччини (5): 1989, 1995, 1996, 2008, 2013. Переможець ЛЧ-1997. Фіналіст ЛЧ 2013. Володар КВК УЄФА 1966 р. Володар Міжконтинентального Кубка 1997 [797, 61].

Відомі тренери, які працювали у «Борусії»: Оттмар Хітцфельд, Удо Латтек, Отто Рехагель, Еріх Ріббек, Маттіас Заммер, Невіо Скала, Берт ван Марвейк, Юрген Клопп [797, 61].

Зараз в складі «BVB» грають воротарі Роман Вайденфеллер, Роман Бюркі, Хендрік Бонман, захисники Пак Чу Хо, Невен Суботич, Матс Гуммельс, Маріан Сарр, Сократіс Папастатопулос, Лукаш Пішек, Марцель Шмельцер, Ерік Дурм, півзахисники Свен Бендер, Маттіас Гінтер, Йонас Гофманн, Ілкай Гюндоган, Аднан Янузай, Генріх Мхітарян, Моріц Ляйтнер, Нурі Шахін, Гонсало Кастро, Юліан Вайгль, нападники Марко Ройс, П'єр-Емерік Обамеянг, Адріан Рамос, Сіндзі Каґава, Марвін Дукш. Тренер Томас Тухель (додаток, фото 53) [797, 61].

«**Інтернаціонале**» (італ. **Internazionale Milano Football Club**), «Інтер» – італійський футбольний клуб з міста Мілан. Заснований 9 березня 1908 р. Виступає у вищій італійській лізі («Серія А») у смугастій чорно-синій формі, «нерадзурі», на стадіоні ім. Джузеппе Меацца в Мілані, («Сан-Сіро»), що вміщує 85 955 глядачів. Єдина команда в Італії, яка з дня свого створення не залишала Серію «А» (вищу лігу), попри те, що команда посіла одного разу останнє місце (сезон 1921–1922) (додаток, фото 54) [820].

Досягнення: чемпіон Італії (18): 1910, 1920, 1930, 1938, 1940, 1953, 1954, 1963, 1965, 1966, 1971, 1980, 1989, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, віце-чемпіон (14): 1933, 1934, 1935, 1941, 1949, 1951, 1962, 1964, 1967, 1970, 1993, 1998, 2003, 2011. Володар Кубка Італії (7): 1939, 1978, 1982, 2005, 2006, 2010, 2011, Суперкубка Італії (4): 1989, 2005, 2006, 2008, КЄЧ (1964, 1965), фіналіст (1967, 1972). Переможець Ліги чемпіонів (2010), Кубка УЄФА (1991, 1994, 1998), фіналіст Кубка УЄФА (1997), Міжконтинентального Кубка (1964, 1965). Фіналіст Кубка Мітропи (1933). Чемпіон клубного чемпіонату світу з футболу (2010) [820].

«**Мілан**» (італ. **Associazione Calcio Milan**) – заснований 1899 р., має прізвисько «росонері» (червоно-чорні). Виступають на стадіоні «Сан-Сіро», який вміщує 80018 глядачів. Найбільша перемога 13:0 над «Моденою» (чемпіонат Італії, 4 жовтня 1914 р.), найбільша поразка 0:8 від «Болонії» (5 листопада 1922 р.) [793].

Досягнення: чемпіон Італії (Серія А) (18): 1901, 1906, 1907, 1951, 1955, 1957, 1959, 1962, 1968, 1979, 1988, 1992, 1993, 1994, 1996, 1999, 2004, 2011, віце-чемпіон (14): 1902, 1948, 1950, 1952, 1956, 1961, 1965, 1971, 1972, 1973, 1990, 1991, 2005, 2012, бронзовий призер (18). Володар Кубка Італії з футболу (5): 1967, 1972, 1973, 1977, 2003, фіналіст (6): 1942, 1971, 1975, 1985, 1990, 1998, володар Суперкубка Італії (6 рекорд): 1988, 1992, 1993, 1994, 2004, 2011 [793].

Чемпіон КЄЧ/ЛЧ УЄФА (7): 1963, 1969, 1989, 1990, 1994, 2003, 2007, фіналіст (4): 1958, 1993, 1995, 2005. Володар КВК УЄФА (1968, 1973), фіналіст (1974). Володар Суперкубка УЄФА (5, рекорд): 1989, 1990, 1994, 2003, 2007, фіналіст (1973, 1993); Міжконтинентального кубка (3, рекорд): 1969, 1989, 1990, фіналіст (4): 1963, 1993, 1994, 2003. Чемпіон Клубного чемпіонату світу (2007), Латинського кубку (1951, 1956), фіналіст (1953); володар Кубка Мітропи (1982), трофею Луїджі Берлусконі (12): 1992, 1993, 1994, 1996, 1997, 2002, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011 (додаток, фото 55) [793].

За «Мілан» грали володарі «Золотого м'яча»: Джанні Рівера (1969), Рууд Гулліт (1987), Марко ван Бастен (1988, 1989, 1992), Джордж Веа (1995), Андрій Шевченко (2004), Кака (2007). Найкращими бомбардирами в історії клубу були Гунар Нордаль, 210 голів (1949–1956); Андрій Шевченко, 175 голів (1999–2006, 2008–2009); Джанні Рівера, 164 голи (1960–1979) [793].

ФК «Ліверпуль» (англ. **Liverpool Football Club**) – англійський професійний футбольний клуб з однойменного міста. Засновано 15 березня 1892 р. Команда грає в Прем'єр-лізі. Від часу свого заснування «Ліверпуль» завжди грав на стадіоні «Енфілд» місткістю 45 522 глядачі [865].

«Ліверпуль» виграв 18 чемпіонатів Англії у 1901, 1906, 1922, 1923, 1947, 1964, 1966, 1973, 1976, 1977, 1979, 1980, 1982, 1983, 1984, 1986, 1988, 1990 рр. (рекорд англійських чемпіонатів). Володар Кубка Англії 7 разів (1965, 1974, 1986, 1989, 1992, 2001, 2006), Кубка англійської Ліги 8 разів (1981, 1982, 1983, 1984, 1995, 2001, 2003, 2012), Суперкубка Англії – 15 разів [865].

Клубові також належить англійський рекорд за кількістю виграних європейських титулів. Володар КЄЧ 5 разів (1977, 1978,

1981, 1984, 2005), Кубка УЄФА (1973, 1976, 2001), Суперкубка УЄФА (1977, 2001, 2005) (додаток, фото 56).

У 1986 році клуб виграв дубль: лігу й кубок. Двічі йому вдавалося вигравати три трофеї за сезон: 1984 року – лігу, кубок ліги й кубок європейських чемпіонів, а 2001 – три кубки: кубок Англії, кубок Ліги й кубок УЄФА.

П'ять Кубків європейських чемпіонів – найвище досягнення для англійських клубів, а в Європі «Ліверпуль» відстає лише від мадридського «Реала», в якого 9 таких перемог, і від «Мілана», в якого їх сім. Після п'ятої перемоги в Кубку європейських чемпіонів «Ліверпуль» отримав право на почесну емблему від УЄФА й право залишити кубок у себе назавжди.

Рекорд клубу за кількістю виходів на поле належить Іяну Калегену (848 матчів упродовж 19 сезонів, 1958–1978 рр., зокрема в матчах англійської ліги – 650). У теперішньому складі найчастіше на поле виходив Джеймі Каррагер – 455 (станом на 2.03.2007 р.). Найбільше голів забив Іан Раш (346 у 1980–1996 рр.). Рашу належить також рекорд за кількістю голів, забитих у одному сезоні: 47 у сезоні 1983–1984 рр. У чемпіонатах найбільше голів забив Роджеру Ганту (245, і 41 гол за сезон у чемпіонаті). У сезонах 2007–2008 та 2009–2010 за команду виступав гравець збірної України Андрій Воронін [865].

«Севілья» (ісп. Sevilla FC) – професійний іспанський футбольний клуб з міста Севілья, найстаріший футбольний клуб Іспанії. Заснований 25 січня 1890 р. Стадіон Рамон Санчес Пісхуан (названий на честь колишнього президента клубу) вміщає 45500 глядачів.

«Севілья» – найсильніший клуб в Андалусії та один з найсильніших клубів всього чемпіонату Іспанії. П'ятиразовий володар Кубка УЄФА / Ліги Європи УЄФА та переможець Суперкубка УЄФА [878].

Чемпіон Іспанії (1946 р.), п'ятиразовий володар Кубка Іспанії (1935, 1939, 1948, 2007, 2010), володар Суперкубка Іспанії (2007). П'ятиразовий володар Кубка УЄФА / Ліги Європи (2006, 2007, 2014, 2015, 2016). Володар Суперкубка УЄФА (2006) [878].

Найбільших успіхів команда здобувала під керівництвом тренерів: Рамона Єнсінаса (1933–1936, 1945–1946), Хосе Бранда (1939–1941), Патрісіо Кайседо (1947–1949), Хуанде Рамоса (2005–2007, який пізніше тренував українську команду «Дніпро» (Дніпропетровськ) та Унаї Емері (2013–2016).

У «Севільї» грали такі відомі гравці, як: Дієго Марадона, Дієго Сімеоне, Хав'єр Савіола, Рінат Дасаєв, Даніель Алвес, Крістіан Поульсен, Марсело Отеро, Іван Саморано, Роберт Просінечкі, Давор Шукер, Фредерік Кануте, Сейду Кейта, Івіца Драгутинович, Хосе Антоніо Реес, Антоніо Пуерта, Серхіо Рамос, Олександр Кержаков, Євген Коноплянка [878].

У травні 2016 року в складі команди були воротарі: Серхіо Ріко, Бету, Давід Сорія, захисники: Бенуа Тремулінас, Аділь Рамі (к), Тімоте Колодзейчак, Даніел Каррісу, Федеріко Фасіо, Діогу Фігейраш, Серхіо Ескудеро, Ніколас Пареха, Коке, Маріано Феррейра, Марко Андреоллі, півзахисники: Гжегож Крихов'як, Мікаель Крон-Делі, Вісенте Іборра, Хосе Антоніо Реес, Себастьян Крістофоро, Стівен Н'Зонзі, Евер Банега, Вітоло, Євген Коноплянка, Мар'ян Швед, нападники: Кевін Гамейро, Фернандо Льоренте, Карлос Фернандес, Хуан Муньйос (додаток, фото 57) [878].

«Бока Хуніорс» (ісп. Boca Juniors), або просто «Бока», – аргентинський спортивний клуб, що базується в Ла Боці (одному з районів Буенос-Айреса). Хоча клуб має команди з різних видів спорту, найвідомішою є футбольна команда, що виступає в Прімера дивізіоні (додаток, фото 58) [796].

Клуб заснували 3 квітня 1905 р. п'ятеро італійських іммігрантів. Найзапеклішим суперником «Боки» є «Рівер Плейт», інший клуб із Буенос-Айреса. Протистояння між цими командами називають Суперкласико (ісп. Superclásico), воно є одним із найбільш відомих та принципових в Аргентині та світі, адже ці команди є найпопулярнішими в Аргентині. Домашній стадіон «Боки» імені Альберто Армандо відомий як «Ла Бомбонера». Молодіжна академія клубу виховала багатьох гравців, що заграли на міжнародному рівні – Дієго Марадона, Ніколас Бурдіссо, Карлос Тевес, Евера Банегу, Фернандо Іаго.

Найвідоміші гравці: Франсіско Варальйо (1931–1939 рр.) найкращий бомбардир в історії «Бока Хуніорс», забив 181 гол. Панчо Са (1976–1981 рр.) – володар шести Кубків Лібертадорес, що є світовим рекордом. Уго Орландо Гатті (1976–1989 рр.) (воротар), відбив рекордні для Аргентини 26 пенальті, а також став найстаршим гравцем в історії чемпіонатів Аргентини (грав у віці 44 роки), Дієго Марадона (1981–1982, 1995–1996 та 1997 роки). Карлос Наварро Монтойя (1988–1996 роки) (воротар). Зіграв рекордні 180 матчів поспіль. Клаудіо Каніджа (1995–1996 та 1997–1998 рр.) [796].

«Бока Хуніорс» є одним із найуспішніших клубів Аргентини та світу, маючи в активі 48 офіційних титулів (30 на національному рівні та 18 на міжнародному, що є світовим рекордом, який «Бока» розділяє з італійським «Міланом») [796].

Серед міжнародних трофеїв «Боки» є Міжконтинентальний кубок (1978, 2000, 2003 р.), Кубок Лібертадорес (6) (1977, 1978, 2000, 2001, 2003, 2007), Південноамериканський кубок (2004, 2005), Рекопа Південної Америки (1990, 2005, 2006), Суперкубок Південної Америки (1989), Суперкубок Мастерз (1992), Золотий Кубок Ніколаса Леоза (Copa de Oro (CONMEBOL) Nicolás Leoz) (1993), Кубок Тье та Кубок Слави Кусеньєр. Зазвичай клуб входить до перших 25 клубів у рейтингу IFFHS (який клуб очолював шість разів). Крім того, IFFHS визнала «Боку» найкращим футбольним клубом Південної Америки в першій декаді ХХІ ст. (2001–2010). На сьогодні клуб посідає шосте місце у світі [796].

«Насьйональ» (Монтевідео) (ісп. «Club Nacional de Football») – уругвайський футбольний клуб. Заснований 14 травня 1899 р. Стадіон «Гран Парке Сентраль», вміщує 26 500 глядачів. Чемпіон Уругваю (44 рази). Володар Копа Лібертадорес (1971, 1980, 1988); Міжконтинентального кубка (1971, 1980, 1988), Міжамериканського кубка (1972, 1989) (додаток, фото 59) [805].

Постійним суперником «Насьйоналя» є клуб «Пеньяроль».

Відомі гравці: Еміліо Альварес, Хав'єр Амбройс, Хосе Леандро Андраде, Хуан К. Бланко, Вальдемар Вікторіно, Атіліо Гарсія, Шуберт Гамбетта, Уго де Леон, Луїс Ернесто Кастро, Ектор Кастро, Луїс Кубілья, Хавер Амбройс, Хосе Леандро Андраде, Атіліо Анчета,

Луїс Артіме, Манга, Хуліо Сесар Моралес, Роберто Порта, Анхель Романо, Хосе Сантамарія, Бібіано Сапірайн, Хосе Педро Сеа, трое братів Сеспедес, Альфредо Сібеччі, Ектор Скароне, Роберто Соса, Луїс Убінья, Гільермо Ескалада, Віктор Еспарраго [805].

«**Клуб Атлетіко Пеньяроль**» (Монтевідео) (исп. «**Club Atlético Peñarol**») або просто «**Пеньяроль**» – уругвайський футбольний клуб, заснований 28 вересня 1891 р. Стадіон «Сентенаріо» вміщує 65 235 глядачів [804].

Чемпіон Уругваю 49 разів (1900, 1901, 1905, 1907, 1911, 1918, 1921, 1924, 1926, 1928, 1929, 1932, 1935, 1936, 1937, 1938, 1944, 1945, 1949, 1951, 1953, 1954, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1964, 1965, 1967, 1968, 1973, 1974, 1975, 1978, 1979, 1981, 1982, 1985, 1986, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1999, 2003, 2009–2010, 2012–2013). Володар Копа Лібертадорес (5 разів) (1960, 1961, 1966, 1982, 1987), Міжконтинентального кубка (1961, 1966, 1982), Суперкубка міжконтинентальних чемпіонів (1969) (додаток, фото 60).

Кращий клуб Південної Америки ХХ сторіччя за версією IFFHS. Тренерами клубу були: Хуан Педро Арремон, Хорхе да Сільва, Луїс Кубілья, Сесар Луїс Менотті, Хуан-Альберто Скьяффіно, Оскар Табарес [804].

За рейтингом клубів КОМНЕБОЛ перші місця 2014 р. займають команди «Універсідад де Чилі», «Корінтіанс» Бразилія, «Сантос» Бразилія, «ЛДУ Кіто» Еквадор, «Інтернасьонал» Бразилія [869].

«**Універсідад де Чилі**» (Сантьяго) (исп. **Club Universidad de Chile**) «Сині», «Сови», «Романтики» – чилійський клуб, заснований 24 травня 1927 р. Стадіон «Насьональ» у м. Сантьяго на 67 000 глядачів [899].

«Універсідад де Чилі» (Сантьяго) – чемпіон Чилі 16 разів (1940, 1959, 1962, 1964, 1965, 1967, 1969, 1994, 1995, 1999, 2000, 2004 (Апертура), 2009 (А), 2011 (А), 2011 (Клаусура), 2012 (А). Володар Кубка Чилі (1979, 1998, 2000, 2013). Володар Південноамериканського кубка (2011) (додаток, фото 61) [899].

За клуб виступали знамениті гравці: Кларенс Акунья, Фаустіно Аспрілья, Річард Баес, Едуардо Варгас, Марсело Вега, Маркос

Гонсалес, Рохеліо Дельгадо, Вікторіно, Маурісіо, Карлос Кампос, Давид Пісарро, Дієго Ріварола, Олівера, Хуан Мануель, Хосе Мануель Рохас, Марсело Салас, Артуро Салах, Леонель Санчес, Родріго Мора, Карлос Тапія, Родріго Тельо, Альберто Кінтано, Джонні Еррера, Рональд Фуентес, Мануель Пеллеріні.

Кращі бомбардири: Карлос Кампос (1956–1969) забив 183 гола, Леонель Санчес (1953–1969) – 159 голів, Гонсалес Вера, Педро (1997–2002) – 112 голів, Рубен Маркос (1961–1972) – 102 голи, Марсело Салас (1993–1996; 2005–2008) – 87 голів [899].

«**Корінтіанс Пауліста**» (Сан-Паулу) (порт., англ. **Sport Club Corinthians Paulista**) заснований 1910 р. в м. Сан-Паулу, Бразилія. Стадіон «Пакаембу» вміщує 37 180 глядачів. Від 24 до 33 млн осіб називають себе фанами цього клубу (на 2004 р.), що робить його другим за популярністю в Бразилії після «Фламенго» [807].

Досягнення: переможець клубного чемпіонату світу з футболу (2000, 2012), Кубку Лібертадорес (2012), Рекопи Південної Америки (2013); чемпіон Бразилії (5 разів) 1990, 1998, 1999, 2005, 2011; володар Кубка Бразилії з футболу (1995, 2002, 2009), чемпіон Ліги Паулісти (26 разів) 1914 (ЛПФ), 1916 (ЛПФ), 1922, 1923, 1924, 1928 (АПЕА), 1929 (АПЕА), 1930, 1937, 1938, 1939, 1941, 1951, 1952, 1954, 1977, 1979, 1982, 1983, 1988, 1995, 1997, 1999, 2001, 2003, 2009 (додаток, фото 62) [807].

«**Сантос**» (порт. **Santos Futebol Clube**) – бразильський футбольний клуб з міста Сантос, штат Сан-Паулу. Заснований 1912 р., отримав прізвисько Peixe (Риба), талісманом є кит. Місто Сантос є морським портом. Команда «Сантоса» є рекордсменом з кількості забитих голів в історії футболу (більш ніж 11500). Клуб виграв свій перший турнір штату 1935 р., а потім знову 1955 р. [873].

Гравці «Сантоса» виступають у повністю білій формі, з альтернативним комплектом з чорно-білими вертикальними смугами і чорними шортами. Стадіон «Віла Бельміро» на 21 120 глядачів.

Досягнення: володар Кубка Лібертадорес (1962, 1963, 2011), кубка КОМНЕБОЛ (1998), Міжконтинентального кубка (1962, 1963); чемпіон Бразилії 8 разів (1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1968, 2002, 2004), володар Кубка Бразилії (2010). Чемпіон штату 19 разів

(1935, 1955, 1956, 1958, 1960, 1961, 1962, 1964, 1965, 1967, 1968, 1969, 1973, 1978, 1984, 2006, 2007, 2010, 2011) (додаток, фото 63). У різні часи за «Сантос» виступали Пеле, Елано Блумер, Робінью, Дунга, Неймар [873].

«ЛДУ Кіто» (ісп. Liga Deportiva Universitaria de Quito) – еквадорський футбольний клуб з м. Кіто. Заснований 11 січня 1930 р. Стадіон «Ліга Депортіво Універсітарія» вміщує 55 104 глядачів.

Досягнення: чемпіон Еквадору (10 разів): 1969, 1974, 1975, 1990, 1998, 1999, 2003, 2005, 2007, 2010. Віце-чемпіон Еквадору (1977, 1981, 2008). Володар Кубка Лібертадорес (2008), Південноамериканського кубка (2009), володар Рекопи (2009, 2010) [847].

«Інтернасьйонал» (Порту-Алегрі) (порт. Sport Club Internacional) – бразильський спортивний клуб з міста Порту-Алегрі, штат Ріу-Гранді-ду-Сул був заснований 4 квітня 1909 р. [883].

Футболісти клубу грають у червоних футболках, білих трусах і гетрах, через що команда має прізвисько Colorado (червоні). Клуб є традиційним суперником іншого великого клубу міста «Греміу». Дербі відоме як «Гре-Нал». Домашній стадіон команди відомий як «Гігант на березі річки», або «Бейра-Ріо», на березі річки Гуаїба і вміщує 56 000 глядачів.

Досягнення: чемпіон клубного чемпіонату світу з футболу (2006), володар Кубка Лібертадорес (2006, 2010), фіналіст (1980), Південноамериканський кубок (2008), Рекопа Південної Америки (2007, 2011), чемпіон Бразилії (1975, 1976, 1979), віце-чемпіон (1987, 1988, 2005, 2006, 2009). Володар Кубка Бразилії з футболу (1992), чемпіон штату Ріу-Гранді-ду-Сул 42 рази.

За команду виступали Фалькао, Тезоурінья, Фернандао, Еліас Фігероа, Ларі Пінто, Пауло Сезар Карпежіані, Дунга, Лусіо, Фабіо Рошембак, Бранко, Серхіо Гойкочеа, Клаудіо Тафффарел, Рубен Пас, Дієго Форлан [883].

«Естудіантес» (Ла-Плата) (ісп. Club Estudiantes de La Plata) – аргентинський футбольний клуб з міста Ла-Плата. Заснований 1905 р. Стадіон «Сьюдад де Ла-Плата» на 53000 місць [816].

Досягнення: чемпіони Аргентини до 1930 р. (аматори) (1913). Чемпіони Аргентини після 1930 р. 5 разів: (1967, 1982, 1983, 2006,

2010. Володарі Кубка Лібертадорес (4 рази): 1968, 1969, 1970, 2009; володарі Міжамериканського кубка (1969); Міжконтинентального кубка (1968). Перший клуб, який тричі поспіль вигравав Кубок Лібертадорес (додаток, фото 64) [816].

«Крузейро» (Белу-Орізонті) (порт. Cruzeiro Esporte Clube) – один з найтитолованіших бразильських клубів з міста Белу-Орізонті штату Мінас-Жерайс. Заснований 1921 р. Стадіон «Інdependенсія» вміщує 23 000 глядачів [810].

У рейтингу КОНМЕБОЛ посідає 4 місце. Чотириразовий чемпіон Бразилії. Володар Кубка Бразилії (1966), Серія А (2003, 2013, 2014).

Чемпіон штату Мінас-Жерайс (37): 1926, 1928, 1929, 1930, 1940, 1943, 1944, 1945, 1956, 1959, 1960, 1961, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1984, 1987, 1990, 1992, 1994, 1996, 1997, 1998, 2002 (екстра-чемпіонат), 2003, 2004, 2006, 2008, 2009, 2011, 2014. Володар Кубка Бразилії (нового) (4): 1993, 1996, 2000, 2003. Кубка Сул-Мінас (2001, 2002), Кубка Лібертадорес (1976, 1997), суперкубка Лібертадорес (1991, 1992), Рекопа (1999) [810].

За клуб грали такі відомі футболісти: Алекс, Вандерлей, Вілсон Піацца, Діда, Дірсеу Лопес (забив 224 гола), Донізете, Дуглас, Жаїрзінью, Жералдао, Жералдіно, Жуанзінью, Жуан Карлос, Зе Карлос (зіграв за клуб найбільше 628 матчів), Кріс, Мазінья, Маркос Паулу, Нелінью, Нижінью (207 голів), Нінінью, Палінья, Педро Паулу, Педро Перфумо, Рамірес, Рівалдо, Роберто Батата, Роналдо, Хуан Пабло Сорін, Тостао (забив за клуб найбільше голів – 248), Фонтана, Еванілсон [810].

Контрольні питання

1. Які клуби найчастіше вигравали Міжконтинентальний кубок, а з 2005 року Клубний чемпіонат світу?
2. Найкращі клубні команди Європи за рейтингом УЄФА на 2016 рік.
3. Команда «Реал Мадрид», її досягнення.
4. «Барселона» (Барселона), її досягнення.

5. Досягнення команди «Баварії» (Мюнхен).
6. Досягнення команди «Челсі» (Лондон).
7. Досягнення команди «Атлетико» (Мадрид).
8. Досягнення команди «Бенфіка» (Лісабон).
9. Досягнення команди «ПСЖ» (Париж).
10. Досягнення команди «Ювентус» (Турин).
11. Досягнення команди «Арсенал» (Лондон).
12. Досягнення команди «Борусія Дортмунд».
13. Досягнення команди «Інтернаціонале» Мілан, Італія.
14. Досягнення команди «Мілан» (Мілан).
15. Досягнення команди «Ліверпуль» (Ліверпуль).
16. Досягнення команди «Бока Хуніорс» (Ла Бока, Буенос-Айрес), Аргентина.
17. Досягнення команди «Насьйональ» (Монтевідео), Уругвай.
18. Досягнення команди «Пеньяроль» (Монтевідео), Уругвай.
19. Найкращі клубні команди за рейтингом клубів КОНМЕБОЛ.
20. Досягнення команди «Універсідад де Чилі» (Сантьяго), Чилі.
21. Досягнення команди «Корінтіанс Пауліста» (Сан-Паулу), Бразилія.
22. Досягнення команди «Сантос» (Сантос), Бразилія.
23. Досягнення команди «ЛДУ Кіто» (Кіто), Еквадор.
24. Досягнення команди «Інтернасьйонал» (Порту-Алегрі), Бразилія.
25. Досягнення команди «Естудіантес» (Ла-Плата), Аргентина.
26. Досягнення команди «Крузейро» (Белу-Орізоті), Бразилія.

3.3. Найкращі футболісти в історії футболу. Міжнародна федерація футбольної історії і статистики (IFFHS) до десятки найкращих польових гравців ХХ-го сторіччя зарахувала: бразильця Пеле, нідерландця Йогана Кройфа, німця Франца Беккенбауера, аргентинця, згодом іспанця Альфредо ді Стефано, аргентинця Дієго Марадону; угорця, пізніше іспанця Ференца Пушкаша, француза Мішеля Платіні, бразильця Гаррінчу, португальця Єйсебіо, англійця Бобі Чарльтона [370, 842].

Кращим польовим гравцем ХХ ст. Міжнародна федерація футбольної історії і статистики (IFFHS) назвала Пеле [370, 842].

Пелé (порт. Pelé, справжнє ім'я Едісон Арантес ду Насіменту, порт. Edison Arantes do Nascimento, *23 жовтня 1940 р., м. Трес-Корасоес, штат Мінас-Жерайс, Бразилія) – легендарний бразильський футболіст (зріст 173 см, вага 67 кг), стрибав у висоту на 2 м, пробігав 100 м за 11 с. Єдиний гравець, який тричі вигравав чемпіонат світу з футболу (1958, 1962, 1970), учасник ЧС 1966 р. За кар'єру забив понад 1280 голів, провівши близько 1365 ігор. Наймолодший гравець у фінальному матчі ЧС 1958 р. (17 років і 249 днів). Один з найрезультативніших гравців в історії футболу. Грав за команди «Сантос» (Сан-Паулу, Бразилія); «Космос» (Нью-Йорк, США). У 1957–1971 рр. зіграв 92 матчі за збірну Бразилії. Найкращий бомбардир збірної Бразилії всіх часів – забив 77 голів. Триразовий чемпіон Північноамериканської футбольної ліги. У 1959 р. провів за клуб 100 матчів, забив 126 голів [370, 471, 842, 302].

Серед його досягнень також: чемпіон штату Сан-Паулу (11 разів) (1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1964, 1965, 1967, 1968, 1969, 1973); найкращий бомбардир чемпіонату штату Сан-Паулу (11) (1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1969, 1973); чемпіон турніру Ріо Сан-Паулу (1959, 1963, 1964), найкращий бомбардир Турніру Ріо Сан-Паулу (1963), володар Кубка Бразилії (5 разів) (1961, 1962, 1963, 1964, 1965); Копа Лібертадорес (1962, 1963); Міжконтинентального кубка

(1962, 1963). Чемпіон Північно-Американської футбольної ліги (1977); 2 місце та найкращий бомбардир Копа Америка (1959).

«Якби Пеле не народився людиною, то народився би м'ячем», – сказав Арманду Ногейра, бразильський журналіст [302, 671].

У 1961 році у грі з «Флуміненсе» отримав м'яч у своєму карному майданчику, здійснив сольний прохід, обігравши на шляху всіх гравців команди суперника. На пам'ять про цей випадок на стадіоні «Маракана» встановлено меморіальну табличку. У 1977 р. Пеле офіційно завершив виступи у великому футболі в США. Визнаний найкращим футболістом ХХ ст. за версіями ФІФА та IFFHS [370, 471, 842, 302].

Йоган Кройф (Hendrik Johannes Crujff) «Летючий голландець» (*25 квітня 1947 р., м. Амстердам, Нідерланди – † 24 березня 2016 р., м. Барселона, Іспанія). Нападник, зріст 180 см. Грав у клубах «Аякс» (Нідерланди, у 1964–73, 1981–83 рр., 275 матчів, 204 голи), «Барселона» (Іспанія, 1973–78, 143, 48), «Лос-Анджелес Ацтекс» (США, 1979, 27, 14), «Вашингтон Дипломатс» (США, 1980–81, 32, 12), «Леванте» (Іспанія, 1981, 10, 2), «Фейєноорд» (Нідерланди,

1983–84, 33, 11). У 1966–1977 рр. провів 49 матчів за збірну Нідерландів [370, 671, 809]. Мав прекрасну техніку гри. Забрати у нього м'яч було дуже складно. Ефективно підкручував м'яч зовнішньою стороною стопи. Міцно тримався на ногах, прикриваючи м'яч тулубом, багато й ефективно переміщувався полем. Мав високу швидкість, 30 м з місця пробігав за 3,8 с, раптово змінював напрямок руху. Сучасний футбол, за його словами, «гра на випередження і передбачення» [370, 671, 809].

У складі «Аякса» чемпіон Нідерландів (8): 1966–1968, 1970, 1972, 1973, 1982, 1983 рр. Володар Кубка Нідерландів (1967, 1970, 1971, 1972, 1983), триразовий володар КЄЧ у 1971–1973 рр., фіналіст КЄЧ (1969). Володар Суперкубка УЄФА (1972), Міжконтин-

нентального кубка (1972). Кращий бомбардир чемпіонату Нідерландів (1967, 33 голи, 1972, 25 голів). Чемпіон Іспанії (1974), срібний призер (1976, 1977, 1978), бронзовий призер (1975). Володар Кубка Іспанії (1978). У складі «Фейєноорда» чемпіон (1984) та володар Кубка Нідерландів (1984). Триразовий володар призу кращого гравця Європи «Золотий м'яч» 1971, 1973, 1974 рр. Срібний призер ЧС-1974, бронзовий призер ЧЄ-1976. Як тренер з «Аяксом» срібний призер Нідерландів (1986, 1987) та володар Кубка Голландії (1986, 1987). З «Барселоною» чемпіон Іспанії (1991, 1992, 1993, 1994), срібний призер Іспанії (1989), бронзовий (1990, 1996). Володар Кубка (1990) та Суперкубка Іспанії (1991, 1992, 1994). Володар КВК УЄФА 1987 р. («Аякс»), 1989 р. («Барселона») та КЄЧ 1992 р. («Барселона»). Володар Суперкубка УЄФА (1992). Фіналіст Міжконтинентального Кубку (1992). Міжнародна федерація футбольної історії і статистики назвала його найкращим гравцем Європи ХХ ст., визначивши другим серед найкращих польових гравців світу ХХ ст. [370, 671, 809, 842].

Франц Антон Беккенбауер (Franz Anton Beckenbauer) («Кайзер Франц», *11 вересня 1945 р., м. Мюнхен, Німеччина). Починав як нападник, але незабаром став вільним захисником, який не лише підчищав помилки гравців, але й організовував гру всієї команди (зріст 181 см, вага 75 кг). Грав у клубах «Баварія» і «Гамбург» (Німеччина), «Космос» (США). Провів 103 матчі за збірну Німеччини у 1965–1976 рр. Двічі володар призу «Золотий м'яч» найкращого гравця Європи (1972, 1976) [671, 370, 823]. Володар КВК УЄФА (1967). Триразовий володар КЄЧ (1974, 1975, 1976) та Міжконтинентального кубка 1976 р. П'ятиразовий чемпіон і чотириразовий володар Кубка Німеччини. Чемпіон світу 1974 р., чемпіон Європи 1972 р. Чемпіон світу як тренер збірної Німеччини (1990). IFFHS

визначила Франца Беккенбауера третім номером найкращих польових гравців ХХ ст. [370, 671, 823, 842].

Альфредо Стефано ді Стефано Лауле́ (ісп. Alfredo Stéfano Di Stéfano Laulhé); «Біла стріла», *4 липня 1926 р., Буенос-Айрес, Аргентина – † 7 липня 2014 р., Мадрид, Іспанія). Аргентино-іспанський футболіст італійського походження (зріст 178 см, вага 75 кг), нападник, тренер. Усього в 521 матчі національних чемпіонатів забив 377 голів. Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший іспанський футболіст 50-річчя (1954–2003) [9, 625].

Грав у «Рівер плейт», «Уракан» (Аргентина), «Мільонаріос» (Колумбія), «Реал» (Мадрид), «Еспаньоль» (Іспанія). У 1947–1948 рр. провів 6 матчів у збірній Аргентини, 1951 р. 4 матчі за Колумбію, 1956–1963 – 31 матч за збірну Іспанії. Порівнюють його гру з грою Пеле. Швидкий і результативний нападник у «Рівер плейт» отримав прізвисько «Біла стріла». Найкращий бомбардир чемпіонатів Аргентини (1947), Колумбії (1951, 1952), Іспанії (1954, 1956, 1957, 1958, 1959) [9, 370, 625].

Грав у трьох національних збірних (Аргентини, Колумбії, Іспанії), чемпіон Південної Америки (1947), чемпіон Аргентини (1947), Колумбії (1949, 1951, 1952). Восьмиразовий чемпіон Іспанії, володар Кубка Іспанії. П'ять разів був найкращим бомбардиром Іспанії. П'ятиразовий володар КЄЧ у складі «Реала» (1956–1960), у кожному фінальному матчі забивав гол. У матчах КЄЧ, виступаючи за «Реал», забив 49 голів – найкращий результат турніру. Володар Міжконтинентального кубка (1960). У складі «Реала» провів 510 ігор і забив 418 м'ячів. Його двічі визнавали кращим футболістом Європи і призначали приз «Золотий м'яч» (1957, 1959). Міжнародна федерація футбольної історії і статистики (IFFHS) визнала Альфредо ді Стефано четвертим серед найкращих польових гравців ХХ ст. [9, 370, 625, 842].

Дієго Армандо Марадона (ісп. Diego Armando Maradona, *30 жовтня 1960 р., м. Ланус, Аргентина). Нападник (зріст 167 см). Грав в аргентинських клубах «Аргентінос Хуніорс», «Бока Хуніорс», «Ньюеллз Олд Бойс», іспанських «Барселона», «Севілья»; італійському Наполі [370, 811]. Провів 91 матч за збірну Аргентини. Чемпіон світу (1986) та срібний призер ЧС-1990. Учасник чотирьох чемпіонатів світу. Чемпіон світу і кращий гравець серед юніорів 1979 р.; найкращий гравець Південної Америки 1979 р., 1980 р. Володар Кубка УЕФА 1989 р. Чемпіон Аргентини (1981). Володар Кубка Іспанії (1983), чемпіон Італії (1987, 1990), володар Кубка Італії (1987) та Суперкубка Італії 1990 р. За Інтернет-опитуванням ФІФА про найкращого гравця ХХ ст., Дієго набрав найбільше балів [370, 811]. Проте IFFHS, підсумовуючи опитування тренерів і спортивних журналістів усього світу, надала Д. Марадонні п'яте місце серед кращих футболістів ХХ ст. [370, 842].

Ференц Пущкаш (угор. Purczeld Biró Ferenc, *2 квітня 1927 р., м. Будапешт – † 17 листопада 2006 р., м. Будапешт, Угорщина) – нападник (зріст 172 см, вага 75 кг), угорський та іспанський футболіст і тренер. Грав у клубах «Кишпешт» і «Гонвед» (Угорщина) і «Реал» (Мадрид). Провів 84 матчі за збірну Угорщини у 1945–1956 рр. і 4 матчі за збірну Іспанії у 1961–1962 рр. Нападник, володів потужним ударом і непередбачуваною грою для суперників [370, 646]. Олімпійський чемпіон 1952 р. в Гельсинкі, срібний призер ЧС у Швейцарії 1954 р. Володар КЄЧ у складі «Реала» 1960 р., володар Міжконтинентального кубка (1960). Чемпіон Угорщини, найкращий бомбардир (1948).

П'ятиразовий чемпіон та чотириразовий найкращий бомбардир Іспанії. ФІФА заснувала премію імені Ференца Пушкаша, яку вручають за найгарніший гол. Серед кращих польових гравців ХХ ст. Пушкаш під шостим номером [370, 671, 842, 646].

Мішель Франсуа Платіні (Michel François Platini, *21 червня 1955 р., Жеф, Лотарингія, Франція). Атаквальний півзахисник (зріст 179 см, вага 73 кг). Грав у «Нансі», «Сент-Етьєн» (Франція), «Ювентус» (Турин, Італія). У 1978–1988 рр. провів 72 матчі за збірну Франції, учасник

ЧС 1978, 1982 і 1986 рр. [671, 370, 867].

Володів прекрасною технікою, різаними ударами, гострими пасами. Розумно діяв на полі, організовував командну гру. Чемпіон Європи (1984), найкращий гравець ЧЄ (1984); бронзовий призер ЧС з футболу (1986), четверте місце на ЧС (1982). Володар КВК (1983), КЄЧ (1985), Суперкубка 1985 р., Міжконтинентального кубка 1985 р. в складі «Ювентуса». Чемпіон Франції 1981 р., володар Кубка (1978), футболіст року Франції (1976, 1977); чемпіон Італії (1984, 1986), володар Кубка Італії (1983), найкращий футболіст Італії 1984 р., найкращий бомбардир чемпіонату Італії (1983–1985). За версією «Франс Футбол» найсильніший французький гравець ХХ ст. До 2011 р. був єдиним, хто отримував «Золотий м'яч» три роки поспіль (1983, 1984, 1985) [370, 867]. Серед кращих польових гравців ХХ ст. під сьомим номером [370].

Гаррінча, Мануель (Мане) Франсіско дус Сантус (порт. Manuel (Mané) Francisco dos Santos; *28 жовтня 1933 р., Маже – † 20 січня 1983 р., Ріо-де-Жанейро), прізвисько Гаррінча (Гаррінша). Нападник (зріст 169 см, вага 72 кг). Бразильці вважають його найкращим правим нападником в

історії, другим гравцем після Пеле [370, 885]. Грав у «Ботафого», «Коринтіанс». З 1956 по 1966 рр. виступав за збірну Бразилії. У дитинстві після хвороби у Маноела викривилися ноги, права нога була зігнута всередину і на 6 см довша за ліву. Проте це не зава-

дило йому стати одним з найкращих нападників всіх часів. Володів прекрасною незвичною технікою фінтів, був непередбачуваним на полі. Двічі чемпіон світу (1958, 1962). Визнаний найкращим правим нападником ЧС-1958 у Швеції. Серед кращих польових гравців ХХ ст. під восьмим номером. На стадіоні його імені «Естадіо Мане Гаррінча» у місті Бразилія відбувся фінальний матч ЧС-2014 [313, 370, 885, 842].

Еусебіу (уроджений Еусебіу да Сільва Феррейра, порт. Eusébio da Silva Ferreira; *25 січня 1942 р., Лоренсу-Маркеш, Мозамбик – † 5 січня 2014 р., Лісабон). Португальський футболіст мозамбікського походження (зріст 175 см, вага 73 кг). Більшість кар'єри провів у лісабонській «Бенфіці», забивши понад 700 голів, що є клубним рекордом. У дитячі роки займався баскетболом і легкою атлетикою, мав прекрасну фізичну підготовку, техніку гри, точні удари [817]. Порівняно з Пеле був гравцем більш індивідуального плану, завершував атаки краще, ніж організовував. Грав у клубах «Спортінг Лоренсу-Маркіш» (Мозамбик), «Бенфіка», «Бейра Мар», «Уніан ді Томар» (Португалія), «Род-Айленд Оушнерс», «Бостон Мінітмен», «Лас-Вегас Квіксілверс», «Нью-Джерсі Американз» (США), «Монтеррей» (Мексика), «Торонто Метрос-Кроейша» (Канада). Впродовж 1961–1969 рр. грав у збірній Португалії, де провів 64 матчі [370, 817].

Пеле і Еусебіу, 1962 рік

Лауреат «Золотого м'яча» 1965 р., бронзовий призер і найкращий бомбардир ЧС-1966. Другий найкращий бомбардир збірної Португалії всіх часів – 41 гол у 64 поєдинках. Лауреат ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший португальський футболіст 50-річчя (1954–2003). Володар КЄЧ у складі «Бенфіки» 1962 р., триразовий фіналіст турніру Семиразовий чемпіон Португалії. У 1969 р. травмував коліно, переїхав у США, Мексику, Канаду, згодом повернувся у Португалію. Серед польових гравців ХХ ст. під дев'ятим номером [370, 817, 486, 842].

Сер Роберт «Боббі» Чарлтон (англ. Robert «Bobby» Charlton, *11 жовтня 1937, Асінгтон). Англійський футболіст, нападник (зріст 173 см), футбольний тренер. Як гравець відомий виступами за клуби «Манчестер Юнайтед», «Престон Норд Енд», а також національну збірну Англії [370, 831].

Упродовж 1958–1970 рр. провів 106 матчів за збірну Англії. Лівий крайній, центральний нападник, півзахисник, універсальний гравець, що грав за вимогою командної тактики на будь-якій позиції. Володів серійними фінтами, вивіреними пасами, сильними і точними ударами. Найкращий бомбардир Англії 1958–1959 р. (незважаючи на важкий період в клубі «Манчестер Юнайтед» після мюнхенської авіакатастрофи 6 лютого 1958 р.,

в якій серед 28 загиблих пасажирів, було 8 гравців, 3 керівники «МЮ» та 8 журналістів). Капітан «МЮ» та збірної Англії. Чемпіон світу 1966 р. в Англії, найкращий гравець Європи 1966 р. Володар КЄЧ 1968 р. у складі «Манчестер Юнайтед» [370, 831]. Уведений до переліку «100 найкращих футболістів світу», складеного 2004 р. на прохання ФІФА легендарним Пеле. Міжнародна федерація футболу і статистики зарахувала Бобі Чарльтона до десятки кращих польових гравців ХХ ст. [370, 831, 842].

Валдір Перейра, «Діді», «Чорний принц» (*8 жовтня 1928 р. – 12 травня 2001 р., штат Ріо-де-Жанейро. Опорний півзахисник, організатор атак (зріст 174, вага 68 кг). Грав у бразильських клубах «Ріу-Бранко», «Флуміненсе», «Ботафого», іспанському «Реалі» Мадрид. Упродовж 1952–1962 рр. зіграв 73 матчі за збірну Бразилії, учасник трьох чемпіонатів світу, двічі чемпіон світу (1958, 1962). Основний організатор перемог Бразилії на ЧС-1958 у Швеції, визнаний найкращим футболістом цього ЧС. Чемпіон Панамериканських ігор (1952), володар Кубка європейських чемпіонів (1960), володар Кубка Бразилії (5 разів): 1961, 1962, 1963, 1964, 1965; Кубка Лібертадорес (1962, 1963); Міжконтинентального кубка (1962, 1963). Володів «ювелірним» пасом, з високим коефіцієнтом точності (у фінальному матчі зі збірою Швеції – 100%). Зі слів партнерів міг влучити з будь-якої точки поля м'ячем у монету [71, 370]. Вражав очевидців різаними передачами і ударами. Забив перший гол у матчі-відкритті стадіону «Маракана». Діді приписують винахід удару «сухий лист», яким він нерідко забивав голи. Однак перший гол таким способом забив 1914 р. Рубенс Салес. Як тренер Перейра чемпіон Бразилії (1986, «Сан-Паулу»); чемпіон Японії (1993), вивів збірну Перу у чвертьфінал ЧС-1970. Відомі слова Пеле про Діді: «Я ніколи не буду кращим, ніж він. Він – мій ідол, він хлопець, на якого я дивлюся знизу вгору. Найперші картинки, які я купив, були з його портретом» [370].

Жюст Фонтен (фр. Just Fontaine; *18 серпня 1933 р., Марракеш, Франція), прізвище «Хусто». Один з найкращих футболістів в історії французького футболу. Нападник (зріст 174 см). Грав у клубах «АК Маракеш», «УСМ Касабланка» (Мароко), «Ніцца» і «Реймс» (Франція). У 1956–1960 рр. зіграв 21 матч за збірну Франції. Кращий бомбардир ЧС 1958 р. у Швеції, де забив 13 голів (неперевшений рекорд ЧС) [289, 290]. У 1958 р. – найкращий бомбардир

Франції, забив 34 голи. Грав у парі з Раймоном Копю. Отримавши подвійний перелом ноги 1960 р. у матчі чемпіонату Франції та 1961 р. повторний перелом, за вердиктом лікарів у 28 років завершив кар'єру футболіста [205, 165, 370].

Раймон Копа́ (фр. Raymond Kora, при народженні Роман Копашевський; *13 жовтня 1931 р., м. Не-ле-Мін, департамент

Па-де-Кале, Франція). Французький футболіст польського походження (зріст 169 см). Один з найкращих нападників (правий крайній) у світовому футболі. Невисокий на зріст, дуже швидкісний і різкий, буквально «замучував» захисників суперника фінтами. Одночасно був неймовірно витривалим. Один із найкращих футболістів Європи кінця 1950-х рр. Виступав за клуби «Анже» (фр. Angers) (1949–1951), «Реймс» (1951–1956; 1959–1967), «Реал

Мадрид» (1956–1959) [370, 843, 113]. Триразовий володар КЄЧ у складі «Реала» (1957, 1958, 1959). 1958 р. отримав «Золотий м'яч» найкращого футболіста Європи. У 1952–1962 рр. провів 45 матчів за збірну Франції. Учасник двох чемпіонатів світу (1954, 1958). Бронзовий призер ЧС 1958 в складі збірної Франції. Тричі чемпіон Франції, фіналіст Кубка чемпіонів у складі «Реймса». Двічі чемпіон Іспанії [370, 843, 113].

Франціско Хенто Лопес, або просто Пако Хенто (ісп. Francisco Gento López (Paco Gento); *21 жовтня 1933 р., Гарніко, Кантабрія, Іспанія). Іспанський футболіст, лівий крайній нападник, зріст 170 см, вага 65 кг, володів доброю швидкістю. Грав у іспанських

клубах «Нуева Монтанья», «Астерильо», «Райо Кантабрія», «Расінг»; а за «Реал» (Мадрид) провів 18 сезонів. 12-разовий чемпіон Іспанії, дворазовий володар Кубка Іспанії. Єдиний у світі 6-разовий володар КЄЧ у складі «Реала» (1956–1960, 1966), володар Міжконтинентального кубка 1960 р. Творець перемог «Реала», герой фінальних матчів за Кубок чемпіонів. У 1955–1969 рр. провів 43 гри за збірну Іспанії [370, 829].

«Золотий м'яч» (фр. Ballon d'Or) – нагорода найкращому футболістові Європи, а з 2007 р. нагороджуються найкращі футболісти світу. Від 1956 р. її щороку присуджує французький журнал «France Football». До 1995 р. нагороду давали тільки європейцям, після 1995 отримати приз міг будь-який гравець європейського клубу. 2007 р. серед 50 кандидатів уперше з'явилися представники з позаєвропейських клубів, тож нагорода дійсно стала найпрестижнішою у світі [671, 27].

Щороку «France Football» оприлюднює попередній список 30 футболістів-кандидатів (до 1995 р. списку не було і журналісти могли назвати будь-кого, а в 1995–2006 рр. було 50 кандидатів), з-поміж яких і вибирають переможця. До 2007 року право голосу мали представники лише країн-членів УЄФА. Згодом правила змінили, і відтепер голосують журналісти не лише з країн-членів УЄФА (по одному представникові від кожної країни), а й країн, що хоча б раз виступали на чемпіонаті світу [671, 27]. Голосує лише один представник від країни. Він вибирає 5 футболістів – за перше місце дають 5 очок, за друге – 4, за третє – 3, за четверте – 2 і за п'яте – 1 очко. Потім ці показники додають, і переможцем стає гравець, у якого найбільша сума очок [671, 27].

Улітку 2010 р. за спільним рішенням ФІФА і французького щотижневика «France Football» дві найпрестижніші індивідуальні нагороди у футболі – «Золотий м'яч» і звання гравця року ФІФА –

об'єднали в одну. Новий приз вперше вручено 9 січня 2011 р. гравцеві іспанської «Барселони» – Ліонелю Мессі. Трофей називається Золотий м'яч ФІФА [671, 27, 643].

Володарі «Золотого м'яча» (Ballon d'Or): Стенлі Метьюз (1956), Альфредо ді Стефано (1957, 1959), Раймонд Копа (1958), Луїс Суарес (1960), Омар Сіворі (1961), Йозеф Масопуст (1962), Лев Яшин (1963), Деніс Лоу (1964), Еусебіо (1965), Бобі Чарльтон (1967), Флоріан Альберт (1967), Джордж Бест (1968), Джанні Рівера (1969), Герд Мюллер (1970), Йоган Кройф (1971, 1973, 1974), Франц Беккенбауер (1972, 1976), Олег Блохін (1975), Алан Сімонсен (1977), Кевін Кіган (1978, 1979), Карл-Хайнц Румменіге (1980, 1981), Паоло Россі (1982), Мішель Платіні (1983, 1984, 1985), Ігор Беланов (1986), Рууд Гулліт (1987), Марко Ван Бастен (1988, 1989, 1992), Лотар Маттеус (1990), Жан-П'єр Папен (1991), Роберто Баджо (1993), Христо Стоїчков (1994), Джордж Веа (1995), Матіас Заммер (1996), Роналдо (1997, 2002), Зінедін Зідан (1998), Рівалдо (1999), Луїш Фігу (2000), Майкл Оуен (2001), Павел Недвед (2003), Андрій Шевченко (2004), Роналдіньо (2005), Фабіо Каннаваро (2006), Кака (2007), Кріштіану Роналду (2008, 2014), Ліонель Мессі (2009–2012, 2015) [671, 370, 27, 577].

Стенлі Метьюз (*1 лютого 1915 р., Генлі, Англія – † 23 лютого 2000 р., Сток-он-Трент, Англія) – англійський правий крайній нападник, атакуючий півзахисник (зріст 174 см, вага 69 кг). Грав за «Сток Сіті» (1932–1947, 259 матчів, 51 гол, та 1961–1965, 59, 3), «Блекпул» (1947–1961, 379, 17), всього 697 матчів (71 гол). За збір-

ну Англії – 54 матчі (11 голів) [49, 67, 257, 258]. Один з найвидатніших гравців англійського футболу, став першим футболістом, удостоєним лицарського звання; занесений до Англійської футбольної зали слави у 2002 р. Прославився футбольним довголіттям: дебютувавши за національну збірну Англії у 19-річному віці, виступав за неї впродовж 27 років (до і після II світової вій-

ни), брав участь у ЧС-1950. Останню гру за збірну провів 1957 р., у 42 роки. Перший лауреат «Золотого м'яча» (1956) – титул найкращого футболіста Європи Метьюз отримав у 41-річному віці. Володар Кубка Англії (1953), найкращий футболіст Англії (1948 і 1963). Розширив діапазон дій крайнього нападника – відзначався точними пасами, блискучою технікою і розумними діями на фланзі. До того крайні нападники діяли значно шаблонніше і простіше. Virізнявся великим набором оманних рухів і високою швидкістю. Після його смерті Пеле висловився: «Нас покинула людина, яка навчила нас усіх, як треба грати у футбол...» [370, 577, 857].

Найбільше разів (п'ять) «Золотим м'ячем» володів Ліонель Мессі. Як кращий гравець 2009 р. – «Золотий м'яч УЄФА» і 2010, 2011, 2012, 2015 – «Золотий м'яч ФІФА». Тричі володарями приза були Мішель Платіні, Йоган Кройф, Марко Ван Бастен і Кріштіану Роналду. Двічі найкращими визнавали Альфредо ді Стефано, Франца Беккенбауера, Кевіна Кігана, Карл-Хайнца Румменіге та Роналдо. Найбільше призів «Золотий м'яч» здобували футболісти Німеччини та Нідерландів – по 7 разів, по 5 разів – Франції, Англії, Італії, Бразилії, Аргентини, тричі – гравці України [671, 27, 577].

Серед клубних команд найбільше «Золотим м'ячем» володіли гравці «Барселони» – 9 разів, «Ювентуса» – 7 разів, «Мілана» – 6 разів, «Реала» – 5 разів, міланського «Інтера» – 3 рази, київського «Динамо» – двічі [671, 27, 577].

Герд Мюллер (нім. Gerd Müller, *3 листопада 1945 р., Нердлінген, Німеччина) – німецький нападник (зріст 176 см, вага 80 кг). Грав за «ТВС 1861» Ньордлінген (31 матч, 51 гол), «Баварію» Мюнхен (1965–1979, 453 матчі, 398 голів), «Форт Лодердейл Страйкерс» (1979–1981, 80, 40). Чемпіон Німеччини (4): 1969, 1972, 1973, 1974, володар

Кубка Німеччини (4): 1966, 1967, 1969, 1971. Найрезультативніший бомбардир в історії бундеслиги і «Баварії». Семиразовий найкращий голеадор чемпіонату Німеччини (1967, 1969, 1970, 1972, 1973, 1974, 1978). Щосезону від 1968–1969 до 1977–1978 рр. забивав понад 20 голів. Рекордсмен чемпіонату ФРН за кількістю голів, забитих за один сезон (40). Найкращий футболіст Німеччини (1967, 1969). Володар КВК (1967), КЄЧ (1974, 1975, 1976), Міжконтинентального кубка (1976). Чемпіон світу 1974 р., найкращий бомбардир ЧС-1970. Чемпіон Європи (1972). Удостоєний «Золотого м'яча» (1970), «Золотого бутса» (1970, 1972). 3-тє місце на ЧС-1970. Другий після Мирослава Клозе найкращий бомбардир збірної Німеччини за всі часи (1966–1974, 62 матчі, 68 голів). Найкращий нападник німецького футболу всіх часів, один з найкращих гравців в історії футболу [671, 370, 577].

Кевін Кіган (Кевін Кіган, англ. Kevin Keegan, *14 лютого 1951 р., Армторп, Англія) – англійський нападник (зріст 169 см, вага 73 кг). Упродовж 1971–1984 рр. виступав за «Сканторп Юнайтед» (124 матчі, 18 голів), «Ліверпуль» (230, 68), «Гамбург» (90, 32), «Саутгемптон» (68, 37), «Ньюкасл Юнайтед» (70, 26), за збірну Англії 1973–1982 (63 матчі, 21 гол). У складі «Ліверпуля» володар Кубка англійської ліги (1972), чемпіон Англії (1973, 1976, 1977), володар Суперкубка Англії (1974, 1976). Чемпіон Німеччини у складі «Гамбурга» (1979), двічі володар Кубка УЄФА («Ліверпуль», 1973, 1976); володар КЄЧ (1977). Найкращий футболіст Європи 1978, 1979 рр. Футболіст року в Англії (1976, 1982). Найкращий бомбардир чемпіонату Англії (1981–1982, 26 голів). По завершенні ігрової кар'єри – футбольний тренер. Тренер року в Англії (1996). Зарахований до переліку «100 найкращих футболістів світу», складеного 2004 р. Пеле.

У 2000 р. ввійшов до переліку найкращих польових гравців ХХ ст., складеного IFFHS (займає 38-ме місце серед 50 обраних до переліку футболістів) [370, 27, 577, 814].

Карл-Гайнц Румменігге (нім. Karl-Heinz Rummenigge; *25 вересня 1955 р., м. Ліппштадт, ФРН) – німецький нападник (зріст 182 см, вага 76 кг). У 1979–1989 рр. виступав за «Баварію» Мюнхен (310 матчів, 162 гола) «Інтер» Мілан (64, 24), «Серветт» Женева (50, 34). За збірну Німеччини у 1976–1986 рр. провів 95 матчів, 45 голів. У складі «Баварії» (Мюнхен) чемпіон Німеччини (1980, 1981), володар Кубка Німеччини (1982, 1984), володар КЄЧ (1975, 1976), фіналіст КЄЧ (1982).

Володар Міжконтинентального кубка (1976). У складі збірної Німеччини – срібний призер ЧС (1982, 1986), чемпіон Європи (1980). Двічі визнаний найкращим футболістом Європи – володар «Золотого м'яча» (1980, 1981). Футболіст року в Німеччині (1980), тричі найкращий бомбардир чемпіонату Німеччини (1980, 1981, 1984), найкращий бомбардир чемпіонату Швейцарії (1989). Належить до списку 100 найкращих футболістів ХХ ст. (за версією журналу World Soccer) під номером 35. Входить до списку ФІФА-100 [370, 27, 577, 523].

Лотар Маттеус (нім. Lothar Herbert Matthäus; * 21 березня 1961 р., м. Ерланген, ФРН) – німецький футболіст, захисник та півзахисник (зріст 174 см). Усього за кар'єру впродовж 1979–2000 рр. провів 600 матчів, (161 гол). Грав за «Боруссію» Мюнхенгладбах (1979–1984, 162, 36), «Баварію» Мюнхен (1984–1988, 1992–2000, 322, 64), «Інтер» Мілан (1988–1992, 115, 40), «Нью-Йорк Метростарз» (2000, 16, 0), збірну ФРН (1980–2000, 150, 23). Рекордсмен за кількістю матчів у складі національної збірної Німеччини (150). Учасник п'яти ЧС з футболу (1982, 1986, 1990, 1992, 1998), провів найбільшу кількість матчів (25) у фінальній частині ЧС. Чемпіон світу (1990), чемпіон Європи (1980), семиразовий чемпіон Німеччини (1985,

1986, 1987, 1994, 1997, 1999, 2000), володар Кубка Німеччини (1986, 1998, 2000). Чемпіон Італії (1989). Володар Кубка УЄФА (1991, 1996). Володар «Золотого м'яча» (1990). У 1990 р. став гравцем року в Німеччині та в Європі. Найкращий футболіст за версією журналу «Світовий футбол» (1990). Визнаний ФІФА найкращим гравцем 1991 р. у світі. Належить до списку ФІФА-100. Як тренер чемпіон Сербії і Чорногорії (2003). Упродовж 2001–2011 рр. тренував «Рапід» (Відень), «Партизан» (Белград), збірну Угорщини, «Атлетіко Паранаенсе» (Куритиба, Бразилія), «Ред Булл» (Зальцбург), «Маккабі» (Нетанія, Ізраїль), збірну Болгарії [370, 27, 577].

Марсел «Марко» ван Бастен (нід. Marcel «Marco» van Basten, *31 жовтня 1964 р., м. Утрехт, Нідерланди) – видатний голландський нападник (зріст 188 см, вага 78 кг). Виступав у 1981–1987 рр. за «Аякс» Амстердам (133 матчі, 128 голів), «Мілан» (1987–1993, 58, 24), збірну Нідерландів (1983–1992, 58, 24). Триразовий чемпіон Нідерландів (1982, 1983, 1985), володар Кубка Нідерландів (1983, 1986, 1987). Володар КВК (1987). Триразовий чемпіон Італії (1988, 1992, 1993). Володар КЄЧ (1989, 1990); Суперкубка Європи (1989, 1990); Міжконтинентального Кубка (1989, 1990). Чемпіон Європи (1988); чотириразовий найкращий бомбардир чемпіонату Нідерландів; дворазовий найкращий бомбардир чемпіонату Італії; триразовий володар «Золотого м'яча» кращого гравця Європи (1988, 1989, 1992). Володар титулу найкращого гравця року за версією ФІФА (1992); дворазовий володар титу-

лу найкращого гравця року за версією World Soccer (1988, 1992). Володар «Золотого бутса» УЄФА (1986). Від липня 2004 до липня 2008 р. – головний тренер національної збірної Нідерландів. З липня 2008 до 2009 р. очолював «Аякс» [370, 577, 854, 377].

3.3.1. Найкращі футболісти сучасності

Ліонель Андрес Мессі Куччиттіні (ісп. Lionel Andrés Messi Cuccittini; *24 червня 1987 р., Росаріо, Аргентина) – аргентинський футболіст. Нападник збірної Аргентини та іспанської «Барселони» (зріст 169 см, вага 68 кг). Увійшов до складу символічної збірної

світу за версією ФІФА (9) (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015) [849]. Мессі інколи називають «новим Марадоною» за його технічну гру та високу результативність. Один з найобдарованіших і найталановитіших атаквальних півзахисників сучасності. П'ятиразовий володар титулу найкращого футболіста світу (2009–2012, 2015), найкращий футболіст

Європи 2009 р. за версією France Football. Срібний призер ЧС-2014. Триразовий володар «Золотого бутса» УЄФА (2010, 2012, 2013). Найкращий бомбардир ЛЧ (4 рази) (2008–2009 (9 м'ячів), 2009–2010 (8 м'ячів), 2010–2011 (12 м'ячів), 2011–2012 (14 м'ячів). Найкращий гравець ЧС-2014. Другий футболіст світу 2007, 2008 та 2013 рр. Найкращий гравець Клубного чемпіонату світу з футболу (2009, 2011) [849, 348, 27, 227].

Кріштіану Роналду душ Санташ Авеїру (порт. Cristiano Ronaldo dos Santos Aveiro, *5 лютого 1985 р., Фуншал, Мадейра, Португалія) – португальський футболіст, крайній атаквальний півзахисник збірної Португалії та клубу «Реал Мадрид» (зріст 185 см, вага 80 кг). Володар «Золотого бутса» УЄФА (2008, 2011, 2014). Найкращий футболіст 2013 р. Триразовий володар «Золотого м'яча» ФІФА (2008, 2013, 2014) та «Діамантового м'яча» (2009)

за версією ФІФА (найкращий футболіст світу). Чотири рази ставав другим футболістом світу (2009, 2011, 2012, 2015). Третій футболіст світу 2007 р. Чемпіон Європи 2016 р. та срібний призер 2004 р. у складі збірної Португалії. За 2014 рік 29-річний форвард провів 60 матчів у всіх турнірах і забив 61 гол. З них 5 – головою, 9 – лівою ногою, 46 – «рідною» правою і

один гол п'ятою; 13 голів з пенальті, 18 результативних передач. Також установив новий рекорд результативності (17 голів) в ЛЧ, де тріумфував разом з «Реалом» [872, 226, 213, 311, 186, 227].

Роналду (порт. Ronaldo), справжнє ім'я Роналдо Луїс Назаріу ді Ліма, *22 вересня 1976 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія) – видатний бразильський нападник (зріст 183 см, вага 82 кг). Грав у командах «Крузейру», «ПСВ» Ендховен, «Барселона», «Інтернаціонале», «Реал», «Мілан», «Коринтіана» і збірну Бразилії. Чемпіон світу (1994, 2002), фіналіст чемпіонату світу (1998), экс-рекордсмен за кількістю голів, забитих у фінальних стадіях чемпіонатів світу, – 15 голів. Найкращий гравець світу за версією ФІФА (1996, 1997, 2002), володар «Золотого м'яча» (1997, 2002) [38, 671]. Бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), найкращий в Європі молодий футболіст (Трофей Браво) (1997, 1998), володар Кубка Бразилії (1993), Кубка Голландії (1996), найкращий бомбардир чемпіонату Голландії (1995), КВК (1997), фіналіст Копа Америка (1995), переможець Копа Америка (1997, 1999), найкращий бомбардир Копа Америка (1999), володар Кубка конфедерацій (1997), найкращий футболіст Серії «А» (1998), володар Кубка УЄФА (1998), чемпіон Іспанії (2003), володар Суперкубка Іспанії (1996,

2003), найкращий бомбардир чемпіонату Іспанії (1997, 2002), володар Міжконтинентального кубка (2002) [27, 38, 671, 521].

Павел Нєдвед (чеськ. Pavel Nedvěd, *30 серпня 1972 р., м. Хеб, Чехословаччина) – чеський півзахисник (зріст 177 см, вага 70 кг). У 1991–2009 рр. виступав за клуби «Дукла» (19 матчів, 3 гола), «Спарта» (98, 23), «Лацио» (138, 33), «Ювентус» (151, 31), «Ювентус» (серія «В» 33, 11), «Ювентус» (63, 9), усього 502 матчі, 110 голів). За збірну Чехії зіграв 91 матч (18 голів). Чемпіон Чехословаччини (1993), чемпіон Чехії (1994, 1995), володар Кубка Чехії (1996), володар Кубка Італії (1998, 2000), Суперкубка Італії (1998, 2000, 2002, 2003). Володар КВК (1999), Суперкубка Європи (1999), чемпіон Італії (2000, 2002, 2003). Володар «Золотого м'яча» (2003), найкращий футболіст Серії «А» (2003), найкращий чеський футболіст року (5) (1998, 2000, 2001, 2002, 2003) [39, 27].

Фабіо Каннаваро (*13 вересня 1973 р., м. Неаполь) – італійський футболіст, центральний захисник (зріст 176 см, вага 75 кг), капітан збірної Італії з футболу. Починав кар'єру в «Наполі», 22 лютого 1997 р. дебютував у збірній Італії. Після чемпіонату світу влітку 2006 р. перейшов до мадридського «Реала», 2009 повернувся до «Ювентуса». За збірну Італії у 1997–2010 рр. провів 136 матчів, забив 2 голи. Володар Кубка Італії (1999, 2002), володар Кубка УЄФА (1999). Фіналіст ЧЄ-2000. Чемпіон світу 2006 р., володар «Золотого м'яча» (2006).

Вважається одним з найкращих захисників 1990–2000-х рр. Як асистент головного тренера став чемпіоном ОАЕ з клубом «Аль-Ахлі» (Дубай) (2014) [673, 260, 27].

Мирослав Йозеф Клозе (Miroslav Josef Klose, пол. Mirosław Marian Klose, *9 червня 1978 р., м. Ополе, Польща) – видатний німецький нападник польсько-го походження (зріст 182 см, вага 74 кг). Віце-чемпіон Німеччини («Вердер», 2006), володар Кубка Німецької ліги (2006). Чемпіон Німеччини («Баварія», 2008, 2010), володар Кубка Німеччини (2008, 2010), Суперкубка Німеччини (2010), фіналіст ЛЧ УЄФА (2010).

Володар Кубка Італії (2013). Найвищі досягнення: чемпіон світу з футболу 2014 р., срібний призер ЧС-2002, бронзовий призер ЧС 2006, 2010 рр., срібний призер ЧЄ-2008, бронзовий (2012). Єдиний у світі футболіст, який отримав медалі на чотирьох ЧС (2002, 2006, 2010, 2014). Рекордсмен за найбільшою кількістю голів у фінальних частинах ЧС – 16 голів. Найкращий бомбардир в історії збірної Німеччини (71 гол) [860].

Зінедін Язід Зідан (фр. Zinédine Yazid Zidane, *23 червня 1972 р., м. Марсель) – французький футболіст (зріст 185 см) і тренер, чемпіон світу 1998 р., Європи 2000 р., віце-чемпіон світу 2006 р., володар Міжконтинентального кубка у складі «Ювентуса» (1996) та «Реала» (Мадрид) (2002). Володар «Золотого м'яча» найкращому футболісту Європи 1998 р., «Золотого м'яча» ФІФА найкращому футболісту світу (1998, 2000, 2003), один з найвидатніших футболістів світу кінця ХХ – початку ХХІ ст. Найкращий гравець Європи за останні 50 років (опитування, присвячене ювілею УЄФА) (2004) [27, 577].

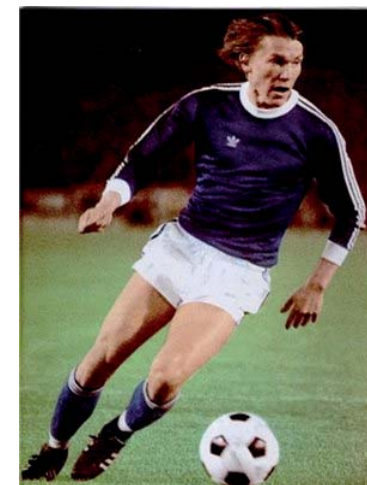

Тьєррі Анрі (фр. Thierry Henry; *17 серпня 1977 р., м. Лез-Юліс, Франція) – французький нападник (зріст 188 см, вага 83 кг). На його рахунок 123 матчі і 51 гол за збірну Франції. Чемпіон світу (1998), чемпіон Європи (2000), Кубка конфедерацій (2003). Чемпіон Англії (2002, 2004), володар Кубка Англії (2002, 2003, 2005),

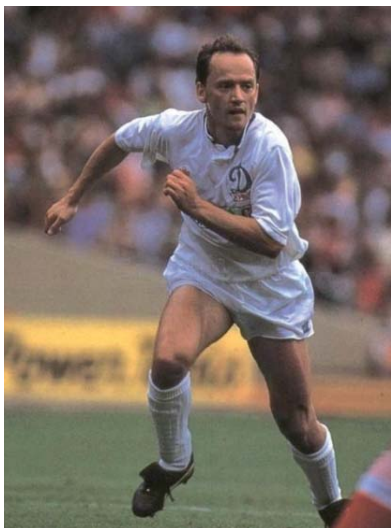
Суперкубка Англії (2002, 2004). З «Барселаною» переможець ЛЧ-2009, Суперкубка УЄФА (2009), клубний чемпіон світу (2009); чемпіон Іспанії (2009, 2010); володар Кубка Іспанії (2009), Суперкубка Іспанії (2009), з «Монако» чемпіон Франції і володар Суперкубка Франції (1997). Французький футболіст року (5 разів): 2000, 2003, 2004, 2005, 2006. Найкращий гравець англійської Прем'єр-ліги (2003, 2004, 2006), володар «Золотого бутса» Європи (2004, 2005). Найкращий бомбардир англійської Прем'єр-ліги (4) (2002, 2004, 2005, 2006). За словами Олега Лужного, що грав з Анрі в лондонському «Арсеналі», єдиний відомий йому футболіст, що стрибає з місця далеко за 3 метри [893, 617].

3.3.2. Найкращі у світі українські футболісти

Блохін Олег Володимирович (*5 листопада 1952 р., м. Київ) – нападник (зріст 180 см, вага 75 кг), український футболіст і тренер. Грав за київське «Динамо» (1969–1988, 432 гри, 211 голів); «Форвертс» (Штайр, Австрія) – (1988–1989, 41, 9); «Аріс» (Лімасол, Кіпр) – (1989–1990, 22, 5). Найрезультативніший бомбардир радянського футболу – 319 голів. Найкращий футболіст Європи 1975 р., володар «Золотого м'яча». Семиразовий чемпіон СРСР,

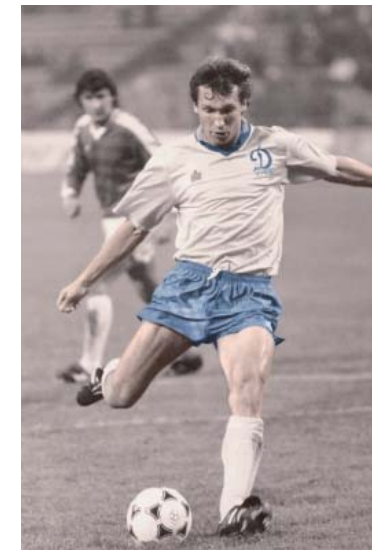
п'ятиразовий володар Кубка СРСР, двічі володар КВК УЄФА (1975, 1986). Рекордсмен збірної СРСР з футболу за кількістю проведених за неї ігор (113) і забитих голів (44) [49, 278, 279, 280]. Бронзовий призер Олімпійських ігор (1972, 1976). Учасник чемпіонатів світу (1982, 1986). Найкращий футболіст СРСР (1973, 1974, 1975), найкращий футболіст України (9 разів), п'ятиразовий найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1972, 1973, 1974, 1975, 1977). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був 15 разів поспіль (13 разів першим). Заслужений майстер спорту СРСР (1975), заслужений тренер України (2005). Перший в українському Клубі бомбардирів Олега Блохіна – 334 голи. Виступав за символічні збірні ФІФА, УЄФА та Європи. Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший український футболіст 50-річчя (1954–2003). Екс-тренер низки грецьких клубів, збірної України, «Москви» та «Динамо» (Київ). Чвертьфіналіст ЧС-2006 як тренер збірної України. З «Олімпіакосом»: друге місце в чемпіонаті Греції (1991, 1992); третє місце (1993); володар Кубка Греції (1992); Суперкубка Греції з футболу (1992). Третє місце в чемпіонаті Греції (1999, з «АЕК»). У рейтингу найкращих тренерів національних збірних за підсумками року (версія IFFHS): 2005 р. – №10, 2006 р. – №8, 2012 р. – №15 [671, 694, 697, 54, 27, 577].

Беланов Ігор Іванович (*25 вересня 1960 р., м. Одеса) – нападник (зріст 174, вага 68 кг). Грав у командах «СКА» (Одеса), «Чорноморець» Одеса (1981–1984, 1995–1996, 119 матчів, 27 голів), «Динамо» Київ (1985–1989, 121, 39), «Борусія» Мюнхенгладбах, Німеччина (1989–1990, 26, 5), «Айнтрахт» Брауншвейг (1991–1995, 67, 21), збірній СРСР (1985–1990, 33, 8). Чемпіон СРСР (1985, 1986), володар Кубка СРСР (1985, 1987, 1990) та Суперкубка СРСР

(1985, 1986). Срібний призер чемпіонату СРСР (1988), бронзовий призер (1989). Віце-чемпіон Європи (1988). Володар КВК (1986). Учасник ЧС-1986. Лауреат «Золотого м'яча» (1986). Заслужений майстер спорту СРСР [671, 27, 31].

Протасов Олег Валерійович (*4 лютого 1964 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, нападник (зріст 185 см, вага 75 кг) та тренер. Заслужений майстер спорту СРСР. За збірну Радянського Союзу провів 68 ігор, забив 29 м'ячів. Другий бомбардир в історії збірної СРСР після Олега Блохіна. Володар «Срібного бутса» (1985). Грав за «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Динамо» (Київ), «Олімпіакос» (Греція), «Гамба» (Осака, Японія), «Верія» (Греція), «Проодефтікі» (Греція) (1998–1999, 28, 5). Чемпіон СРСР (1983, 1990), володар Кубка СРСР (1990), Кубка Греції (1992). Найкращий футболіст СРСР (1987), найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1985, 1987, 1990). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був сім разів (4 рази першим), учасник ЧС 1986 та 1990 рр. Віце-чемпіон Європи (1988). Найкращий бомбардир в історії клубу «Дніпро» (Дніпропетровськ) – 106 голів у 170 іграх, найрезультативніший за сезон – 40 голів у 1985 р. Належить до сотні найуспішніших голеадорів чемпіонату Греції у ХХ ст. (забив 62 голи у 175 поєдинках). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 275 голів. Як тренер «Олімпіакоса» чемпіон Греції 2003 р., срібний призер 2004 р. [492].

Шевченко Андрій Миколайович (*29 вересня 1976 р., с. Двірківщина Яготинського району на Київщині) – нападник (зріст 183 см, вага 72 кг). Виступав за київське «Динамо» (1994–1999, 2009–2012, 172 матчі, 83 голи), «Мілан» (1999–2006, 2008–2009, 226, 127) та лондонський «Челсі» (2006–2009, 48, 9), збірну

України (111 матчів, 48 голів). П'ятиразовий чемпіон (1995, 1996, 1997, 1998, 1999) та володар Кубка (1996, 1998, 1999) й Суперкубка України (2011). Заслужений майстер спорту України від 2003 р. Найкращий футболіст України (6 разів) (1997, 1999, 2000, 2001, 2004, 2005). Чвертьфіналіст ЧС (2006). Володар КЄЧ (2003), Суперкубка УЄФА (2004), Кубка Італії (2003) і Суперкубка Італії (2005), чемпіон Італії (2004), володар Кубка Англії (2007) та англійської ліги

(2007) [49, 282, 283]. Володар «Золотого м'яча» – найкращий футболіст Європи (2004), «Бронзового м'яча» (1999, 2000). Найкращий бомбардир КЄЧ/ЛЧ (тричі): 1999 (11 м'ячів), 2001 (9 м'ячів), 2006 (9 м'ячів). Один з найрезультативніших бомбардирів єврокубкових турнірів (59+7+1). Найкращий футболіст планети за підсумками голосування в Інтернеті вболівальників усього світу (Golden foot) 2005 р. [671, 224, 607, 27].

3.3.3. Найкращі футболістки світу. Першою переможницею FIFA Ballon d'Or і 2010 року стала Марта Віейра да Сілва, яка володіла титулом найкращої футболістки світу п'ять років поспіль від 2006 р. [645].

Марта Віейра да Сілва (порт. Marta Vieira da Silva), або просто Марта (*19 лютого 1986 р., Дос-Ріашус, Бразилія) – бразильська футболістка, нападник (зріст 163 см). Виступала у 2000–2012 рр. за клуби Бразилії, США та Швеції. За збірну Бразилії грала з 2002 р. (72 гри, забила 80 голів). Чемпіон Швеції в складі «Умео» (2005, 2006, 2007, 2008), володар Кубка Швеції (2007), переможець ЛЧ (2004). У складі «Сантос» володар Копа Лібертадорес (2009), Кубка Бразилії (2009). У складі «Голд Прайд» чемпіон США

(2010), у складі «Вестерн Нью-Йорк Флеш» чемпіон США (2011), у складі «Тюресо» чемпіон Швеції (2012). Найкращий бомбардир чемпіонату Швеції (2004, 2005, 2008). У складі збірної Бразилії. срібний призер Олімпійських ігор в Афінах (2004) і Пекіні (2008), срібний призер ЧС-2007; чемпіон Панамериканських ігор (2003, 2007), чемпіон Південної Америки (2003, 2010). Гравець року ФІФА (2006, 2007, 2008, 2009, 2010). Бразильці назвали її: «Пеле у спідниці». Відбитки її ніг прикрасили

Алею слави на стадіоні «Маракана» – першої жінки поряд з прославленими Пеле, Гарінчею, Зіко, Рівалдо та іншими бразильськими футболістами [645, 594].

Бразилійку Марту скинула з футбольного трону 2011 р. японка Хомара Сава (півзахисник японського «Кобе Леонас», чемпіон світу і найкращий бомбардир турніру 2011 р.) [62].

Найкращою футболісткою світу за підсумками 2014 р. ФІФА визнала півзахисницю німецького «Вольфсбурга» Надін Кесслер [425].

Надін Кесслер (Nadine Kessler, *4 квітня 1988, Ландштул, Рейнланд-Пфальц) – німецька футболістка, півзахисник «Вольфсбурга» та збірної Німеччини. Чемпіонка Німеччини (2010, 2011, 2013), володарка Кубка Німеччини 2013 і фіналістка 2008 р. Переможниця ЛЧ (2010, 2013). Чемпіонка Європи (2013), володарка «Золотого м'яча ФІФА» (2014) [425, 274].

Найкращою футболісткою 2015 року визнали капітана жіночої збірної США Карлі Ллойд, яка минулого року стала чемпіонкою світу. У голосуванні вона обійшла японку Айю Міяму та німкеню Селію Шашич [800, 850].

Карлі Анні Ллойд (англ. Carli Anne Lloyd, *16 липня 1982) – американська футболістка, півзахисник (зріст 173 см, вага 72 кг). Виступає за клуб «Х'юстон Даш». За національну збірну США зіграла 211 матчів, забила 79 голів. Чемпіонка Олімпійських ігор (2008, 2012). Чемпіонка світу (2015) та срібна призерка ЧС-2011. Футболістка року в США (2008). Володарка «Золотого м'яча» та «Срібної бутси» ЧС-2015. За версією Women's Sports Foundation, спортсменка року в командних видах спорту (2015). Гравець року ФІФА (2015) [800, 801, 850].

Звичайно, є ще багато видатних футболістів у світі та в Україні, але обсяг посібника обмежений. Про досягнення інших футболістких зірок буде розказано в одному з наступних посібників.

Контрольні питання

1. Назвіть краєвих футболістів світу за версією Міжнародної федерації футбольної історії і статистики (IFFHS).
2. Кому вручали приз «Золотий м'яч»?
3. Кому з українських футболістів вручили приз «Золотий м'яч»?
4. Розкажіть про спортивний шлях трьох із зазначених видатних гравців: Пеле (Едісон Арантес ду Насіменту), Йоган Кройф, Франц Антон Беккенбауер, Альфредо Стефано ді Стефано Лауле; Дієго Армандо Марадона; Ференц Пушкаш; Мішель Франсуа Платіні; Гаррінча (Мануель (Мане) Франсиско дус Сантус); Еусебіу (Еусебіу да Сільва Феррейра); Роберт «Боббі» Чарлтон; Валдір Перейра; Жюст Фонтен; Раймон Копа (Роман Копашевський), Франциско Хенто Лопес (Пако Хенто), Стенлі

Метьюз, Кевін Кіган, Карл-Гайнц Румменігге, Марсел «Марко» ван Бастен, Мессі (Ліонель Андрес Мессі Куччиттіні), Крістіану Роналду (Крістіану Роналду душ Сантуш Авейру), Роналду (Роналдо Луїс Назаріу ді Ліма), Павел Недвед, Фабіо Каннаваро, Мирослав Йозеф Клозе, Тьєррі Анрі, Олег Блохін, Ігор Беланов, Андрій Шевченко, Марта Віейра да Сілва, Надін Кесслер, Карлі Анні Ллойд.

3.4. Найкращі воротарі світу, України. У 2000 р. Міжнародна федерація футбольної історії і статистики (англ. International Federation of Football History & Statistics, IFFHS) організувала вибір «Футболіста сторіччя» (англ. Football Player of the Century). Вибір проведено шляхом опитування журналістів і футбольних ветеранів різних країн [817].

Десятку найкращих воротарів ХХ ст. склали: Лев Яшин (СРСР), Гордон Бенкс (Англія), Діно Дзофф (Італія), Зепп Маєр (Німеччина), Рікардо Самора (Іспанія), Хосе Луїс Чилаверт (Парагвай), Петер Шмейхель (Данія), Пітер Шилтон (Англія), Франтішек Планічка (Чехословаччина), Амадео Карріко (Аргентина) [817, 370].

Найкращі воротарі початку ХХІ ст. (за версією IFFHS): Джанлуїджі Буффон (Італія), Петр Чех (Чехія), Олівер Кан (Німеччина), Ікер Касільяс (Іспанія), Едвін ван дер Сар (Нідерланди), Діда (Бразилія), Олександр Шовковський (Україна) [842, 111].

Лев Яшин (*22 жовтня 1929 р., м. Москва, СРСР – †20 березня 1990 р., м. Москва) – видатний радянський воротар (зріст 184 см, вага 82 кг). Олімпійський чемпіон 1956 р., чемпіон Європи 1960 р., срібний призер ЧС-1964, чемпіон СРСР (5 разів) (1954, 1955, 1957, 1959, 1963), срібний призер чемпіонату

СРСР (6 разів) (1950, 1956, 1958, 1962, 1967, 1970) [336]. Володар кубка СРСР (1953, 1967, 1970), фіналіст Кубку СРСР (1955). Заслужений майстер спорту СРСР (1957), майстер спорту СРСР міжнародного класу, володар «Золотого м'яча» для найкращого футболіста Європи (1963) (перший серед радянських футболістів). За версією IFFHS найкращий воротар в історії футболу. Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший російський футболіст 50-річчя (1954–2003) [111, 331, 842, 370, 671].

Гордон Бенкс (англ. Gordon Banks, *30 грудня 1937 р., Шеффілд) – англійський воротар (зріст 185 см). Відомий виступами за клуби «Лестер Сіті» (293 матчі, пропустив 457 голів) та «Сток Сіті» (194, -204), а також національну збірну Англії (73, -57). Володар Кубка англійської ліги (двічі) з «Лестер Сіті» (1964) та «Сток Сіті» (1972). Чемпіон світу (1966). Офіцер ордена Британської імперії (1970). Футболіст року за версією АФЖ (1972). Увійшов до списку ФІФА 100 (2004). Друге місце у переліку найкращих футбольних воротарів ХХ ст. за версією IFFHS (2000) [792, 144, 111, 370, 671].

Діно Дзофф (італ. Dino Zoff, * 28 лютого 1942 р., Маріандель-Фрьюлі, Італія) – італійський футбольний воротар, тренер. У складі «Ювентуса» чемпіон Італії (6 разів) (1973, 1975, 1977, 1978, 1981, 1982), володар Кубка Італії (1979, 1983), Кубка УЄФА (1977). За збірну Італії зіграв 112 матчів, чемпіон світу (1982) та Європи (1968) [298]. Найстарший гравець у фінальних матчах ЧС (1982 р., мав 40 років і 133 дні). Як тренер «Ювентуса» володар

Кубка Італії (1990), володар Кубка УЄФА (1990). Срібний призер ЧЄ-2000. Найвидатніший італійський футболіст 50-річчя (1954–2003). Внесений до переліку ФІФА 100 та 125 найкращих гравців світу (за версією Пеле). Старший офіцер ордена «За заслуги перед Італійською Республікою» (2000). Кавалер Ордена ФІФА «За заслуги» (1995) [908, 111, 370].

Зепп Майєр (нім. Sepp Maier, *28 лютого 1944 р.) – німецький футболіст, воротар (зріст 183 см, вага 75 кг). Всю ігрову кар'єру провів у «Баварії» (Мюнхен) (473 матчі) та збірній Німеччини (95 матчів). Чемпіон світу (1974), фіналіст ЧС-1966, бронза на ЧС-1970, чемпіон Європи (1972), фіналіст ЧЄ-1976.

Володар КЄЧ (1974, 1975, 1976), КВК (1967), Міжконтинентального кубка (1976), чемпіон Німеччини (5) (1969, 1972, 1973, 1974, 1980), володар Кубка Німеччини (1966, 1967, 1969, 1971), найкращий футболіст Німеччини (1975, 1977, 1978), найкращий воротар Німеччини у ХХ ст. та 4-й у списку найкращих воротарів ХХ ст. у світі (за версією IFFHS) [57, 877].

Рікардо Самора Мартінес (інколи пишуть «Замора»; кат. Ricard Zamora Martínez, ісп. Ricardo Zamora Martínez; *21 січня 1901 р., Барселона – † 7 вересня 1978 р., Барселона) – іспанський воротар (зріст 181 см) і тренер. Грав у 1916–1938 рр. за барселонський «Еспаньйол», «Барселону», «Реал» (Мадрид) і французьку «Ніццу». Дворазовий чемпіон та п'ятиразовий володар Кубка Іспанії. Срібний призер Олімпійських ігор (1920).

Один із найкращих воротарів світу 1920–1930-х рр. Визнаний найкращим іспанським воротарем усіх часів. За версією IFFHS посів 5-те місце серед найсильніших воротарів ХХ ст. На його честь названо нагороду найкращому воротареві іспанської Прімери – «Трофео Самора». У ранзі тренера здобув 2 титули чемпіона Іспанії з «Атлетиком Авіасьйон» (Мадрид), у 1952 р. був головним тренером збірної Іспанії [370, 593].

Джанлуїджі «Джиджи» Буффон (італ. Gianluigi «Gigi» Buffon; *28 січня 1978 р., Каррара, Італія) – італійський воротар (зріст 190 см). Капітан туринського «Ювентуса» та збірної Італії. Чемпіон світу, володар Кубка УЄФА, Кубка та Суперкубка Італії, кількаразовий чемпіон Італії. Буффон

отримував титул найкращого воротаря Серії А рекордну кількість разів – 9. У складі команди «Парми» володар Кубка УЄФА (1999), Кубка Італії (1999), Суперкубка Італії (1999). У складі «Ювентуса» чемпіон Італії (5 разів) (2002, 2003, 2012, 2013, 2014, перемоги «Ювентуса» в чемпіонатах 2005 та 2006 рр. було скасовано), володар Суперкубка Італії (2002, 2003, 2012), фіналіст ЛЧ-2003. У складі збірної чемпіон світу (2006). Срібний призер ЧЄ-2012. Найкращий молодий футболіст Європи (Трофей Браво) (1999). Найкращий воротар (2003), ФІФА 100. Нагорода Яшина (2006). Зіркова збірна ЧС-2006, футболіст року в Європі («Срібний м'яч» 2006). Воротар року в серії А (1999, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2008). Onze d'Or (досконала збірна року, воротар) (2003, 2006). Збірна року УЄФА (2003, 2004, 2006). ФІФПро XI (2006, 2007). Найкращий воротар світу IFFHS (2003, 2004, 2006, 2007). Символічна збірна Євро-2008 [68, 111, 842].

Петр Чех (чеськ. Petr Čech; *20 травня 1982 р., Пльзень, Чехословаччина) – чеський воротар (зріст 196 см, вага 90 кг). Виступав за «Спарту» Прага, «Рен» Рен, лондонський «Челсі» та національ-

ну збірну Чехії (88 матчів). Чемпіон Англії (2005, 2006, 2010), володар Кубка ліги (2005, 2007), володар Кубка Англії (2007, 2009, 2010, 2012), Суперкубка Англії (2005, 2009). Бронзовий призер ЧЄ-2004. Учасник ЧС-2006 та ЧЄ-2008. Переможець ЛЧ-2012, ЛЄ-2013. Найкращий голкіпер ЛЧ (2005, 2007, 2008), футболіст року в Чехії (2005, 2008, 2009).

Володар «Золотого м'яча» Чехії (2005, 2006, 2007, 2008, 2010). Найкращий воротар світу за версією IFFHS (2005). Найкращий воротар Французької ліги (2004). «Золота рукавиця» Прем'єр-ліги (2005, 2010, 2014) [866, 474, 111].

Олівер Кан (нім. Oliver Kahn, *15 червня 1969 р., Карлсруе) – німецький голкіпер (зріст 188 см, вага 87 кг). Найкращий голкіпер світу (1999, 2001, 2002), Європи (1999, 2000, 2001, 2002), Німеччини (2000, 2001) та Бундеслиги (1994, 1997, 1998, 1999, 2001). Найкращий футболіст Німеччини 2001, 2002. Найкращий гравець і голкіпер ЧС-2002. Фіналіст ЧС-2002. Бронзовий призер ЧС-2006. Чемпіон Європи (1996). Восьмиразовий чемпіон Німеччини (1997, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005, 2006, 2008), володар Кубка (6) (1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2008), Суперкубка Німеччини (1997, 1998, 1999, 2003), Кубка ліги (7) (1997, 1998, 1999, 2000, 2004, 2007, 2008). Володар Кубка УЄФА-1996. Переможець ЛЧ УЄФА-2001. Володар Міжконтинентального кубка (2001). Належить до списку ФІФА 100 [603, 111].

Ікер Касільяс Фернандес (ісп. Iker Casillas Fernández, *20 травня 1981 р., Мостолес, Мадрид, Іспанія) – іспанський воротар (зріст 184 см, вага 85 кг). Дебютував з першою командою «Реала» (Мадрид) 1999 р. і продовжував грати в 725 офіційних іграх, ви-

гравши 19 титулів. Зіграв за «Реал» (Мадрид) 510 матчів, «Порту» та національну збірну Іспанії (162 матчі). Чемпіон Іспанії (5) (2001, 2003, 2007, 2008, 2012). Володар Кубка (2011, 2014) та Суперкубка Іспанії (4) (2001, 2003, 2008, 2012). Переможець ЛЧ УЄФА (4) (1998, 2000, 2002, 2014). Володар Суперкубка УЄФА (2002, 2014), Міжконтинентального кубка (2002). Чемпіон Європи (2008, 2012). Чемпіон світу (2010). Найкращий

голкипер світу за версією IFFHS (2008, 2009). Входить до символічної збірної ЧЄ-2008. Найкращий воротар ЧС-2010. Капітан національної збірної Іспанії на ЧЄ-2008, ЧС-2010 та ЧЄ-2012. Найкращий голкіпер світу 2008–2011 рр. за версією IFFHS [269, 836].

Найкращі воротарі України. Найвідомішими воротарями України є: Віктор Банніков («Динамо» Київ), Євген Рудаков («Динамо» Київ), Юрій Дегтерьов («Шахтар» Донецьк), Олександр Ткаченко («Зоря» Ворошиловград), Юрій Роменський («Чорноморець» Одеса, «Динамо» Київ), Віктор Чанов («Динамо» Київ), Михайло Михайлов («Динамо» Київ), Сергій Краковський («Дніпро» Дніпропетровськ, «Динамо» Київ), Олександр Шовковський («Динамо» Київ), Андрій П'ятов («Шахтар» Донецьк), Олександр Горяїнов («Металіст» Харків), Віталій Рева («Динамо» Київ, ЦСКА), Денис Бойко («Динамо» Київ, «Дніпро» Дніпропетровськ), Богдан Шуст («Карпати» Львів, «Шахтар» Донецьк, «Волинь» Луцьк) [111].

Банніков Віктор Максимович (*28 квітня 1938 р., с. Лугини Житомирської обл. – † 25 квітня 2001 р., м. Київ) – воротар (зріст 179 см, вага 73 кг, стрибав у висоту на 1,9 м). Вихованець житомирської заводської команди. Заслужений майстер спорту СРСР. Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968), володар Кубка СРСР (1964, 1966, 1972). «Воротар року» СРСР (1964, 1970). Призер ЧС-1966 (четверте місце). Учасник ЧЄ-1972. Внесений IFFHS до голкіперів, які

відстояли «на 0» найбільшу кількість часу (без перерв) у національних чемпіонатах, під № 19. Відомий воротар і спортивний коментатор Віктор Маслаченко, відповідаючи на запитання про кращого воротаря після Лева Яшина, стверджував: «Найталановитіший воротар «післяяшинської» епохи – Віктор Банніков». Після завершення кар'єри гравця В. Банніков був головним тренером команд «Зоря» (Ворошиловград) (1976), «Спартак» (Житомир) (1977–1978). Перший президент Федерації футболу України (1991–1996) [111, 652, 695, 95].

Рудаков Євген Васильович (*2 січня 1942 р., м. Москва – † 21 грудня 2011 р., м. Київ) – воротар (зріст 190 см, вага 79 кг). Майстер спорту міжнародного класу (1973). Заслужений майстер спорту СРСР (1973). Грав у командах «Торпедо» (Москва), «Суднобудівник» (Миколаїв) (35 матчів, – 51), «Динамо» (Київ) (258 матчів, – 169 голів). Чемпіон СРСР (7 разів) (1966, 1967, 1968, 1971, 1974, 1975, 1977), володар Кубка СРСР (1964, 1966, 1974), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975), володар Суперкубка УЄФА (1975), срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий призер Олімпійських ігор (1972). Найкращий футболіст СРСР (за результатами опитування щотижневика «Футбол-Хоккей») – 1971, триразовий володар призу «Воротар року» імені Лева Яшина (1969, 1971, 1972). Засновник воротарського клубу імені Євгена Рудакова українських воротарів, що зіграли понад 100 матчів на «0» (зіграв 208 матчів на «0») [111, 559, 586].

Дегтерьов Юрій Віталійович (*5 жовтня 1948, Донецьк) – воротар, зріст 182 см, вага 78 кг. Майстер спорту СРСР міжнародного класу (1968). Легенда футбольного клубу «Шахтар» (Донецьк), у складі якого провів всю кар'єру (321 матч). Гравець збірної СРСР

(17 матчів). Досягнення: срібний призер чемпіонату СРСР (1975, 1979), бронзовий призер чемпіонату СРСР (1978), володар Кубка СРСР (1980), фіналіст Кубка СРСР (1978). Найкращий воротар СРСР (1977). У списках «33 найкращі футболісти сезону в СРСР» (5 разів) (першим – 1977 р., другим – 1968, 1976, 1978, 1979 рр.). У списках 33 найкращих футболістів сезону Української РСР (7 разів) (першим – 1977 р. другим – 1968, 1971, 1973, 1974, 1975, 1976 рр.). Член Клубів Євгена Рудакова (148 матчів на «0») та Лева Яшина [111, 164, 184].

Шовковський Олександр Володимирович (*2 січня 1975 р., м. Київ) – український воротар (зріст 191 см, вага 86 кг). Грає за ФК «Динамо» у вищій лізі з 1994 р. (додаток, фото 80). Належить до трійки футболістів, що провели найбільше матчів за збірну України (92 матчі). Один із чотирьох воротарів (разом з Ікером Касільясом, Олівером Каном і Едвіном ван дер Саром), які зіграли

100 та більше матчів у ЛЧ УЄФА. Перший футболіст, який провів понад 100 матчів за українські команди в єврокубках, 33 єврокубкові матчі відстояв «на нуль». Єдиний воротар в історії КЄЧ / ЛЧ УЄФА, який взяв участь у 15 розіграшах турніру. Єдиний

воротар, який на ЧС з футболу не пропустив жодного м'яча в серії післяматчевих пенальті (ЧС-2006). У 1999 р. був номінований на приз «Золотий м'яч». Станом на 19.05.2014 провів у чемпіонатах України, кубках, суперкубках, єврокубках та за збірну України понад 715 матчів (на «0» 349, пропустив 530 голів) [111, 766, 767, 768]. Найкращий голкіпер України 1994, 1997–1999, 2003–2006 та 2011 рр. (опитування «Український футбол»), найкращий гравець України (другий – 1994), (третій – 1999) та (четвертий – 1997, 1998, 2004, 2005). Найкращий гравець України в сезоні 2004–2005 (газета «Команда»). Найкращий воротар України (2011, 2012). У списках 33-х найкращих футболістів України («Команда») (№ 1 – 1999, 2003–2006, 2011; № 2 – 2000, 2007, 2009). Рекордсмен Клубу Євгена Рудакова: 313 матчів на «0». У 1999 р. був номінований на приз «Золотий м'яч». Заслужений майстер спорту України [111, 766, 767, 768].

Гоуп Соло (англ. Норе Solo, *30 липня 1981 р., Річленд, Вашингтон) – американська футболістка, воротар (зріст 175 см, вага 70 кг). Виступала у 2003–2015 рр. за американські футбольні команди, а також за шведський «Коппарбергс» 2004 р. та французький «Ліон» 2005 р. За збірну США з 2000 по 2015 рік зіграла 131 матч. На ЧС-2007 через суперечку з тренером (який не дав змоги зіграти Гоуп у півфіналі і команда прогала), була виключена

зі складу на зібранні команди. Олімпійська чемпіонка 2008 і 2012 рр. Срібна призерка ЧС-2011 та чемпіонка світу 2015 р. Кращий воротар 2009 р. американської професійної жіночої ліги WPS. Визнана кращим воротарем на ЧС-2011 та ЧС-2015. Також володарка кубків «Algarve Cup», що проводить Португалія (2008, 2010, 2011, 2013, 2015); Кубка «Four Nations Tournament» у Китаї (2006, 2007, 2008) та CONCACAF Women's Gold Cup (2006, 2014) [890, 834, 835, 850].

Контрольні питання

1. Назвіть найкращих воротарів ХХ ст. за версією IFFHS.
2. Назвіть найкращих воротарів початку ХХІ ст. за версією IFFHS.
3. Розкажіть про спортивний шлях трьох із зазначених видатних футбольних воротарів: Лев Яшин, Гордон Бенкс, Діно Дзофф, Зепп Майєр, Рікардо Самора Мартінес, Джанлуїджі «Джиджи» Буффон, Петр Чех, Олівер Кан, Євген Рудаков, Віктор Банніков, Юрій Дегтерєв, Олександр Шовковський, Гоуп Соло.

3.5. Видатні футбольні тренери світу, України. 20 кращих тренерів світу за версією Bleacher Report: Юпп Хайнкес, Жозе Моурінью, Вісенте дель Боске, Хосеп Гвардіола, Оттмар Хітцфельд, Луї ван Гал, Марчелло Ліппі, Рафаель Бенітес, Карло Анчелотті, Арсен Венгер, Гус Хіддінк, Луїс Феліпе Сколарі, Юрген Клопп, Мануель Пеллегріні, Фатіх Терім, Мірча Луческу, Антоніо Конте, Марсело Б'елса, Андре Віллаш-Боаш, Лучано Спаллетті [512, 358].

Найбільше потраплянь до фіналу ЧС у Старого Майстра – Вітторіо Поццо, Італія (1934, 1938) [370, 671, 118]; Гельмута Шона, ФРН (1966, 1974); Карлоса Білардо, Аргентина (1986, 1990); Франца Беккенбауера, ФРН (1986, 1990); Маріо Загалло, Бразилія (1970, 1998). Найбільше потраплянь до четвірки найкращих на ЧС у Гельмута Шона (1966, 1970, 1974) і Маріо Загалло (1970, 1974, 1998).

Вітторіо Поццо, (італ. Vittorio Pozzo, *2 березня 1886 р., Турин, Італія – † 21 грудня 1968 р., Турин) – італійський футболіст і тренер, відомий як Старий Майстер (італ. Il Vecchio Maestro). Один з перших теоретиків футбольної стратегії. Багаторічний очільник тренерського штабу національної збірної Італії, з якою працював загалом майже 20 років. У 97 матчах, під керівництвом В. Поццо, Італія перемагала 65 разів [902, 488]. Єдиний тренер, якому вдалося двічі виграти світову футбольну

першість (ЧС 1934 та 1938), а також золото на Олімпійських іграх 1936 р. Володар Кубка Центральної Європи (1927–1930, 1933–1935) [902, 488 118].

Маріо Загалло (порт. Mário Zagallo, *9 серпня 1931 р., Масейо) – бразильський футболіст, лівий півзахисник, тренер. Є першою людиною, що чотири рази (найбільше) ставала чемпіоном світу з футболу: двічі як гравець (1958, 1962) та по одному разу як тренер (1970) і як помічник головного тренера (1994), а також єдиний гравець, який у 10 матчах на чемпіонаті світу здобув 10 перемог [208, 907, 855].

Гельмут Шон (нім. Helmut Schön, *15 вересня 1915 р., м. Дрезден – † 23 лютого 1996, м. Вісбаден, Німеччина) – німецький нападник і футбольний тренер, який як тренер виграв ЧС та ЧЄ (це досягнення повторив іспанець Вісенте Дель Боске). У 1937–1941 рр. провів 16 ігор за збірну Німеччини і забив 17 голів. З командою «Дрезднер СК» був чемпіоном Німеччини під час Другої світової війни (1943, 1944) [611]. Збірна ФРН під його керівництвом здобула друге

місце на ЧС-1966, третє місце на ЧС-1970 і стала чемпіоном світу на ЧС-1974, а також чемпіоном Європи у 1972 р. і віце-чемпіоном Європи у 1976 р. [611, 875, 761].

Карлос Білардо (ісп. Carlos Bilardo, *16 березня 1938 р., Ла-Патерналь) – аргентинський півзахисник (зріст 175 см, вага 67 кг), тренер. Чемпіон Аргентини (двічі) («Сан-Лоренсо», 1959 та «Естудьянтес», 1967, Метрополітано). Володар Кубка Лібертадорес («Естудьянтес», 1968, 1969,

1970). Володар Міжконтинентального кубка з «Естудьянтес» (1968). Як тренер чемпіон Аргентини з «Естудьянтес» (1982). Чемпіон світу на чолі збірної Аргентини (1986). Футбольний тренер року в Південній Америці (1986, 1987) [44, 45].

Юпп (Йозеф) Гайнкес (нім. Josef «Jupp» Heunckes, *9 травня 1945 р., м. Менхенгладбах). Німецький тренер; колишній нападник (зріст 180 см). Грав за «Боруссію» з Менхенгладбаха і «Ганновер 96». Чемпіон світу (1974) і Європи (1972) у складі збірної Західної Німеччини, досяг великих успіхів у складі «Боруссії», зокрема 4 рази став чемпіоном Німеччини і виграв Кубок УЄФА (1975). Тренував багато команд. Найбільших успіхів як тренер досягнув з «Реалом» (Мадрид) та «Баварією» (Мюнхен), з якими здобував перемоги в ЛЧ (відповідно 1998, 2013). Також чемпіон Німеччини з «Баварією» (1989, 1990, 2013), володар Суперкубка Німеччини (1987, 2012), володар Суперкубка Іспанії («Реал», 1997), володар Кубка Інтертото («Шальке 04», 2003, 2004). Тренер року ФІФА (2013) [839, 840].

Оттмар Хітцфельд (нім. Ottmar Hitzfeld; *12 січня 1949 р., Льоррах, Німеччина) – німецький нападник (зріст 176 см, вага 65 кг), тренер. Грав у Швейцарії та Німеччині. З «Базелем» чемпіон Швейцарії (1972, 1973), володар Кубка Швейцарії (1975). Кращий бомбардир чемпіонату Швейцарії (1973, 18 голів). Як тренер володар Кубка Швейцарії (з «Арау», 1985), чемпіон Швейцарії (з «Грассхоппер», 1990, 1991), володар Кубка Швейцарії (з «Грассхоппер», 1989, 1990) та Суперкубка (з «Грассхоппер», 1989). З «Боруссією» (Дортмунд) чемпіон Німеччини (1995, 1996), володар Суперкубка Німеччини (1995, 1996). Переможець ЛЧ УЄФА (1997). З

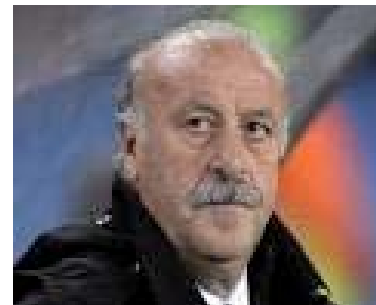

«Баварією» чемпіон Німеччини (5 разів) (1999, 2000, 2001, 2003, 2008), володар Кубка Німеччини (2000, 2003, 2008), переможець ЛЧ УЄФА (2001). Володар Міжконтинентального кубка (2001). Тренер року в Швейцарії (1985). Клубний тренер року у світі за версією IFFHS (1997, 2001). Клубний тренер року за версією УЄФА (2001). Тренер року в Німеччині (2008) [833].

Жозе Маріу душ Санташ Моурінью (порт. José Mário dos Santos Mourinho Félix; *26 січня 1963 р., Сетубал, Португалія) – португальський тренер (зріст 175 см), 2013 р. очолив англійський «Челсі» [202]. Єдиний тренер, який виграв Суперкубок у чотирьох країнах. Тренерські досягнення з «Порту»: чемпіон Португалії (2003, 2004), володар Кубка Португалії (2003), Суперкубка Португалії (2003), чемпіон ЛЧ-2004, володар Кубка УЄФА (2003). З «Челсі»: чемпіон Англії (2005, 2006), володар Кубка Англії (2007), Кубка ліги (2005, 2007), Суперкубка Англії (2007). З «Інтернаціонале» переможець ЛЧ-2010, чемпіон Італії (2009, 2010), володар Кубка Італії (2010), Суперкубка Італії (2008). З «Реалом» (Мадрид) чемпіон Іспанії (2012), володар Кубка Іспанії (2011), Суперкубка Іспанії (2012) [202].

Вісенте Дель Боске (ісп. Vicente del Bosque; *23 грудня 1950 р., м. Саламанка, Іспанія) – футбольний тренер, в минулому успішний гравець (зріст 184 см). Як гравець клубу «Реал» (Мадрид) чемпіон Прімери 5 разів (1975, 1976, 1978, 1979, 1980) і володар Кубка Короля 4 рази (1974, 1975, 1980, 1982). Визнаний тренером року за версією ФІФА (2002). Єдиний тренер світу, який перемагав у ЛЧ (з «Реалом», 2000 і 2002), на ЧС (зі збірною Іспанії, 2010) та ЧЄ (зі збірною Іспанії, 2012) [901, 818].

Сер Александр Чепмен «Алекс» Фергюсон, (англ. Sir Alexander Chapman «Alex» Ferguson, *31 грудня 1941 р., м. Глазго) – шотландський футбольний тренер, колишній нападник, який з 1986 р. тренував англійський клуб Прем'єр-ліги «Манчестер Юнайтед» [638].

Працюючи з «МЮ» 26 років, він перевищив досягнення сера Метта Басбі за тривалістю безперервної роботи з одним клубом (1945–1969). Тренерські досягнення з «Абердином»: чемпіон Прем'єр-дивізіону Футбольної ліги Шотландії (1980, 1984, 1985), воло-

дар Кубка Шотландії (4): 1982, 1983, 1984, 1986, володар Кубка шотландської ліги (1986), переможець КВК (1983), Суперкубку УЄФА (1983). З «МЮ» чемпіон Прем'єр-ліги (13 разів) (1993, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001, 2003, 2007, 2008, 2009, 2011, 2013); Володар Кубка Англії (5 разів) (1990, 1994, 1996, 1999, 2004), володар Кубка Футбольної ліги (1992, 2006, 2009, 2010), володар Суперкубка Англії (10 разів) (1990 (розділений), 1993, 1994, 1996, 1997, 2003, 2007, 2008, 2010, 2011). Переможець ЛЧ УЄФА (1999, 2008), КВК-1991, Суперкубку УЄФА (1991). Володар Міжконтинентального кубка (1999). Переможець клубного ЧС-2008 [638, 7, 639].

Рінус Міхелс (нід. Rinus Michels, *9 лютого 1928 р., м. Амстердам – † 3 березня 2005, Алст) – нідерландський нападник, футбольний тренер. Засновник тактики «тотального футболу», що яскраво проявилася у грі збірної Голландії у 1974 р. Досягнення: чемпіон Нідерландів у складі «Аякса» (Амстердам) (1947, 1957). Як тренер чемпіон Нідерландів (4) з «Аяксом» (1966, 1967, 1968, 1970). Володар Кубка Нідерландів (3): 1967, 1970,

1971. Чемпіон Іспанії, «Барселона» (1974). Володар Кубка Іспанії (1978), Кубка Німеччини, «Кельн» (1983), срібний призер ЧС-1974, чемпіон Європи 1988 (збірна Нідерландів) [414, 415].

Жузеп (Пеп) Гвардіола (кат. Josep Guardiola i Sala, [ʒu'zɛp ɡwardi'ɔlə] – Жузеп Гвардіола-і-Сала, зустрічається написання Хосеп (Пеп) Гвардіола, *18 січня 1971 р., Санпазо, Каталонія, Іспанія). Колишній каталонський, іспанський півзахисник (зріст 180 см, вага 73 кг) грав за «Барселону» (1990–2001, 310 ігор, 16 голів), «Брешію» (2001–2002, 2003, 24 матчі, 3 голи) «Рому», збірну Іспанії (47, 5). Нині футбольний тренер. Чемпіон Іспанії 6 разів (1991, 1992, 1993, 1994, 1998, 1999), володар Кубка Іспанії (1997, 1998), Суперкубка Іспанії 4 рази (1992, 1993, 1995, 1997), КЄЧ (1992), КВК (1997), Суперкубка Європи (1993, 1997). Як тренер виграв чемпіонат Іспанії (2009, 2010, 2011), Кубок Іспанії (2009), ЛЧ УЄФА (2009, 2011), Суперкубок Іспанії (2009), Суперкубок УЄФА (2009, 2011), клубний ЧС (2011). Тренер року ФІФА (2011) [830].

Луїс Енріке (ісп. Luis Enrique, *8 травня 1970 р., Хіхон) – іспанський півзахисник (зріст 180 см), по завершенні ігрової кар'єри футбольний тренер. Виступав за «Спортинг» (Хіхон) (36 матчів, 15 голів), «Реал» Мадрид (157, 14) та «Барселону» (207, 74), а також національну збірну Іспанії (1991–2002, 62 матчі, 12 голів). Головний тренер «Барселони Б» (2008–11), «Роми» (2011–12), «Сельти» (2012–13), «Барселони» з 2014 р.

Олімпійський чемпіон (1992). Володар Кубка Іспанії тричі («Реал Мадрид», 1993), («Барселона», 1997, 1998). Володар Суперкубка Іспанії («Реал Мадрид», 1993, «Барселона», 1996). Чемпіон Іспанії («Реал Мадрид», 1995; «Барселона», 1998, 1999). Володар Кубка Кубків УЄФА («Барселона», 1997). Володар Суперкубка УЄФА («Барселона», 1997). Як тренер з «Барселоною» чемпіон Іспанії (2015), володар Кубка Іспанії (2015), переможець ЛЧ УЄФА (2015), Суперкубка УЄФА (2015) та Клубного ЧС-2015. Визнаний найкращим тренером 2015 р. за версією FIFA [644, 852].

Оглядач сайту ESPN Soccernet Норман Хаббард визначив **найбільш успішних тренерів в історії світового футболу за кількістю завойованих трофеїв**. Високу четверту позицію займає легендарний Валерій Лобановський (28 трофеїв), поступаючись тільки Серу Алексу Фергюсону з «Манчестер Юнайтед» (47 трофеїв) і ще двом шотландським тренерам: Уїллу Мейлі та Біллу Страту – по 30 трофеїв. До найкращих потрапив наставник «Шахтаря» Мірча Луческу, на рахунку якого 21 трофей. У списку також Джон «Джок» Стейн – 26 трофеїв, Джованні Трапаттоні – 24, Вандерлей Люшембурго – 22, ..., Жозе Моурінью – 18, ..., Хосеп Гвардіола – 12 трофеїв [688].

Найкращим чоловічим тренером 2015 р. за версією ФІФА став керманіч «Барселони» Луїс Енріке. Мирон Маркевич серед кращих клубних тренерів 2015 р. на 10-му місці [688].

Видатні тренери України. Варто нагадати, що збірну СРСР, коли вона була учасником ЧС 1982, 1986 рр., тривалий час тренував В. Лобановський. Олімпійська збірна СРСР під його керівництвом стала бронзовим призером футбольного турніру Олімпійських ігор 1976 р., національна – срібним призером ЧЄ 1988 р.

Лобановський Валерій Васильович (*6 січня 1939 р., м. Київ, УРСР – † 13 травня 2002 р., м. Київ, Україна) – видатний український футболіст, нападник (зріст 187, вага 80 кг) та тренер. Валерій Лобановський провів 253 матчі у чемпіонаті СРСР у вищій лізі і забив 71 гол. У київському «Динамо» почав грати в 19 років, провів 144 матчі, забив 42 голи, в одеському «Чорноморці» (59, 15),

у донецькому «Шахтарі» (50, 14) (див. «Динамо» Київ). Багаторічний наставник «Динамо» (Київ). Як тренер: чемпіон СРСР (8 разів) (1974, 1975, 1977, 1980, 1981, 1985, 1986, 1990), володар Кубка (6 разів) (1974, 1978, 1982, 1985, 1987, 1990); бронзовий призер Спартакіади народів СРСР (1979). Тренер збірної України у 2000–2001 рр. Чемпіон України (5 разів) (1997, 1998, 1999, 2000, 2001), володар Кубка України (1998, 1999, 2000). Володар Кубка володарів кубків (1975, 1986), Суперкубка Європи (1975), півфіналіст ліги чемпіонів (1977, 1987, 1999) [671, 771, 351, 353, 518, 519, 67]. Тричі був наставником збірної СРСР (1976, 1983, 1986–90, 77 матчів), з якою став віце-чемпіоном Європи (1988). Учасник ЧС (1986, 1990), бронзовий призер Олімпійського футбольного турніру (1976). Упродовж 1990–1993 рр. працював тренером збірних ОАЕ, у 1994–1996 рр. тренер Кувейту (бронзовий призер Азійських ігор 1994). Кращий тренер 1975 р. у світі (Міжнародна асоціація спортивних журналістів). Тренер року в світі: 1986 р. – друге місце (World Soccer), в Європі 1999 р. – п'яте місце (El País), клубний тренер року (версія IFFHS, 1997 р. – четверте місце; 1998 р. – шосте місце, 1999 р. – дев'яте місце. Тренер сезону в Україні (5 разів) (від 1996–1997 до 1999–2000 та 2001–2002). У 2002 присвоєно (посмертно) звання «Герой України». Стадіон «Динамо», а також один із проспектів у м. Києві назвали на честь Валерія Лобановського [671, 58, 127, 351, 353, 518, 519, 771].

Блохін Олег Володимирович (*5 листопада 1952 р., м. Київ, УРСР). Окрім того, що Олег Блохін був видатним футболістом сучасності, також став тренером високого рівня, досяг успіхів, працюючи з клубними командами та збірною України [53]. У 1990–1993 рр. тренував «Олімпіакос», у 1993–1994 – ПАОК, 1994–1997 – «Іонікос», 1997–1998 – ПАОК, 1998–1999 – АЕК, 2003–2007 – збірну України, 2008–2009 – ФК «Москва», 2011–2012 – збірну України, 2012–2014 – «Динамо» (Київ). Чвертьфіналіст ЧС-2006 – зі збірною України. Друге місце в чемпіонаті Греції (1991, 1992 з «Олімпіакосом»), третє місце (1993, з «Олімпіакосом»), володар Кубка Греції (1992) та Суперкубка Греції (1992, з «Олімпіакосом»). Третє місце в чемпіонаті Греції (1999, з АЕК). У рейтингу IFFHS «Найкращі тренери національних збірних за підсумками року»: 2005 р. – 10-те місце, 2006 р. – 8-ме місце, 2012 р. – 15-те місце [52, 53, 55].

Михайличенко Олексій Олександрович (*30 березня 1963 р., Київ, УРСР) – український футболіст, атакуючий півзахисник, тренер (зріст 186 см, вага 77 кг). Заслужений майстер спорту СРСР. Досягнення гравця: чемпіон СРСР (1985, 1986, 1990), віце-чемпіон СРСР (1988), бронзовий призер (1989) [359]. Володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987, 1990). Чемпіон Італії (1991); чемпіон Шотландії (1992, 1993, 1994, 1995, 1996). Володар Кубка Шотландії (1992, 1993, 1994). Віце-чемпіон Європи (1988). Олімпійський чемпіон (1988). Номінант призу «Золотий м'яч» (1988, четверте місце). Найкращий футболіст

СРСР (1988). Найкращий футболіст УРСР (1987 та 1988). У списку «33 найкращі» – чотири рази (тричі перший). Заслужений тренер України. Як тренер «Динамо» чемпіон України (2003, 2004); віце-чемпіон (2002); володар Кубка України (2003), фіналіст (2002). Володар Суперкубка України (2004). Груповий етап ЛЧ УЄФА (2002–2003, 2003–2004). Тренер сезону в Україні (2002–2003) [399, 413, 82].

Мірча Луческу (рум. Mircea Lucescu; *29 липня 1945 р., м. Бухарест, Румунія) – румунський футболіст і тренер (зріст 177 см, вага 70 кг). Досягнення як гравця: чемпіон Румунії (1971, 1973, 1975, 1977), володар Кубка Румунії (1968), найкращий футболіст Румунії (1969). Тренерські досягнення: чемпіон Румунії (1990, 1999), володар Кубка Румунії (1986, 1990, 1998), чемпіон Туреччини (2002, 2003), володар Суперкубка Європи (2000) [359]. Ставши головним тренером донецького «Шахтаря», М. Луческу першим з іноземних фахівців був удостоєний звання заслуженого тренера України. Очолюючи «Шахтар», виграв 8 чемпіонатів України (2005, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), 5 Кубків України (2004, 2008, 2011, 2012, 2013), 7 Суперкубків України (2005, 2008, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015), Кубок УЄФА (2009) [359, 610].

Маркевич Мирон Богданович (*1 лютого 1951 р., с. Винники Львівської обл.) – український футболіст, тренер, син тренера Богдана Дмитровича Маркевича. Працював тренером у багатьох командах вищої та Прем'єр-ліги України, зокрема «Торпедо» (Луцьк),

«Поділля» (Хмельницький), «Карпати» (Львів) (1992–1995, 1996 (липень) – 1999 (березень), 2003 (серпень) – 2004 (червень), «Кривбас» (Кривий Ріг), «Металург» (Запоріжжя) та «Анжі» (Махачкала, Росія). З липня 2005 р. – наставник харківського «Металіста». Під його керівництвом «Металіст» став п'ятиразовим бронзовим призером чемпіонатів України (2007–2012), у сезоні 2008–2009 потрапив до 1/8 фіналу Кубка УЄФА. Головний тренер національної збірної України (1.02.2010–21.08.2010). Заслужений тренер України. З 26 травня 2014 р. головний тренер команди «Дніпро» (Дніпропетровськ), з якою став фіналістом ЛЄ-2015 [375, 376]. Увійшов до десятки кращих клубних тренерів світу за підсумками 2015 р. за версією IFFHS [310].

Фоменко Михайло Іванович (*19 вересня 1948 р., с. Мала Рибиця Сумської обл.) – український футболіст, захисник і півзахисник (зріст 181 см, вага 72 кг). Відомий виступами за футбольний клуб «Зоря» (Ворошиловград) (1970–1971, 59 ігор, 1 гол), «Динамо» (Київ) (1972–1978, 173). Гравець збірної СРСР (1972–1977, 24 матчі). Заслужений майстер спорту СРСР (1975). Досягнення

гравця: чемпіон СРСР (1974, 1975, 1977), володар Кубка СРСР (1974, 1978), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975), володар Суперкубка УЄФА (1975). У збірній срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий призер Олімпійських ігор (1976). У списках «33 найкращі футболісти сезону СРСР» 6 разів (першим – 1974, 1975, 1976 рр., другим – 1973, 1977 рр., третім – 1972 р.). Як тренер чемпіон України («Динамо» Київ, 1993), володар Кубка України («Динамо» Київ, 1993), фіналіст Кубка України («ЦСКА-Борисфен» Київ, 2001). Заслужений тренер України. Заслужений працівник фізичної культури і спорту України. Головний тренер національної збірної України, яка вийшла до фінальної частини ЧЄ-2016 [669, 670].

Контрольні питання

1. Назвіть 10 кращих тренерів світу за версією *Bleacher Report*.
2. Хто з тренерів здобув найбільше перемог на чемпіонатах світу та потрапив до фіналу ЧС?
3. Тренерський шлях та досягнення Вітторіо Поццо, Маріо Загалло, Гельмута Шона, Карлоса Білардо, Юппа (Йозеф) Гайнкеса, Оттмар Хітцфельд, Жозе Моурінью, Вісенте Дель Боске, сера Александра Чепмена «Алекса» Фергюсона, Рінуса Міхелса, Жузена (Пепа) Гвардіоли, Валерія Лобановського, Олексія Михайличенка, Олега Блохіна, Мірчі Луческу, Мирона Маркевича, Михайла Фоменка.
4. Розкажіть про найуспішніших тренерів світового футболу за кількістю завойованих трофеїв (версія Нормана Хаббарда).
5. Тренери, які очолювали збірну України.

3.6. Найкращі арбітри

Відомі у футбольних колах журналісти газети «Український футбол» Володимир Баняс і Борис Талиновський 2013 р. визначили 10 найкращих арбітрів «усіх часів»: 1. Джон Тейлор (Англія), 2. П'єрлуїджі Коліна (Італія), 3. Артур Елліс (Англія), 4. Шандор Пуль (Угорщина), 5. Кеннет Астон (Англія), 6. Готтфрід Дінст (Швейцарія), 7. Маркус Мерк (Німеччина), 8. Мішель Вотро (Франція), 9. Арнальдо Коельо (Бразилія), 10. Серджо Гонелла (Італія) [25].

Англійські (британські) арбітри завжди вважалися такими, які судять лише за правилами і не піддаються ніяким стороннім чинникам, завжди стоять на боці футбольного закону, дозволяють мужню чоловічу гру, але безжалісно карають за порушення. Їхня участь у найважливіших іграх була запорукою чесного неупередженого арбітражу [25].

Джон Кейт «Джек» Тейлор (*21 квітня 1930 р., Вулверхемптон, Стаффордшир, Англія – †27 липня 2012 р., Шропшир, Англія) – англійський арбітр. Змалку мріяв стати футбольним арбітром. У 28 років він почав обслуговувати матчі першого дивізіону АПЛ.

Відсудив майже 1000 ігор за 33 роки кар'єри, понад сотню в англійській еліті, також більше ста товариських та офіційних ігор у Європі та Америці. Працював на ЧС-66 суддею на лінії (тоді всі мали вміти працювати і в полі, і на лінії), був єдиним головним арбітром від Англії на ЧС-70. Судив фінал ЧС-74, фінал КЄЧ-71, його персонально запрошували до Південної Америки для реферування важливих матчів між збірними. На попередніх дев'яти фінальних матчах ЧС не було призначено жодного пенальті. У десятому матчі Тейлор, не вагаючись, поставив зразу два. Він свистів те, що бачив... Британці вважають його найкращим суддею всіх часів як вдома, так і у світі. У цивільному житті був м'ясником, мав власну крамницю поруч зі стадіоном «Вулверхемптона». Він перший рефері, якого представлено в англійській «Залі футбольної слави». У «Залі слави» ФІФА його прізвище записано з 1999 р. [25, 838].

Артур Едвард Елліс (1914–1999) англійський арбітр, безапелляційний авторитет 50-х років ХХ ст. Дуже рано, у 22 роки, став арбітром у першому англійському дивізіоні. Уперше був арбітром на фіналі Кубка Англії 1952 р. Працював на трьох ЧС: 1950, 1954, 1958 (6 ігор як головний суддя, зокрема на знаменитій «Битві в Берні» – чвертьфіналі ЧС-54 між збірними Бразилії та Угорщини вилучив з поля двох бразильців і капітана угорців). Також сім разів був суддею на лінії, зокрема у вирішальному матчі ЧС-1950 Бразилія – Уругвай, у 1954 р. та 1958 р. У

першому розіграші КЄЧ працював головним арбітром шість разів, зокрема у фіналі між «Реалом» та «Реймсом». Реферував перший фінал ЧЄ-1960. У 1954 р. видав книжку «Навколо світу з свистком», яка принесла йому велику популярність. У 1961 р. написав ще одну під назвою «Фінальний свисток». Упродовж 13 років (1969–1982) працював як рефері в телешоу It's a Knockout, відомому в Європі як «Гра без кордонів» [25, 584].

Кеннет Джордж «Кен» Астон (1915–2001) – англійський арбітр, винахідник жовтих і червоних карток для порушників дисципліни. Склав іспит на право судити футбольні матчі ще 1936 р., але вперше як суддя на лінії з'явився в АПЛ лише 1949 р. Багато років свого життя він «витрапив» на армійську службу, яку завершив у званні підполковника. Фінал Кубка країни обслуговував 1963 р., коли був вже відомим на весь футбольний світ, завдяки грі Чилі – Італія, ЧС-1962, названій «побоїще в Сантьяго», в якій вилучив двох італійців. На трьох ЧС (1966, 1970, 1974) Астон був керівником суддівського корпусу, 8 років очолював суддівський комітет ФІФА.

У 1966 р. у чвертьфіналі ЧС-66 Англія – Аргентина арбітр Крайтлайн не міг 10 хв пояснити капітанові аргентинців Антоніо Раттіну, що вилучає його з поля. Лише за допомогою поліції А. Раттіна вивели. Коли Астон повертався з гри додому в авто і задивився на світлофор, у нього виникла ідея про різнокольорові картки, які внесуть повну ясність у спілкування з порушниками: червона – вилучення, жовта – попередження. Ідея Астона була втілена у світову практику на рівні збірних під час ЧС-1970. У 1997 р. Астон став кавалером ордена Британської імперії [25, 585].

Поряд з англійцями вже багато десятиліть працюють і користуються заслуженою повагою рефері з інших країн – європейських, південноамериканських та інших континентів.

Мішель Вотро (нар. 1945) – французький арбітр. Розпочав судити ще у віці 14 років, у 25 вже працював на іграх першої французької ліги. П'ять разів був арбітром фіналів Кубка Франції – рекорд для цієї країни. Пік кар'єри Вотро прийшовся на 80-ті роки. Він був суддею на ЧС-82 та ЧС-90 (максимум – півфінал ЧС-90 Італія – Аргентина), ЧЄ-84 та ЧЄ-88 (фінал Нідерланди – СРСР), також сенсаційного фіналу КЄЧ-86, коли бу-

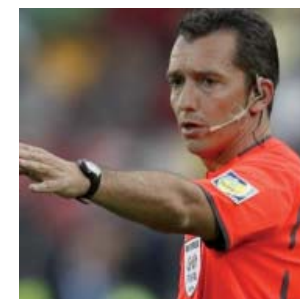
харестський «Стяуа» здолав «Барселону», та одного із двох фіналів КУЄФА-85 між угорським «Відеоном» та мадридським «Реалом». З 1991 р. Вотро очолив технічну комісію з суддівства при французькій федерації, став членом суддівського комітету УЄФА, в якому працював до 2009 р. Його вважають найкращим французьким суддею, кращим за співвітчизників Робера Вурца та Жоеля Кінью. Двічі (1988, 1989) його визнавали кращим рефері світу ХХ ст. і 10 разів, від 1979 до 1989 р. (окрім 1985 р.), найкращим арбітром Франції. М. Вотро – лобіст всіляких технічних нововведень для полегшення і підвищення якості арбітражу. У 2003 р., наприклад, потурбувався, аби в телетрансляції матчу «Марсель» – «Бастія» глядачі могли слухати не тільки коментар, але й перемовини між головним рефері та асистентами [25, 115].

Міжнародна федерація футбольної історії і статистики (IFFHS) визначила рейтинг найкращих арбітрів ХХІ ст.: 1. Маркус Мерк, Німеччина – 135 балів; 2. Хорхе Луїс Ларріонда, Уругвай – 108; 3. Оскар Хуліан Руїс, Колумбія – 104; 4. Франк де Блекере, Бельгія – 98; 5. Массімо Бузакка, Швейцарія – 96; 6. Любош Міхел, Словаччина – 96; 7. П'єрлуїджі Колліна, Італія – 94; 8. Роберто Розетті, Італія – 91; 9. Кім Нільсен, Данія – 84; 10. Ховард Уебб, Англія – 80 [427].

Маркус Мерк (нім. Markus Merk; *15 березня 1962 р., м. Кайзерслаутерн, Німеччина) – німецький футбольний арбітр (зріст 178 см, вага 70 кг), відомий як «Доктор Безжалісний». Арбітр ФІФА з 1 січня 1992 р. до 2008 р. Проводив фінальні турніри ЧС-2002, Олімпійських ігор (1992), Кубок конфедерацій (2003), ЧЄ

Хорхе Луїс Ларріонда Пієтрафеса (ісп. Jorge Luis Larrióna Pietrafesa; *9 березня 1968 р., Монтевідео, Уругвай) – уругвайський футбольний арбітр, відомий жорстким арбітражем, частим використанням червоних карток [871]. Працював на турнірах: Кубок Америки 2001, Кваліфікаційний турнір ЧС-2002 в зонах КОНМЕБОЛ і КОНКАКАФ, Кубок Конфедерацій (2003, 2009); ЧС-2006, 2010; фінали Кубка Лібертадорес (2003, 2005, 2006, 2007), Міжконтинентальний кубок (2004). У 2009 р. був визнаний четвертим арбітром світу за версією IFFHS. Знизив свою репутацію після не зарахованого ним гола, забитого англійцями згідно з правилами, у ворота збірної Німеччини в 1/8 фіналу ЧС-2010 [871].

Оскар Хуліан Руїс Акоста (ісп. Óscar Julián Ruiz Acosta, *1 листопада 1969 р., Віявісенсіо, Колумбія) – арбітр ФІФА, обслуговує міжнародні матчі з 1995 р. Був арбітром матчів кваліфікації та фінальної частини ЧС 2002, 2006, 2010 рр. Також працює юристом. У середньому показував 5,19 жовтої і 0,44 червоної картки за гру, рекорд за гру – 12 жовтих і 1 червона картка (станом на червень 2010 р.) [5].

Франк де Блєкере (нід. Frank De Bleeckere; *1 липня 1966 р.) – бельгійський футбольний арбітр міжнародної категорії (зріст 182 см, вага 70 кг). Судити матчі розпочав 1984 р. Арбітр чемпіонату Бельгії з 1995 р., ФІФА – з 1998 р. Судив матчі Євро-1998 (U-16), ЧС-2003 (U-20), ЧС-2005 (U-17), ЧС-2006, Євро-2008, ЧС-2010. Найкращий арбітр Бельгії в 1999–2003 рр. Розмовляє англійською, нідерландською, французькою, німецькою мовами [162].

Массімо Бузакка (іт. Massimo Busacca; *6 лютого 1969 р., м. Беллінцона, Швейцарія) – футбольний арбітр (зріст 180 см, вага 72 кг). З 1996 р. судить матчі чемпіонату Швейцарії. З 1 січня 1998 р. арбітр ФІФА. Обслуговував матчі ЧС-2006, 2007 – фінал Кубка УЄФА. Володіє італійською, англійською, французькою, німецькою та іспанською мовами. Експерт технічного підкомітету IFAB з правил гри [64].

Любош Міхел (словац. Ľuboš Micheľ; *16 травня 1968 р., Стропков, Словаччина) – футбольний арбітр (зріст 178 см, вага 75 кг) – один з найавторитетніших і найзаслуженіших арбітрів у сучасному футболі. Арбітр ФІФА з 1994 р. Був арбітром на Олімпійських іграх 2000 р. в Сіднеї, на фіналі Кубка конфедерацій 2005 р., 2003 р. на фіналі Кубка УЄФА, 2008 р. на фіналі ЛЧ, обслуговував матчі ЧС-2004, 2008 та ЧС-2006. Вчитель, менеджер. Спілкується англійською,

німецькою, польською і російською мовами. У 2008 р. підписав контракт з ФК «Шахтар», став директором відділу міжнародних змагань [362].

П'єрлуїджі Колліна (італ. Pierluigi Collina; *13 лютого 1960 р., Болонья, Італія) – футбольний суддя, голова комітету арбітрів УЄФА, консультант Італійської асоціації арбітрів, куратор суддівського комітету ФФУ. Найкращий арбітр за версією IFFHS (1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003) та за 25-річчя (1987–2011). Найкращий арбітр

Італії (1997, 1998, 2000, 2002, 2003, 2004, 2005) [287].

За визначенням МФІСФ найкращим арбітром у 2010 і 2013 рр. став англієць Говард Вебб. У 2012 році кращим арбітром визнали Педру Проенса (Португалія), 2011 року – угорця Віктора Кашшаї [140, 419, 642].

Говард Мелтон Вебб (англ. Howard Melton Webb; *14 липня 1971 р., Ротергем, Південний Йоркшир, Англія) – англійський футбольний арбітр, офіцер поліції. З 1996 р. асистент арбітра, згодом головний арбітр в англійській футбольних лігах. У період 2003–2014 рр. судив матчі АПЛ. Упродовж 2005–2014 рр. арбітр ФІФА, обслуговував матчі ЧС-2008, фінал ЛЧ-2010, матч ЧС-2010 між Швейцарією та Іспанією та фінал ЧС-2010 (Нідерланди – Іспанія), матчі ЧС-2012, ЧС-2014. Від 2014 р. працював технічним директором суддівського комітету (англ. Professional Game Match Officials Board) [496].

Найкращими арбітрами 2013 р. були: 1. Говард Вебб (Англія) – 102 бали, 2. Нікола Ріццолі (Італія) – 82, 3. Віктор Кашшаї (Угорщина) – 53, 4. Фелікс Брех (Німеччина) – 42, 5. Джюнейт Чакир (Туреччина) – 40, 6. Бйорн Куйперс (Нідерланди) – 38, 7. Педру Проенса (Португалія) – 35, 8. Равшан Ірматов (Узбекистан) – 29, 9. Карлос Веласко Карбальйо (Іспанія) – 22, 10. Джанлука Роккі (Італія) – 17 балів [140].

Суддівський комітет Міжнародної федерації футболу на матчі ЧС-2014 в Бразилії призначив наступних 25 арбітрів:

– з Азії: Равшан Ірматов (Узбекистан), Ючи Нішимура (Японія), Наваф Шукралла (Бахрейн), Бенджамін Вільямс (Австралія);

– з Африки: Нумандієз Дуге (Кот-д'Івуар), Бакарі Гассама (Гамбія), Джамель Хаймуді (Алжир);

– з Європи: Фелікс Брех (Німеччина), Джюнейт Чакир (Туреччина), Йонас Ерікссон (Швеція), Бьорн Куйперс (Голландія), Мілорад Мажич (Сербія), Педро Олівейра (Португалія), Нікола Ріццолі (Італія), Карлос Веласко Карбальйо (Іспанія), Ховард Вебб (Англія);

– з Океанії: Пітер О'Лірі (Нова Зеландія);

– з Південної Америки: Енріке Оссес (Чилі), Нестор Пітана (Аргентина), Уілмар Ролдан (Колумбія), Сандро Річі (Бразилія), Карлос Віра (Еквадор);

– з Північної Америки та країн Карибського басейну: Жоель Агілар (Сальвадор), Марк Гігер (США), Марко Родрігес (Мексика) [642].

Головними критеріями при відборі арбітрів були їхні особисті дані, розуміння футболу, уміння читати гру й налагоджувати взаємодію всередині суддівської бригади. До початку чемпіонату світу обрана група суддів пройшла три семінари [642].

Найкращі арбітри 2014 р. за даними МФІСФ: 1. Нікола Ріццолі, 2. Говард Вебб, 3. Фелікс Брех, 4. Бйорн Куйперс, 5. Равшан Ірматов, 6. Педру Проенса, 7. Карлос Веласко Карбальйо, 8. Джюнейт Чакир, 9. Мексиканець Марко Антоніо Родрігес Морено, 10. Аргентинець Нестор Фабіан Пітана. Українських арбітрів-чоловіків серед кращих у світі останнім часом немає [140, 419, 642].

Найкращі арбітри 2015 р. за версією МФІСФ: 1. Нікола Ріццолі (Італія), 2. Мартін Аткинсон (Англія), 3. Джюнейт Чакир (Туреччина), 4. Фелікс Брех (Німеччина), 5. Бйорн Куйперс (Нідерланди), 6. Марк Клаттенбург (Англія), 7. Вілмар Ролдан (Колумбія), 8. Йонас Ерікссон (Швеція), 9. Карлос Веласко Карбальйо (Іспанія), 10. Бен Вільямс (Австралія) [892].

А перший рядок у рейтингу кращих арбітрів світу серед жінок за підсумками 2015 р. посіла харків'янка Катерина Монзуль, яка набрала 114 балів [140, 419].

Нікола Ріццолі (італ. Nicola Rizzoli; *5 жовтня 1971 р., Мірандола, Болонья, Італія) – італійський футбольний арбітр (зріст 178 см). Поза футбольною діяльністю – архітектор. Став арбітром італійської Серії А 2002 р., у 2007 р. – арбітром ФІФА і вже 2009 р. обслуговував матчі групового етапу ЛЧ. На належному рівні провів як арбітр фінали ЛЄ-2010 та ЛЧ-2013. Судив матчі ЧЄ-2012 в Польщі та Україні та ЧС-2014 в Бразилії [824].

Відомі колишні арбітри та асистенти арбітрів в Україні: Микола Блакін, Микола Кірсанов, Олександр Цаповецький, Юрій Сергієнко, Михайло Кусень, Костянтин Віхров, Мирослав Ступар, Олександр Теметєв, Петро Кобичик, Сергій Татулян, Ігор Дутко, Віктор Зв'ягінцев, В'ячеслав Чекас, Сергій Шебек, Володимир Петров, Василь Мельничук, Віталій Зв'ягінцев, Віктор Дердо, Анатолій Олійник, Ігор Лавров, Юрій Власенко, Юрій Буренко, Олександр Козаченко, Ярослав Грисьо, Михайло Овчар, Олександр Журба, Ярослав Лемех, Олександр Бринза, Олександр Огерчук, Роман Зань, Віктор Шаленко, Володимир Воргуль, Ігор Хіблін, Сергій Задіран, Ігор Покідько, Євген Венгер, Олександр Гордієнко, Євген Канана, Тарас Клим, Олександр Тютюн, Андрій Шандор, Віталій Пономарьов, Андрій та Едуард Валенки, Вадим Шевченко, Ігор Ярменчук, Орест Шмигельський, Олег Орехов, Олександр Шамич [541, 298, 13, 26, 247].

Кусень Михайло Павлович (*13 вересня 1938 р., м. Львів) – український футбольний арбітр і функціонер. Суддя всесоюзної категорії (1972), обслуговував ігри вищої ліги СРСР, представляв м. Львів. Належав до списку найкращих арбітрів СРСР (1975, 1977 і 1978 рр.). Начальник команди «Карпати» (Львів) у 1979 і 1981 рр. Голова Федерації футболу Львівщини (1992–1997). Віце-президент ФФУ (1995–1996) [476].

Ступар Мирослав Іванович (*27 серпня 1941 р., м. Івано-Франківськ) – український футболіст, воротар, арбітр. Виступав у 1959–1969 рр. за «Спартак» (Станіслав, тепер Івано-Франківськ), «Волинь» (Луцьк), «Динамо» (Хмельницький). Арбітр вищої ліги СРСР (1973–1991, 156 ігор), арбітр ФІФА (1977–1982). Єдиний український арбітр у СРСР, який судив матч фінальної частини ЧС-1982 (Франція – Кувейт, 4:1), учасник Олімпійських ігор 1980 р. Член суддівського комітету, інспектор комітету арбітрів ФФУ [583].

Першу десятку арбітрів за кількістю проведених ігор в УПЛ очолює Сергій Шебек (табл. 3.2).

Сергій Шебек (*14 червня 1960 р., м. Київ) – український футбольний суддя (1992–2009). Арбітр ФІФА (2000–2009). Рекордсмен українського найвищого дивізіону за кількістю проведених ігор – 226 матчів [758].

Таблиця 3.2

Арбітри з найбільшою кількістю ігор (станом на 2012 рік)

Місце	Арбітр	Роки	Кількість матчів
1	Сергій Шебек	1992–2009	226
2	Василь Мельничук	1992–2006	190
3	Ігор Іщенко	1995–2012	187
4	Віталій Годулян	1997–2012	178
5	Ігор Ярменчук	1992–2006	168
6	Андрій Шандор	1999–2012	149
7	Валерій Онуфер	1992–2003	142
8	Сергій Татулян	1992–2002	138
9	Сергій Дзюба	1992–2005	136
10	Анатолій Жосан	1995–2008	134

Примітка. І. Іщенко, В. Годулян продовжують проводити арбітраж матчів [13].

Мельничук Василь Григорович (*18 лютого 1957 р.). Спеціальність інженер-будівельник, працював у будівельних організаціях Сімферополя. Від 1976 до 1984 р. – арбітр колективів фізкультури, юнацьких змагань; 1984–1991 рр. – арбітр другої ліги СРСР, перехідної ліги, асистент арбітра першої ліги СРСР; 1992–2005 рр. – арбітр вищої ліги України. Арбітр фіналів Кубка України 1998, 2001, 2002 рр. Арбітр ФІФА 1993–2002 рр. Кращий арбітр України (2000, 2001, 2002). Від 2000 р. – голова Федерації футболу Сімферополя; з 2009 р. інспектор вищої та Прем'єр-ліги України; від 2011 р. – суддівський спостерігач УЄФА [247].

Іщенко Ігор Григорович (*21 лютого 1967 р., м. Київ) – український футбольний арбітр (зріст 185 см, вага 81 кг). Почав суддівську кар'єру в 1989 р., арбітром другої ліги став від 1990 р., першої ліги від 1992 р., вищої ліги ЧУ від 1995 р. Арбітр ФІФА з 2000 р. Найкращий футбольний арбітр України сезонів 2003–2004, 2005–2006 і 2008–2009 рр. за версією газети «Команда». Судив відбіркові матчі ЧС-2010 (додаток, фото 70) [298, 247].

Шандор Андрій Арпадович (*5 січня 1966 р., м. Львів) – український футбольний суддя (зріст 177 см, вага 81 кг). Обслуговував місцеві змагання з 1992 р., аматорів України з 1993 р. Арбітр другої ліги з 1995 р., першої ліги з 1998 р., вищої ліги України (2000–2012 рр.). Арбітр ФІФА. Заступник голови Федерації футболу Львівщини. Найкращий футбольний арбітр України 2002–2003, 2004–2005 і 2006–2007 рр. за версією газети «Команда», та 2008–2009 за версією Прем'єр-ліги. Працює на викладацькій роботі [247] (додаток, фото 71).

В Україні у 2014 р. арбітрами ФІФА були Абдула Анатолій, Арановський Євген, Бойко Сергій, Дердо Олександр, Жабченко Анатолій, Зора Катерина, Козик Ярослав, Можаровський Юрій, Монзуль Катерина, Тельбух Людмила [298, 758].

Юрій Можаровський (*2 жовтня 1976 р., м. Львів) – арбітр (зріст 181 см, вага 79 кг). Освіта – вища, закінчив ЛДУФК. Суддівська кар'єра: 1995–1996 – регіональні змагання; 1996–1999 – ДЮФЛ та аматори України; 1999–2003 – друга ліга; 2003–2006 – перша ліга; від 2007-го – арбітр Прем'єр-ліги. Арбітр ФІФА – від 2011 р. [417].

Юрій Можаровський (у центрі)

Анатолій Абдула (*12 листопада 1976 р., м. Харків) – арбітр (зріст 180 см, вага 82 кг). Освіта вища, закінчив ХДАФК. Суддівська кар'єра: 1999–2001 – регіональні змагання; 2001–2004 – ДЮФЛ та аматори України; 2004–2006 – друга ліга; 2006–2008 – перша ліга; від 2008 р. арбітр Прем'єр-ліги (додаток, фото 74) [1].

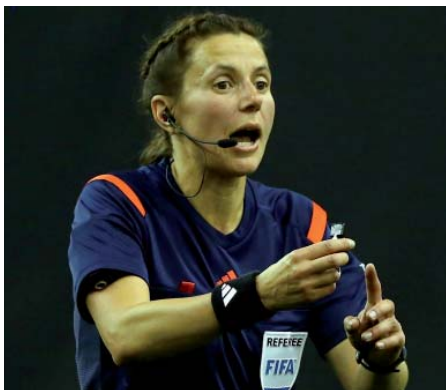
Віталій
Годулян
(у центрі)

Віталій Годулян (*18 вересня 1968 р., м. Одеса) – арбітр (зріст 184 см, вага 82 кг). Освіта вища. Суддівська кар'єра: 1986–1989 – регіональні змагання; 1989–1992 – ДЮФЛ та аматори України; 1992–1995 – друга ліга; 1995–1998 – перша; від 1998 р. – арбітр Прем'єр-ліги [141].

Бойко Сергій Миколайович (*30 червня 1977 р., м. Білгород-Дністровський Одеської обл.) – український футбольний арбітр (зріст 182 см, вага 76 кг). Від 2008 проводить ігри Прем'єр-ліги, від 2011 р. – арбітр ФІФА (перша група). Працював на молодіжному ЧЄ-2013, на матчах кваліфікаційних раундів до ЧС-2014 (Швеція – Казахстан, 11.09.12) та ЧЄ-2016 (Грузія – Гібралтар, 8.10.15) і на єврокубкових матчах [59].

Міжнародна федерація футбольної історії та статистики визначила топ-10 кращих арбітрів жінок 2015 року: Катерина Монзуль (Україна) – 114 балів; Бібіана Штайнхаус (Німеччина) – 35 балів; Естер Стаублі (Швейцарія) – 34 балів; Анна Марі Кейлі (Нова Зеландія) – 25 балів; Кароліна Вітулано (Італія) – 22 балів; Пернілла Ларссон (Швеція) – 20 балів; Керол Енн Ченард (Канада) – 15 балів; Теодора Албон (Румунія) – 15 балів; Яна Адамкова (Чехія) – 13 балів; Клаудія Умпьєрез (Уругвай) – 12 балів [418].

Катерина Монзуль (*5 липня 1981, м. Харків) – український футбольний рефері. За підсумками 2015 р. посіла перший рядок у щорічному рейтингу кращих арбітрів світу серед жінок, випередивши на 79 балів німкеню Бібіану Штайнхаус, переможницю двох попередніх опитувань. Перевагу харків'янці віддали футбольні фахівці

50 країн світу. У своїй міжнародній кар'єрі (від 2004 р.) Катерина Монзуль провела понад 60 матчів. У 2014 р. вона посіла друге місце у рейтингу ФІФА, набравши 58 балів. У тому році, зокрема, була арбітром на жіночому ЧС в Канаді та у фінальній грі жіночої ЛЧ УЄФА. У липні 2015 року п. Катерина була головним арбітром у фіналі жіночого чемпіонату світу та жіночої ліги чемпіонів УЄФА. 3 квітня 2016 дебютувала в Прем'єр-лізі матчем «Волинь» – «Чорноморець». Увійшла до історії українського футболу як перша жінка – головний арбітр матчу прем'єр-ліги України серед чоловіків. У березні 2016 р. увійшла до виконкому ФФУ (додаток, фото 72) [418, 419].

Футбольні арбітри України 2015 року – див. додаток, фото 73. Арбітрами Прем'єр-ліги України 2016 року призначені: А. Абдула, Є. Арановський, М. Балакін, С. Березка, С. Бойко, І. Бондар, О. Головков, Ю. Грисьо, О. Дердо, О. Іванов, Я. Козик, Д. Кутаков,

Ю. Можаровський, І. Пасхал, В. Романов, К. Труханов, Ю. Вакс, А. Жабченко.

Контрольні питання

1. Назвіть найкращих арбітрів світу.
2. Десятка найкращих арбітрів світу XXI ст.
3. Розкажіть про трьох із зазначених футбольних арбітрів, їх суддівську кар'єру: Джон Тейлор, Артур Елліс, Кеннет Астон, Мішель Вотро, Маркус Мерк, Хорхе Луїс Ларріонда, Оскар Хуліан Руїс, Франк Де Блекере, Массімо Бузакка, Любош Міхел, П'єрлуїджі Колліна.
4. Яких арбітрів визнала кращими Міжнародна федерація історії та статистики футболу в 2010, 2011, 2012 роках?
5. Яких арбітрів визнала кращими Міжнародна федерація історії та статистики футболу в 2013, 2014 роках?
6. Головні арбітри в матчах чемпіонату світу 2014 р. в Бразилії.
7. Яких арбітрів визнала кращими Міжнародна федерація історії та статистики футболу в 2015 році?
8. Назвіть відомих колишніх українських арбітрів.
9. Арбітри з найбільшою кількістю проведених матчів у Прем'єр-лізі України.
10. Назвіть кращих арбітрів Української Прем'єр/Парі-матч ліги.

Розділ 4. ФУТБОЛЬНІ ЗМАГАННЯ В СРСР. ДОСЯГНЕННЯ КОМАНД І ГРАВЦІВ

4.1. Чемпіонат у вищій, першій, другій лізі та Кубок СРСР з футболу. Чемпіонат УРСР серед аматорів

Чемпіонат та Кубок СРСР з футболу – щорічні змагання серед футбольних команд Радянського Союзу. **Перший регулярний чемпіонат провели 1936 року** (до того першість розігрували спорадично), а **останній – 1991 року**. Усього відбулося 54 чемпіонати. Найбільше чемпіонських титулів здобуло «Динамо» (Київ) – 13 [558, 671, 349, 794, 672].

У перші роки після створення СРСР першість розігрували між собою збірні міст або союзних республік. Перший раз брали участь збірні команди трьох міст і першого округу. У наступні роки першість розігрували між собою збірні кількох міст або союзних республік. До 1935 р. було проведено сім таких турнірів. Календар і форма проведення змагань змінювалися кожного турніру. У 1924 р. переможцями футбольної першості в рамках Всесоюзного свята фізкультури стала збірна України, яку представили харків'яни [378, 672, 349]. Останній чемпіонат для збірних команд міст відбувся 1935 р. У ньому взяли участь команди шести міст (Москва, Ленінград, Харків, Київ, Баку і Тифліс). Перемогу здобула команда Москви [378, 558, 672, 730, 385].

Від 1936 року почали проводити першість і Кубок СРСР серед клубних команд. У першому чемпіонаті СРСР навесні 1936 р. взяло участь 27 команд, поділених на 4 групи. У першій групі з московськими і ленінградськими командами змагалися динамівці Києва [558, 245, 794, 672, 349].

Зазвичай чемпіонат СРСР починався у квітні й закінчувався в листопаді одного календарного року. Чемпіонат проводили щороку, окрім 1936 і 1976 рр., коли було проведено по дві короткі першості – весняну та осінню. Також першість не проводили в роки німецької окупації Радянського Союзу (1941–1944). У 1941 р. чемпіонат почали, але не закінчили, а перша повоєнна першість відбулася 1945 р. У найвищому дивізіоні радянського футболу в різні

роки грали команди з усіх союзних республік, окрім Киргизької і Туркменської РСР [558, 794, 672, 349, 730, 385]. З 1936 по 1964 рік брало участь понад 20 команд, з них 11 російських (табл. 4.1) [385, 730, 794].

Таблиця 4.1

Участь команд у чемпіонатах СРСР упродовж 1936–1964 р.

Місце	Команда	Турнірів	Ігор	В	Н	П
1	«Динамо» (Москва)	26	627	369	133	125
2	«Спартак» (Москва)	26	625	331	140	154
3	ЦСКА (Москва)	25	592	314	141	137
4	«Динамо» (Тбілісі)	25	620	297	154	169
5	«Торпедо» (Москва)	23	597	261	156	180
6	«Динамо» (Київ)	26	625	235	192	198
7	«Зеніт» (Ленінград)	23	598	208	161	229
8	«Локомотив» (Москва)	22	517	183	136	198
9	«Шахтар» (Донецьк)	17	460	144	132	184
10	«Крилья Советов» (Куйбишев)	17	445	127	125	193
11	«Динамо» (Ленінград)	17	395	135	102	158
12	«Динамо» (Мінськ)	15	407	106	109	192
13	«Авангард» (Харків)	8	267	79	69	119
14	«Нафтовик» (Баку)	7	255	66	80	109
15	«Трактор» (Волгоград)	10	239	78	51	110
16	СКА (Ростов-на-Дону)	6	184	78	48	58
17	«Молдова» (Кишинів)	9	248	62	72	114
18	«Арарат» (Єреван)	6	198	60	48	90
19	«Даугава» (Рига)	7	203	51	48	109
20	ВПС (Москва)	6	160	58	32	70

Примітки: У статистиці є ігри обох етапів двоступеневих турнірів 1960–1962 рр. та додаткових зустрічей за найвищі місця (1964). У таблиці нема поєдинків незакінченого чемпіонату 1941 р. і матчів, результати яких опротестовані або які не завершилися. До статистики «Авангарда» додано результати харківських «Локомотива» і «Сільмаша». Ростовський «СКА» подано окремо від команди «Динамо» з того самого міста. Не зазначено показників команд «Торпедо» (Кутаїсі), «Пахтакор» (Ташкент), «Кайрат» (Алма-Ата), «Чорноморець» (Одеса) [730, 385].

Форма турніру змінювалася кожні кілька років, а кількість команд у найвищому дивізіоні коливалася від семи (у першому чемпіонаті, весна 1936 р.) до 26 (1938). Чемпіонат розігрували переважно у два кола. У 1938 р. через велику кількість команд змагання провели в одне коло, а в 60-х рр. провели експерименти з розділенням колективів на 2 підгрупи, найкращі команди яких потім виборювали звання чемпіона у фінальному турнірі [672, 349, 730, 385].

Федерація футболу СРСР 1947 р. вступила у ФІФА, і радянська збірна дебютувала на Олімпійських іграх 1952 р. та чемпіонаті світу 1958 р. [385, 220].

Найтитулованішими командами чемпіонату СРСР у ті часи були московські «Спартак» і «Динамо». Обидві команди в своєму складі мали висококваліфікованих майстрів: у «Спартаку» Ігор Нетто і Микита Симонян, у «Динамо» Лев Яшин (див. кращі воротарі), одного з найкращих воротарів в історії футболу [730, 385].

1970 рік став часом остаточного формування структури вищої ліги (таку назву отримав клас «А»): у ній було 16 (або 18) команд, які розігрували між собою круговий турнір у два кола. Дві найгірші команди опускалися в першу лігу. Натомість найкращі клуби першої ліги наступного сезону посідали місце тих команд, які вибули [730, 385].

Після 1977 року, коли майже половина ігор (44,6%) завершилася унічію, Федерація футболу СРСР пішла на радикальний крок – ввела так званий «ліміт нічиїх». Тобто команди не мали права зіграти унічію більше ігор, ніж було передбачено регламентом (спочатку 8 ігор, потім 10). Урешті-решт цей штучний ліміт відмінили 1988 року [730, 385].

У чемпіонатах вищої ліги СРСР брали участь такі команди: «Динамо» Москва (54 рази); «Динамо» Київ (54 рази); «Спартак» Москва (54); «Динамо» Тбілісі (51); «Торпедо» Москва (51); ЦСКА Москва (48); «Зеніт» Ленінград (49); «Шахтар» Донецьк (44); «Динамо» Мінськ (39); «Арарат» Єреван (33); «Локомотив» Москва (39), «Нефтчі» Баку (27); «Чорноморець» Одеса (24); «Кайрат» Алма-Ата (24); «Пахтакор» Ташкент (22); «СКА» Ростов-на-Доні (21); «Дніпро» Дніпропетровськ (18); «Крилья Советов» Куйбишев

Вирішальний матч чемпіонату СРСР 1983 року, «Дніпро» - «Спартак»

(26); «Металіст» Харків (18); «Зоря» Ворошиловград (14); «Динамо» Ленінград (17); «Торпедо» Кутаїсі (13); «Жальгіріс» Вільнюс (11); «Ротор» Волгоград (11); «Ністру» Кишинів (11); «Карпати» Львів (9); «Даугава» Рига (7); ВПС Москва (6); «Крилья Советов» Москва (6); «Металург» Москва (4 рази) [730, 385].

Слід зазначити, що у 1980–90-х роках найпринциповішим протистоянням чемпіонату СРСР у вищій лізі стали ігри команд «Спартак» (Москва) – «Динамо» (Київ). Ці два клуби мали найбільше представників у збірній СРСР, яку тренував Валерій Лобановський. До еліти радянського футболу ввійшло українське «Дніпро» (Дніпропетровськ), чемпіон СРСР у 1983 і 1988 рр. [794, 349, 730, 385, 573, 250].

Візди футболістів за кордон почалися 1988 р. – після початку «перебудови», яка зачепила і спорт. Першим радянським легіонером у закордонних чемпіонатах став восени 1980 р. Анатолій Зінченко. У 1991 р. завершився останній, 54-й чемпіонат Радянського Союзу з футболу. Його виграла команда «ЦСКА» (Москва) [794, 730].

Кубок СРСР з футболу – головний кубковий клубний футбольний турнір у СРСР. Його проводили від 1936 до 1991 р. Під час останнього розіграшу Кубка СРСР 1992 р. українські клуби та клуби інших республік відмовилися продовжувати участь у змаганнях [315].

Таблиця 4.2

**Володарі та учасники фінальних матчів
за Кубок СРСР з футболу**

Команда	Переможці	Фіналісти	Роки перемог
«Спартак» (Москва)	9	5	1938, 1939, 1946, 1947, 1950, 1958, 1963, 1965, 1971
«Динамо» (Київ)	9	1	1954, 1964, 1966, 1974, 1978, 1982, 1985, 1987, 1990
«Торпедо» (Москва)	6	9	1949, 1952, 1960, 1968, 1972, 1986
«Динамо» (Москва)	6	5	1937, 1953, 1967, 1970, 1977, 1984
ЦСКА (Москва)	5	2	1945, 1948, 1951, 1955, 1991
«Шахтар» (Донецьк)	4	4	1961, 1962, 1980, 1983
«Динамо» (Тбілісі)	2	6	1976, 1979
«Арарат» (Єреван)	2	2	1973, 1975
«Локомотив» (Москва)	2	1	1936, 1957
«Зеніт» (Ленінград)	1	2	1944
СКА (Ростов-на-Доні)	1	2	1981
«Металіст» (Харків)	1	1	1988
«Карпати» (Львів)	1		1969
«Дніпро» (Дніпропетровськ)	1		1989
«Крилья Советов» (Куйбишев)		2	
«Динамо» (Мінськ)		2	
«Зоря» (Луганськ)		2	
«Пахтакор» (Ташкент)		1	

Команди РРФСР від 1936 до 1991 р. перемогали в Кубку СРСР 30 разів: «Спартак» (Москва) (9), «Динамо» (Москва) (6), «Торпедо» (Москва) (6), ЦСКА (5), «Локомотив» (Москва) (2), «Зеніт» (Ленінград) (1), СКА (Ростов-на-Доні) (1) [315].

Українські команди здобували перемоги у Кубку СРСР 16 разів – «Динамо» (Київ) (9), «Шахтар» (Донецьк) (4), «Металіст»

(Харків) (1), «Карпати» (Львів) (1), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1) і 8 разів були другими. Команда Грузії «Динамо» (Тбілісі) двічі здобувала Кубок, 6 разів була другою. Вірменська команда «Арарат» (Єреван) два рази володіла Кубком і двічі була другою. Білоруське «Динамо» (Мінськ) двічі грало у фіналі й не перемогло. Узбецька команда «Пахтакор» (Ташкент) 1 раз була другою. Більшу частину перемог у Кубку СРСР російські команди здобули до 1960 р. [315].

Також у СРСР проводили чемпіонати в нижчих лігах – першій та другій та серед колективів фізкультури в союзних республіках. У другій лізі було декілька зон, утворених за територіальним принципом. По дві або три команди, переможці і призери з нижчих ліг, переходили у вищі за рангом ліги [730, 385].

Перша ліга СРСР – другий за рівнем дивізіон радянського футболу. Заснована 1970 р., брало участь від 20 до 24 команд. Найбільше перемог (по дві) здобували «Карпати» (Львів) (1970, 1979), «Кайрат» (Алма-Ата) (1976, 1983), «Чорноморець» (Одеса) (1973, 1987), «Крила Рад» (Куйбишев) (1975, 1978) і ЦСКА (Москва) (1986, 1989). З українських команд переможцями чемпіонату першої ліги також ставали «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1971), «Таврія» (Сімферополь) (1980), «Металіст» (Харків) (1981). Призерами першої ліги були: «Дніпро» (1970, 1980), «Чорноморець» (1971, 1972), «Шахтар» (1972), «Таврія» (1977), «Металіст» (Харків) (1980), «Колос» (Нікополь) (1982), СКА «Карпати» (1984, 1985), «Металург» (Запоріжжя) (1990) [473, 731].

Найкращий голеадор в історії першої ліги – гравець кемеровського «Кузбаса» Віталій Раздаєв (216 голів у 555 матчах). Сумарні показники найкращих бомбардирів першої ліги: В. Раздаєв (216 голів, «Кузбас» Кемерово), Володимир Турсунов (173, «Памір» Душанбе), Віктор Пімушин (125, «Кузбас» Кемерово, «Балтика» Калінінград, «Факел» Воронеж), Вазген Манасян (120, «Памір» Душанбе), Равіль Шаріпов (118, «Спартак» Нальчик, «Металург» Запоріжжя), Володимир Науменко (113, «Таврія» Сімферополь, «Геолог» Тюмень), Сергій Андреев (112, «СКА» Ростов-на-Доні, «Ростсільмаш»), Олександр Старков (110, «Даугава» Рига), Олександр Плошник (108, «Кубань» Краснодар, СКА Ростов-на-

Доні, «Спартак» Владикавказ), Євген Мілевський (102, «Даугава» Рига), Георгій Колядюк (101, «Металург» Запоріжжя, «Колос» Нікополь) [473, 731].

Рекордсмени за кількістю забитих м'ячів за сезон – гравці львівських «Карпат» Степан Юрчишин (42 голи) та одеського «Чорноморця» Анатолій Шепель (38) [473, 731].

Друга ліга – третій за рівнем дивізіон чемпіонату СРСР з футболу. Одночасно був і чемпіонатом УРСР серед команд майстрів, заснований 1971 р. У всі роки другої ліги окремо існувала українська зона, в якій розігрувався титул чемпіона УРСР. Чотири рази чемпіоном республіки був криворізький «Кривбас», тричі – сімферопольська «Таврія». Десять українських клубів виступали у всіх сезонах: «Суднобудівник» (Миколаїв), «Нива» (Вінниця), «Полісся» (Житомир), «Зірка» (Кіровоград), «Закарпаття» (Ужгород), «Верес» (Рівне), «Кристал» (Херсон), «Чайка» (Севастополь), «Поділля» (Хмельницький) і «Волинь» (Луцьк) [116, 733].

Понад 100 голів у другій лізі забili: В. Шишков (188 голів), І. Яворський (178), С. Шевченко (171), В. Мартиненко (149), В. Насташевський (143), С. Павлов (139), П. Касанов (138), В. Олійник (137), С. Шмундяк (132), О. Новиков (130), В. Дмитренко (126), Ю. Смагін (120), В. Дзюба (116), Г. Горшков (115), В. Чирков, Е. Валенко (106), В. Науменко (104), Є. Дерев'яга (102), І. Шарій (102).

Євген Дерев'яга був першим з футболістів українських клубів, хто забив 100 голів у зоні УРСР другої ліги чемпіонату СРСР, започаткувавши Клуб бомбардирів імені Євгена Дерев'яги. Гравець вінницької «Ниви» Володимир Дзюба забив 103 м'ячі в турнірах другої ліги і серед команд класу «Б» [116, 733].

Перед розпадом СРСР в Україні було 954 000 футболістів у 27 000 колективах фізкультури; працювало 1 115 штатних тренерів (з них 700 у дитячо-юнацьких спортивних школах і 120 у командах майстрів) і 82 000 громадських тренерів, для яких було створено методичні центри при Київському й Львівському інститутах фізичної культури. До диспозиції футболістів існувало близько 900 стадіонів і 20 000 футбольних полів (70% з них у сільських місцевостях) [672, 730].

Чемпіонат УРСР серед аматорських команд (1936–1991 рр.).

В Україні, як і в інших республіках СРСР, проводився чемпіонат серед аматорських команд колективів фізкультури.

У чемпіонаті УРСР від осені 1936 до 1959 року чемпіонами і призерами змагань були команди: 1936 – «Завод ім. Орджонікідзе» (Краматорськ), «Завод ім. Петровського» (Дніпропетровськ), УДКА (Київ), у чемпіонаті взяло участь 36 команд; 1937 – «Спартак» (Дніпропетровськ), «Зеніт» (Сталіно), «Сталінець» (Харків) всього 45 команд; 1938 – «Дзержинець» (Ворошиловград), «Сталь» (Дніпродзержинськ), «Динамо» (Миколаїв), 40 команд; 1939 – «Локомотив» (Запоріжжя), «Харчовик» (Одеса), «Локомотив Півдня» (Харків), 20 команд; 1940 – «Локомотив» (Запоріжжя), «Авангард» (Краматорськ), «Стахановець» (Орджонікідзе), 19 команд; 1946 – «Спартак» (Ужгород), ОБО (Київ), «Дзержинець» (Харків), 36 команд; 1947 – «Більшовик» (Мукачеве), «Авангард» (Краматорськ), «Локомотив» (Київ), 26 команд, 1948 – «Торпедо» (Одеса), «Сталь» (Костянтинівка), «Динамо» (Ужгород), військова частина 25750 (Київ), (другі місця в півфінальних групах) понад 80 команд; 1949 – БО (Київ), «Металург» (Дніпродзержинськ), «Металург» (Костянтинівка), «Спартак» (Станіслав) (другі місця в півфінальних групах), 91 команда; 1950 – «Спартак» (Ужгород), «Трудові резерви» (Ворошиловград), БО (Київ), 40 команд; 1951 – БО (Київ), БО (Львів), «Машинобудівник» (Київ), 50+1 команда; 1952 – «Металург» (Запоріжжя), «Червоний прапор» (Миколаїв); «Іскра» (Мукачеве), 48 команд; 1953 – «Спартак» (Ужгород), «Спартак» (Херсон), «Торпедо» (Харків), 30 команд; 1954 – «Зеніт» (Київ), «Спартак» (Станіслав), «Будівельник» (Миколаїв), 42 команди; 1955 – «Спартак» (Станіслав), «Спартак» (Херсон), «Торпедо» (Кіровоград), 48 команд; 1956 – «Шахтар» (Кадіївка), «Машинобудівник» (Київ), ОБО (Одеса), 55 команд; 1957 – СКВО (Одеса), «Локомотив» (Артемівськ), «Машинобудівник» (Київ), 56 команд; 1958 – «Машинобудівник» (Київ), «Металург» (Нікополь), «Нафтовик» (Дрогобич), 80 команд; 1959 – «Авангард» (Жовті Води); «Торпедо» (Харків), ХТЗ, СКВО (Одеса), 80 команд [789, 790].

У 1960–1963 роках чемпіонати УРСР серед колективів фізкультури не проводилися. Звання чемпіона республіки здобувала найкраща команда української зони класу «Б» чемпіонату СРСР.

У наступні роки перемагали: 1964: «Енергія» (Нова Каховка), «Шахтар» (Красний Луч), ЛВВПУ РА та ВМФ (Львів), за участю 26 команд; 1965 – «Металіст» (Севастополь), «Автоскло» (Костянтинівка), «Будівельник» (Хуст), 28 команд; 1966 – «Металіст» (Сев.), «Колгоспник» (Бучач), «Авангард» (Крюків/Кременчук), 27 команд; 1967 – «Авангард» (Ровеньки), «Авангард» (Вільногірськ), «Темп» (Київ), 18 команд; 1968 – «Дружба» (Бучач), Горліввуглебуд (рос. Горловуглестрой, ГУС; Горлівка), «Темп» (Київ), 21 команда; 1969 – «Шахтар» (Кіровка), «Маяк» (Харків), «Метеор» (Зап.), 26 команд; 1970 – «Сокіл» (Львів), «Авангард» (Ордж.), «Хімік» (Чернігів); 1971 – «Шахтар» (Макиївка), «Карпати» (Мукачеве), «Маяк» (Харків), 48 команд; 1972 – «Енергія» (Нова Каховка), «Авангард» (Стрий), «Сокіл» (Львів), 48 команд; 1973 – «Граніт» (Черкаси), «Сокіл» (Львів), «Гірник» (Дніпрорудний), 44 команди; 1974 – «Локомотив» (Жданов), «Колос» (Нікополь), «Сокіл» (Львів), 44 команди; 1975 – «Колос» (Нікополь), «Металург» (Куп'янськ), «Хімік» (Чернігів), 46 команд; 1976 – «Хімік» (Чернігів), «Титан» (Армянськ), «Електрон» (Ів.-Франківськ), 52 команди; 1977 – «Прилад» (Мукачеве), «Титан» (Армянськ), «Буревісник» (Тернопіль), 60 команд; 1978 – «Металург» (Дніпродзержинськ), «Більшовик» (Київ), «Океан» (Керч), 59 команд; 1979 – «Шахтар» (Стаханов), «Енергія» (Нова Каховка), «Хімік» (Дрогобич), 66 команд; 1980 – «Колос» (Павлоград), «Енергія» (Нова Каховка), «Нива» (Підгайці), 72 команди; 1981 – «Маяк» (Харків), «Нива» (Підгайці), «Рефрижератор» (Фастів), 71 команда, 1982 – «Нива» (Бережани), «Суворовець» (Ізмаїл), «Схід» (К.), 49 команд, 1983 – «Динамо» (Ірпінь), «Торпедо» (Зап.), «Автомобіліст» (Львів), 49 команд; 1984 – «Торпедо» (Зап.), 49 команд; 1985 – «Нафтовик» (Охтирка), «Спартак» (Самбір), «Ворскла» (Полтава), 47 команд; 1986 – «Ворскла» (Полтава), «Металург» (Куп'янськ), «Спартак» (Самбір), 53 команди; 1987 – «Дніпро» (Геронимівка), «Кремінь» (Кременчук), «Металург» (Куп'янськ), 54 команди; 1988 – «Кремінь»

(Кременчук), «Стахановець» (Стаханов), «Динамо» (Одеса), 66 команд; 1989 – СКА (Київ), «Маяк» (Очаків), «Цукровик» (Чортків), 77 команд; 1990 – «Автомобіліст» (Суми), «Маяк» (Очаків), «Сталь» (Комунарськ), за участі 96 команд; 1991 – «Новатор» (Маріуполь), «Кристал» (Чортків), «Поліграфтехніка» (Олександрія), точна кількість команд невідома [790, 791].

4.2. Досягнення клубів, гравців. Чемпіонами СРСР з футболу за всю історію чемпіонату ставало 11 команд: «Динамо» (Київ) (13 разів), «Спартак» (Москва) (12 разів), «Динамо» (Москва) (11), «ЦСКА» (Москва) (7), «Торпедо» (Москва) (3), «Динамо» (Тбілісі) (2), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (2), «Зоря» (Ворошиловград) (1), «Арарат» (Єреван) (1), «Динамо» (Мінськ) (1), «Зеніт» (Ленінград) (1) [794, 385, 573].

Найбільше разів володіли Кубком СРСР «Динамо» (Київ) та «Спартак» (Москва) – по 9 разів (табл. 4.2).

Найтитулованішими гравцями, чемпіонами СРСР стали Олег Блохін (8 разів), «Динамо» (Київ): 1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981, 1985, 1986; Володимир Веремєєв (7 разів), «Динамо» (Київ): 1968, 1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981; Володимир Мунтян (7 разів), «Динамо» (Київ): 1966, 1967, 1968, 1971, 1974, 1975, 1977; Євген Рудаков (7 разів), «Динамо» (Київ): 1966, 1967, 1968, 1971, 1974, 1975, 1977; Володимир Безсонов (6 разів), «Динамо» (Київ): 1977, 1980, 1981, 1985, 1986, 1990; Віктор Колотов (6 разів), «Динамо» (Київ): 1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981; Володимир Дьомін (6 разів), «Спартак» (Москва): 1939; «ЦСКА» (Москва): 1946, 1947, 1948, 1950, 1951 [794, 385, 544].

Понад сто м'ячів за українські команди, які виступали в різних лігах чемпіонату СРСР, забивали: Олег Блохін, Олег Протасов, Михайло Соколовський, Віталій Старухін, Юрій Горячев, Олександр Малишенко, Іван Шарій, Юрій Бондаренко, Микола Самойленко, Степан Юрчишин, Борис Шуршин, Равіль Шаріпов, Георгій Колядюк, Янош Габовда, Микола Пристай, Павло Богоделов, Іван Гамалій та Іван Іванченко.

Головні тренери, які ставали чемпіонами та призерами вищої ліги СРСР з футболу: Валерій Лобановський (8 разів чемпіон, 4 рази срібний призер, двічі бронзовий призер), Михайло Якушин (6, 6, 1), Борис Аркадьєв (6, 2, 2), Віктор Маслов (4, 4, 0), Микита Симонян (3, 2, 2), Костянтин Бесков (2, 7, 2), Олександр Севідов (2, 2, 2), Костянтин Квашнін (2, 2, 1), Микола Гуляєв (2, 2, 1), Василь Соколов (2, 1, 0), Павло Садирін (2, 1, 0), Євген Кучеревський (1, 2, 0), Нодар Ахалкаці (1, 1, 3), В'ячеслав Соловійов (1, 1, 1), Олег Романцев (1, 1, 0), Віктор Дубінін (1, 1, 0), Едуард Малофєєв (1, 1, 0), Валентин Іванов (1, 0, 4), Гаврило Качалін (1, 0, 3), Володимир Ємець (1, 0, 2), Валентин Ніколаєв (1, 0, 2), Анатолій Пузач (1, 0, 0), Петро Попов (1, 0, 0), Герман Зонін (1, 0, 0), Олександр Пономарьов (1, 0, 0), Віктор Мар'єнко (1, 0, 0), Михайло Козлов (1, 0, 0) [730, 385].

4.2.1. Російські клуби вищої ліги СРСР. До 1941 р. лідерами радянського футболу були московські «Динамо» і «Спартак», які вигравали усі чемпіонати. Динамівці тріумфували у чемпіонатах 1936 (весна), 1937 та 1940, а спартаківці – 1936 (осінь), 1938 і 1939 рр. «Спартак» одним з перших на теренах Союзу випробував тактичну систему «дубль-ве». Таке новаторське рішення дало змогу «червоно-білим» два роки поспіль робити «дубль» – у 1938 і 1939 рр. команда виграла і чемпіонат, і Кубок СРСР, що ніколи в СРСР не було повторено [730, 385, 315].

Варто зауважити, що перемогам московських команд упродовж десятків років сприяла диктаторська тоталітарна політика керівництва СРСР з Москви, запроваджена у всі сфери життя країни. Кінець московської гегемонії у вищій лізі СРСР настав 1961 р., коли чемпіоном уперше став немосковський колектив – «Динамо» (Київ). У 1966–1968 рр. динамівці тричі поспіль вигравали в чемпіонаті СРСР [794, 730, 573].

4.2.1.1. «Спартак» (Москва). Клуб заснований 18 квітня 1922 р. За «Спартак» у різні роки виступали брати Старостіни: Микола (засновник клубу), Олександр, Андрій, Петро; В. Бобров, І. Нетто, В. Маслаченко, Г. Хусаїнов, В. Євлантьєв, А. Масльонкін, В. Мещеряков, Г. Аджоев, В. Бесчастних, Ю. Гаврилов, В. Гладилин,

О. Грановський, О. Григор'єв, Г. Ярцев, Р. Дасаєв, А. Ільїн, С. Крутиков, М. Латиш, Є. Ловчев, В. Пасулько, О. Прохоров, С. Родіонов, О. Романцев, Ю. Сак, Ю. Севідов, І. Сорокін, В. Хідіятулін, Ф. Черенков, С. Шавло, С. Онопко, М. Калиниченко та інші [458].

Старостін Микола Петрович

(*13 лютого 1902 р., Російська імперія – † 17 лютого 1996 р., Москва) – російський футболіст та хокеїст (зріст 176 см, вага 72 кг). Засновник ФК «Спартак». Заслужений майстер спорту СРСР (1934). Чемпіон СРСР у складі збірних РРФСР 1931 р. та Москви 1923, 1928, 1932 рр. Капітан

збірної Москви (1928–1933). За збірну СРСР зіграв у 6 неофіційних матчах, забив 1 гол. Секретар (1935, 1936) і голова правління (1937–1942) МГС «Спартак», старший тренер «Динамо» (Москва) (1945–1946, 1952–1953), «Динамо» (Комсомольськ-на-Амурі, 1945, 1946), «Динамо» (Алма-Ата, 1952, 1953). Начальник команди «Спартак» (1936, 1955–64, 1967–1975, 1977–1995). Почесний президент товариства «Спартак» (1991–1996), яке тепер назвали на його честь [570].

«Спартак» вигравав чемпіонат СРСР 12 разів (1936, 1938, 1939, 1952, 1953, 1956, 1958, 1962, 1969, 1979, 1987, 1989); був віце-чемпіоном 11 разів (1937, 1954, 1955, 1963, 1974, 1980, 1981, 1983, 1984, 1985, 1991). Володар Кубка СРСР 10 разів (1938, 1939, 1946, 1947, 1950, 1958, 1963, 1965, 1971, 1992), Суперкубка СРСР (1987) (додаток, фото 75) [458, 666].

Нетто Ігор Олександрович (*9 січня 1930 р., Москва – † 30 березня 1999 р., Москва) – російський півзахисник, футбольний тренер (зріст 179 см, вага 71 кг). За збірну СРСР зіграв 54 матчі, забив 4 голи. П'ятиразовий чемпіон СРСР у складі московського «Спартака» (368 ігор, 36 го-

лів): 1952, 1953, 1956, 1958, 1962, триразовий володар Кубка СРСР. Олімпійський чемпіон 1956 р., чемпіон Європи 1960 р. Учасник двох ЧС – 1958 та 1962 рр. Тренував кіпрський клуб «Омонія», ярославський «Шинник», національну збірну Ірану, грецький «Паніоніос», бакинський «Нефтчі». Вислів І. Нетто: «Покажіть мені півзахист, і я скажу, що це за команда» [432, 433].

Симонян Микита Павлович (при народженні – Мкртич Погосович Симонян, вірм. Մկրտիչ (Մկրտիչ) Միմոնյան, *12 жовтня 1926 р., м. Армавір) – вірменський радянський футболіст, нападник, тренер, футбольний функціонер. Рекордсмен московського «Спартака» за кількістю забитих м'ячів у різних турнірах – 160 голів у 244 офіційних іграх. Олімпійський чемпіон 1956 р., чемпіон СРСР («Спартак» Москва, 1952, 1953, 1956, 1958); найкращий бомбардир чемпіонату СРСР: 1949 (26 голів), 1950 (34 гола), 1953 (14 голів). Володар Кубка СРСР («Спартак» Москва, 1950, 1958). Як тренер чемпіон СРСР («Спартак» Москва, 1962, 1969), «Арарат» (1973)), володар Кубка СРСР («Спартак» Москва, 1963, 1965, 1971), «Арарат» (1973). Від 25.06.2012 виконував обов'язки президента Російського футбольного союзу [547].

Ловчев Євген Серафимович (*29 січня 1949 р., сел. Крюково Московської обл.) – російський крайній захисник, півзахисник (зріст 172 см, вага 69 кг). Виступав за «Спартак» (Москва, 1969–1978, 249 матчів, 30 голів), «Динамо» (Москва, 19 матчів), «Крила Рад» (Куйбишев, 22, 13). У збірній СРСР грав у 1969–1977 рр., 52 матчі, 1 гол. Учасник ЧС-1970, бронзовий призер Олімпіади 1972 р. Чемпіон СССР (1969), срібний призер (1974),

бронзовий (1970), володар Кубка (1971). Найкращий футболіст СРСР (1972). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був сім разів. Тренував російські команди (1980–2003). Чемпіон Росії з міні-футболу (2001), володар Кубка (2002), Суперкубка (2003) [354].

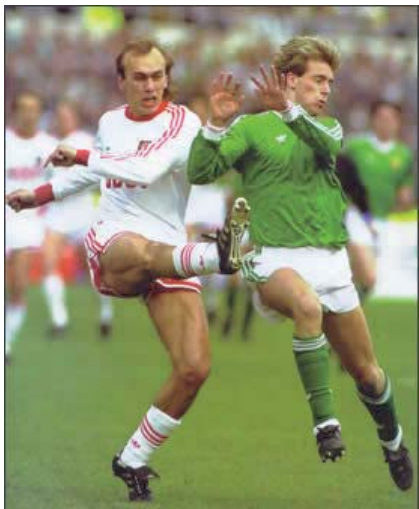
Гаврилов Юрій Васильович (*3 травня 1953 р., Одинцовський район Московської обл.) – російський півзахисник (зріст 185 см, вага 80 кг). Грав за команди «Динамо» (Москва, 37 ігор, 5 голів) «Спартак» (Москва, 280, 89), «Дніпро» (Дніпропетровськ, 25, 3), «Локомотив» (Москва, 51, 12), «ППТ Порі» (Порі, Фінляндія, 36, 11), «Асмарал» (Москва, 60, 8), «Красная Пресня» (Москва), «Сатурн» (Раменське, 41, 13), «Агро» (Кишинів, 13 ігор), «Спуманте» (Молдавія, 4).

Чемпіон СРСР (1976 весна, 1979), срібний призер (1980, 1981, 1983, 1984, 1985), бронзовий призер (1975, 1982). За збірну СРСР провів 46 ігор, забив 10 голів. Бронзовий призер Олімпіади 1980 р., учасник ЧС-1982. Майстер спорту СРСР міжнародного класу (1979). Найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1983). Член клубу 100 російських бомбардирів (145 голів, 10-те місце в списку). Член клубу Григорія Федотова (141 гол). У списках «33 найкращі футболісти СРСР» був 7 разів, з них першим – 5 разів. По завершенні ігрової кар'єри – футбольний тренер, а з 2009 р. – ліцензований футбольний агент. Засновник власної школи футболу СК «Святогор» у Москві [121].

Дасаєв Рінат Файзрахманович (тат. Ринат Фәйзрахман улы Дасаев, Rinat Fəyzeraxman uđlı Dasayev; 13 червня 1957 р., м. Астрахань) – російський, татарський воротар (зріст 186 см, вага 73 кг).

Виступав за «Волгарь» (58 матчів), «Спартак» (Москва, 1978–1988, 335 матчів), «Севілью» (1988–1991, 59 матчів), збірну СРСР (1979–1990, 91 матч, пропустив 70 голів). Чемпіон СРСР (1979, 1987). Віце-чемпіон Європи (1988), бронзовий призер Олімпіади (1980), учасник трьох ЧС. Шестиразовий найкращий воротар СРСР, кращий футболіст СРСР (1982). У списках «33 найкращі футболісти СРСР» був 10 разів, з них 5 разів першим. Найкращий воротар світу 1988 р. За опитуванням МФІСФ посів 17-те місце серед найкращих воротарів світу ХХ ст. [160].

Хідіятуллін Вагіз Назірович (тат. Wağız Nazır uğlı Hidiätullin, Вагыйзь Назир улы Хидиятуллин; *3 березня 1959 р., м. Губаха Пермської обл., РСФСР) – російський татарський футболіст, захисник і півзахисник (зріст 182 см, вага 76 кг). Заслужений майстер спорту СРСР (1988). Виступав за «Спартак» (Москва, 155 матчів, 14 голів), ЦСКА (35, 2), «СКА Карпати» (9 матчів), «Тулузу» (Франція, 58, 2), «Монтобан», «Лебеж» (Франція), «Динамо»

(Москва, 15, 1). У збірній СРСР (1978–1990, 58, 6). Чемпіон СРСР (1979, 1987, «Спартак» Москва), срібний призер (1980), бронзовий (1986). Бронзовий призер Олімпіади (1980), віце-чемпіон ЧЄ-1988, учасник ЧС-1990. У списках «33 найкращі футболісти» був шість разів, з них чотири рази першим. Президент профспілки футболістів і тренерів Росії (з 1995) [690].

Черенков Федір Федорович (*25 липня 1959 р., м. Москва – †4 жовтня 2014 р., м. Москва) – російський футболіст, півзахисник (зріст 178 см, вага 74 кг). Грав за «Спартак» Москва, 1977–1990, 1991, 1993, 398 матчів, 95 голів), «Ред Стар» (Париж, 1990–1991, 15, 1) [739]. Заслужений майстер спорту СРСР. За збірну СРСР про-

вів 34 гри, забив 12 голів, олімпійську СРСР (10, 6). Чемпіон СРСР (1979, 1987, 1989), бронзовий призер Олімпіади (1980). Володар Кубка СРСР (1987). Володар призів «Найкращому футболістові СРСР» (1983, 1989). Член клубу бомбардирів Григорія Федотова (141 гол). Рекордсмен за кількістю ігор за московський «Спартак» – 515. У списках «33 найкращі футболісти СРСР» був 9 разів, з них чотири рази першим [739].

4.2.1.2. «Динамо» (Москва). ФК «Динамо» (Москва) заснований 1923 р. Стадіон «Динамо» вміщує 36 000 глядачів. Найбільше матчів зіграв Олександр Новіков – 327; Лев Яшин – 326; Валерій Маслов – 319. Найкращі бомбардири: Сергій Соловйов (127 голів); Костянтин Бесков (92); Василь Карцев (71). Відомі гравці: Валерій Балясников, Володимир Бесчастних, Валерій Газзаєв, Кирило Комбаров, Микола Латиш, Олександр Бородюк, Ігор Добровольський [176, 294].

Якушин Михайло Йосипович (*2 листопада 1910 р., Москва – †3 лютого 1997 р., Москва) – російський футболіст, півзахисник, хокеїст, футбольний тренер (зріст 183 см, вага 78 кг). Виступав за московське «Динамо» (1937–1944, 87 ігор, 44 голи). Чемпіон СРСР 1935, 1936 (весна), 1937, 1940 рр., володар Кубка СРСР 1937 р. Заслужений майстер спорту СРСР. Тренував «Динамо» (Москва, 1953–1960), «Динамо» (Тбілісі, 1962–1964, 1974–1975), «Пахтакор» (Ташкент, 1965–1966, 1969–1970), «Локомотив» (Москва, 1973), збірну СРСР (1957–1959, 31 матч), олімпійську (1959). Як тренер чемпіон СРСР (1945, 1949, 1954, 1955, 1957, 1959), володар Кубка СРСР (1953). Заслужений тренер СРСР (1957) [780].

Качалін Гаврило Дмитрович (*4 січня 1911 р., Москва – † 23 травня 1995 р., Москва) – російський футболіст, півзахисник (зріст 171 см, 74 кг) і тренер. Грав за «Динамо» М (1936–1942, 36 ігор). Чемпіон СРСР (1937, 1940), володар Кубка СРСР (1937). Тренував «Локомотив» (Москва, 1949–1952), збірну СРСР (1955–1958, 1960–1962, 1968–1970, 78 матчів), «Пахтакор» (1963, 1975), «Динамо» (Тбілісі, 1964–1965, 1971–1972), СРСР (олімп.), 1966–1968, «Динамо» (Москва, 1973–1974). Під керівництвом Качаліна збірна СРСР виграла Олімпійські ігри 1956 р. та перший Кубок Європи (1960), посіла четверте місце на Кубку Європи (1964). Очолював збірну СРСР на чемпіонатах світу 1958, 1962, 1970 рр. [273].

Бесков Костянтин Іванович (*18 листопада 1920 р., Москва – † 6 травня 2006 р., Москва) – російський футболіст, нападник (зріст 172 см, вага 73 кг) і тренер. Виступав за московське «Динамо» (1941–1954, 187 ігор, 91 гол), збірну СРСР (2). Чемпіон СРСР (1945, 1949), володар Кубка (1953). Призер ЧЄ-1964. Заслужений майстер спорту (1948). Член клубу бомбардирів Г. Федотова (126 голів). Тренував «Торпедо» (Москва, 1956), «Зорю» (Луганськ, 1964–1965), «Локомотив» (Москва, 1966), «Динамо» (Москва, 1967–1972, 1994–1995), збірну СРСР (1963–1964, 1974, 1979–1982, 52 матчі), олімпійську збірну СРСР (1974–1977), «Спартак» (Москва, 1977–1988), «Асмарал» (Москва, 1991–1992). З «Динамо» (Москва) володар Кубка СРСР (1967, 1970), зі «Спартаком» чемпіон СРСР (1979, 1987). Заслужений тренер СРСР [35, 36].

Численко Ігор Леонідович (*4 січня 1939 р., Москва – † 22 вересня, 1994 р., Москва) – радянський футболіст, нападник (зріст

171 см, вага 69 кг). Виступав за «Динамо» (Москва, 1957–1970, 229 матчів, 68 голів), збірну СРСР (53, 20). Чемпіон СРСР (1959, 1963), володар Кубка СРСР (1967). Срібний призер ЧЄ-1964. Учасник ЧС 1962, 1966 (4 та 3 місця). Також у чемпіонатах СРСР з хокею з м'ячем провів 79 матчів, забив 40 голів. Чемпіон СРСР 1961, срібний призер 1959, бронзовий 1960 р. [445, 446].

Команда 11 разів була чемпіоном СРСР: 1936 (весна), 1937, 1940, 1945, 1949, 1954, 1955, 1957, 1959, 1963, 1976 (весна); срібним призером чемпіонату СРСР (11 разів) (1936 (о), 1946, 1947, 1948, 1950, 1956, 1958, 1962, 1967, 1970, 1986); бронзовим призером (6 разів) (1952, 1953, 1960, 1973, 1975, 1990). Переможець Кубка СРСР (6 разів) (1937, 1953, 1967, 1970, 1977, 1984). Фіналіст Кубка кубків УЄФА (1972) (дода-ток, фото 76) [176, 294].

«Динамо» (Москва). Стоять (зліва направо): І. Мозер, О. Бубнов, В. Павленко, В. Зенков, О. Новіков, А. Якубик, М. Гонтар, О. Долматов, В. Лосев, А. Косминін (лікар), О. Максименков, О. Севідов. 2-й ряд: Г. Евржухін, А. Петрушин, О. Крамаренко, А. Шепель, А. Паров, О. Маховиков, С. Никулін, М. Гершкович

Добровольський Ігор Іванович (*27 серпня 1967 р., с. Марківка, Роздільнянського району Одеської обл.) – радянський футболіст українського походження, півзахисник. Грав за «Ністру» (Кишинів, 1984–1985, 27 ігор, 13 голів), «Динамо» (Москва, 1986–1990,

1993–1994, 155 ігор, 36 голів), «Дженоа» (Італія, 1990–1992, 4, 1), → «Кастельйон» (Іспанія, 14, 3), → «Серветт» (Женева, 23, 15), «Олімпік» (Марсель, 1992–1993, 8, 1), «Атлетіко» (Мадрид, 1994–1995, 19, 1), «Фортуна» (Дюссельдорф, 1996–1999, 54, 14), «Тилігул-Тирас» (Тирасполь, 2004–2005, 9, 1). Олімпійський чемпіон (1988). Переможець ЛЧ-1993 у складі «Олімпіка» (Марсель), чемпіон Франції. Заслужений майстер спорту СРСР (1989). За збірні команди СРСР, СНД і Росії зіграв 47 матчів, забив 10 голів. З 22 грудня 2006 р. по 15 жовтня 2009 р. – головний тренер збірної Молдови. Чемпіон Молдови 2011 р. з «Дачією» (Кишинів) [183, 182].

4.2.1.3. ЦСКА (Москва). ПФК ЦСКА (Професіональний футбольний клуб Центрального спортивного клубу армії) починає свою історію від команди ОЛЛС (рос. «Общество любителей лыжного спорта»), заснованої 1911 р. в Москві. Колишні назви ТЛЛС (1911–1923), ДПМВ (1923–1928), ЦБЧА (1928–1951), ЦБРА (1951–1957), ЦСК МО (1957–1960). Семиразовий чемпіон СРСР (1946, 1947, 1948, 1950, 1951, 1970, 1991). Володар Кубка СРСР 5 разів (1945, 1948, 1951, 1955, 1991) [459, 732].

Армійський клуб «ЦСКА» (Москва) набув найбільшої сили у перші роки після Другої світової війни – перемагав у чемпіонаті СРСР три роки поспіль (1946–1948). Повторити це досягнення в історії радянських чемпіонатів зуміла лише одна команда – київське «Динамо» у 60-х рр. [411]. У лінії нападу армійців вирізнялися нападники Григорій Федотов і Всеволод Бобров [637, 56].

Федотов Григорій Іванович (*11 квітня 1916 р., с. Глухов, Богородський уїзд, Московська губернія, Росія – † 8 грудня

1957 р., Москва, СРСР) – радянський футболіст, нападник, тренер. Капітан команди «ЦДКА». Заслужений майстер спорту СРСР (1940). Чемпіон СРСР (1946, 1947, 1948), срібний призер (1945, 1949), володар Кубка СРСР (1945, 1948), фіналіст Кубка (1944). Найкращий бомбардир чемпіонату (1939, 1940), чемпіон Москви (1943). Перший футболіст, який забив у чемпіонаті СРСР 100 голів. У списках найкращих футболістів був двічі: першим (1938) і третім (1948). У 1967 р. увійшов до символічної збірної СРСР останнього п'ятдесятиріччя [637].

Бобров Всеволод Михайлович (*1 грудня 1922 р., Моршанськ – † 1 липня 1979 р., Москва) – російський спортсмен (зріст 180 см, вага 79 кг) (футбол, хокей із м'ячем, хокей із шайбою) і тренер. Заслужений майстер спорту СРСР (1948). Заслужений тренер СРСР (1967). Грав за футбольну (на Олімпіаді 1952 р.) і хокейну збірну СРСР. За футбольну збірну СРСР провів тільки 3 гри, в яких забив 5 голів. У хокеї з шайбою став лідером збірної і багаторазовим чемпіоном Олімпійських ігор, світу та Європи.

Вирізнявся чудовим ривком, великою швидкістю і прекрасною результативністю. Провів 114 матчів чемпіонату СРСР, забив 99 голів. Чемпіон СРСР (1946, 1947, 1948, 1953), срібний призер (1945, 1949), володар Кубка СРСР (1945, 1948). У 1967 р. увійшов до символічної збірної СРСР останнього 50-річчя [56, 459].

Аркадьєв Борис Андрійович (*9 (21) вересня 1899 р., Санкт-Петербург – †17 жовтня 1986 р., Москва) – російський футболіст і футбольний тренер. Головний тренер ЦБЧА (Москва) у період післявоєнного розквіту клубу (1944–1952). Шестиразовий

чемпіон (1940, 1946, 1947, 1948, 1950, 1951) та володар Кубка СРСР (1945, 1948, 1951, 1957). Головний тренер збірної СРСР на Олімпійських іграх 1952. Заслужений майстер спорту. Заслужений тренер СРСР (1957). Автор двох книг про футбол: «Тактика футбольної гри» (М., 1-е вид. – 1948, 4-е вид. – 1962) та «Гра полузахисників» (М., 1956 та 1958) [385, 730].

Беца Йозеф Йозефович (угор. *Becza József*; *6 листопада 1929 р., м. Мукачеве, Закарпаття – † 24 лютого 2011 р., м. Мукачеве) – український футболіст угорського походження, півзахисник, тренер (зріст 177 см, вага 72 кг). У 1947–1956 рр. грав за «Більшовик» (Мукачеве), «Спартак» (Ужгород), «ГБО» (Станіслав), «Спартак» (Станіслав), «ОБО» (Львів), «ЦСК МО» (Москва), збірну СРСР (1955–1956, 2 матчі). Олімпійський чемпіон 1956 р. Заслужений майстер спорту СРСР. Бронзовий призер чемпіонату СРСР (1955, 1956, 1958), володар Кубка СРСР (1955). Тренував упродовж 1961–1990 рр. команди: «Спартак» (Станіслав), «СКА» (Ростов на/Д), «СКА» (Львів), «Північна група військ», «Металург» (Запоріжжя), «Арарат» (Єреван), «Кайрат» (Алма-Ата), «СКА» (Одеса), «Торпедо» (Запоріжжя). Як тренер з командою «СКА» (Ростов на/Д) був срібним призером чемпіонату СРСР (1966), фіналістом Кубка СРСР (1971). Заслужений тренер Вірменської РСР та РРФСР [37].

Шестерньов Альберт Олексійович (рос. Альберт Алексеевич Шестернёв, *20 червня 1941 р., Москва – † 5 листопада 1994 р., Москва) – радянський футболіст, захисник (зріст 182 см, вага 82 кг), тренер.

Чемпіони СРСР 1970 року. Стоять (зліва направо): В. Ніколаєв (тренер), Ю. Пшеничніков, Н. Долгов, Б. Коєйкін, В. Полікарпов, В. Войтенко, В. Астаповський, М. Плахетко, В. Афонін. Сидять: В. Дударенко, А. Шестерньов, Ю. Істомін, В. Капличний, В. Федотов, В. Уткін

Усю свою ігрову і тренерську кар'єру провів у «ЦСКА» Москва (1961–1971, 278 ігор, 1 гол) та збірній СРСР (1961–1971, 90 ігор) багаторічний капітан команди. Кращий футболіст СРСР 70-х рр. У 60-х рр. входив до символічних збірних світу. Учасник двох ЧС і ЧЄ. Віце-чемпіон Європи (1964). Бронзовий призер ЧС (1966). Тренував «ЦСКА» (1973–1974, 1981–1983) [762].

Капличний Володимир Олександрович (*26 лютого 1944 р., м. Кам'янець-Подільський – † 19 квітня 2004 р., м. Київ) – український футболіст, захисник (зріст 181 см, вага 78 кг), тренер. Майстер спорту міжнародного класу (1972). Грав за «Динамо» (Хмельницький, 1962–1963), «СКА» (Львів, 1964–1965), «ЦСКА» (Москва, 1966–1974), збірну СРСР (1968–1974, 62 матчі). Учасник ЧС-1970, двох ЧЄ (1968 і 1972). Віце-чемпіон

ЧЄ-1972. Бронзовий призер Олімпійських ігор (1972). Один з найжорсткіших тогочасних захисників. Тренував «ЦСКА» (1978), «СКА» (Львів (1979–1980), «СКА» (Одеса) (1983–1984) [263].

Футболістами року в СРСР за версією щотижневика «Футбол» визнавали таких армійців: у 1970 р. Альберта Шестерньова, 1976 – В. Астаповського. Найкращими бомбардирами чемпіонату були: у 1938 – Г. Федотов (19 голів), 1939 – Г. Федотов (21), 1945 – В. Бобров (24), 1947 – В. Бобров, В. Ніколаєв (14), 1957 – В. Бузунов (16), 1964 – Володимир Федотов (16). Найкращі воротарі сезону в СРСР: Ю. Пшеничніков (1968), В. Астаповський (1976) [459, 732].

4.2.1.4. «Торпедо» (Москва). Російський футбольний клуб, заснований у листопаді 1930 р. як клуб автомобільного заводу «АМО», на базі футбольної команди РППК (1924 р.). Найбільший розквіт у 1950–1960-х рр. Стадіон «Сатурн» на 16 5003 місць [608].

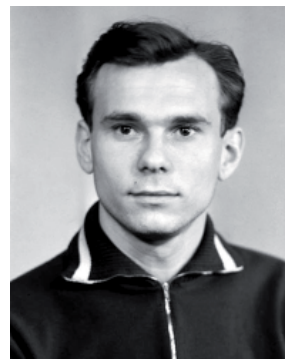
З 1938 року «Торпедо» брало участь у всіх чемпіонатах СРСР у вищій лізі. Чемпіон СРСР (1960, 1965, 1976 (осінь)), володар Кубка СРСР 6 разів (1949, 1952, 1960, 1968, 1972, 1986).

Відомі гравці: Григорій Балаба, Валерій Воронін, Геннадій Гусаров, Валентин Іванов, Анзор Кавазашвілі, Віктор Маслов,

«Торпедо» (Москва) – чемпіон і володар Кубка СРСР 1960 року

Микола Морозов, Петро Петров, Олександр Пономарьов, Едуард Стрельцов, Віктор Шустіков (427 ігор), Сергій Пригода (325), Леонід Буряк, Дмитро Соколов. Найкращі бомбардири: Валентин Іванов (124), Едуард Стрельцов (100) [608, 580].

Іванов Валентин Козьмич (*19 листопада 1934 р., Москва – †8 листопада 2011 р., Москва) – російський нападник (зріст 178 см, вага 70 кг), тренер. Виступав за московське «Торпедо» (1952–1966, 287 ігор, 124 голи), збірну СРСР (1955–1965, 59, 26). Заслужений майстер спорту, заслужений тренер СРСР. Чемпіон СРСР (1960, 1965), срібний призер (1957, 1961, 1964), бронзовий призер (1953), володар Кубка СРСР (1960) [442]. Чемпіон Олімпійських

ігор (1956). Чемпіон Європи (1960) та срібний призер (1964). Найкращий бомбардир збірної СРСР на ЧС-1962 (4 гола) та ЧЄ-1960 (2), на ЧС-1958 забив 1 гол. Член клубу бомбардирів ім. Г. Федотова. У списках кращих футболістів сезону в СРСР 12 разів, з них першим 9 разів (1955, 1957–1964). Як тренер був чемпіоном СРСР (1976), бронзовим призером (1968, 1977, 1988, 1991), володарем Кубка СРСР (1968, 1972, 1986) [234, 204].

Воронін Валерій Іванович (*17 липня 1939 р. – † 22 травня 1984 р.) – радянський футболіст, півзахисник і захисник (зріст 181, вага 80 кг). Усю професійну кар'єру провів у московському «Торпедо» (1958–1969, 219 матчів, 26 голів). За збірну СРСР (66, 5). Чемпіон СРСР (1960, 1965), володар Кубка (1960). Футболіст року в СРСР (1964, 1965). Учасник ЧС-1962 (увійшов до символічної збірної світу за підсумками турніру), віце-чемпіон Європи 1964 р., бронзовий призер ЧС-1966. Заслужений майстер спорту. У списках «33 найкращі» був

шість разів, чотири рази першим. Один із символів московського «Торпедо» та найкращих гравців в історії радянського футболу, увійшов до символічної збірної СРСР за 50 років, оприлюдненої 1967 р. [108, 109].

Стрельцов Едуард Анатолійович (*21 липня 1937 р., селище Перово (Московська обл.) – 22 липня 1990 р., Москва) – російський нападник (зріст 182 см, вага 80 кг). Грав за «Торпедо» (Москва) (1954–1958, 89 ігор, забив 48 голів; 1965–1970, 133, 51), за збірну СРСР 38 ігор, 25 голів. Заслужений майстер спорту СРСР. Чемпіон СРСР (1965), володар Кубка СРСР (1968), найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1955), найкращий футболіст СРСР (1967, 1968). Олімпійський чемпіон (1956). У списку «33 найкращі» був 5 разів, чотири з них –

першим. Сім років сидів у тюрмі за звинуваченням у зґвалтуванні, що зіпсувало його кар'єру. Стадіон «Торпедо» у Москві назвали на честь його футбольного таланту [579, 580].

4.2.1.5. «Локомотив» (Москва). Клуб «Локомотив» заснований 12 серпня 1923 р. Стадіон «Локомотив» вміщує 28800 осіб. Срібний призер чемпіонату СРСР 1959 р., дворазовий володар Кубка СРСР (1936, 1957) [457]. За команду виступали відомі гравці: Володимир Басалаєв, Валентин Бубукін, Віктор Ворошилов, Валерій Газзаєв, Сергій Горлукович, Андрій Калайчев, Юрій Ковальов, Володимир Маслаченко, Валерій Петраков [457].

Маслаченко Володимир Микитович (*5 березня 1936 р., с. Васильківка Дніпропетровської обл., УРСР – † 28 листопада 2010 р., Москва, Росія) – українець, радянський футболіст, воротар (зріст 180 см, вага 78 кг). Заслужений майстер спорту СРСР (1969). Грав за «Спартак» (Кривий Ріг) (1952–1953), «Металург» (Дніпропетровськ) (1953–1956, 56 ігор), московські «Локомотив» (1957–

1962, 119) та «Спартак» (1962–1968, 196, -173), збірну СРСР (1957–1962, 8, -5). Один з найкращих радянських воротарів кінця 1950-х – початку 1960-х рр. Володар Кубка Європи (1960). Чемпіон СРСР (1962). Срібний призер чемпіонату СРСР (1959, 1963, 1968), володар Кубка СРСР (1957, 1963, 1965). Журнал «Огоньок» (1961) визнав його найкращим воротарем СРСР. Після завершення футбольної кар'єри став спортивним коментатором. Коментував фінальний матч з футболу на Олімпійських іграх (1988). У 2000 р. став лауреатом премії Росії в галузі телебачення «ТЕФІ» [457, 380].

В. Маслаченко бере інтерв'ю в Олега Блохіна

Головними тренерами «Локомотива» були: О. Столяров (1936), Жюль Лімбек (1937), М. Сушков (1937, 1947), Д. Максимов (1948), Г. Качалін (1949–1952), Б. Аркадьєв (1953–1957), Є. Єлисеєв (1958–1959), М. Морозов (1960–1962), О. Костилев (1962), Б. Аркадьєв (1963–1965), К. Бесков (1966), В. Бубукін (1966–1968), В. Мар'єнко (1969–1970, 1979–1980), Є. Рогов (1971–1972), І. Волчок (1972, 1973–1978, 1983–1985), М. Якушин (1973), О. Севідов (1981–1982), В. Родіонов (1983), Ю. Сьомін (1986–1990) [457].

4.2.1.6. «Зеніт» (Ленінград). Російський футбольний клуб із Санкт-Петербурга, заснований 1925 р. Команда стала чемпіоном СРСР 1984 р. (тренер Павло Садирін), бронзовим призером СРСР 1980 р. (тренер Юрій Морозов), володіла Кубком СРСР (1944, 1985) [223]. За «Зеніт» у 1984 р. грали воротарі М. Бірюков, 34 матчі; А. Егоров, 0; С. Приходько, 0. Захисники: А. Степанов, 32 матчі, 2 гола; А. Давидов, 27, 1; В. Долгополов, 27, 0; С. Кузнецов, 22, 0; В. Солін, 13, 0; М. Воробйов, 8, 0; Г. Тимофеев, 6, 0. Півзахисники С. Веденеев, 8, 1; В. Брошин, 32, 4; А. Афанасьєв, 28, 1; В. Мельников,

Команда «Зеніт» – чемпіон СРСР 1984 року

21, 3; Д. Баранник, 19, 1; М. Ларіонов, 9, 2. Нападники Ю. Желудков, 31, 17; І. Комаров, 5, 2; С. Дмитрієв, 30, 8; В. Клемент'єв, 29, 10; Б. Чухлов, 28, 7; Ю. Герасимов, 7, 1; О. Захаріков, 6, 0 [223].

Інші російські клуби, менш відомі: «Крилья Советов» (Куйбишев), «Динамо» (Ленінград), «Трактор» (Волгоград), «СКА» (Ростов-на-Дону), «ВПС» (Москва), «Крилья Советов» (Москва), «Металург» (Москва) – не досягали високих результатів у вищій лізі СРСР.

У клубах республік СРСР було чимало висококваліфікованих українських футболістів, тренерів, серед них, зокрема: Йозеф Беца, Сергій Андреев, Сергій Шавло, Віктор Пасулько, Ігор Добровольський, Володимир Татарчук та багато інших, які досягли спортивних успіхів за межами України [730, 385, 315, 459].

Андреев Сергій Васильович (*16 травня 1956 р., м. Луганськ, УРСР) – радянський футболіст українського походження. Нападник луганської «Зорі» (1973–1977, 95 ігор, 13 голів), ростовських «СКА» (1978–1985, 261, 167) і «Ростсільмаша» (1986–1988, 1993–1995, 157, 64), шведських «Естера» та «Мьельбю» (1989–1993, 104, 32), збірної СРСР (1979–1983, 26, 8). Учасник ЧС з футболу

1982 р., бронзовий призер Олімпійських ігор 1980 р. Майстер спорту СРСР міжнародного класу. Володар Кубка СРСР 1981 р. Найкращий бомбардир Олімпійських ігор 1980 (5 голів), чемпіонату СРСР 1980 (20 голів), 1984 (19 голів). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був тричі: 1980 – першим, 1979 – другим, 1981 – третім. Член клубу бомбардирів Олега Блохіна (забив 130 голів) [12].

Контрольні питання

1. Змагання з футболу в СРСР до 1936 року.
2. Чемпіонати СРСР від 1936 до 1941 року, переможці, призери.
3. Чемпіонати СРСР з футболу від 1941 до 1964 року.
4. Команди-учасниці чемпіонатів СРСР.
5. Коли закінчилася гегемонія московських клубів у чемпіонаті СРСР?
6. Яка команда здобула найбільше золотих медалей у чемпіонаті СРСР?
7. Які українські команди змагалися у чемпіонатах СРСР, їх досягнення?
8. Найтитлованіші гравці, чемпіони СРСР.
9. Які тренери команд були чемпіонами та призерами вищої ліги СРСР?
10. Кубок СРСР з футболу. Які команди володіли ним?
11. Які українські команди були володарями та фіналістами Кубка СРСР?
12. Досягнення у чемпіонатах, Кубках СРСР російських клубів «Спартак» (Москва), «Динамо» (Москва), ЦСКА (Москва), «Торпедо» (Москва), «Локомотив» (Москва), «Зеніт» (Ленінград).
13. Відомі гравці, тренери російських клубів у чемпіонатах СРСР.
14. Команди переможці та призери чемпіонатів першої ліги СРСР.
15. Кращі бомбардири першої ліги СРСР.
16. Кращі українські команди у другій лізі СРСР.
17. Кращі бомбардири другої ліги СРСР.

4.2.2. Українські клуби вищої ліги СРСР

4.2.2.1. «Динамо» (Київ). Український футбольний клуб, заснований 13 травня 1927 р. У першому матчі 1 липня 1928 р. зі збірною Білої Церкви динамівці програли 1:2. Київське «Динамо» – єдиний клуб, який провів всі сезони у вищій лізі СРСР, а потім України. Виступає на стадіоні НСК «Олімпійський» (70050 місць) або на стадіоні «Динамо» ім. Валерія Лобановського (16873 місця). Президентом клубу нині є Ігор Суркіс [568, 544, 174, 276].

«Динамо» було найтитулованішою командою в історії радянського футболу, завоювало 13 чемпіонських титулів, 9 Кубків СРСР, три Суперкубки СРСР. Є першою немосковською командою, що здобула титул чемпіона СРСР, та першим представником Радянського Союзу, який завоював європейський трофей. Команда «Динамо» (Київ) була володарем Кубка кубків УЄФА (1975, 1986), Суперкубка УЄФА (1976), півфіналістом ЛЧ УЄФА (1977, 1987, 1999), півфіналістом Кубку УЄФА 2009 [544, 174, 897, 889, 898].

За підсумками 1975, 1986 рр. команду «Динамо» (Київ) футбольні фахівці, журналісти визнавали найсильнішою футбольною командою світу, а Валерія Лобановського – найкращим на той час футбольним тренером [351, 174, 352].

Тренерами київського «Динамо» в чемпіонатах СРСР були: в 1936–1937 рр. – Товаровський Михайло Давидович, 1938 р. – Фомін Володимир Васильович, 1939–1940 – Печений Михайло Федорович, 1941, 1947 – Бутусов Михайло Павлович, 1944–1945 – Махія Микола Борисович, 1945–1946 – Корчебоков Лев Миколайович, 1946 – Ідзковський Антон Леонардович, 1946 – Апухтін Борис Трифонович, 1947 – Щегоцький Костянтин Васильович, 1948 – Сушков Михайло Павлович, 1949 – Окунь Михайло Осипович, 1950 – Фокін Євген Васильович, 1951–1956, 1959 – Ошенков Олег Олександрович (Кубок СРСР в 1956 р.), 1957–1958 – Шилівський Віктор Костянтинович, 1959–1962 – Соловйов В'ячеслав Дмитрович (перше місце 1961 р.), 1963, 1970 – Терентьев Віктор Васильович, 1963 – Зубрицький Анатолій Федорович, 1964–1970 – Маслов Віктор Олександрович (перше місце 1966, 1967, 1968, Кубок СРСР 1964, 1966), 1971–1973 – Севідов Олександр

Динамівці Києва (зліва направо): Тадеуш Пжепольський, Олександр Сердюк («Шульц»), Сергій Бардадим, Михайло Малхасов, Степан Синиця, Федір Тютчев, Казимир Піонтковський, Михайло Печений, Герман Бланк, Михайло Денисов, Антон Ідзковський (в). 1929 рік

Олександрович (перше місце в 1971), 1973–1982 – Лобановський Валерій Васильович (перше місце в 1974, 1975, 1977, 1980, 1981, Кубок СРСР 1974, 1978, 1982, Кубок кубків 1975, Суперкубок УЄФА в 1975), 1983 – Морозов Юрій Андрійович, 1984–1990 – Лобановський Валерій Васильович (перше місце в 1985, 1986, 1990, Кубок СРСР 1985, 1987, 1990, КВК УЄФА 1986), 1990–1992 – Пузач Анатолій Кирилович [544, 573, 174].

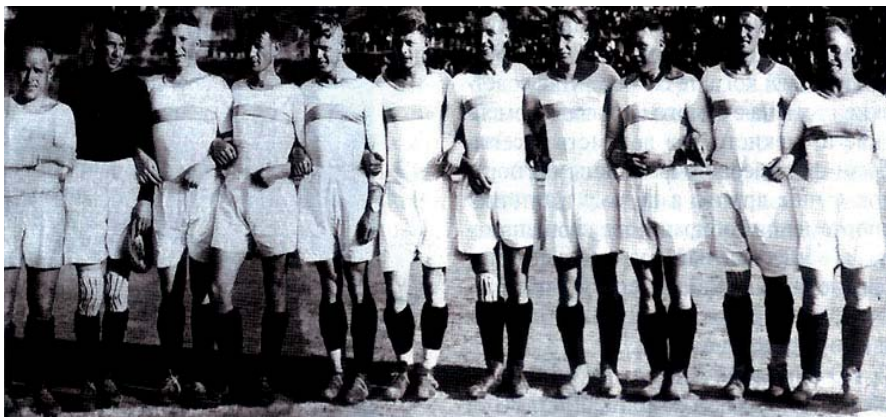
14 вересня 1929 р. «Динамо» проводить свій перший міжнародний матч з робітничою командою Нижньої Австрії «Дойч Ваграм», проте програє його з рахунком 3:4. 1935 р. футболісти «Динамо» у складі збірної України здійснюють поїздку до Франції та Бельгії, де в товариській грі розгромили чотириразового володаря Кубка Франції «Ред Стар» з рахунком 6:1 [544].

До 1936 року першість СРСР між клубними командами не проводили. Кияни здобували досвід у іграх на першість спортивного товариства «Динамо». Там вони вигравали в динамівців з Одеси та Харкова. Київська команда явно була найсильнішою в УРСР, але рівня майстерності московського «Динамо» ще не досягла. Наприклад, у фіналі динамівської першості 1933 р. москвичі з рахунком 2:1 перемогли саме киян [544, 245, 730].

У голод 1932–1933 рр. півкоманди гравців міліцейського відомства просто втекли в м. Іваново (Росія), де не було голоду. Двох футболістів – капітана команди К. Піонтковського та М. Свиридовського – затримали співробітники НКВС при спробі обміняти кілька відрізів сукна на продукти, відтак відпрацювали два роки у виправній колонії [278].

Дебют динамівців у чемпіонаті СРСР відбувся в Києві 24 травня 1936 р., коли московське «Динамо» розгромило наше з рахунком 5:1. Єдиний гол нападника Миколи Махині став для українського клубу першим голом у чемпіонатах Радянського Союзу. Після цього «Динамо» (Київ) не змогло наздогнати москвичів у дебютному одноколовому чемпіонаті СРСР 1936 р.

Єдина українська команда завершила чемпіонат на другому місці. Місцеві уболівальники сприйняли такий виступ як безумовний успіх [544].

«Динамо» (Київ) на початку першого чемпіонату СРСР 1936 року (зліва направо): Костянтин Фомін, Микола Трусевич, Йосип Лівшиць, Федір Тютчев, Віктор Шилівський, Павло Комаров, Микола Махиня, Костянтин Щегоцький, Іван Кузьменко, Михайло Путістін, Макар Гончаренко

Махиня Микола Борисович (*17(30) листопада 1912 р., м. Канів Київської губернії – † 15 березня 1990 р., м. Київ) – український футболіст, лівий крайній нападник, захисник (зріст 175 см,

вага 75 кг), тренер. Заслужений майстер спорту СРСР (1946), заслужений тренер УРСР (1962). Виступав за «Водник» (Київ) (1927–1931), «Динамо» (Київ) (1931–1935, 1936–1943, 110 матчів, 10 голів, 1944–1947, 51, 2), «Динамо» (Казань) (1942–1943), «Динамо» (Москва) (1943). Чемпіон УРСР (1936). Володар Кубка УРСР (1937, 1938, 1944). Срібний призер чемпіонату СРСР (1936, весна), бронзовий призер 1937 р. У списку «55 найкращих футболістів» був четвертим (1938). Капітан «Динамо» впродовж 10 сезонів (1937–1946). Працював тренером від 1944 до 1961 р. в київських командах «Динамо», ОБО, ФШМ, СКВО, СКА. Володар Кубка УРСР (1944), чемпіон УРСР (1949, 1951), чемпіон Збройних сил СРСР (1950) [384].

Гончаренко Макар Михайлович (*5 (18) квітня 1912 р., м. Київ – † 1 квітня 1997 р., м. Київ) – український футболіст, нападник (зріст 161 см, вага 63 кг), тренер. Грав у київських командах «Комунальник» (1929–1930) та «Залдор» (1931–1932), «Динамо» (Іваново) (1932–1934), «Динамо» (Київ) (1935–1937, 1945, 82 матчів, 27 голів), збірну Києва, збірну УРСР, «Локомотив» (Київ) (1940), «Спартак» (Одеса) (1941), «Чорноморець» (1946, 15 матчів, 2 голи), «Спартак» (Херсон). У чемпіонатах СРСР провів 77 матчів, забив 30 голів. Срібний призер чемпіонату СРСР (1936, весна), бронзовий (1937). Найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1938, 20 голів). Чемпіон України (1936), срібний призер (1934), володар

М. Гончаренко (у темній футболіці) в одному з післявоєнних матчів

Кубка України (1937, 1938). Тренував «Авангард» (Жовті Води) (1962) та багато років юнацькі команди «СКА» (Київ) [145, 533].

Шиловський Віктор Костянтинович (*12 (25) липня 1911 р., м. Юзівка Донецької обл. – † 25 жовтня 1973 р., Москва) – український футболіст (зріст 175 см, вага 73 кг), тренер. Правий напівсередній нападник, виступав за «Металісти», «Динамо» (Сталіно), «Динамо» (Дніпропетровськ), «Динамо» (Київ). Один з найрезультативніших радянських нападників другої половини 1930-х рр., найкращий бомбардир «Динамо» (Київ) довоєнних років. За збірну СРСР зіграв 6 матчів, забив 2 голи. Срібний призер чемпіонату СРСР (1936,

весна). Здобув третє місце в чемпіонаті СРСР (1932 р. серед команд міст і регіонів), чемпіон УРСР (1936), володар Кубка УРСР (1937, 1938), чемпіон Москви (1944). Переможець Всесвітньої робітничої олімпіади в Антверпені (1937) та Кубку світу серед робітничих команд у Парижі (1937). Майстер спорту СРСР. Головний тренер «Динамо» (Київ) у 1957–1958 рр. [47].

Щегоцький Костянтин (Казимир) Васильович (*31 березня (13 квітня) 1911 р., м. Москва – †23 січня 1989 р., м. Київ) – нападник (зріст 173 см), виступав за московські команди, за «Динамо» (Київ) (57 ігор, 17 голів), «Харчовик» (Одеса). Чемпіон Москви (1930, весна). Срібний призер чемпіонату СРСР (1936, весна). Один з найрезультативніших радянських нападників 1930-х рр. [49]. У списку «33 найкращі футболісти СРСР» 1933 р. був другим. В укладених у 1980-х рр. неофіційних списках «33 найкращі», був першим (1934), другим (1935, 1936). Провів 4 гри за збірну СРСР. У серпні 1938 р. був безпідставно заарештований. Два з половиною

місяці перебував у внутрішній в'язниці НКВС, потім рік провів у Лук'янівській в'язниці Києва в спецкорпусі для «ворогів народу». Тренував у 1945–1966 рр. команди «Харчовик» (Одеса), «Динамо» (Київ), «Спартак» (Київ), «Торпедо» (Київ), «Колгоспник» (Рівне), «Локомотив» (Вінниця), «Шахтар» (Сталіно), «Суднобудівник» (Миколаїв), «Горинь» (Рівне) [49].

Повноцінний двоколовий чемпіонат СРСР вперше провели у 1937 р. У ньому київське «Динамо» знову отримало призове місце, пропустивши вперед лише московські «Динамо» і «Спартак». Проте надалі до Другої світової війни жодних досягнень кияни не здобули. Також у цей період «Динамо» брало участь у розіграшах Кубка Української РСР, здобувши цей трофей 1936, 1937, 1938, 1944, 1946, 1947 та 1948 рр. [174].

У 1939 році з команд Львівщини до «Динамо» запросили чимало нових гравців, зокрема Олександра Скоценка, Михайла Матіаса, Казімежа Гурського та Олега Лаєвського [174].

За «Динамо» (Київ) 1941 р., до війни, виступали воротарі: Микола Трусевич (8 матчів, пропустив 11 голів), Антон Ідзковський (2 матчі, -3 голи), Олег Лаєвський (0); захисники: Олексій Клименко (3 гри), Василь Глазков (9), Абрам Лерман (0); півзахисники: Володимир Гребер (6 ігор, забив 1 гол), Іван

«Динамо» (Київ) 1941 року. Молодий воротар Олег Лаєвський – сидить другий зліва. Стоять: крайній зліва – Міхал Матіяс, поряд – Тадеуш Єдинак, сьомий зліва – Мечислав Гурскі, другий справа поряд з тренером Михайлом Бутусовим – Олександр Скоценя [573]

Кузьменко (0), Борис Афанасьєв (9), Анатолій Садовський (9), Міхал Матіас (львів'янин, 6, 2); нападники: Микола Махиня (9), Микола Коротких (0), Микола Балакін (4, 1), Макар Гончаренко (0), Володимир Онищенко (9, 2), Віктор Шиловський (4, 2), Костянтин Щегоцький (8, 3), Петро Лайко (0), Павло Комаров (1, 0), Костянтин Калач (0), Йосип Качкін (0), Павло Вінковатий (харків'янин, 8, 2), Олександр Скоцень (львів'янин, 8, 7) [544, 278, 573, 383].

У Києві під Черепановою горою 1941 року завершували спорудження нового Республіканського стадіону, в будівництві якого від 1937 р. на «суботниках» брав участь увесь Київ. Відкриття призначили на 22 червня 1941 р., мав відбутися матч чемпіонату СРСР між командами київського «Динамо» та московського «ЦДКА». Однак того дня розпочалася німецько-радянська війна, на світанку на Київ впали перші бомби [544, 174].

За добу до зустрічі з «ЦДКА» 22 червня 1941 р. (якою мав відкритися новий стадіон ім. Хрущова (нині НСК «Олімпійський») тренер «Динамо» Михайло Бутусов назвав одинадцять прізвищ стартового складу: О. Лаєвський, В. Глазков, Б. Афанасьєв, М. Махиня, В. Гребер, М. Гурський, В. Онищенко, М. Матіас, О. Скоцень, К. Щегоцький, П. Вінковатов [552, 84, 544, 278, 383].

Зі складу, який мав грати на відкритті стадіону ім. Хрущова 22 червня 1941 р., тільки двоє – Микола Махиня та Павло Вінковатов – змогли вийти на поле після війни в динамівській формі. Костянтин Щегоцький 1941 р. понад два місяці пробирався Україною і перейшов через лінію фронту аж під Ростовом. Костянтин Васильович згадував: «...я спасся и вынес зашитый в трусах орден. Редакторы почему-то всегда вычёркивают эту подробность. А зря. Так было...».

Четверо футболістів були розстріляні в Бабиному Ярі, один був закатований у гестапо, багато загинули на фронті, частина гравців емігрувала за кордон [544, 278, 245].

Відомий київський спортивний журналіст Георгій Кузьмін визнає, що сумніви в офіційній версії героїчного «матчу смерті» в нього з'явилися, коли він побачив у воротаря передвоєнного «Динамо» Антона Ідзковського фото, де футболісти – кияни та нім-

ці – мирно позують перед грою. Справді, той матч відбувся 9 серпня 1942 р., а всі подальші події, включно з ув'язненням і смертю 4 спортсменів на рік пізніше ніяк не були пов'язані з матчем [544, 278]. Було 11 матчів в окупованому Києві, стверджує Георгій Кузьмін, – одинадцять перемог в одинадцятьох матчах! Шістдесят сім м'ячів забито і одинадцять пропущено [544, 278].

Гравці київського «Динамо» опинилися під час війни по різні боки фронту. Більшість грали за інші команди, переважно динамівські. Так, Антон Ідзковський та Микола Махиня виступали в Казані, Йосип Ліфшиць і Михайло Печений грали за одноклубників із Алма-Ати, Костянтин Щегоцький поїхав до Ташкенту, Павло Вінковатов опинився в Харкові, Петро Лайко – в Іваново. Віктор Шиловський та Борис Афанасьєв перейшли до московського «ЦДКА».

24 лютого 1943 р. в Сирецькому концтаборі серед заручників німці розстріляли гравців «Старта» Миколу Трусевича, Івана Кузьменка та Олексія Клименка. За інших обставин загинув у поліції безпеки Микола Коротких, заарештований як кадровий співробітник НКВС. Дивом вдалося втекти з концтабору Федорові Тютчеву, Миколаєві Гончаренку і Михайлові Свиридівському.

Крім того, не всі футболісти «Динамо», які потрапили до радянської армії, повернулися додому. Так, під час оборони Києва в районі Ірпеня загинув лівий крайній Йосип Качкін, не повернулися з фронту Михайло Волін і Борис Афанасьєв [544, 278, 245].

Вінковатов (прізвище при народженні **Вінковатий**) **Павло Іванович**, прізвисько: Паша-гол, Танк (*25 липня 1921 р., м. Харків – † 21 квітня 1987 р., м. Київ) – український футболіст, нападник (зріст 171 см, вага 72 кг). Грав у складі київського «Динамо» (1941–1955, 216 матчів, 65 голів) та харківського «Сільмаша» (1939–1940, 46 матчів, 16). Срібний призер чемпіонату СРСР (1952), володар Кубка (1954). Один з найкращих бомбардирів київського «Динамо» у чемпіонаті

СРСР (65 голів, п'ятий показник). Після завершення кар'єри тренував бердичівський «Прогрес» (1958–1959) та низку заводських команд Києва [335].

Після звільнення Києва від фашистських загарбників 6 листопада 1943 р., було докладено всіх зусиль, аби відродити команду «Динамо». Лише 2 травня 1944 р. на стадіоні «Динамо» відбулася товариська зустріч київських динамівців з московським «Спартаком». З довоєнних гравців у складі «Динамо» залишилися Антон Ідзковський, Микола Махиня, Петро Лайко, Павло Віньковатов, Микола Балакін, Костянтин Калач, учасники матчів 1942 року – Макар Гончаренко і колишні гравці «Локомотива» Володимир Балакін та Василь Сухарев [544, 278].

Динамівці Києва вперше здобули Кубок СРСР 1954 р. під керівництвом **Олега Ошенкова**. На шляху до фіналу кияни здолали «Спартак» Вільнюс (4:2), московський «Спартак» (3:1), «ЦДКА»

Володарі Кубка СССР 1954 р. (справа наліво): тренер Олег Ошенков, капітан Андрій Зазроєв, Олег Макаров, Віталій Голубєв, Аркадій Ларіонов, Павло Віньковатий, Віктор Фомін, Михайло Коман, Тіберій Попович, Михайло Михалина, Олександр Кольцов, Володимир Богданович [296]

(3:1 у додатковий час), «Зеніт» Ленінград (1:0 у додатковий час), «Спартак» Єреван [544, 174].

Фінал Кубка СРСР з футболу 1954 р. відбувся на московському стадіоні «Динамо» 20 жовтня. Матч проходив при сильній зливі та тумані. У складі «Динамо» виступали: Олег Макаров (в), Аркадій Ларионов, Віталій Голубєв, Тіберій Попович, Олександр Кольцов, Михайло Михалина, Володимир Богданович, Віктор Терент'єв (гол 34'), Андрій Зазроєв (к), Михайло Коман (гол 70'), Віктор Фомін. У запасі: Павло Віньковатов. Тренер: Олег Ошенков [368, 677]. За команду у 1954 р. також грали Є. Лемешко, В. Терент'єв, Г. Граматикопуло, Л. Савінов, В. Єрохін, П. Тищенко, В. Качур, Е. Юст, О. Рижиков.

Коман Михайло Михайлович (*1 квітня 1928 р., Люботин, Чехословаччина – † 21 лютого 2015 р., Київ) український футболіст, нападник (зріст 173 см, вага 71 кг), тренер. Виступав за «Спартак» (Ужгород) (1948, 15 матчів, 12 голів), «Динамо» (Київ) (1949–1959, 172 матчі, 62 голи). Срібний призер чемпіонату СРСР (1952), володар Кубка СРСР (1954). Майстер спорту (1959), заслужений тренер УРСР (1961). Тричі визнаний у списку «33 найкращі футболісти СРСР». Багаторічний тренер основної, дублюючої, юнацьких команд «Динамо» (Київ), юнацької збірної СРСР. Саме завдяки Михайлу Коману в «Динамо» опинилися такі майстри, як Йозеф Сабо, Василь Турянчик, Федір Медвідь, Володимир Мунтян та ін. [297, 295, 526].

Атакує Михайло Коман

Макаров Олег Олександрович (*26 липня 1929 р., Рубцовськ, Алтайський край, РРФСР – † 8 листопада 1995 р., Київ) – радянський, український футболіст (зріст 178 см, вага 80 кг), воротар київського «Динамо» (1948–1963, 205 матчів, пропустив 253 голи). Заслужений майстер спорту СРСР (1961), заслужений тренер УРСР (1965). За збірну СРСР зіграв 1 матч у відбірковому турнірі ЧС-1958. Чемпіон СРСР (1961), срібний призер (1952, 1960), володар Кубка СРСР (1954). Найкращий український футболіст (1961). Тренував «Динамо-2», «Локомотив» (Вінниця), «Авангард» (Тернопіль) [339].

Перші золоті медалі **чемпіонів СРСР** динамівці здобули **1961 року**, ставши першою немосковською командою-чемпіоном [66, 102, 449]. Можна сказати, що Україна стала абсолютним чемпіоном СРСР з футболу, адже **Кубок СРСР 1961** року виграла ще одна українська команда – донецький «Шахтар» [368, 753, 754].

Войнов Юрій Миколайович (*29 листопада 1931 р., сел. Калінінське Московської обл., РРФСР – † 22 квітня 2003 р., м. Київ,

Україна) – радянський, український футболіст, півзахисник (зріст 174, вага 72 кг), тренер. Виступав за «Зеніт» (Ленінград, 1954–1955 р., 98 матчів, 5 голів), «Динамо» Київ (1956–1964, 176, 22), збірну СРСР (23 матчі, 3 голи). Заслужений майстер спорту СРСР (1959). Чемпіон Європи (1960), чемпіон СРСР (1961). За підсумками ЧС-1958 увійшов до складу символічної збірної світу. Один із найкращих радянських центральних півзахисників. Тренував «Чорноморець» (Одеса) й уперше вивів його у вищу лігу СРСР, «Суднобудівник» (Миколаїв), «Шахтар» (Донецьк), «Будівельник» (Полтава), «Металіст» (Харків),

Динамівці Києва. У першому ряді стоять (зліва направо): старший тренер В'ячеслав Солов'єв, Андрій Біба, Олег Базилевич, Василь Турянчик, Віктор Каневський, Олег Макаров (в), Олег Сучков, Валерій Лобановський, Юрій Войнов, Володимир Ануфрієнко, тренер Михайло Коман; сидять Володимир Щегольков, Валентин Трояновський, Йжеф Сабо, Микола Кольцов, Віктор Серебряников, Володимир Щербаков. У команді також були Л. Ключев, В. Єрохін, В. Пестриков, В. Сорокін, В. Верігін, М. Каштанов [544, 174]

СКА (Київ), «Темп» (Шепетівка). Заслужений тренер УРСР (1968) [368, 104].

Турянчик Василь Юрійович (*17 квітня 1935 р., с. Чинадієве, Чехословаччина) – український футболіст, захисник, півзахисник (зріст 178 см, вага 75 кг). Грав за команди: «Спартак» (Ужгород) (1954–1956), «ОБО» (Львів) (1957), «СКА» (Львів), «Верховина» (Ужгород) (1958–1959), «Динамо» (Київ) (1959–1969, 308 матчів, 12 голів), «Говерла» (Ужгород). Зіграв 10 єврокубкових матчів, забив 1 гол. Чемпіон СРСР (1961, 1966, 1967, 1968), срібний призер (1960, 1965, 1969), володар Кубка СРСР (1964, 1966). Заслужений майстер спорту СРСР (1967). У списку

«33 найкращі» був першим (1966) і третім (1962, 1967). Тренер команд «Говерла» (Ужгород), «Керамік» (Мукачеве), «Карпати» (Мукачеве), «Закарпаття» (Ужгород) [368, 616, 615, 334].

Каневський Віктор Ізраїльович (Ільїч) (*3 жовтня 1936 р., Київ) – український футболіст, нападник (зріст 176 см, вага 73 кг), тренер. Виступав за «Динамо» (Київ) (1953–1964, 195 матчів, 80 голів), «Чорноморець» (Одеса) (1965–1966, 22, 6), збірну СРСР (5 матчів). Чемпіон СРСР (1961), володар Кубка (1964). Майстер спорту СРСР. Учасник ЧС-1962. Тренував «Металіст» (Харків) (1969–1971). Заслужений тренер УзбРСР (1972). У 1988 р. емігрував до США, де заснував приватну футбольну школу для підлітків. Пропагандист футболу в Америці [368, 261].

Біба Андрій Андрійович (*10 вересня 1937 р., м. Київ) – український футболіст, півзахисник, зріст 176 см, вага 72 кг. У вищій лізі чемпіонату СРСР провів 246 матчів, забив 69 голів. Грав у командах «Динамо» (Київ), «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Десна» (Чернігів), збірній СРСР (1 матч). Визнаний найкращим футболістом СРСР 1966 р. Чемпіон СРСР (1961, 1966, 1967), володар Кубка СРСР (1964, 1966). Забив перший гол радянських клубів у єврокубках (КВК) «Колрейну» (Північна Ірландія). Заслужений майстер спорту СРСР. Тренер команд (1972–1991): «Спартак» (Житомир), «Угольок» (Горлівка), «Поділля» (Хмельницький), «Нафтовик» (Охтирка), «Хімік» (Житомир). Працював у тренерському штабі

«Динамо» (Київ), «Таврії» (Сімферополь), «Дніпро» (Дніпропетровськ). Зараз – тренер-селекціонер київського «Динамо», президент українського клубу «Шкіряний м'яч» [368, 579].

Островський Леонід Альфонсович (лат. Leonīds Ostrovskis) (*17 січня 1936 р., м. Рига, Латвія – † 16 квітня 2001 р., м. Київ, Україна) – литовський, український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 75 кг), тренер. Виступав за «Даугаву» (Рига) (1954–1955, 29 матчів), «Торпедо» (Москва) (1956–1972, 144), «Динамо» (Київ) (1963–1968, 135, 1). Майстер спорту СРСР (1959). Чемпіон СРСР (1960, 1966, 1967, 1968), срібний призер (1957, 1961). Триразовий володар (1960, 1964, 1966) та дворазовий фіналіст Кубка СРСР (1958, 1961). Учасник трьох ЧС (1958, 1962, 1966). Заслужений майстер спорту СРСР (1991) [454].

Щегольков Володимир Миколайович (*1 червня 1937 р., Одеса, УРСР – † 22 жовтня 2008 р., м. Київ) – український, радянський футболіст. Заслужений майстер спорту СРСР (1967). Правий і центральний захисник (зріст 175 см, вага 75 кг). Грав за «Харчовик»/«Чорноморець» (Одеса) (1955–1961, 184 матчі, 9 голів), «Динамо» (Київ) (1961–1967, 210, 5), «Шахтар» (Донецьк) (5 ігор). В єврокубках зіграв 10 матчів (КЄЧ – 4, КВК – 6). Чемпіон СРСР (1961, 1966, 1967), срібний призер (1965), володар Кубка СРСР (1964, 1966). У списку «33 найкращі футболісти» другий (1965 та 1967 р.) Був незамінним гравцем на своєму фланзі, якого згодом замінив Федір Медвідь [338].

Сабо Йозеф Йозефович (угор. Szabó József; *29 лютого 1940 р., Ужгород) – український футболіст, угорець за походженням, півзахисник, тренер (зріст 175 см, вага 73 кг). Виступав за «Спартак»

(Ужгород) (1958–1959, 30 матчів, 10 голів), «Динамо» (Київ) (1959–1969, 245, 42), «Зорю» (Луганськ) (1970, 27, 6), «Динамо» (Москва) (1971–1972, 44, 3), збірну СРСР (1965–1972, 40 матчів, 8 голів). Чемпіон СРСР 4 рази (1961, 1966, 1967, 1968), срібний призер (1960, 1965, 1969), володар Кубка СРСР (1964, 1966). Бронзовий призер ЧС-1966. Бронзовий призер Олімпійських ігор 1972 р. Заслужений майстер спорту СРСР. У списку «33 найкращі футболісти

СРСР» був 5 разів, двічі першим. У 1994 та 1996–1999 рр. головний тренер національної збірної України, тренер «Динамо» (Київ), з яким переміг у ЧУ (1994, 1995, 1996, 1997) та Кубку України (1996 і 2005). Заслужений тренер України [525, 526].

Київські динамівці дебютували в Кубку володарів кубків європейських країн 1965 р., перемігши північноірландський «Колрейн»

«Динамо», 1963 рік. Зліва направо: В. Лобановський, В. Банніков, В. Веригін, В. Щегольков, А. Сучков, Й. Сабо, В. Серебрянніков, О. Базилевич, А. Біба, В. Турянчик, В. Трояновський перед матчем з московським «Спартак»»

і норвезький «Русенборг» і поступившись у чвертьфіналі шотландському «Селтіку».

Популярною в ті часи була українська пісня-романс, створена 1965 р. [738] на музику Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука були інтерпретовані українськими вболівальниками:

Приспів: Всюди гарно грають київляни,
Не страшні їм форварди-тарани.
Бібу і Мунтяна, Сабо й Поркуяна
Ждуть медалі, ждуть!

У 1966–1968 рр. динамівці тричі поспіль вигравали першість СРСР. Одним із найкращих в історії «Динамо» став 1966 рік, коли команда перемогла в чемпіонаті СРСР та Кубку СРСР, Андрія Бібу визнали найкращим футболістом року в СРСР; п'ятеро динамівців (Й. Сабо, В. Серебрянніков, Л. Островський, В. Поркуян і В. Банніков) вибороли бронзові медалі в складі збірної СРСР на чемпіонаті світу в Англії [368, 544, 573, 174].

Серебрянніков Віктор Петрович (*29 березня 1940 р., м. Запоріжжя – † 12 листопада 2014 р., м. Київ, Україна) – український радянський футболіст, півзахисник (зріст 173 см, вага 71 кг). Майстер спорту міжнародного класу (1966), заслужений майстер спорту СРСР (1967). Грав за «Металург» (Запоріжжя) (39 ігор, 10 голів), «Динамо» (Київ) (1959–1971, 299, 70). У складі київського «Динамо» п'ятиразовий чемпіон СРСР (1961, 1966, 1967, 1968, 1971), триразовий срібний призер, володар Кубка СРСР у 1964, 1966 рр. Єдиний з київських динамівців учасник трьох ЧС з футболу 1962, 1966 і 1970 рр. Бронзовий призер ЧС-1966. В єврокубках провів 14 матчів, забив 4 голи. Дев'ять разів був у списку «33 найкращі футболісти»,

Київське «Динамо» – чемпіон СРСР 1966 року.

Капітан Василь Турянчик, воротар Євген Рудаков, Вадим Сосніхін ...

тричі першим (1967, 1968, 1969). У збірній СРСР провів 21 матч, забив 3 голи. Майстерно виконував кручені штрафні удари, які називали «дуга Серебрянікова» [368, 544, 573, 334, 543].

Медвідь Фєдїр (Фєрєнц) Йїжефєвич, (угор. Medvigy Ferenc) (*5 січня 1943 р., с. Нове Давидкове Закарпатської обл. – † 8 листопада 1997 р., м. Київ) – український футболіст, захисник / півзахисник (зріст 173 см, вага 24 кг). Грав за «Верховину» (Ужгород), «Динамо» (Київ) (1962–1972, 243 матчі, 19 голів), збірну СРСР (6, 1). Майстер спорту (1964). Чотириразовий чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971), срібний призер (1965, 1969, 1972), володар Кубка СРСР (1964, 1966). Його називали людиною з двома серцями через дивовижну змагальну працездатність. Після завершення кар'єри гравця працював тренером та функціонером у ПФЛ України [114].

«Динамо» (Київ) – чемпіон і володар Кубка СРСР 1966 року

Успіх киян пов'язаний з тренерською роботою Віктора Маслова, який впровадив у команді новітню тактичну систему 4–4–2 [118, 119]. Київський колектив мав у 1966 р. у своїх рядах таких виконавців: воротарі: Є. Рудаков (29 ігор), В. Банніков (7); захисники: В. Щегольков (34 гри, 1 гол), В. Сосніхін (34), Л. Островський (26), В. Левченко (12), С. Круликовський (13); півзахисники: В. Турянчик (36, 1), А. Біба (35, 11), Ф. Медвідь (35, 3), В. Мунтян (26, 8), В. Серебряніков (15, 2), Й. Сабо (14, 3), Б. Сорока (1); нападники: А. А. Бишовець (32, 19), В. Хмельницький (31, 8), В. Поркуян (20, 7), А. Пузач (18 матчів, 1 гол) [544, 174].

Маслов Віктор Олександрович (*14 квітня 1910 р., Москва – †11 травня 1977 р., Москва) – радянський футболіст, півзахисник, тренер (зріст 178 см, вага 76 кг). Грав за московські команди «Гірник» 1927, «РДПК» (1930), «АМО», «ЗіС», «Торпедо» (1931–1940, 1941–1942), «Профспілки-1» (1941). Провів у чемпіонатах СРСР 66 матчів, забив 1 гол. Срібний призер чемпіонату Москви (1934, 1935). Переможець Всесоюзної спартакіади профспілок 1932 р. Тренерські досягнення: з «Торпедо» (Москва): чемпіон СРСР (1960), срібний призер (1957, 1961), бронзовий призер (1945, 1953).

Володар Кубка СРСР (1952, 1960, 1972); з «Динамо» (Київ) чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968); срібний призер чемпіонату СРСР (1965, 1969), володар Кубка СРСР (1964, 1966). З «Араратом» (Єреван) володар Кубка СРСР (1975). Маслов у Києві застосував систему 4–4–2 самостійно, ще до ЧС-1966. Першим опорником у СРСР став Василь Турянчик, якого В. Маслов назвав «хвилерізом» [368, 544, 98, 99].

Базилевич Олег Петрович (*6 липня 1938 р., Київ) – український футболіст, правий крайній нападник (зріст 174, вага 70 кг), тренер, науковець. Грав за «Динамо» (Київ) (161 матч, 63 голи), «Чорноморець» (Одеса) (35, 6), «Шахтар» (Донецьк) (32 матчі, 9 голів). Як футболіст: чемпіон СРСР (1961), володар Кубка СРСР (1964). У чемпіонатах СРСР провів 229 матчів. Один з найкращих бомбардирів «Динамо». Шість років був у числі «33 найкращі футболісти СРСР». Як тренер чемпіон СРСР (1974, 1975), володар Кубка СРСР (1974), Кубка кубків (1975), Суперкубка УЄФА (1975), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976).

Кандидат педагогічних наук, методист. Спільно з В. Лобановським розробив і впровадив систему підготовки футболістів високої кваліфікації. Автор розробок стратегії і тактики футболу. Заслужений тренер СРСР (1975) і заслужений тренер України. Тренував

«Шахтар» (Кадіївка), «Шахтар» (Донецьк), «Динамо» (Київ), «Динамо» (Мінськ), «Пахтакор» (Ташкент), «ЦСКА» (Москва), «Зорю» (Луганськ), «Славію» (Софія), олімпійську збірну Болгарії, збірну України, Кувейту (олімпійську). Його вислів: «Все моє життя і думки завжди були заповнені футболом» [368, 19, 212, 564].

Лобановський Валерій Васильович (*6 січня 1939 р., м. Київ, – †13 травня 2002 р., м. Запоріжжя) український нападник (зріст 187, вага 80 кг) та тренер (див. найкращі тренери). Провів 253 матчі у вищій лізі СРСР і забив 71 гол. У київському «Динамо» почав грати у 19 років, (144 матчі і 42 голи), в одеському «Чорноморці» (59, 15), у донецькому «Шахтарі» (50, 14). Чемпіон СРСР (1961), володар Кубка СРСР (1964). Найкращий футболіст України (1962, 1963), у списку «33 найкращі футболісти СРСР» був дру-

гим (1960, 1962). Майстер спорту СРСР [58, 127, 368, 351, 353].

Пузач Анатолій Кирилович (*3 червня 1941 р., сел. Красний Кут Саратовської обл., Росія – †19 березня 2006 р., Київ) – український футболіст, нападник (зріст 171 см, вага 70 кг) і тренер. Виступав за «Полісся» (Житомир), «СКА» (Львів), «Динамо» (Київ) (1965–1973, 215 матчів, 49 голів), збірну СРСР (1969–1972, 14, 2). Заслужений майстер спорту. Заслужений тренер України. Увійшов до історії як учасник першої заміни на ЧС з футболу (1970). Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971), володар Кубка СРСР (1966). Як тренер чемпіон СРСР (1990). Чемпіон України (1993) [333, 368, 500].

Сосніхін Вадим Олександрович (*10 серпня 1942 р., м. Київ – † 28 вересня 2003, м. Київ) – український футболіст, захисник

(зріст 182 см, вага 81 кг). Майстер спорту СРСР. Упродовж усієї кар'єри (1966–1973) виступав лише за «Динамо» (Київ) – 291 матч, 2 голи. За збірну СРСР провів 4 матчі, за олімпійську збірну СРСР – 3 матчі. Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971), срібний призер чемпіонату СРСР (1965, 1969, 1972, 1973). Володар Кубка СРСР (1964, 1966). Шість разів потрапляв до списків «33 найкращі гравці» чемпіонату (тричі другим і тричі третім). За опитуванням газети «Український футбол» 2001 р. увійшов до символічної збірної України ХХ ст. [334, 562].

Рудаков Євген Васильович (*2 січня 1942 р., м. Москва – † 21 грудня 2011 р., м. Київ) – радянський, український футболіст, воротар (зріст 190 см, вага 79 кг). Майстер спорту міжнародного класу (1973). Заслужений майстер спорту СРСР (1973). Чемпіон СРСР 7 разів (1966, 1967, 1968, 1971, 1974, 1975, 1977). Володар Кубка СРСР (1964, 1966, 1974). Володар КВК УЄФА (1975), Суперкубка УЄФА (1975). Срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий призер Олімпійських ігор (1972). Найкращий (1971) і другий (1972) футболіст СРСР (за результатами опитування тижневика «Футбол-Хокей»). Триразовий володар призу «Воротар року» імені Яшина (1969, 1971, 1972) [559, 586].

Хмельницький Віталій Григорович (*12 липня 1943 р., с. Тимошівка Оріхівського р-ну Запорізької обл.) – український футболіст, крайній нападник (зріст 175 см, вага 72 кг). Майстер спорту СРСР. З 1962 р. виступав у команді класу «Б» «Азовсталь» (Жданов/

Маріуполь). Того ж року перейшов до донецького «Шахтаря» (73 матчі, 8 голів). У 1965–1972 рр. грав у київському «Динамо» (217, 54). За збірну СРСР упродовж 1965–1971 рр. зіграв 20 матчів, забив 7 голів. Учасник ЧС-1970. Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971). Володар Кубка СРСР (1964, 1966).

Працював головним тренером команд «Граніт» Черкаси (1973–1974) і «Кривбас» Кривий Ріг (1978–1979). Тренер у футбольній школі київського «Динамо» [692, 693].

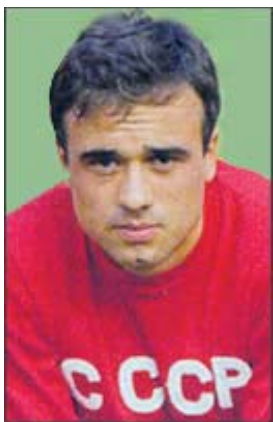
Бишовець Анатолій Федорович (*23 квітня 1946 р., м. Київ) – український футболіст і тренер. Зріст 175 см. Нападник київського «Динамо» (139 матчів, 49 голів тільки у чемпіонаті СРСР). Один з найкращих нападників СРСР 60–70-х рр. За збірну СРСР у 1966–1972 рр. зіграв 37 матчів, забив 15 голів. Учасник ОІ-1968, ЧЄ-1968, 1972, ЧС-1970. Найкращий бомбардир збірної на ЧС-1970. Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971) та володар Кубка (1966). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був шість разів (першим 1966, 1969, 1971). Мав високу індивідуальну техніку, застосовуючи серії фінтів, ефектно обігравав суперників, які перебували перед ним, збоку чи позаду. У ті часи Володимир Висоцький співав (у перекладі з російської): «...недарма клуб «Фіорентина» пропонував мільйон за Бишовця» (неймовірна ціна за нападника на той час). Однак із закритої країни СРСР закордонний клуб купити гравця не міг ні за які гроші. Через травми А. Бишовець рано перейшов на тренерську роботу. У 1988–1990 рр. – головний тренер московського «Динамо», збірних СРСР/СНД (1990–1992, 49 матчів), Південної Кореї (1994–

1967 рік, «Динамо» (Київ) – знову чемпіон СРСР. Нижній ряд (зліва направо): В. Хмельницький, В. Левченко, В. Поркуян, А. Пузач, Й. Сабо. Другий ряд: тренер В. Терент'єв, Ф. Медвідь, Л. Островський, В. Щегольков, В. Серебряніков, В. Круликовський, А. Бишовець. Верхній ряд: Е. Рудаков, А. Біба, В. Турянчик, ст. тренер В. Маслов, В. Банніков, В. Сосніхін, тренер М. Коман [573]

1996), ФК «Зеніт» (Санкт-Петербург) (1997), збірної Росії (1998); донецького «Шахтаря» (1999); «Марітіму» (Фуншал, Португалія) (2003), спортивний директор шотландського клубу «Хартс» (2004–2005), ФК «Том» (Томськ) (2005), ФК «Локомотив» (Москва) (2006–2007). Як тренер чемпіон Олімпійських ігор (1988). Заслужений майстер спорту СРСР (1991), заслужений тренер СРСР (1989), заслужений тренер України [42, 443, 41, 114].

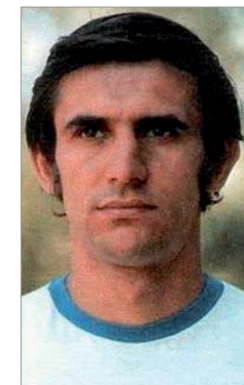
Поркуян Валерій Семенович (*4 жовтня 1944 р., м. Кіровоград) – український футболіст, нападник (зріст 174 см, вага 70 кг), тренер. Виступав за команди «Зірка» (Кіровоград), «Чорноморець» (Одеса), «Динамо» (Київ), «Дніпро» (Дніпропетровськ). Майстер спорту міжнародного класу (1966), заслужений майстер спорту (1991). Чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968), володар Кубка СРСР (1966). У складі збірної СРСР, яка здобула четверте місце на ЧС-1966,

став найкращий бомбардиром збірної (4 голи в 3 іграх), учасник ЧС-1970 [484, 17, 381].

Мунтян Володимир Федорович (*14 вересня 1946 р., м. Котовськ Одеської обл.) – український футболіст, тренер (зріст 169 см, вага 68 кг). У складі «Динамо» від 1965 до 1971 р. провів 302 матчі, забив 57 голів; чемпіон СРСР (1966, 1967, 1968, 1971, 1974, 1975, 1977). Двічі виграв Кубок СРСР (1966, 1974), володар КВК УЄФА та Суперкубка УЄФА. Учасник ЧС-1970. За збірну СРСР провів 49 матчів, забив 7 голів. Кращий гравець СРСР 1966 р. На думку фахівців того часу, був одним з найкращих півзахисників європейського футболу. Тренував українські та закордонні команди. Чемпіон Мадагаскару (1988), під його керівництвом збірна Гвінеї пробилася до фінальної частини Кубка Африки 1998 р. Працював старшим тренером молодіжного складу київського «Динамо», головою комітету національних збірних ФФУ, президентом Асоціації ветеранів футболу України [423].

Решко Стефан Михайлович (*24 березня 1947 р., с. Ключарки Мукачівського району Закарпатської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 182 см, вага 77 кг). Грав за «Верховину» (Ужгород) (1965–1966, 38 матчів), «Локомотив» (Вінниця) (1967–1970, 48), «Чорноморець» (Одеса) (1968–1970, 72), «Динамо» (Київ) (1971–1978, 199 матчів, 1 гол), збірну СРСР (15 матчів) та олімпійську збірну СРСР (7). Заслужений майстер спорту СРСР (1975). Чемпіон СРСР (1971, 1974, 1975, 1977), володар Кубка СРСР (1974, 1978). Володар КВК (1975) та Суперкубка УЄФА (1975). Бронзовий призер Олімпійських ігор 1976 року. Після завершення футбольної кар'єри працює в Академії

МВС, полковник, доцент; голова комітету з питань проведення змагань і справедливої гри контрольно-дисциплінарного комітету ФФУ [514, 679].

Веремєєв Володимир Григорович (*8 листопада 1948 р., м. Спаськ-Дальній, СРСР) – український футболіст і тренер, півзахисник (зріст 178 см вага 72 кг). Заслужений майстер спорту СРСР (1975). Заслужений тренер України (1986). Виступав за «Зірку» (Кіровоград), «Динамо» (Київ) (310 матчів, 33 голи), збірну СРСР (34, 3). Чемпіон СРСР 7 разів (1968, 1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981). Володар Кубка СРСР (1974, 1978, 1982). Володар КВК та Суперкубка УЄФА (1975). Бронзовий призер Олімпійських ігор (1976). Працював у тренерському штабі «Динамо» (Київ), збірної України, ОАЕ, Кувейту (додаток, фото 80) [86, 87].

Трошкін Володимир Миколайович (*28 вересня 1947 р., м. Єнакієве Донецької обл. УРСР) – захисник, півзахисник (зріст 172 см, вага 70 кг). Грав за СКА (Київ), «Динамо» (Київ) (1969–1977, 205 матчів, 21 гол), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1978, 16, 14), збірну СРСР (1972–1977, 31 матч, 1 гол), олімпійську збірну (14, 1). Заслужений майстер спорту, заслужений тренер України. Володар Суперкубка Європи і КВК (1975). Другий призер ЧЄ-1972, третій призер Олімпіади-76. Чемпіон СРСР (1971, 1974, 1975, 1977), срібний призер (1972, 1973 і 1976, осінь), володар Кубка СРСР (1974). В офіційних списках «33 найкращі» першим був у 1974 і 1975 р., другим – 1976 р. Тренував СКА (Київ),

«Авангард» (Рівне), молодіжні збірні України. Очолює Комітет з трансферів та статусу гравців ФФУ [613, 614].

Матвієнко Віктор Антонович (*9 листопада 1948 р., м. Запоріжжя, УРСР) – український футболіст, захисник (зріст 176 см, вага 73 кг), тренер. Виступав за «Металург» (Запоріжжя, 1966–1967, 1970), «СКА» (Одеса) (1968–1969), «Динамо» (1970–1977, 188 матчів, 7 голів), «Дніпро» (1978, 30), збірну СРСР (21), олімпійську збірну (2). Чемпіон СРСР чотири рази (1971, 1974, 1975, 1977), срібний призер (1972, 1973, 1976, осінь), володар Кубка СРСР (1974). Володар КВК (1975) та Суперкубка УЄФА (1975). Срібний призер ЧЄ-1972. Бронзовий призер Олімпійських ігор (1976). Майстер спорту міжнародного класу (1975). Заслужений майстер спорту (1975). Упродовж 1980–1998 рр. був головним тренером команд майстрів з міст Рівного, Хмельницького, Чернівців, Запоріжжя, польської «Орленти» (Луків) та молдавського «Тілігула». Працював у ФФУ, інспектуючи матчі чемпіонату другої ліги України [382].

Онищенко Володимир Іванович (*28 жовтня 1949 р., с. Стечанка Чорнобильського району Київської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 173 см, вага 71 кг), тренер. Заслужений майстер спорту. Грав за «Динамо» (Київ) (1970–1971, 1974–1978, 104 матчі, 37 голів), «Зорю» (Ворошиловград) (1971–1974, 50, 11), збірну СРСР (36 матчів, 8 голів) та олімпійську збірну (8, 3). П'ятиразовий чемпіон СРСР (1971, 1972, 1974, 1975, 1977), Володар Кубка СРСР (1974, 1978). Володар КВК-1975 та Суперкубка УЄФА (1975). Срібний призер ЧЄ-1972. Бронзовий призер Олімпійських ігор 1972 та 1976 рр.

Відомий як автор дубля в переможному для «Динамо» (Київ) фінальному матчі КВК 1975 р. Тренував «Динамо» (Біла Церква) (1990–1991), «Динамо-2» (Київ) (1992–1994, 1995–1997, 1999–2006), «Динамо» (Київ) (1995), «Металург» (Донецьк) (1997–1998), молодіжну збірну України (1999–2002) [452].

Упродовж 1970-х років «Динамо» (Київ) тільки у двох чемпіонатах залишалося без медалей [34, 730, 174]. Наставником киян 1973 р. було призначено Валерія Лобановського [351].

Почав кар'єру Олег Блохін (див. найкращі футболісти, збірна СРСР) – найкращий голеадор чемпіонатів СРСР (211 голів), який проведе рекордну кількість ігор у «вищці» чемпіонату СРСР – 432 [730, 385].

Блохін Олег Володимирович (*5 листопада 1952 р., м. Київ) нападник (зріст 180 см, вага 75 кг) – український футболіст і тренер. Виступав за «Динамо» (Київ) (1969–1988, 432 матчі, 211 голів), «Форвертс» (Штайр) (1988–1989, 41, 9), «Аріс» Лімасол (1989–1990, 22, 5). Найрезультативніший бомбардир радянського футболу, 319 голів. Найкращий футболіст Європи (володар «Золотого м'яча» 1975 р.). Семиразовий чемпіон СРСР (1974, 1975, 1977, 1980, 1981,

1985, 1986), володар Кубка 5 разів (1974, 1978, 1982, 1985, 1987 р.) [370]. Двічі володар Кубка Кубків УЄФА (1975, 1986). Рекордсмен збірної СРСР з футболу за кількістю проведених за неї ігор (113) і забитих голів (44). За олімпійську збірну (12 ігор, 9 голів). Бронзовий призер Олімпійських ігор 1972, 1976 рр. Учасник ЧС 1982, 1986 рр. Найкращий футболіст СРСР (1973, 1974, 1975), найкращий футболіст України (9 разів), найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1972, 1973, 1974, 1975, 1977). У списку «33 найкра-

щі» 15 разів поспіль (13 разів першим). Перший в українському Клубі бомбардирів Олега Блохіна – 334 голи. Очолює символічний Клуб радянських бомбардирів імені Григорія Федотова – 319 м'ячів (враховувалися голи у складі головної та олімпійської збірних країни, іграх на Кубок країни, у чемпіонатах країни та єврокубках). Виступав за символічні збірні світу, Європи. Заслужений майстер спорту СРСР (1975), заслужений тренер України (2005). Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший український футболіст 50-річчя (1954–2003). Екс-тренер низки грецьких клубів, збірної України, «Москви» та київського «Динамо». Чвертьфіналіст ЧС-2006 як тренер збірної України (додаток, фото 80, 96) [697, 54, 730, 385].

У 1975 році кияни здобули і Суперкубок Європи, перемігши володаря Кубка європейських чемпіонів 1974–1975 «Баварію» (Мюнхен) за результатами двох матчів з рахунком 3:0. Усі три голи забив Олег Блохін. За підсумками 1975 р. британська Асоціація спортивних журналістів визнала «Динамо» (Київ) найсильнішою футбольною командою світу року [573].

Зірковий склад «Динамо» 1975 року (зліва направо): тренери О. Базилевич, В. Лобановський, гравці В. Мунтян, В. Трошкін, В. Онищенко, А. Коньков, Л. Буряк, В. Матвієнко, О. Блохін, В. Веремєєв, С. Решко, М. Фоменко, Є. Рудаков, В. Колотов [573]

Київське «Динамо» 1974–1975 років зі здобутими призами

Найбільшого успіху динамівці Києва досягли у КВК європейських країн у 1975 та 1986 рр. під керівництвом видатного тренера Валерія Васильовича Лобановського (додаток, фото 77, 79) [573].

Колотов Віктор Михайлович (*3 липня 1949 р., м. Юдіно, Татарстан – † 3 січня 2000 р., м. Київ) – радянський та український футболіст (зріст 180 см, вага 74 кг), тренер. Грав за «Рубін» (Казань) (1968–1970), «Динамо» (Київ) (1971–1981, 218 матчів, 62 голи), за збірну СРСР (44 гри, 17 голів), олімпійську збірну (11, 5). Заслужений майстер спорту. Шестиразовий чемпіон СРСР (1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981) та володар Кубка (1974, 1978); володар КВК та Суперкубка УЄФА (1975). Срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий

Зірки «Динамо», володарі КВК УЄФА (1975), сидять (зліва направо): Леонід Буряк, Володимир Трошкін, Володимир Мунтян, Володимир Онищенко, стоять: Михайло Фоменко, Степан Решко, Анатолій Коньков, Володимир Веремєєв, Євген Рудаков, Олег Блохін, Віктор Колотов

призер Олімпійських ігор 1972 та 1976 рр. Очолює список капітанів «Динамо» (198 офіційних матчів). У списках «33 найкращі футболісти сезону в СРСР» був сім разів, з них п'ять разів першим (1971, 1972, 1974, 1975, 1976). Найкращий радянський бомбардир у чемпіонатах Європи (у т. ч. відбіркові ігри) – сім голів. Член клубу Олега Блохіна – 106 голів та Григорія Федотова – 103 голи. За опитуванням газети «Український футбол» 2001 р. ввійшов до символічної збірної України ХХ ст. Працював асистентом головного тренера в «Динамо», тренував молодіжну збірну України [292].

Буряк Леонід Йосипович (*10 липня 1953 р., м. Одеса) – український футболіст (зріст 182 см, вага 76 кг) та тренер. Багаторічний гравець «Динамо» (Київ) (1973–1984, 304 гри, 56 голів), а також, одеського «Чорноморця» (1971–1972, 52, 9), «Торпедо» (Москва) (1985–1986, 37, 2), «Металіста» (Харків) (1987–1988, 34, 6). За збірну СРСР зіграв 49 ігор, забив 8 голів. П'ятиразовий чемпіон СРСР (1974, 1975, 1977, 1980, 1981) і володар Кубка СРСР (1974, 1978,

1977 рік. Динамо Київ – чемпіон СРСР. Нижній ряд (зліва направо): П. Слободян, С. Решко, В. Безсонов, В. Трошкін, В. Мунтян, В. Онищенко. Середній ряд: ст. тренер В. Лобановський, В. Лозинський, Л. Буряк, О. Блохін, О. Бережний, лікар В. Берковський, лікар В. Малюта, нач. команди М. Коман. Верхній ряд: В. Колотов, М. Фоменко, В. Матвієнко, В. Веремєєв, В. Юрковський, А. Коньков, масажист В. Євлантьєв

1982, 1986, 1988), володар КВК (1975) та Суперкубка УЄФА (1975). У списку «33 найкращі» був 8 разів (п'ять разів першим). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 106 голів. Заслужений майстер спорту СРСР. Будучи одним з лідерів, «диспетчером» збірної СРСР у 1982 р., за кілька тижнів до ЧС в Іспанії отримав травму, його дуже не вистачало тодішній збірній. По закінченні кар'єри гравця, тренував «Ниву» (Тернопіль), «Чорноморець» (Одеса), «Арсенал» (Тула, Росія), збірну України, «Динамо» (Київ), «Олександрію». Заслужений тренер України. Очолював національну збірну України 2002–2003 рр. [66].

На основі опитування футбольних тренерів, спортивних журналістів журналом «Франс футбол» «Динамо» (Київ) названо найкращою командою світу 1986 р. (додаток, фото 78, 79, 80).

Найкращим футболістом Європи визнавали Олега Блохіна (1975) та Ігоря Беланова (1986), за що вони були нагороджені призом «Золотий м'яч». «Срібну бутсу» як другий бомбардир у Європі здобув динамівець Олег Протасов (1984) (див. «Дніпро» Дніпропетровськ) [573, 174].

Безсонов Володимир Васильович (*5 березня 1958 р., м. Харків) – український універсальний футболіст високого рівня – нападник, півзахисник, захисник (зріст 180 см, вага 72 кг), тренер. Майстер спорту міжнародного класу (1977), заслужений майстер спорту СРСР (1986). У 1976–1990 рр. виступав за «Динамо» (Київ) (277 матчів 27 голів), збірну СРСР (79, 4) та олімпійську збірну (6, 1). Володар КВК УЄФА (1986). Шестиразовий чемпіон СРСР (1977, 1980, 1981, 1985, 1986, 1990). Володар Кубка СРСР (1978, 1985, 1987, 1990). У складі збірних СРСР срібний призер ЧЄ-1988, бронзовий призер Олімпійських ігор (1980). Учасник ЧС 1982, 1986, 1990 рр. Від 1993 до 2010 р. тренував: «СКА» (Київ), «Борисфен» (Бориспіль), ЦСКА (Київ), збірну Туркменістану, «Ниву» (Вінниця), «Зорю» (Луганськ), ФК «Харків», «Дніпро» (Дніпропетровськ) (додаток, фото 97) [30, 676].

Баль Андрій Михайлович (16 лютого 1958 р., м. Розділ Львівської обл. – † 9 серпня 2014 р., м. Київ) – український футболіст, півзахисник, захисник (зріст 178 см, вага 73 кг), тренер. Грав за «Карпати» (Львів) (1977–1980, 134 гри, 12 голів), «Динамо» (Київ) (1981–1990, 240, 11), «Маккабі» (Тель-Авів) (28, 4), «Бней Єгуда» (Тель-Авів) (62, 3), збірну СРСР (20, 1). У складі «Динамо» (Київ) чемпіон СРСР (1981, 1985, 1986, 1990), володар Кубка (1982, 1985, 1987, 1990), володар КВК УЄФА (1986). Срібний призер ЧЄ-1988. Заслужений май-

стер спорту, заслужений тренер України. Тренував «Ворсклу» (Полтава), «Чорноморець» (Одеса). Тренер національної збірної України, яка досягла чвертьфіналу на ЧС-2006 в Німеччині [22, 23].

Євтушенко Вадим Анатолійович (*1 січня 1958 р., м. П'ятихатки Дніпропетровської обл.) – український футболіст, нападник, півзахисник (зріст 177 см), тренер. Заслужений майстер спорту СРСР (1986). Грав за «Зірку» (1979, Кіровоград); «Динамо» (Київ) (1980–1988, 245 матчів, 59 голів), «Дніпро» (1988, 20), «АІК» (Стокгольм) (1989–1993, 122, 30), «Сіріус» (Уппсала, Швеція), (1994–1995, 39, 9); за збірну СРСР (12 матчів, 1 гол). Володар КВК УЄФА (1986). П'ятиразовий чемпіон СРСР (1980, 1981, 1985, 1986, 1988), срібний призер (1982), володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987). Учасник ЧС-1986. Чемпіон і володар Кубка Швеції (1992). Член Клубу бомбардирів О. Блохіна – 119 голів. У 1996–2001 рр. тренував шведські команди «Реймерсгольм», «Гаммарбю», «Ярфаллу», «Валсту Сіріанску», у 2011–2012 – «Зірку» (Кіровоград), 2012 р. – «Ворсклу» (Полтава) [192, 193].

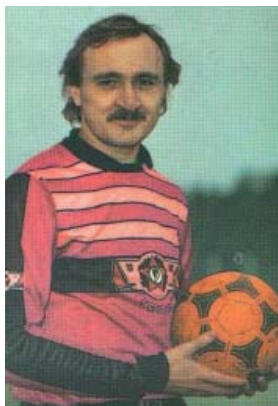
Дем'яненко Анатолій Васильович (*19 лютого 1959 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, захисник (зріст 179 см, вага 75 кг) і тренер. За «Динамо» (Київ) зіграв 439 ігор (третій показник), у чемпіонаті СРСР – 333 гри, 28 голів. Також виступав за «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Магдебург» (Німеччина), «Відзев» (Лодзь). Заслужений майстер спорту СРСР (1986). Учасник трьох ЧС (1982, 1986, 1990). За кількістю проведених ігор у збірній СРСР (80 ігор) займає 4-те місце після О. Блохіна, Р. Дасаєва та А. Шестерньова. Віце-

чемпіон Європи (1988). Один з найрезультативніших захисників в історії київського «Динамо». Увійшов до збірної «Динамо» за 80 років (1927–2007, на думку читачів газети «Команда»). Чемпіон СРСР (1980, 1981, 1985, 1986, 1990), володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987, 1990). Найкращий футболіст УРСР (1982, 1985), найкращий футболіст СРСР (1985), у списку «33 найкращі» був дев'ять разів (сім разів першим). Володар Кубка володарів кубків (1986). Тренував команди «ЦСК ЗСУ» (Київ), «Динамо» (Київ), «Нефтіч» (Баку), «Насаф» (Карші), «Волинь» (Луцьк). Як тренер – чемпіон України (2007), володар Кубка та Суперкубка України (2006, 2007). (додаток, фото 97) [167, 168].

Балтача Сергій Павлович (*17 лютого 1958 р., м. Жданов Донецької обл.) – український футболіст, захисник (зріст 183 см, вага 74 кг). Виступав за футбольні клуби «Металіст» (Харків) (1976), «Динамо» (Київ) (1977–1988, 245 матчів, 6 голів), «Іпсвіч Таун» (Англія) (1988–1990), «Сент-Джонстон» (Перт, Шотландія) (1990–1993), «Каледоніен» (Шотландія), граючий тренер (1993–1995). Чемпіон СРСР (1980, 1981, 1985, 1986), володар Кубка (1978, 1982, 1985, 1987). Володар КВК УЄФА (1986). За збірну СРСР з футболу провів 45 матчів, забив 2 голи. Зіграв 2 матчі за олімпійську збірну СРСР. Віце-чемпіон Європи (1988). Бронзовий призер Олімпіади (1980). Учасник ЧС-1982. Асистент головного тренера футбольного клубу «ЦСКА-Борисфен» (Київ) (1995–1998). Асистент головного тренера футбольного клубу «Сент-Міррен» Шотландія (1998–1999). Тренер Федерації футболу Шотландії (1999–2001). Тренер юнацької академії футбольного клубу «Чарльтон» Англія (від 2001 р.) [21].

Чанов Віктор Вікторович (*21 липня 1959 р., м. Донецьк) – український футболіст, воротар (зріст 184 см, вага 76 кг). Виступав за «Шахтар» (Донецьк) (1978–1981, 62 матчі, пропустив 62 голи), «Динамо» (1982–1990, 202, -167), «Маккабі» (Хайфа) (1990–1993,

78, -86), «Бней-Єгуда» (1993–1994, 28 матчів), «ЦСКА-Борисфен» (1994–1995, 10, -5), збірну СРСР (1982–1990, 21, -8). Заслужений майстер спорту СРСР (1986). Один з найкращих воротарів Радянського Союзу 1980-х рр. Віце-чемпіон Європи (1988), переможець КВК УЄФА (1986). Чемпіон СРСР (1985, 1986, 1990), п'ятиразовий володар Кубка СРСР (1980, 1982, 1985, 1987, 1990). Володар призу «Воротар року» (1986). Член Клубу Євгена Рудакова: 192 матчі на «0». Чемпіон Ізраїлю (1991),

володар Кубка Ізраїлю (1991, 1993). Неперевершене досягнення: після дебюту в збірній СРСР, перший гол пропустив лише через 7,5 років, у 10-му матчі. Після здобуття КВК УЄФА 1986 р. Віктор Чанов в інтерв'ю київським журналістам запропонував, щоб на ЧС-1986 в Мексику (який починався через 29 днів) поїхала вся команда київського «Динамо» на чолі з тренером В. В. Лобановським. Так і сталося після рішення Президії Федерації футболу СРСР. З грудня 2006 р. В. Чанов працює тренером воротарів у київському «Динамо» [705].

Михайлов Михайло Леонідович (*6 липня 1959 р., с. Альоховщина Ленінградської обл.) – радянський, український футболіст, воротар (зріст 185 см, вага 77 кг). Заслужений майстер спорту (1986). Виступав за «Дніпро» (1979–1980, 40 матчів), «Динамо» (1980–1987, 1990, 101 матч, пропустив 85 голів), «Нефтчі» Баку (1988, 24, -37), «Шахтар» (1989, 27, -33), «Аполлон» Афіни (1991–1993, -28). Чемпіон СРСР (1981, 1985), володар Кубка (1985). Володар КВК УЄФА (1986). У списку «33 найкращі футболісти СРСР в сезоні» (1985) був другим. Тренер воротарів «Динамо» (1993–2006, від 2009 р.), національної збірної України (2007–2009) [400].

Рац Василь (Ласло) Карлович (угор. Rác László; *25 березня 1961 р., с. Фанчиково Закарпатської обл.) – український футболіст угорського походження, лівий півзахисник (зріст 176 см, вага 69 кг). Грав за «Карпати» (Львів) (5 ігор), «Локомотив» (Вінниця), «Динамо» (Київ) (1981–1988, 1989–1990, 185 матчів, 24 голи), «Еспаньйол» (1988–1989, 11), «Ференцварош» (7, 1), збірну СРСР (47 матчів, 4 голи). Чотириразовий чемпіон СРСР (1981, 1985, 1986, 1990), володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987, 1990). Заслужений майстер спорту СРСР.

Володар КВК УЄФА (1986). Віце-чемпіон Європи (1988). Чемпіон Угорщини (1992, 1993). Учасник ЧС 1986 і 1990 рр., один з найкращих лівих півзахисників «Динамо» та збірної СРСР [122].

Заваров Олександр Анатолійович (*26 квітня 1961 р., м. Луганськ, УРСР) – український футболіст, атакувальний півзахисник, нападник (зріст 170 см, вага 69 кг) і тренер (на фото в «Ювентусі»). Виступав за «Зорю» (53 матчі, 17 голів), «СКА» Ростов-на-Дону (64, 13), «Динамо» (136, 36), «Ювентус» (Турин, Італія) (60, 7), «Нансі» (Нансі, Франція) (134, 23), «Сен-Дізьє» (Франція) та збірну СРСР (41, 6). Чемпіон СРСР (1985, 1986), володар Кубка СРСР (1981, 1985, 1987); КВК (1986) та Кубка УЄФА (1990), Кубка Італії (1990). Найкращий футболіст СРСР (1986), учасник ЧС (1986, 1990).

У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був 4 рази першим. Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 104 голи. Віце-чемпіон Європи (1988). Тренерська діяльність: «Сен-Дізьє» (Франція) (1995–1999), «Віль» (Швейцарія), «Женіс» (Казахстан), «Металіст» Харків (2004–2005), «Арсенал» Київ (2005–2009), один з тренерів збірної України [207, 567].

Михайличенко Олексій Олександрович (*30 березня 1963 р., м. Київ, УРСР) – український футболіст, атакувальний півзахисник (зріст 186 см, вага 77 кг) і тренер. Заслужений майстер спорту СРСР. Заслужений тренер України. Грав за «Динамо» (1982–1990,

137 ігор, 39 голів), «Сампдорію» (Генуя, Італія) (1990–1991, 24, 3), «Рейнджерс» (Глазго, Шотландія) (1991–1996, 110, 20). За збірну СРСР провів 36 матчів, забив 9 голів, за збірну України зіграв 2 гри. Досягнення футболіста: чемпіон СРСР (1985, 1986, 1990), срібний призер (1988), бронзовий призер (1989). Володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987 та 1990). Чемпіон Італії (1991). Чемпіон Шотландії (1992, 1993, 1994, 1995, 1996). Володар Кубка Шотландії (1992, 1993 і 1994). Срібний призер ЧЄ-1988, олімпійський чемпіон (1988). Номінант

«Золотого м'яча» (1988, четверте місце). Найкращий футболіст СРСР (1988). Найкращий футболіст УРСР (1987, 1988). У списку «33 найкращі» був чотири рази (тричі першим). Тренував «Динамо» Київ (2002–2004), збірну України (2008–2009). [399, 413, 82].

Кузнецов Олег Володимирович (*22 березня 1963 р., м. Магдебург, НДР) – український футболіст, захисник (зріст 182 см, вага 78 кг), тренер. Виступав у 1983–1990 рр. за «Динамо» (181 матч, 15 голів), у 1990–1994 «Рейнджерс» (Глазго) (35, 1), «Маккабі» (Хайфа) (6), у 1995 ЦСКА–Борисфен (11, 1). За збірну СРСР (58 матчів, 1

гол), збірну СНД (5), збірну України (3 матчі). Заслужений майстер спорту СРСР (1986). Чемпіон СРСР (1985, 1986, 1990), срібний призер (1988), бронзовий (1989). Володар Кубка СРСР (1985, 1987, 1990). Володар КВК УЄФА (1986). Півфіналіст КЄЧ 1987 р. Чемпіон Шотландії (1992, 1993, 1994), володар Кубка Шотландії (1993). Срібний призер ЧЄ-1988. У списках 33-х найкращих футболістів СРСР був шість разів (першим – 1986, 1987, 1988, 1989, 1990; другим – 1985). За опитуванням журналу «Франс Футбол» на найкращого футболіста року в Європі посів 11–12-те місце 1988 р. та 17–22-ге 1989 р. Тренував команди: «ЦСКА» (Київ) (1998–2002), «Динамо» (2002–2004), один з тренерів збірної України (2002–2007), «ФК Москва» (2008) [320].

Яремчук Іван Іванович (*19 березня 1962 р., с. Великий Бичків Закарпатської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст 168 см, вага 65 кг). Виступав за «Дніпро» (Черкаси) (1979–1982, 126 матчів, 10 голів), СКА (Київ) (1983–1984, 83, 22), «Динамо» (1985–1990, 107, 10), «Блау-Вайс» (Берлін, Німеччина) (6, 0), «КамАЗ» (Росія) (13, 1), «Хапоель» (Рішон-ле-Ціон, Ізраїль) (30, 7), «Богеміанс 1905» (Прага, Чехія) (12, 1), «Мунайші» (Актау, Казахстан) (17, 1), «Текстильник» (Камишин, Росія) (8), «Ворскла» (Полтава) (23, 2), «Прикарпаття» (2), збірну СРСР (1986–1990, 18, 2). Заслужений майстер спорту (1986). Триразовий чемпіон СРСР (1985, 1986, 1990) та володар Кубка (1985, 1987, 1990). Володар Кубка сезону СРСР (1985). Володар КВК УЄФА (1986) [785].

Яковенко Павло Олександрович (*19 грудня 1964 р., м. Нікополь, Дніпропетровської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст 180 см, вага 71 кг), тренер. Виступав за «Металіст» (Харків) (1981–1982, 4 матчі), «Динамо» (1982–1992, 161 гра, 5 голів), «Сошо» (Монбельяр, Франція) (1992–1993, 6, 1), збірну СРСР (19, 1). Чемпіон СРСР

(1985, 1986, 1990), володар Кубка СРСР (1985, 1987, 1990). Володар КВК УЕФА (1986)). Учасник ЧС-1986. Після завершення ігрової кар'єри тренував українські та російські команди, молодіжну збірну України [778, 779].

Серед київських динамівців найбільше ігор у чемпіонаті СРСР провели Олег Блохін (432), Анатолій Дем'яненко (333), Володимир Веремєєв (310), Василь Турянчик (308), Леонід Буряк (304), Володимир Мунтян (302), Віктор Серебряніков (299), Володимир Безсонов (277), Євген Рудаков (259) [544, 573, 174].

Найбільше сезонів капітанами «Динамо» були Костянтин Щегоцький (1933–1941, 9 сезонів), Микола Махиня (1937–1946), Абрам Лерман (1947–1953, 7), Василь Турянчик (1960–1969, 10), Віктор Серебряніков (1961–1971, 10), Віктор Колотов (1972–1980, 9), Олег Блохін (1976–1984, 9), Анатолій Дем'яненко (1983–1990, 8 сезонів) [544, 573, 174, 334, 333].

Найкращими гравцями року СРСР визнавали динамівців Києва: Андрія Бібу (1966), Володимира Мунтяна (1969), Євгена Рудакова (1971), Олега Блохіна (тричі, рекорд, 1973, 1974, 1975), Анатолія Дем'яненка (1985), Олександра Заварова (1986), Олексія Михайличенка (1988). Приз «Воротар року» присуджували Віктору Баннікову (1964), Євгену Рудакову (тричі, 1969, 1971, 1972) [544, 573, 174]. Кращими бомбардирами чемпіонату СРСР були динамівці

Києва: Макар Гончаренко (1938, 20 голів), Андрій Зазроєв (1952, 11), Олег Блохін (5 разів, рекорд): 1972 (14), 1973 (18), 1974 (20), 1975 (18), 1977 (17), Олег Протасов 1990 (12 голів) [544, 573, 174].

Найбільше м'ячів у чемпіонаті СРСР забили динамівці: Олег Блохін (211 у 1969–1987 рр.), Віктор Каневський (80 у 1953–1964), Віктор Серебряніков (70 у 1959–1971), Андрій Біба (69 у 1957–1967), Павло Віньковатий (63 у 1946–1955 рр.) [544, 573, 174].

Володарями «Золотого м'яча» були Олег Блохін (1975), Ігор Беланов (1986) та Андрій Шевченко (2004) (додаток, фото 80).

4.2.2.2. «Дніпро» (Дніпропетровськ). Заснований 1918 р. під назвою «БРІТ» (Брянський робітничий індустріальний технікум, у якому в м. Катеринославі готували фахівців для Брянського заводу), згодом 1927–1935 – «Петровець», 1936–1948 – «Сталь», 1949–1961 – «Металург», від 1961 р. донині – «Дніпро». Стадіон «Дніпро Арена» вміщує 31003 особи. Президент клубу Ігор Коломойський [653]. Команда «Дніпро» (Дніпропетровськ) була чемпіоном СРСР (1983, 1988), срібним (1987, 1989) та бронзовим призером (1984, 1985), володарем Кубка (1989) та Суперкубка СРСР (1988), Кубка федерацій СРСР (1986, 1989) (додаток, фото 81, 83) [653, 250].

За «Дніпро» 1983 року виступали: воротар Сергій Краковський (34 матчі, усі за сезон), захисники Андрій Бобриков, Валерій Зуєв, Петро Кутузов, Олександр Лисенко, Анатолій Назаренко, Микола Павлов, Сергій Пучков, Володимир Устинов, Олександр Червоний,

«Дніпро» 1976 року

півзахисники Володимир Лютий, Юрій Миргородський, Олександр Погорелов, Володимир Багмут, Андрій Ділай (усі матчі за сезон), нападники Олег Протасов, Олег Таран (найбільше забив голів, 13), Володимир Кобзарев, Віктор Кузнецов, Геннадій Литовченко, Олег Серебрянський, Володимир Устимчик, Микола Федоренко [653, 250] (додаток, фото 81, 82).

Тренерами «Дніпра» за часів СРСР були: Жюль Лімбек (1936), Олександр Сердюков (1939), Микола Лушицький (1946–1948, 1954), Іван Лукін (1949), Григорій Балаба (1953), Всеволод Радикорський (1955), Микола Морозов (1956), Серафим Холодков (1957–1960), Михайло Дідевич (1961), Геннадій Забелін (1961), Серафим Холодков (1962), Анатолій Зубрицький (1963–1966), Леонід Родос (1967–1968), Валерій Лобановський (1968–1973), Віктор Каневський (1973–1977), Вадим Іванов (1977–1978), Йозеф Сабо (1978–1979), Віктор Лукашенко (1979–1981), Євген Жучков (1981), Володимир Ємець (1981–1986), Євген Кучеревський (1986–1991) [653, 250].

Ємець Володимир Олександрович (*3 квітня 1937 р., м. Нікополь Дніпропетровської обл. – † 9 листопада 1987 р., м. Кишинів, МРСР) – український футболіст, тренер. Заслужений тренер СРСР, Української (1975) і Молдавської РСР (1987), заслужений праців-

На тренерській лаві «Дніпра» (зліва направо): Леонід Колтун (тренер), Володимир Ємець (головний тренер), Геннадій Жиздик (начальник команди)

ник фізичної культури УРСР (1986). Один з найкращих тренерів СРСР 1980-х рр. Під його керівництвом «Дніпро» уперше став чемпіоном СРСР (1983) та третім призером чемпіонатів СРСР (1984, 1985). «Колос» (Нікополь) і «Ністру» (Кишинів) вигравали другу лігу СРСР. Відомі вислови Володимира Ємця: «Спасибі партійним органам за те, що не заважали» та «Приїздили до нас з Москви дядьки в широких штанах – вчити нас, як грати в пас» [437, 600].

Найвідомішими футболістами в історії дніпропетровського «Дніпра» були: Андрій Біба, Віктор Банніков, Валерій Поркуян, Володимир Маслаченко, Анатолій Дем'яненко, Роман Шнейдерман (394 матчі), Володимир Багмут (361 матч), Борис Дановський (327), Володимир Лютий (308), Андрій Ділай, Олег Таран, Микола Федоренко, Сергій Краковський, Олександр Лисенко (306), Анатолій Назаренко, Олександр Погорелов, Олег Протасов, Геннадій Литовченко, Володимир Устинов, Олександр Червоний, Вадим Тищенко, Сергій Башкиров, Євген Шахов (старший), Іван Вишневський, Олександр Сорокалет, Олексій Чередник, Микола Кудрицький, Вадим Євтушенко, Антон Шох, Сергій Пучков, Олег Серебрянський, Віктор Кузнецов, Володимир Устимчик, Валерій Городов, Едуард Сон, Юрій Максимов, Дмитро Михайленко, Максим Калиниченко, Віктор Скрипник, Іван Гецько, Володимир Єзерський, Сергій Перхун, Олег Шелаєв, Сергій Назаренко (324), Андрій Русол, Руслан Ротань, Олександр Рикун, Олег Венглінський, Андрій Воробей, Денис Бойко, Євген Коноплянка, Євген Селезньов, Артем Федецький, Роман Зозуля. Кращі нападники «Дніпра»: Олег Протасов (106), Віктор Романюк (80), Михайло Дідевич (75) [653, 250].

Чередник Олексій Валентинович (*15 вересня 1960 р., м. Душанбе, Таджицька РСР) – український футболіст, захисник (зріст 177 см, вага 72 кг), тренер. Виступав за «Памір» (Душанбе) (1979–1982, 134 матчі, 4 голи), «Дніпро» (1983–1989, 141,

7), «Саутгемптон» (Англія, 1990–1993, 23 гри), «Чорноморець», «Металург» (Запоріжжя), «Кривбас». Олімпійський чемпіон (1988). Чемпіон (1988) та володар Кубка СРСР (1989). Володар Кубка Федерації футболу СРСР (1986, 1989). Тренував «Кривбас» (1996), «Торпедо» (Запоріжжя) (1997) [737].

Краковський Сергій Вікторович (*11 серпня 1960 р., м. Миколаїв Миколаївської обл.) – український футболіст, воротар (зріст 184 см, вага 78 кг). Майстер спорту СРСР. Грав за «Динамо» (Київ), «Дніпро» (1980–1991, 210 матчів, -228 голів), ізраїльські клуби «Хапоель Цафрїрім» і «Хапоель Хадера». Чемпіон СРСР (1983, 1988), срібний (1987, 1989) та бронзовий (1984, 1985) призер чемпіонатів СРСР. Володар Кубка СРСР (1989) [542, 337].

Багмут Володимир Миколайович (*21 лютого 1962 р., м. Дніпродзержинськ, УРСР) – український футболіст, захисник та півзахисник (зріст 178 см, вага 68 кг). Відомий передусім завдяки виступам за дніпропетровський «Дніпро». Майстер спорту СРСР. Грав за «Металург» (Дніпродзержинськ) (1979–1983, 141 матч, 14 голів), «Дніпро» (1983–1992, 1994–1996, 276, 25), «Торпедо» Запоріжжя (1993–1994, 24, 5). Чемпіон СРСР (1988), срібний призер (1987, 1989), бронзовий призер (1984, 1985). Володар Кубка СРСР (1989), Кубка сезону СРСР (1988). Бронзовий призер чемпіонату України (1992, 1995, 1996). Фіналіст Кубку України (1995, 1997). Брав участь у чемпіонському (1983) та «срібному» (1994) сезонах «Дніпра», однак провів замало матчів для отримання медалей. У

списках «33 найкращі футболісти СРСР» був двічі (третім 1988 р., другим 1989 р.) [18].

Протасов Олег Валерійович (*4 лютого 1964 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, нападник (зріст 185 см, вага 75 кг) та тренер. Заслужений майстер спорту СРСР. За радянську збірну провів 68 ігор, забив 29 м'ячів. Другий бомбардир в історії збірної СРСР після Олега Блохіна. Володар «Срібного бутса» (1985). Грав за «Дніпро» (1982–1987, 145 матчів, 95 голів), «Динамо» (Київ) (1988–1999, 71, 30), «Олімпіакос» (Греція) (1990–1994, 86, 48), «Гамба» (Осака, Японія) (1994–1995, 55, 24), «Верія» (Греція) (1996–1998, 62, 11), «Проодефтікі» (Греція) (1998–1999, 28, 5). Чемпіон СРСР (1983, 1990), володар Кубка СРСР (1990), Кубка Греції (1992). Найкращий футболіст СРСР (1987), найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1985, 1987, 1990). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був сім разів (4 рази першим), учасник ЧС 1986 та 1990 рр. Віце-чемпіон Європи (1988). Посів восьме місце у списку найкращих бомбардирів радянської вищої ліги за всі роки – 125 голів, 218 матчів (за 9 сезонів, 1982–1990). Середня результативність: 0,57 гола за матч. Найкращий бомбардир в історії клубу «Дніпро» (Дніпропетровськ) – 106 голів у 170 іграх. Він же став найрезультативнішим за сезон – 40 голів (1985). Належить до сотні найуспішніших голеадорів чемпіонату Греції у ХХ ст. – за команди «Олімпіакос», «Верія» та «Проодефтікі» разом забив 62 голи у 175 поєдинках. Середня результативність: 0,35 забитого гола за матч. Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 275 голів. Тренував команди «Олімпіакос» (чемпіон Греції 2003 р., срібний призер 2004 р.), «АЕЛ» (Кіпр), «Стяуа» (Бухарест, Румунія), «Дніпро», «Кубань» (Краснодар, Росія), «Іракліс» (Греція), ФК «Ростов», ФК «Астана» (Казахстан), «Динамо» (Мінськ). Від 2014 р. очолює тренерський штаб румунської «Астри» (додаток, фото 80) [492].

Литовченко Геннадій Володимирович (*11 вересня 1963 р., м. Дніпродзержинськ) – український футболіст, півзахисник (зріст 178 см, вага 74 кг), тренер. Заслужений майстер спорту СРСР (1988). Виступав за «Дніпро» (1981–1987, 183 матчі, 36 голів), «Динамо» (Київ) (1988–1990, 82, 20), «Олімпіакос» (Пірей, Греція) (1990–1993, 80, 9), «ЦСКА-Борисфен» (17, 3), «Адміра-Ваккер» (Австрія) (19, 3), «АЕЛ» (8, 3), «Чорноморець» (10, 1). Разом з О. Протасовим був лідером «Дніпра» в середині 1980-х рр. Гравець збірної СРСР

(57 матчів, 14 голів), олімпійської (2) і збірної України (4). Чемпіон СРСР (1983, 1990), срібний призер (1987, 1988), бронзовий призер (1984, 1985, 1989). Володар Кубка СРСР (1990), Кубка Греції (1992). Срібний призер ЧЄ-1988. Учасник ЧС (1986, 1990). Найкращий футболіст СРСР (1984). У списках «33 найкращі футболісти СРСР» був сім разів (першим 1984, 1988, 1989 р., другим 1985, 1987, 1990, третім 1983 р.). Член клубу бомбардирів Олега Блохіна – 112 голів. За всю кар'єру в першостях СРСР, Кубку країни, єврокубках і збірній загалом забив понад 100 голів, увійшовши до символічного клубу бомбардирів СРСР ім. Г. Федотова. Від 2000 р. тренував команди «Кривбас», «Металіст», «ФК Харків» і «Динамо-2». У 2008–2010 рр. працював у тренерському штабі національної збірної України (додаток, фото 97) [346].

Тищенко Вадим Миколайович (*24 березня 1963 р., м. Городок Львівської обл. – † 14 грудня 2015 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, півзахисник (зріст 182 см, вага 80 кг). Грав за «Ниву» (Вінниця) (1984, 13 матчів, 4 голи), «СКА Карпати» (Львів) (1985–1986, 77, 7), «Дніпро» (1987–1992, 109, 15), «Хapoель» (Хайфа) (1992–1994, 53, 4). Чем-

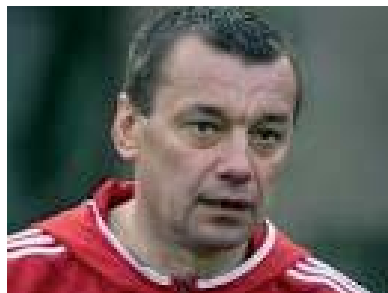
«Дніпро» чемпіон СРСР 1988 і володар Кубка СРСР 1989 року

піон (1988) та володар Кубка СРСР (1989). Олімпійський чемпіон (1988), заслужений майстер спорту СРСР. Провів 8 ігор за збірну СРСР. Тренував «Дніпро» у 1998, 2005, 2010 рр. [604, 85].

За «Дніпро» 1988 року грали воротарі: Сергій Краковський (4 матчі, пропустив 2 голи), Ігор Тютєрев (1, -3), захисники: Сергій Башкиров (29 матчів, забив 1 гол), Іван Вишневський (28 матчів), Олександр Сорокалет (27, 1), Олексій Чередник (24, 3), Сергій Пучков (22), Андрій Сидельников (8, 1), Володимир Геращенко (7), Петер Нойштедтер (4), Сергій Беженар (3), Петро Буц (1), Олег Федюков (1), Олександр Червоний (1). Півзахисники: Володимир Багмут (28, 2), Микола Кудрицький (27, 3), Антон Шох (22, 1), Вадим Тищенко (6), Віктор Рафальчук (2), Євген Похлебаєв (1). Нападники: Едуард Сон (29, 8), Євген Шахов (28, 16), Володимир Лютий (21, 9), Вадим Євтушенко (20), Ігор Шквирін (10, 2), Олег Таран (4), Василь Сторчак (2), Костянтин Єременко (1), Олег Кошелюк (1, 1), Юрій Леонов (1), Валентин Москвін (1 матч) (додаток, фото 83) [653, 250].

Лютий Володимир Іванович (*20 квітня 1962 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, півзахисник і нападник, олімпійський чемпіон. Заслужений майстер спорту СРСР (1989). Грав за дніпропетровський «Дніпро» (1980–1989, 1997, 251 матч,

51 гол), національну збірну СРСР (3, 1). Учасник ЧС-1990. Виступав за німецькі клуби, серед яких «Шальке-04» (45, 9), «Дуйсбург» (36, 6), «Бохум» (3) та ін. У Туреччині грав за «Бурсаспор» (2). Олімпійський чемпіон 1988 р. Чемпіон СРСР (1983, 1988), срібний призер (1987, 1989), бронзовий призер чемпіонату СРСР (1984, 1985). Володар Кубка СРСР і Кубка сезону (1989). У вищій лізі чемпіонату СРСР зіграв 226 матчів, забив 49 м'ячів, працює тренером [365].

Вишневський Іван Євгенович (*21 лютого 1957 р., с. Лучка Тербовлянського р-ну Тернопільської обл. – † 11 травня 1996 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст (180 см, 79 кг), тренер. Майстер спорту СРСР (1984). Виступав за «Ниву» (Вінниця) (1980–1981, 1983–1984), «Спартак» (Москва, 1982), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1984–1989, 150 матчів, 1 гол), «Фенербахче» (1989–1990, 15) і «Сариєрспор» (Туреччина) (1990–1992, 40), збірну СРСР (6 матчів). Срібний призер ЧС-1988. У складі «Дніпра» чемпіон СРСР (1988), срібний призер (1987, 1989), бронзовий (1984, 1985). Володар Кубка СРСР (1989). Олег Протасов згадував про

І. Вишневського: «Іван зробив дуже вагомий внесок у завоювання цих нагород. Своєю впевненістю він заряджав всіх партнерів у команді. Виходячи на поле, я мислив приблизно так: якщо заб'ємо – виграємо. Адже в обороні Ваню навряд чи хтось зможе пройти». Срібний призер першості Туреччини «Фенербахче» (1990). В останні роки працю-

вав тренером «Дніпра». На честь Івана Вишневського названо Суперкубок Тернопільської області з футболу [281].

4.2.2.3. «Зоря» (Луганськ). Український футбольний клуб, заснований 1923 року. Упродовж своєї історії клуб мав різні назви: «Металіст», «Дзержинець», «Трудові резерви» та «Зоря-МАЛС».

Найвищим досягненням команди стало здобуття титулу чемпіона СРСР 1972 року. Двічі в 1974 та 1975 рр. «Зоря» грала у фіналах Кубка СРСР, крім того, клуб тричі здобував титул чемпіона УРСР (1938, 1962, 1986) [656].

У складі «Зорі» виступала низка відомих українських футболістів, як-от: Йожеф Сабо, Володимир Онищенко, Анатолій Куксов, Михайло Фоменко, Тимерлан Гусейнов, Геннадій Зубов, Олег Шелаєв, Володимир Єзерський. Вихованцями клубу є такі гравці, як Сергій Юран та Олександр Заваров. Найбільше матчів за команду провели Анатолій Куксов (517 матчів, 97 голів), Юрій Колесніков (461 матч, 88 голів), Олександр Ткаченко (407), найбільше голів за «Зорю» забив Олександр Малишенко (124) [656, 355].

Ткаченко Олександр Миколайович (*24 січня 1947 р., м. Куп'янськ Харківської обл.) – український футболіст, воротар (зріст 180 см, вага 76 кг). Майстер спорту СРСР. Виступав за «Шахтар» (Кадіївка) (1966, 25 ігор, пропустив 32 гола), «Зоря» (Ворошиловград/Луганськ) (1967–1987, 407 матчів, -427 голів), «Зеніт» (Ленінград) (1979–1980, 25, -32), збірну СРСР (1972, 3, -2). Чемпіон СРСР (1972), бронзовий призер (1980). Фіналіст Кубка СРСР (1974, 1975). Член Клубу Євгена Рудакова: 146 матчів на «0». Окрім упевненої гри у воротах, зумів записати на свій рахунок 10 забитих м'ячів, які провів з пенальті, у сезонах 1981–1982 рр. Легенда футбольного клубу «Зоря». У 1988 р. став тренером. Працював на різних тренерських посадах [605].

Куксов Анатолій Якович (*21 листопада 1949 р., м. Луганськ, УРСР) – радянський футболіст українського походження, півзахисник (зріст 174 см, вага 72 кг) та тренер. Майстер спорту СРСР міжнародного класу. Зіграв найбільше матчів за «Зорю»

«Зоря» – чемпіон СРСР 1972 року. У нижньому ряді (зліва направо): Ю. Васенін, В. Старков, В. Малигін, В. Абрамов, С. Кузнєцов, В. Онищенко, масажист Л. Ткачов; у другому ряді: В. Кузнєцов, А. Куксов, А. Ткаченко, ст. тренер Герман Зонін, О. Журавльов, нач. команди В. Галустов, М. Форкаш, у третьому ряді: тренер В. Глухарев, адміністратор О. Телятніков, В. Ізвєков, В. Копій, С. Морозов, Ю. Єлісеєв, В. Семенов, лікар О. Олійник

(Луганськ) (1966–1985, 517 матчів, 89 голів), збірна СРСР (1972, 8 матчів). Бронзовий призер Олімпійських ігор (1972). Чемпіон (1972) та фіналіст Кубку СРСР (1974, 1975). У списку «33 найкращі футболісти УРСР» був 4 рази). Найкращий бомбардир «Зорі» у вищій лізі СРСР (42 голи). Тренував команди «Зоря» (Луганськ) (1990–1993, 1996–1997), «Металург» (Запоріжжя) (1994), «Азовець» (Маріуполь) (1995–1996), «Авангард» (Ровеньки) (2001–2003), «Комунальник» (Луганськ) (2007–2008), «Гірник» (Ровеньки) (2010) [561]. У 2015 р. став тренером команди самопроголошеної терористичної, невизнаної «ЛНР» [191, 321].

На фото А. Куксов крайній зліва, М. Фоменко крайній справа

У складі олімпійської збірної СРСР здобули бронзові медалі Олімпійських ігор 1972 р. Юрій Єлісеєв, Анатолій Куксов, Володимир Онищенко та В'ячеслав Семенов. Володимир Онищенко став срібним призером ЧЄ-1972 [656]

Малишенко Олександр Вікторович (*30 червня 1960 р., м. Луганськ, УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 178 см, вага 72 кг). Майстер спорту СРСР. Грав за «Зорю» (Луганськ) (1977–1980, 1982–1985, 1988–1991, 1996–1997, 336 ігор, 124 голи), «Таврію» (Сімферополь) (1981, 32, 11), «СКА Карпати» (Львів) (1985–1986, 79, 21), «Металіст» (Харків) (1987–1988, 23, 5), «Хімік» (Северодонецьк) (1991, 1995–1996, 44, 22), «Ньїредьгазу», «Егері» (Егер, Угорщина) (1992, 1993, 22, 2), «Авангард-Індустрію» (Ровеньки) (1993, 2, 1), «Десну» (Чернігів) (1996–1997, 5, 2), «Слов'янець» (Конотоп) (1997–1998, 13, 3). Володар Кубка СРСР (1988). Фіналіст Кубку Федерації футболу СРСР (1987). Переможець першого дивізіону чемпіонату Угорщини (1992). Найкращий

О. Малишенко з І. Гамулою

бомбардир в історії луганської «Зорі» – 124 голи. Належить до списку 50-ти найкращих футболістів луганської «Зорі» [656, 369].

Найбільшу кількість матчів у чемпіонатах СРСР «Зоря» провела під керівництвом тренерів: Вадима Добіжа – 259 ігор (перша ліга, 1987), Германа Зоніна – 178 ігор (чемпіони СРСР, 1972), Юрія Захарова – 94 гри (вища ліга, 1975, 1978), Юрія Ращупкіна – 84 гри (перша ліга, 1982), Анатолія Байдачного – 78 (перша ліга, 1988), Євгенія Горянського – 74 (вища ліга, 1967) [656, 355].

4.2.2.4. «Карпати» (Львів). ФК «Карпати» (Львів) створений 18 січня 1963 р. на базі гравців команди «Сільмаш» та Львівського державного інституту фізичної культури. Домашній стадіон «Україна» (колишня назва «Дружба», 41000 сидячих місць, після встановлення пластикових стільців 27925 місць). Почесний президент Петро Димінський [323,659].

За «Карпати» у першому сезоні 1963 р. виступали воротарі: Сула Юрій (27 ігор, пропустив 16 голів), Власенко Євген (10, – 6), захисник, капітан команди Валіонта Володимир (34), Асланян Віктор (31, 2), Баканчош Дюла (30, 2), Кулаковський Віталій (29), Кольцов Олександр (29), Іванюк Віктор (28, 3), Рассихін Борис (26, 2), Крощенко Анатолій (26, 5), Шутильов Валерій (24, 5), Кульчицький Ігор (22), Філяев Олександр (33, 5), Береговський Станіслав (21, 1), Юзефович Юрій (19, 3), Диковець Іван (13), Лемещенко Леонід (2), Фалес Йосип (1). Начальник команди – Євген Горянський, з серпня став Микола Кузнецов. Старший тренер Олег Жуков, тренер Ернест Юст [323, 475].

Сула Юрій Федорович (*5 лютого 1934 р., м. Перечин, Закарпаття) – український воротар (зріст 184 см, вага 72 кг). Виступав за професійні клуби: ОБО, СКВО, СКА (Львів) (1955–1956, 60 матчів, 1958–1959, 53, 1960–1962, 63), ЦСКА (Москва) (1957, 2), «Карпати» (Львів) (1963–1965, 72 матчі, пропустив 58 голів). Разом з клубом здобув Кубок СРСР 1969 р., але через недогляд документи Ю. Сули загубилися й тренер не отримав звання «Заслужений тренер УРСР» (було би справедливо компенсувати заслужене звання). Тренер «Карпат» упродовж 1967–1970, 1972–1973, 1976–1977.

*Кубок СРСР
в руках Ігоря
Кульчицького.
Крайній зліва
тренер
Юрій Сула*

Від 1979 р. працює у СДЮШОР, у клубі львівських «Карпат». Серед його вихованців: Віталій Постранський, Олег Венчак, Микола Сич, Руслан Забранський, Богдан Шуст [475, 659, 241].

Тренерами львівських «Карпат» у ті часи були: О. І. Жуков (1963), С. О. Коршунов (1964), М. Т. Дементьев (1965–1966), Є. П. Лемешко (1966–1967), В. О. Васильев (1967–1968), Е. Е. Юст (1969–1971), А. Ф. Полосін (1972), В. Б. Бубукін (1972–1974), Е. Е. Юст (1974–1978), І. Й. Секеч (1978–1980), Я. І. Дмитрасевич (1980–1981), Б. А. Рассихін (1989), В. П. Булгаков (1990), Р. М. Поточняк (1991) [323, 475, 659].

Відомими гравцями «Карпат», що виступали за збірні команди або провели понад 200 ігор чи 50 голів у складі «Карпат» в часи СРСР, є Анатолій Крощенко (1963–1968), Ігор Кульчицький (1963–1972), Володимир Данилюк (1966–1978), Ростислав Поточняк (1966–1977), Янош Габовда (1968–1971), Геннадій Лихачов (1967–1977), Лев Броварський (1968–1980), Іван Герег (1968–1976), Едвард Козинкевич (1972–1974, 1976–1978), Юрій Дубровний (1975–1981), Андрій Баль (1977–1980), Юрій Сулопаров (1977–1980), Василь Рац (1979), Степан Юрчишин (1978–1981, 1989–1990), Володимир

Шаран (1989–1991, 1998–2001), Олександр Чижевський (1989–1999, 2002–2003), Василь Кардаш (1990–1991, 1993–1994) [323, 659].

Крошенко Анатолій Миколайович (*26 жовтня 1937 р., м. Київ) – український футболіст, нападник, тренер. Майстер спорту СРСР. Грав у командах: «Динамо» Київ (1957), СКВО (Київ) (1958), «Локомотив» Вінниця (1959), «Шахтар» Сталіно (1960, 26 ігор, 6 голів), «Авангард» Харків (1961–1962, 22, 3), «Карпати» Львів (1963–1966, 1967–1968, 170 матчів, 57 голів), «Дніпро» Дніпропетровськ (1966).

Заслужений тренер України. Тренував команди «Шахтар» Кадіївка, «Десна» Чернігів, «Прометей» Дніпродзержинськ, «Океан» Керч, «Полісся» Житомир та молодіжні команди «Динамо» і збірну України (додаток, фото 84) [323, 659, 569].

«Карпати» (Львів) змагалися у вищій лізі СРСР у 1971–1977 рр. та у 1980 р. Раніше, 1969 р., «Карпати» здобули Кубок СРСР – перший і єдиний випадок в історії радянського футболу, коли в національному кубку перемогу здобула команда першої ліги [323,

Львівські «Карпати» з кубком СРСР 1969 року

Гравці «Карпат» у фінальному матчі Кубка СРСР 1969 р. [493]

659, 569]. Шлях «Карпат» до здобуття Кубку складався з перемог у матчах: 1/64 фіналу, «Азовець» (Жданов) – «Карпати» (Львів) (0:0, 1:2); 1/32 фіналу, «Карпати» (Львів) – СКА (Одеса) (1:0), 1/16 фіналу «Карпати» (Львів) – «Арарат» (Єреван) (2:1), 1/8 фіналу «Карпати» (Львів) – «Чорноморець» (Одеса) (2:0), 1/4 фіналу «Труд» (Воронеж) – «Карпати» (Львів) (0:1), 1/2 фіналу «Карпати» (Львів) – «Суднобудівник» (Миколаїв) (2:0) [469, 529, 493, 641].

Фінальний матч Кубка СРСР 1969 р. відбувся 17 липня в Москві на стадіоні в Лужниках у присутності 57 000 глядачів, арбітри Карло Крушвілі (Тбілісі), Еуген Хярмс (Таллінн), Тофік Бахрамов (Баку) [469, 529, 493, 641].

Матч завершився перемогою над командою «СКА» (Ростов-на-Дону) з рахунком 2:1. Голи в «Карпат» забили Геннадій Ліхачов на 62-й та Володимир Булгаков на 66-й хвилині, у «СКА» – Зінченко на 20-й хвилині. Авторитетне журі найкращим гравцем матчу визнало капітана «Карпат» Ігоря Кульчицького, хоча, звичайно, усі гравці команди в цьому матчі виявили свій футбольний талант та самовідданість у боротьбі за перемогу.

Склад «Карпат»: Віктор Турпак, Іван Герг, Ростислав Почняк, Петро Данильчук, Валерій Сиров, Лев Броварський, Володимир Данилюк, Володимир Булгаков, Янош Габовда, Ігор Кульчицький, Геннадій Ліхачов. За команду виступали також Роман Покора, Богдан Грещак, Михайло Сарабін, Михайло Лупол, Анатолій Шидловський. Головний тренер команди – Ернест Юст, начальник команди – Карло Мікльош [323, 469, 529, 493].

Склад «СКА»: Кудас, Серостанов, Антоневиц, Корнеев, Синау, Трембач (Головко, 74'), Попов, Єськов (Романов, 63'), Проскурін, Зінченко, Васенін. Головний тренер – Матвеев [323, 469, 529, 493].

Вболівальники із Галичини, які прибули до Москви, підіймали змагальний дух карпатівців. На розминці футболістів перед грою та в ході матчу на стадіоні лунали українські пісні, зокрема, популярна «Черемшина». Карпати переграли суперника, здійснивши своєрідний спортивний подвиг.

Після закінчення матчу у Львові в центрі міста відбувся багатотисячний марш уболівальників [35, 39, 542]. Такого вільного виявлення емоцій у Львові, в Галичині давно не було. Ейфорія кубкової перемоги

Банер уболівальників «Карпат» під час фіналу Кубка СРСР 1969 року

переросла у відчуття національної перемоги, всенародного піднесення [323, 469, 529, 493, 268].

Так само тисячі українців в Україні та за її кордонами відчували національне піднесення, гордість у періоди перемог динамівців Києва, дніпропетровців, луганців, донеччан, запоріжан, одеситів, харків'ян та інших українських клубів у чемпіонатах, кубках СРСР, європейських кубках. Раділи, коли у збірних СРСР грали українські футболісти, коли на чільні місця виходили українські тренери. Гегемонія московських, російських клубів значно знизилася в період сталінської відлиги, коли трохи зменшився тиск російського комуністичного тоталітаризму. Пізніше, за часів правління Михайла Горбачова, з'явилися перші паростки демократії, проте з російським верховенством.

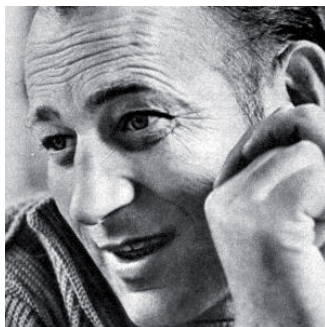
Для володаря Кубка Федерація футболу СРСР зробила виняток і дозволила грати у першій лізі 1970 р., хоча у чемпіонаті «Карпати» посіли шосте місце. «Зелено-білі» виграли чемпіонат, випередивши «Кайрат» (Алма-Ата), «Дніпро» (який тоді тренував Валерій Лобановський) і московський «Локомотив», і вийшли до вищої ліги чемпіонату СРСР.

Львівські «Карпати» – володарі Кубка СРСР 1969 року

Усіх цих успіхів досяг з командою тренер Ернест Юст (хоча багато гравців того складу з'явилося у «Карпатах» ще при Є. Лемешко). З вихованців галицького і закарпатського футболу він зумів створити колектив, який прославився командною грою і зумів втриматися у вищій лізі СРСР [323, 659].

Юст Ернест Єрвінович (*17 червня 1927 р., Дерезьне, Словаччина – † 21 квітня 1992 р.) – тренер «Карпат» упродовж 1969–1971 та 1974–1978 рр. Начальник команди у 1973 р. Заслужений тренер України. Володар Кубка СРСР (1954) як півзахисник у складі «Динамо» (Київ) і 1969 р. як тренер львівських «Карпат». Команда двічі займала четверті місця у чемпіонаті СРСР (1976 р. навесні та восени). За опитуваннями журналістів та фахівців визнаний найкращим тренером «Карпат» в історії клубу [323, 475, 476, 776] (додаток, фото 85).

«Карпати» перед матчем зі «Стяуа» (Бухарест). Зліва направо: Богдан Грещак, Генадій Ліхачов, Петро Данильчук, Іван Герез, Ігор Кульчицький, Остап Савка, Лев Броварський, Ростислав Поточняк, Валерій Сиров, Габор Вайда, Янош Габовда. Львів, стадіон «Дружба», 16.09.1970 р.

У вересні 1970 року «Карпати» змагались у турнірі КВК європейських країн з командою «Стяуа» (Бухарест).

Перша для «Карпат» гра у найвищому дивізіоні СРСР відбулася 8 квітня 1971 р. в Єревані проти «Арарата». Вірмени відкрили рахунок, але Ігор Кульчицький вирівняв становище з пенальті – 1:1. Вправний виконавець 11-метрових ударів І. Кульчицький того року використав для команди всі сім «пенальок» і став найкращим бомбардиром «Карпат» у сезоні. Перший сезон у найвищому дивізіоні клуб завершив на 10-й позиції серед 16 команд.

Саме у цьому чемпіонаті, 27 червня 1971 р., на стадіоні «Дружба» зібралася найбільша аудиторія за всю історію арени – 51 тисяча глядачів. Львів'яни приймали майбутнього чемпіона СРСР київське «Динамо». «Карпати» виграли 3:1, а цю гру досі вважають однією з найкращих в історії клубу. «Карпатам» так і не вдалося повторити успіх 1971 р., більшість ігор у Львові закінчувалися з киянами нічиєю [323, 659].

Форму «Карпат» 1971 року одягнули 22 футболісти, з них троє (Ігор Кульчицький, Остап Савка і Богдан Грещак) виходили на фут-

больні поля в усіх 30 матчах чемпіонату. Начальник команди Карло Мікльош. Старший тренер Ернест Юст. Тренер Анатолій Полосін. Воротарі: Габор Вайда (27 матчів), Олександр Швойницький (4); захисники: Іван Герег (24), Анатолій Рибак (20 матчів, 3 голи), Петро Данильчук (18), Ростислав Поточняк (17), Валерій Сиров (17), Борис Сорока (15), Михайло Сарабін (3), Богдан Копитчак (1), півзахисники: Ігор Кульчицький (30, 7), Остап Савка (30, 3), Лев Броварський (29), Тарас Шулятицький (16, 1), Роман Покора (10, 1), Володимир Булгаков (2), нападники: Богдан Грещак (30, 4), Геннадій Лихачов (24, 1), Янош Габовда (23, 5), Роман Хижак (21, 5), Володимир Данилюк (6), Іван Шопа (3) [659].

У чемпіонаті СРСР найвищі четверті місця команда зайняла 1976 р., була півфіналістом Кубка СРСР (1972, 1979).

Найбільше ігор у чемпіонатах СРСР провели: Лев Броварський (412, у 1968–1980 рр.), Ростислав Поточняк (338 у 1966–1977 рр.), Ігор Кульчицький (307, у 1963–1972 рр.), Геннадій Лихачов (292, у 1967–1977), Володимир Данилюк (287, у 1966–1978), Іван Герег (229 у 1968–1976), Юрій Дубровний (224, у 1975–1981), Валерій Сиров (199, у 1968–1973, 1975–1976 рр.) [659]. Найбільше голів у чемпіонатах СРСР, граючи за «Карпати», забив Володимир Данилюк – 88, Степан Юрчишин – 64, Янош Габовда – 67 (1968–1971), Анатолій Крощенко – 58 (1963–1968), Геннадій Лихачов – 54, (1967–1977),

Лев Броварський – 47 (1968–1980), Ігор Кульчицький – 37 (1963–1972), Роман Хижак – 32 (1971–1976) [34, 323, 475, 476, 659].

Кульчицький Ігор Євстахович (Куля) (*13 серпня 1941 р., м. Львів) – нападник, захисник і півзахисник (зріст 174 см, вага 74 кг). Грав за «Нафтовик» (Дрогобич) (1961), «Сільмаш» (Львів) (1962), «Кар-

пати» (Львів) (1963–1972, 307 матчів, забив 37 голів). Володар Кубка СРСР 1969 р., належав до списку «33 найкращі футболісти СРСР» (1970) та України (1965, 1970). За збірну СРСР зіграв два матчі. Лідер «Карпат», емоційний «мотор» команди, її капітан. Легендарний гравець львівського футболу. Працював тренером, директором шкіл «Карпати» та СДЮСШ–4 м. Львова, начальником «Карпат» у 1989 р., у клубі «Карпат», Федераціях футболу та футзалу Львівщини (додаток, фото 84) [34, 475, 476, 322].

Поточняк Ростислав Мирославович (Чорний) (*26 січня 1948 р., с. Винники Львівської обл.) – оборонець (зріст 181 см, вага 77 кг) грав за «Карпати» (Львів) (1966–1977, 338 матчів, 6 голів), «Металіст» (Харків) (1978–1983, 234 гри). У кубкових матчах за обидва клуби відіграв 55 матчів, за олімпійську збірну СРСР 1 матч. Володар Кубка СРСР (1969). Належав до списку «33 найкращі футболісти України» (1971–1974, 1976). Організатор захисних дій команди. Відомий український тренер Євген Лемешко так характеризував Р. Поточняка: «...надійний та грамотний захисник. І що важливо – порядний!». У 1984–1986 рр. був граючим тренером «Нафтовика» (Долина). Працював завучем СДЮШОР «Карпати» (1987–1988), тренером (1989–1990) та головним тренером «Карпат» (1991). Від 2000 р. тренер молодіжних складів «Карпат», методист-інструктор СДЮШОР-4 м. Львів (додаток, фото 84) [323, 475, 487].

Герег Іван Дмитрович (*24 травня 1944 р., м. Хуст Закарпатської обл.) – український футболіст, правий захисник (зріст 173 см, вага 72 кг), відомий виступами за «Верховину» (Ужгород), «Динамо» (Хмельницький), «Карпати» (Львів)

(1968–1976, 229 матчів), «Колос» (Полтава). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР (1969). [323, 34, 475, 268].

Грецак Богдан Михайлович (*31 березня 1944 р., м. Тернопіль) – український футболіст, правий нападник (зріст 168 см, вага 66 кг), тренер, майстер спорту СРСР. Грав у командах «СКА» (Львів), «ЦСКА» (Москва) (1966, 15 матчів, 2 голи), «Карпати» (Львів) (1967–1973, 169, 24), олімпійську збірну СРСР (3, 1). Володар Кубка СРСР (1969), переможець першої ліги СРСР (1968, 1970), чемпіон України (1965). Був у списку «33 найкращі футболісти СРСР» (1971) та України (1970, 1971). Тренував «Ниву» (Тернопіль) та юнацькі команди «Карпат» та СДЮШОР-4 міста Львова (додаток, фото 84) [34, 323, 475, 476, 237].

Данилюк Володимир Олександрович (Владек) (*4 липня 1947 р., м. Стрий Львівської обл.) – нападник (зріст 175 см, вага 76 кг). Грав за «Карпати» у 1966–1978 рр., провів 287 матчів. Найкращий бомбардир в історії «Карпат», забив 88 голів. Володар Кубка СРСР (1969), належав до списку «33 найкращі футболісти України» (1976). Заслужений тренер України, працює тренером у Львівському училищі фізичної культури (додаток, фото 84) [34, 323, 476, 158].

Габ'юда Янош Павлович (*16 липня 1941 р., с. Ключарки Закарпатської обл. – † 16 липня 1986 р.) – український футболіст, нападник (зріст 184, вага 79 кг). Грав за «Верховину» (Ужгород),

«Локомотив» (Вінниця), «Карпати» (140, 67), «Буковину» (Чернівці). Володар Кубка СРСР (1969). Майстер спорту СРСР (1968). Один із найрезультативніших бомбардирів львівських «Карпат» за всю історію клубу. Славився відмінною грою головою, велику частину голів забив після верхових дуелей. У фіналі Кубка СРСР 1969 р. за рахунку 1:1 Янош головою скинув м'яч В. Булгакову, який забив переможний гол. У 1970 р. посів третє місце в переліку найкращих футболістів УРСР [323, 475, 120, 497].

Турпак Віктор Іванович (*16 лютого 1944 р., м. Київ – † 18 лютого 1998 р., м. Львів) – український воротар, виступав у 1965–1974 рр. за «Динамо» (Хмельницький), «Карпати» (Львів) (59 матчів), «Десну» (Чернігів), «Шахтар» (Кадіївка), «Суднобудівник» (Миколаїв). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР (1969). Довгий час виступав за команду ветеранів «Карпат» [323, 475, 96].

Данилюк Петро Андрійович (*10 лютого 1940 р., с. Підвисоке Івано-Франківської обл. – † 5 травня 2008 р., Львів) – український футболіст, захисник (зріст 172 см, вага 72 кг). Вихованець Івано-Франківського футболу. Виступав за «Спартак» (Станіслав/Івано-Франківськ) (1959–1961, 1962–1963, 150, 3), «СКА» (Львів) (1964–1966, 85, 3), «Карпати» (1967–1972, 164), «Верховину» (Ужгород), «Динамо» (Хмельницький), «Колос» (Полтава). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР (1969). Чемпіон УРСР (1965) [323, 498].

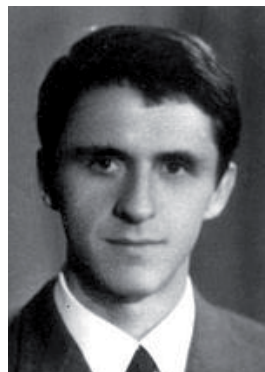
Покора Роман Михайлович (*22 лютого 1948, м. Зборів Тернопільської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст

173 см, вага 73 кг), тренер. Виступав за «Карпати» (Львів) (1966–1974, 177 матчів, 12 голів), «Металіст» (Харків) (1975–1976, 37, 4), «Спартак» (Івано-Франківськ) (1977–1978, 96, 19). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР 1969 р. Як тренер у вищій лізі очолював «Волинь» (Луцьк) (1992–1994), «Поліграфтехніку» (Олександрія) (2000–2003, 2004–2005, 128 матчів). Працював головним тренером

команд «Зоря» (Бельци, Молдавія) (1989), «Верес» (Рівне) (1989–1991, 3-тє місце 2-га ліга СРСР), «Карпати» (Львів) (асистент головного тренера, 1992), МФК «Миколаїв» (2003–2004), «Сімург» (Закаталі, Азербайджан) (2006–2010), «Енергетик» (Бурштин) (2010), «Геліос» Харків (2010–2011), «Гетьман» (Замосць, Польща), «Карпати» (Мукачеве), «Нива» (Вінниця). Бронзовий призер чемпіонату Азербайджану (2008–2009) [323, 475, 481].

Броварський Лев Рудольфович (Професор) (*30 листопада 1948 р., м. Дрогобич – † 4 червня 2009 р., м. Львів) правий півзахисник (зріст 176 см, вага 73 кг). Грав за дрогобицький «Нафтовик» (1966–1967), «Карпати» (1968–1980, 412 матчів, рекорд клубу, 47 голів). За збірну СРСР (1 матч). Володар Кубка СРСР (1969), був у списку «33 найкращі футболісти України» (1972, 1976). Технічний, тактично грамотний правий півзахисник, добре бачив поле, володів точним пасом. Капітан львівських «Карпат» (1973–1980). Працював тренером у «Спартаку» (Самбір), Львівському спортінтернаті, молодіжній та юнацькій збірній Камеруну (1988–1990). Головний тренер ФК «ЛАЗ», «Галичини» Дрогобич (1996–1997), львівських «Карпат» (1999–2001). У 2000 р. визнаний найкращим гравцем в історії «Карпат». Клуб» навічно закріпив за Левом Броварським футболку з номером 6 (додаток, фото 84) [323, 475, 476, 63].

Вайда Габор Іванович (*11 травня 1944 р., м. Ужгород, Закарпаття) – український футболіст, угорського походження, воротар (зріст 184 см, вага 80 кг). Виступав, зокрема, за «Зеніт» (Ленінград) (23), «Карпати» (Львів) (1970–1973, 92 матчі). Майстер спорту СРСР. Від 1990 р. працює в клубі «Карпати» (Львів). Бере активну участь у ветеранському футболі, інспектор матчів чемпіонату Львівщини з футболу і чемпіонату України та області з футзалу [323, 475, 240].

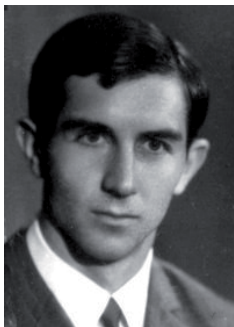
Ліхачов Геннадій Михайлович (*16 серпня 1946 р., м. Саратов, РРФСР) – російський, український футболіст, нападник (зріст 169 см, вага 67 кг), відомий виступами за «Карпати» Львів (1967–1977, 315 ігор, 54 голи). Також грав за «Сокіл» (Саратов) (1965–1966, 18), «Металіст» (Харків) (1978–1979, 55, 8). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР 1969 р. Технічний, швидкий нападник з точним ударом і широким діапазоном дій. Виступав за олімпійську збірну СРСР. Згодом займався бізнесом, працював тренером СДЮШОР «Карпати», грав за ветеранів «Карпат» [323, 475, 347, 242].

Сиров Валерій Михайлович (*1 вересня 1946 р., м. Новосибірськ, РРФСР) – український футболіст. Захисник (зріст 176 см, вага 75 кг), відомий виступами за «Карпати» (Львів) (1967–1973, 1975–1976, 198 матчів), а також за «Зеніт» (Ленінград) (1967), «Металург» (Запоріжжя) (1973–1974, 35, 5), «Медзь» (Легніца, Польща) і «Цементник» (Миколаїв, Львівська обл.). Майстер спорту СРСР. Володар Кубка СРСР 1969 р. Жорсткий надійний захис-

ник, майстер «персональної опіки». Працював тренером у командах «Цементник» (Миколаїв, Львівська обл.) (1981–1985), «Сокіл» (Львів) (1992), «Океан» (Миколаїв) (2003), «Карпати» (Львів) (2009–2010) [323, 475, 590].

Булгаков Володимир Петрович (*1 січня 1947 р., м. Кам'янець-Подільський – †18 травня 2003 р., м. Львів) – український футболіст, півзахисник (зріст 174, вага 70 кг) і тренер. Грав, зокрема, за «Динамо» (Хмельницький) (1964, 1966), «Динамо» (Київ) (1965), «Карпати» (Львів) (1966–1971, 126 матчів, 25 голів), СК «Луцьк», «Суднобудівник» (Миколаїв), «Металіст» (Харків) (1975, 17, 1), «Локомотив» (Херсон) (1976, 33, 4). Володар Кубка СРСР (1969). Майстер спорту СРСР. Як наставник СКА «Карпати» двічі завойовував «бронзу» першої ліги СРСР (1984 і 1985). Очолював «Карпати» 1990 р., працював з «Короною» (Кельце, Польща), «Кристалом» (Херсон), хмельницьким «Поділлям». Заслужений тренер УРСР [475, 476, 65].

Савка Остап Володимирович (*4 квітня 1947 р., м. Дрогобич) – український футболіст, півзахисник (зріст 179 см, вага 76 кг). Грав за «Нафтовик» (Дрогобич), «Шахтар» (Донецьк) (1968–1969, 26 ігор), «Карпати» Львів (1970–1977, 194 ігор, 16 голів), «Кристал» (Херсон), «Колос» (Нікополь). Майстер спорту СРСР (1968). У складі «Шахтаря» був півфіналістом Кубка СРСР (1968). У «Карпатах» вийшов до вищої ліги, став півфіналістом Кубка СРСР (1972), посів 4-те місце у вищій лізі сезону 1976 р. (весна й осінь). Витривалий, наполегливий, уміло поєднував захисні та атакуючі функції, виконуючи великий обсяг роботи на полі. Пізніше став одним з кращих тренерів аматорських та юнацьких команд м. Львова [323, 475, 527].

Кікоть Ярослав Григорович (*8 червня 1949 р., м. Старий Самбір Львівської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст 179 см, вага 76 кг), виступав за команди «Авангард» (Макіївка), «Азовець» (Жданов), «Шахтар» (Донецьк) (1970–1971, 35 матчів, 4 голи), «Карпати» Львів (1972–1977, 142, 9), «Спартак» (Івано-Франківськ). Провів 1 гру за молодіжну збірну СРСР. Один з кращих тренерів СДЮШОР «Карпати» (Львів) [475, 161, 277].

Ракитський Олександр Павлович (*1 липня 1946 р., м. Москва) – радянський футболіст, воротар (зріст 180 см, вага 73 кг). Грав за «Динамо» (Москва) (61 матч, пропустив 55 голів), «Торпедо» (Москва) (12, -19), «Динамо» (Ленінград) (61, -46), «Карпати» (1974–1977, 82, -86). Майстер спорту СРСР (1967). Один з найкращих воротарів «Карпат». Працював тренером у московських командах «Торпедо» і «Локомотив» [323, 475, 504].

Козинкевич Едвард (Едуард) Теодорович (*23 травня 1949 р., м. Львів – †15 листопада 1994 р., м. Львів) – український футболіст, нападник (зріст 182 см, вага 76 кг), тренер. Виступав за команди «СКА» (Львів) (73 матчі, 13 голів), «Шахтар» (Донецьк) (58, 17), «Карпати» (Львів) (135, 18), «Динамо» (Москва) (4), збірну СРСР (6, 1), Олімпійську збірну СРСР (4, 3). Срібний призер ЧС-1972. Майстер спорту міжнародного класу СРСР. Бронзовий призер чемпіонату СРСР (1975). Належав до списку «33 найкращі футболісти СРСР» (1970, 1971) і УРСР (1970, 1971, 1972, 1974, 1976). Працював тренером у

«СКА» (Львів), «Тризуб» (Філадельфія), Львівському спортінтернаті [323, 475, 283].

Сарабін Михайло Теодорович (*4 квітня 1948 р., с. Стільсько Миколаївського району, Львівської обл. – † 31 березня 2000 р., м. Львів) – український півзахисник, захисник (зріст 180 см, вага 76 кг). У 1967–1977 рр. грав за «Карпати», «Суднобудівник» (Миколаїв), «Торпедо» (Луцьк), «Океан» (Керч). Майстер спорту СРСР [323, 475, 476].

Хижак Роман Степанович (*26 вересня 1950 р., м. Судова Вишня Львівської обл. – † 9 грудня 1992 р., м. Львів) – український футболіст, нападник (зріст 177 см, вага 74 кг). Грав у клубах «СКА» (Львів) (22 гри, 4 голи), «Карпати» (Львів) (109, 22), «Металіст» Харків (15, 4). Виступав за молодіжну збірну СРСР. Вирізнявся серед гравців ефективним виконанням фінтів

В атаці Роман Хижак

[475, 476, 366].

Риф'як Роман Романович (*19 жовтня 1952 р., м. Львів) – крайній захисник (зріст 172 см, 70 кг). Вихованець ДСШ «Карпати» (Львів). Грав за «Карпати» (1969–1975, 1977–1979, 68 матчів), СК «Луцьк» (1976, 28 матчів, 1 гол); «Колос» (Нікополь) (1979–1981, 56, 6). Працював у ЛДУФК на кафедрі гандболу та футболу (1982–1988). З 1989 р. – директор львівської СДЮШОР-4 [475, 515].

Риф'як Р. Р. нагороджує тренерів команд – переможців змагань

Дубровний Юрій Михайлович (*15 квітня 1954 р., м. Стрий Львівської обл.) – український футболіст, півзахисник, зріст 178 см, вага 75 кг. Виступав за «СК Луцьк», «Карпати» (Львів) (1975–1981, 224 матчів, 25 голів), «Ністру» (Кишинів) (1982–1983, 71, 8), СКА «Карпати» Львів (1983–1986, 100, 6), «Мотор» (Еберсвальд, НДР), «Галичина» (Дрогобич) (52, 5), ФК «Львів» (12, 1), «Газовик» (Комарно) (4). Працював тренером у командах «Галичина» (Дрогобич), «Газовик» (Комарно), «Газовик-Скала» (Стрий), «Карпати» (Кам'янка-Бузька), «Карпати-2» (Львів), «Техно-Центр» (Рогатин), «Нива» (Тернопіль), «Рава» (Рава-Руська), «Карпати» (Коломия) [323, 475, 187].

Юрчишин Степан Федорович (*28 серпня 1957 р., с. Керниця Городоцького району Львівської обл.) – нападник, зріст 176 см, вага 75 кг. Грав за «Карпати» (1978–1980, 1981, 1989–1990, 196 матчів, 83 голи), «ЦСКА» (Москва), «Динамо» (Київ), «СКА Карпати» (1982–1983, 43, 10), «Пахтакор» (Ташкент) (27, 2), «Торпедо» (Луцьк) (35, 7), «Поділля» (Хмельницький) (97, 12), збірну СРСР (4 гри). Рекордсмен першої ліги СРСР за кількістю забитих голів

*Атакує Степан Юрчишин.
Товариський матч
збірних СРСР та Румунії
14 жовтня 1979 р.*

у сезоні (42 голи у 1979 р.). Належав до переліку «33 найкращі гравці СРСР» 1979 р. Головний тренер львівських «Карпат» (1992, 1999), «Газовика» (Комарно) (1992), ФК «Львів» (1994, 2007–2008). З 2009 р. – спортивний директор ФК «Карпати» (Львів) (додаток, фото 84) [323, 475, 476, 775].

Рафальчук Віктор Казимирович (*30 травня 1962 р., смт. Соснівка Львівської обл.) – український півзахисник (172 см, вага 72 кг). Виступав за «Карпати» (Львів) (1981, 1989–1991, 1993, 151 матч, 19 голів), «СКА Карпати» (1982–1988, 216, 30), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1988–1989, 2), польську «Корону» (Кельце) (1992, 6, 1), «Авангард» (Жидачів) (1993, 6), «Галичину» (Дрогобич) (1995, 10), СК «Скіфи» (Львів) (1995, 14, 3), «Поділля» (Хмельницький) (1996, 36, 4) [507].

У січні 1982 року керівництво обласного футболу, зіславшись на складність фінансування аж двох команд майстрів, вирішило об'єднати два клуби СКА та «Карпати» (Львів). Профспілкову команду «Карпати» ліквідували, СКА «Карпати» створено на основі друголігового клубу СКА (Львів), що підпорядковувалася військовому відомству. Тренером призначили російського фахівця Миколу Самаріна. Відомий український тренер Валерій Лобановський в одному з інтерв'ю сказав, що «Ліквідація команди «Карпати» – це катастрофа футболу у всьому західному регіоні республіки. Мине не одне десятиліття, перш ніж зрозуміють увесь трагізм такого об'єднання...» [559].

Спочатку команда виступала непогано, у 1984–1985 рр. під керівництвом колишнього карпатівця Володимира Булгакова навіть два роки поспіль посідала третє місце у першій лізі, але новий клуб не став популярним серед уболівальників. Збільшилась і плінність кадрів – приїжджі футболісти, відслуживши певний термін, залишали армійський клуб. У 1987 р. СКА «Карпати» посів

Після товариського матчу «Карпат-1969» проти «Карпат-1979», присвяченого десятиріччю перемоги львів'ян у Кубку СССР

п'яте місце у першій лізі, а через рік – сьоме. У 1989 р. клуб узагалі виступив катастрофічно і посів останнє, 22-ге, місце [659].

Перші важливі кроки для відновлення народної команди «Карпати» було зроблено 28 липня 1987 р., коли львівська газета «Ленінська молодь» опублікувала критичну статтю Івана Сала «Футбол... поза грою», де автор вимагав розділити СКА «Карпати» на дві команди. Цю статтю було написано ще 1983 р., але через цензуру влади її надруковано лише через 4 роки [659].

Сало Іван Андрійович (*24 серпня 1940 р., с. Старе Село Львівської обл.) – український письменник і публіцист. Працював прохідником на шахті «Червоний профінтерн» у м. Єнакієве, шахті № 4 «Великомостівська» у Червонограді. Друкував статті. У 1968 р. закінчив факультет журналістики Львівського

університету імені Івана Франка. З 1969 до 1987 р. проходив службу в органах внутрішніх справ. Закінчив Вищі академічні курси керівних кадрів МВС при Академії МВС СРСР у Москві (1982). З 1988 р. член Спілки письменників СРСР. У 1989–1992 рр. – голова Федерації футболу Львівської області, видав книжку «Футбол... зі сльозами» (2007), у якій висвітлено історію та проблеми львівського футболу. У 1990–1994 рр. – депутат Львівської облради першого демократичного скликання. Упродовж 1995–2006 рр. – головний редактор всеукраїнської газети правоохоронних органів «Міліцейський кур'єр». У 1990–2000-х рр. видав прозові книги «Стежка», «Завтра вранці»; «Чорнобиль над Солокією», «Розстріляне Розточчя», «Літопис самозванця», «Далека дорога до Старого села», «Фронт під землею» та інші. У 2002 р. видано вибрані твори у 2-х томах. Заслужений журналіст України [528, 529].

У листопаді-грудні 1988 р. на сторінках всеукраїнського видання «Спортивна газета» було проведено акцію «Я, мама, тато – за команду «Карпати», яка збрала 70 тисяч підписів по всьому УРСР [529, 659].

У кінці 1988 року делегація зі Львова їздила до республіканської федерації футболу в Києві та у Держкомспорт у Москві, і 5 січня 1989 р. було підписано свідоцтво про відновлення команди «Карпати» у другій лізі СРСР, у Західній зоні [529, 659].

До Львова з колективів інших міст відразу повернулось багато вихованців «Карпат», які бажали захищати честь рідної команди: Степан Юрчишин, Сергій Квасников, Віктор Рафальчук, Григорій Батич, Василь Леськів, Богдан Бандура та інші. У 1989 та 1990 рр. клуб виборював «бронзу», а 1991 р., в останньому чемпіонаті СРСР завоював «золото» [529, 659].

4.2.2.5. «Металіст» (Харків). «Металіст» Харків – один з найстаріших сучасних українських клубів, заснований 1925 р. Колишні назви: 1925–1946 рр. – ХПЗ (Харківський паровозобудівний завод), 1946 – «Трактор», 1946–1949 рр. – «Держжинець», 1949–1966 рр. – «Авангард», від 1967 р. – «Металіст». Домашній стадіон – «Металіст» (41307 місць).

«Металіст» 1981 року

Клуб виступає у змаганнях з 1926 року по теперішній час. Найкращим сезоном для «Металіста» був сезон 1988 року, коли клуб виграв єдиний наразі трофей — Кубок СРСР (додаток, фото 86).

В еліті радянського футболу клуб був 14 сезонів. З 1960 до 1964 р. – у класі «А» чемпіонату СРСР. З 1982 р. «Металіст» грав у вищій лізі СРСР. Найвищим місцем стало шосте (1961) та Кубок СРСР (1988), у 1983 – фіналіст Кубка СРСР, у 1981 – півфіналіст Кубка СРСР. Фіналіст Суперкубку СРСР 1988 р.

Найбільше матчів у вищій лізі за «Металіст» зіграв Юрій Тарасов – 224, він же найкращий голеадор харків'ян у «вищці» – 61 гол [392, 244]. У 1961–1963 рр. лідерами «Авангарда» були Микола Угряцький, Микола Масленников, Володимир Ожередов, Євген Панфілов, Володимир Онисько, Микола Корольов і Юрій Нестеров. У 1978–1981 рр. кольори «Металіста» захищали Р. Поточняк – капітан команди, Ю. Сивуха, А. Косолапов, В. Крячко, Г. Дегтярев, В. Камарзаєв, І. Ледней, С. Малько, Л. Ткаченко, С. Берник, Л. Сааков, А. Горбик, С. Сапешко, В. Лінке, Н. Бачіашвілі, Ю. Цимбалюк, А. Довбах, В. Шаленко, В. Журавчак, В. Двуреченський, В. Туховський та інші. Старший тренер Євген Лемешко [392, 244].

«Металіст» (Харків), володар Кубка СРСР 1988 року

«Металіст» виступав у вищій лізі СРСР від 1982 року. У 1989 р. «металісти» посіли найвище у 80-х роках сьоме місце [392, 244].

Лемешко Євген Пилипович (*11 грудня 1930 р., м. Миколаїв Миколаївської обл., УРСР – †2 червня 2016 р., м. Салоніки, Греція) – український футболіст, воротар (зріст 182 см, вага 74 кг). Грав за «Суднобудівник» (Миколаїв) (1949–1950), «Локомотив» (Харків); «Динамо» (Київ) (1950–1958, 60 матчів, пропустив 67 голів), «Шахтар» (Сталіно) (1959, 5, -14). Заслужений тренер України (1980). Тренував «Динамо» (Хмельницький) (1960–1966, 1968–1970), «Карпати» (Львів) 1966–1967), «Суднобудівник» (Миколаїв) (1971–1973), «Металіст» (Харків) (1977–1988, 1993), «Торпедо» «Запоріжжя» (1989–1991, 1992–1993), «Поділля» Хмельницький (1993). Срібний призер чемпіонату УРСР (1966) з «Динамо» (Хмельницький), володар Кубка СРСР (1988) з харківським «Металістом». Серед вихованців Є. Лемешка Юрій Сивуха, Юрій Тарасов, Ігор Кутепов і багато інших знаменитих футболістів [468, 367].

Євген Пилипович Лемешко мав щирий український гумор, який у його жартах поєднувався з багатим футбольним досвідом. Одного з молодих футболістів команди він повчав: «...зрозумій, у вищій лізі попадати у ворота не обов'язково, а от по м'ячу –

Тренери «Металіста» – Михайло Іванович Фоменко (2001–2003, 2010–2011) і Євген Пилипович Лемешко (1977–1988, 1993)

обов'язково!» (спогади ветеранів команди), «не можна зробити музиканта віртуозом на поламаному піаніно. Так і неможливо навчити грати у футбол на поганому полі», «краще програти один раз 0:7, аніж сім разів по 0:1».

Відомі гравці команди: Микола Корольов (361 матч, 86 голів), Володимир Лінке (376 матчів, 81 гол), Євген Панфілов (321 матч), Сергій Балтача, Володимир Безсонов, Іван Панчишин (321 матч), Юрій Сивуха (308 матчів), Ростислав Поточняк, Леонід Буряк, Іван Гецько, Крамаренко Олег, Юрій Тарасов (74 голи), Нодар Бачіашвілі (68 голів), Юрій Цимбалюк (56 голів), Олександр Савченко (275 матчів), Віктор Арістов, Олександр Горяїнов (491 матч), Папа Гуйе (269 матчів), Марко Девіч (98 голів) [392, 244].

Лінке Володимир Іванович (*27 березня 1958 р., м. Харків, УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 170 см, вага 72 кг). Грав за харківські клуби «Металіст» (1976–1985, 1994–1996, 351 матч, 77 голів), «Маяк» та інші команди України і Росії. Майстер спорту ССРСР. Фіналіст Кубка СРСР (1983). Директор дитячої академії «Металіста», делегат-інспектор матчів ФФУ [343, 392].

Тарасов Юрій Іванович (*5 квітня 1960 р., с. Борщова Харківської обл. – †28 березня 2000 р., м. Харків)

– український футболіст, нападник (зріст 179 см, вага 76 кг). Майстер спорту СРСР. Грав за «Металіст» (Харків) (1983–1991, 1991, 1993–1994, 234 матчі, 61 гол), «Бейтар» (Ізраїль), «Нива» (Вінниця) (1992–1993, 10, 3). Рекордсмен «Металіста» за забитими м'ячами за сезон (17 у 1984 р.), єдиний з харків'ян серед 100 найкращих бомбардирів СРСР. Кілька разів належав до списку «33 найкращі футболісти України» [596, 691].

Панчишин Іван Миколайович (*15 червня 1961 р., с. Колодруби Миколаївського р-ну Львівської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 71 кг), майстер спорту СРСР. Виступав за «Металіст» (1985–1994, 1996–1997, 321 матч, 7 голів), «Карпати» (Львів), «Поліграфтехніку». Володар Кубка СРСР (1988). Тренував другу команду «Металіста», «Арсенал» (Харків), «Газовик-ХГД», «Ниву-Світанок» (Вінниця), юнацькі команди УФК м. Харків [465].

4.2.2.6. «Чорноморець» (Одеса). Український футбольний клуб, датою народження команди «Чорноморець» вважається 26 березня 1936 р. Упродовж своєї історії клуб мав також інші назви: «Динамо» (1936–1939), «Харчовик» (1940, 1944–1955), «Спартак» (1941) та «Металург» (1955–1957). Від 1958 р. футбольний клуб має назву «Чорноморець». Стадіон «Чорноморець» вміщує 34164 місця, президент клубу Леонід Клімов [668].

«Чорноморець» брав участь у 53-х чемпіонатах СРСР, з них у вищому дивізіоні – 26 сезонів, 24 сезони у другому за силою дивізіоні та 3 у третьому дивізіоні, а також у 45 розіграшах Кубка СРСР.

Одеські динамівці перед початком першого чемпіонату СРСР з футболу, 1936 рік (зліва направо): С. Литвачук, І. Сосицький, К. Кусинський, П. Калашинов, Н. Хіжников, Н. Кравченко, М. Хейсон, М. Гичкин, Л. Орехов, А. Штрауб, М. Волін

Найбільшим досягненням команди стало здобуття третього місця у вищій радянській лізі 1974 р. У розіграші Кубка СРСР найбільше досягнення клубу – це вихід до півфіналу турніру 1966 р. Також клуб здобув 1990 р. Кубок Федерації футболу СРСР, ставши його останнім володарем [668, 385].

Відомі гравці команди: Юрій Заболотний, Георгій Городенко, Костянтин Фурс (82 голи), Василь Москаленко, Анатолій Колдаков, Семен Альтман, Володимир Дерябін, Валерій Лобановський, Леонід Буряк, Володимир Нечаєв, Леонід Орехов, Володимир Устимчик, Василь Іщак (417 матчів), В'ячеслав Лещук, Володимир Плоскіна (473 матчі), Ігор Беланов, Віктор Пасулько [668].

Плоскіна Володимир Іванович (Вадік) (*25 травня 1954 р., с. Чинадійово, Мукачівського р-ну, Закарпатської обл. – † 10 травня 2010, м. Мюнхен, Німеччина) – український футболіст, захисник, півзахисник (176 см, 74 кг), тренер-селекціонер, майстер спорту СРСР. Грав за «Говерлу» (Ужгород) (1975, 7 ігор),

«Чорноморець» – бронзовий призер чемпіонату СРСР 1974 року.

Стоять (зліва направо) – ст. тренер А. Л. Алескеров, В. Дзюба, С. Давидов, В. Прокопенко, В. Зубков, В. Томашевський, С. Павленко, В. Родіонов, В. Нечаєв, Е. Логвиненко, В. Григор'єв, В. Фейдман, тренер Ю. Л. Заболотний, лікар В. І. Коротинський; сидять: А. Дегтярьов, В. Макаров, В. Бутенко, В. Устимчик, Г. Сапожніков, М. Куличенков, І. Іваненко, А. Дорошенко, А. Нефьодов, адміністратор В. Ф. Галицький

«Чорноморець» (Одеса) (1975–1988, 419 ігор, 51 гол). Багаторічний капітан «Чорноморця». Провів найбільшу кількість матчів за клуб (473), найбільшу безперервну серію забитих пенальті (23) [668, 477]. Провів 371 матч у вищому дивізіоні чемпіонату СРСР – третє місце серед українських гравців після Олега Блохіна («Динамо», Київ) та Михайла Соколовського («Шахтар», Донецьк). Рекорди В. Плоскіни: найбільша кількість матчів у кубках усіх часів (41), найбільша кількість голів у всіх змаганнях усіх часів серед захисників (60), найбільша кількість голів у чемпіонатах усіх часів серед захисників (51), найбільша кількість голів у кубках усіх часів серед захисників та півзахисників (8). Чотири рази потрапляв до списку найкращих гравців УРСР, з них першим – 1984 р. Приз «Вірність клубу» (1988). За версією сайту Football.ua визнаний найкращим футболістом одеського «Чорноморця» [477].

Іщак Василь Євгенович (*5 квітня 1955 р., с. Дуб'є Бродівського р-ну, Львівської обл.) – український футболіст, нападник, фланговий захисник (зріст 180 см, вага 74 кг), майстер спорту СРСР (1980), тренер. Відомий виступами за СК «Луцьк», «Машук» (П'ятигорськ, Росія) (1976–1977, 56 матчів, 9 голів), «Чорноморець» (1977–1990, 362, 13), БВСК «Новеп» (Будапешт, Угорщина) (1991–1993, 47, 1), «Торонто-Італія» (Канада). Володар останнього Кубка Федерації футболу СРСР 1990 р. Кумир одеських вболівальників 1970–1980-х рр. За версією сайту Football.ua увійшов до складу 50-ти найкращих футболістів одеського «Чорноморця», зайнявши 7-ме місце. Рекордсмен футбольного клубу «Чорноморець» за кількістю проведених матчів серед нападників (417). Тричі потрапляв до списку найкращих футболістів України (другим – 1984; третім – 1985, 1988). Працював тренером СДЮШОР «Чорноморець» ім. А. Зубрицького. Від 2015 р. тренер команди «Атомік» (Торонто) [254, 448].

4.2.2.7. «Шахтар» (Донецьк). ФК «Шахтар» (Донецьк) – український футбольний клуб, заснований 24 травня 1936 р. під назвою «Вугільники», яку згодом змінили на «Стахановець», у 1946 р. – «Шахтар». Виступає у Прем'єр / Парі-матч лізі чемпіонату України. Сьогодні президентом клубу є Ринат Ахметов. Стадіон «Донбас Арена» із прекрасною інфраструктурою на 51 504 глядацьких місць був повністю зруйнований під час АТО на Донбасі [243, 385, 753].

«Шахтар» (Донецьк) – друга українська команда за кількістю перемог у Кубку СРСР (1961, 1962, 1980, 1983). Володар Суперкубка СРСР (1984). Після 1960-х рр. за «Шахтарем» по всьому Радянському Союзу закріпилася слава сильної кубкової команди. Тричі поспіль (у 1961, 1962 та 1963 рр.) донеччани виходили до фіналу Кубка СРСР і двічі вигравали його. Спеціалісти відзначали

«Шахтар» володар Кубка СРСР 1961 року у складі: Б. Стрелков (в), М. Головка, Г. Снегірьов, В. Аляб'єв, Д. Мізерний, В. Сальков, А. Родін, О. Колосов, Ю. Ананченко, Ю. Захаров, В. Сапронов. Тренер – О. Ошенков

дещо прямолінійну, але вольову і швидку гру «гірників» із силовим акцентом. У чемпіонаті СРСР: друге місце (1975, 1979), третє місце (1951, 1978) [243, 730, 385, 753, 666].

Тренерами Шахтаря за Радянського Союзу були Микола Наумов (у 1936–1937 роках), Василь Борисенко (1938), Григорій Архангельський (1938), Абрам Дангулов (1939–1941, 1958), Микола Кузнецов (1944–1945), Олексій Костильов (1946–1948), Георгій Мазанов (1949), Віктор Новіков (1949–1951, 1959), Костянтин Квашнін (1952), Олександр Пономарьов (1952–1956), Василь Єрмилов (1956–1957), Костянтин Щегоцький (1959–1960), Василь Соколов (1960), Олег Ошенков (1960–1969, 2 Кубка СРСР), Юрій Войнов (1969–1970), Артем Фальян (1970–1971), Юрій Захаров (1971, 1974), Микола Морозов (1971–1972), Олег Базилевич (1972–1973, 1986), Володимир Сальков (1974–1978), Віктор Носов (1979–1985, два Кубки та один Суперкубок СРСР), Анатолій Коньков (1987–1989), Валерій Яремченко (1989–1994) [243, 753, 754].

По дорозі до фіналу українці обіграли «Динамо» (Хмельницький), «Спартак» (Фергана), «Динамо» (Тбілісі), «Шахтар» (Сталіногорськ) і «Адміралтієць» (Ленінград). Суперником у вирішальній грі було столичне «Торпедо» – чемпіон СРСР, у складі якого грали зірки радянського футболу: Віктор Шустіков, Леонід Островський, Валерій Воронін, Слава Метревелі, Геннадій Гусаров, Валентин Іванов та ін. Успіх команди з обласного центру був сенсаційним – чиновники були настільки впевнені в успіху торпедівців, що на почесних дипломах, які вручили «гірникам», були написані імена футболістів «Торпедо» [243, 385, 753].

Усі ці успіхи пов'язані з приходом у липні 1960 р. нового наставника – Олега Ошенкова, який налагодив взаємодію між окремими ланками команди, навчив колектив вміло використовувати найсильніші сторони у своїй грі, підняв психологію і впевненість гравців у собі [243, 753, 754].

Ошенков Олег Олександрович (*16 (27) травня 1911 р., м. Санкт-Петербург, Російська імперія – 10 травня 1976 р., м. Київ) – радянський футболіст, тренер. У 1932–1947 рр. грав за ленінградські команди: «Красний трикутник», «Спартак», «Зеніт», «Динамо». Тренував команди «Динамо» (Ленінград), «Динамо» (Київ), «Суднобудівник» (Миколаїв), «Шахтар», «Металіст» (Харків). Як тренер з «Динамо» Київ став володарем Кубка СРСР (1954), з донецьким «Шахтарем» здобув трофей двічі – у 1961, 1962 рр. Упродовж 1971–1975 рр. – начальник відділу футболу спорткомітету і голова Федерації футболу УРСР [461, 72].

1962 р. «Шахтар» знову виграв Кубок країни, перемігши «Знамя труда» (Орехово-Зуєво) – команду з класу «Б» з рахунком 2:0. Наступного сезону українці знову вийшли до фіналу Кубку, але цього разу поступилися «Спартаку» (Москва) – 1:2 [243, 385, 753].

У фінальному матчі 1962 р. за «Шахтар» грали Борис Стрелков, Микола Головка, Геннадій Снегірьов, В'ячеслав Аляб'єв,

«Шахтар» – володар Кубка СССР-1962

Дмитро Мізерний, Володимир Сальков, Анатолій Родін, Юрій Захаров (замінив Олег Колосов, 70'), Віталій Савельєв, Володимир Сорокін, Валентин Сапронов. Також у складі команди 1962 р. були А. Грибеник, О. Дрозденко, Г. Швець, М. Тарасов, П. Цунін, Б. Россихін, А. Ананченко, В. Хмельницький, І. Зайцев, В. Бузовський, І. Панін, Б. Беляк. Старший тренер: Олег Ошенков, тренери Є. Шпіньов, М. Дегтярьов [243, 753].

Найвідомішими гравцями «Шахтаря» часів СРСР були Григорій Балаба (1936–1941), Георгій Бікезін (1937–1949), Микола Кононенко (1936–1941), Микола Кузнецов (1937–1945), Костянтин Скрипченко (1938–1940), Олександр Пономарьов (1951–1952), Юрій Ананченко (1959–1967), Віталій Хмельницький (1962–1964), Олег Базилевич (1967–1968), Валерій Лобановський (1967–1968), Валерій Яремченко (1966–1978), Анатолій Коньков (1968–1974), Юрій Дудинський (1970–1979), Віктор Звягінцев (1970, 1973–1980), Юрій Севідов (1972), Микола Головка (1957–1968), Володимир П'яних (1970–1971, 1974–1983), Юрій Дегтерьов (1967–1983),

Михайло Соколовський (1974–1987, **485 матчів** за «Шахтар»), Віталій Старухін (1973–1981, 110 голів), Віктор Грачов (1980–1981, 1982–1990), Сергій Яценко (1982–1995, 444 матчі) [243, 385, 753].

Головка Микола Максимович (*16 квітня 1937 р., Макиївка Донецької обл., УРСР – † 26 серпня 2004 р., м. Донецьк, Україна) – український футболіст, захисник (зріст 176 см, вага 76 кг), майстер спорту СРСР. Заслужений тренер України (1996). За донецький «Шахтар» від 1957 до 1969 р. провів 222 матчі. Virізнявся упевненим відбором м'яча, чистим підкатом, коректною грою. Володар Кубка СРСР 1961 та 1962 рр.; фіналіст Кубка СРСР 1963 р. У списках «33 найкращі футболісти УРСР» був тричі (1961, 1963 – першим, 1964 – другим). Зіграв один матч за другу збірну СРСР. Тренував команди «Шахтар» (Макиївка), «Новатор» (Маріуполь), збірні Алжиру та Малі, «Шахтар» (Донецьк) (1974–1975). За свою більш ніж п'ятидесятирічну футбольну кар'єру М. М. Головка провів 1440 матчів на різному рівні: (офіційні ігри чемпіонатів СРСР, першість області, міста, товариські матчі), що офіційно зареєстровано і внесено до Книги рекордів України. 2 листопада 2002 р. за видатні заслуги в спорті Микола Максимович нагороджений почесним дипломом

Книги рекордів України. Помер на футбольному полі під час матчу ветеранів [756, 142].

Старухін Віталій Володимирович (Бабуся) (*6 червня 1949 р., м. Мінськ, БРСР – † 9 серпня 2000 р., м. Донецьк) – вихованець мінського футболу, нападник (зріст 183 см, вага 77 кг). Майстер спорту СРСР (1973). Більшість кар'єри провів у донецькому «Шахтарі» (217 ігор, 84 голи). Відзначався високою ре-

зультативністю, чудово грав головою. У 2006 р. визнаний найкращим футболістом «Шахтаря» усіх часів. Срібний призер чемпіонату СРСР (1975, 1979), бронзовий призер (1978), володар Кубка СРСР (1980), фіналіст (1978). Найкращий футболіст СРСР (1979), найкращий футболіст УРСР (1979), найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1979). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був двічі (1975 р. – третім, 1979 р. – другим). Член Клубу бомбардирів О. Блохіна – 110 голів. Після завершення кар'єри 15 років пропрацював дитячим тренером, серед його вихованців В. Кривенцов [572, 201].

Соколовський Михайло Григорович (*15 листопада 1951 р., м. Слов'янськ Донецької обл.) – український футболіст (зріст 172 см, вага 72 кг) та тренер. Вихованець команди «Хімік» (Слов'янськ). Майстер спорту СРСР. Легендарний капітан «Шахтаря» (485 матчів, 105 голів). Володар Кубка СРСР (1980, 1983), Кубка сезону СРСР (1984), срібний призер чемпіонату СРСР (1975, 1979), бронзовий призер чемпіонату СРСР (1978). Фіналіст Кубка СРСР (1978, 1985, 1986). У списку «33 найкращі футболісти СРСР» був тричі (другим – 1983, третім – 1975, 1982). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 105 голів. Володар призу «Вірність клубу» – 400 матчів у чемпіонатах СРСР. Увійшов до символічної збірної клубу за всі роки [557].

У фінальному матчі Кубка-1980 грали: Віктор Чанов, Олексій Варнавський, Валерій Горбунов, Ігор Симонов, Володимир П'яних, Валерій Рудаков, Володимир Роговський (Сергій Морозов, 64'), Михайло Соколовський (Сергій Кравченко, 90'), Віталій Старухін, Микола Федоренко, Володимир Сафонов (Леонід Малий, 86'). Тренер: Віктор Носов.

Кубок СРСР знову у донецького «Шахтаря», 1980 рік

Носов Віктор Васильович (*19 липня 1940 р., м. Донецьк – † 17 квітня 2008 р., м. Донецьк) – радянський та український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 80 кг), тренер. Майстер спорту СРСР, заслужений тренер України. Виступав за донецький «Шахтар» (1958–1959, 1963–1964, 1966), ЦСКА (1960, дубль), «СКА» (Ростов-на-Дону) (1961–1962), «Авангард» (Харків) (1965), «Будівельник» (Полтава) (1967–1972). У вищій лізі чемпіонату СРСР провів 88 матчів. Фіналіст Кубка СРСР (1963). Працював тренером і головним тренером «Шахтаря» (1977–1985). Володар Кубка СРСР (1980 і 1983), срібний призер чемпіонату СРСР (1979). Тренував команди: «Шахтар» (Макіївка), «Колос» (Полтава), «Кривбас», «Пахтакор» (Ташкент), «Зоря» (Ворошиловград), «Динамо» (Ставрополь), «Верес» (Рівне), «Ворскла». У кінці 1980-х років працював на Мальдівах [444].

Контрольні питання

1. Найтитолованіший клуб у чемпіонаті СРСР.
2. Футбольний клуб «Динамо» (Київ). Заснування, участь у чемпіонаті та Кубку СРСР.
3. Відомі динамівці Києва до Другої світової війни, склад команди.
4. Відомі гравці, тренери «Динамо» після Другої світової війни.
5. Перше здобуття Кубка та перемога у чемпіонаті СРСР команди «Динамо» (Київ).
6. «Динамо» (Київ) у 1970–1980-х роках. Досягнення, склад команди, відомі гравці, тренери.
7. «Динамо» (Київ) у 1980–1990-х роках. Досягнення, склад команди, відомі гравці, тренери.
8. ФК «Дніпро» (Дніпропетровськ).
9. Досягнення у чемпіонаті, Кубку СРСР команди «Дніпро» (Дніпропетровськ).
10. Відомі гравці, тренери «Дніпра» (Дніпропетровськ) часів СРСР.
11. ФК «Зоря» (Луганськ).
12. Досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР команди «Зоря» (Луганськ).
13. Відомі гравці, тренери «Зорі» (Луганськ) часів СРСР.
14. ФК «Карпати» (Львів).
15. Досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР команди «Карпати» (Львів).
16. Відомі гравці, тренери «Карпат» часів СРСР.
17. ФК «Металіст» (Харків).
18. Досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР команди «Металіст» (Харків).
19. Відомі гравці, тренери «Металіст» (Харків) часів СРСР.
20. ФК «Чорноморець» (Одеса).
21. Досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР «Чорноморця» з Одеси.
22. Відомі гравці, тренери команди «Чорноморець» (Одеса).
23. ФК «Шахтар» (Донецьк).
24. Досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР команди «Шахтар» (Донецьк).
25. Відомі гравці, тренери команди «Шахтар» (Донецьк).

4.2.3. Клуби вищої ліги з інших республік СРСР

4.2.3.1. «Арарат» (Єреван). «Арарат» (Єреван) (вірм. Ֆուտբոլային Ակումբ «Արարատ» Երևան) – найвідоміший з вірменських футбольних клубів, заснований 1935 р. в місті Єреван. Стадіон «Касах марзік» вміщує 5 500 глядачів. Дебютував у вищій лізі СРСР 1949 р. Чемпіон СРСР 1973 р., срібний призер 1971 і 1976 (весна). Дворазовий володар Кубка СРСР (1973, 1975), фіналіст (1954, 1976) [647].

Упродовж 1973 р. за команду виступало лише 18 гравців. Надавали перевагу системі 4–3–3–1. Тренерський склад: Микита Симонян, Арутюн Кехеян і Ованнес (Онїк) Абрамян. Гравці: А. Андреасян, Е. Маркаров, Л. Іштоян, О. Заназянян (капітан), А. Абрамян, О. Коваленко, М. Казарян, С. Бондаренко, С. Погосов, Н. Месропян, Н. Петросян, С. Геворкян, А. Саркісян, С. Мартиросян, А. Арутюнян, Н. Месропян. У 30 іграх чемпіонату 1973 р. «Арарат» виграв 21 гру, 9 разів програв, забив 52 голи і 26 пропустив [647, 601].

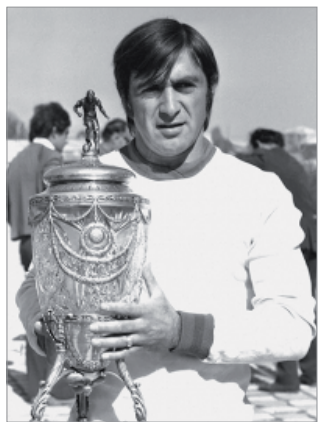
До списків «33 найкращі футболісти сезону в СРСР» належали: Хорен Оганесян (перший – 1980, 1982, 1983; другий – 1979; третій –

«Арарат» (Єреван) – чемпіон та володар Кубка СРСР 1973 року

1981), Левон Іштоян (перший – 1971, 1973; третій – 1974); Аркадій Андреасян (перший – 1973, 1974; другий – 1971, 1975), Оганес Заназян (другий – 1971, 1973; третій – 1974), Едуард Маркаров (другий – 1973; третій – 1971, 1975), Григорій Амбарцумян (другий – 1961), Альоша Абрамян (другий – 1973), Сурен Мартиросян (другий – 1973, Ашот Хачатрян – другий – 1979), Олександр Коваленко (третій – 1971, 1973), Норайр Месропян (третій – 1971, 1973), Назар Петросян (третій – 1975, 1976), Олександр Мірзоян (третій – 1975), Альберт Саркісян (третій – 1991). До клубу Григорія Федотова увійшли: Едуард Маркаров – 159 голів, Хорен Оганесян – 118 голів. Кращий бомбардир КЄЧ 1974–75 – Едуард Маркаров, бомбардир сезону 1976 (в) – А. Андреасян (8) [647, 601].

Маркаров Едуард Артемович (*20 червня 1942 р., м. Баку, Азербайджанська РСР) – радянський, азербайджанський, вірменський нападник (зріст 164 см, вага 62 кг), тренер. Грав за «Торпедо» (Армавір) (1959–1960), «Нефтчі» (Баку) (1961–1970, 251 матч, 88 голів), «Арарат» (Єреван) (1971–1975, 119, 41), збірну СРСР (3). Заслужений майстер спорту СРСР (1973), Заслужений тренер

Вірменської РСР (1983). Бронзовий призер чемпіонату СРСР (1966), срібний призер (1971), чемпіон СРСР та володар Кубка СРСР (1973). Четверте місце на ЧС-1966. Кращий бомбардир КЄЧ (1975). Член клубу Григорія Федотова (159 голів). У списках «33 найкращі футболісти сезону в СРСР» (другий – 1973; третій – 1971, 1975). Як тренер: володар Кубка СРСР (1975) та фіналіст (1976). Срібний призер чемпіонату СРСР (1976, весна). На чолі юніорської збірної СРСР

став чемпіоном Європи (1990) та бронзовим призером юніорського ЧС-1991. Володар Кубка Лівану (1999), срібний призер чемпіонату Лівану (1997). Володар Кубка Вірменії (2000, 2001) [374].

Оганесян Хорен Георгійович (Жораєвич) (вірм. Խորեն Ջորաիանի, *10 січня 1955 р., м. Єреван, Вірменська РСР) –

вірменський футболіст, півзахисник (зріст 173 см, вага 70 кг). Відомий виступами за єреванський «Арарат» (295 матчів 93 голи), збірну СРСР (34, 6) та олімпійську збірну СРСР (3, 2). Майстер спорту міжнародного класу (1976). Пізніше – футбольний тренер та функціонер. Заслужений тренер Вірменії. Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший вірменський футболіст 50-річчя (1954–2003) [447, 499].

4.2.3.2. «Даугава» (Рига). Латвійський футбольний клуб. Заснований 1944 р. Команда змінювала назви «Даугава» (1946–1947, 1950–1958, 1970–1990), «Даугава-ВЕФ» (1948–1949), «Даугава-РВЗ» (1959–1962), «Даугава-РЕЗ» (1963–1969), залежно від того, який завод її утримував. Стадіон «Даугава» розрахований на 15125 місць. Виступала у вищій лізі (Класі А) СРСР у 1949–1953, 1961–1962 рр. У 1985, 1986 рр. команда втрачала великі можливості виступати у вищій лізі СРСР (четверте місце в перехідному турнірі, потім через перебір нічиїх у першій лізі (здобули 14 нічиїх при ліміті 12) (додаток, фото 89) [466].

Відомі гравці в команді: Альфонс Егерс, Олександр Горюхов, Юрій Іванов, Леонід Островський, Сергій Шавло, Олег Олексієнко, Дайніс Дегліс, Айвар Друпасс, Олег Караваєв, Олександр Каніщев, Лаймоніс Лайзан, Раймонд Лайзан, Євген Милевський, Ігор Никішин, Володимир Пачко, Юрій Попков, Сергій Семёнов, Олександр Старков, Геннадій Шитік, Андрій Бахарев. У 1990 році команду розформували [466].

4.2.3.3. «Динамо» (Мінськ). Білоруський футбольний клуб, заснований 1927 р. Стадіон «Динамо» вміщає 34 000 глядачів. Чемпіон СРСР (1982), бронзовий призер чемпіонату СРСР (1954, 1963, 1983). Фіналіст Кубка СРСР (1965, 1987) (додаток, фото 87) [175].

Відомі футболісти команди: Едуард Малофеев, Сергій Алейніков, Андрій Зигмантович, Сергій Гоцманов, Сергій Боровський,

Георгій Кондратьєв, Віктор Янушевський, Олександр Прокопенко, Ігор Гуринович, Юрій Пудишев, Юрій Курненін, Юрій Курбіко, Петро Василевський, Віктор Сокол, Юрій Трухан, Михайло Вергеєнко, Валентин Мельников, Людас Румбутіс [175].

Атакує Е. Малофеев

Малофеев Едуард Васильович (біл. Едуард Васільевіч Малафееў *2 червня 1942 р., м. Красноярськ, РРФСР) – радянський футболіст, нападник (зріст 175 см, вага 74 кг). Грав за московський «Спартак» (1961–1962, 4), мінське Динамо» (1963–1972, 278 матчів, 114 голів), збірну СРСР (40, 6). Чемпіон СРСР (1962).

Найкращий бомбардир чемпіонату СРСР (1971). Працював тренером у білоруських і російських командах. Чемпіон СРСР з «Динамо» (Мінськ) (1982). Очолював збірну СРСР (1984–1986) та Білорусі (2000–2003) [371, 372].

Алейніков Сергій Євгенович (біл. Сяргей Яўгеневіч Алейнікаў, *7 листопада 1961 р., м. Мінськ, БРСР) – білоруський футболіст, півзахисник (зріст 182 см, вага 73 кг), тренер. Виступав за «Динамо» (Мінськ) (1981–1989, 220 матчів, 31 гол), «Ювентус» (Турин, Італія) (30, 3), «Лечче» (Італія) (59, 2), «Гамба» (Осака, Японія) (1992–1995, 83, 14), «Оддевольд» (Уддевалла, Швеція) (6); збірну СРСР (1983–1991, 73, 6), олімпійську (4, 1), СНД (4), збірну Білорусі (4). Заслужений майстер спорту СРСР (1988). Чемпіон СРСР (1982). Володар Кубка УЄФА (1990), Кубка Італії (1990). Віце-чемпіон Європи (1988). Найкращий білоруський футболіст року (1984, 1986, 1988). Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший білоруський футболіст 50-річчя (1954–2003) [6].

4.2.3.4. «Динамо» (Тбілісі), груз. დინამო თბილისი – професійний грузинський футбольний клуб з міста Тбілісі, заснований 1925 р. Стадіон Бориса Пайчадзе вміщує 55 000 місць. Клуб став одним з найсильніших у чемпіонаті СРСР. Динамівці Тбілісі двічі ставали чемпіонами (1964, 1978), п'ять разів – срібними призерами (1939, 1940, 1951, 1953, 1977). А бронзовими призерами ставали аж 13 разів, що набагато більше, ніж будь-який інший клуб (1936 (о), 1946, 1947, 1950, 1959, 1962, 1967, 1969, 1971, 1972, 1976 (в), 1976 (о), 1981). Володар Кубка СРСР у 1976 та 1979 рр. [178].

«Динамо» (Тбілісі), 1959 рік

Метревелі Слава Калістратович (груз. სლავა კალისტრატის ძე მეტრეველი; 30 травня 1936 р., м. Сочі, Азово-Чорноморський край – 7 січня 1998 р., м. Тбілісі) – грузинський футболіст, нападник (зріст 172 см, вага 68 кг). Виступав за «Торпедо» (Горі) (1955, 32 матчі), «Торпедо» (Москва) (1956–1962, 138 матчів 31 гол), збірну СРСР (1958–1970, 48, 11) та олімпійську (4, 1). Чемпіон СРСР (1960, 1964), володар Кубка СРСР (1960). Чемпіон Європи 1960 р. (автор першого гола у фіналі). Четверте

місце на ЧС-1966 (забив гол у матчі за третє місце). Найкращий спортсмен Грузії (1964). У списках найкращих гравців сезону був 9 разів, з них 8 разів першим. Заслужений майстер спорту СРСР (1960). Учасник ЧС 1962, 1966 рр. Тренував «Динамо» (Тбілісі), «Ділу» (Горі). Заслужений тренер Грузинської РСР (1976) [395].

Месхі Михайло Шалвович (груз. მესხე შალვა, *12 січня 1937, м. Тбілісі – †22 квітня 1991, м. Тбілісі, Грузія) – грузинський футболіст, нападник (зріст 169 см, вага 76 кг). Заслужений майстер спорту СРСР. Грав за «Динамо» (Тбілісі) (1954–1969 284 матчі, 54 голи), «Локомотив» (Тбілісі) (4 матчі), збірну СРСР (35, 4). Чемпіон Європи (1960), чемпіон СРСР (1964), учасник ЧС-1962. Пам'ятним є один з фінтів Месхі з оманним стартовим кроком одною ногою вперед за м'яч і несподіваним прокиданням м'яча іншою ногою

вбік повз суперника. По закінченні кар'єри гравця працював тренером у тбіліській футбольній школі «Аваза». Батько футболіста Михайла Месхі-молодшого (1961–2003). Ім'ям Месхі названий мультиспортивний стадіон у Тбілісі та стадіон «Локомотив» [391].

Про Месхі і Метревелі французький тренер Еленю Ерера сказав: «Месхі і Метревелі – два крила збірної СРСР – чемпіона 1960 року» [532].

Хурцилава Муртаз Калістратович (груз. მურთაზ ხურცილავა, *5 січня 1943 р., с. Бандза Гегечкорського р-ну Грузинської РСР) – грузинський футболіст, захисник, відомий виступами за тбіліське «Динамо» (1961–1975, 293 матчі, 15 голів), «Торпедо» (Кутаїсі) (69, 6), збірну СРСР (1965–1973, 69, 6) та олімпійську збірну СРСР (1963–1972, 13,

2), тренер. Чемпіон СРСР (1964); бронзовий призер чемпіонату п'ять разів (1962, 1967, 1969, 1972, 1973); срібний призер чемпіонату Європи (1972). Бронзовий призер Олімпійських ігор (1972). Найвидатніший грузинський футболіст 50-річчя (1954–2003), лауреат Ювілейної нагороди УЄФА. Як тренер двічі був чемпіоном Грузії (1998, 1999) [702].

Дзодзуашвілі Реваз Михайлович (груз. დავით მებეღოს ძე დავუაშვილი, *15 квітня 1945 р., м. Кутаїсі, ГРСР) – грузинський футболіст, захисник (зріст 175 см, вага 73 кг), тренер. Майстер спорту міжнародного класу (1972). Більшу частину кар'єри провів у «Динамо» (Тбілісі) (234 матчі, 4 голи) та перед ним у «Торпедо» (Кутаїсі) (67, 1). У збірній СРСР 49 матчів (1969–1974). Віце-чемпіон Європи (1972), бронзовий олімпійський призер (1972).

Бронзовий призер чемпіонату СРСР (1969, 1971, 1972, 1976 (весна), фіналіст Кубка СРСР (1970). Сім разів був у списку «33 найкращі футболісти СРСР». Як тренер чемпіон Грузії (1992, «Динамо», Тбілісі), (2002, «Торпедо», Кутаїсі), (2007, «Олімпі»). Найкращий тренер Грузії (1994, лауреат премії А. Жорданія) [169,170].

Найбільшим успіхом в історії «Динамо» (Тбілісі) стала перемога у КВК УЄФА 1981 р. (додаток, фото 88). Фінальний матч турніру відбувся у Дюссельдорфі. Динамівці переграли німецький клуб «Карл Цейс» з м. Йена з рахунком 2:1.

Кіпіані Давид Давидович (груз. დავით დავითის ძე ყიფიანი; *18 листопада 1951 р., м. Тбілісі – †17 листопада 2001 р., м. Тбілісі) – грузинський футболіст, півзахисник (зріст 184, вага 75 кг), тренер. Гравець тбіліського «Динамо» (246 матчів, 79 голів) і збірної СРСР.

Майстер спорту СРСР міжнародного класу (1976). Заслужений майстер спорту СРСР (1981). Бронзовий призер футбольного турніру Олімпійських ігор 1976 р. Чемпіон СРСР (1978), срібний призер чемпіонату (1977), бронзовий призер (1971, 1972, 1976 (весна), 1976 (осінь), 1981). Володар Кубка СРСР (1976, 1979). Володар КВК УЄФА (1981). Найкращий гравець СРСР 1977 р. (другий 1976 р.) [279, 280].

Чивадзе Олександр Габріелович (груз. ალექსანდრე ჩივაძე; *8 квітня 1955) – грузинський футболіст і тренер (зріст 182, вага 78 кг). Всю кар'єру провів у «Динамо» (Тбілісі) (324 матчі, 44 голи). Зіграв 49 матчів у складі збірної СРСР (3 м'ячі), капітан у 1981–1984 рр. Чемпіон СРСР (1978), володар Кубка СРСР (1976, 1978). Найкращий футболіст СРСР 1980 р. Володар КВК УЄФА (1981). Учасник ЧС-1982. Один з найвидатніших оборонців радянського футболу. Увійшов до символічної збірної Грузії ХХ ст. [641, 642].

Відомими гравцями команди були у 1920-х рр. Андро Жорданія, у 1930-х – Борис Пайчадзе, у 1950-х – Юрій Вардіміаді, Гайоз Джеджелава, Автанділ Гогоберідзе, Борис Хасая, Автанділ Чкуаселі, у 1960-х – Михайл Месхі, Гіві Чохелі, Георгій Сичінава, Ілля Датунашвілі, Слава Метревелі, Заур Калоев, Кахі Асатіані, Шота Яманідзе, Сергій Котрікадзе, Рамаз Урушадзе, Володимир Баркая, Муртаз Хурцилава, Борис Сичінава, Гурам Цховребов, Гоча Гавашелі, у 1970-х – Гіві Нодія, Леван Нодія, Реваз Дзодзуашвілі, Вахтанг Челідзе, Олексій Іліаді, Гоча Мачаїдзе, Манучар Мачаїдзе, Віталій Дараселія, Отарі Габелія, Володимир Гуцаєв, Давид Кіпіані, Реваз Челебадзе, Вахтанг Корідзе; у 1980-х – Тенгіз Сулаквелідзе, Олександр Чивадзе, Рамаз Шенгелія, Валерій Газзаєв, Шота Хінчагашвілі, Нодар Хізанішвілі, Тамаз Костава, Реваз Челебадзе, Гела Кеташвілі, Тимур Кецбая [178].

Дараселія Віталій Кухинович (груз. ვიტალი დარასელია, *9 жовтня 1957 р., м. Очамчіре Абхазької АР Грузинської РСР – † 23 грудня 1982 р., м. Зестафоні, Грузія) – грузинський футболіст, півзахисник (зріст 172, вага 73 кг). Відомий виступами за «Динамо» Тбілісі (1979–1982, 192 матчі, 26 голів), а також збірну СРСР (22, 3). Володар КВК УЄФА (1981). Чемпіон СРСР (1978). Володар Кубка СРСР (1976, 1979). Трагічно загинув на 26-му році життя внаслідок автоаварії на гірській дорозі [159].

Ахалкаці Нодар Парсаданович (*2 січня 1938 р., Тбілісі, Грузинська РСР – † 25 січня 1998 р., Тбілісі, Грузія) – грузинський футболіст, нападник і видатний тренер (зріст 174 см, вага 76 кг). Починав грати в «СКА» (Тбілісі) (1957–1959) та «Локомотиві» Тбілісі (1960–1966). У 1967 р. став тренером «Локомотива». Працював начальником управління футболу Спорткомітету Грузії. З 1974 р. – тренер-начальник команди «Динамо» (Тбілісі), у 1976–1983, 1985–1986 рр. – головний тренер цього клубу. Майстер спорту СРСР (1981). Заслужений тренер СРСР (1981). Один з двох тренерів у СРСР (поряд з Валерієм Лобановським), якому вдалося завоювати КВК УЄФА. Разом з В. Лобановським та К. Бесковим тренер збірної СРСР на ЧС-1982. Під його керівництвом тбіліське «Динамо» здобуло золоті медалі чемпіонату СРСР (1978), срібні

медалі (1977), бронзові медалі (1976 (весна), 1976 (осінь), 1981), Кубок СРСР (1976, 1979). Кубок володарів кубків УЄФА (1981). З 1990 р. і до кінця життя – президент Федерації футболу Грузії. Нагороджений орденом «За заслуги» ФІФА (2008, посмертно) за видатний внесок у розвиток футболу [179].

4.2.3.5. «Жальгіріс» (Вільнюс). Литовський футбольний клуб, найтитулованіший клуб країни. Литовською мовою Žalgiris означає Зелений ліс. Заснований 1947 року. Стадіон ЛФФ на 5 400 глядачів. Попередні назви: «Динамо» (1947), «Спартак» (1948–1961), від 1962 р. «Жальгіріс». У сезонах 1953, 1960, 1961 рр. виступав у найвищому ешелоні чемпіонату СРСР – Класі «А». Починаючи з 1983 р. і аж до здобуття Литвою незалежності, «Жальгіріс» виступав у вищій лізі чемпіонату СРСР, завершуючи усі сезони у верхній частині турнірної таблиці [198].

Відомі гравці: Беньямінас Зелькявічус, Сигітас Якубаускас, Армінас Нарбековас, Вальдас Іванаускас, Ромас Мажейкіс, Вікторас Бридайтіс, Вальдас Каспаравічюс, Робертас Фридрікас, Арвідас Яноніс, Вацловас Юркус, Стасіс Баранаускас, Відмантас Расюкас, Ігор Панкрат'єв, Робертас Тауткус, Андрій Куриленок, Вальдемарас Мартинкенас, Вячеслав Сукристов, Виргініюс Балтушнікас, Едгарас Янкаускас, Робертас Пошкус, Дейвидас Шемберас, Лінас Пілібайтіс [198].

Тренерами «Жальгіріса» були Віктор Яшкявічюс (1947), Юрій Цитавічюс (1947–1948), Георгій Глазков (1948–1951, 1960–1962), Андрій Протасов (1951), Юрій Ходотов (1952–1953), Стасіс Паляржис (1953–1957), Вітаутас Сауноріс (1958–1960), Серафим Холодков (1963–1965, 1971–1973), Іонас Вашкеліс (1967), Зенонас Ганусаускас (1968), Альгірдас Восюліс (1969–1971), Альгірдас Климкявічюс (1974–1976), Беньямінас Зелькявічюс (1977–1982, 1985–1991), Альгімантас Любінскас (1983–1985), Вітаутас Янчаускас (1992), Євгеній Рябов (1996–2003), Кястутіс Латожа (2004), Саулюс Ширмяліс (2005), Чяпас Миндаугас (2008–2009), Віталіюс Станкявічюс (2010–2011), Дамир Петравич (2012–2013), Марек Зуб (2013–2014), Вальдас Дамбраускас (від 2014 донині) [198].

Найуспішнішим в історії команди став сезон 1987 р. – «Жальгіріс» посідає третю сходинку й отримує право на участь у Кубку УЄФА (додаток, фото 90).

У 1977 р. тренером команди стає Беньямінас Зелькявічюс, який працює з командою з перервами, аж до 1996 р. З його ім'ям пов'язані найуспішніші виступи в історії клубу.

«Жальгіріс» (Вільнюс) учасник КВК 1994–1995 року

Зелькявічус Беньямінас Вікторович (*6 лютого 1944 р., м. Каунас Литовської РСР) – литовський футболіст, півзахисник (зріст 183 см, вага 76 кг), тренер. Майстер спорту СРСР. Заслужений тренер СРСР (1989). Заслужений тренер Литовської РСР. Виступав за «Жальгіріс» (1963–1967, 1969–1973, 331 матч, 50 голів), «Шахтар» (Донецьк) (1968, 19, 3). Кращий футболіст Литви (1971, 1972). Тренував команди: «Жальгіріс» (1977–1982, 1985–1991, 1992–1996), збірну Литви (1991–1992, 1995–1997, 2000–2003), «Аустрію» (Відень) (1991–1992), також «КАМАЗ-Чалли», «Ротор», «Шинник», «Балтику», «Металург» (Ліпая). Бронзовий призер чемпіонату СРСР 1987 р. Чемпіон Універсіади 1987 р., чемпіон Литви 1991, 1992 рр., володар Кубка Литви 1991, 1993, 1994 рр. [222].

4.2.3.6. «Кайрат» (Алма-Ата). Казахський футбольний клуб з м. Алмати, заснований 1954 року на базі алматинського «Динамо». З 1960 р. з невеликими перервами виступав у вищій лізі чемпіонату СРСР. У 1954 році клуб називався «Локомотив» (Алма-Ата), а 1955 р. – «Урожай» (Алма-Ата). Домашні матчі проводить на стадіоні Центральному, який розрахований на 25 057 глядацьких місць [658, 257].

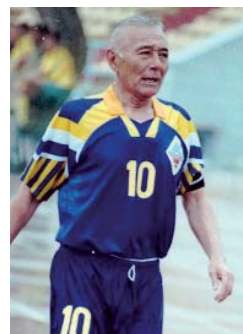
У вищій лізі СРСР «Кайрат» провів 24 сезони. Найвище досягнення: володар Кубка Федерації футболу СРСР 1988 р. та сьоме місце в чемпіонаті 1986 р.

За команду виступали відомі футболісти: Тимур Сегізбаєв, Курбан Бердієв, Сергій Волгін, Валерій Гладилін, Олег Долматов, Евстафій Пехлеваніді, Сергій Стукашов, Юрій Сьомін, Антон Шох, Євген Яровенко (отримав 2003 р. Ювілейну нагороду УЄФА як найвидатніший футболіст Казахстану ХХ ст.), Станіслав Кочубинський, Вахід Масудов, Юрій Найдовський, Самат Смаков, Анатолій Тимощук [658, 257].

Сегізбаєв Тимур Санжарович (*12 травня 1941 р., м. Семіпалатинськ Казахської РСР) – казахський футболіст і тренер. Легенда казахстанського футболу й алма-атинського «Кайрата» (1958–1970, 212 матчів, 19 голів). Капітан команди (1964–1969). У 29-річному віці завершив кар'єру через хронічну травму в'язи.

«Кайрат»
(Алма-Ата)

Майстер спорту СРСР (1963). Тренував команди «Автомобіліст» (Кайсар), «Шахтар» (Караганда), «Кайрат» (Алма-Ата) (1973–1979, 1986–1988), збірну Південного Йемену (1979–1982). Заслужений тренер Казахстану. Заслужений діяч спорту. Від 1989 до 2001 р. працював на керівних посадах у Футбольній асоціації, пізніше у Футбольному союзі Казахстану [658].

4.2.3.7. ФК «Нефтчі» (Баку). Один з провідних азербайджанських футбольних клубів, заснований 1937 р. у м. Баку. У цей час виступає в Прем'єр-лізі Азербайджану. У 1937–1968 рр. клуб мав назву «Нафтовик» (Баку). Команда брала участь у 27 чемпіонатах

«Нефтчі» – бронзовий призер чемпіонату СРСР 1966 року.
Стоять (зліва направо): ..., В. Семіглазов, С. Крамаренко, нач. команди Ш. Ордуханов, М. Богданов, В. Брухтій, А. Трофимов, Я. Бабаєв, К. Туаєв, ст. тренер А. Алескеров, присіли: адміністратор А Ісмаїлов, Е. Маркаров, А. Банішевський, М. Зейналов, В. Гаджієв

СРСР, здобувши 253 перемоги, 270 нічий, 361 поразку. Стадіон ім. Тофіка Бахрамова на 29 858 глядацьких місць.

Найвищі досягнення у чемпіонаті СРСР: бронзовий призер чемпіонату СРСР 1966 р., фіналіст Кубка федерації футболу СРСР (1988). Також фіналіст Кубка Інтертото 2008 р. [434].

Найбільше матчів за клуб зіграли Сергій Крамаренко – 372, Аскер Абдуллаєв – 368, Микола Смольников – 338, Юніс Гусейнов – 295, Анатолій Банішевський – 288 матчів. За команду виступали відомі футболісти: Анатолій Банішевський, Тофік Бахрамов, Гурбан Гурбанов, Велі Касумов, Ігор Пономарьов, Юрій Роменський, В'ячеслав Чанов, Михайло Михайлов, Віталій Шевченко [434].

Банішевський Анатолій Андрійович (*23 лютого 1946 р., м. Баку – † 10 грудня 1997 р., м. Баку, Азербайджан) – азербайджанський футболіст, нападник (зріст 174, вага 72 кг), тренер. За бакинське «Нефтчі» у 1964–1978 рр. зіграв 288 матчів, забив 121 гол, за збірну СРСР (50 матчів, 19 голів), олімпійську (4, 1). Заслужений майстер спорту. Тренував «Нафтовик» Баку (1981–1983), збірну Буркіна-Фасо (1992–1993). Лауреат нагороди УЄФА як найвидатніший азербайджанський футболіст 50-річчя (1954–2003) [434, 24].

4.2.3.8. «Ністру» (Кишинів). Футбольний клуб «Ністру» (Кишинів) заснований 1947 р., стадіон «Зімбру» у м. Кишинів вміщує 10 500 глядачів. Колишні назви: «Динамо» (1947–1949), «Буревісник» (1950–1957), «Молдова» (1958–1965, 1967–1971), «Авинтул» (1966) та «Ністру» (1972–1990), а з 1991 р. «Зімбру» (рум. FC Zimbru Chişinău). У Класі А, вищій лізі СРСР команда змагалася у 1956–1964, 1974, 1983 рр. [438].

Відомі гравці: Павел Чебану, Анатолій Рибак, Ігор Добровольський, Радун Ребежа, Валерій Катинсус, Віорел Фрунзе, Юрій Дубровний, Григорій Батич, Ігор Мосора, Василь Щербей, Віктор Копил.

«Ністру» 1983 року

Чебану Павло Гаврилович (Pavel Cebanu, *28 березня 1955 р., м. Рені, УРСР) – молдовський футболіст, півзахисник (зріст 181 см, вага 76 кг). Грав за «Ністру» у 1972–1986 рр., 341 матч (найбільше), 45 голів, багаторічний капітан команди. Майстер спорту СРСР. Тренував «Зімбру» (1990–1991). Футбольний функціонер, з 1997 року президент Футбольної асоціації Молдови. Лауреат Ювілейної нагороди УЄФА як найвидатніший молдовський футболіст 50-річчя (1954–2003) [706, 707].

4.2.3.9. «Пахтакор» (Ташкент). Узбецький футбольний клуб з міста Ташкент (узб. «Paxtakor» futbol klubi). Заснований 1956 р. Стадіон «Пахтакор» вміщує 35 000 глядачів. Найтитлованіший клуб Узбекистану. Упродовж 36 сезонів (1956–1991) виступав у різних лігах чемпіонатів СРСР. Провів у вищій лізі СРСР 22 сезони, маючи 212 перемог, 211 нічий і 299 поразок. Його найкращим результатом у вищій лізі було шосте місце, якого клуб досягав двічі,

«Пахтакор» (Ташкент) 1979 рік

у 1962 і 1982 рр. Єдиний клуб Середньої Азії, який грав у фіналі Кубка СРСР (1968). Починаючи з 1992 р. – постійний учасник вищої ліги чемпіонату Узбекистану [470, 682].

У часи незалежності країни чемпіон Узбекистану вісім разів (1992, 1998, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007), володар Кубка Узбекистану 10 разів (1993, 1997, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2009).

За команду грали відомі футболісти: Геннадій Красницький (1950–1960-ті рр.), Берадор Абдураїмов, Васіліс Хадзіпангіс (1970–1980-ті рр.), Михайло Ан, Володимир Федоров, Андрій Якубик, Геннадій Денисов, Хорен Оганесян, Ігор Шквирін, Степан Юрчишин. У «Пахтакорі» працювали відомі тренери: Борис Аркадьєв, Олег Базилович, Віктор Носов, Іштван Секеч [470, 682].

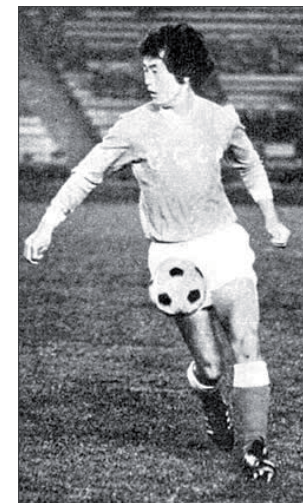
У кінці 1970-х років у «Пахтакорі» сформувалася перспективна команда, але 1979 р. трапилася трагедія. На шляху до Мінська, де мала відбутися гра з місцевим «Динамо», у небі, поблизу Дніпродзержинська, літак з гравцями «Пахтакора» зіштовхнувся з іншим літаком. Через цю трагедію у кількох наступних чемпіона-

Пам'ятник у Ташкенті команді «Пахтакор», яка загинула 1979 року

тах клуб «Пахтакор» був посилений добровольцями з інших клубів. Крім того, до регламенту чемпіонату СРСР з футболу була внесена стаття, за якою впродовж трьох років, незалежно від результатів, «Пахтакор» зберігав місце у вищій лізі радянського футболу [470, 682].

Ан Михайло Іванович (*19 листопада 1952 р., колгосп ім. Я. Свердлова Верхньочирського району Ташкентської області Узбецької РСР – † 11 серпня 1979 р., м. Дніпродзержинськ, УРСР) – узбецький футболіст, півзахисник (зріст 176 см, вага 73 кг), майстер спорту СРСР міжнародного класу (1976). Кореєць за національністю. Вихованець ташкентського футболу. Початок кар'єри провів у команді «Політотдел» Ташкентська обл., з другого кола чемпіонату 1971 р.

став грати в «Пахтакорі». У вищій лізі чемпіонату СРСР провів 138 матчів, забив 30 м'ячів. У 1974 та 1978 рр. належав до списку 33-х найкращих футболістів сезону в СРСР. Капітан молодіжної збірної СРСР, чемпіона Європи 1976 р. За збірну СРСР провів 2 матчі. Ана називали одним з найяскравіших гравців нового покоління узбецького футболу. Вирізнявся високою мобільністю, мисленням, філігранною технікою, взаєморозумінням з партнерами, точним та сильним ударом. Загинув разом з командою «Пахтакор» в авіакатастрофі над Дніпродзержинськом 1979 р. [10, 11].

Була зібрана нова команда, зокрема до неї увійшов нападник Андрій Якубик, який в сезоні 1982 р. став найкращим бомбардиром вищої ліги та допоміг команді зайняти шосте місце [470, 682].

Контрольні питання

1. ФК «Арарат» Єреван, досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
2. Відомі гравці, тренери команди «Арарат» (Єреван).
3. ФК «Даугава» (Рига), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
4. Відомі гравці, тренери команди «Даугава» (Рига).
5. ФК «Динамо» (Мінськ), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
6. Відомі гравці, тренери команди «Динамо» (Мінськ).
7. ФК «Динамо» (Тбілісі), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
8. Відомі гравці, тренери команди «Динамо» (Тбілісі).
9. ФК «Жальгіріс» (Вільнюс), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
10. Відомі гравці, тренери команди «Жальгіріс» (Вільнюс).
11. ФК «Кайрат» (Алма-Ата), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
12. Відомі гравці, тренери команди «Кайрат» (Алма-Ата).
13. ФК «Нефтчі» (Баку), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
14. Відомі гравці, тренери команди «Нефтчі» (Баку).
15. ФК «Ністру» (Кишинів), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
16. Відомі гравці, тренери команди «Ністру» (Кишинів).
17. ФК «Пахтакор» (Ташкент), досягнення в чемпіонаті, Кубку СРСР.
18. Відомі гравці, тренери команди «Пахтакор» (Ташкент)

4.3. Збірна СРСР з футболу, українські футболісти в її складі. Збіркою СРСР керувала Федерація футболу СРСР. Після розпаду СРСР правонаступницею збірної стала команда СНД, яка існувала тільки рік. Перший матч відбувся в Москві 16 листопада 1924 р. зі збіркою Туреччини, 3:0; останній матч у Ларнаці на Кіпрі; 13 листопада 1991 р. Кіпр – СРСР, 0:3.

Найбільша перемога: СРСР – Індія, 11:0, (Москва, СРСР; 16 вересня 1955); найбільша поразка: Англія – СРСР, 0:5 (Лондон, Англія; 22 жовтня 1958).

Найбільше виступів за збірну СРСР у київського динамівця Олега Блохіна (112 матчів), він є також найкращим бомбардиром збірної – 42 голи [385, 220].

Результати участі збірної на ЧС: 1930–1954 – не брала участі; у 1958 р. – 1/4 фіналу; 1962 – 1/4 фіналу; 1966 – четверте місце; 1970 – 1/4 фіналу; 1974 – дискваліфікована; 1978 – не пройшла кваліфікації, 1982 – другий груповий етап; 1986 – 1/8 фіналу; 1990 – груповий етап [385, 220].

На Кубку Європи збірна СРСР: 1960 р. – чемпіон, 1964 р. – срібний призер, на ЧЄ-1968 – четверте місце, 1972 р. – срібний призер, 1976, 1980, 1984 р. – не пройшла кваліфікації, 1988 р. – срібний призер, 1992 р. – пройшла кваліфікацію, але не зіграла у зв'язку з розпадом СРСР, замість неї грала збірна СНД [385, 220].

Видатними гравцями збірної СРСР були воротарі: Лев Яшин (за збірну СРСР 74 гри, -70 голів, див. найкращі воротарі), Віктор Банніков (14 ігор, -13 голів, див. «Динамо» Київ, голова ФФУ), Анзор Кавазашвілі (29 ігор, -19 голів, «Динамо» Тбілісі, «Торпедо» Москва), Євген Рудаков (48 ігор, -35 голів, див. «Динамо» Київ), Рінат Дасаєв (91 гра, -70 голів, див. «Спартак» Москва) [385, 220].

Захисники: Альберт Шестерньов (за збірну 90 ігор), Володимир Капличний (62 гри) – про них див. чемпіонат СРСР, ЦСКА; Валентин Афонін (42 гри, «СКА» Ростов н/Д, «ЦСКА»), Муртаз Хурцилава (69 ігор, 6 голів), Реваз Дзодзуашвілі (49 ігор), Олександр Чивадзе (46 ігор, 3 голи, див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Тбілісі), Євген Ловчев (52 гри, 1 гол, див. чемпіонат СРСР, «Спартак» Москва); Володимир Безсонов (79 ігор, 4 голи), Анатолій Дем'яненко (80

ігор, 6 голів), Сергій Балтача (45 ігор, 2 голи), Олег Кузнецов (63 гри, 1 гол, про них див. «Динамо» Київ) [385, 220].

Півзахисники: Юрій Войнов (23 матчі, 3 голи, див. чемпіонат СРСР, «Динамо», Київ), Ігор Нетто (54 гри, 4 голи, див. «Спартак», Москва), Валерій Воронін (66 матчів, 5 голів, див. чемпіонат СРСР «Торпедо», Москва); Йосип Сабо (40 ігор, 8 голів), Володимир Мунтян (49 ігор, 7 голів), Леонід Буряк (49 ігор, 8 голів, про трьох див. чемпіонат СРСР, «Динамо», Київ), Сергій Алейніков (77 ігор, 6 голів, див. чемпіонат СРСР, «Динамо», Мінськ), Юрій Гаврилов (46 ігор, 10 голів, див «Спартак», Москва), Давид Кіпіані (19 ігор, 7 голів, див чемпіонат СРСР, «Динамо», Тбілісі), Віктор Колотов (55 ігор, 22 голи, див. чемпіонат СРСР «Динамо», Київ), Анатолій Коньков (47 ігор, 8 голів, див. Федерація футболу України), Федір Черенков (34 гри, 12 голів, див «Спартак», Москва), (Хорен Оганесян (34 гри, 6 голів, див. «Арарат», Єреван), Геннадій Литовченко (57 ігор, 14 голів, див. «Дніпро», Дніпропетровськ), Василь Рац (47 ігор, 4 голи), Олександр Заваров (41 гра, 6 голів), Олексій Михайличенко (41 гра, 9 голів, усі див. чемпіонат СРСР, клуб «Динамо», Київ) [385, 220].

Нападники: Микита Симонян (20 матчів, 10 голів, див. «Спартак» Москва), Валентин Іванов (59 ігор, 26 голів, див. чемпіонат СРСР, «Торпедо» Москва), Слава Метревелі (48 ігор, 11 голів, див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Тбілісі), Ігор Численко (53 гри, 20 голів, див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Москва), Едуард Стрельцов (38 матчів, 25 голів, див. чемпіонат СРСР, «Торпедо» Москва), Анатолій Банішевський (50 ігор, 19 голів, див. чемпіонат СРСР, «Нефтчі» Баку), Едуард Малофеев (40 ігор, 6 голів, див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Мінськ), Анатолій Бишовець (39 матчів, 15 голів), див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Київ), Олег Блохін (112 матчів, 44 гола), Ігор Беланов (33 ігор, 8 голів, про обох див. чемпіонат СРСР, «Динамо» Київ та найкращі футболісти), Олег Протасов (69 ігор, 29 голів, див. «Дніпро» Дніпропетровськ, «Динамо» Київ) [385, 220].

Тренери, які приводили збірні команди СРСР до перемог: Гаврило Дмитрович Качалін (чемпіон Олімпійських ігор 1956 р., володар Кубка Європи 1960, головний тренер збірної СРСР 1955–

1958, 1960–1962, 1968–1970, очолював збірну на ЧС-1958, 1962, 1970); Микола Петрович Морозов (четверте місце на ЧС-1966, очолював збірну в 1964–1966 рр.); Костянтин Іванович Бесков (срібний призер Кубка Європи 1964, бронзовий призер Олімпійських ігор 1976 р., бронзовий призер Олімпійських ігор 1980 р., тренував збірну СРСР у 1963–1964, 1974, 1979–1982 рр., 52 матчі); Анатолій Семенович Пономарьов (срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий призер Олімпіади 1972 р., збірну очолював у 1971–1972 рр.); Валерій Васильович Лобановський (бронзовий призер Олімпійських ігор 1976 р., срібний призер ЧЄ-1988, головний тренер збірної на ЧС-1986, 1990, на ЧЄ-1988 та Олімпійських іграх 1976 р., керував тріумвіратом тренерів на ЧС-1982; Анатолій Федорович Бишовець (чемпіон Олімпійських ігор 1988 р., тренував збірну СРСР у 1990–1991 рр. та Олімпійську збірну 1988 р., 49 матчів [385, 220].

У складі збірної СРСР були представники українського футболу на усіх **чемпіонатах світу**, зокрема на ЧС-1958: Юрій Войнов, Володимир Єрохін (був у складі збірної, але на поле не вийшов); на ЧС-1962: Володимир Маслаченко, Едуард Дубинський, Леонід Островський, Йозеф Сабо, Віктор Каневський, Віктор Серебряніков; на ЧС-1966: Віктор Серебряніков, Леонід Островський, Йозеф Сабо, Валерій Поркуян, Віктор Банніков; на ЧС-1970: Леонід Шмуц, Володимир Капличний, Володимир Мунтян, Віктор

*Збірна СРСР
напередодні дебютного
матчу мундіалу 1962
року проти Югославії.
Віктор Каневський у
верхньому ряді в центрі*

Серебряніков, Анатолій Бишовець, Анатолій Пузач, Віталій Хмельницький [385, 220, 715, 716, 717, 718].

У складі збірної СРСР 1976 року були динамівці Києва: А. Коньков (к), В. Колотов, В. Веремєєв, Л. Буряк, О. Блохін, В. Безсонов, донецький воротар Ю. Дегтярьов

Блохін Олег Володимирович (*5 листопада 1952 р., м. Київ) – український футболіст, нападник (зріст 180 см, вага 75 кг), один з найкращих футболістів світу. Рекордсмен збірної СРСР за кількістю проведених за неї ігор (113) і голів (42). Найрезультативніший радянський бомбардир – 319 голів. Найкращий футболіст Європи, володар «Золотого м'яча» (1975). Володар КВК (1975, 1986) і Суперкубка УЄФА (1975). Бронзовий призер Олімпійських ігор 1972, 1976 рр. Учасник ЧС 1982, 1986 рр. [697, 54, 53, 52, 55, 385].

На ЧС 1982 року в складі тренерського триумвірату керував збіркою СРСР Валерій Лобановський (разом з К. Бесковим та Н. Ахакаці). У складі збірної СРСР 1982 р. були українські футбо-

лісти: Віктор Чанов, Сергій Балтача, Анатолій Дем'яненко, Андрій Баль, Леонід Буряк, Володимир Безсонов, Вадим Євтушенко, Олег Блохін. У збірній були ще українські футболісти: харків'янин Ю. Суслопаров (виступав за «Торпедо» Москва), луганчанин С. Андреев (виступав за «СКА» Ростов-на-Дону), В'ячеслав Чанов (старший брат Віктора, з «Торпедо» Москви) [385, 721].

На ЧС 1986 року виступали Віктор Чанов, Сергій Краковський, Володимир Безсонов, Анатолій Дем'яненко, Олег Кузнецов, Андрій Баль, Олександр Заваров, Геннадій Литовченко, Іван Яремчук, Павло Яковенко, Василь Рац, Олег Блохін, Олег Протасов, Ігор Беланов, Вадим Євтушенко (додаток, фото 91).

Збірна СРСР перед драматичним матчем 1/8 фіналу ЧС 1986 року між СРСР і Бельгією. У стартовому складі 9 (!) динамівців Києва (стоять зліва направо) – В. Безсонов, О. Кузнецов, А. Баль, П. Яковенко, С. Алейніков («Динамо» Мінськ), Р. Дасаєв («Спартак» Москва), присіли: І. Яремчук, О. Заваров, І. Беланов, В. Рац, А. Дем'яненко (к). На заміну вийшов В. Євтушенко

На ЧС-1990 у складі збірної були: Віктор Чанов, Володимир Безсонов, Олег Кузнецов, Анатолій Дем'яненко, Ахрік Цвейба, Василь Рац, Геннадій Литовченко, Олександр Заваров, Іван Яремчук, Олег Протасов, Володимир Лютий [385, 723].

Володарями Кубка Європи з футболу 1960 р. стали Володимир Маслаченко, Юрій Ковальов, Юрій Войнов [385, 220].

У складі срібного призера чемпіонату Європи 1972 р. – збірної СРСР було 9 українських футболістів (6 із київського «Динамо» та по одному з луганської (ворошиловградської) «Зорі», донецького «Шахтаря» та львівських «Карпат»). Шість українських футболістів виступало у вирішальному матчі проти команди ФРН, серед них нападник львівських «Карпат» Едуард Козинкевич [385, 220].

На чемпіонаті Європи 1988 р. український футбол у збірній СРСР представляли Віктор Чанов, Володимир Безсонов, Олег Кузнецов, Анатолій Дем'яненко, Сергій Балтача, Іван Вишневський, Василь Рац, Геннадій Литовченко, Олександр Заваров, Олексій Михайличенко, Олег Протасов, Ігор Беланов (додаток, фото 93). Тренував збірну СРСР український тренер – Лобановський Валерій Васильович (див. найкращі тренери) [385, 220].

На **Олімпійських іграх** у турнірах з футболу збірна СРСР була чемпіоном у 1956, 1988 рр. та бронзовим призером у 1972, 1976, 1980 рр. [415]. Першим в Україні олімпійським чемпіоном з футболу став у складі збірної СРСР 1956 р. футболіст із Закарпаття Йозеф Беца, на той час гравець «ЦСКА» (Москва) [385, 37].

У складі бронзового призера Олімпійських ігор у Мюнхені 1972 р. – олімпійської збірної СРСР було 10 українських футболістів, а саме: Олег Блохін, Юрій Істомін, Віктор Колотов, Євген Рудаков, Вячеслав Семенов, Володимир Капличний, Йозеф Сабо, Володимир Онищенко, Володимир Пільгуй, Анатолій Куков, Юрій Єлісеєв [385].

Збірна СРСР після 1975 р. складалася наполовину, або й більше, з футболістів «Динамо» (Київ) та інших українських клубів.

Бронзові нагороди Олімпіади 1976 р. в складі збірної СРСР виграли українські футболісти (11): Віктор Звягінцев, Віктор Матвієнко, Стефан Решко, Володимир Трошкін, Михайло Фоменко, Анатолій Коньков, Леонід Буряк, Володимир Веремєєв, Віктор Колотов, Володимир Онищенко, Олег Блохін [385].

Олімпійська збірна СРСР 1988 року – див. додаток, фото 92.

Олімпійська збірна СРСР перед відбірковим матчем з Нідерландами 2 червня 1971 р. Рахунок 4:0. Два голи забив Едуард Козинкевич («Карпати» Львів), один – Володимир Трошкін («Динамо» Київ).

На фото (зліва направо) стоять: Г. Шалімов, В. Зиков, Е. Козинкевич, Л. Кудасов, В. Гончаров, В. Булавін, В. Іванов. Присіли: М. Абрамов, С. Бондаренко, А. Андреасян, В. Трошкін

Олімпійська збірна СРСР 1972 року, бронзовий призер Мюнхенської Олімпіади. У нижньому ряді сидить другий зліва В. Онищенко («Зоря», Луганськ), стоїть в центрі воротар В. Банніков («Динамо», Київ)

Контрольні питання

1. Коли відбулися перший і останній матчі збірної СРСР?
2. Хто зіграв найбільше матчів і забив найбільше голів за збірну СРСР?
3. Досягнення збірної СРСР на чемпіонатах Європи та світу.
4. Розкажіть про найкращих воротарів збірної СРСР, їх досягнення.
5. Назвіть найкращих захисників збірної СРСР, їх досягнення.
6. Назвіть найкращих півзахисників збірної СРСР, їх досягнення.
7. Назвіть найкращих нападників збірної СРСР, їх досягнення.
8. Назвіть найкращих тренерів збірної СРСР, їх досягнення.
9. Українські футболісти у складі збірної СРСР на чемпіонатах світу, Європи з 1958 по 1970 роки, їх досягнення.
10. Українські футболісти у складі збірної СРСР на чемпіонатах світу, Європи з 1970 по 1982 роки, їх досягнення.
11. Українські футболісти у складі збірної СРСР на чемпіонатах світу, Європи з 1982 по 1990 роки, їх досягнення.
12. Українські футболісти у складі олімпійської збірної СРСР, їх досягнення.

Розділ 5. ФУТБОЛЬНІ ЗМАГАННЯ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ. ДОСЯГНЕННЯ КОМАНД, ГРАВЦІВ

5.1. Федерація футболу України. 6 березня 1991 р. в складі Федерації футболу Радянського Союзу завдяки зусиллям Віктора Максимовича Баннікова була створена та юридично оформлена Федерація футболу України (ФФУ). Проте вона повністю була підконтрольна та підпорядкована московському керівництву [456].

На початку вересня 1991 р. відбулося спільне засідання керівництва Федерації та футбольної спільноти України, де було запропоновано створити внутрішні футбольні інститути, які б не підпорядковувалися московському керівництву. У жовтні відбулася зустріч Віктора Баннікова із президентом УЄФА Леннартом Йоханссоном, який пообіцяв всебічну підтримку у вступі України до європейського футбольного співтовариства [456, 633].

13 грудня 1991 р. у великому залі Міністерства у справах молоді, спорту та туризму Рада федерації одногolosно прийняла за яву про вихід зі складу Федерації футболу СРСР [633].

Створення незалежної Федерації футболу України і запровадження через її діяльність незалежних змагань з футболу в Україні має величезне значення для розвитку українського футболу, його рівноправного входження у світову футбольну родину. Збірні команди України здобули право самостійної участі в міжнародних змаганнях для збірних команд (чемпіонатах Європи, світу). Також переможці, призери українських клубних змагань здобули право участі в європейських і світових клубних міжнародних змаганнях. Згодом Україна, разом із сусідньою Польщею, здобула право проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 р. [456, 633].

Федерація футболу України – громадська організація, заснована 13 грудня 1991 р. Першим президентом Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України» було затверджено відомого в минулому голкіпера київського «Динамо» Віктора Максимовича Баннікова. ФФУ вступила до УЄФА та ФІФА 1992 р. [456, 640, 633].

СТРУКТУРА ФЕДЕРАЦІЇ ФУТБОЛУ УКРАЇНИ

Виконком		Президія		
Комітети				
Комітет професійного футболу	Комітет національної та молодіжної збірних команд	Комітет з питань стадіонів	Спортивно-медичний комітет	Юридичний комітет
Технічний комітет	Комітет арбітрів	Комітет з розвитку футболу в регіонах	Комітет юнацького футболу	Комітет засобів масової інформації
Комітет жіночого футболу	Комітет внутрішнього аудиту	Комітет безпеки проведення змагань та справедливої гри	Комітет з питань статусу і трансферів футболістів	Інспекторський комітет
Органи футбольного правосуддя				
Апеляційний комітет	Контрольно-дисциплінарний комітет	Центр ліцензування		

КОЛЕКТИВНІ ЧЛЕНИ ФФУ

Регіональні федерації футболу

Республіканська федерація футболу Криму, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Києва, м. Севастополя

Асоціації і ліги

Дитячо-юнацька футбольна ліга	Професіональна футбольна ліга України	Асоціація аматорського футболу	Асоціація «Футбол-Захід»	Всеукраїнська футбольна асоціація студентів	Комітет з фізичного виховання і спорту МОН України
Асоціація арбітрів	Асоціація футзалу	Асоціація ветеранів футболу	Асоціація пляжного футболу	Асоціація футболу інвалідів	

Асоційованими членами ФФУ також є спортивні товариства України: «Динамо», «Україна», «Колос» АПК України, «Спартак», «Гарт», ЦСКА).

ФФУ особливу увагу приділяє плануванню розвитку футболу. За період діяльності було розроблено і реалізовано низку комплексних програм з розвитку футболу в Україні [456].

Головами (президентами) Федерації футболу України були упродовж 1991–1996 рр. – Банніков Віктор Максимович, 1996–2000 рр. – Пустовойтенко Валерій Павлович, від 16 серпня 2000 до 2 вересня 2012 р. – Суркіс Григорій Михайлович (переобраний на чотирирічний термін 16 липня 2004 р. та переобраний на п'ятирічний термін 14 вересня 2007 р.), від 2 вересня 2012 р. – Коньков Анатолій Дмитрович, від 6 березня 2015 р. – Павелко Андрій Васильович [456, 633].

Банніков Віктор Максимович (*28 квітня 1938 р., с. Лугини Житомирської обл. – †25 квітня 2001 р., м. Київ) – один із засновників і перший президент Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України» (1991–1996). Прославлений український воротар (див. Найкращі воротарі), делегат УЄФА, заслужений майстер спорту СРСР. Заслужений тренер УРСР [652, 695, 95].

Пустовойтенко Валерій Павлович (*23 лютого 1947 р., с. Адамівка Березанського р-ну Миколаївської обл. УРСР) – український політик, Прем'єр-міністр України з 16 липня 1997 р. до 22 грудня 1999 р. Після відставки з посади прем'єра очолював ФФУ (1996–2000). Відомі його вислови, які характеризують його діяльність: «Я – політик, котрий

займається економікою» та «Розвиток футболу – це державна політика» [501].

Суркіс Григорій Михайлович (*4 вересня 1949 р., м. Одеса, УРСР) – український футбольний функціонер, підприємець і політик. Від 1993 р. – президент ФК «Динамо» (Київ), від 1996 до 2000 р. – президент ПФЛ і віце-президент ФФУ. З 2000 до 2012 р. – президент ФФУ, з 24 травня 2013 р. – віце-президент УЄФА. Завдяки його старанням та праці виконком УЄФА довірив Україні разом з Польщею проводити чемпіонат Європи з футболу 2012 р. Доклав значних зусиль в організацію та проведення УЄФА Євро 2012 [587].

рив Україні разом з Польщею проводити чемпіонат Європи з футболу 2012 р. Доклав значних зусиль в організацію та проведення УЄФА Євро 2012 [587].

Коньков Анатолій Дмитрович (*19 вересня 1949 р., м. Красний Луч Луганської обл., УРСР) – український футболіст, захисник, півзахисник (зріст 180 см, вага 73 кг), тренер, четвертий президент ФФУ. Грав за команди «Авангард» (Краматорськ), донецький «Шахтар» (1968–1974, 141 гру, 20 голів), київське «Динамо» (1975–1981, 193 матчі, 10 голів), збірну СРСР (47 матчів, 8 голів). Срібний призер ЧЄ-1972, бронзовий призер Олімпійських ігор 1976 р. Чотириразовий чемпіон СРСР (1975, 1977, 1980, 1981). Володар Кубка СРСР (1978), КВК УЄФА та Суперкубка УЄФА (1975). Тренерська діяльність: «Таврія» (Сімферополь, 1982–1985); «Шахтар» (Донецьк, 1986–1989); «Зеніт» (Ленінград, 1990); молодіжна збірна України (1993); національна збірна України (1995); «Ворскла» (Полтава, 1998–2000); «Сталь» (Алчевськ, 2000–2002); «Інтер» (Баку, 2004–2006). Заслужений майстер спорту СРСР (1982). Голова ФФУ (2 вересня 2012 р. – 6 березня 2015 р.) [300, 301].

Павелко Андрій Васильович (*7 жовтня 1975 р., м. Дніпропетровськ) – український політик. Від 2001 р. був головою Федерації футболу в Дніпропетровській області. Від 2003 р. – заступник генерального директора ТОВ «Вініл», м. Дніпропетровськ. 17 березня 2009 р. був обраний головою Дніпропетровського обласного відділення Національного олімпійського комітету України. Від 6 березня 2015 р. президент Федерації футболу України. Народний депутат України восьмого скликання, Блок Петра Порошенка. Член партії «Фронт змін» з моменту її створення, очолює дніпропетровську обласну організацію з липня 2009 р. [462].

Віце-президентами ФФУ були з 1991 року – Біденко Анатолій Дмитрович, від 1996 р. – Лашкул Володимир Григорович, від 2000 р. – Бандурко Олександр Іванович, Волков Олександр Михайлович, Воронов Ігор Олексійович, Воскресенський Борис Михайлович; від 2012 р. до 2015 р. – Попов Анатолій Володимирович, Стороженко Сергій Михайлович, Данілов Віталій Богданович, Мариновський Володимир Миколайович, Павелко Андрій Васильович, Татулян Сергій Аршакович, Грановський Олександр Генадійович, Коломойський Ігор Валерійович, від 2015 р. – Костюченко Вадим Костянтинович, Кочетов Ігор Миколайович, Куніцин Сергій Володимирович, Ланьо Михайло Іванович, Межейко Віктор Іванович (звільнився достроково), Орлецький Василь Григорович, Шкреба Олег Валерійович, Грисьо Ярослав Антонович [456, 633].

Головами Федерації футболу Львівської області були: 1946–1955 – Гліб Климов; 1955–1959 – Карло Мікльош; 1959–1960 – Євген Преображенський; 1960–1968 – Карло Мікльош; Борис Гончаров; Володимир Білецький; Микола Печерський; Василь Соломонко; Михайло Кусень; 1989–1992 – Іван Сало; 1992–1997 – Михайло Кусень; від 1997 р. – Ярослав Грисьо [635].

Грисьо Ярослав Антонович (*16 листопада, 1950 р., м. Винники Львівської обл.) – український футбольний суддя. Протягом 1973–1982 рр. працював учителем фізкультури Львівської СШ № 29, тренером футбольної команди «Харчовик» (Винники). Упродовж 1983–1990 рр. завуч, директор футбольної школи СКА у Львові, у 1990–1997 рр. у ранзі судді провів усього 221 матч, близько 80 ігор вищої ліги СРСР та України. У 1991–1993 рр. – заступник голови Федерації футболу Львівської області, з 1997 р. – голова Федерації футболу області. Член виконавчого комітету ФФУ. Батько арбітрів Юрія та Андрія Грисьо [632, 149].

Контрольні питання

1. Коли була створена та юридично оформлена Федерація футболу України?
2. Хто був першим президентом Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України»?
3. Яка структура Федерації футболу України?
4. Президенти Федерації футболу України, їх доробок в українському, європейському футболі?
5. Віце-президенти Федерації футболу України.
6. Голови Федерації футболу Львівської області.

5.2. Національна збірна команда України з футболу.

Національною збіркою командою України з футболу керує призначений Федерацією футболу України головний тренер збірної України та підлеглий йому тренерський штаб.

Найвище досягнення в офіційних міжнародних змаганнях — вихід до чвертьфіналу чемпіонату світу 2006. Станом на 15 вересня 2016 р. посідає 29-те місце у рейтингу футбольних збірних світу.

Перший матч збірної команди незалежної України відбувся 29 квітня 1992 р. на стадіоні «Авангард» в Ужгороді під керівництвом головного тренера Віктора Прокопенка з командою Угорщини і завершився поразкою 1:2.

У складі збірної України 1992 р. були воротарі: І. Кутепов («Динамо»), В. Гришко («Чорноморець»), захисники: О. Лужний, Ю. Мороз («Динамо»), Ю. Никифоров, С. Третяк («Чорноморець»), Є. Драгунов («Шахтар»), С. Беженар («Дніпро»), півзахисники: А. Анненков, С. Ковалець, В. Заєць («Динамо»), Ю. Шелепницький, Ю. Сак, І. Цимбалар («Чорноморець»), С. Погодін («Шахтар»), Ю. Дуднік («Металург» З), нападники: О. Саленко («Динамо»), І. Гецько (автор першого гола збірної), С. Гусев («Чорноморець»), С. Щербаков («Шахтар») [429].

Найбільше матчів у складі збірної України провів Анатолій Тимощук, а найкращим бомбардиром збірної є Андрій Шевченко (станом на 18 листопада 2015, табл. 5.1, 5.4).

Таблиця 5.1

Гравці, які зіграли найбільше матчів за збірну України [637, 641]

№ з/п	Ім'я, прізвище	Період виступів	Ігри	Голи
1	Анатолій Тимощук	2000 – донині	141	4
2	Андрій Шевченко	1995–2012	111	48
3	Олег Гусев	2003 – донині	97	13
4	Олександр Шовковський	1994–2012	92	–76
5	Руслан Ротань	2003 – донині	84	7
6	Сергій Ребров	1992–2006	75	15
7	Андрій Воронін	2002–2012	74	8
8	Андрій Гусін	1993–2006	71	9
9	Андрій Воробей	2000–2008	68	9
10	Андрій Несмачний	2000–2009	67	0

Капітанами національної збірної України (у період від 29.04.1992 р. до 18.11.2015 р.) було 24 гравці (табл. 5.2) [429].

Таблиця 5.2

Капітани національної збірної команди України

Місце у рейтингу	Ім'я, прізвище капітана збірної команди України	Роки перебування у збірній	Кількість матчів (всього)
1	Андрій Шевченко	1995–2012	58 (111)
2	Анатолій Тимощук	2000–2014	41 (141)
3	Олег Лужний	1992–2002	39 (52)
4	Руслан Ротань	2003 – донині	16 (84)
5	Юрій Калитвинцев	1995–1999	13 (22)
6	Олександр Головка	1995–2004	13 (58)
7	Олександр Шовковський	1994–2012	12 (92)
8	Геннадій Литовченко	1993–1994	4 (4)
8	Юрій Максимов	1992–2002	4 (27)
10	Сергій Дірявка	1992–1995	3 (9)
10	Олександр Кучер	2006–2014	3 (47)
10	Андрій Гусін	1992–1993	3 (71)
13	Андрій Полунін	1992–1994	2 (9)
13	Андрій Русол	2004–2010	2 (49)
13	Євген Коноплянка	2010 – донині	2 (51)
13	Владислав Ващук	1996–2007	2 (63)
17	Юрій Шелепницький	1992	1 (1)
17	Євген Драгунов	1992	1 (2)
17	Олексій Михайличенко	1992–1994	1 (2)
17	Сергій Третяк	1992	1 (2)
17	Ігор Петров	1994	1 (3)
17	Сергій Ковалець	1992–1994	1 (10)
17	Сергій Беженар	1992–1997	1 (23)
17	Сергій Ребров	1992–2006	1 (75)

Шевченко Андрій Миколайович (*29 вересня 1976 р., м. Яготин Київської обл.) – український футболіст, нападник. Виступав за київське «Динамо» (1994–1999, 2009–2012, 172 матчі, 83 голи), «Мілан» (1999–2006, 2008–2009, 226, 127) та лондонське «Челсі»

(2006–2009, 48, 9). Заслужений майстер спорту України з 2003 р. Став першим українцем (у 2003 р.), який виграв ЛЧ (у складі «Мілана»). Володар «Золотого м'яча»-2004 (призу, який на той час вручали найкращому футболістові Європи). Найкращий бомбардир національної збірної України в історії (111 матчів, 48 голів). Один з найрезультативніших бомбардирів єврокубкових турнірів за всі сезони. Тричі ставав найкращим бомбардиром ЛЧ, двічі – чемпіонату Італії. Другий бомбардир за всю історію «Мілана» (див. найкращі футболісти) [224, 607].

Лужний Олег Романович (*5 серпня 1968 р., м. Львів) – український футболіст, правий захисник, тренер. Грав у 1985–1988 рр. за «Торпедо» (Луцьк) (88 матчів, 1 гол), у 1988–1989 рр. за «СКА Карпати» (Львів) (29, 0), у 1989–1999 за «Динамо» Київ (253, 13), у 1999–2003 рр. – «Арсенал» (Лондон) (75, 0), 2003–2004 рр. «Вулвергемптон» (6, 0), 2005 «Вента» (9, 0). За збірну СРСР (8, 0), у 1992–2003 рр. за збірну України (52, 0). Чемпіон СРСР (1990), володар Кубка СРСР (1990). Семиразовий чемпіон України (1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999), друге місце (1992). Володар Кубка України (1993, 1996, 1998, 1999). У складі «Арсенала» (Лондон) чемпіон Англії (2002), друге місце (2000, 2001, 2003). Володар Кубка Англії (2002, 2003), фіналіст (2001). Фіналіст Кубку УЄФА (2000). Увійшов до символічної збірної України ХХ ст. (опитування тижневика «Український футбол»), 2000 [357].

Сабо Йозеф Йозефович, (*29 лютого 1940 р., м. Ужгород) – український футболіст, півзахисник (див. «Динамо», Київ), тренер. Заслужений майстер спорту СРСР. Заслужений тренер України. У 1994 та 1996–1999 рр. тренував національну збірну України (34 матчі). В історії збірної України Йозеф Сабо посідає третє місце серед наставників, поступаючись Олегу Блохіну та Валерію Лобановському. Кінець вересня – жовтень 2007 р. – головний тренер «Динамо». Як тренер «Динамо» (Київ) чемпіон України (1994, 1995, 1996, 1997) та володар Кубка України (1996 і 2005) [526].

Тимошук Анатолій Олександрович (*30 березня 1979 р., м. Луцьк) – український футболіст, опорний півзахисник (зріст 181 см, вага 69 кг). Виступав за луцьку «Волинь», донецький «Шахтар», санкт-петербурзький «Зеніт», мюнхенську «Баварію», алматинський «Кайрат», збірну України (з 2000 р. зіграв найбільше матчів – 141, забив 4 голи). Чемпіон України з футболу (2002, 2005, 2006), шестиразовий срібний призер (1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004). Володар Кубка України (2001, 2002, 2004) та Суперкубка

Анатолій Тимошук протидіє форварду

України (2005). Найкращий український футболіст року (за версією видання «Український футбол»): 2002, 2006, 2007. Кращий футболіст України (2011). Чемпіон Росії з футболу (2007, 2015), срібний призер (2014). Найкращий гравець чемпіонату Росії (2007), володар Суперкубка Росії (2008). Володар Кубка і Суперкубка УЄФА (2008). У складі «Баварії» (Мюнхен) виграв ЛЧ УЄФА (2013), фіналіст турніру (2010, 2012), чемпіон Німеччини з футболу (2010, 2013), срібний призер (2011, 2012); володар Кубка Німеччини (2010, 2013), Суперкубка (2010, 2012). У складі «Кайрат» (Алмата) володар Кубка (2015) та Суперкубка Казахстану (2016). Учасник УЄФА Євро 2012 і чвертьфіналу ЧС-2006. Найтитлованіший український футболіст. Заслужений майстер спорту України (2005). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2008) (додаток, фото 80) [598, 599].

Шовковський Олександр Володимирович (*2 січня 1975 р., м. Київ) – український футболіст, воротар. Грає за ФК «Динамо» у вищій лізі з 1994 р. Один із чотирьох воротарів за всю історію футболу, які зіграли 100 та більше матчів у ЛЧ УЄФА. Один із шести футболістів, що зіграв у ЛЄ в понад 40-річному віці. Загалом в єврокубках зіграв 127 матчів, 36 з яких відстояв «на нуль». Перший воротар, який на ЧС з футболу не пропустив жодного м'яча в серії післяматчевих пенальті (ЧС-2006) (див. найкращі воротарі) [766, 767, 768].

Гусін Андрій Леонідович (*11 грудня 1972 р., м. Золочів Львівської обл., УРСР – † 17 вересня 2014 р., м. Київ) український футболіст, нападник, півзахисник (зріст 188 см, вага 80 кг). Грав у «Газовику» (Комарно) (1992, 16 матчів, 3 голи), «Карпатах» (Львів)

(1992–1993, 17 матчів, 4 голи), «Динамо-2» (Київ) (1993–1995, 1996–2004, 82, 36), «ЦСКА-Борисфені» (1995–1996, 27, 9), «Динамо» (Київ) (1996–2004, 170, 22), «Динамо-3» (1), «Крильях Советов» (Самара, Росія) (2005–2006, 39, 9), «Сатурні» (Раменське, Росія) (2007–2008, 13), збірній України (1993–2006, 71, 9). У складі «Динамо» семиразовий чемпіон України (1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004), володар Кубка (1998, 1999, 2000, 2003) та Суперкубка України (2004). Чвертьфіналіст ЧС-2006. Тренував «Анжі» (Махачкала, Росія), «Динамо-2», «Крилья Советов» [156, 157].

Ребров Сергій Станіславович (*3 червня 1974 р., м. Горлівка Донецької обл., УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 173 см, вага 64 кг), тренер. Грав у київському «Динамо» (1992–2000 і 2005–2008, 242 гри, 113 голів), починав грати у донецькому «Шахтарі» (1991–1992, 26 матчів, 12 голів). Також грав за англійські «Тотенгем» (2000–2004, 59, 10) та «Вест Гем» (2004–2005, 27, 1), турецький «Фенербахче» (2002–2004, 38, 4), російський «Рубін»

(2008–2009, 31, 5). Переможець чемпіонатів трьох країн (України – дев'ятиразовий, Туреччини, Росії). За збірну України зіграв 75 ігор, забив 15 голів. Найкращий бомбардир чемпіонатів України та другий бомбардир в історії збірної України після Андрія Шевченка, перший гравець, який забив у чемпіонаті України 100 голів. З

2009 р. працює на тренерській роботі, з 16 квітня 2014 займав посаду в.о. головного тренера в київському «Динамо», а з 18 травня 2014 р. – головний тренер «Динамо». Першим виграв кубок України як гравець і тренер, чемпіон України (2015, 2016) і володар Кубка України 2015 р. [508, 509].

Воробей Андрій Олексійович (*29 листопада 1978 р., м. Донецьк, УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 178 см, вага 73 кг). Гравець донецького «Шахтаря» (1997–2007, 319 матчів, 114 голів, тричі чемпіон України 2002, 2005, 2006). Також грав за «Дніпро» (Дніпропетровськ) (2007–2010, 47, 12), «Арсенал» (Київ)

(2009–2010, 23, 9), «Металіст» (Харків) (2010–2012, 26, 4), «Геліос» (2013, 6), збірну України (68, 9). Найкращий бомбардир чемпіонату України 2000–2001 рр. (21 гол). Учасник ЧС-2006. Член клубу Сергія Реброва (105 голів у чемпіонаті України). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 152 гола [106]. Кавалер ордена «За мужність» III ступеня.

Несмачний Андрій Миколайович (*28 лютого 1979 р., м. Брянськ, Росія) – український футболіст, лівий захисник (зріст 182 см, вага 72 кг). Грав за «Динамо» (Київ) (1998–2011, 227 матчів, 11 голів) та збірну України (67, 0). Один з найсильніших лівих оборонців українського футболу. Шестиразовий чемпіон України (2000, 2001, 2003, 2004, 2007, 2009). Володар Кубка України п'ять разів (2000, 2003, 2005, 2006, 2007), Суперкубка України (2004). Учасник ЧС-2006 р. [431, 626].

Ротань Руслан Петрович (*29 жовтня 1981 р., м. Полтава, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 178 см, вага 73 кг). Грав за дніпропетровський «Дніпро» (1999–2005, 2008–2016, 274 матчі, 28 голів), «Динамо» (Київ) (50, 5). Гравець національної збірної України (від 2008 р. до сьогодні, 83 матчі, 7 голів). Багаторічний капітан «Дніпра». Чемпіон України (2007), срібний призер (2006, 2014), бронзовий (2001, 2004, 2015, 2016) володар Кубка (2006, 2007) та Суперкубка України (2006, 2007).

Чвертьфіналіст ЧС-2006, учасник УЄФА Євро 2012, фіналіст ЛЄ (2015) (додаток, фото 115) [522].

Гусев Олег Анатолійович (*25 квітня 1983 р., смт Степанівка Сумської області) – український футболіст, фланговий півзахисник (зріст 179 см, вага 76 кг). Грав за «Фрунзенець-Ліга-99» (Суми) (2000–2002, 53, 17), «Арсенал» (Київ) (2002–2003, 23, 1), «Борисфен», «Динамо» (Київ) (з 2003 р. до сьогодні, 285 матчів, 56 голів) і національну збірну України (понад 98 матчів, 13 голів). Чемпіон України (2004, 2007, 2009, 2015, 2016), володар Кубка України (2005, 2006, 2007, 2014), Суперкубка України (2004, 2009 і 2011). Півфіналіст кубка УЄФА 2008–2009. Найкращий футболіст чемпіонату України 2005 р. (за версією газети «Команда»). «Золотий м'яч» для найкращого гравця чемпіонату України 2007 р. (за версією часопису «Футбол» і сайту www.football.ua) [155].

Гусев Олег Анатолійович (*25 квітня 1983 р., смт Степанівка Сумської області) – український футболіст, фланговий півзахисник (зріст 179 см, вага 76 кг). Грав за «Фрунзенець-Ліга-99» (Суми) (2000–2002, 53, 17), «Арсенал» (Київ) (2002–2003, 23, 1), «Борисфен», «Динамо» (Київ) (з 2003 р. до сьогодні, 285 матчів, 56 голів) і національну збірну України (понад 98 матчів, 13 голів). Чемпіон України (2004, 2007, 2009, 2015, 2016), володар Кубка України (2005, 2006, 2007, 2014), Суперкубка України (2004, 2009 і 2011). Півфіналіст кубка УЄФА 2008–2009. Найкращий футболіст чемпіонату України 2005 р. (за версією газети «Команда»). «Золотий м'яч» для найкращого гравця чемпіонату України 2007 р. (за версією часопису «Футбол» і сайту www.football.ua) [155].

Воронін Андрій Вікторович (*21 липня 1979 р., м. Одеса) – український футболіст, нападник (зріст 179 см, вага 75 кг). Від 1995 до 2013 р. грав за команди «Боруссія» (Менхенгладбах), «Майнц», «Кельн», «Баер 04» (Леверкузен), «Ліверпуль» → «Герта» (Берлін), «Динамо» (Москва), → «Фортуна» (Дюсельдорф), за збірну України (2002–2012, 74 гри, 8 голів) [107].

У складі збірної України 2006 року, яка дійшла до 1/4 фіналу, були: Олександр Шовковський, Андрій Несмачний, Олег Гусев, Артем Мілевський, Владислав Ващук, Сергій Ребров, Руслан Ротань («Динамо», Київ), Анатолій Тимощук, Дмитро Чигринський, Андрій Воробей, Олексій Белік, Богдан Шуст («Шахтар», Донецьк), Володимир Єзерський, Андрій Русол, Олег Шелаєв, Сергій Назаренко («Дніпро», Дніпропетровськ), Олександр Яценко («ФК Харків»), Андрій Шевченко («Челсі», Лондон), Андрій Воронін

Збірна України на ЧС 2006 р.

(«Байер», Леверкузен), Андрій П'ятов («Ворскла», Полтава), Андрій Гусін («Крила Рад», Самара), Максим Калиниченко («Спартак», Москва), В'ячеслав Свідерський («Арсенал», Київ). До тренерського штабу на чолі з Олегом Блохіним входили А. Баль, С. Альтман, О. Кузнецов, В. Веремеев, Ю. Роменський [429, 727].

Серед воротарів найбільше матчів за збірну України зіграв Олександр Шовковський (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Топ-10 воротарів збірної України (станом на 18.11. 2015 р.)

№ з/п	Воротар	Період виступів	Ігри	Голи
1	Олександр Шовковський	1994–2012	92	76
2	Андрій П'ятов	2007 – донині	61	43
3	Олег Суслов	1994–1997	12	15
4	Андрій Дикань	2010–2012	8	11
5	Дмитро Тяпушкін	1994–1995	7	11
6	Віталій Рева	2001–2003	9	10
7	Максим Левицький	2000–2002	8	10
8	В'ячеслав Кернозенко	2000–2008	5	8
9	Дмитро Шутков	1993–2003	5	4
10	Богдан Шуст	2006–2007	4	1

Сулов Олег Анатолійович (*2 січня 1969 р., м. Кадіївка, УРСР) – український футболіст, воротар (зріст 188 см, вага 84 кг). Грав за «Зорю» (Луганськ) (1986–1988, 21 матч, пропустив 28 голів), одеський СКА (1988–1990, 83, -61), «Чорноморець» (1991–1997, 151, -119), «Зальцбург» (Німеччина) (1997–1999, 15, -14), австрійські клуби «Санкт-Пельтен» (1999–2000, 12, ?), «Адміра-Ваккер» (2000–2002, 6, -13), збірну України (1994–1997, 12, -15). Майстер спорту України. Срібний призер ЧУ (1995, 1996), бронзовий призер (1993, 1994). Володар Кубка України (1992, 1994). Чемпіон Австрії (1997). Володар Суперкубка Австрії (1997). Переможець чемпіонату СРСР серед команд другої ліги (1986). Член Клубу Євгена Рудакова: 109 матчів на «0» [588].

Перед грою зі збірною Швеції на чемпіонаті Європи 2012 р. (2:0)

П'ятов Андрій Валерійович (*28 червня 1984 р., м. Кіровоград, УРСР) – український воротар донецького «Шахтаря» і національної збірної України (зріст 190 см, вага 78 кг). Заслужений майстер спорту України (2009). П'ятиразовий чемпіон України (2008, 2010, 2011, 2012, 2013), володар Кубка України (2008, 2011, 2012, 2013), Суперкубка (2008, 2010, 2012). Володар Кубка УЄФА (2009). Найкращий воротар України (2009, 2010). Найкращий український футболіст 2010 р. Член Клубу Євгена Рудакова: 111 матчів на «0» [503].

Найкращим бомбардиром збірної України є Андрій Шевченко (станом на 18 листопада 2015 р., табл. 5.4).

Збірна України зіграла внічию зі збірною Англії 1:1 у матчі відбіркового циклу до ЧС 2014 року. Вперше на Туманному Альбїоні. Команда Олега Блохіна вела у рахунку та пропустила в кінці гри гол з пенальті

Таблиця 5.4

Найкращі бомбардири національної збірної України

№ з/п	Гравець	Період виступів	Голи, ігри
1	Андрій Шевченко	1995–2012	48, 111
2	Андрій Ярмоленко	2009 – донині	22, 55
3	Сергій Ребров	1992–2006	15, 75
4	Олег Гусєв	2003 – донині	13, 97
5	Сергій Назаренко	2003–2012	12, 56
6	Євген Коноплянка	2010 – донині	11, 51
7	Євген Селезньов	2008 – донині	11, 48
8	Андрій Воробей	2000–2008	9, 68
9	Андрій Гусін	1993–2006	9, 71
10	Тимерлан Гусейнов	1993–1997	8, 14
11	Артем Мілевський	2006–2012	8, 50
12	Андрій Воронін	2002–2012	8, 74

Найдовше очолювали збірну України і провели найбільше матчів головні тренери команди Олег Блохін (64), Йозеф Сабо (34), Михайло Фоменко (30) (на 18.11 2015 р., табл. 5.5) [429].

Таблиця 5.5

Тренери збірної України

№ з/п	Головні тренери	Рік	К-сть ігор	Набрано очок
1	Віктор Прокопенко	1992	3	11%
2	Микола Павлов і Леонід Ткаченко	1992	1	33%
3	Олег Базилевич	1993–1994	11	45%
4	Микола Павлов і Волод-р Мунтян	1994	2	0%
5	Йозеф Сабо	1994	2	75%
6	Анатолій Коньков	1995	7	43%
7	Йозеф Сабо	1996–1999	32	58%
8	Валерій Лобановський	2000–2001	18	50%
9	Леонід Буряк	2002–2003	19	37%
10	Олег Блохін	2003–2007	46	56%

11	Олексій Михайличенко	2008–2009	21	68%
12	Мирон Маркевич	2010	4	83%
13	Юрій Калитвинцев	2010–2011	8	33%
14	Олег Блохін	2011–2012	18	44%
15	Андрій Баль (в.о.)	2012	2	17%
16	Олександр Заваров (в.о.)	2012	1	100%
17	Михайло Фоменко	від 2012	30	73%

Національну збірну України з футболу вивели до фінального турніру ЧЄ 2016 року у Франції тренерський штаб у складі: Михайло Фоменко, Володимир Оніщенко, Олександр Заваров, Юрій Сивуха, Віталій Шпанюк [429].

Головний тренер національної збірної України
Михайло Фоменко

Тренер національної збірної України
Володимир Оніщенко

Тренер національної збірної України
Олександр Заваров

Тренер воротарів збірної Юрій Сивуха

Тренер з фізпідготовки Віталій Шпанюк

Сивуха Юрій Петрович *13 січня 1958 р., м. Харків), український футболіст, воротар (зріст 189 см, вага 87 кг). Майстер спорту СРСР. Грав за «Металіст» Харків (1975–1976, 1979–1988, 268 матчів), «Динамо» Київ (1977–1978, 1), «Металург» Запоріжжя (1989–1994, 117), «Торпедо» (1994, 6), «Зірку» Кіровоград (1994–1995). Володар Кубка СРСР (1978, 1988), срібний призер чемпіонату СРСР (1978). Кар'єра тренера воротарів: «Металіст» (Харків) (1996, 2001–2004), ФК «Вінниця» (1997–1999), «Арсенал» (Харків) (1999–2001, 2005), ФК «Харків» (2005–2010), збірна команда України (з 2013 р.) [545].

Федерація футболу України на початку 2016 р. долучила до тренерського штабу збірної України Андрія Шевченка. Вийшов зі штабу збірної тренер Олександр Заваров.

Навесні 2016 р., напередодні УЄФА Євро 2016, у складі збірної України були *воротарі* Андрій П'ятов, Денис Бойко, Микита Шевченко, *захисники* В'ячеслав Шевчук, Олександр Кучер, Артем Федецький, Євген Хачеріді, Євген Селін, Артем Путівцев, Микита Каменюка, *півзахисники* Анатолій Тимошук, Олег Гусев, Руслан Ротань, Андрій Ярмоленко, Тарас Степаненко, Денис Гармаш,

Збірна України перед грою зі збірою Північної Ірландії на ЧЕ 16.06.2016 р.

Сергій Сидорчук, Олександр Караваєв, Віктор Коваленко, Іван Петряк, Максим Малишев, *нападники* Роман Зозуля, Артем Кравець, Пилип Будківський.

Станом на 7 квітня 2016 р. наша збірна посідає 22-ге місце у рейтингу національних збірних (ФІФА). Найвище місце збірної України у цьому рейтингу – 11-те, яке вона займала від лютого до травня 2007 р. Найгірший показник – 132 місце, яке збірна України мала у вересні 1993 р., що пояснюється дуже короткою історією збірної на той час. Найбільший стрибок угору – на 30 позицій (з 45 на 15-те місце) стався в липні 2006 р. внаслідок вдалого виступу на чемпіонаті світу в Німеччині. Найбільше падіння – на 13 позицій (з 42 на 55-те місце) сталося в листопаді 2012 р. внаслідок провального старту у кваліфікаційному раунді ЧС 2014 р. [859, 429].

До 2016 року збірна України провела 225 матчів (99 перемог, 65 нічиїх, 61 поразка, забила 310 і пропустила 219 голів) [859, 429].

15 липня 2016 року у Будинку футболу виконавчим комітетом Федерації футболу України було обрано нового керманіча національної збірної команди України – Андрія Шевченка. Контракт з головним тренером підписано на два роки із можливістю пролонгації угоди на такий самий термін.

До тренерського штабу головної команди країни увійшли італійці Мауро Тассотті та Андреа Малдера, відомі своєю роботою в структурі італійського «Мілана», а також іспанець Рауль Ріанчо, який з 2014 по 2016 рік працював помічником головного тренера київського «Динамо».

Перелік футболістів, які зіграли за національну збірну України більше ніж 2 матчі, окрім першої десятки (див. табл. 5.1), (станом на 18.11.2015 року) [221].

Одинадцятим у переліку є Владислав Ващук, який зіграв 63 матчі, забив 1 гол, далі Олександр Головко – 58 матчів, Андрій П'ятов – 57 матчів, Сергій Назаренко – 56 матчів, 12 голів, Андрій

Ярмоленко – 55, 22, Сергій Попов – 54, 5, Олег Лужний 52 матчі, Євген Коноплянка 51, 11, Артем Мілевський 50, 8, В'ячеслав Шевчук 50, Андрій Русол 49, 3, Євген Селезньов 48, 11, Максим Калиниченко 47, 7, Олександр Кучер 47, 2, Артем Федецький 44, 2, Володимир Єзерський 39, 2, Юрій Дмитрулін 39, 1, Ярослав Ракицький 38, 4, Євген Хачеріді 36, 3, Олег Шелаєв 36, 1, Марко Девич 35, 7, Тарас Михалик 32, Геннадій Зубов 29, 3, Олексій Гай 29, 1, Сергій Федоров 29, 1, Дмитро Чигринський 29, Олександр Алієв 28, 6, Юрій Максимов 27, 5, Віталій Косовський 25, 2, Тарас Степаненко 25, 1;

сорок перший у переліку – Денис Гармаш, який зіграв 24 матчі, забив 2 голи, далі йдуть Віктор Скрипник 24, 2, Віталій Мандзюк 24 матчі, 1 гол, Дмитро Михайленко 23, 2, Сергій Беженар 23, 1, Роман Зозуля 22, 3, Сергій Коновалов 22, 3, Юрій Калитвинцев 22, 1, Олексій Белік 19, 5, Роман Безус 19, 4, Дмитро Парфьонов 18, Сергій Скаченко 17, 3, Валерій Кривенцов 17, Геннадій Орбу 17, Олександр Радченко 17, Михайло Старостяк 17, Олександр Мелашенко 16, 3, Едмар Галовський 15, 1, Євген Селін 15, 1, Богдан Бутко 15, Сергій Кормильцев 15, Тимерлан Гусейнов 14, 8, Віктор Леоненко 14, 6, Сергій Шищенко 14, 1, Василь Кардаш 14, Сергій Нагорняк 14, Євген Похлебаєв 14, Микола Морозюк 13, 1, Володимир Микитин 13, Артем Кравець 12, 4;

сімдесят перший у переліку – Сергій Серебренников, який зіграв 12 матчів, забив 1 гол, Денис Олійник зіграв 12 матчів, В'ячеслав Свідерський 12, Олег Суслов 12, Олександр Гладкий 11 матчів, 1 гол, Ігор Жабченко 11, Василь Кобін 11, Олег Венглінський 10, 1, Сергій Ковальов 10, 1, Сергій Кравченко 10, 1, Юрій Сак 10, 1, Сергій Ковалець 10, Павло Шкапенко 10, Сергій Сидорчук 9, 2, Андрій Полунін 9, 1, Сергій Дірявка 9, Сергій Закарлюка 9, Віталій Рева 9, Володимир Гоменюк 8, Андрій Дикань 8, Олександр Євтушок 8, Максим Левицький 8, Євген Левченко 8, Сергій Рибалка 8, Олександр Рикун 8, Олександр Романчук 8, Сергій Шматоваленко 8, Григорій Ярмаш 8, Артем Яшкін 8, Юрій Букель 7;

сто перший у переліку – Олександр Косирін, який зіграв 7 матчів, Сергій Леженцев 7, Сергій Мізін 7, Дмитро Тяпушкін 7, Едуард Цихмейструк 7, Пилип Будківський 6, Валерій Воробйов 6, Сергій

Задорожний 6, Сергій Кандауров 6, Геннадій Мороз 6, Андрій Хомин 6, Ігор Худоб'як 6, Сергій Гусев 5, В'ячеслав Кернозенко 5, Віталій Лисицький 5, Роман Максимюк 5, Володимир Польовий 5, Олександр Призетко 5, Дмитро Топчєв 5, В'ячеслав Чечер 5, Дмитро Шутков 5, Олександр Горшков 4, 2, Іван Гецько 4, 1, Борис Фінкель 4, 1, Андрій Василитчук 4, Денис Голайдо 4, Олександр Зотов 4, Олександр Коваль 4, Кирило Ковальчук 4, Денис Кожанов 4, *сто тридцять перший* у переліку – Ігор Кутєпов зіграв 4 матчі, Геннадій Литовченко 4, Олександр Помазун 4, Сергій Ткаченко 4, Дмитро Хомченівський 4, Богдан Шершун 4, Богдан Шуст 4, Сергій Валяєв 3, 1, Володимир Мусолітін 3, 1, Денис Бойко 3, Володимир Горілий 3, Олександр Грановський 3, Олександр Грицай 3, Олександр Ковпак 3, Олег Красноп'яров 3, Олег Кузнецов 3, Євгеній Макаренко 3, Руслан Маліновський 3, Сергій Матюхін 3, Юрій Нікіфоров 3, Денис Онищенко 3, Ігор Ощипко 3, Ігор Петров 3, Владислав Прудіус 3, Олександр Співак 3, Андрій Телесненко 3, Ілля Цимбалар 3 матчі [221].

Контрольні питання

1. Хто з футболістів провів найбільше ігор за збірну України?
2. Капітани збірної України з футболу.
3. Хто з футболістів забив найбільше голів за збірну України?
4. Воротарі збірної України.
5. Тренери збірної України, їхні досягнення.
6. Склад збірної України на ЧС 2006 року.
7. Тренери збірної України 2015, 2016 років.

5.3. Чемпіонат у вищій/Прем'єр/Парі-матч, першій, другій, жіночій лігах та Кубок України з футболу. Чемпіонат та Кубок України з футболу – футбольні змагання в незалежній Україні, засновані 1991 р., вперше проведені у 1992 р.

Наприкінці 1995 – на початку 1996 р. ініціативна група зуміла переконати спортивну громадськість країни в потребі створення Професіональної футбольної ліги України [494]. 26 травня 1996 р.

відбулася установча Конференція неаматорських клубів (команд) України, на якій було створено Професіональну футбольну лігу України, затверджено її керівний склад, ухвалено Статут. Очолив об'єднання президент футбольного клубу «Динамо» (Київ) Григорій Суркіс. Президентами ПФЛ також обирали Равіля Сафіулліна, Святослава Сироту, Мілетія Бальчоса, Сергія Макарова [494].

15 квітня 2008 р. керівники клубів вищої ліги підписали протокол про створення Об'єднання професіональних футбольних клубів України «Прем'єр-ліга». Починаючи з сезону 2008–2009 рр., ПФЛ проводить змагання серед команд першої та другої ліг [494]. Взагалі чемпіонат України з футболу проходить за участі команд з Прем'єр-ліги, першої та другої ліг. Сезон триває із середини липня до початку червня наступного року з зимовою перервою від початку грудня до початку березня. Наприкінці сезону команди, що посіли два останні місця в Прем'єр-лізі України, переходять класом нижче до першої ліги і відповідно дві найкращі команди першої ліги здобувають путівки до Прем'єр-ліги [456, 342, 734].

Проведення незалежних змагань з футболу в Україні має велике значення для розвитку нашого футболу, його входження у світову футбольну родину. Команди-переможниці, призери українських клубних змагань здобули право участі в європейських і світових клубних міжнародних змаганнях (див. Міжнародні клубні змагання, ЛЧ, ЛЄ) [456].

Підтвердженням популярності та високого рівня українського футболу стала перемога (втретє) збірної України на XIV Паралімпійських іграх у Ріо-де-Жанейро 2016 року (додаток, фото 66).

Окрім чемпіонатів та Кубка України серед професійних команд, проводиться чемпіонат України серед аматорських команд, також серед аматорських команд різних відомств, вікових груп, статі, неповносправних; чемпіонати областей (декілька ліг), кубкові змагання, першості районів, організацій, закладів, підприємств.

Футбол як вид спорту номер один, як соціальне явище у світі та Україні, тісно поєднаний з культурою нашого народу. На стадіонах лунають гасла, розповіді, жарти, пісні, гімн України та інших держав; грають оркестри, вибивають ритми бубни, виступа-

ють танцюристи, митці різних жанрів, спортсмени; розгортають банери, зображення на табло, підтримуючи гравців наших команд різного рівня, аж до національної збірної України. Уболівальники з українською символікою, у вишитих сорочках виливають в ауру стадіонів та приміщень з телеекранами свої щирі емоції, запалені футбольними змаганнями. Слава Україні – Героям Слава!

Прем'єр-ліга (УПЛ) – наступниця вищої ліги України – найвища за рангом футбольна ліга в нашій державі. Офіційний сайт <http://fpl.ua/>. Змагання ліги проводяться під патронатом однойменної організації. Участь беруть 14 команд.

Сезон 2014–2015, що був сьомим сезоном української Прем'єр-ліги, розпочався 25 липня 2014 р. Кількість команд – 14, внутрішній Кубок – Кубок України [319, 342, 489].

У сезоні 2015/2016 титульним спонсором Прем'єр-ліги чемпіонату України з футболу стало ТОВ «Парі-Матч», підписавши контракт на 43 млн грн (близько \$2 млн) на два сезони. Чемпіонат отримав назву «Ліга Парі-Матч» [622].

На загальних зборах учасників Прем'єр-ліги 29 лютого 2016 р. президентом організації обрано Володимира Генінсона, який змінив на цьому посту першого президента Прем'єр-ліги Віталія Данилова. Своєю головною метою В. Генінсон бачить самокупність ліги [342, 489, 134].

Президентами клубів вищої/Прем'єр-ліги України, без яких важко уявити розвиток національного чемпіонату за часів незалежності, які працювали на благо українського футболу, вклали кошти, були Григорій Суркіс, Ігор Суркіс – «Динамо» (Київ); Ігор Коломойський – «Дніпро» (Дніпропетровськ); Карло Мікльош, Богдан Кобрин, Роман Гірник, Остап Семків, Петро Димінський – ФК «Карпати» (Львів), Нестор Шуфріч – «Закарпаття» (Ужгород); Валерій Бугай, Олександр Фельдман, Олександр Ярославський – «Металіст» (Харків), Вадим Рабинович – ФК «Арсенал» (Київ); Сергій Куніцин – «Таврія» (Сімферополь), Вадим Новинський – «Севастополь» (Севастополь), Леонід Климов – «Чорноморець» (Одеса), Ахат Брагін, Ринат Ахметов – «Шахтар» (Донецьк), Сергій Тарута – «Металург» (Донецьк); Олександр Лівшиць – «Кривбас»

(Кривий Ріг); Олег Бабаєв – «Ворскла» (Полтава), Володимир Бойко – «Іллічівець» (Маріуполь), Євген Гелер, Володимир Тарасенко – «Зоря» (Луганськ); Автанділ Мдінарадзе, Степан Рубай – «Нива» (Тернопіль), Олександр Богуслаєв, Андрій Шевчук – «Торпедо» (Запоріжжя), Анатолій Ревуцький – «Прикарпаття» (Івано-Франківськ), Гурген Оронюк – СК «Миколаїв» (Миколаїв), Олег Бабаєв – «Кремінь» (Кременчук), Станіслав Березкін – «Зірка» (Кіровоград), Олександр Слободян – «Оболонь» (Київ), Олег Караванський, Володимир Продивус – «Нива» (Вінниця), Віталій Данилов – ФК «Харків» (Харків), Джумбер Нішніанідзе – «Темп» (Шепетівка), Олександр Діденко, Юрій Кіндзерський – ФК «Львів» (Львів), Сергій Кузьменко – ФК «Олександрія» (Олександрія), Костянтин Петров – «Сталь» (Алчевськ) та ін.

Першим чемпіоном України 1992 р. стала команда «Таврія» (Сімферополь) з найкращим бомбардиром чемпіонату Ю. Гудименко (табл. 5.6) [456, 342, 622]. Найчастіше чемпіоном України ставало київське «Динамо» (15 разів, табл. 5.7) [456, 342, 489].

Таблиця 5.6

Чемпіони та призери вищої/Прем'єр-ліги України з футболу

Сезон	Чемпіон	2-ге місце	3-тє місце	Найкращий бомбардир, голи
1	2	3	4	5
1992	«Таврія»	«Динамо»	«Дніпро»	Ю. Гудименко («Таврія», 12)
1992–93	«Динамо»	«Дніпро»	«Чорноморець»	С. Гусєв («Чорноморець», 17)
1993–94	«Динамо»	«Шахтар»	«Чорноморець»	Т. Гусєйнов («Чорноморець», 18)
1994–95	«Динамо»	«Чорноморець»	«Дніпро»	А. Аваков («Торпедо», 21)
1995–96	«Динамо»	«Чорноморець»	«Дніпро»	Т. Гусєйнов («Чорноморець», 20)
1996–97	«Динамо»	«Шахтар»	«Ворскла»	О. Матвєєв («Шахтар», 21)
1997–98	«Динамо»	«Шахтар»	«Карпати»	С. Ребров («Динамо», 22)
1998–99	«Динамо»	«Шахтар»	«Кривбас»	А. Шевченко («Динамо», 18)
1999–00	«Динамо»	«Шахтар»	«Кривбас»	М. Шацьких («Динамо», 20)

1	2	3	4	5
2000–01	«Динамо»	«Шахтар»	«Дніпро»	А. Воробей («Шахтар», 21)
2001–02	«Шахтар»	«Динамо»	«Металург» Д	С. Шищенко («Металург» Д, 12)
2002–03	«Динамо»	«Шахтар»	«Металург» Д	М. Шацьких («Динамо», 22)
2003–04	«Динамо»	«Шахтар»	«Дніпро»	Г. Деметрадзе («Металург» Д, 18)
2004–05	«Шахтар»	«Динамо»	«Металург» Д	О. Косирін («Чорноморець», 14)
2005–06	«Шахтар»	«Динамо»	«Чорноморець»	Брандау («Шахтар», 15), Е. Окодува («Арсенал», 15)
2006–07	«Динамо»	«Шахтар»	«Металіст»	О. Гладкий («ФК Харків», 13)
2007–08	«Шахтар»	«Динамо»	–	М. Девич («Металіст», 19)
2008–09	«Динамо»	«Шахтар»	«Металіст»	О. Ковпак («Таврія», 17)
2009–10	«Шахтар»	«Динамо»	«Металіст»	А. Мілевський («Динамо», 17)
2010–11	«Шахтар»	«Динамо»	«Металіст»	Є. Селезньов («Дніпро», 17)
2011–12	«Шахтар»	«Динамо»	«Металіст»	Є. Селезньов («Шахтар», 14), Майкон («Волинь», 14)
2012–13	«Шахтар»	«Металіст»	«Динамо»	Г. Мхітарян («Шахтар», 25)
2013–14	«Шахтар»	«Дніпро»	«Металіст»	Л. Адріану («Шахтар», 20)
2014–15	«Динамо»	«Шахтар»	«Дніпро»	А. Тейшейра («Шахтар», 17), Е. Бікфалві («Волинь», 17)
2015–16	«Динамо»	«Шахтар»	«Дніпро»	Алекс Тейшейра, 22

Таблиця 5.7

Досягнення клубів у чемпіонаті вищої / Прем'єр-ліги України

№ з/п	Клуб	Чемпіон	2-ге місце	3-тє місце	Переможні сезони
1	2	3	4	5	6
1	«Динамо» (Київ)	15	8	1	1992–93, 1993–94, 1994–95, 1995–96, 1996–97, 1997–98, 1998–99, 1999–00, 2000–01, 2002–03, 2003–04, 2006–07, 2008–09, 2014–15, 2015–16

1	2	3	4	5	6
2	«Шахтар» (Донецьк)	9	11	0	2001–02, 2004–05, 2005–06, 2007–08, 2009–10, 2010–11, 2011–12, 2012–13, 2013–14
3	«Таврія» (Сімферополь)	1	0	0	1992
4	«Дніпро» (Дніпропетровськ)	0	2	6	
5	«Чорноморець» (Одеса)	0	2	3	
6	«Металіст» (Харків)	0	1	5	
7	«Металург» (Донецьк)	0	0	3	
8	«Кривбас» (Кривий Ріг)	0	0	2	
9	«Ворскла» (Полтава)	0	0	1	
10	«Карпати» (Львів)	0	0	1	

У чемпіонатах вищої/Прем'єр-ліги України за 24 сезони взяло участь 36 клубів (табл. 5.8).

Найбільше матчів у цих змаганнях зіграли «Динамо» (Київ) та «Шахтар» (Донецьк) – 708, а найменше, в одному сезоні, СК «Одеса» (Одеса) – 18 матчів [456, 342, 489].

Таблиця 5.8

Підсумкова таблиця вищої / Прем'єр-ліги наприкінці сезону 2014–2015 (у таблиці враховані матчі за 1–2 і 3–4 місця 1992 р., «золотий» матч 2006 р.)

№ з/п.	Команда	Кіл-сть сезонів	Кіл-сть матчів	Очки за участь і досягнення
1	2	3	4	5
1	«Динамо» (Київ)	24	708	1688
2	«Шахтар» (Донецьк)	24	708	1573
3	«Дніпро» (Дніпропетровськ)	24	706	1243
4	«Таврія» (Сімферополь)	23	681	881
5	«Металіст» (Харків)	19	547	882
6	«Карпати» (Львів)	22	646	841

1	2	3	4	5
7	«Чорноморець» (Одеса)	20	603	856
8	«Металург» (Запоріжжя)	23	676	788
9	«Кривбас» (Кривий Ріг)	21	634	776
10	«Металург» (Донецьк)	18	526	751
11	«Арсенал» (Київ)	18	536	703
12	«Ворскла» (Полтава)	19	556	701
13	«Іллічівець» (Маріуполь)	17	496	580
14	«Волинь» (Луцьк)	14	414	468
15	«Зоря» (Луганськ)	14	414	448
16	«Нива» (Тернопіль)	10	296	341
17	«Торпедо» (Запоріжжя)	7	210	234
18	«Прикарпаття» (Ів.-Франківськ)	7	206	217
19	«Кремінь» (Кременчук)	6	180	202
20	«Говерла» (Ужгород)	7	230	171
21	«Зірка» (Кіровоград)	6	184	179
22	«Оболонь» (Київ)	6	180	176
23	«Нива» (Вінниця)	5	150	158
24	ФК «Харків» (Харків)	4	120	108
25	«Верес» (Рівне)	3	98	106
26	СК «Миколаїв» (Миколаїв)	4	116	101
27	«Буковина» (Чернівці)	3	82	87
28	«Темп» (Шепетівка)	3	86	88
29	ФК «Олександрія» (Олександрія)	3	86	73
30	«Сталь» (Алчевськ)	3	86	72
31	«Борисфен» (Бориспіль)	2	60	61
32	ПФК «Севастополь» (Севастополь)	2	58	62
33	«Нафтовик Укрнафта» (Охтирка)	2	48	44
34	ФК «Львів» (Львів)	1	30	26
35	«Олімпік» (Донецьк)	1	26	26
36	СК «Одеса» (Одеса)	1	18	10

Кубок України з футболу – другий за значенням футбольний турнір України після чемпіонату України з футболу. Кубок УРСР з футболу існував ще з 1937 р., однак у ньому брали участь лише колективи фізкультури та представники нижчих ліг радянського футболу [316, 317].

Із 1992 року турнір отримав нове дихання, у ньому почали виступати усі українські професійні клуби, перемога в турнірі дає право участі в Кубку володарів кубків (КВК) УЄФА (з 1999 р. – в Кубку УЄФА, а з 2009 р. – в Лізі Європи) [456, 316, 317].

Першим володарем Кубку України з футболу стала команда «Чорноморець» (Одеса), яка у фінальному матчі перемогла харківський «Металіст» з рахунком 1:0. Гол у додатковий час на 107 хв забив Ілля Цимбалар. Кращими бомбардирами в дебютному Кубку України 1992 р. були Олександр Заєць «Торпедо» (Запоріжжя), 6 голів; Вадим Колесник «Металіст» (Харків), 5 голів; Сергій Гусев «Чорноморець» (Одеса), 4 голи.

За час свого існування турнір практично в кожному розіграші змінював свою схему, проте за 24 розіграші (на 2015 рік) лише 5 клубів ставали володарями Кубка: «Динамо» (Київ) – 11 разів (1993, 1996, 1998–2000, 2003, 2005–2007, 2014, 2015); «Шахтар» (Донецьк) – 9 разів (1995, 1997, 2001, 2002, 2004, 2008, 2011–2013); «Чорноморець» (Одеса) – двічі (1992, 1994); «Ворскла» (Полтава) – 1 (2009); «Таврія» (Сімферополь) – 1 (2010) [319, 316, 317].

Фіналістами Кубку України були команди: «Динамо» (Київ) – 2002, 2008, 2011; «Шахтар» (Донецьк) – 2003, 2005, 2007, 2009, 2014, 2015; «Чорноморець» (Одеса) – 2013, «Таврія» (Сімферополь) – 1994; «Дніпро» (Дніпропетровськ) – 1995, 1997, 2004, «Карпати» (Львів) – 1993, 1999; «ЦСКА» (Київ) – 1998, 2001; «Металург» (Донецьк) – 2010, 2012; «Металіст» (Харків) – 1992; «Нива» (Вінниця) – 1996; «Кривбас» (Кривий Ріг) – 2000, «Металург» (Запоріжжя) – 2006 [319, 316, 317].

Перша ліга України (з 2013 року – Favbet Ліга 1) – футбольна ліга в Україні, друга за рангом після Прем'єр-ліги.

Найбільше разів чемпіонами першої ліги ставали: «Динамо-2» (Київ), «Говерла-Закарпаття» (Ужгород) – по 3 рази, ФК «Олександр-

рія», ФК «Севастополь», «Зірка» (Кіровоград) – двічі (табл. 5.9) [456, 734].

Таблиця 5.9.

Чемпіони та призери чемпіонату першої ліги України

Сезон	Чемпіон	Срібний призер	Бронзовий призер
1992 (А)	«Верес» Рівне	«Приладист» Мук.	«Поліграфтехніка» Олекс.
1992 (Б)	«Кривбас»	«Металург» Нік.	«Артанія» Очаків
1992–93	«Нива» Він.	«Темп» Ш.	«Нафтовик» Охт.
1993–94	«Прикарпаття» Ів.-Фр.	«Евіс» Мик.	«Поліграфтехніка»
1994–95	«Зірка-НІБАС» Кір.	«ЦСКА-Борисфен» Б.	«Металург» Нік.
1995–96	«Ворскла» Пол.	«Буковина» Ч.	«Сталь» Ал.
1996–97	«Металург» Д.,	«Динамо-2» К.	«Металург» Мар.
1997–98	СК «Миколаїв»	«Динамо-2» К.	«Металіст» Х.
1998–99	«Динамо-2» К.	«Чорноморець» Од.	«Торпедо» (Зап.)
1999–00	«Динамо-2» К.	«Сталь» Ал.	ФК «Черкаси»
2000–01	«Динамо-2» К.	«Закарпаття» Уж.	«Поліграфтехніка»
2001–02	СК «Волинь-1» Л.	«Чорноморець» Од.	«Оболонь» К.
2002–03	«Зірка» Кір.	«Борисфен» Б.	«Динамо-2» К.
2003–04	«Закарпаття» Уж.	«Металіст» Х.	«Нафтовик» Ох.
2004–05	«Сталь» Ал.	«Арсенал» Х.	«Зоря» Луг.
2005–06	«Зоря» Луг.	«Карпати» Л.	«Оболонь» К.
2006–07	«Нафтовик-Укрнафта» Ох.	«Закарпаття» Уж.	«Оболонь» К.
2007–08	«Іллічівець» Мар.	ФК «Львів»	«Оболонь» К.
2008–09	«Закарпаття» Уж.	«Оболонь» К.	ПФК «Олександрія»
2009–10	ПФК «Севастополь»	«Волинь» Л.	«Сталь» Ал.
2010–11	ПФК «Олександрія»	«Чорноморець» Од.	«Сталь» Ал.
2011–12	«Говерла-Закарпаття» Уж.	«Металург» Зап.	ФК «Севастополь»
2012–13	ФК «Севастополь»	«Сталь» Алч.	ПФК «Олександрія»
2013–14	«Олімпік»	ПФК «Олександрія»	«Сталь» Ал.
2014–15	ФК «Олександрія»	«Сталь» (Дн-дз.)	«Гірник-спорт» Ком.

Найбільше матчів у першій лізі України зіграли (станом на 21 травня 2014 р.): Андрій Цвік (429 матчів), Богдан Єсип (401), Вол. Мельниченко (384), Вадим Олійник (383), Єв. Манько (380),

Ол. Агарін (373), Ол. Когутич (352), С. Полушин (343), Олексій Таргонський (336), Віт. Візавер (325), Р. Кучирка (315).

Найкращими бомбардирами (станом на 16.09.2013) першої ліги були: Вадим Плотников (118 голів), С. Чуйченко (116), Б. Єсип (100), Павло Онисько (91), Павло Паршин «Динамо-2» (85), Матвій Бобаль «Закарпаття» (79), Ол. Косирін (74), Вік. Ареф'єв (71), В. Мельниченко (68), С. Кучеренко (68), Вадим Олійник (67) [456, 734].

Друга ліга – футбольна ліга в Україні, третя за рангом. Змагання проходять під патронатом Професіональної футбольної ліги України. Раніше складалась з двох груп – «А» і «Б». Починаючи з сезону 2013–2014, складається з однієї групи [456, 735].

Найкращими серед 173 команд-учасниць за показниками усіх чемпіонатів у другій лізі України станом на 1 липня 2010 р. були «Титан» (Армянськ), «Кристал» (Херсон), «ОЛКОМ» (Мелітополь), «Рось» (Біла Церква), «Десна» (Чернігів), ФК «Суми», «Енергія» (Южноукраїнськ), «Гірник-спорт» (Комсомольськ), «Галичина» (Дрогобич), «Динамо-3» (Київ), «Газовик» (Комарно), «Буковина» (Чернівці), «Інтер» (Боярка), «Верес» (Рівне), «Шахтар-3» (Донецьк) [456, 735].

Чемпіонат та Кубок України з футболу серед жіночих команд – щорічні змагання для українських жіночих футбольних клубів, проводиться ФФУ з 1992 р. Чемпіонат проводиться у вищій та першій лігах [633].

Найвищих результатів у вищій лізі України серед жіночих команд досягли «Житлобуд-1» (Харків) (додаток, фото 69) – дев'ятиразовий чемпіон, чотириразовий срібний призер та один раз бронзовий призер ЧУ, дев'ятиразовий володар кубка України; «Легенда» (Чернігів) – шестиразовий чемпіон, семиразовий срібний призер, двічі бронзовий призер ЧУ, п'ятиразовий володар кубка України; «ЦПОР-Донецчанка» (Донецьк) – п'ятиразовий чемпіон, дворазовий срібний призер, чотириразовий бронзовий призер ЧУ, володар кубка України чотири рази; «Аліна» – чемпіон України, двічі срібний призер та бронзовий призер; «Нафтохімік» (Калуш) – чемпіон України, срібний призер та тричі бронзовий призер ЧУ;

«Арена» (Київ) – чемпіон та срібний призер ЧУ, «Динамо» (Київ) – чемпіон та срібний призер ЧУ, «Спартак» (Київ) – срібний та бронзовий призер ЧУ, «Іллічівка» – срібний та бронзовий призер ЧУ, «Житлобуд-2» (Харків) – срібний та бронзовий призер ЧУ, «Іскра» (Графіт) – двічі бронзовий призер ЧУ, а також, «Торнадо», «Сталь», «Київська Русь», «Волинь», «Спартак» (Суми), які ставали бронзовими призерами ЧУ [633].

Відомими в Україні футболістками є Надія Баранова, Дарина Апанашенко, Світлана Фрішко, Людмила Пекур, Юлія Ващенко, Наталія Жданова, Ірина Саніна, Валентина Котик, Наталія Зінченко, Тетяна Верезубова, Олена Мазуренко, Ірина Зварич, Катерина Самсон, Ірина Василюк, Дарія Кравець, Ольга Басанська, Анастасія Філенко, Мар'яна Іванишин, Таміла Хіміч, Ірина Кочнева, Христина Єременко, Дарія Апанашенко, Ія Андрущак, Ольга Бойченко, Віра Дятел, Ольга Овдійчук, Тетяна Козиренко, Тетяна Романенко, Яна Калініна, Вероніка Андрухів та інші [633].

Жіноча збірна України перед матчем з Боснією та Герцоговиною 2016 р.

Контрольні питання

1. Коли заснований незалежний чемпіонат України з футболу?
2. Ліга Парі-матч.
3. Досягнення клубів у чемпіонатах вищої та Прем'єр-ліги України.
4. Найкращі команди у чемпіонатах вищої /Прем'єр-ліги України.
5. Найкращі бомбардири за сезон у вищій/Прем'єр-лізі України.
6. Кубок України з футболу.
7. Найкращі команди в Кубку України з футболу.
8. Фіналісти Кубку України з футболу.
9. Що дає команді перемога в чемпіонаті та Кубку України для змагань в європейських кубках?
10. Крайні команди у чемпіонатах першої ліги України.
11. Крайні бомбардири першої ліги України.
12. Крайні команди у другій лізі України.
13. Найкращі команди у жіночій вищій лізі України, їх досягнення.
14. Відомі в Україні футболістки.

5.4. Досягнення клубів, гравців вищої/Прем'єр/Парі-матч ліги України

5.4.1. «Арсенал» (Київ). «Арсенал» (Київ) – український футбольний клуб, заснований 18 грудня 2001 р., розформований 2013 р. Найвище досягнення – п'яте місце в сезонах 2002–2003, 2011–2012 рр., та вихід у півфінал Кубку України сезону 2010–2011 рр. (додаток, фото 99). Найкращий бомбардир – Емануель Окодува – 33 м'ячі [648].

У сезоні 2011–2012 «каноніри» фінішували в топ-п'ятірці чемпіонату, поступившись «бронзовому» «Металісту» лише вісьмома очками. У Кубку України команду Леоніда Кучука зупинила «Волинь» – на стадії чвертьфіналу. Перед «Арсеналом» розкривалася широка перспектива у ЛЄ 2012–2013, проте через вихід на поле дискваліфікованого Еріка Матуку «канонірам» була зарахована технічна поразка і клуб припинив виступи в євробубках, УЄФА присудила перемогу слабкішій словенській «Мури» [648].

Відомі гравці «Арсенала»: Андрій Анненков, Андрій Богданов, Станіслав Богуш, Сергій Валяєв, Микола Волосянко, Андрій Воробей, Володимир Гоменюк, Олександр Грицай, Олег Гусєв, Сергій Закарлюка, Олександр Іванов, Василь Кардаш, В'ячеслав Кернозенко, Олександр Ковпак, Сергій Коновалов, Олександр Косирін, Ігор Костюк, Артем Кравець, Олександр Максимов, Віталій Мандзюк, Сергій Матюхін, Сергій Мізін, Сергій Нагорняк, Денис Олійник, Дмитро Парфьонов, Володимир Польовий, Віталій Рева, Олександр Романчук, В'ячеслав Свідерський, Євген Селєзньов, Сергій Симоненко, Сергій Ткаченко, Артем Федецький, Богдан Шершун, Артем Яшкін, Домінік Адія, Шалва Апхазова, Младен Бартулович, Ласло Боднар, Северин Ганчаржик, Ролан Гусєв, Георгій Деметрадзе, Лаша Джакобія, Поль Ессоло, Андрій Єщенко, Андрюс Йокшас, Джаба Канкава, Арман Карамян, Олександр Кобахідзе, Мацей Ковальчик, Франтішек Кубік, Велі Лампі, Вітаутас Лукша, Іонуц Мазілу, Ерік Матуку, Леван Мікадзе, Саулюс Міколюнас, Мілан Обрадович, Гуванчмухамед Оєков, Майкл Одібе, Еммануель Окодува, Гаррісон Омоко, Сергій Омелянчук, Андрій Островський, Альберт Саркісян, Янко Симович, Георге Флореску, Максим Шацьких, Гела Шекіладзе, Флорін Шоаве [648, 489].

Головними тренерами команди були Олег Кузнецов (2001–2002), В'ячеслав Грозний (2002–2004, 2010), Сергій Краковський (2004), Олександр Баранов (2004–2005), Ігор Бабинчук (2005), Олександр Заваров (2005–2007, 2007–2009), Василь Євсєєв (2007, 2010), Юрій Бакалов (2010–2011, 2013), Леонід Кучук (2011–2012) [648].

Грозний В'ячеслав Вікторович (*12 липня 1956 р., м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.) – український футболіст, півзахисник і тренер. Тренував команди «Торпедо» (1987) та «Металург» (Запоріжжя) (1988, 2006), «Нива» (Вінниця) (1989–1992), «Спартак» (Москва) (1994–1996, 1999–2001), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1996–1997), «Левські» (Софія) (1998), «Арсенал» (Київ) (2001–2004, 2010), тренер-методист ФФУ (2007), «Терек» (Грозний) (2008–2009), «Тобол» (Кустанай) (2011–2012), «Говерла»

(Ужгород) (2013–2015). Як тренер п'ятиразовий чемпіон Росії (1994, 1996, 1999, 2000, 2001). Заслужений тренер Росії. Як головний тренер: фіналіст Кубка України (1997, 2006), найкращий тренер України (1996, 2002), найкращий тренер Болгарії (1998) [150, 151].

5.4.2. «Борисфен» (Бориспіль). Український футбольний клуб з Київської області. Заснований у лютому 1993 року. Стадіон «Колос» у м. Бориспіль. Колишні назви: 1993 – «Нива-Борисфен» (Миронівка), 1993 – «Борисфен», 1994 – ФК «Бориспіль», 1994 – «Борисфен», 1995–1996 – «ЦСКА-Борисфен», 1996–2007 – «Борисфен» [350].

Два сезони (2003–2004 і 2004–2005) клуб провів у вищій лізі України (додаток, фото 100). Потім наступило погіршення фінансової ситуації у клубі. Сезони 2005–2006, 2006–2007 клуб виступав у першій лізі. В останньому сезоні команда «Борисфен» (Бориспіль) знялася зі змагань після 21-го туру [350].

Найкращі гравці клубу за кількістю матчів: Литовчак Роман (196 матчів, 31 гол), Стоян Максим (185, 1), Мельник Вадим (184, 33), Котелюх Олег (181, 5), Бідненко Руслан (166, 27), Гончар Олександр (156, 5), Дмитрук Олександр (151, 16), Качур Василь (147, 6), Стоян Денис (145, 3), Смалько Андрій (141 матч, 10 голів) [350, 549].

Литовчак Роман Миколайович (*22 лютого 1979 р.) півзахисник (зріст 175 см, вага 70 кг), тренер. Виступав у вищій, першій лізі України за «Ниву» (Тернопіль), «Оболонь» (Київ), «Борисфен» (Бориспіль), «Арсенал» (Біла Церква) та обласні клуби Київщини. Тренує команди ДЮСШ [350, 456].

Найкращі бомбардири клубу: Мельник Вадим (184 матчі, 33 голи), Литовчак Роман (196, 31), Бідненко Руслан (166, 27), Рак Олег (67, 27), Кондратюк Петро (97, 17), Крохмаль Олександр (110, 17), Дмитрук Олександр (151, 16), Матвій Степан (38 матчів, 13 голів) [350].

Мельник Вадим Васильович (*16 травня 1980 р., с. Немовичі, Сарненського р-ну, Рівненської обл.) – український футболіст, захисник, півзахисник, нападник (зріст 186, вага 85 кг). Грав за команди: «Верес» (1997–1998, 36 матчів, 2 гола), «Борисфен» (1999–2004, 184, 33), «Металург» (Донецьк) (2005–2007, 43, 2), → «Таврія» (10), «Іллічівець» (2008–2010, 86, 6), «Буковина» (2005–2007, 32, 2), «Десна» (2012, 47, 4) [389].

У складі команди в сезоні 2003–2004 виступали воротарі: Бабак Олександр (2 матчі), Вірт Юрій (13), Онікеєнко Андрій (15), захисники: Карамушка Олег (15 матчів, 1 гол), Хомин Андрій (19, 1), Мельник Вадим (28, 4), Анненков Андрій (21, 2), Сизон Олег (10), Котелюх Олег (25), Волосянко Микола (8), Стоян Максим (15), Клименко Олександр (14, 2), Стоян Денис (14), півзахисники: Гончар Олександр (24), Смалько Андрій (12), Запорожан Андрій (3), Ковалюк Володимир (23), Трусевиц Максим (4), Максимов Юрій (8, 4), Драбенюк Роман (3), Ковальчук Тарас (22, 2), Пінчук Дмитро (2), Дмитрук Олександр (17), Костюк Ігор (13, 1), Деркач Андрій (2), Качур Василь (4), Коновалов Сергій (8), Бідненко (14, 3), форварди: Несін Віталій (11), Козир Сергій (15, 2), Головка Андрій (8), Слабишев Юрій (12), Гогіль Ігор (6), Швець Ігор (1) [549].

5.4.3. «Буковина» (Чернівці). Заснована 1958 року. Колишня назва «Авангард» (1958–1964), сучасна назва з 1965 р. За радянської доби команда двічі (1982, 1988) ставала переможцем чемпіонату УРСР і тричі срібним призером – 1968, 1980 і 1989 р. Двічі доходила до чвертьфіналу кубка УРСР.

За часів незалежної України у вищій лізі команда провела три сезони, більшість сезонів у першій лізі. Стадіон: СОУ «Буковина» (12 000 глядачів) [649].

У сезоні 1991 р. за «Буковину» виступали воротарі: Володимир Циткін (21 матч), Ігор Крапивкін (20), захисники: Валерій Сарафінчан (39), Олександр Войтюк (37), Юрій Гій (33 матч, 1 гол), Микола Литвин (32), Юрій Махія (31), Сергій Сobotюк (28, 1), Олександр Бобарико (5), півзахисники: Валерій Алістаров (40, 8), Василь Бондарчук (39, 8), Віктор Будник (38, 1), Леонід Федоров (37, 6), Олександр Кисляков (33, 3), Василь Задорожняк (29, 7), нападники: Валерій Королянчук (39, 7), Віктор Мглинець (36, 11), Євген Крячик (13, 1), Віктор Олійник (13, 2), Віктор Рудий (3), Олександр Іванов (2). Головний тренер: Юхим Школьников, начальник команди: Володимир Воронюк, тренери: Валерій Богуславський, Олександр Бобарико [549].

У «Буковині» 1992 року виступали: воротарі Циткін Володимир (14 матчів), Крапивкін Ігор (4); захисники Войтюк Олександр (17), Махія Юрій (16, 1), Сobotюк Сергій (16), Руснак Іван (2), Мустафаєв Асан (14), Гій Юрій (11); півзахисники Федоров Леонід (14, 1), Кісляков Олександр (6), Будник Віктор (14, 1), Іванов Олександр (3), Марков Віталій (12), Задорожняк Василь (13, 3), Алістаров Валерій (18, 3), Жиров Андрій (3), Крячик Євгеній (8); форварди Мінтенко Віталій (16, 4), Березнер Лев (5, 1), Луців Андрій (2), Олійник Віктор (8, 1), Фінкель Борис (17, 2) [549].

У сезоні 1995–1996 у «Буковині», що стала срібним призером чемпіонату України серед команд першої ліги, виступали воротарі: Павло Сиротін, Юрій Мелашенко; польові гравці: Віктор Мглинець (капітан команди), Олег Бенько, Олег Кучер, Ярослав Заєць, Роман Русак, Ігор Харковщенко, Денис Філімонов, Микола Головачук, Віктор Олійник, Борис Фінкель, Дмитро Білоус (віце-капітан), Віталій Мінтенко, Ігор Сарнавський, Богдан Самардак, Юрій Жабинський, Сергій Сапронов, Теймураз Гаделія, Сергій Процюк. Головний тренер: Юхим Григорович Школьников, тренер: Валерій Олександрович Богуславський [549, 649].

Гій Юрій Володимирович (*5 травня 1962 р., м. Львів) – український футболіст, захисник (зріст 174 см, вага 70 кг), тренер. Більшість кар'єри провів у «Буковині» (Чернівці) (1979–1989, 1991, 1992, 1994–1995, 508 матчів, 26 голів), також у «Карпатах» (Львів) (1990, 32, 1) і «Ністру» (Атаки) (1994, 1996–1998, 67, 2). Переможець чемпіонату УРСР (1982, 1988), срібний призер (1980, 1989). Срібний призер першості України (перша ліга) (1996). Фіналіст Кубка Молдови (1994, 1997). Тренував команди: «Ністру» (Атаки), «Буковину», «Ниву» (Вінниця), «Спартакус» (Шароволя), «Мотор» (Люблін), «Енергетик» (Бурштин). Переможець другої ліги України (2000). Фіналіст Кубка Молдови (2007). Бронзовий призер чемпіонату Молдови (2007) [475, 456, 649].

5.4.4. «Верес» (Рівне). Футбольний клуб створений 1957 р. Колишні назви: «Колгоспник» (1957–1966), «Горинь» (1967–1971), «Авангард» (1972–1990). Сучасна назва з 1991 р. Стадіон «Авангард» вміщує 4 500 глядачів. Від часів створення команда виступала у другій лізі СРСР. У 1981 р., під керівництвом колишніх гравців київського «Динамо» Віктора Матвієнка та Володимира Трошкіна, до команди вперше прийшов успіх – третє місце, бронзові медалі другої ліги СРСР. Через дев'ять років «Авангарду» вдалося повторити це досягнення в сезоні 1990 р., команду очолював тренер Роман Покора [88].

Переможець першої ліги чемпіонату України – 1992 р. (весна). Учасник вищої ліги України в сезонах 1992–1993, 1993–1994, 1994–1995 рр. Півфіналіст Кубка України 1993–1994. З 1997 р. – у другій лізі чемпіонату України, 29 квітня 2011 р. втратив професійний статус.

З ініціативи нового президента Рівненської обласної федерації футболу Олексія Хахльова 2015 р. було ініційовано відродження ФК «Верес». 18 червня 2015 року виконком ФФУ одногосним

рішенням допустив «Верес» до участі в чемпіонаті в другій лізі України на наступний сезон [88].

Найвідоміші гравці команди: Т. Приймак, Тиберій Попович, А. Васін, Борис Русланов, Володимир Дударенко, Григорій Шаламай, Віктор Консевич, Б. Білоус, Віктор Денеж, Станіслав Кочубинський, Олександр Кольцов, І. Маркевич, Володимир Чирков, Георгій Яковшин, Володимир Новак, Юрій Кубишкін, Богдан Самардак, Ігор Кабанець, Юрій Ушмаєв, Олег Синицький, Ігор Сарнавський, Анатолій Петрик, Микола Каліщук, Володимир Різник, Анатолій Грицаюк, Олег Кучер, Михайло Дем'янчук, Ярослав Козак, Святослав Сирота, Олександр Свистунов, Олександр Червоний, Ігор Цісельський, Ігор Яворський, Денис Філімонов, Олександр Палляниця, Сергій Вознюк, Михайло Бурч, Вадим Васильєв, Віталій Шевчук, Віктор Газицький, Сергій Долганський, Володимир Марчук [88].

Найвідоміші тренери команди: Віктор Матвієнко, Володимир Трошкін, Роман Покора, Віктор Носов, Михайло Дунець, Михайло Фоменко, Вячеслав Кобилецький. Найбільше матчів у складі команди провів Володимир Новак – близько 550 ігор. Найкращий бомбардир «Авангарда» (Рівне) (1978–1982, 1985) – Володимир Чирков – 89 м'ячів, рекордсмен за кількістю забитих голів у одному сезоні – 25 (1980 р.) [88].

Новак Володимир Петрович (*1 березня 1963 р., с. Великі Цепцевичі Рівненської обл.) – захисник, нападник, півзахисник (зріст 180 см, вага 78 кг). Багаторічний капітан рівненського «Авангарда»/«Вереса». Провів найбільше матчів у складі команди – близько 550 ігор. Бронзовий призер другої ліги чемпіонату СРСР (1990), фіналіст Кубка УРСР (1991), переможець першої ліги чемпіонату України – 1992 (весна), півфіналіст Кубка України – сезон 1993–1994 рр. [439, 88].

«Верес» Рівне

Самардак Богдан Миколайович (*25 березня 1963 р., с. Ваньковичі Самбірського р-ну Львівської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 173 см, вага 63 кг), тренер. Грав за команди «Торпедо» (Луцьк) (1984, 35 матчів, 4 голи), «Авангард» (Рівне) (1986–1988, 1990, 151, 58), «Металург» (Запоріжжя) (1989, 36, 11), «Гуменне» (Словаччина), «Верес» (Рівне) (1993–1994, 60, 6), «Буковина» (Чернівці) (1995–1996, 39, 8), «Нива» (Тернопіль) (1996–1998, 62, 3), «Полісся» (Житомир) (1999–2000, 31, 2). Срібний призер першої ліги України (1996), бронзовий призер другої ліги чемпіонату СРСР (1990). Півфіналіст Кубка України (1994). Тренер команд «Нива» (Тернопіль), (2012–2015), «Буковина» (Чернівці) (2015). Бронзовий призер у другій лізі ЧУ (2013) [530, 88].

5.4.5. «Волинь» (Луцьк). ФК «Волинь» (Луцьк) створений 1960 р. Спочатку команда була заявлена як «Авангард», але вже перед самим стартом турніру в класі «Б» першості СРСР, 3 квітня 1960 р., назву було змінено на «Волинь». Команда змінювала назви на «Торпедо» (1968, 1977), СК «Луцьк» (1972), «Волинь» (1989). Домашні матчі команда проводить на стадіоні «Авангард» (12 080 місць). Президент Віталій Кварцяний. Команда 10 сезонів виступає у вищій лізі українського чемпіонату (найвище досягнення – шосте місце), тричі виходила до півфіналу Кубка України (2003, 2010, 2012) (додаток, фото 101)[650].

«Волинь»,
Луцьк, 1960 рік

Золоті медалі чемпіонів України 1989 р. отримали воротарі: Р. Лайзан, М. Бурч; захисники: В. Антонюк, О. Федюков, І. Польний, Г. Шухман, Р. Крищин; півзахисники: А. Раденко, М. Слука, А. Федецький, С. Ковальов, В. Гашин, В. Мартинюк; нападники: А. Зейберліньш, В. Дикий, П. Філонюк, В. Мозолук. Начальник команди: А. А. Барабасевич, головний тренер: В. В. Кварцяний, тренер: О. П. Єщенко [650].

Найбільше матчів за «Волинь» провели Олег Федюков (563), Андрій Федецький (545), Володимир Мозолук (505), Михайло Бурч (456). Найкращі бомбардири команди: Андрій Федецький, Володимир Дикий – по 91 м'ячу. Рекордсмени команди за сезон: Володимир Дикий – 22 голи у сезоні 1989 р., Олександр Пищур – 22 голи у сезоні 2008–2009 рр. [650].

«Волинь» –
чемпіон України
1989 рік

Федюков Олег Іванович (*13 грудня 1963 р., м. Миколаїв Львівської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 76 кг). Грав за «Торпедо» (Луцьк) (42 матчів, 6 голів), «Дніпро» (5), «Колос» (Павлоград) (39, 1), «Волинь» (482, 14), «Карпати» (13, 0). Рекордсмен луцької «Волині» за кількістю проведених матчів. Володар Кубка Федерації СРСР (1986). Переможець другої ліги чемпіонату СРСР (1989), першої ліги чемпіонату України (2001–2002). Після завершення кар'єри гравця розпочав тренерську роботу [687].

Федецький Андрій Стефанович (*5 серпня 1958 р., с. Гамаліївка Львівської обл.) – український футболіст і тренер. Найкращий бомбардир (поряд з Володимиром Диким) в історії «Волині», де й провів більшість кар'єри – 91 гол та понад 540 ігор. Грав на позиції нападника і півзахисника (зріст 167 см, вага 71 кг). Фіналіст Кубка СРСР (1983) у складі «Металіста» (Харків) (11 матчів, 3 голи). Майстер спорту СРСР з 1983 р. Батько футболіста Артема Федецького [635, 634].

За команду виступали також відомі гравці: Юрій Басалик, Анатолій Азаренков, Семен Альтман, Мирон Маркевич, Віталій Кварцяний, Олексій Єщенко, Олег Лужний, Раймонд Лайзанс, Сергій Драницький, Анатолій Тимошук, Олександр Голоколосов, Юрій Дуднік, Марко Девич, Василь Сачко, Ернест Сіанкам, Северин Ганцарчик, Євген Хачеріді, Роман Максимюк, Майкл Алозі, Папа Гуе, Андрій Сірій, Андрій Власко, Роман Рурич, Тааві Ряхн, Майкон Перейра де Олівейра [650].

Тренери команди: Борис Немец, Олексій Єщенко, Віталій Кварцяний, Мирон Маркевич, Роман Покора, Анатолій Раденко, Юрій Шулятицький, Володимир Дикий [650].

Кварцяний Віталій Володимирович (*19 липня 1953 р., м. Луцьк Волинської обл.) – український футболіст, півзахисник, тренер. Грав за луцькі команди (1969–1984) «Торпедо», «Електрик», «Прилад». Заслужений тренер України. Головний тренер та президент луцької «Волині». Тренував

команди «Торпедо» (Луцьк), «Волинь» (Луцьк) (1984–1990, 1994–1996, 2001–2011, 2013 і тепер), а також «Прилад» (Луцьк), КШО (Польща), «Поділля» (Хмельницький), «Кривбас» (Кривий Ріг), «Металург» (Запоріжжя). Переможець першості СРСР у другій лізі (1989). Переможець першості України в першій лізі (2001–2002). Президент Федерації футболу Волинської області [650, 440].

Дикий Володимир Петрович (*15 лютого 1962 р., м. Червоноград Львівської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 170 см, вага 70 кг). тренер. Грав за «Карпати» (Львів) (1979–1981, 88 матчів, 10 голів), «Металіст» (Харків) (1982, 6, 2), СКА «Карпати» (1983–1985, 74, 10), «Нива» (Тернопіль) (1985, 19, 1),

«Нафтовик» (Охтирка) (1986, 9), «Волинь» (1988–1996, 284, 84), «Верес» (Рівне) (1996–1997, 36, 1). Майстер спорту. Один з найкращих бомбардирів «Волині» за всю історію команди – 91 гол, рекордсмен команди за кількістю голів за один сезон – 22 м'ячі (1989). Один з тренерів «Волині» [172, 171].

5.4.6. «Ворскла» (Полтава). ФК «Ворскла» (Полтава) заснований 5 січня 1955 р., відроджений у лютому 1984 р. Колишні назви: «Колгоспник» (1955–1964, володар Кубка УРСР 1956 р.), «Колос» (1965–1967, 1973–1982), «Сільбуд» (1968), «Будівельник» (1969–1972), «Ворскла» (1984–2003), «Ворскла-Нафтогаз» (2003–2005). Стадіон «Ворскла» вміщує 24795 глядачів. Почесний президент Костянтин Жеваго [651, 112].

«Ворскла» (Полтава) – футбольний клуб вищої ліги України з 1996 р., володар Кубка України 2008–2009 рр. та бронзовий призер чемпіонату України 1996–1997 (додаток, фото 102, 103) [651, 112].

За команду виступали відомі футболісти: Станіслав Басюк, Сергій Беженар, Золтан Бреньо, Валентин Гусев, Сергій Долганський, Ігор Кислов, Леонід Ключев, Сергій Кравченко, Андрій Ковтун, Віктор Маслов, Віталій Старухін, Іван Шарій, Ігор Мачоган, Олександр Мелашенко, Володимир Микитин, Володимир Мусолітін, Сергій Нагорняк, Віктор Носов, Еммануель Окодува, Геннадій Орбу, Зоран Павлович, Йордан Петков, Андрій П'ятов, Анатолій Штриголь, Іван Яремчук, Григорій Ярмаш, Віталій Несін, Василь Сачко, Денис Дедечко [651].

Тренерами команди були: Костянтин Скрипченко, Йосип Ліфшиць, Геннадій Дуганов, Олександр Алпатов, Володимир Аксьонов, Віктор Пожечевський, Геннадій Лисенчук, Леонід Колтун, Сергій Доценко, Анатолій Коньков, Сергій Морозов, Андрій Баль, Віктор Носов, Микола Павлов, Вадим Євтушенко, Сергій Свистун, Василь Сачко [651, 112, 609].

Виборовши право грати у найвищому дивізіоні у 1996 р., команда з першої спроби посіла третє місце – найвищий результат в її історії. На воротах стояв досвідчений Андрій Ковтун, в обороні грали, зокрема, Олександр Головка, Станіслав Боровський та

Володимир Дичко. У півобороні діяли ветеран Іван Яремчук (учасник чемпіонатів світу з футболу 1986 та 1990 рр. та володар Кубка володарів кубків у складі київського «Динамо» 1985 р.), Віктор Богатир, Віталій Кобзар і капітан Ігор Кислов. У нападі грав найкращий в історії клубу бомбардир Іван Шарій та Ігор Чуйченко, який став найрезультативнішим футболістом «Ворскли» того сезону (забивши 14 голів). Це дало змогу команді стартувати в єврокубках [651, 112].

Пожечевський Віктор Олександрович (*4 лютого 1951 р., м. Полтава) – футболіст, захисник, тренер полтавської «Ворскли» (1984–1991, 1994–1998), ашгабатського «Копетдага» (1998–1999), збірної Туркменістану (1998–1999), «Нафтовика» Охтирка (1999–2000). Заслужений тренер України. Бронзовий призер чемпіонату України (1997). Переможець першості України у першій лізі (1996). Чемпіон Туркменістану (1998). Вивів збірну Туркменістану до вісімки найкращих команд Азії [479, 112].

5.4.7. «Говерла» (Ужгород). Заснована 15 серпня 1925 р. під назвою «Русь» (команда українських (русинських) учителів). Змінювала назви у 1946 р. на «Спартак», у 1961–1970, 1997–1998 – «Верховина», 1971–1981 – «Говерла», 1982–1997, 1998–2011 – «Закарпаття», 2011–2012 – «Говерла-Закарпаття», 2012 – «Говерла». Домашній стадіон «Авангард», уміщує 12000 глядачів. Президент Нестор Шуфрич [680].

Досягнення команди: чемпіон східнославацько-підкарпатського дивізіону в чемпіонаті Словаччини 1933, 1936 рр. Чемпіон УРСР (1946, 1950, 1953), Володар Кубка УРСР (1950), переможець чемпіонату першої ліги України (2004, 2009, 2012), переможець другої ліги (1999) (додаток, фото 104) [680].

За команду виступали відомі гравці: Йозеф Беца, Михайло Коман, Ернест Юст, Михайло Михалина, Йозеф Сабо, Василь

«Спартак» (Ужгород) – чемпіон УРСР 1946 року

Турянчик, Ференц (Федір) Медвідь, Янош Фабіян, Георгій Лавер, Володимир Плоскіна, Іван Герег, Віктор Пасулько, Іван Гецько, Тарас Михалик, Мар'ян Марущак, Сергій Мотуз, Олег Краснопоров, Михайло Кополовець, Денис Голайдо, Олександр Пищур, Руслан Платон, Олександр Радченко, Валентин Слюсар, Рустам Худжамов, Євген Чеберячко, Василь Кобін, а також Рубен Гомес, Леандро, Лаша Джакобія, Едді Лорд Домбрає, Сендлей Біго, Александар Тришович, Мирко Райчевич, Ясухіро Като (перший японський легіонер в Україні) [680].

Багато вихованців закарпатського футболу успішно виступали в різних командах України, починаючи ще від знаменитих динамівців – Михайла Комана, Михайла Михалини, Тиберія Поповича, Ернеста Юста, першого олімпійського чемпіона Йозефа Беци.

Михалина Михайло Михайлович (словац. Michal Michalina, *15 березня 1924 р., с. Порошково, Чехословаччина – † 30 серпня 1998 р., м. Ужгород, Україна) – український футболіст, захисник та півзахисник (зріст 174 см, вага 70 кг), тренер і спортивний діяч. Грав за ужгородські команди «Русь» (1943–1944), «Динамо»

М. Михалина
на стадіоні в Києві,
1950-ті роки

(1945), «Спартак» (1946–1948, 1956); київське «Динамо» (1948–1955, 108, 4). Один з перших заслужених майстрів спорту «Динамо» (Київ) та перший спортсмен Закарпаття, якого удостоїли цього почесного титулу (1955). Декілька разів виступав за збірну УРСР та за другу збірну СРСР. У 1956–1975 рр. тренував ужгородські команди «Спартак», «Верховина», «Говерла»; «Буковина» (Чернівці), «Спартак» (Івано-Франківськ). У 1977–1983 і 1991–1995 рр. – голова Федерації футболу Закарпаття [336, 398].

Серед відомих футбольних вихованців Закарпаття є також Іван Гецько.

Гецько Іван Михайлович (*6 квітня 1968 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, нападник (зріст 190 см, вага 83 кг) та тренер. Виступав від 1986 до 2002 р. за «Закарпаття» (Ужгород), (1986–1987, 1989, 76 матчів, 20 голів), «СКА Карпати» (Львів), (1988, 5), «Чорноморець» (Одеса) (1989–1992, 74, 24), «Маккабі» (Хайфа), (1992–1994, 53, 23), «Локомотив» (НН, Росія) (46, 18), «Аланія» (Владикавказ) (1997, 14, 4), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1997–1998, 14, 4), «Карпати» (Львів) (1997–2000, 51, 29), «Кривбас» (Кривий Ріг) (2000–2001, 20, 16), «Металіст» (Харків) (2001–2002, 14, 8), збірні СРСР (5 ігор) і України (4, 1). Володар Кубка Федерації футболу СРСР (1990), Кубка України (1992), Кубка Ізраїлю (1993). Чемпіон Ізраїлю (1994). Автор першого за-

битого м'яча в історії збірної України (у грі з командою Угорщини, 1992 р.). Один з найрезультативніших нападників чемпіонатів України – 67 голів. Автор першого гет-трику у вищій лізі України. Єдиний футболіст, який двічі забив по 4 голи. Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна (151 гол). Увійшов до символічної збірної команди «Карпати» (Львів) періоду незалежності [135, 136].

Тренери команди: у 1945 р. – Петро Крайняниця, Йосип Криж, Георгій Мозер; 1946–1947 рр. – Берталон Вейг; 1948–1949 – Федір Куруц, Берталон Вейг; 1950–1951 – Василь Радик, Федір Куруц; 1952 – Василь Радик; 1953 – Берталон Вейг, Василь Радик; 1954–1955 – Карло Сабо, Федір Куруц – 1956–1959 – Михайло Михалина; 1960–1961, 1963–1968, 1975 – Михайло Михалина, Ернест Юст; 1969–1970 – Василь Ревачко, Золтан Дьєрфі; 1971 р. – Василь Турянчик; 1972–1973 – Дезидерій Товт, Іван Пажо; 1973–1978, 1984–1987 – Іштван Шандор; 1979–1982 – Ернест Кесслер; 1987–1988 – Іван Пажо; 1988–1990 – Іван Краснецький; 1990–1992, 1997 – Степан Войтко; 1992–1993, 1995 – Юрій Чирков; 1993–1994, 1997–1998 – Іван Шангін; 1994 – Едуард Кесслер; 1994 р. – Іван Ледней; 1995–1996 – Матвій Бобаль (ст); 1997 р. – Олександр Голоколосов; 1998 – Валентин Ходукін; 1998–2000, 2002–2005 – Віктор Ряшко; 2001–2002 – Юрій Калитвинцев, 2005, 2008 – Володимир Васютюк; 2005–2007 – Петро Кушлик; 2007–2008 – Володимир Шаран; 2008–2009 – Михайло Іваниця; 2009–2011 – Ігор Гамула; 2011–2013 – Олександр Севідов; від червня 2013 р. – В'ячеслав Грозний [680].

5.4.8. «Динамо» (Київ). Український футбольний клуб, заснований 1927 р., єдиний клуб, який провів усі сезони у вищій лізі СРСР, а потім у вищій/Прем'єр/Парі-матч лізі України. Президент клубу Ігор Суркіс, перший віце-президент Віталій Сівков, генеральний директор Резо Чоханелідзе, спортивний директор Олексій Михайличенко.

Київське «Динамо» є найтитулованішою командою незалежної України, яка виграла 15 чемпіонських титулів (1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2007, 2009, 2015, 2016), сім разів завойовувала срібні медалі (1992, 2002, 2005, 2006, 2008,

«Динамо» (Київ) – чемпіон і володар Кубка України 1996 року

2010, 2011, 2012); бронзові (2013); 11 разів ставала володарем національних Кубків (1994, 1996, 1998, 1999, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2014, 2015), тричі фіналістом Кубку (2002, 2008, 2011), володарем Суперкубка України 5 разів – найбільше (2004, 2006, 2007, 2009, 2011) (додаток, фото 105–112) [245, 544, 174, 342].

Уперше чемпіоном у незалежній Україні клуб «Динамо» (Київ) став у сезоні 1992–1993 рр. Склад команди: головні тренери Йозеф Сабо (листопад–грудень 1992 р.), Михайло Фоменко (січень–грудень 1993 р.), воротарі: Кутепов Ігор (19 ігор), Мартінкенас Вальдемарас (12), захисники: Дем'яненко Анатолій (14 ігор, 1 гол), Шматоваленко Сергій (22, 1), Анненков Андрій (21, 2), Сукіасян Ерванд (3), Алексаненков Андрій (8), Зуенко Микола (8), Пономаренко Віталій (15), Цвейба Ахрік (12), Заєць Сергій (11, 1), Лужний Олег (26, 3), Безсмертний Анатолій (9), Панкрат'єв Ігор (9, 2), півзахисники: Топчієв Дмитро (14, 7), Ковалець Сергій (27, 1), Мізін Сергій (16, 5), Ребров Сергій (23, 5), Волотек Олег (2, 0), Шаран Володимир (16, 1), Беца Степан (8), Хруслов В'ячеслав (11, 1), Зав'ялов Андрій (5, 1), Яковенко Павло (9, 1), Белкін Віктор (2),

Мороз Юрій (2), нападники: Мінтенко Віталій (10, 1), Грицина Юрій (20, 2), Шкапенко Павло (27, 8), Леоненко Віктор (27, 16) [549].

Шматоваленко Сергій Сергійович (*29 січня 1967 р., м. Одеса, УРСР) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 77 кг), тренер. Грав за «Чорноморець» (Одеса), СКА (Одеса) (1985–1986, 51 матч, 4 гола), ЦСКА (Москва), «Динамо» (Київ) (1987–1999, 229, 4), «Крила Рад», «Шериф» (11 матчів), збірну СРСР (2 матчів), збірну України (8 матчів). Майстер спорту міжнародного класу (1990). Усього зіграв 314 матчів, в єврокубках 33 гри. Чемпіон СРСР (1990), володар Кубка СРСР (1990), шестиразовий чемпіон України (1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998), володар Кубка України (1993, 1996). Тренував «Закарпаття» (Ужгород), юнацьку збірну України. Працює асистентом тренера у «Динамо-2» (Київ) [174].

Леоненко Віктор Євгенович (*5 жовтня 1969 р., м. Тюмень, РРФСР) – радянський, український

футболіст, нападник (зріст 175, вага 75 кг). Грав за «Геолог» (Тюмень), «Динамо (Москву), «Динамо» (Київ) (1992–1997, 98 матчів, 61 гол), «Динамо-2», «ЦСКА» (Київ), «Закарпаття» (Ужгород) та збірну України (14, 6). Чотириразовий чемпіон України (1993–1996), володар Кубка України (1993, 1996); тричі «Футболіст року» в Україні (1992–1994). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 108 голів. Футбольний експерт [340, 341].

У сезонах 1997–1998 та 1998–1999 рр. «Динамо» (Київ) досягло чвертьфіналу та півфіналу Ліги чемпіонів (додаток, фото 107–109). Чимало ігор тоді також зіграли Юрій Дмитрулін, Олександр

«Динамо» (Київ), 1998 р. у верхньому ряді (зліва направо): Андрій Гусін, Каха Каладзе, Олександр Головко, Олександр Шовковський, Олег Лужний, Андрій Шевченко, присіли Олександр Хацкевич, Вадим Белькевич, Віталій Косовський, Владислав Ващук, Сергій Ребров

Радченко, Василь Кардаш, Дмитро Михайленко, Олексій Герасименко, Юрій Калитвинцев, Юрій Максимов, Павло Шкапенко, Сергій Беженар, Володимир Маковський, В'ячеслав Кернозенко, Олександр Кирюхін, Володимир Єзерський, Сергій Федоров, Артем Яшкін, Сергій Кормільцев, Сергій Коновалов, Олег Венглинський, Сергій Серебряніков [544, 245, 549].

Андрія Шевченка визнали найкращим гравцем Європи 2004 р., коли він уже виступав за «Мілан» (Мілан). За команди «Мілан» і «Челсі» у чемпіонатах, кубках Італії, Англії, єврокубках А. Шевченко зіграв 400 ігор, забив 197 голів.

У 2003–2004 роках за «Динамо» Київ виступали: Рева Віталій (11 матчів), Шовковський Олександр (19), Дмитрулін Юрій (14), Федоров Сергій (18 матчів, 1 гол), Яценко Олександр (8 матчів), Гавранчич Горан (28 матчів, 6 голів), Алесандро (4, 1), Ель-Каддурі Бадр (19, 1), Гусев Олег (27, 7), Сабліч Горан (9, 1), Несмачний Андрій (15, 1), Діого Рінкон (29, 5), Гіоане Тіберіу (27, 4), Чернат Флорін (17, 4), Пеев Георгій (10, 0), Хацкевич Олександр (11, 1), Гусін

Андрій (12, 2), Мелашенко Олександр (9, 0), Онищенко Денис (9, 2), Бідненко Руслан (9, 0), Леко Йерко (22, 3), Белькевич Валентин (26, 9), Клебер (5, 1), Мілевський Артем (8, 1), Верпаковскіс Маріс (11, 5), Шацьких Максим (21, 10), Корниленко Сергій (9, 2), Головко Олександр (2), Чернаускіс Едгар (1), Алієв Олександр (2), Юсуф Аїла (1), Огневіч Періца (1) [549].

Найбільше ігор за «Динамо» (Київ) в українському чемпіонаті зіграв Олександр Шовковський – 399 (станом на 10 травня 2015 р., табл. 5.10) [615].

Таблиця 5.10

Гравці «Динамо», які зіграли найбільше ігор у чемпіонаті України

№ з/п	Ім'я, прізвище футболіста	Кількість матчів	Роки виступів
1	Олександр Шовковський	399	1993 – продовжує грати
2	Олег Гусев	258	2003 – продовжує грати
3	Владислав Ващук	254	1993–2002, 2005–2008
4	Сергій Ребров	242	1992–2000, 2005–2007
5	Андрій Несмачний	228	1998–2011
6	Валентин Белькевич	224	1996–2007
7	Максим Шацьких	215	1999–2008
8	Олег Лужний	186	1989–1999
9	Олександр Головко	186	1995–2004
10	Юрій Дмитрулін	184	1994–2005

Ващук Владислав Вікторович (Якір) (*2 січня 1975 р., м. Київ) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 72 кг). Гравець збірної України (63 гри, 1 гол), «Динамо» (Київ) (1993–2003, 2005–2008, 254 гри, 9 голів), «Спартак» (Москва) (2003, 25, 1), «Чорноморець» (Одеса) (2004–2005, 2008–2010, 54, 4), «Львів» (2008–2009, 11, 2), «Волинь» (2010–2011, 24, 1). Дев'ятиразовий чем-

піон України (1994–2001 та 2007), шестиразовий володар Кубка України (1996, 1998, 1999, 2000, 2006 і 2007), володар Суперкубка України (2006, 2007), Кубка Росії (2003). Півфіналіст ЛЧ УЄФА (1999), чвертьфіналіст ЧС-2006 [79].

Калитвинцев Юрій Миколайович (*5 травня 1968 р., м. Волгоград, РРФСР) – російський і український футболіст, півзахисник (зріст 175 см, вага 73 кг), тренер. Майстер спорту міжнародного класу. У 1985–1994 рр. грав за команди «Ротор» (Волгоград), «СКА» (Ростов-на-Дону), «Динамо» (Москва), «Локомотив» (Н. Новгород). У 1994–1999 рр. грав за

«Динамо» (Київ) (93 матчі, 20 голів), «Трабзонспор» (Туреччина) (1998–1999, 14, 1), «ЦСКА» (Київ) (2000, 10, 1), збірну України (22, 1). Чотириразовий чемпіон України (1995–1998 рр.). Дворазовий володар Кубка України (1996, 1998). Дворазовий володар Кубка чемпіонів співдружності (1997, 1998). Двічі потрапляв у список «33 найкращі футболісти чемпіонату Росії» (1992 – другим, 1994 – третім). Футболіст року в Україні (1995); третій 1997 р. Тренер збірної України (2010–2011, 8 матчів) [258].

Белькевич Валентин Миколайович (біл. Валянцін Мікалаевіч Бялькевіч, *27 січня 1973 р., Мінськ, БРСР – †1 серпня 2014 р., м. Київ, Україна) – білоруський та український півзахис-

ник (зріст 181 см, вага 70 кг), тренер. Відомий виступами за «Динамо» (Мінськ) (86 матчів, 39 голів) і київське «Динамо» (224, 51). Чемпіон Білорусії (1992, 1992–1993, 1993–1994, 1994–1995, 1995). Найкращий білоруський футболіст (1995), володар Кубка Білорусії (1992, 1994). Восьмиразовий чемпіон України (1997–2001, 2003,

2004, 2007). Семиразовий володар Кубка України (1998, 1999, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007), Суперкубка України (2004, 2006, 2007). Найкращий футболіст України (2001, 2003). Згодом працював тренером молодіжної та юнацької команд динамівців Києва. 1 квітня 2008 р. отримав українське громадянство. Раптово помер від тромбоемболії [32].

Шацьких Максим Олександрович (узб. Shatskikh Maksim Aleksandr o'g'il; *30 серпня 1978 р., м. Ташкент, УзбРСР) – узбецький, український футболіст, нападник (зріст 187 см, вага 78 кг). Грав з 1995 р. за узбецькі, російські, українські, казахський клуби. За «Динамо» (Київ) (1999–2009, провів 328 матчів, забив 142 голи). За збірну Узбекистану зіграв 61 матч, забив 34 голи. П'ятиразовий чемпіон України (2000, 2001, 2003, 2004, 2007) та володар Кубка (2000, 2003, 2005, 2006, 2007), володар Суперкубка України (2004, 2006). Найкращий узбецький футболіст (2003, 2005, 2006, 2007), найкращий бомбардир чемпіонату України (2000, 2003). Засновник Клубу легіонерів-бомбардирів як перший іноземний футболіст, який забив 100 м'ячів в українських командах (159 голів). Член Клубу Олега Блохіна (159 голів). Найкращий бомбардир в історії чемпіонатів України [757].

Дмитрулін Юрій Михайлович (*10 лютого 1975 р., с. Снігурівка Миколаївської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 175 см, вага 71 кг) київського «Динамо» (182 матчі, 6 голів), «Таврії» (12 матчів), «Єдності» Плиски (12) та національної збірної України (39, 1). Універсальний гравець, на усіх позиціях у захисті, а також опорного півзахисника. Дев'ятиразовий чемпіон України (1995–2001, 2003, 2004) та шестиразовий володар Кубка України (1993, 1996–

2000, 2003, 2005). Володар Суперкубка України (2004). Упродовж 1999–2003 рр. його 5 разів обирали до переліку «33 найкращі футболісти України», тричі як лівого захисника і двічі як правого захисника. Працює тренером динамівських команд [180, 181].

Головко Олександр Борисович (*6 січня 1972 р., м. Херсон) – український футболіст, центральний захисник (зріст 185 см, вага 76 кг), тренер. Виступав за «Таврію» (Сімферополь) (1991–1995, 2005–2006, 165 матчів, 4 голи), «Динамо» (Київ) (230, 9), «Циндао Етсонг» (Китай) (19, 0), збірну України (58, 0). У складі «Таврії» чемпіон України (1992). У складі «Динамо» (Київ) семиразовий чемпіон України (1996–2001, 2003); п'ятиразовий володар Кубка (1996, 1998, 1999, 2000, 2003). Тричі визнавався кращим центральним захисником в Україні (1999, 2000, 2001). Нині – старший тренер юнацької збірної України [143].

Михайленко Дмитро Станіславович (*13 липня 1973 р., м. Кіровоград) – український футболіст, опорний півзахисник (зріст 187 см, вага 79 кг), тренер. З 1990 до 2009 р. грав у командах «Зірка» (Кіровоград) (7 матчів), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (61 матч, 11 голів), «Динамо» (Київ) (132, 16) → «Динамо-2» → «Динамо-3», «Хапоель» (Тель-Авів) (14, 2) → «Динамо-2» → «Динамо-3», «Бейтар» (Єрусалим) (23, 3), «Дніпро» (73, 5), «Металург» (Запоріжжя) (19), АПОП (Кіпр) (44, 3), національну збірну України (23 матчі, 2 голи). У складі «Динамо» (Київ) семиразовий чемпіон України

(1994–2001). У складі «АПОП» володар Кубка Кіпру (2009). Чотириразовий володар Кубка України (1996, 1998–2000). Тренер дублювального складу «Дніпра» [397].

Кардаш Василь Ярославович (*14 січня 1973 р., м. Львів) – український футболіст, півзахисник або нападник (зріст 182 см, вага 73 кг), грав за «Карпати» (Львів) (1990–1991, 1993–1994, 45 матчів, 9 голів), «Скалу» (Стрий) (1991–1993, 33, 17) «Маккабі» (Хайфа) (8, 2), «Чорноморець» (Одеса) (1992–1994, 45, 9), «Динамо» (Київ) (1996–2002, 114, 9), «Арсенал» (Київ) (30, 1), «Закарпаття» (3 матчі), збірну України 14 матчів. Чемпіон Ізраїлю (1994). П'ятиразовий чемпіон України (1997–2001), володар Кубка (1998, 1999, 2000). Півфіналіст ЛЧ (1999). Тренер «Динамо-2» (від 2010 року), молодіжної збірної України (2015) [266].

Найбільше голів серед динамівців Києва у чемпіонаті України забив Сергій Ребров – 113 (станом на 10.05.2015 р., табл. 5.11) [174].

Таблиця 5.11

Динамівці Києва, які забили найбільше голів у чемпіонаті України

Місце	Футболіст	Кількість голів	Роки виступів
1	Сергій Ребров	113	1992–2000, 2005–2008
2	Максим Шацьких	97	1999–2009
3	Андрій Шевченко	82	1994–1999, 2009–2012
4	Андрій Ярмоленко	81	2007 – донині
5	Віктор Леоненко	61	1992–1998

Ярмоленко Андрій Миколайович (*23 жовтня 1989 р., м. Ленінград, РРФСР) – український футболіст, нападник, вінгер (зріст 187 см, вага 76 кг) «Динамо» Київ (з 2007 р., 187 матчів, 76 голів), збірної України (від 2009, 55, 22). Чемпіон України (2009,

2015), володар Кубка (2014, 2015), Суперкубка України (2009, 2011). Український футболіст року (2013, 2014, 2015). Найкращий молодий футболіст України (2011). Найкращий асистент ЛЄ УЄФА 2014–2015 (7 голевих передач). Футболіст року в Україні за версією видання «Український футбол» (2013, 2014). Найкращий асистент збірної України (13 голевих передач). Посів 26 місце серед найкращих футболістів світу 2013 р. за версією World Soccer. Член бомбардирського клубу ім. Олега Блохіна (106 м'ячів). Автор найшвидшого гола в історії збірної України – на 15 секунд матчу [786, 787].

Головні тренери «Динамо» (Київ) з 1992 р., початку незалежного, самостійного чемпіонату в Україні: 1990–1992 рр. – Пузач Анатолій Кирилович, 1993 – Фоменко Михайло Іванович (перше місце 1993, Кубок України 1993); 1992, 1994, 1995–1996 – Сабо Йозеф Йозефович (перше місце 1994, 1996, Кубок України 1996); 1995 – Онищенко Володимир Іванович, 1995 – Павлов Микола Петрович (перше місце 1995); 1997–2002 – Лобановський Валерій Васильович (перше місце 1997–2001, Кубок України 1998, 1998, 2000); 2002–2004 – Михайличенко Олексій Олександрович (перше місце 2003, 2004, Кубок України 2006, 2007, Суперкубок України 2003, 2004); 2004–2005 – Сабо Йозеф Йозефович (Кубок України 2005); червень–серпень 2005 – Буряк Леонід Йосипович; 2005–2007 – Дем'яненко Анатолій Васильович (перше місце 2007, Кубок України 2006, 2007, Суперкубок України 2006, 2007); 2007 – Сабо Йозеф Йозефович (в. о.), 2007 – Лужний Олег Романович (в. о.); 2008–2009 – Сьомін Юрій Павлович (перше місце 2009, півфіналіст Кубка УЄФА); 2009–2010 – Газзаєв Валерій Георгійович (Суперкубок України 2009); 2010 – Лужний Олег Романович (в. о.); 2010–2012 – Сьомін Юрій Павлович (чвертьфіналіст ЛЄ, Суперкубок України 2011); 2012–2014 – Блохін Олег Володимирович; весна 2014 р.–

Ребров Сергій Станіславович (Кубок України 2014, перше місце 2015) [544, 245, 174].

Найбільшу кількість матчів за «Динамо» у різні роки зіграли (станом на 6.06.2015): Олександр Шовковський (600), Олег Блохін (581 гру, забивши 266 голів), Анатолій Дем'яненко (439), Леонід Буряк (409), Володимир Веремєєв (401), Володимир Мунтян (371), Володимир Безсонов (368), Сергій Ребров (361), Владислав Ващук (356), Олег Лужний (348) [544, 245, 174, 549].

Найбільше голів за київське «Динамо» забили (станом на 10.05.2015 р.): Олег Блохін (226 голів) у 1969–1987 рр., Сергій Ребров (163) у 1992–2000 рр., 2005–2007 рр., Максим Шацьких (142) у 1999–2008 рр., Андрій Шевченко (124) у 1994–1999, 2009–2012 рр., Андрій Ярмоленко (94), з 2007 р. діючий гравець, Артем Мілевський (87) у 2002–2013 рр., Віктор Каневський (85) у 1953–1964 рр., Леонід Буряк (82) у 1973–1984 рр., Віктор Колотов (81) у 1971–1981 рр., Віктор Серебряніков (79) у 1959–1971 рр., Віктор Леоненко (79) у 1992–1998 рр. [245, 174].

«Динамо» (Київ) 2015–2016 р. у матчі ЛЧ проти «Манчестер Сіті». У верхньому ряді (зліва направо): Андрій Ярмоленко, Денис Гармаш, Євген Хачеріді, Даніло Сілва, Олександр Шовковський, Лукаш Теодорчик, у нижньому ряді Олександр Драгович, Віталій Буяльський, Дерліс Гонсалес, Сергій Рибалка, Домагой Віда

Найкращим футболістом року в Україні серед динамівців визнавали: Юрія Войнова (1960), Олега Макарова (1961), Валерія Лобановського (1962, 1963), Віктора Банникова (1964), Віталія Хмельницького (1965), Андрія Бібу (1966, Василя Турянчика (1967, 1968), Володимира Мунтяна (1968, 1970), Віктора Серебрянікова (1969), Євгена Рудакова (1971, Олега Блохіна (9 разів, рекорд 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1980, 1981), Анатолія Дем'яненка (1982, 1985), Олександра Заварова (1986), Олексія Михайличенка (1987, 1988), Володимира Безсонова (1989), Сергія Юрана (1990), Ахрика Цвейбу (1991), Віктора Леоненка (1992, 1993, 1994), Юрія Калитвинцева (1995), Сергія Реброва (1996, 1998), Андрія Шевченка (6 разів, 1997, 1999, 2000, 2001, 2004, 2005), Артема Мілевського (2008, 2009). «Золотий м'яч України» вручали Олегу Гусеву (2007), Артему Мілевському (2009) [245, 174].

5.4.9. «Дніпро» (Дніпро). До липня 2016 року команда називалася «Дніпро» (Дніпропетровськ). У часи незалежності України двічі ставав срібним призером чемпіонату (1993, 2014), бронзовим призером 5 разів (1992, 1995, 1996, 2001, 2004), фіналістом Кубка України тричі (1995, 1997, 2004), фіналістом ЛЄ УЄФА (2015), чвертьфіналістом Ліги чемпіонів УЄФА двічі (1985, 1990), фіналістом Кубка Інтертото 2006 року (додаток, фото 113–118).

У чемпіонатах України найкращим бомбардиром «Дніпра» став Сергій Назаренко (66 голів) [653, 250]. Відомі гравці «Дніпра» часів незалежного чемпіонату України – Сергій Беженар, Юрій Максимов, Дмитро Михайленко, Євген Похлебаєв, Сергій Коновалов, Віктор Скрипник, Іван Гецько, Володимир Єзерський, Сергій Перхун, Олександр Радченко, Максим Калиниченко, Олег Шелаєв, Сергій Назаренко (324), Андрій Русол, Руслан Ротань, Віталій Мандзюк, Олександр Рикун, Олег Венглінський, Андрій Воробей, Денис Бойко, Євген Коноплянка, Євген Селєзньов, Роман Зозуля, Артем Федецький, Роман Безус.

Склад дніпропетровського «Дніпра», срібного призера чемпіонату України сезону 1992–1993: воротарі Медин Микола (19 матчів), Городов Валерій (10), Моїсєєв Ігор (1), Чистов Анатолій

(1), захисники: Дірявка Сергій (25 матчів, 2 голи), Яровенко Євген (3 матчі), Мамчур Сергій (3), Дем'яненко Дмитро (2), Яковенко Дмитро (24, 1), Юдін Андрій (16), Беженар Сергій (28, 6), Багмут Володимир (5), півзахисники Думенко Сергій (21, 4), Москвін Валентин (25, 3), Сасько Олексій (2), Максимов Юрій (26, 5), Мороз Геннадій (24, 7), Похлебаєв Євген (28, 4), Коновалов Сергій (29, 8), Полунін Андрій (29, 6), Чухлеба Олег (22), Захаров Олександр (24, 1), Михайленко Дмитро (19, 3), Павлюченко Костянтин (22), Тегаєв Олександр (1), Паляниця Олександр (4 матчі, 1 гол). Головний тренер: Микола Павлов [549].

Тренери «Дніпра» від 1992 року: 1992 – Євген Кучеревський, сезони 1992–1993, 1993–1994, 1994–1995 рр. – Микола Павлов (третє, друге, четверте місце у чемпіонаті), сезон 1994–1995 – Олександр Лисенко, сезон 1995–1996 – Бернд Штанге (двічі третє місце), сезон 1996–1997 – В'ячеслав Грозний (четверте місце), сезон 1997–1998 – Вадим Тищенко (четверте місце), сезон 1998–1999 – Володимир Кобзарєв, Леонід Колтун; сезони 1999–2000, 2000–2001 – Микола Федоренко, сезон 2001–2002 – Олександр Лисенко; сезони 2002–2003, 2003–2004, 2004–2005 – Євген Кучеревський (четверте, третє, четверте місця), 2005–2006 – Вадим Тищенко, 2006–2007, 2007–2008, 2008–2009 – Олег Протасов (двічі четверте місце), 2009–2010, 2010–2011 – Володимир Безсонов (четверте місце), 2010–2011 – Вадим Тищенко, 2011–2012, 2012–2013, 2013–2014 – Хуанде Рамос (тричі четверте і один раз друге місце), 2014–2015, 2015–2016 – Мирон Маркевич (фіналіст ЛЧ УЄФА і третє місце у чемпіонаті України) [250, 653].

Кучеревський Євген Мефодійович (*6 серпня 1941 р., м. Херсон – † 26 серпня 2006 р., м. Дніпропетровськ, Україна) – український футболіст, воротар, футбольний тренер. Грав за українські команди «СКА» (Одеса), «Суднобудівник» (Миколаїв) у чемпіонатах СРСР класів А і Б. Як тренер працював у багатьох командах України, Росії, у Тунісі. З «Дніпром»

став чемпіоном СРСР (1988), віце-чемпіоном (1987, 1989), володарем Кубка СРСР (1989), бронзовим призером чемпіонату України (2004) [326].

Назаренко Сергій Юрійович (*16 лютого 1980 р., м. Кіровоград, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 177 см, вага 70 кг). Виступав за «Дніпро» (1997–2011, 2016 рр., 266 матчів, 54 голи), «Таврію» (2011–2014, 76, 7), «Чорноморець» (10, 1), «Металіст» (14, 1), збірну України (2003–2012, 56, 12). У складі «Дніпра» бронзовий призер чемпіонату України (2004), фіналіст Кубка України (2004). Найкращий гравець чемпіоната України (за версією газети «Команда») 2006, 2007 рр. Учасник ЧС 2006 р. [426].

Єзерський Володимир Іванович (*15 листопада 1976 р., м. Львів) – український захисник (зріст 182 см, вага 73 кг). Виступав у 1997–2013 рр. за «Карпати» (Львів) (33 матчі), «Динамо» (Київ) (10), «Кривбас» (9), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (146 матчів, 8 голів), «Шахтар» (Донецьк) (21, 1), «Зорю» (31, 3), «Таврію» (43), «Говерлу» (8), збірну України (39, 2). Заслужений майстер спорту. Чемпіон України (1999, 2000, 2008, 2010), віце-чемпіон (2009), бронзовий призер чемпіонату України (1998, 2000, 2001, 2004). Володар Кубка України (1999, 2008). Фіналіст Кубка України (2000, 2004, 2009). Володар Суперкубка України (2008), фіналіст Суперкубка України (2007). Володар Кубка УЄФА (2009). Фіналіст Суперкубка УЄФА (2009). Чвертьфіналіст ЧС-2006 [194].

Русол Андрій Анатолійович (*16 січня 1983 р., м. Кіровоград, УРСР) – український футболіст, захисник (зріст 188 см, вага 80 кг). Виступав за команди «Зірка-2», «Зірка» (Кіровоград) (1 матч), «Кривбас-2», «Кривбас» (Кривий Ріг) (40), «Дніпро-2», «Дніпро» (Дніпропетровськ) (211 матчів, 9 голів), національну збірну України (49, 3). У складі «Кривбаса» бронзовий призер ЧУ (2000), фіналіст Кубка України (2000). У складі «Дніпра» бронзовий призер ЧУ (2004), фіналіст Кубка України (2004). Чвертьфіналіст чемпіонату світу 2006 р. [524].

Селєзньов Євген Олександрович (*20 липня 1985 р., м. Макіївка Донецької обл., УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 185, вага 80 кг). Грав за «Шахтар» (2006–2009, 2011–2012, 49 матчів, 21 гол), «Дніпро» (2009–2011, 2012–2015, 121, 58), «Арсенал» (Київ) (2007–2008, 36, 19), збірну України (2008–2015, 42, 9). Володар Кубка УЄФА (2009) у складі донецького «Шахтаря». Фіналіст ЛЄ УЄФА у складі «Дніпра» (2015). Чемпіон України (2012), срібний призер (2009, 2014). Володар Кубка України (2012), фіналіст (2009). Володар Суперкубка України (2008, 2012). Найкращий бомбардир ЧУ (2011) у «Дніпрі» та «Шахтарі» (2012). Заслужений майстер спорту України (2009), член Клубу Олега Блохіна (понад 140 забитих голів). У чемпіонаті України забив 105 голів у 218 іграх (станом на 11.09.2015 посів третє місце після М. Шацьких і С. Реброва). У 2015 р., під час війни (АТО) в Україні, яка підтримується Росією, перейшов грати у російський чемпіонат, через рік повернувся у донецький «Шахтар» [540].

Федецький Артем Андрійович (*26 квітня 1985 р., м. Ново-волинськ Волинської обл.) – український футболіст, захисник

(зріст 184 см, вага 83 кг). Грав за донецький «Шахтар» (2002–2006, 2008–2012, 5 ігор, 1 гол), «Арсенал» (Київ) (2007, 12), ФК «Харків» (2007–2008, 24, 5), «Карпати» (2009–2012, 75, 12), «Дніпро» (2012–2016, 56, 3), збірну України (39, 2). Володар Кубка УЄФА (2009) у складі «Шахтаря». Фіналіст ЛЄ (2015) у складі «Дніпра». Срібний призер ЧУ (2009, 2014). Син футболіста Андрія Федецького (див. ФК «Волинь») [636].

Коноплянка Євген Олегович (*29 вер-

есня 1989 р., м. Кіровоград, УРСР) – український футболіст, крайній півзахисник (зріст 176 см, вага 69 кг) «Дніпра» (2007–2015, 150 матчів, 30 голів) та збірної України (41 матч, 8 голів). У складі «Дніпра» фіналіст ЛЄ УЄФА (2015), срібний призер ЧУ-2014, бронзовий призер ЧУ-2015. Український футболіст року (2010, 2012, 2013). Найкращий гравець ЧУ (2013–2014). У 2015 р. уклав контракт з іспанським клубом «Севілья». Увійшов до символічної збірної ЛЄ УЄФА (2015), чемпіон ЛЄ УЄФА (2016) (додаток, фото 116) [299].

До складу команди сезону 2014–2015 рр., керованої Мироном Маркевичем, належали воротарі: Лаштунка Ян, Бойко Денис; захисники: Влад Александрю, Чигринський Дмитро, Дуглас, Ежидіо, Чеберячко Євген, Мазух Одржей, Стрініч Іван, Федецький Артем, Лео Матос; півзахисники: Лучкевич Валерій, Кравченко Сергій, Ротань Руслан, Бартулович Младен, Шахов Євген, Коноплянка Євген, Політило Сергій, Канкава Джаба, Польовий Володимир, Зозуля Роман, Мігунов Олександр; нападники: Селезньов Євген, Матеус, Бруно Гама, Калініч Нікола [653, 549].

«Дніпро» (Дніпропетровськ), перед фіналом Ліги Європи 2015. У верхньому ряді (зліва направо): Денис Бойко, Дуглас, Лео Матос, Євген Чеберячко, Нікола Калініч, у нижньому ряді Валерій Федорчук, Артем Федецький, Руслан Ротань, Євген Коноплянка, Джаба Канкава, Матеус [653, 549]

Зозуля Роман Вячеславович (*17 листопада 1989 р., м. Київ) – український футболіст, нападник (зріст 176 см, вага 62 кг). Грав за київське «Динамо» (2006–2011, 52 матчі, 5 голів), дніпропетровське «Дніпро» (з 2011, 120, 31), національну збірну України (22, 3). Чемпіон України (2009), срібний призер ЧУ (2014). Фіналіст ЛЄ УЄФА (2015). У грі вирізняється активністю, майстерністю не лише в атаці, а й у протидіях, відборах м'яча у суперника. У 2015 р., виступаючи за національну збірну у матчі відбіркового етапу Євро-2016 проти Іспанії, Роман отримав тяжку травму, яку лікував 7 місяців. В цей період активно допомагав українській армії, з волонтерами Дніпропетровська заснував фонд «Народна армія». Мріє зіграти в англійському чи іншому топ-чемпіонаті [225].

5.4.10. «Зірка» (Кропивницький). Футбольний клуб «Зірка» (Кропивницький¹) заснований 16 жовтня 1911 р. Колишні назви: команда футбольного гуртка «Ельворті» (1911–1922), «Червона зірка» (1922–1927), «Металіст» (1928–1935), «Сільмаш» (1935–1945), «Динамо» (1946–1947, 1962), «Трактор» (1948–1952), «Торпедо» (1953–1957), «Зірка» (1958–1961, 1963–1993), «Зірка-НІБАС» (1993–1997) [655].

«Зірка» – один із найстаріших клубів України, яка на відміну від більшості перших клубів у містах України не припинила свою діяльність через політичні зміни, війни або господарські проблеми. ФК «Ельворті» в Єлисаветграді був заснований на 7 років раніше від катеринославського «БРІТ», на 11 років раніше від київського «Динамо». «Зірка» тричі виграла Кубок УРСР (1953, 1973, 1975). У вищій/Прем'єр-Лізі України «Зірка» виступала від сезону 1995–1996 рр. до 1999–2000 рр. та у сезоні 2003–2004 рр. Найвище – шосте місце з 18-ти команд – «Зірка» (Кіровоград) зайняла у сезоні 1995–1996 рр., двічі поспіль команда виходила до півфіналу Кубка України (1999, 2000) [655].

За «Зірку» у 1995–1996 роках, яка посіла шосте місце у вищій лізі ЧУ, грали воротарі: Близнюк Ілля (33 матчі), Золотницький Сергій (2 матчі); захисники: Мошевич Ігор (30), Боровський Станіслав (28), Михайленко Олександр (8 матчів, 1 гол), Соболь Олександр (31), Руснак Іван (30), Піскун Едуард (24), Макогон Ігор (12), Лавриненко Сергій (25); півзахисники: Беліченко Юрій (24, 6), Федоров Леонід (28, 1), Козаков Станіслав (28, 2), Мизенко Олександр (28, 7), Духновський Ігор (8); форварди: Борисенко Сергій (32, 10), Бондарчук Василь (11), Мартинов Юрій (15, 1), Богданов Юрій (18, 1), Грачов Олексій (28, 4), Олійник Віктор (1), Бурхан Євген (32, 4). Головний тренер О. О. Іщенко [549, 655].

¹ До 1924 року м. Кропивницький мав назву Єлисаветград, у 1924–1934 рр. – Зінов'євськ, у 1934–1939 рр. – Кірово, від 1939 до липня 2016 р. – Кіровоград. У 2016 р. місто отримало назву Кропивницький, на честь Марка Лукича Кропивницького (*10 травня 1840 – † 8 (21) квітня 1910) – видатного сподвижника української культури, письменника, драматурга, актора, засновника першого в Україні професійного театру.

Найбільше матчів у вищій лізі чемпіонату України за «Зірку» провів **Мизенко Олександр Вікторович** (*18 січня 1972 р., м. Кіровоград) – український футболіст, що виступав на позиції півзахисника і нападника (зріст 186 см, вага 83 кг). Виступав у складі кіровоградської «Зірки», «Зірки-НІБАС» (1988–1990, 1994–1997, 2003, 2004–2006, 249 матчів, 39 голів) донецького «Металурга» (1997–1998, 34, 3), миколаївського «Евіса» (1992–1993, 59, 6) та низки інших українських, молдовських та казахстанських клубів. Володар Кубка Молдови (1999). Переможець першої ліги чемпіонату України (1995, 2003) та срібний призер першої ліги ЧУ (1994). Під час кар'єри гравця виконував обов'язки тренера кіровоградської «Зірки» [249, 655].

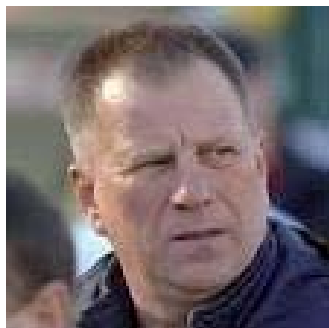
Найвидатніші представники школи кіровоградського футболу – Валерій Поркуян, Володимир Веремєєв, Вадим Євтушенко, Михайло Михайлов, Андрій Канчельскіс. За кіровоградську «Зірку» в різний час виступали відомі майстри Борис Белошапка, Олексій Варнавський, Сергій Гусєв, Андрій Ділай, Станіслав Євсеєнко, Леонід Колтун, Микола Латиш, Юрій Мартинов, Сергій Ралюченко, Юрій Сивуха, Хуан Усаторре, Микола Федоренко, Віктор Фомін, Олександр Хапсаліс. Найбільше ігор у складі «Зірки» провели Валерій Самофалов (550), Олександр Сміченко, Юрій Касьонкін, Олександр Алексєєв, Володимир Хропов, Едуард Денисенко, Михайло Порошин, Анатолій Кравченко, Юрій Калашніков, Станіслав Козаков, Ігор Макогон, Юрій Горожанкін.

За «Зірку» також грали Ілля Близнюк, Ярослав Бобиляк, Андрій Глущенко, Володимир Димов, Богдан Єсип, Михайло Калита, Станіслав Катков, Олексій Кацман, Віктор Квасов, Олександр Мизенко, Валерій Музичук, Михайло Паламарчук, Віктор Ступак, Дмитро Топчієв, Віктор Філін.

Найкращі бомбардири – В. Самофалов (72), В. Квасов (71), Б. Петров (71) [655].

Головними тренерами команди до 1992 р. були, зокрема, Микола Заворотний, Євген Горянський, Олександр Гулевський, Віктор Жилін, Олександр Расторгуєв, Геннадій Рудинський, Борис Петров, Григорій та Олександр Іщенко, Юрій Горожанкін. У часи незалежного чемпіонату головними тренерами команди були Микола Федоренко, Валерій Самофалов, Михайло Калита, Олександр Довбій, Сергій Страшненко, Олександр Іщенко, Юрій Коваль, Вадим Даренко, Віталій Винокуров, Володимир Шаран, Олександр Мизенко, Валерій Повстенко, Ігор Жабченко, Олександр Деріберин, Анатолій Бузник, Андрій Антонов, Вадим Євтушенко, Ілля Близнюк, Самір Гасанов [655].

Іщенко Олександр Олексійович (*3 вересня 1953 р., м. Кременчук Полтавської обл.) український футболіст, захисник (зріст 186 см, вага 88 кг), тренер. Виступав за «Металург» (Запоріжжя) (1970–1971), «СКА» (Одесу) (1971–1973), «Зірку» (Кіровоград) (1973–1975), «Автомобіліст» (Житомир) (1976–1980). Володар Кубка України у складі «Зірки» (1973, 1975). Тренував команди: «Спартак»/«Полісся» (Житомир) (1984–1989), «Хімік» (Житомир) (1989–1992), «Поліграфтехніку» (1992), «Полісся» (1992–

1993), «Зірку-НІБАС» (1993–1997), «Ниву» (Вінниця) (1997–1998), «Зірку» (1998–2000), «Таврію» (2000–2001), «Прикарпаття» (2001–2002), «Кривбас» (2002–2003), «Актобе» (Казахстан) (2003), «Карпати» (2006–2007), «Іллічівець» (2007–2008). Заслужений тренер України (1998). Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2007) [255].

5.4.11. «Зоря» (Луганськ). Український футбольний клуб, заснований 1923 р. Упродовж своєї історії клуб виступав під назвами «Металіст», «Дзержинець», «Трудові резерви» та «Зоря-МАЛС». Домашній стадіон «Авангард» вміщує 22 288 глядачів, президент Євген Геллер [656].

Після розпаду СРСР «Зоря» опинилася в еліті вітчизняного футболу, проте через фінансові труднощі вибула спочатку в першу, а потім і в другу лігу чемпіонату України. У сезоні 2006–2007 рр. команда повернулася до вищої ліги (від 2008 р. – Прем'єр-ліга), де виступає й нині. Усього команда провела 14 сезонів у вищій/Прем'єр-лізі України, де найвищим здобутком було четверте місце у сезонах 2014–2015 та 2015–2016 (додаток, фото 119) [656, 342]. У 2015 та 2016 рр. команда стала учасником турніру Ліги Європи. Гравці команди Пилип Будківський, Олександр Караваєв, Микита Шевченко залучалися до складу збірної України на ЧЄ 2016 р.

У незалежній Україні тренерами команди були: Анатолій Куксов (серпень 1990 – червень 1993), Анатолій Шакун (червень 1993 – квітень 1994), Володимир Кобзарев (квітень – листопад 1994), Анатолій Коршиков (листопад 1994 – червень 1995), Олександр Журавльов (червень – грудень 1995), Віктор Аристов (червень-грудень 1996), Олександр Шакун (січень – грудень 1997), Вадим Добіжа (січень 1998 – квітень 2000), Юрій Єлисеєв (квітень – грудень 2000), Сергій Погодін (січень – грудень 2001), Юрій Єлисеєв (березень – червень 2002), Володимир Кобзарев (липень 2002 – серпень 2003), Олексій Чистяков (серпень – жовтень 2003), Юрій Севастьянов (вересень 2003), Олександр Довбій (жовтень 2003 – червень 2004), Юрій Коваль (липень 2004 – серпень 2006), Юрій Малигін (в. о.) (серпень 2006), Володимир Безсонов (серпень-листопад 2006), Юрій Малигін (в. о.) (листопад 2006 – січень 2007), Олександр Косевич (січень 2007 – березень 2008), Анатолій Волобуєв (березень 2008 – травень 2009), Юрій Дудник (в. о.) (травень – вересень 2009), Юрій Коваль (вересень – грудень 2009), Анатолій Чанцев (грудень 2009 – листопад 2011), Юрій Вернидуб (в. о. з грудня 2011, з травня 2012).

Найбільшу кількість матчів у чемпіонатах України «Зоря» провела під керівництвом головного тренера Юрія Вернидуба.

Вернидуб Юрій Миколайович (*22 січня 1966 р., м. Житомир) – український футболіст, захисник та півзахисник (зріст 180 см, вага 72 кг), тренер. Від 1983 до 2000 р. грав за команди: «Спартак» (Житомир), «Колос» (Нікополь), «Прикарпаття» (Ів.-

Франківськ), «Металург» (Запоріжжя), «Хемніцер» (Хемніц, Німеччина), «Торпедо» (Запоріжжя), «Зеніт» (Ст-Петербург). У 2001–2009 рр. працював тренером, старшим тренером запорізького «Металурга»; з 2010 р. помічник головного тренера, головний тренер луганської «Зорі» з 2011 р. Батько футболіста Віталія Вернидуба [89, 90].

У сезоні 2013–2014 років за команду виступали: воротарі Постранський Віталій (7 матчів), Шевченко Микита (8), Сантіні Кршеван (15), захисники Шуніч Тоні (25 матчів), Гордієнко Артем (10 матчів), Білий Максим (24), Ярмаш Григорій (21), Ігніятівіч Нікола (19), Вернидуб Віталій (26), Чайковський Ігор (13 матчів, 1 гол), півзахисники Малишев Максим (10 матчів), Каменюка Микита (25 матчів, 3 голи), Мягков Павло (2 матчі), Маліновський Руслан (8, 3), Хомченівський Дмитро (29, 5), Петряк Іван (18, 1), Грицай Олександр (25), Ліпартія Джаба (18), Галюза Ілля (4), Любенівіч Желько (26, 4), форварди Будьковський Філіп (6 мат-

«Зоря» (Луганськ), 2013 рік

чів), Худзів Павло (9), Лакі Ідахор Ісі (3), Даніло (28, 8), Болі Яннік (26 матчів, 12 голів) [549].

У сезоні 2015–2016 років за команду виступали: воротарі Шевченко Микита (21 матч), Сантіні Кршеван (1), Левченко Ігор (3), Шевченко Олексій (1); захисники Гордієнко Артем (21 матч), Дорошенко Кирило (1), Ярмаш Григорій (3), Чечер В'ячеслав (10), Сухоцький Артем (6), Сіваков Михайло (22), Пілявський Андрій (13), Чайковський Ігор (15 матчів, 1 гол), Форстер Рафаель (8); півзахисники Гречишкін Дмитро (18), Опанасенко, Євген (23, 1), Танковський В'ячеслав (12), Каменюка Микита (24 матчів, 3 голи), Калінін Ігор (1), Маліновський Руслан (13, 3), Хомченівський Дмитро (3, 1), Петряк Іван (22, 2), Тотовицький Андрій (16, 5), Ліпартія Джаба (21, 3), Любенівіч Желько (25, 4); нападники Безбородько Денис (3), Караваєв Олександр (25, 8), Пауліньо (5, 1), Будьковський Філіп (23, 14), Луканов Дмитро (1), Квасов Ярослав (2), Загоруйко Артур (1) [549].

Каменюка Микита Олександрович (*3 червня 1985 р., м. Ворошиловград, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 172 см, вага 64 кг). Грав за луганську «Зорю» (2004–2007, 2008 – донині, 277 матчів, 17 голів), «Авангард» (Ровеньки) (2003, 14), «Іллічівець» (Маріуполь) (2007–2008, 32, 5), збірну України (1 матч) [259].

5.4.12. «Іллічівець» (Маріуполь). ФК «Іллічівець» (Маріуполь) заснований 1936 р. Колишні назви: у 1936 р. – Завод ім. Ілліча, 1938 р. – «Сталь», 1949 р. – «Металург», 1959 р. – «Авангард», 1964 р. – «Азовсталь», 1966 р. – «Азовець», 1971 р. – «Металург», 1974 р. – «Локомотив», 1976 р. – «Новатор», 1992 р. – «Азовець», 1996 р. – «Металург», 2002 р. – «Іллічівець». Домашній стадіон «Іллічівець» вміщує 12 680 глядачів. Президент Володимир Бойко. Від 1997 р., окрім сезону 2007–2008, команда виступала у вищій/Прем'єр/Парі-матч лізі України (додаток, фото 120) [657].

За команду виступали відомі гравці: Віктор Фомін, Віталій Хмельницький, Ігор Беланов, Юрій Сак, Рустам Худжамов, Олексій Гай, Олександр Гайдаш, Сергій Дірявка, Олександр Рикун, Сергій Закарлюка, Геннадій Зубов, Сергій Шищенко, Микола Іщенко, Денис Кожанов, Олег Краснопоров, Денис Кулаков, Денис Онищенко, Адріан Пуканич, Едуард Цихмейструк, Богдан Шуст, Олексій Антонов, Богдан Бутко, Олександр Яценко, Тимофій Калачов, Микола Кашевський, Павло Кирильчик, Ара Акопян, Торніке Окріашвілі, Давид Таргамдзе, Рітварс Ругінс, Дайнюс Глевецкас, Вітаутас Лукша, Гедимінас Паулаускас, Мантас Самусіовас [657].

Павлов Микола Петрович (*20 червня 1954 р., м. Київ) – радянський, український футболіст, захисник, півзахисник (зріст 170 см, вага 70 кг), український футбольний тренер. Грав за «Динамо» (Брест) (1972–1975), «Крила Рад» (Куйбишев) (62 матчі, 1 гол), «Динамо» (Мінськ) (91, 1), «Чорноморець» (Одеса) (24), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (52, 4), збірну СРСР (1). Чемпіон СРСР (1983) та бронзовий призер (1984) у складі «Дніпра». Головний тренер команд: «Колос» (Нікополь), «Таврія», «Кристал» (Херсон), «Дніпро», збірна України, «Динамо» (Київ), «Металург»/«Іллічівець» (Маріуполь), «Ворскла» (Полтава). Як тренер чемпіон України (1995) з «Динамо»; срібний призер (1993) з «Дніпром» та бронзовий призер (1992). Володар Кубка України (2009) з «Ворсклою». Заслужений тренер України [463].

5.4.13. «Карпати» (Львів). Футбольний клуб Прем'єр-ліги України. Заснований 18 січня 1963 р., володар Кубка СРСР 1969 р. (див. футбольні змагання в СРСР) [659]. Від 1992 року «Карпати» виступають у чемпіонатах, кубкових турнірах України (вища/Прем'єр-ліга 1992–2004, 2006–2016 рр.). Здобули бронзові медалі в чемпіонаті вищої ліги України 1998 р. (додаток, фото 121, 122).

Дворазовий фіналіст Кубка України (1993, 1999) та півфіналіст (2006). «Карпати» брали участь в єврокубкових турнірах у 1970, 1993, 1999, 2010, 2011 рр. [659].

Президентами відродженої команди ФК «Карпати» Львів були: 1989–1990 – Юліан Кордіяк, 1990–1992 – Карло Мікльош (див. Зародження футболу в Україні, ФК «Карпати» в СРСР), 1992–1994 – Богдан Кобрин, 1994–1996 – Роман Гірник, 1996–1998 – Остап Семків, 1998–1999 – Ярослав Грицюк, 1999–2001 – Леонід Ткачук, від 2001 – Петро Димінський [659].

Кобрин Богдан Степанович (*9 лютого 1950 р., с. Старі Стрелища Жидачівського району Львівської обл.). Підприємець, голова Золочівської РДА Львівщини, громадський діяч. У 1992–1994 рр. був президентом ФК «Карпати». За його президентства, команда, головним тренером якої був Мирон Маркевич, вперше в незалежній Україні дійшла до фіналу національного Кубка та виступала в європейському КВК. Президент

ФК «Сокіл». Співатор з Ю. Михалюком статей, книжок з історії львівського, українського футболу [284, 406].

Гірник Роман Романович (*1 листопада 1954 р., м. Львів – † 12 травня 2000 р., м. Львів) – український футболіст, нападник (зріст 175 см, вага 70 кг), футбольний функціонер. Виступав за «Спартак» (Івано-Франківськ), «Карпати» (Львів), «Авангард» (Рівне), «Кривбас», «Хімік» (Дрогобич), «Автомобіліст» (Львів), «Ватра» (Львів). Президент ФК «Карпати» Львів (1994–1996 рр.) [476].

Димінський Петро Петрович (*27 листопада 1954 р., м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл.) – український бізнесмен і політик. Президент ФК «Карпати» (Львів), раніше – професійний футболіст. Закінчив фут-

больну юнацьку школу «Кривбаса», у 1972–1973 рр. виступав за дубль цього клубу, а згодом за «Шахтар» (Червоноград) [173].

Титульні спонсори клубу останніх років: 2001–2004 рр. – НПК «Галичина», 2005–2006 – «WOG», 2007–2008 – «CDMA-Україна», 2009–2010 – ЗІК, 2010–2011 – «Концерн-Електрон», 2012 (весна) – «Лімо», з літа 2012 р. – «FavBet» [659].

Головні тренери команди в незалежній Україні: С. Ф. Юрчишин (1991–1992, 1999), М. Б. Маркевич (1992–1995, 1996–1999, 2001–2002, 2003–2004), В. О. Журавчак (1995–1996, 2002), Л. Р. Броварський (1999–2001, 2002), В. М. Ходукін (2002, 2004), І. Голац (2002–2003), Ю. М. Дячук-Ставицький (2004–2006, 2007, 2012, 2013), О. О. Іщенко (2006–2007, 2007), В. І. Яремченко (2007–2008), О. Г. Кононов (2008–2011), П. В. Кучеров (2011, 2012), В. Б. Шаран (2012), Н. Костов (2012–2013), О. В. Севідов (2013–2014), І. Йовичевич (з 2014–2015), О. Р. Лужний, В. Й. Беззуб'як (з 2016), С. І. Зайцев (в.о. з липня 2016) [659].

Гравці «Карпат», що виступали за національні збірні або провели понад 200 ігор чи 50 м'ячів у складі «Карпат» у часи чемпіонату України: Володимир Шаран (1989–1991, 1998–2001), Олександр Чижевський (1989–1999, 2002–2003), Василь Кардаш (1990–1991, 1993–1994), Андрій Гусін (1992–1993), Андрій Покладок (1992–1997, 1999–2000), Олександр Євтушок (1993–1995, 1997–1999), Володимир Єзерський (1997–1999), Алькалі Соума (1997–1999), Сергій Мізін (1997–2000, 2002–2004), Сергій Ковалець (1997–2000), Іван Гецько (1998–1999), Микола Іщенко (2000–2008), Сергій Ковальчук (2001–2004), Мацей Налєпа (2001–2004, 2005–2008), Олексій Сучков (2002–2008), Богдан Шуст (2004–2006), Ігор Худоб'як (2005–2013, 2014 – донині), Василь Кобін (2006–2009), Сергій Зеньов (2007–2014), Денис Кожанов (2007–2011, 2014), Александер Гурулі (2008–2011), Ігор Ощипко (2008–2013), Артем Федецький (2009–2012), Мартин Богатинов (2011–2013), Олександр Гладкий (2012–2014), Муртаз Даушвілі (2012–2014) [659].

Найбільше матчів за львівські «Карпати» у чемпіонатах СРСР та України зіграв Лев Броварський – 412 матчів (табл. 5.12) [659].

Таблиця 5.12

Футболісти, які зіграли найбільше матчів за «Карпати» (Львів)

№ з/п	Ім'я, прізвище	Кіл-сть ігор	Роки виступів
1	Лев Броварський	412	1968–1980
2	Ростислав Поточняк	338	1966–1977
3	Ігор Кульчицький	307	1963–1972
4	Олександр Чижевський	304	1989–1999, 2002–2003
5	Геннадій Лихачов	292	1967–1977
6	Володимир Данилюк	287	1966–1978
7	Ігор Худоб'як	278	2005–2015
8	Іван Герег	229	1968–1976
9	Юрій Дубровний	224	1975–1981
10	Валерій Сиров	199	1968–1973, 1975–1976

Таблиця 5.13

Найкращі голеадори «Карпат» у чемпіонатах СРСР та України

№ з/п	Ім'я, прізвище	Кількість голів	Роки виступів
1	Володимир Данилюк	88	1966–1978
2	Степан Юрчишин	83	1978–1981, 1989–1990
3	Янош Габовда	67	1968–1971
4	Анатолій Крощенко	58	1963–1968
5	Геннадій Лихачов	54	1967–1977
6	Андрій Покладок	53	1992–1997, 1999–2000
7	Лев Броварський	47	1968–1980
8	Ігор Кульчицький	37	1963–1972
9	Вільям Роша Батіста	36	2005–2007, 2009–2012
10	Ігор Худоб'як	33	2001–2014
11	Роман Хижак	32	1971–1976

Найбільше голів серед усіх гравців «Карпат» у чемпіонатах СРСР та України забив Володимир Данилюк (табл. 5.13) [659].

У складі «Карпат», фіналіста Кубка України 1993 р., під керівництвом головного тренера Мирона Маркевича грали: воротарі Стронціцький Богдан (18 матчів), Расулов Ельхан (13), Рогожкін Олександр (3), захисники: Павлюх Іван (21 матчів, 2 голи), Мокрицький Юрій (33, 1), Романишин Сергій (7), Чижевський

Олександр (33), Тимчишин Олег, Євтушок Олександр (33, 3), Тупчієнко Костянтин (12, 1), півзахисники: Доценко Віктор (6), Рафальчук Віктор (3, 1), Лесків Василь (3, 1), Шулятицький Юрій (12, 1), Аміліхін Сергій (15), Стельмах Михайло (5), Шулятицький Андрій (27, 1), Гурка Михайло, Кенійз Михайло (4), Гнатів Роман (15, 2), Плотко Ігор (32, 1), Кардаш Василь (25, 4), Гамалій Іван (20, 1), Петрик Анатолій (20), Різник Володимир (31, 1) (додаток, фото 84), Мазур Дмитро (14), Валенко Едуард (21, 4), Данилів Юрій (2), Лапко Микола (1), Марич Роман (1), Покладок Андрій (31, 12), Малик Віталій (3, 1), Маковей Ігор [659, 549].

Стронціцький Богдан Едуардович (*13 січня 1968 р.,

м. Львів) – український футболіст, воротар (зріст 185 см, вага 79 кг), більшість кар'єри провів у «Карпатах» (Львів) (1992–2004, 194 матчі), а також «Кристал» (Херсон), «Карпати» (Кам'янка-Бузька), «Скала» (Стрий), «Таврія» (2002–2003, 10), «Спартак» (Івано-Франківськ). Бронзовий призер чемпіонату України (1997–1998, коли провів рекордну «суху» виїзну серію завдовжки у 641 хв); фіналіст Кубка України (1993, 1999). Увійшов до символічної збірної «Карпат» незалежного українського чемпіонату. Працював тренером воротарів у «Карпатах» (Львів), «Спартаку» (Ів-

Франківськ), «Кримтеплиці» (Молодіжне) та головним тренером ФК «Нива» (Тернопіль) [582].

Варто зазначити, що найбільше голів за «Карпати» в чемпіонатах України та Кубку України забив Андрій Покладок (відповідно, 54 та 15 голів); у єврокубках – Артем Федецький (3 голи) [659].

Покладок Андрій Ярославович (*21 червня 1971 р., м. Яворів Львівської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 174 см, вага 69 кг), тренер. Грав за команди: «Скала» Стрий (1992, 1993,

31 матч, 7 голів), «Карпати» (1992–93, 1993–97, 1999–2007, 186 ігор, 54 гола), «Металург» Донецьк (1997–99, 33, 7), «Прикарпаття» (2002, 12, 3), ФК «Олександрія» (2002–03, 21, 1), «Нива» Вінниця (2003–04, 26, 4), «Рава» Р-Руська (2004–06, 43, 11). Один із найкращих бомбардирів в історії чемпіонатів України, загалом забив 62 голи. Увійшов до символічної збірної «Карпат» (Львів) часів незалежності. Тренер команди «Галичина» (Львів) [480].

У складі команди, бронзового призера чемпіонату України 1998 р. було 30 гравців: Беньо Юрій, Стронціцький Богдан, Микитин Володимир, Вовчук Любомир, Назаров Євген, Плотко Ігор, Чижевський Олександр, Толочко Роман (додаток, фото 84), Єзерський Володимир, Соума Алькалі, Ковалець Сергій, Паляниця Олександр, Євтушок Олександр, Полунін Андрій, Зуб Роман, Євглевський Сергій, Маковей Ігор, Танасюк Сергій, Гецько Іван,

«Карпати» (Львів) 1998 року

Шаран Володимир, Єфименко Вячеслав, Сапуга Андрій, Гнатів Роман, Мізін Сергій, Петрик Анатолій, Расулов Альхан, Покладок Андрій, Колесник Вадим, Дудник Юрій, Ядлось Ігор. Президент клубу – Остап Семків, пізніше Ярослав Грицюк. Начальник команди – Габор Вайда. Головний тренер Мирон Маркевич. Тренери – Юрій Дячук-Ставицький, Володимир Журавчак, Олександр Кулішевич [659, 549].

Дячук-Ставицький Юрій Михайлович (*26 січня 1947 р., м. Львів) – український футболіст, воротар і тренер. Виступав за «Горинь» (Рівне) (1966–68), «Шахтар» (Червоноград) (1969), «Авангард» (Стрий) (1970–1975). Заслужений тренер України. Багато років працював з Мироном Маркевичем, зокрема у львівських «Карпатах», бронзових призерах чемпіоната України 1997–1998. Тренерська діяльність: «Прикарпаття» (Івано-Франківськ) (1983–1988), «Електрон» Мостиська (1990), «Газовик» (Комарно) (1994–1995), «Волинь» (Луцьк) (1995–1996), «Карпати» (Львів) (2004–2006, 2012, 2013) [189].

Беньо Юрій Володимирович (*25 квітня 1974 р., м. Львів) – український футболіст, захисник (зріст 182 см, вага 76 кг) і тренер.

У вищій/Прем'єр-лізі України (1996–2008) грав за команди «Карпати» (144 матчі, 3 голи), донецький «Шахтар» (8, 1), запорізький «Металург» (63, 2), київський «Арсенал» (85, 2), луцьку «Волинь», а також за львівський «Гарай» та латвійську «Венту». Залучався до збірної України в матчах Україна – Німеччина (7.06.1997) та Лівія – Україна (18.02.2004). Увійшов до символічної збірної львів-

ських «Карпат» часів незалежності. Тренер команд ФК «Львів» та «Карпати» (Львів) [33].

Вовчук Любомир Євгенович (*26 серпня 1969 р., с. Берездівці Миколаївського р-ну Львівської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст 167 см, вага 65 кг). Виступав, зокрема за «Карпати» (Львів) (1990, 1995–2002 рр., 197 матчів, 7 голів), «Волинь» (Луцьк) (1990–1991, 1992–1995, 140, 4), «Ниву» (Вінниця), «Газовик-Скала» (Стрий), «Техно-центр» (Рогатин), «Ниву» (Тернопіль) (2005–2007, 45, 2). Загалом у вищій українській лізі провів 297 матчів. Працює тренером [239].

У 2009–2011 рр., коли головним тренером львівських «Карпат» працював Олег Кононов, команда двічі поспіль посідала п'яте місце в Прем'єр-лізі України та виступала в єврокубках, 2010 р. вийшла в груповий етап ліги Європи. Очолював команду капітан Андрій Тлумак (додаток, фото 84). До складу національної збірної України тоді викликали кількох гравців «Карпат»: захисника Ігоря Ощипка, півзахисників Дениса Кожанова та Ігоря Худоб'яка, а правий захисник Артем Федецький став гравцем основного складу збірної.

Худоб'як Ігор Ярославович (*20 лютого 1985 р., м. Івано-Франківськ) – український півзахисник, нападник (зріст 174 см, вага 66 кг). Від 2001 до 2014 р. грав за івано-франківську «Чорногору» (60 матчів, 2 голи) та «Спартак» (28, 8), «Карпати» (278, 32), «Ростов» (Ростов-на-Дону) (13), збірну України (6). Увійшов до збірної «Карпат» часів незалежності [701].

5.4.14. «Кремінь» (Кременчук). МФК «Кремінь» – український футбольний клуб з міста Кременчука Полтавської області, заснований 1959 р. під назвою «Торпедо». У 1960–1985 рр. клуб називався «Дніпро», у 1986–2001 рр. і з 2003 р. – «Кремінь». Стадіон «Кремінь-Арена» вміщує 1500 глядачів [660, 246].

У чемпіонатах СРСР 1965 р. команда змагалася у класі «Б», першій зоні УРСР, і зайняла п'яте місце в турнірній таблиці. У 1967 р. «Дніпро» (Кременчук) здобув третє місце у класі «Б», а у 1969 р. – п'яте [494].

Від 1992 до 1997 р. «Кремінь» – незмінний учасник «вищелігових» змагань України. «Лебединою піснею» «Кременя» у вищій лізі стало друге коло сезону 1995–1996, коли команду тренував Валерій Яремченко. Результат став просто неймовірним – третє місце за підсумками матчів другого кола. Півфіналіст Кубка України 1995–1996 рр. [660, 246].

У складі «Кременя» у сезоні 1995–1996 понад 2 матчі провели воротарі Дудка Валерій (9 матчів), Чумак Юрій (25), захис-

Перший сезон у вищій лізі України. «Кремінь», 1992 р. Стоять (зліва направо): Т. Корпонай, В. Гусак, І. Корпонай, ..., В. Мальованець, В. Дудка, С. Шевченко, ..., С. Леженцев, О. Ісаєв, Овчинніков, О. Бистрицький, П. Скрильник. Присіли: А. Баглаєнко (лікар), Руслан Б., С. Лактіонов, І. Жабченко, В. Коновальчук, А. Марченко, Я. Бобиляк, В. Софілканіч, О. Поляков, І. Мартиненко, тренер Леонід Диндіков, Юрій Заславський (лікар) [246]

ники: Троїцький Сергій (26), Женіленко В'ячеслав (25), Лукаш Сергій (23 матчі, 1 гол), Романишин Сергій (14), Леонов Ігор (13, 1), Ратій Олег (6), Коваленко Валерій (8), Купцов Андрій (15), Поліщук Костянтин (10), Ковальов Сергій (9), Кривенко Олег (15), півзахисники: Новіков Владислав (17, 1), Кірлік Андрій (32, 1), Каретник Володимир (4), Сало Ігор (8), Корпонай Адальберт (27, 5), Баранов, Євген (4), Коваленко Костянтин (10, 1), Казмірчук Олег (15, 1), Кавтєладзе Анзор (17, 3), Чернов Андрій (15, 1), форварди: Корпонай Іван (30, 11), Матвєєв Олег (16, 12), Єфремов Ігор (13, 1), Шейхаметов Толят (15, 1), Ателькін Сергій (14, 5), Андрейко Роман (12), Гушин Олександр (9) [549, 660].

Брати Корпонай: Тиберій (*15 липня 1958 р.) нападник (зріст 186 см, вага 71 кг), **Адальберт** (*8 квітня 1966 р.), півзахисник (191 см, 78 кг), **Іван** (*13 лютого 1969 р.) – нападник (186 см, 71 кг). Вихованці Закарпатського футболу. Тиберій Корпонай у період 1979–1989 рр. грав за «Говерлу» (28 матчів, 1 гол), «Авангард» Рівне (87, 6), «Буковину» 47 (4), «Закарпаття» (91, 10), «Торпедо» (Луцьк) (28, 1), «Кремінь» (26, 2). Тренував «Кремінь» (Кременчук) (1989–1996), «Карпати» (Мукачеве) (1996–1997), «Миколаїв» (1997–98). Працює в ДЮСШ м. Мукачеве.

Адальберт грав за «Торпедо» (Луцьк) (67, 9), «Кремінь» (207, 32), «Металіст» (1, 0), «Металург» (Запоріжжя) (11, 0), «Нива» (Вінниця) (57, 5). Проживає в м. Шацьк, президент ФК «Світязь». Очолює комітет пляжного футболу федерації футболу Волині.

Іван грав за «Закарпаття», «Кремінь», «Металург» (Запоріжжя), «Ниву» (Тернопіль), «Дніпро», «Миколаїв», «Ниву» (Вінниця), «Атирау» (Казахстан), в інших командах по декілька ігор. З «Дніпром» став фіналістом Кубка України (1997), з «Миколаєвом» – чемпіоном першої ліги України (1998), з «Атирау» срібним призером чемпіонату Казахстану (2002) [303, 304, 235].

Адальберт Корпонай

5.4.15. «Кривбас» (Кривий Ріг). Український футбольний клуб з Кривого Рогу, заснований 1959 р. Від 1992 до 2013 р. виступав у вищому дивізіоні чемпіонату України. Стадіон «Металург» вміщує 29 734 глядачі.

У чемпіонаті України з футболу бронзовий призер (1999, 2000), фіналіст Кубка України (2000), півфіналіст (1998, 2005) (додаток, фото 123) [16].

Відомі гравці: Віталій Дмитренко, Віктор Насташевський, Ігор Ніченко, Валерій Воробйов, Валентин Платонов, Іван Гецько, Володимир Єзерський, Сергій Мізін, Олександр Грановський, Андрій Русол, Олексій Чередник, Роман Григорчук [16].

Таран Олег Анатолійович (*11 січня 1960 р., м. Орджонікідзе Дніпропетровської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 179 см, вага 76 кг), тренер. Від 1978 до 1994 р. виступав за «Динамо» (Київ) (6 матчів), «Чорноморець» (15), СКА (Одеса) (43 матчі, 20 голів), московський «ЦСКА» (21, 3), «Дніпро» (141, 46), «Металург» (Запоріжжя) (83, 24), «Вак» (Марокко), «Хапоель Цафрїрім» (Ізраїль) (16, 2), «ТСВ Елтінген» (Німеччина). Чемпіон СРСР (1983). Срібний призер чемпіонату СРСР (1987), бронзовий призер (1984, 1985). Чемпіон Марокко (1990). Футболіст року України (1983). Тренерська діяльність пов'язана з «Кривбасом», запорізьким «Металургом», братиславським «Слованом». Двічі бронзовий призер ЧУ з «Кривбасом» (1999, 2000) [595].

У команді сезону 1999–2000 р. виступали воротарі: Лавренцов Олександр (27 матчів), Правкін Сергій (3), захисники: Аніщенко Андрій (17), Дорошенко Ігор (14), Оксимець Андрій (4), Русол Андрій (3), Єзерський Володимир (9), Колчін Денис (5), Сухорученко Сергій (9), Монахов Антон (10), Грановський Олександр (29 матчів, 1 гол), півзахисники: Платонов Валентин

(21, 3), Сімаков Олег (29, 5), Мізін Сергій (13, 4), Йокшас Андрюс (15, 1), Зотов Олександр (28, 2), Кріулін Станіслав (8), Якименко Олексій (13, 2), Мороз Геннадій (26, 10), Пономаренко Володимир (27), Євсюков Олександр (3), форварди: Монарьов Роман (14, 5), Даценко Сергій (4), Гецько Іван (10, 9), Кайдарашвілі Олександр (9, 1), Паляниця Олександр (28, 6), Римшин Євген (23 матчі, 3 голи), Гребинюк Олександр (3 матчі, 1 гол) [549].

Мороз Геннадій Григорович (*27 березня 1975 р., м. Дніпропетровськ) – український футболіст, півзахисник та захисник (зріст 178 см, вага 71 кг). Виступав за «Кривбас» (1992, 1998–2000, 91 матч, 25 голів), «Дніпро» (1992–1993, 117, 24), «ЦСКА Борисфен» (1994, 35, 5), «Адміра-Ваккер» (Медлінг, Австрія) (1995–96, 29), «Динамо» (Київ) (2000–2001, 10, 3), «Оболонь» (2005, 9, 1), олімпійську збірну СРСР (1 матч), національну збірну України (1999–2002, 6). Срібний призер ЧУ (1993) у складі «Дніпра»; бронзовий призер ЧУ (1999 та 2000) у складі «Кривбаса». Тричі був у переліку «33 найкращі футболісти України» (1999, 2000, 2002) [318, 420].

У сезоні 2012–2013 за команду грали воротарі: В. Рева, А. Штанько, Є. Боровик, захисники: В. Сердюк, Д. Дедечко, У. Лобжанідзе, Д. Мірошниченко, Б. Шершун, А. Гітченко, півзахисники: К. Петров, С. Баліч, П. Пашаєв, І. Єслінек, В. Лисицький, В. Прийомов, В. Федорчук, Д. Матіч, Д. Льопа, В. Федорів, Р. Валяєв, нападники: М. Бартулович, М. Бабатунде, Д. Канкава, О. Антонов, О. Іващенко, А. Яколіш, С. Самодін [549].

12 червня 2013 р. клуб «Кривбас» (Кривий Ріг), на жаль, був розформований.

5.4.16. «Львів» (Львів). ФК «Львів» (ТОВ Футбольний клуб «Львів») засновано 2006 р., хоча й до того часу команда з назвою ФК «Львів» грала в першості України в 1993–2001 рр. Ставши чемпіоном і володарем кубка міста та абсолютним чемпіоном облас-

ті, «Львів» 1993 р. здобув право виступати у перехідній лізі національної першості України. За два сезони 1993–1994 і 1994–1995 ФК «Львів» подолав перехідну й другу ліги чемпіонатів України і вийшов до першої ліги, де виступав до сезону 2000–2001 рр. Президентом клубу був Олександр Діденко. Найвище досягнення – п'яте місце в першій лізі сезону 2000–2001 [681].

У сезоні 2006–2007 рр. новостворений **ТОВ ФК «Львів»**, президент Юрій Кіндзерський, у першій лізі замінив збанкрутілий ФК «Газовик-Скала» (Стрий). За підсумками ЧУ 2007–2008 рр. команда здобула путівку до Прем'єр-ліги, де у 2008–2009 рр. посіла 15-те місце і покинула лігу. Клуб боровся за повернення до еліти, але в сезоні 2009–2010 фінішував четвертим у першій лізі. Далі почалися проблеми з фінансуванням, зрештою влітку 2012 р. команда припинила існування [681].

Бандура Богдан Романович (*30 січня 1960, м. Кисельовськ Кемеровської обл. УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 180 см, вага 74 кг), тренер. Грав за «СКА «Карпати» (182 матчі, 44 голи), «Авангард» (Рівне) (63, 16), «Карпати» (Львів) (16, 6), «Скалу» (Стрий) (16, 4), «Львів»

(61, 36). Тренував команди «Карпати-2», «Газовик-Скала» (Стрий), ФК «Львів» [476, 401].

У сезоні 2008–2009 рр. у Прем'єр-лізі України за команду ТОВ ФК «Львів» виступали воротарі: Марущак Мар'ян (23 матчі), Шевчук Юрій (2), Радь Андрій (6), Мусієнко Олександр (0), захисники: Ващук Владислав (11, 2), Романюк Віталій (28, 2), Розгон Віталій (11), Жданов Олександр (28), Шевелюхін Олександр (10), Кіцута Анатолій (18), Каваців Ярема (8), Гальчук Любомир (15), Ільків Ігор (15, 1), Мостовий Андрій (0), Леонідов Олег (3), півзахисники: Зозуля Дмитро (10), Котенко Іван (8), Баранець Григорій (23, 3), Баранець Борис (29, 2), Мандзюк Олександр (12, 4), Даньків Андрій (10), Лупашко Владислав (13), Панас Вадим (29, 2), Федорчук

Валерій (29, 3), форварди: Мостовой Артем (3), Яворський Тарас (1), Козак Михайло (4), Гордієнко Дмитро (12, 1), Полтавець Роман (10), Худзюк Павло (28, 4), Ліщук Олександр (8) [549].

Найбільше матчів за команду зіграли: Віталій Романюк (144), Борис Баранець (124), Любомир Гальчук (111), Григорій Баранець (106), Ігор Ільків (91) [681].

Романюк Віталій Вікторович (*22 лютого 1984 р., м. Кестхей, Угорщина) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 74 кг). У 2001–2014 рр. виступав за «Карпати» (Львів) (1 матч) → «Галичина-Карпати» (67 матчів, 1 гол), → «Карпати-2» (37), «Газовик-Скала» (17), «Львів» (144 матчі, 4 голи), «Сталь» (Алчевськ) (26), «Оболонь» (11), «Арсенал» (Біла Церква) (18), «Нива» (Тернопіль) (22) [520, 185].

Найбільше голів у чемпіонаті України за «Львів» забили Григорій Баранець (27), Борис Баранець (20), Євген Чепурненко (19) [781].

Баранець Григорій Григорович та **Баранець Борис Григорович** (*22 липня 1986 р., м. Львів) – брати-близнюки, українські футболісти, півзахисники (зріст 177 см, вага 70 кг та 175 см, 69 кг). Григорій у 2003–2014 рр. виступав за команди: «Галичина-Карпати» (25 матчів, 2 голи), «Карпати-2» (18, 4), «Спартак» (Ів.-Франківськ) (13, 1), «Газовик-Скала» (14, 1), «Львів» (106, 27), «Карпати» (9), «Оболонь» (42, 6), «Нива» (Тернопіль) (21, 4), «Зірка» (21, 3). Борис грав у тих самих командах: «Галичина-Карпати» (19, 2), «Карпати-2» (24, 5), «Спартак» (17), «Газовик-Скала» (13), «Львів» (124, 19), «Карпати» (5), «Оболонь» (47, 2), «Нива» (23, 3), «Зірка» (23, 1) [28, 29].

Головні тренери ФК «Львів»: Богдан Бандура (30 червня 2006 р. – 6 квітня 2007 р.), В'ячеслав Мавров (в. о.) (6 квітня 2007 р. – 7 травня 2007 р.), Степан Юрчишин (7 травня 2007 р. – 27 вересня 2008 р.), Роман Лаба (в. о. до 14 жовтня 2008 р.), Сергій Ковалець (14 жовтня 2008 р. – 16 червня 2009 р.), Юрій Беньо (17 червня 2009 р. – 8 серпня 2009 р.), В'ячеслав Мавров (в. о. 8–19 серпня 2009 р.), Ігор Яворський (19 серпня 2009 р. – 10 листопада 2009 р.), Альгімантас Любінскас (20 грудня 2009 р. – 19 квітня 2010 р.), Віктор Ряшко (в. о. 19 квітня 2010 р. – червень 2010 р.), Олександр Рябоконь (23 червня 2010 р. – червень 2011 р.), Роман Лаба (в. о. липень 2011 р. – 25 вересня 2011 р.), Роман Марич (25 вересня 2011 р. – 1 лютого 2012 р.), Володимир Журавчак (1 лютого 2012 р. – травень 2012 р.) [681].

5.4.17. «Металург» (Донецьк). Молодий український клуб, створений 17 червня 1996 р., внаслідок передачі на баланс Донецького металургійного заводу футбольної команди другої ліги – «Шахтар» (Шахтарськ). У липні 2001 р. власник змінився і президентом клубу став Сергій Тарута. Стадіон «Металург» вміщує 5 094 місця. Розформований 2015 р. [393].

За коротку історію команда тричі ставала бронзовим призером чемпіонату України (2002, 2003, 2005), фіналістом Кубка України (2010, 2012), учасником Суперкубку України 2012 р. Учасником Кубка УЄФА (4 рази, 2002, 2003, 2004, 2005 рр.), Ліги Європи (2009, 2012, 2013 рр.) (додаток, фото 124). Двічі гравці «Металурга» ставали найкращими бомбардирами чемпіонату країни: Сергій Шищенко – 12 голів (2001–2002), Георгій Деметрадзе – 18 голів (2003–2004) [393].

У складі донецького «Металурга» грали відомі гравці, що виступали за свої національні збірні в Європі: за збірну України – Сергій Шищенко, Олександр Косирін, В'ячеслав Чечер, Олександр Зотов, Сергій Закарлюка, Едуард Цихмейструк, Сергій Ателькін, Юрій Вірт; за інші збірні: Арарат Аракелян, Ара Акобян, Егіше Мелікян, Самвел Мелконян, Генріх Мхітарян, Маркос Пізеллі, Константінос Макрідес, Георгій Деметрадзе, Гоча Джамараулі,

Маріус Скіндеріс, Йорді Кройф, Рікарду Фернандеш, Маріан Аліуце, Даніель Флоря, Іван Гвозденович, Боян Незірі, у Південній Америці – Аїлтон Гонсалвес да Сілва, Андрес Мендоса; у Африці – Бернар Чутанг, Ерве Нзелю-Лембі, Ібрагім Туре, Яя Туре, Венанс Зезе, Драман Траоре, Тоні Алегбе, Аруна Бабангіда, Піус Ікедія, Еммануель Окодува, Айоделе Аделее [393].

Чечер В'ячеслав Леонідович (*15 грудня 1980 р., м. Миколаїв Миколаївської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 189 см, вага 84 кг). Виступав за «Кривбас» (2000–2001, 33 гри, 3 голи), «Металург» Донецьк (2001–2015, 319, 31) → «Карпати» (2010, 9 матчів), «Зорю» (2015, 2), збірну України (2004, 5). Бронзовий призер ЧУ (2003, 2005). Фіналіст Кубка України (2012) [740, 293].

Вірт Юрій Миколайович (*4 травня 1974 р., м. Львів) – український футболіст, воротар (зріст 182 см, вага 82 кг), тренер. Грав за «Скалу» Стрий (1992–1995, 72 матчі, -95 голів), «Львів» (1995–1997, 65, -55), «Металург» Донецьк (1997–1999, 2002–2003, 2004–2007, 102, -102), «Шахтар» (1999–2002, 2007–2012, 66, -45), «Борисфен» (Бориспіль) (2003–2004, 13, -10), збірну України (2 матчі). Чемпіон України (2002, 2008, 2010), срібний призер ЧУ (2000, 2001, 2007, 2009), бронзовий призер ЧУ (2003, 2005). Володар Кубка України (2001, 2002, 2008). Фіналіст Кубка України (2009). Член Клубу Євгена Рудакова: 102 матчі на «0» [100].

Тренери команди: Євген Король (квітень 1996 р. – червень 1997 р.), Володимир Онищенко (липень 1997 р. – серпень 1998 р.), Володимир Гаврилов (серпень – жовтень 1998 р.), Ігор Яворський (березень – квітень 1999 р.), Михайло Соколовський (травень –

серпень 1999 р.), Семен Альтман (серпень 1999 р. – грудень 2002 р.), Олександр Севідов (січень – липень 2003 р.), Віллем Фреш (серпень 2003 р. – березень 2004 р.), Тон Каанен (березень – червень 2004 р.), Славолуб Муслін (липень 2004 – березень 2005 р.), Віталій Шевченко (березень – червень 2005 р.), Олександр Севідов (липень 2005 – березень 2006 р.), Степан Матвіїв (березень – травень 2006 р.), Анхель Алонсо (липень – грудень 2006 р.), Ко Адриансе (грудень 2006 – травень 2007 р.), Йос Дарден (травень – грудень 2007 р.), Сергій Ященко (грудень 2007 – квітень 2008 р.), Ніколай Костов (квітень 2008 – листопад 2010 р.), Андрій Гордєєв (січень – травень 2011 р.), Володимир Пятенко (травень 2011 – серпень 2012 р. та в.о. серпень 2013 р.), Юрій Максимов (серпень 2012 – серпень 2013 р.), Сергій Ташуєв (серпень 2013 – травень 2014 р.) [393].

Альтман Семен Йосипович (*21 квітня 1946 р., м. Чугуїв Харківської обл.) – український воротар, тренер. Виступав за «Колгоспник» (Рівне) (1964–65, 3 матчі), «Волинь» (15), «Чорноморець» (1966–1972, 70, пропустив 67 голів), «Зірку» (Тирасполь), «Локомотив» (Херсон). У 1982–2012 рр. тренував команди: «Чорноморець», «Динамо» (Москва), олімпійську збірну Південної Кореї, «Зімбру» (Кишинів), «Металург» (Донецьк), «Іллічівець», «Луч-Енергія» (Владивосток), збірна України (тренер), «Таврія». Чемпіон Молдови (1998, 1999). Володар Кубка Молдови (1997, 1998). Батько воротаря Геннадія Альтмана [8].

Севідов Олександр Володимирович (*18 липня 1969 р., м. Донецьк) – український футболіст (зріст 178 см, вага 71 кг), тренер. Відомий виступами (1986–2000) за луганську «Зорю», «Торпедо» (Москва), «Металург» (Запоріжжя), «Динамо»

(Луганськ), «УралаЗ» (Росія), «Кривбас», «Металург» (Донецьк). У 2003–2016 рр. – головний тренер донецького «Металурга», «Сталі» (Дніпродзержинськ), «Геліоса», «Кримтепліці», «Зімбру», «Говерли», «Карпат», «Металіста». Бронзовий призер чемпіоната України (2003), переможець першої ліги ЧУ (2012), другої ліги (2004) [535, 536].

5.4.18. «Металург» (Запоріжжя). «Металург» (Запоріжжя) заснований 1935 р. Колишні назви: «Сталь» (1935–1949), «Металург» (1950). Стадіон «Славутич-Арена» вміщує 12 000 глядачів. Команда брала участь у чемпіонатах класу «А» в СРСР у 1963–1969 рр.

Команда грала у вищій лізі СРСР лише в останньому турнірі 1991 р. Усі чемпіонати України з 1992 р. до сезону 2010–2011 включно запорізький «Металург» провів у вищій/Прем'єр-лізі України, після чого вилетів до першої ліги, проте відразу ж повернувся назад (додаток, фото 125).

Найкращий результат – четверте місце в Прем'єр-лізі 2004 р. У 2006 р. грав у фіналі Кубка України, де програв «Динамо» (Київ). Учасник Кубка УЄФА (2002–2003, 2006–2007) [394].

За команду в різні часи виступали відомі футболісти: Віктор Серебряніков, Валентин Гришин (184 матчі, 64 голи), Віталій Коваленко (239, 69), Володимир Олійник (178, 21), Кім Павлов (282, 58), Віктор Матвієнко, Геннадій Перепаденко, Валерій Урін, Олександр Прохоров, Віктор Скрипник (142, 10), Павло Шкапенко, Сергій Ковалець, Сергій Попов, Євген Яровенко, Олександр Чижевський, Дмитро Михайленко, Юрій Максимов, Андрій Каряка, Тимерлан Гусейнов, Ілля Близнюк, В'ячеслав Шевчук, Сергій Нагорняк, Сергій Шищенко, Олександр Мелашенко, Дмитро Чигринський, Станіслав Богуш, Тарас Степаненко, Сергій Кривцов, Олексій Белік, Володимир Коритько, Микола Кашевський, Даніель Флоря, Равіль Шарипов (239, 112), Ігор Лучкевич (217, 16), Валентин Полтавець (168, 47), Віктор Єременко (375, 66), Олександр Томах (361, 9), Юрій Маркін (224, 19), Іван Шарій (83, 50), Григорій Вуль (380, 7), Юрій Дудник (175, 20), Сергій Башкіров (110, 5), Віктор Кутин (237, 73), Армен Акопян (191, 15),

Андрій Демченко (177, 35), Андрій Глущенко (141), Тарас Гребенюк (153), Олексій Годін (131 матч, 12 голів) [394].

Визначними для запорізького «Металурга» гравцями, які зіграли найбільшу кількість матчів ще у 60–70-х рр., є захисник, півзахисник Григорій Вуль та нападник Віктор Єременко [394].

Вуль Григорій Семенович (*25 квітня 1937 р. – † 7 червня 2013 р.) – вихованець горлівського футболу. Гравець універсального плану – крайній захисник, стопер, диспетчер. За «Металург» у 1959–1969 рр. зіграв 380 офіційних матчів, забив 7 голів. Працював тренером, старшим тренером, начальником команди, дитячим тренером у клубі «Металург», директором баскетбольного клубу «Козачка ЗАЛК», тренував «Торпедо» (Запоріжжя) [565].

Єременко Віктор Іванович (*1 серпня 1943 р. м. Суми – † 1 вересня 2000 р., м. Запоріжжя, Україна) нападник, півзахисник. Вихованець сумського футболу. Виконавець ефективних передач та

фінтів (запорізький Гарінча), виступав за «Авангард» (Суми), дубль «Динамо» (Київ), «Металург» (Запоріжжя) (1963–1973, 375 матчів, 66 голів, чемпіон України 1970), збірну України. Майстер спорту. Тренував аматорські команди, працював начальником команди «Металург» (Запоріжжя) [119].

Тренери команди «Металург»: Борис Войтенко (1935–1937?), Григорій Балаба (1951–1952), Георгій Глазков (1953–1954), Михайло Чуркін (1957 – червень 1961 р.), Сергій Коршунов (липень 1961–1962), Абрам Лерман (1963–1965), Леонід Родос (1965), Сергій Коршунов (1967–1969), Віктор Лукашенко (1970 – березень

1971 р.), Петро Ступаков (серпень – вересень 1972 р.), Віктор Жилін (вересень – грудень 1972 р.), Юрій Захаров (1973), Григорій Вуль (1974), Віктор Фомін (1975), Йозеф Беца (1976–1978), Олександр Гулевський (1979–1980), Юрій Захаров (1981), Олександр Томах (1981–1988), Ігор Надєїн (1988 – листопад 1992 р.), Яніс Скределіс, Григорій Вуль, Анатолій Куксов (січень – серпень 1994 р.), Олександр Томах (вересень 1994 р. – березень 1998 р.), Леонід Ключик, Олександр Штелін (1999), Мирон Маркевич (квітень 1999 р. – травень 2001 р.), Володимир Атаманюк (червень – липень 2001 р.), Олег Таран, Олег Лутков, Ігор Надєїн (2002), Іван Каталинич, Михайло Фоменко (2003), Анатолій Юревич, Сергій Боровський (2004), Валерій Яремченко (липень 2004 р. – липень 2005 р.), Анатолій Чанцев (липень – вересень 2005 р.), В'ячеслав Грозний (вересень 2005 р. – травень 2006 р.), Сергій Яценко (липень 2006 р. – квітень 2007 р.), Анатолій Чанцев (квітень 2007 р. – листопад 2008 р.), Юрій Вернидуб (серпень – вересень 2008 р., в.о.), Олег Лутков, Володимир Ходус, Роман Григорчук, Володимир Ходус (2009, 2010) Олег Лутков (червень 2010 р. – травень 2011 р.), Григорій Негірьов (травень 2011 р.), Сергій Зайцев (червень 2011 р. – травень 2012 р.), Сергій Пучков (травень 2012 р. – жовтень 2013 р.), Олег Таран (з 28 жовтня 2013 р.) [394].

Томах Олександр Олександрович (*17 жовтня 1948 р., м. Мінськ, БРСР) – радянський і український футболіст, захисник, півзахисник. Виступав за чернівецьку «Буковину» (1967–1968, 70 матчів, 4 голи), запорізький «Металург» (1968–1975, 1978–1980, 361, 9), «Дніпро» (1976–1978, 48). У складі «Металурга» чемпіон УРСР 1970 р. Був незмінним гравцем «Металурга» в сезонах 1972 і 1974 рр., грав по 38 матчів. Тренував команди: «Металург» (Запоріжжя), «Нива» (Вінниця), «Віктор» (Запоріжжя), «Система-Борекс» (Бородянка), «Полісся» (Житомир), «Десна» (Чернігів), «Арсенал» (Київ), «Скала» (Моршин). Спортивний директор «Металурга»,

очолював Західно-Українську академію футболу та її базову команду «Скала» (Моршин) [606].

Скрипник Віктор Анатолійович (*19 листопада 1969 р., м. Новомосковськ (Новоселиця) Дніпропетровської обл.) – український захисник (зріст 182 см, вага 72 кг), тренер. Грав за «Дніпро» (1987–1989, 1994–1996, 110 ігор, 16 голів), запорізький «Металург» (1989–1994, 124, 7), «Вердер» (Бремен, Німеччина) (1996–2004, 138 матчів, 7 голів) та національну збірну України (24 матчі, 2 голи). Найкращий лівий захисник України 2002 р. за версією газети «Команда». Чемпіон Німеччини (2004); дворазовий володар Кубка Німеччини (1999, 2004). У 2004–2014 рр. – один з тренерів «Вердера». Від 25 жовтня 2014 р. – головний тренер бременського «Вердера». Тренер сезону 2014–2015 у Бундеслизі (за версією transfermarkt) [554].

Лучкевич Ігор Валерійович (*19 листопада 1973 р., с. Олександрівка Новотроїцького району Херсонської обл.) – український футболіст, півзахисник (зріст 176 см, вага 66 кг). Грав за запорізький «Металург» (1991–1998, 2003–2005, 217 матчів, 16 голів), донецький «Металург» (1998, 14, 1), «Карпати» (1998–2003, 69, 6), «Таврію» (2003, 14, 1), збірну України (2). Працював тренером у «Металурзі», тепер у ФК «Полтава». Його син Валерій – гравець «Дніпра» [360, 361].

5.4.19. «Металіст» (Харків). У вищій лізі чемпіонату України харків'яни дебютували в 1992 р. і двічі поспіль займали п'яте місце. В ці ж роки «Металіст» досяг найвищого результату і в розіграшах Кубка України: в 1992 р. клуб під керівництвом Леоніда Ткаченка

вийшов у фінал турніру, а в 1993 р. до чвертьфіналу. У наступні роки команда один раз посіла п'яте місце і навіть вибувала у першу лігу [392, 244, 211].

У фінальному матчі першого Кубка України 1992 р., в якому «Металіст» програв «Чорноморцеві» з рахунком 0:1 у додатковий час, за почесний трофей боролися О. Помазун, О. Касторний (А. Боровик, 91'), В. Яловський (Я. Ланцфер, 108'), І. Панчишин (к), Р. Пець, Ю. Миколаєнко, Д. Хомуха, С. Кандауров, Г. Аджоев (А. Шинкарьов, 112'), А. Призетко, В. Колесник. Тренер: Леонід Ткаченко [392, 244].

Тренери «Металіста» в незалежному чемпіонаті України: Леонід Ткаченко (1992), Віктор Аристов, Сергій Доценко (1992–1993), Євген Лемешко, Олександр Довбій (1993–1994), Віктор Камарзаєв (1994–1995), Віктор Камарзаєв, Віктор Удовенко (1995–1996), Віктор Удовенко, Михайло Фоменко (1996–1997), Михайло Фоменко (1997–2000), Леонід Ткаченко, Віталій Шаличев (2000–2001), Михайло Фоменко (2001–2002), Михайло Фоменко, Валентин Крячко (2002–2003), Геннадій Литовченко (2003–2004), Геннадій Литовченко, Олександр Заваров (2004–2005), Мирон Маркевич (2005–2013), Мирон Маркевич, Ігор Рахаєв (2013–2014), Ігор Рахаєв (2014–2015), Олександр Севідов (2015–2016) [392, 244].

Нову сторінку в історії клубу розпочав харківський бізнесмен Олександр Ярославський, який майже відразу запросив на пост головного тренера команди Мирона Маркевича.

Ярославський Олександр Владиленич (*5 грудня 1959, Маріуполь) – український бізнесмен, до недавня президент харківського ФК «Металіст». За час його керівництва клуб встановив національний рекорд, зумівши шість разів поспіль завоювати «бронзу» чемпіонату України. У цей період «Металіст» також двічі виходив у півфінал українського чемпіонату і був регулярним учасником Кубка

УЄФА, в якому двічі – у 2011 і 2012 рр. – доходив до чвертьфіналу. Реалізовані проекти: 1. Реконструкція стадіону «Металіст» на умовах державно-приватного партнерства (частка Ярославського становить 30%). Стадіон був відкритий 5 грудня 2009 р. 2. Будівництво сучасної тренувальної бази ФК «Металіст» – 100% фінансування О. Ярославського (у період Євро-2012 тут розміщувався тренувальний табір). 3. Будівництво дитячої футбольної академії – 100% фінансування О. Ярославського (при підготовці та під час проведення Євро-2012 грала роль волонтерського центру УЄФА) [788]. У грудні 2012 р. О. Ярославський продав ФК «Металіст» Сергієві Курченку.

У 2006 році під керівництвом **Мирона Маркевича** (див. Найкращі тренери) «Металіст» спочатку повторив своє найкраще досягнення, посівши п'яте місце. А вже наступного 2007 р. «Металіст» впевнено зайняв третє місце чемпіонату України, повторивши цей результат у 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 рр. (*Рішенням САС у Лозанні від 2 серпня 2013 року команда «Металіст» позбавлена бронзових медалей чемпіонату в сезоні 2007–2008*).

Команда стала срібним призером ЧУ (2013), а також двічі ставала півфіналістом Кубка України (2007, 2009). Також «Металіст» став чвертьфіналістом ЛЄ УЄФА 2012 р. (додаток, фото 126) [392, 244, 211, 342].

Горяїнов Олександр Сергійович (*29 червня 1975 р., м. Харків) – український воротар, капітан харківського «Металіста» (зріст 184 см, вага 82 кг). Бронзовий призер ЧУ 5 разів (2007, 2009–2012). Третій голкіпер року України (2008, 2009). Член Клубу Євгена Рудакова: 161 матч на «0». Володар рекордної «сухої» серії ЧУ – 943 хв без пропущеного м'яча (у сезоні 1998–1999) [147, 111].

У складі «Металіста» сезону 2012–2013 виступали воротарі: Шуст Богдан (1 матч), Дишленкович Володимир (5), Горяїнов

Олександр (24), Шуховцев Ігор (1), захисники: Папа Гуйє (25), Вільягра Крістіан Карлос (24 матчі, 1 гол), Обрадович Мілан (1), Торсільєрі Марко (11), Барвінко Денис (6), Марсіо Асеведо (8), півзахисники: Бланко Себастьян Марсело (26, 2), Шелаєв Олег (15), Соса Хосе Ернесто (атакувальний півзахисник, 21, 7), Андрієвський Олександр (1), Березовчук Андрій (13, 1), Тайсон (13, 3), Клейтон Шав'єр (29, 15), Едмар (25, 3), Чако Торрес (17, 1), Ребенок Павел (7, 1), Марлос (27, 5), Краснощоров Олег (11), Фініньо (11), Пшеничних Сергій (22), форварди: Воробей Андрій (1), Вілліан (25, 4), Жажа Коельо (3, 1), Шарпар В'ячеслав (9), Девіч Марко (10, 5), Радченко Артем (1), Лисенко Володимир (3), Крістальдо Джонатан (22, 9) [549].

Найбільшу кількість ігор у чемпіонатах, кубках України та Єврокубках (1993–1995, 1997–2003, 2005 – і донині) зіграв воротар Олександр Горяїнов – 491 матч.

Найкращим бомбардиром усіх часів у «Металісті» є «натуралізований» українець Марко Девіч (98 голів) [392, 163].

Марко Девіч (*27 жовтня 1983 р., м. Белград, Сербія, Югославія) – сербський футболіст, змінив громадянство на українське. Атакувальний півзахисник та нападник збірної України та катарського «Аль-Райяна» (зріст 185 см, вага 76 кг). Виступав за сербські клуби «Звездару» (2000–2002, 14 матчів, 2 голи), «Железник» (2002–2003, 19, 1), «Раднічки» (2003–2004, 16, 1), «Вождовац» (2004, 14); українські «Волинь» (2004–2006, 32, 2), «Металіст» (2006–2012, 2013–2014, 175, 98), «Шахтар» (2012–2013, 15, 4), російський «Рубін» (2014, 14, 3), → катарський «Аль-Райян» (2015), збірну України (35, 7). Бронзовий призер ЧУ (2009, 2010, 2011, 2012) та срібний призер (2013) у складі «Металіста» (Харків). Найкращий бомбардир ЧУ в сезоні 2007–2008 (19 голів). Член Клубу ім. Олега Блохіна: 115 забитих голів [163].

5.4.20. «Миколаїв» (Миколаїв). Український футбольний клуб з міста Миколаєва. Футбольний клуб у Миколаєві був створений 1920 р. Колишні назви: «Наваль», «Металіст», «Суднобудівник» (1936–1949, 1960–1965, 1967–1991), «Авангард» (1951–1959), «Будівельник» (1966), «Евіс» (1992–1994), СК «Миколаїв» (1994–2002). Сучасна назва з 2002 р. Команда стартувала в першості СРСР під назвою «Суднобудівник» 1937 р. в групі «Д». Центральний міський стадіон вміщує 15 350 глядачів.

«Миколаїв» виступав у вищій лізі чемпіонату України 4 сезони. Останнє перебування команди у вищій лізі України датоване 1999 р.

Найкраще досягнення в першості України – дев'яте місце в групі «А» вищої ліги в сезоні 1992 р. та 13-те у вищій лізі України у сезоні 1994–1995 рр. У червні 2008 р. клуб вийшов зі складу ПФЛ, команду розформували. Згодом МФК «Миколаїв» повернувся до ПФЛ, але у другу лігу чемпіонату України [661].

У 1992 році за «Миколаїв» виступали: воротарі Єлісеєв Андрій (2 матчі), Ставка Анатолій (16); захисники Високос Валерій (16 матчів, 3 голи), Женіленко В'ячеслав (10 матчів), Мілюкін Ігор (8), Деркач Борис (12), Цимбал Сергій (16), Перевезенцев Ігор (10), Фоменко Олександр (18); півзахисники Свиргун Сергій (1), Шарабура Сергій (3), Абрамзон Валерій (8), Ручка Дмитро (1), Чулак Ілля (3), Петруня Сергій (11), Кресс Володимир (4), Зінченко Володимир (16); форварди Машнін Валерій (16, 2), Грозов Сергій (12), Павлов Микола (9, 1), Горячев Юрій (15, 4), Ярков Сергій (10, 1), Мурадян Сергій (14, 1) [549].

Відомі гравці, що грали в «Миколаєві»: Євген Рудаков, Юрій Варламов, Андрій Кандауров, Руслан Забранський, Євген Дерев'яга, Юрій Смагін, Антон Шох, Євген Кучеревський, Олександр Чертоганов, Ігор Покаринін [661].

Тренери МФК «Миколаїв» у незалежному чемпіонаті України: Леонід Малий (1992, 2009–2010), Іван Балан (1992), Євген Кучеревський (1994–1997), Анатолій Заяєв (1997–1998), Григорій Іщенко (2004–2005), Леонід Гайдаржі (2005–2007), Руслан Забранський з серпня 2010 р. [661].

Забранський Руслан Михайлович (*10 березня 1971, с. Вовків Пустомитівського р-ну, Львівської обл.) – український футболіст, нападник. Виступав за команди «Карпати» (Львів) (1989–1992, 131 матч, 19 голів), «Евіс» / СК «Миколаїв» (1992–1998, 2002–2003, 193, 68), «Кривбас» (1998, 12, 2), «Прикарпаття» (1999, 17, 4), ФК «Вінниця» (2001, 16, 1), «Таврія» (4, 1), «Олімпія ФК АЕС» (2003, 9, 2). Майстер спорту України. Бронзовий призер ЧУ (1998–1999). Чемпіон першості України у першій лізі (1997). Найкращий бомбардир МФК «Миколаїв» у чемпіонатах України – забив 68 голів [206].

5.4.21. «Нафтовик-Укрнафта» (Охтирка). Український футбольний клуб з міста Охтирки Сумської області. Команда заснована 1980 р. Стадіон «Нафтовик» вміщує 5 256 глядачів.

Команда виступала у вищій лізі України 1992 р., потім стала переможцем першої ліги (2007), грала у Прем'єр-лізі України в сезоні 2007–2008 рр. Найвище досягнення в Кубку України – чвертьфінал 1992, 2005, 2008 рр. (додаток, фото 127) [428].

Найбільше ігор за команду в другій лізі провів Анатолій Єрмак – 265. Рубікон у 200 матчів також перейшли Віктор Попович – 263, Василь Єрмак – 245, Сергій Фомін – 239, Борис Шуршин – 222. Найкращі бомбардири: Борис Шуршин – 46 забитих м'ячів, Вадим Колесник – 31, Юрій Лень – 27, Сергій Фомін – 23, Володимир Тимченко – 21 [428]. Більше ніж 200 матчів у чемпіонатах України за команду провели Богдан Єсип – 265, Олексій Грачов – 260, Олександр Захаров – 259, Вадим Харченко – 251, Василь Єрмак – 238, Сергій Сухарев – 233, Олег Леш – 220 [428].

Команду тренували Валерій Душков (1980–1984 рр.), Анатолій Конопльов, (03.1985–12.1985), Євген Камінський (1986), Андрій Біба (1987–1989), Валерій Душков (1990–06.1992), Геннадій Макаров (07.1992–07.1993), Андрій Біба (08.1993–11.1995), Олександр Довбій (03.1996–04.1997), Василь Єрмак (04.1997–08.1999),

«Нафтовик» (Охтирка) 2015 року

Віктор Пожечевський (08.1999–06.2000), Василь Єрмак (08.2000–04.2002), Сергій Шевченко (04.2002–08.2007), Віктор Іщенко (в.о., 08.2007), Валерій Городов (25.08.2007–16.05.2008), Радік Ямлиханов (17.11.2008–29.05.2009), Вадим Колесник (29.05.2009–05.08.2009, 06.11.2011–30.11.2011 та з 03.12.2013), Сергій Шевченко (05.08.2009–06.2010), Сергій Мізін (27.06.2010–05.11.2011), Євген Яровенко (30.11.2011–27.11.2013) [428].

Єрмак Василь Іванович (*7 січня 1961 р., м. Охтирка Сумської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 178 см, вага 78 кг), тренер. Вихованець місцевого футболу, разом із старшим братом Анатолієм на початку 1980-х рр. стає постійним гравцем «Нафтовика» (1981–1998, 483 матчі, 12 голів). Зокрема, в чемпіонатах СРСР (друга ліга) зіграв 245 матчів, забив 9 голів; у чемпіонатах України – 238 матчів,

забив 3 м'ячі. Також 4 матчі в Кубку СРСР, 17 у Кубку УРСР (забив 1 м'яч) та 19 у Кубку України. Після завершення кар'єри гравця став одним із тренерів футбольного клубу «Нафтовик», з 2002 до 2006 р. головний тренер ФК «Явір» (Краснопілля). З 2007 р. тренер ДЮСШ «Нафтовик-Укрнафта». Старший брат Анатолій – відомий футболіст, син Олег також футболіст [195].

Десять найкращих бомбардирів «Нафтовика-Укрнафти» в чемпіонатах України: Богдан Єсип – 72, Олексій Грачов – 65, Вадим Харченко – 49, Олександр Захаров – 46, Сергій Черношвець – 31, Володимир Мельниченко – 29, Ігор Задорожний – 27, Борис Шуршин – 25, Олександр Саванчук – 23, Едуард Піскун – 21, Роман Каракевич – 19 [428].

Шуршин Борис Михайлович (*2 квітня 1958 р., м. Суми) – український футболіст, півзахисник (зріст 172 см, вага 70 кг). Упродовж 1976–1998 рр. грав за «Фрунзенець» (Суми), «Колос» (Нікополь), «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Нафтовик» (Охтирка) (1987–1995, 325 ігор, 71 гол), «Скалу» (Стрий), «Явір» (Краснопілля), у командах майстрів зіграв близько 750 матчів, забив 153 голи. Понад сто голів забив за українські команди, які виступали в різних лігах чемпіонату СРСР. Третій призер першої ліги України (1993). Чемпіон УРСР (1991), срібний призер (1977, 1979), бронзовий (1978). Працює тренером [428].

Єсип Богдан Борисович (*2 серпня 1978 р., м. Дрогобич Львівської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 174 см, вага 70 кг). Багаторічний лідер та капітан охтирського «Нафтовика-Укрнафти» (2002–2011, 267 матчів, 73 голи), також грав за «Зірку» (Кіровоград) (12, 1), «Ростсільмаш»,

«Карпати» (12, 2), «Закарпаття» (20, 3), «Кримтеплицю» (33, 7), «Суми» (25, 6), «Олімпік» (Донецьк) (15, 1). Переможець ЧУ в першій лізі (2007), срібний призер (1998, 2001), бронзовий призер ЧУ в першій лізі (2004). Найкращий футболіст і бомбардир ЧУ в першій лізі сезону 2005–2006 рр. [197].

5.4.22. «Нива» (Вінниця). Клуб заснований 1958 р. за ініціативою начальника Південно-західної залізниці Петра Кривоноса. Колишні назви команди: «Локомотив» (1958–1979 рр.), «Нива» (1979–1999), ФК «Вінниця» (1999–2003), «Нива» (2003–2006), «Нива-Світанок» (2006–2008), ПФК «Нива» (2008–2012). Центральний міський стадіон вміщує 25 000 глядачів [435].

У вищій лізі України вінничани провели 5 сезонів (1992–1997); Найвище досягнення у вищій/Прем'єр-лізі – 10 місце в сезоні 1993–1994; також стали фіналістами Кубка України 1996 р., володарями кубка ліги 2010 р. Досягли 1/16 Кубка кубків УЄФА 1996–1997 рр.

Команду зняли зі змагань 5 липня 2012 р. через відсутність фінансування (додаток, фото 128) [435, 416].

За «Локомотив» / «Ниву» (Вінниця) виступали відомі гравці: Анатолій Крощенко (1959), Валентин Трояновський (1958–1959), Віктор Прокопенко (1967–1968), Стефан Решко, Віктор Фомін, Володимир Дзюба, Анатолій Шидловський, Ірек Гатауллін, Василь Рац, Іван Вишневецький, Іван Паламар (1984, 1986, 1989–1991, понад 200 матчів), Сергій Шевченко (127 голів), Паша Касанов (513 матчів, 127 голів), Олександр Лех, Микола Загоруйко, Всеволод Гушак, Анатолій Бабенко, Володимир Снулик, Іван Панчишин, Ярослав Заяць, Вадим Тищенко, Олександр Жидков, Іван Буловчак, Володимир Вільчинський, Сергій Нагорняк, Олег Надуда, Володимир Циткін, Сергій Турянський, Юрій Дудник, Сергій Попов, Олександр Грановський, Іван Шарій, Сергій Заяць, Віталій Косовський, Вадим Сорокін, Борис Фінкель, Андрій Покладок, Едуард Цихмейструк, Валентин Слюсар, Олег Остапенко, Сергій Воронін, Андрій Пилявський, Сергей Шубін Олег Надуда, Олександр Горшков, Леонід Гайдаржі, Костянтин Сосенко та ін. [435, 416].

Школьников Юхим Григорович (*31 січня 1939 р. – † 3 вересня 2009 р.) – український футболіст, нападник і тренер. Майстер спорту, заслужений тренер України. Виступав у команді «Десна» (Чернігів) – 1960–1968. Тренував команди «Хімік» (Чернігів), «Десна» (Чернігів), «Нива» (Вінниця), «Буковина» (Чернівці), «Тилігул» (Тирасполь), «Полісся» (Житомир). Тренерські досягнення: чемпіон УРСР – друга ліга СРСР (1984, 1988), срібний призер (1982, 1985, 1989), бронзовий призер (1983). Переможець турніру серед команд західної зони – друга ліга СРСР (1990), переможець чемпіонату першої ліги (1993), срібний призер (1996). Переможець чемпіонату другої ліги (1997, 2001), володар Кубка другої ліги України (2001) [373].

На фото зліва направо: начальник команди «Нива» Кушнір Г. М., гол. тренер Школьников Ю. Г., тренер Шидловський А. М., 1984 р.

Шидловський Анатолій Миколайович (*20 березня 1949 р., м. Львів, УРСР) – український футболіст, півзахисник, нападник (зріст 177 см). У 1968–1978 рр. грав за «Карпати» (Львів), «Десну» (Чернігів), «Буковину» (Чернівці), «Локомотив» (Вінниця) (1972–1974, 1975–1978, забив 63 голи), «Металург» (Запоріжжя). У 1979–1988 рр. працював тренером та головним тренером (1982, 1986–1988) ФК «Локомотив» / «Нива» (Вінниця). Пізніше повернувся до Львова, де працював тренером юнацьких команд СДЮШОР [763].

Головними тренерами «Ниви» у чемпіонатах незалежної України були: В. Петров (В. Грозний), Ю. Школьников, С. Морозов, А. Бобарико, А. Іщенко, П. Касанов, В. Атаманюк, Л. Гайдаржі, І. Яворський, В. Рева, А. Петраков, В. Тарасенко, В. Душков,

Р. Покора, А. Раденко, В. Ігнатенко, В. Безсонов. І. Панчишин, Б. Блавацький, Ю. Солов'єнко, О. Федорчук [435, 549, 416].

За вінничан у 1996 р. понад 2 матчі провели воротарі: Немодрук Євген (15 матчів), Циткін Володимир (22), захисники: Балацький Анатолій (25 матчів, 2 гола), Гайдаржи Леонід (33, 4), Солов'єнко Юрій (21), Зуєнко Микола (17), Червоний Олександр (30), Запорожченко В'ячеслав (13), Бровченко Віктор (21, 1), Дерік Олександр (9), Лелюк Дмитро (9), Сосенко Костянтин (33), півзахисники: Рябцев Олексій (20), Любинський Олександр (33, 3), Романчук Руслан (33, 5), Лактіонов Олександр (27, 4), форварди: Матвейченко Павло (17, 1), Борисюк Андрій (18), Паршин Павло (23, 1), Голоколосов Олександр (14, 3), Бессараб Олександр (3), Овчаренко Юрій (4), Головка Андрій (15, 4) [549].

Гайдаржи Леонід Васильович (*20 травня 1959 р., с. Дмитрівка Татарбунарського р-ну Одеської обл.) – український футболіст болгарського походження, захисник (зріст 178 см, вага 75 кг), тренер. Грав за «Чорноморець» (1980–1982, 1986–1988, 45 матчів), «СКА» Одесу (1982, 6), «Кристал» (1985–1985, 1990–1992, 230, 44), «Таврію» (1989, 36), → вінницьку «Ниву» (1992–1996, 134, 15), запорізький «Металург» (1997, 7), 1998 → «Десну» (1998, 24, 1). Тренував у 1998–2008 рр. команди: «Нива» (Вінниця), «Зірка», «Чорноморець», МФК «Миколаїв», СДЮШОР «Чорноморець» [124, 125].

5.4.23. «Нива» (Тернопіль). Футбольний клуб «Нива» заснований 1978 р. у с. Підгайцях (Бережанського району Тернопільської області) головою місцевого колгоспу Іваном Михайловичем Потупою (*20 січня 1932 р. – † 11 липня 2011 р.). У 1982 р. команда перейшла в районний центр м. Бережани, а у 1985 р. в м. Тернопіль. Тернопільський міський стадіон вміщує 15150 глядачів [662].

«Нива» виступала у вищій лізі України 10 сезонів, з 1992 р. до сезону 2000–2001 (додаток, фото 129).

«Нива» Тернопіль 1993–1994 рр.

З розвалом Радянського Союзу «Нива» отримала право виступати у вищій лізі незалежного чемпіонату України, де в дебютному сезоні посіла четверте місце у групі Б. Після цього чемпіонат України перейшов на систему проведення осінь/весна. У сезоні 1992–1993 «Ниви» довелося боротися за виживання, і це команді вдалося. Тернополяни посіли 14-те місце. У цьому ж сезоні «Нива» дійшла до чвертьфіналу національного кубку [662].

У перші роки українського чемпіонату «Ниву» тренував Леонід Колтун, потім Леонід Буряк (див. чемпіонат СРСР «Динамо» Київ, Збірна СРСР), який підняв команду із зони вильоту до середини турнірної таблиці. Сезон 1993–1994 можна назвати одним із найуспішніших в історії «Ниви». Під керівництвом Леоніда Буряка «Нива» завоювала сьоме місце у вищій лізі, а кілька гравців команди отримали запрошення в національну та олімпійську збірну України [662].

У сезоні 1996–1997 рр. новим президентом «Ниви» став Володимир Мариновський. На посадах віце-президентів почали пра-

цювати Олександр Кривий та Автанділ Мдінарадзе. У тому сезоні «Нива» підкорила ще одну вершину – першою перемогла київське «Динамо» Валерія Лобановського. Після того матчу Валерій Васильович в інтерв'ю сказав: «Нива» – краща команда України!». Сезон тернопільяни завершили на дев'ятій позиції [662].

У наступному чемпіонаті «Нива» повторила свій найуспішніший сезон у вищій лізі, ставши за підсумками чемпіонату 1997–1998 сьомою.

Тренери команди: Віктор Серебряніков (1978 р.), Михайло Дунець (1979–1987), Віталій Полянський (1988), Олександр Павленко (1989–1990), Михайло Дунець (1991), Леонід Колтун (03.1992–11.1992), Леонід Буряк (01.1992–06.1994), Валерій Душков та Володимир Онисько (07.1994–10.1994, Ігор Яворський (10.1994–06.1998), Леонід Іщук (з 06.1998), Ігор Юрченко (07.1998–06.1999), Валерій Богуславський (07.1999–08.2000), Ігор Яворський (09.2000–03.2001), Ігор Біскуп (04.2001–12.2001), Валерій Повстенко та Ігор Біскуп (01.2002–07.2002), Михайло Завальнюк (07.2002–06.2003), Леонід Іщук (07.2003–06.2004), Анатолій Назаренко (06.2004–07.2004), Леонід Іщук (07.2004–08.2004), Едуард Яблонський (08.2004–11.2004), Сергій Шиманський (03.2005–06.2005), Юрій Дубровний (07.2005–06.2006), Петро Червінь, Сергій Шиманський (07.2006–05.2007), Самір Гасанов (в.о) (05.2007–06.2007), Юрій Коваль, Самір Гасанов (07.2007–04.2008), Віктор Ряшко (05.2008–12.2009), Ігор Біскуп (в.о) (01.2010–04.2010), Едуард Павлов (04.2010–05.2010), Сергій Шиманський (06.2010–03.2011), Ігор Біскуп (03.2011–06.2011), Петро Червінь, Богдан Стронціцький, Ігор Біскуп (07.2011–09.2011), Богдан Стронціцький (в.о), Ігор Біскуп (09.2011–05.2012), Ігор Яворський, Михайло Дунець (06.2012–03.2014), Богдан Самардак (в.о), Михайло Дунець (03.2014–04.2015), Роман Толочко, Любомир Вовчук (04.2015–08.09.2015), Петро Бадло (08.09.2015–03.2016) [662].

Яворський Ігор Петрович (*9 червня 1959 р., с. Муроване Пустомитівського району Львівської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 181 см, вага 75 кг), тренер. Грав у 1977–1997 рр. за «Сокіл» (Львів), «Ниву» (Підгайці), «Колос» (Павлоград) (121

матч, 35 голів), «Металіст» (9), «Ниву» (Тернопіль) (272 матчі, 152 голи), «Гурію» (Ланчхуті, Грузія) (36, 6), «Хамлон» (Гуменне, Чехословаччина) «Верес» (Рівне) (35, 9), «Боліден» (Швеція) (21, 36). Майстер спорту України (1995). Як тренер очолював: «Ниву», «Металург» (Донецьк), «Прикарпаття», ФК «Львів», «Атомік» (Торонто, Канада), був тренером у запорізькому «Металурзі» та львівських «Карпатах» [153]. Чемпіон України серед ветеранів віком понад 45 років (2010 р. в складі команди (к) «Збруч», Підволочиськ).

Відомі гравці у «Ниві» (Тернопіль): Біскуп Ігор зіграв за «Ниву» 242 матчі, забив 9 голів; на професійному рівні провів 18 сезонів, 555 матчів, забив 51 гол (див. Найбільше ігор провели), Петро Прядун, Роман Мацюпа, Анатолій Венгринович, Володимир Венгринович (363 матчі, 50 голів), Ігор Яворський (272, 152), Андрій Василитчук, Тяпушкін Дмитро, Сергій Шищенко, Сергій Леженцев, Олександр Бабій, Ігор Цісельський, Ігор Сушко (138, 2), Юрій Нікітенко, Олег Кирлик, Валентин Грегуль (128, 4), Олег Ящук, Михайло Дем'янчук (192, 22), Віталій Рудницький (116, 10), Андрій Кураєв, Автанділ Капанадзе (134, 54), Таріел Капанадзе (155, 23), Сергій Шиманський (129), Тарас Дурай (123, 10), Олексій Прохоренков, Євген Яровенко, Сергій Задорожний, Володимир Лобас, Дмитро Тутіченко, Богдан Самардак, Андрій Кірлик, Юрій Путраш, Віталій Розгон, Тарас Дурай, Віталій Романюк, Тарас Кабанов, Юрій Войтович, Юрій Чумак, Микола Лазорик, Ігор Швець, Юрій Паньків [662, 696] (додаток, фото 130).

Венгринович Володимир Васильович (*17 січня 1956 р., м. Монастириська Тернопільської обл.) – український футболіст, півзахисник, тренер. Більшість ігрової кар'єри провів у «Ниві» (Тернопіль) (1983–1991, 363 матчі, 50 голів), а також, «Колос» (Павлоград) (1982, 46, 6), «Галичина» (Дрогобич) (29, 2), «Лисоня»

Найстарші і молодші ветерани тернопільської «Ниви»
Ю. Чумак (в), В. Венгрінович, А. Назаренко, М. Дем'янчук

(Бережани). Працював тренером футбольних клубів «Нива» (Тернопіль), ФК «Тернопіль» та обласних команд [662, 153, 83].

Дем'янчук Михайло Михайлович (*15 листопада 1971 р., с. Сновидів Буцацького р-ну Тернопільської обл.) – український футболіст, крайній півзахисник, нападник, тренер. Грав за «Авангард» / «Верес» (Рівне) (1989–1991 рр.), «Ниву» Тернопіль (1991–1999, 192 матчі, 19 голів), «Хайбесліна» (Німеччина), «USSR» (Велика Британія). Тренував юних футболістів у Буцацькій спортшкoлі та ФК «Колос» (Бучач) [166, 83].

Василитчук Андрій Миколайович (*13 липня 1965 р., м. Львів) – український футболіст, захисник (зріст 184, вага 80 кг). Грав за «Ниву» (Тернопіль) (1992–1994, 74 матчі), «Галичину» Дрогобич (1991–1992, 57, 2), «Карпати» (Львів) (1995, 17, 1) та низку інших українських, російських і поль-

ських клубів, національну збірну України (1993–1994, 4 матчі). Після завершення кар'єри працював тренером з футзалу, тренером СДЮСШОР «Карпати» [128].

Узимку 2015 року в керівництві клубу сталися чергові зміни. Автанділ Мдінарадзе передав його у руки нових власників – українців, які ведуть бізнес у Європі. Новим президентом «Ниви» став Степан Рубай, який раніше очолював клуб. Навесні 2015 р. на зміну головному тренереві Богдану Самардакові прийшов тандем тренерів Роман Толочко – Любомир Вовчук, яких незабаром замінив Петро Бадло [662].

5.4.24. «Оболонь» (Київ). «Оболонь» (Київ) – футбольний клуб компанії «Оболонь», представляв Київ у другій, першій, вищій/Прем'єр-лізі чемпіонатів України. Заснований 1992 р. на базі відомої футбольної школи «Зміна». Колишні назви: «Зміна» (1992), «Зміна-Оболонь» (1993–1995), «Оболонь» (1995–1996), «Оболонь-ППО» (1997–2001). Стадіон «Оболонь-Арена» вміщує 5100 глядачів [319].

У 1999 році титульним спонсором клубу став концерн «Оболонь» – виробник пива та солодких напоїв, почесним президентом клубу став Олександр Слободян, що відобразилося на досягненнях команди. «Пивовари» провели у вищій лізі три сезони (2002–2005) та у Прем'єр-лізі також три сезони (2009–2012). Найбільшим досягненням «Оболоні» стало 6-те місце в сезоні 2003–2004 (додаток, фото 131) [319].

На початку 2002 року головним тренером «Оболоні» призначили Петра Слободяна, який зумів стати одним із символів клубу [319, 555].

Слободян Петро Петрович (*2 липня 1953 р., с. Шепарівці Івано-Франківської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 177 см, вага

«Оболонь» (Київ) 2011 року

72 кг). Майстер спорту міжнародного класу. Виступав за «Авангард» (Тернопіль) (1970–1972), «Дніпро» (Дніпропетровськ) (1972–1974, 33 матчі, 6 голів), «Динамо» (Київ) (1974–1979, 81, 12), «Локомотив» (Москва) (1980, 13), а також збірну СРСР (2). Дворазовий чемпіон СРСР (1975, 1977), срібний призер (1976 осінь), бронзовий призер (1979). Володар Суперкубка УЄФА (1975). Через конкуренцію серед нападників «Динамо» Петро Слободян виходив на заміну у вирішальних матчах і забивав потрібні голи. Зокрема, у поєдинку за Суперкубок Європи (1975) та у матчі з «Баварією», що вивів киян у півфінал Кубка європейських чемпіонів (1976–1977). Через тяжку травму поїхав лікуватися в Москву, зіграв 13 матчів за тамтешній «Локомотив», закінчив кар'єру футболіста у 27 років. Тренував «Оболонь» (Київ) (2002–2004, 2006–2008) [555].

У складі команди сезону 2003–2004 виступали воротарі: Романенко Всеволод (23 матчі), Сухина Євген (4), Товт Андрій (3), захисники: Назарук Сергій (10), Іванов Павло (9), Конюшенко Сергій (29), Олійник Роман (15), Нівінський В'ячеслав (29 матчів, 1 гол), Кутас Павло (29, 1), півзахисники: Кобзар Віталій (29, 2), Самойлов Віталій (5, 1), Крохмаль Володимир (15), Міщенко

Віталій (26, 6), Шевчук Юрій (1), Каряка Дмитро (25, 2), Мандзюк Олександр (3), Чуприна Євген (8), Соколовський Денис (4), Мазуренко Олег (24, 7), Черніков Володимир (9, 1), Драголюк Андрій (20), Ковалець Сергій (7), Сергеев Лев (26, 4), форварди: Терещенко В'ячеслав (26, 5), Коробкін Владислав (3), Продан Ігор (14, 3), Слободян Михайло (6), Третяк Сергій (4), Гребеножко Олександр (8, 1). Відомі гравці клубу: Дмитро Бровкін, Олександр Іващенко, Сергій Ковалець, Микола Морозюк [319, 549].

5.4.25. «Одеса» (Одеса). СК «Одеса» – український футбольний клуб, що існував у 1944–1999 рр. Створений на базі «СКА» (Одеса). 1999 р. розформований. На його базі створено «Чорноморець-2». Стадіон «СКА» вміщує 30000 глядачів.

Колишні назви: 1944–1957 рр. – «ОБО» (Окружний будинок офіцерів), 1957–1959 рр. – «СКВО» (Спортивний клуб військового округу), 1960–1971 рр. – «СКА» (Спортивний клуб армії), 1972–1973 рр. – «Зірка» (представляв Тирасполь), 1974–1975 рр. – команда міста Тирасполя, 1976–1992 рр. – «СКА» (Спортивний клуб армії), 1992–1999 рр. – СК «Одеса» (Спортивний клуб Одеса) [550].

За команду грали відомі футболісти: Герман Апухтін (1966–1967), Ігор Беланов (1979–1980), Валентин Бліндер (1956–1965), Едуард Дубинський (1966), Іван Жекю (1982–1983), Василь Москаленко (1958–1962), Іштван Секеч (1965), Євген Дерев'яга (1974), Сергій Марусин (1977–1986), Ігор Соколовський (1980–1981), Олег Таран (1981–1982), Олександр Тарханов (1985–1986), Віталій Фейдман (1968–1969, 1979), Ілля Цимбалар (1987–1989) [550].

Найвищими досягненнями є виступи у вищій лізі чемпіонату СРСР (1965 і 1966 рр.) і вищій лізі чемпіонату України (1992 р.).

У сезоні 1992 року за команду виступали воротарі: Четін Віктор (2 матчі), Максаков Ігор (4), Шуховцев Ігор (12), захисники: Дем'яненко Дмитро (3 матчі, 1 гол), Кочвар Сергій (17 матчів), Чиненев Максим (2), Романенко Сергій (5), Жарков Сергій (3), Харьковщенко Ігор (17, 2), Ролевич Олександр (15), Строєнко Андрій (10), Огороднік Олександр (10), півзахисники: Стоянов Едуард (18), Васильків Руслан (2), Рудчук Олександр

(11), Муравльов Руслан (6), Єрмаков Олександр (16, 1), Тутіченко Дмитро (10, 1), Єремеев В'ячеслав (16, 2), форварди: Мусолітін Володимир (16, 3), Запишний Андрій (9), Парахневич Віталій (5, 4), Леш Олег (18, 1). Команду тренували Жарков С. М. (1992–1993), Щербаков О. І. (1997–1998) [549, 550].

Єрмаков Олександр Борисович (*8 жовтня 1969 р., м. Одеса) – український футболіст, півзахисник (зріст 173 см, вага 69 кг). Грав за «Чорноморець», «Суднобудівник», «СКА» (Одеса) (1989–1991, 109 матчів, 7 голів), СК «Одеса» (1992–1997, 202 матчі, 13 голів), «Поліграфтехніка» (1997–1999, 50, 2). Чемпіон України серед аматорів. Працює тренером в ДЮФК «Чорноморець» [196].

5.4.26. «Олександрія» (Олександрія). ПФК «Олександрія» утворений 1948 р. Колишні назви: «Шахтар» (1948–1990), «Поліграфтехніка» (1991–2002), ФК «Олександрія» (2003), ПФК «Олександрія» (2004–2014). Стадіон «Ніка» (7000 місць). У 2014 р. об'єднався з командою «Укragроком» з Головкивки. На сьогодні президентом клубу є Сергій Кузьменко, головним тренером Володимир Шаран. Команда з районного центру Кіровоградської області виступала у вищій/Прем'єр-лізі України у сезонах 2001–2002, 2002–2003 (двічі 13-те місце) та у сезоні 2011–2012 рр. Брала участь у 1/4 Кубку України у сезоні 2008–2009 [663].

У першій лізі України двічі «Поліграфтехніка» посідала третю сходинку турнірної таблиці сезону – 1993–1994 (тренер Юрій Коваль) та 2000–2001 (тренер Роман Покора). Саме бронза чемпіонату 2000–2001 рр. вивела команду з райцентру на Кіровоградщині до вищого дивізіону України. Через фінансову скруту 2003 р. команда була змушена на рік призупинити своє членство в ПФЛ. Вже під новою назвою – ПФК «Олександрія» у сезоні 2004–2005 клуб розпочав свій новий похід до вершин національної першості.

Через шість років ПФК «Олександрія» виступала у Прем'єр-лізі України у сезоні 2011–2012. У сезоні 2015–2016 здобула право виступати в єврокубках (тренер Володимир Шаран) (додаток, фото 132) [663].

Чуйченко Сергій Олександрович (*25 жовтня 1968 р., м. Харків) – український футболіст, нападник (зріст 180 см, вага 72 кг), відомий виступами за «Поліграфтехніку» (1993–1994, 1995, 2000–2002, 164 матчі, 98 голів) «Ворсклу» (1996–1998, 70, 46), «Металіст» (2003, 28, 5), «Нафтовик» (2000, 14, 2) та інші команди. Рекордсмен першої ліги за кількістю забитих м'ячів за сезон – 35 (1995–1996). Переможець чемпіонату першої ліги України (1996). Другий найкращий бомбардир в історії першої ліги України (115 голів). У списку найкращих футболістів полтавської «Ворскли» всіх часів був шостим (за версією football.ua). Майстер спорту України (1996). Певний час мав громадянство Туркменістану, виступав за національну збірну країни. У складі «Копеддага» (Туркменістан) зайняв четверте місце в Кубку володарів Кубків Азійських країн (1998) [750, 751].

За команду виступали відомі гравці: Олександр Бабич, Іван Богатир, Олександр Бокарев, Іван Панчишин, Андрій Гаврюшов, Микола Гарбузников, Володимир Гащин, Олександр Гребенюк, Олександр Железний, Юрій Кудінов, Юрій Мокрицький, Ігор Плотко, Андрій Покладок, Віталій Сахно, Володимир Мазяр, Сергій Задорожний, Сергій Селезньов, Валентин Слюсар, Юрій Хрієнко, Тарас Чопик, Сергій Чуйченко, Олег Ярошенко, Володимир Шаран, Віталій Рева, Костянтин Сосенко, Юрій Пугач, Олексій Іванов, Павло Ксьонз, Юрій Паньків, Денис Андрієнко, [663]. Володимир Шаран на сьогодні є головним тренером команди.

Шаран Володимир Богданович (*18 вересня 1971 р., с. Маріямпіль Івано-Франківської обл.) – український футболіст, півзахисник, нападник (зріст 178 см, вага 71 кг), тренер. Грав за львів-

ські «Карпати» (1989–1991, 1998–2001, 98 матчів, 16 голів), «Динамо» (Київ) (1991–1994, 76, 11), «Дніпро» (1994–1997, 74, 18), «Поліграфтехніку» (2001–2003, 21, 1), збірну України (1). Чемпіон України (1993, 1994, 1995), володар Кубка України (1993). Працював тренером у командах «Кривбас-2», «Зірка», «Закарпаття», ПФК «Олександрія», «Карпати» [476, 401].

5.4.27. «Олімпік» (Донецьк) – футбольний клуб, створений 2001 р. на основі Донецького обласного фонду розвитку футболу. Виступав у другій лізі ЧУ в 2004–2011 рр., у першій 2011–2014, у Прем'єр-лізі чемпіонату України з 2014 р. Стадіон «Олімпік» вміщає 4500 глядачів. Клуб – один з небагатьох в Україні, де президент (Владислав Гельзін, див. Найстарші футболісти у вищій лізі України) є польовим гравцем і регулярно грає в офіційних іграх.

Найвищі досягнення клубу – 8-ме місце у Прем'єр-лізі та півфіналіст Кубка України в сезоні 2014–2015 (додаток, фото 133) [460].

Відомі футболісти, що виступали за «Олімпік»: Владислав Гельзін, Ігор Левченко, Сергій Яворський, Сергій Гаращенко, Ілля Михальов, Дмитро Хомченівський, Сергій Артюх, Дмитро Гричишкін [460].

У чемпіонаті 2014–2015 років за команду грали воротарі: Заури Махарадзе (13 матчів), Ігор Литовка (13 матчів), захисники: Ярослав Олійник (3), Павло Іванов (20), Андрій Міщенко (15), Кирило Дорошенко (19 матчів, 4 голи), Шеріф Іса (21, 2), Максим Драченко (25 матчів), Олексій Дитятєв (22), Дмитро Гришко (22, 1), Євген Цимбалюк (1), півзахисники: Віталій Гошкодера (6), Артем Неодля (1), Ігор Тищенко (21, 2), Валерій Лебедь (12), Гегам Кадімян (21, 4), Олександр Ситник (20, 2), Дмитро Єременко (8), Євген Одинцов (2), Володимир Доронін (12), Владислав Огіря (22), марокканець Моха (18, 2), Юрій Бровченко (4), нападники:

«Олімпік» (Донецьк) 2014 року

Владислав Гельзін (6, 1), Володимир Лисенко (18, 3), Денис Галенков (1), Ігор Семенина (15, 3) [549].

Драченко Максим Олегович (*28 січня 1990 р., м. Черкаси, УРСР) – український футболіст, півзахисник і нападник (зріст 181 см, вага 75 кг) донецького «Олімпіка» (2010 – дотепер, понад 100 матчів, 8 голів). Золотий призер другої (2011) і першої ліг (2014) чемпіонату України з футболу, здобув обидва титули разом зі своєю теперішньою командою [460, 456].

5.4.28. «Прикарпаття» (Івано-Франківськ). Колишні назви команди: «Спартак» Івано-Франківськ (1940–1981, 2003–2007), «Прикарпаття» (1981–2003) «Факел» (2004–2007), ФСК «Прикарпаття» (2007–2010), ПФК «Прикарпаття» (2010–2012). Стадіон «Рух» вміщує 15000 глядачів [146, 664, 665].

У вищій лізі України команда зіграла 206 матчів, з них 55 перемог, 52 нічії і 99 поразок. Різниця м'ячів – 215:315. У першій лізі – 319 матчів: 128 перемог, 76 нічіїх, 115 поразок, різниця м'ячів – 369:348. У другій лізі – 84 матчі: 52 перемоги, 14 нічії, 18 поразок, різниця м'ячів – 151:87. Всього у всіх лігах – 609 матчів: 235 перемог, 142 нічії, 232 поразки, різниця м'ячів – 735:750 [146, 664].

Відомі гравці «Спартака» / «Прикарпаття» (Івано-Франківськ): Мирослав Думанський, Євген Думанський (298 ігор у чемпіонатах), Йозеф Беца, Тарас Шулятицький, Валерій Авдиш, Олександр Мартиненко, Ігор Дирів, Михайло Паламарчук, Степан Рибак (365 ігор у чемпіонатах), Тарас Белей (365 ігор у чемпіонатах), Валерій Голубцов (332), Петро Кушлик (532), Володимир Цимбал (313), Богдан Копитчак (303), Богдан Горичок (295), Василь Гуменяк (269), Роман Pokopa, Микола Пристай (329), Ярослав Думанський, Віктор Пасулько, брати Ігор та Микола Юрченки, Павло Іричук, Ярослав Ватаманюк (516 ігор у чемпіонатах), Андрій Хомин, Ігор Мельничук, Зуєнко Микола, Михайло Старостяк, Сергій Турянський, Сергій Пташник, Андрій Чикало, Михайло Савка, Петро Мельник, Сергій Романишин, Роман Григорчук, Микола Волосянко, Роман Русановський, Валерій Лахмай, Василь Гуменяк, Петро Русак, Валентин Москвин, Володимир Ковалюк, Тарас Ковальчук, Василь Тофан, Сергій Беженар, Ігор Худоб'як, Ігор Ощипко, Роман Максимюк (додаток, фото 134) [146, 664, 665].

Тренери ФК «Спартак» / «Прикарпаття» (Івано-Франківськ): Йозеф Беца (граючий тренер) (1953), Олександр Щанов (1955–1956, 1957–1959, 1964), Борис Смилов (1957), Михайло Антоневич (1960), Мирослав Думанський (1965–1969), Віталій Токарев (в.о.) (1969), Вадим Кириченко (1969–1971, 1975–1976), Віктор Лукашенко (1971, 1972–1973, 1982–1983), Михайло Михалина (1971), Олександр Кольцов (1974), Віктор Жилін (1977), Віктор Фомін (1978), Євген Рудаков (1979), Валентин Тугарін (1980), Іштван Шандор (1981), Борис Рассихін (1984–1985), Борис Стрельцов (1986–1988, 1990, 1996), Михайло Дячук-Ставицький (1988), Віктор Козін (1989), Іван Краснецький (1990–1992), Юрій-Йосип Шулятицький (1992, 2006–2007), Віктор Нестеренко (1992–1993),

Ігор Юрченко (граючий тренер) (1993–1996, 1997), тренер (2003, 2006), Віктор Колотов (1996–1997), Богдан Блавацький (1998, 2003–2004), Анатолій Бойко (в.о.) (1998, 1999, 2000), Анатолій Заяєв (1998–1999), Ігор Яворський (1999), Сергій Морозов (1999–2000), Сергій Турянський (2000–2001), Микола Пристай (2001, 2004–2005, 2008–2009, 2011), Валерій Богуславський (2001), Олександр Іщенко (2001–2002), Валерій Душков (2002), Володимир Мандрик (в.о.) (2007), Сергій Кучеренко (2007), Микола Васильків (в.о.) (2007), Сергій Пташник (2004–2008, 2009–2010), Василь Матвіїв (2008), Петро Кушлик (2011, 2011–2012), Ігор Дирів (2011) [146, 664, 665].

Краснецький Іван Михайлович (*18 травня 1945, с. Братковці Тисменицького р-ну Станіславської обл. – † 23 квітня 2010 р., м. Івано-Франківськ) – український футболіст, воротар, тренер. Грав у івано-франківському «Спартаку», львівському СКА, сумському «Фрунзенці». Досягнення: чемпіон УРСР (1969), переможець (1964) та срібний призер (1965) Все-союзного турніру «Надія». Тренерська

кар'єра: 1987 р. очолив «Прикарпаття» (друга ліга чемпіонату СРСР), у 1988–1989 рр. – тренер «Закарпаття» (Ужгород), 1992 р. з «Прикарпаттям» дебютував у вищій лізі чемпіоната України. 1995 р. очолював клуби «Верес» (Рівне) і «Кристал» (Чортків), у 1998–1999 рр. СК «Миколаїв». Срібний (1991) та бронзовий (1987) призер друго-лігової першості СРСР. Заслужений працівник фізичної культури і спорту [309].

Юрченко Ігор Миколайович (*5 вересня 1960 р., м. Станіслав, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 184 см, вага 74 кг). Грав за «Спартак» (Івано-Франківськ) (1977–1978, 18 матчів, 1 гол), «СКА» (Ростов-на/Д), (1979–1980, 13), «Прикарпаття» (1981, 1987,

1990, 1993–1997, 194, 38), «Шахтар» (Донецьк) (1982–1984, 73, 9), «Чорноморець» (Одеса) (1985–1986, 1989, 43, 6), «СКА Карпати» (1988–1989, 41, 5), «Збройовка» (Чехословаччина) (1991–1992, 24). Володар Кубка СРСР у складі «Шахтаря» (1983). Майстер спорту СРСР. Тренував у 1993–2006 рр. команди: «Прикарпаття», «Ниву» (Тернопіль), «Лукор» (Калуш), «Спартак» (Івано-Франківськ). Чемпіон першої ліги України з «Прикарпаттям» (1994) [774].

Вагаманюк Ярослав Петрович (*25 травня 1963 р., с. Вербиця Львівської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 179, вага 73 кг). Провів за «Прикарпаття» найбільше матчів (понад 530, включно з кубковими). Тренував «Чорногора» (Івано-Франківськ), «Сокіл» (Бережани) [781]. Чемпіон України серед ветеранів віком понад 45 років (2010 р., в складі команди «Збруч» Підволочиськ).

Григорчук Роман Йосипович (*22 березня 1965 р., с. Корнич Коломийського р-ну, Івано-Франківської обл.) – український футболіст (зріст 184 см, вага 78 кг), тренер. У 1988–2001 рр. грав за «Прикарпаття», австрійський клуб «Сант-Пельтен», польський «Петрохімія», криворізький «Кривбас», російський «Сатурн» (Раменське), латвійський «Дінабург». У складі «Прикарпаття» срібний призер другої ліги чемпіонату СРСР (1991), переможець першої ліги ЧУ (1994). Найкращий бомбардир першої ліги ЧУ (1992–1993, 26 голів). Найкращий бомбардир сезону у «Прикарпатті» (1991, 26 голів, у 1992–1993 рр. 27 голів). Тренував латвійські команди «Дінабург» (2000–2005), фіналіст Кубка Латвії (2001); «Вентспілс» (2005–2009)

чемпіон Латвії (206, 2007, 2008), володар Кубка Латвії (2005, 2007), фіналіст Балтійської ліги (2007); запорізький «Металург» (2009–2010), одеський «Чорноморець» (2010–2014), срібний призер першої ліги ЧУ (2011), фіналіст Кубка України (2013); азербайджанську «Габалу» (від 2015 р.). Найкращий тренер Латвії (2009). Найкращий тренер Азербайджану (2015) [668, 146, 664].

Улітку 2012 року «Прикарпаття» (Івано-Франківськ) втратило статус професіонального клубу [664].

5.4.29. «Севастополь» (Севастополь). ФК «Севастополь» – український футбольний клуб з міста Севастополя. Стадіон – «СКС-Арена» (5826 глядачів). У 2002 році президентом клубу став О. Л. Красильников, президент «Кримнафтосервісу», який став головним спонсором клубу «Севастополь». Він взяв на себе всі проблеми клубу, розрахувався з боргами [534, 314].

ФК «Севастополь» існував від 2002 року до анексії Криму Росією у 2014 р. Виступав у Прем'єр-лізі ЧУ у сезонах 2010–2011 рр. та 2013–2014 рр., а також у другій та першій лізі чемпіонатів України. У сезоні 2013–2014 команда зайняла дев'яте місце у Прем'єр-лізі України. Також команда двічі ставала чемпіоном першої ліги у 2009–2010 та 2011–2012 рр. і півфіналістом Кубка України в сезоні 2012–2013 рр. (додаток, фото 135) [534, 314].

Пучков Сергій Валентинович (*17 квітня 1962 р., с. Лутугине Луганської обл.) – український футболіст, захисник (182 см, 80 кг), тренер. Грав від 1979 до 2002 р. за луцьке «Торпедо», одеський «СКА» (80 ігор, 5 голів), «Дніпро» (153 гри, 4 голи), «Чорноморець» (19, 1), запорізький «Металург» (29, 4), «Шталь» (Бранденбург), «Бінім» (Потсдам), «КАМАЗ», «Хапоель» (Беер-Шева), миколаївський «Евіс» (44, 8), маріупольський «Металург» (21), «Араз» Баку (10, 1), «Гірник-спорт» Комсомольськ (12 матчів). Чемпіон СРСР (1988). Володар Кубка СРСР (1989), входив до переліку «33 найкращі футболісти

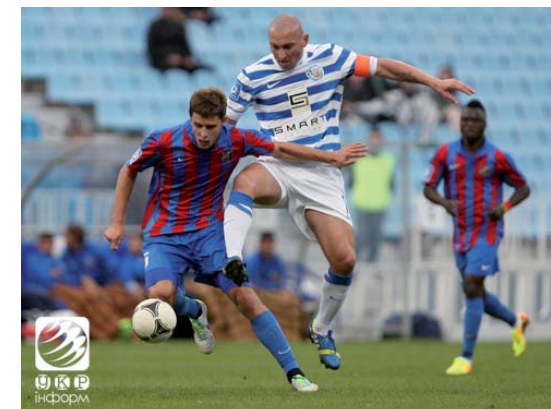
СРСР» (1988). Тренував такі команди: ФК «Черкаси» (2003–2004), «Кристал» (Херсон) (2004–2005), ФК «Севастополь» (2005–2008, 2011–2012), «Таврія» (2008–2010), «Славутич» (2013), «Металург» (Запоріжжя) (2013). Володар Кубка України (2010) [502].

У сезоні 2013–2014 за команду виступали воротарі: Литовка Ігор (17 матчів), Чуваєв Олег (12), Неплях Євген (16), захисники: Федорів Володимир (18), Воронін Сергій (6), Гвініанідзе Мате (10), Червонецький Тарас (1), Новак Євген (15 матчів, 1 гол), Міщенко Андрій (2), Цуррі Дебатік (7), півзахисники: Фертов Олександр (9, 3), Гевлич Владислав (2), Карноза Артур (18, 3), Симоненко Сергій (15, 1), Фарлей (22, 1), Недоля Артем (1), Жабокрицький Олександр (12), Причиненко Денис (8), Левандовський Маріуш (16, 2), Ярошенко Костянтин (22, 2), Дуляй Ігор (9), Міколюнас Саулюс (9), Чижов Олександр (6), Віценець Віталій (9, 1), Крамар Антон (3), Максимов Олександр (6), нападники: Лисенко Володимир (6), Коваль (4), Павлов Євген (3), Караваєв Олександр (24, 2), Кузнецов Сергій (18, 5), Кожанов Денис (24, 1), Танчик Володимир (9, 1), Будьковський Філіп (9, 2), Ковпак Олександр (22, 5) [549].

Караваєв Олександр Олександрович (*2 червня 1992 р., м. Херсон) – український футболіст, півзахисник (зріст 173 см, вага 65 кг). Грав за «Шахтар-3», «Севастополь» (2012–2014, 59 матчів, 8 голів), луганську «Зорю» (27, 3). За юнацькі збірні України (2007–2013 провів 78 матчів і забив 6 м'ячів) [264].

Маріуш Левандовський (пол. Mariusz Lewandowski, *18 травня 1979 р., м. Легниця Нижньосілезького воєводства Польщі) – польський футболіст, захисник (185 см, 84 кг). Грав за польські клуби «Заглембе» та «Дискоболія», за українські «Шахтар» з Донецька (2001–2010, 174 матчі, 21 гол) і ПФК «Севастополь» (2011–2013, 75, 14), національну збірну Польщі (2002–2013, 66, 6), в складі якої брав участь у ЧС (2006) і ЧЄ (2008). Як гравець «Шахтаря» володар Кубка УЄФА (2009), чемпіон України (2002, 2005, 2006, 2008), срібний призер (2003, 2004, 2007). Володар Кубка України (2002, 2004, 2008), фіналіст (2003) [330].

Зліва Артем Кравець («Арсенал» Київ) і Маріуш Левандовський «Севастополь» [624]

Головні тренери команди: Валерій Петров (2002–2005), Сергій Пучков (1.07.2005 – 29.09.2008, 18.10.2011 – 11.06.2012), Олег Лещинський (30.09.2008 – 23.12.2008, в.о., 6.05.2009 – 6.11.2009 в.о.; 7.11.2009 – 18.06.2010, 13.09.2010 – 27.11.2010 в.о.); Сергій Дієв (24.12.2008 – 5.05.2009), Сергій Шевченко (9.07.2010 – 12.09.2010); Ангел Червенков (21.12.2010 – 14.06.2011, 14.01.2014 – червень 2014 р.); Олександр Рябоконт (28.06.2011 – 17.10.2011), Олег Кононов (12.06.2012 – 10.08.2013), Геннадій Орбу (11.08.2013 – 20.09.2013 в.о.; 21.09.2013 – 26.11.2013), Сергій Коновалов (27.11.2013 – 13.01.2014, в.о.) [534].

Червенков Ангел (болг. Ангел Червенков, 10 червня 1964 р., Боляроро Ямбоської області, Болгарія) – болгарський футболіст, захисник, тренер. Виступав за болгарські команди від 1981 до 1996 рік: «Тунджа» (Ямбол), «Армієць» (Софія) (83 матчі, 30 голів), «ЦСКА» (Софія) (70, 9), «Локомотив» (Горна Оряховиця) (57, 4), «Етир» (Велико-Тирново) (121, 21), «Монтана» (50, 6), збірну Болгарії (5). Чемпіон Болгарії (1987, 1991), віце-чемпіон (1985), бронзовий призер (1990). Володар Кубка Болгарії (1985, 1987). Тренував команди: у 2001–2002 рр. – «Черно море» (Варна);

у 2002–2003 рр. – «Міньор» (Бобов Дол); у 2003–2007 рр. – «ЦСКА» (Софія), асистент; ФБК «Каунас» (Литва); у 2007–2009 рр. – «Гарт» (Единбург, Шотландія); ФК «Шилуте» (Литва); 2009–2010 рр. – ПФК «Літекс» та ПФК «Севастополь» (21.12.2010 – 14.06.2011, 14.01.2014 – 06.2014) [736].

5.4.30. «Сталь» (Алчевськ) – футбольний клуб з Луганської області, утворений 1935 р. Колишні назви: «Будівельник» (1983–1989). У Кубку СРСР 1938 р. виступала команда «Сталь» (Ворошиловськ). У 1963–1964 рр. місто Комунарськ представляла команда «Металург», а в 1965–1990 рр. – «Комунарець». Стадіон «Сталь» вміщує 9200 осіб (додаток, фото 136) [667].

Головним досягненням алчевців є участь у вищій лізі чемпіоната України впродовж трьох сезонів. У сезоні 1999–2000 рр., завоювавши малі срібні медалі, команда вперше добилася права виступати у вищій лізі України. Однак, зайнявши 13-те місце серед 14 команд, «Сталь» покинула елітний дивізіон. У сезоні 2004–2005 рр. алчевська команда, упевнено вигравши першість у першій лізі, вдруге в історії завоювала путівку у вищу лігу. Сезон 2005–2006 рр. команда завершила на 11-му місці, за тур до закінчення чемпіонату, забезпечивши собі місце у вищій лізі на наступний сезон. Цей сезон став найуспішнішим в історії клубу періоду незалежної України, але по його закінченні команду покинув беззмінний головний тренер Анатолій Волобуєв. Наступний чемпіонат, в якому алчевці виступали під керівництвом голландського тренера Тона Каанена, став для команди невдалим – за його підсумками «Сталь» залишила вищу лігу [667].

Волобуєв Анатолій Іванович (*16 червня 1953 р., м. Ворошиловськ Луганської обл. УРСР) – український футболіст, тренер. Грав у 1970–1982 рр. у командах «Комунарець» (Комунарськ), «Шахтар» (Кадіївка), «Горинь» (Рівне), «СКА» (Київ), «Колос» (Павлоград), «Мзіурі» (Галі), «Динамо» (Зугдіді).

Тренував «Сталь» (Алчевськ) (1989–1998, 2001–2006, 2009–2013), «Зорю» Луганськ (2008–2009). Заслужений тренер України [105].

«Сталь» тричі доходила до чвертьфіналу Кубка України у 2004, 2009 і 2010 рр. Ставала переможцем першої ліги (2005), срібним призером (2000, 2013), бронзовим (1996, 2010, 2011, 2014).

За «Сталь» виступали відомі гравці: Вадим Плотніков (1992–2001), Андрій Цвік (1987–2005), Андрій Оксимець (1992–1996), Геннадій Зубов (1993–1994, 2006), Євген Котов (1995–1998, 2000), Олександр Співак (1997–1998), Володимир Яксманицький (1998), Юрій Дудник (2000–2001, 2004), Олександр Коваль (2001–2002), Артем Касьянов (2002–2006), Сергій Сернецький (2004–2006), Євген Селін (2006–2007), Максим Білий (2010–2011), Артем Лопаткін (1996–2003), Дмитро Горбушин (2003–2007), Руслан Зейналов (2004–2006), Георгі Цимакурідзе (1998–2002, 2004–2006), Ара Акопян (2000–2002, 2002–2003, 2004–2007), Арам Акопян (2003–2004), Єгіше Мелікян (2006–2007), Бурнель Окана-Стазі (2005–2007, 2010–2013), Сендлей Біто (2006–2007), Бобан Грнчаров (2006–2007), Марко Грубеліч (2006–2007), Богдан Мара (2005–2006), Даніел Кіріце (2005–2006), Маріус Скіндеріс (2001), Семюел Окуново (2006–2007), Поль Ессоло (2007), Коллінз Нґаха [667].

Плотніков Вадим Вячеславович (*12 квітня 1968 р., м. Кіровськ Луганської обл. УРСР) – український півзахисник (зріст 170 см, вага 64 кг). Грав за «Вагонобудівник» (1991, 45 матчів, 12 голів), «Стахановець» Стаханов (1992, 29, 7), «Сталь» Алчевськ (1992, 1993–01, 316, 112). Срібний призер першої ліги (2000), бронзовий призер (1996). Рекордсмен першої ліги за забитими голами (118), відкрив Клуб бомбардирів першої ліги ЧУ забивши першим 100 голів. Найкращий футболіст першої ліги України (1998, 1999, 2000). Найкращий бомбардир «Сталі» (Алчевськ) (114 голів). Тренує «Сталь» (Алчевськ) від 2000 р. [478].

Ареф'єв Віктор Леонідович (*23 січня 1975 р., м. Харцизьк Донецької обл., УРСР) – український футболіст, нападник, півзахисник (зріст 182 см, вага 72 кг). Виступав за «Силур» (Харцизьк) (1993–1994, 26 матчів, 7 голів), «Сталь» (Алчевск) (1993–2004, 269, 71), «Арсенал» (Київ) (1999–2000, 10), «ЦСКА» (9, 3), «Нафтовик-Укрнафта» (2004–2005, 12, 0), «Олімпік» (Донецьк) (2005–11, 126, 42) → «Поділля» (Хмельницький) (2005–2006, 3), «Макіїввугілля» (2) [14].

5.4.31. «Таврія» (Сімферополь). Професійний український футбольний клуб з м. Сімферополя, АР Крим, засновано 1958 р. під назвою «Авангард», у 1963 році перейменовано на «Таврія». Стадіон РСК «Локомотив» вміщує 19 978 глядачів.

«Таврія» тричі ставала чемпіоном УРСР (1973, 1985, 1987) та володарем Кубка (1974), була переможцем першості СРСР у другій (1973) та першій (1980) лігах. Починаючи з 1992 р. «Таврія» постійно виступає в українській Прем'єр-лізі. «Таврія» – перший чемпіон України 1992 р., учасник КЄЧ УЄФА 1992 р. Володар Кубка України (2010), фіналіст Кубка України (1994) (додаток, фото 137, 138) [591].

У складі «Таврії» 1992 року були: Алібаєв Сефер, Андреев Сергій, Вишняускас Відмантас, Волков Ігор, Воронежський Сергій, Гетіков Юрій, Гладишев Сергій, Головка Олександр, Гудименко Юрій, Гуленков Дмитро, Єсін Сергій, Ігнатов Ігор, Колесов Олег, Кунденко Олександр, Михайлус Юрій, Мулашев Марат, Новиков Владислав, Опарін Андрій, Смирнов Дмитро, Турчиненко Микола, Шевченко Сергій, Шейхаметов Толят. Тренер Черемісін Андрій Андрійович, начальник команди Аронов Рувим Львович [591, 563].

Найбільше ігор за «Таврію» зіграли Олександр Опарін (262 мачі), Олександр Гайдаш (217), Сергій Єсін (208).

Найбільше голів у чемпіонаті України забили Олександр Гайдаш (85), Олексій Антюхін (53), Олександр Ковпак (46 голів) [591].

Заяєв Анатолій Миколайович (*27 жовтня 1931 р., м. Сімферополь – 18 грудня 2012 р., Запорізька обл.) – український футболіст, тренер. Перший тренер-чемпіон України 1992 р. команди «Таврія» (Сімферополь), заслужений тренер України. Тренував футбольні команди «Атлантика» (1981–1982); «Таврія» (1991–1993, 1995, 2002–2004), «Миколаїв» (1997–1998), «Прикарпаття» (1998–1999), «Полісся» (2000), черкаське «Дніпро» (2001), запорізький «Металург» (2012) [214].

Опарін Андрій Станіславович (*27 травня 1968 р., м. Саки, АР Крим) – український футболіст, півзахисник (зріст 178 см, вага 72 кг). У складі «Таврії» 292 матчі, 21 гол. Переможець першого чемпіонату України з футболу (1992), фіналіст Кубка України (1994). Майстер спорту України (1992). Після завершення кар'єри працював тренером. Директор ДЮФК «Таврія» [453].

Гайдаш Олександр Миколайович (*7 серпня 1967 р., м. Маріуполь Донецької обл.) – український футболіст (зріст 185 см, вага 80 кг) та тренер. Виступав у 1984–2004 рр. за «Новатор» (Жданов), «Шахтар» (Донецьк), «СКА» (Київ), «ЦСКА» (Москва), «Новатор» (Маріуполь), «Таврію» (Сімферополь, 331 матч, 148 голів), «Сарієспор» (Туреччина), «Маккабі» (Герцлія), «Маккабі» (Явне), «Іллічівець» (Маріуполь), за збірну України (2). Майстер спорту СРСР. Один з найрезультативніших нападників – 96 голів (четвертий показник ЧУ). Фіналіст Кубка першої ліги чемпіонату СРСР 1990 р. Найкращий бомбардир «Таврії» (Сімферополь) у чемпіонатах України вищої ліги: 85 голів, другий бомбардир

Олександр Гайдаш (справа) вітається з Анатолієм Тимощуком

«Таврії» (Сімферополь) у чемпіонатах за історію клубу – 148 голів. Тричі ставав найкращим бомбардиром сезону в команді (1997, 1998, 2003). За версією інтернет-порталу Football.ua, четвертий футболіст сімферопольської «Таврії», за її історію. Член Клубу бомбардирів

Олега Блохіна – 114 голів. Головний тренер команд «Ялос» (Ялта), «Кримтеплиця» (Молодіжне), «Фенікс-Іллічівець» [126, 131].

Найкращим бомбардиром турніру став Олександр Ковпак (5 голів).

«Таврія» (Сімферополь) у сезоні 2009–2010 рр. стала володарем Кубка України, перемігши у фінальному матчі «Металург» (Донецьк) (2:2, додатковий час 3:2)

Ковпак Олександр Олександрович (*2 лютого 1983 р., м. Сміла Черкаської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 179 см, вага 65 кг). Грав за «Черкаси» (2003–2005, 43 матчі, 20 голів), «Таврію» (2005–2010, 155, 46), київський «Арсенал» (2010–2013, 46, 13), «Севастополь» (2013–2014, 28, 8), «Ворсклу» (2014, 14, 2), збірну України (3 матчі). Володар Кубка України (2010), найкращий бомбардир української Прем'єр-ліги сезону 2008–2009 рр. з 17 голами. У списках «33 найкращі футболісти сезону в Україні» був другим (2008–2009), третім (2009–2010) [286, 556].

5.4.32. «Темп» (Шепетівка) – футбольний клуб з райцентру Хмельницької області, заснований 1990 р. Стадіон «Локомотив» вміщає 8000 глядачів.

У 1991 р. команда виграла Кубок України серед аматорів, що дало їй право виступати у вищій лізі ЧУ–1992. Президент та творець клубу Джумбер Григорович Нішніанідзе. У першому сезоні команда зайняла останнє 16 місце і вибула з вищої ліги України. Через рік у сезоні 1993–1994 команда повернулася у вищу лігу і посіла дев'яте місце (найкращий результат), а наступного сезону знову покинула вищу лігу України, не добравши декілька очок, щоб утриматися у вищому дивізіоні.

У 1995 р. «Темп» об'єднався з клубом «Адвіс» із Хмельницького, утворивши команду «Темп-Адвіс». Припинив існування 1996 р. [251].

Шепетівський «Темп» тренували: Іштван Секеч (1990–1992), Зая Авдиш (1992), Юрій Войнов (1992), Сергій Доценко (1993), Леонід Ткаченко з травня (1993–1994), Станіслав Берников (березень – квітень 1995 р.), Реваз Дзодзуашвілі (квітень – червень 1995 р.).

«Темп-Адвіс» тренували: Валерій Душков (1995), Валентин Крячко (1995) [251].

Секеч Іштван Йожефович (*3 грудня 1939 р., м. Берегове, Закарпаття) – український футболіст угорського походження, нападник (зріст 178 см, вага 74 кг), тренер. Виступав, зокрема за «Спартак» (Ужгород) (1958, 18 матчів, 5 голів), «Динамо» (Київ) (2), «Авангард» (Тернопіль) (1960–1962, 80, 36), «Авангард» (Харків) (1962–1963, 43, 5), СКА (Львів) (1964–1965, 33, 10), СКА (Одеса) (27, 10), ЦСКА (Москва) (1966, 34, 1), «Чорноморець» (1967–1972, 147, 26). Майстер спорту СРСР. Від 1972 до 2008 р. працював тренером у командах: «Памір» (Душанбе), «Карпати» (Львів), «Пахтакор» (Ташкент), «Поділля» (Хмельницький), «СКА-Карпати» (Львів), «Темп» (Шепетівка); «Карпати» (Мукачеве); російські «Океан» (Находка), «Луч» (Владивосток), «Нафтовик» (Похвистнево), «Металург» (Красноярськ), «Жемчужина» (Сочи); також «Регар-ТадАЗ»; СКА «Памір», «Андіжан», «Міка» (Єреван). Заслужений тренер Таджикиської (1977), Української (1979) та Узбецької РСР (1983) [538].

Капанадзе Автанділ Давидович (*1 грудня 1962 р., м. Тбілісі, Грузія) – грузинський нападник, півзахисник (зріст 171 см, вага 68 кг). Грав за «Локомотив» (Тбілісі) (1984–1986, 80 матчів, 15 голів), «Гурію» (Ланчхуті) (1987, 2), «Торпедо» (Кутаїсі) (1988, 9), «Металург» (Руставі) (1988–1989, 65, 27), «Горда» (Руставі) (1990–1993, 119, 39), «Темп» (Шепетівка) (1993–1995, 76, 6), «Нива» (Тернопіль) (1995–2001, 134, 54), «Локомотив» (Нижній Новгород, Росія) (2001–2004, 49, 3). Бронзовий призер чемпіонату Грузії (1990, 1992). Рекордсмен тернопільської «Ниви» у чемпіонатах вищої ліги за сезон: 15 м'ячів у сезоні 1997–1998 рр.

Найкращий бомбардир «Ниви» (Тернопіль) у чемпіонатах вищої ліги України – 54 голи. Один з найкращих бомбардирів вищої ліги у чемпіонатах України (57), член Клубу бомбардирів-легіонерів України ім. М. Шацьких – 63 голи [262].

За шепетівський «Темп» виступали відомі гравці: Олександр Довгалець, Олег Федорчук, Олександр Бондаренко, Олександр Бабій, білоруський нападник Георгій Кондратьєв (чемпіон СРСР у складі мінського «Динамо» 1982 р., гравець «Чорноморця», збірної СРСР), Олександр Марцун, Сергій Скаченко, таджицький нападник Арсен Георгійович Аваков (найкращий бомбардир чемпіоната України 1994–1995, 21 гол, збірник та володар Кубка Таджикистану 1992 р.), грузини Автанділ і Таріел Капанадзе, Ігор Пархомчук [251].

Скаченко Сергій Вікторович (*18 листопада 1972 р., м. Павлодар, Казахська РСР) – український футболіст, нападник (зріст 185 см, вага 72 кг), тренер. Грав за «Трактор» (Павлодар (1989–1990, 37 матчів, 4 голи), «Металіст» (9, 2), «Торпедо» (Москва) (1992–1993, 1998–1999, 2001, 73, 10), «Темп» (Шепетівка) (1993–1994, 28, 13), «Динамо» (Київ) (1994–1996, 26, 5), → корейські «Анян LG Читас» (1996–1997, 51, 18), «Чен Нам Дрэгонс» (1997, 17, 7), французький Мец (1999–2003, 32, 4), → «Ксамакс» (7, 4) → «Санфречче» (11, 2), «Мец-2» (16, 8), швейцарський «Аарау» (4), «Карпати» (2), азербайджанський «Туран» (2004–2005, 20, 4). За національну збірну України (1994–2002, 17, 3). У складі «Динамо» (Київ) дворазовий чемпіон України (1995, 1996), володар Кубка України (1996). Чемпіон та володар Кубка Південної Кореї. Був обраний до переліку «33 найкращі футболісти України 1999 року» за версією газети «Команда». По завершенні ігрової кар'єри працював тренером футбольної школи московського «Торпедо» [548, 249].

5.4.33. «Торпедо» (Запоріжжя). «Торпедо» (Запоріжжя) – український футбольний клуб, заснований 1982 р. У 1992–1998 рр. виступав у вищій лізі України (найкраще місце – сьоме у сезонах 1994–1995 і 1995–1996). Стадіон ЗАО «ЗАЗ» вміщує 12000 глядачів. (додаток, фото 139) [683].

За «Торпедо» (Запоріжжя) найбільше ігор у вищій лізі України провели Бондаренко Роман (236 ігор, 57 голів), Черкун Ігор (135 ігор), Косенко Олексій (122, 16), Волков Олександр (117, 2), Нефьодов Олександр, (110, 1), Зубченко Андрій (109, 9), Смірнов Денис (95, 12), Бондаренко Юрій (89, 9), Бурхан Кирило (89, 6), Ветров Олег (85, 6), Ногін Олександр (73), Вернидуб Юрій (70, 11), Максименко Андрій (69, 1), Шубін Олексій (61, 2), Заєць Олександр (55, 13), Іванов Сергій (55, 4), Глущенко Андрій (51), Арсен Аваков (48, 25), Юрій Бакалов (38, 2) [683, 549].

Бондаренко Роман Дмитрович (туркм. Roman Bondarenko, *14 серпня 1966 р.) – український та туркменський футболіст, нападник (зріст 182 см, вага 76 кг). Виступав за «Торпедо» (Запоріжжя) 13 сезонів (1987–1999, 430 ігор, 109 голів), «Металург» (Запоріжжя) (27, 5) та національну збірну Туркменістану (1/4 фіналу на Азійських іграх, 1998). Всього в чемпіонатах провів 456 матчів, забив 112 голів, у чемпіонатах СРСР 194 матчі, 50 голів, у вищій лізі України 231 матч, 54 голи. Півфіналіст Кубка України (1992, 1993). Не давав інтерв'ю журналістам [60].

Головні тренери «Торпедо» (Запоріжжя): Г. С. Вуль (1985–1987), А. П. Гуржеев (1987–1988), І. І. Беца (до червня 1989 р.), Є. П. Лемешко (1989–1993), В. А. Матвієнко, І. А. Надеїн, О. В. Чередник (1993–1997), Л. Я. Колтун (1997–1999), І. А. Надеїн (2001–2002), Ю. Д. Розенко (2002) [683].

У 1999 році команду було розформовано, у червні 2000 р. відроджено у другій лізі. 2002 р. клуб припинив існування через фінансову кризу [683].

5.4.34. «Харків» (Харків). ФК «Харків» засновано 2005 р. Виступає на стадіоні «Динамо» (9000 місць). Клуб утворений шляхом перетворення ФК «Арсенал» (Харків) після його виходу у вищу лігу чемпіонату України у 2005 р. Команда виступала у вищій лізі України 4 сезони (2005–2009 рр.) 23 червня 2010 р. через фінансові негаразди та невиконання заробітної плати гравцям ФФУ позбавила ФК «Харків» професійного статусу [684].

Головні тренери «Харкова»: Геннадій Литовченко (2005–2006), Володимир Кулаєв (2006), Михайло Стельмах (2006, 2008–2010), Володимир Безсонов (2006–2008), Рінат Морозов (2010) [684].

Стельмах Михайло Андрійович (*29 квітня 1966 р., м. Золочів Львівської обл.) – український півзахисник (зріст 177 см, вага 72 кг), тренер. Майстер спорту СРСР. Грав за ірпінське (1985–1987, 118 матчів, 12 голів) і київське «Динамо» (1988–1989, 12, 1), дрогобицьку «Галичину» (1990, 23, 1), донецький «Шахтар» (1991, 28), «Спартак» (Суботиця, Сербія) (1991–1992), «Карпати» (1992–1993, 30), «Евіс» (7), «Бориспіль» (1994, 19, 1), «ЦСКА-Борисфен» (1994, 16, 1), «Ворсклу» (1995, 24, 1), «ЦСКА» (1996–1997, 22). Головний тренер (1999–2016) команд «Арсенал» (Київ), ФК «Харків», ФК «Полтава», «Діназ» (Вишгород) [574].

У 16-му чемпіонаті України (2006–2007) «Харків» фінішував на 12-му місці. Команда набрала в 30 іграх 33 очка. Нападник «Харкова» Олександр Гладкий забив 13 голів і став найкращим бомбардиром 16-го ЧУ. У розіграші Кубка України «Харків» показав свій кращий результат, дійшовши до стадії 1/8 фіналу, де поступився майбутньому переможцеві – київському «Динамо» [684].

За команду «Харків» виступали відомі футболісти: Андрій Березовчук, Олександр Гладкий, Олександр Максимов, Рустам Худжамов, Артем Федецький, Олександр Яценко, Максим Білий, Роша Батіста, Гува Овеков [684].

Гладкий Олександр Миколайович (*24 серпня 1987 р., м. Лозова Харківської обл.) – український футболіст, нападник (зріст 188 см, вага 80 кг). Грав за харківський «Металіст» (2003–2005, 17 матчів, 4 голи), «Харків» (2005–2007, 64, 18), «Шахтар» (2007–2010, 2014 – донині, 99, 38), «Дніпро» (2010–2014, 23, 2), «Карпати» (2012–2014, 59, 18), збірну України (11, 1). Найкращий бомбардир ЧУ (2006–2007, 13 голів). Володар Кубка УЄФА (2009) у складі «Шахтаря» [139].

5.4.35. «Чорноморець» (Одеса). Український футбольний клуб, заснований 1936 р. (див. українські клуби). Від 1958 р. має назву «Чорноморець». Є одним з учасників першого чемпіонату України, де виступає дотепер. Найбільшим досягненням команди за історію стало здобуття двічі титулу срібного призера української вищої ліги у 1995 та 1996 рр., тричі бронзовий призер (1993, 1994, 2006). Також команда неодноразово здобувала Кубок України, зокрема стала першим його володарем у 1992 р., вдруге 1994 р., фіналістом 2013 р. (додаток, фото 140) [668].

Переможцями Кубка України у фінальному матчі 1992 р. в складі «Чорноморця» стали В. Гришко (к), Ю. Никифоров, Ю. Шелепницький (Д. Парфьонов, 75'), Ю. Букель, С. Третяк, В. Яблонський, І. Цимбалар, І. Гецько, О. Кошелюк (О. Спіцин, 118'), Ю. Сак, С. Гусев (С. Зірченко, 78'). Тренер: Віктор Прокопенко [668].

Прокопенко Віктор Євгенович (* 24 жовтня 1944 р., м. Маріуполь Донецької обл. – † 18 серпня 2007 р., м. Одеса, Україна) – український футболіст, нападник (зріст 186 см, вага 77 кг), тренер. Відомий виступами за вінницький

«Чорноморець» (Одеса) володар Кубка України 1992 року, головний тренер Віктор Прокопенко

«Локомотив», одеський «Чорноморець», донецький «Шахтар» та херсонський «Локомотив». Майстер спорту СРСР, заслужений тренер УРСР (1985) та РРФСР (1990), найкращий тренер Росії (1997). Перший в історії наставник збірної України з футболу. Як тренер з «Чорноморцем» (Одеса) володар Кубка Федерації футболу СРСР (1990); бронзовий призер чемпіонату України (1992–1993, 1993–1994), володар Кубка України (1992, 1994). З «Ротором» (Волгоград) фіналіст Кубка Росії (1995). Срібний та бронзовий призер чемпіонату Росії (1996, 1997), фіналіст Кубка Інтертото (1996). З донецьким «Шахтарем» срібний призер ЧУ (2000, 2001), володар Кубка України (2001) [491].

У складі «Чорноморця» у 1993–1995 рр. грали воротарі: Вінокуров Вадим, Суслов Олег, захисники: Яблонський Віктор, Смотрич Юрій, Чередник Олексій, Скиш Віталій, Бондаренко Олександр, Колчін Денис, Тернавський Владислав, Булигін Сергій, Телесненко, Андрій, Букель Юрій, Сак Юрій, Зубков Владислав, півзахисники: Романчук Руслан, Кошелюк, Олег, Лебідь Володимир,

«Чорноморець» (Одеса) вдруге з Кубком України (1994)

Співак Олександр, Гашкін Андрій, Парфенов Дмитро, Зотов Олександр, Корнієць Ігор, Жабченко Ігор, Нікіфоров Олександр, Єремеев В'ячеслав, Селезньов Юрій, Колесніченко Віталій, Кардаш Василь, Богатир Віктор, Горшков Олександр, форварди Кулик Костянтин, Парахневич Віталій, Мусолітін Володимир, Гусейнов Тимерлан, Мочуляк Олег [668, 549].

Відомі гравці команди у вищій лізі України: Олег Суслов, Юрій Букель, Іван Гецько, Віктор Гришко, Тимерлан Гусейнов, Сергій Гусев, Віталій Колесніченко, Олександр Косирін, Юрій Никифоров, Віталій Руденко, Юрій Сак, Сергій Третяк, Олександр Щербаков, Ілля Цимбалар, а також Маркус Бергер, Еліс Бакай, Володимир Коритько, Павло Кирильчик, Сіто Рієра, Владімірс Колесніченко, Юрій Мітерев, Лео Матос, Андерсон Сантана, Себастьян Сетті, Пабло Фонтанелло, Адольф Тейку, Франк Джа Джедже. Найбільше матчів (204) зіграв найкращий бомбардир за всю історію команди Тимерлан Гусейнов (79 голів) [668].

Тимерлан Рустамович Гусейнов (*24 січня 1968 р., м. Буйнакськ Дагестанської АРСР) – радянський та український футболіст, нападник (зріст 185, вага 82) та тренер. Відомий виступами за луганську «Зорю», одеський «Чорноморець» та збірну України. Майстер спорту СРСР. Майстер спорту України. З «Чорноморцем»:

срібний призер вищої ліги ЧУ (1995, 1996), бронзовий (1994). Володар Кубка України (1994), півфіналіст (1995). У збірній України (14 матчів, 8 голів). Найкращий бомбардир ЧУ (1994, 1996) та клубу «Чорноморець» усіх часів (87 голів). Перший бомбардир незалежної України, що забив 100 голів у офіційних матчах, член клубу Олега Блохіна (104 голи). За версією сайту Football.ua увійшов до складу 50 найкращих футболістів одеського «Чорноморця», посівши 4-те місце після Володимира Плоскіни, В'ячеслава Лещука та Василя Москаленка [154].

З 1992 року тренерами клубу були: Віктор Прокопенко (1989–1994), Леонід Буряк (1994–1997), Володимир Козеренко (1997), Леонід Буряк (1997–1998), Володимир Козеренко (1998), Олександр Голоколосов (1998–1999), Валерій Мельник (1999), Анатолій Азаренков (1999–2001), Олександр Скрипник (2001–2002), Леонід Гайдаржі (2002–2003), Семен Альтман (2003–2007), Віктор Догадайло (2007), Віталій Шевченко (2007–2008), Віктор Гришко (2008–2009), Ігор Наконечний (2009), Андрій Баль (2009–2010), Ігор Наконечний (2010), Роман Григорчук (2010–2014), Олександр Бабич (з 2014 – донині) [668].

Буряк Леонід Йосипович – видатний український футболіст (див. чемпіонат СРСР, українські клуби, «Динамо», Київ) і заслужений тренер України. Тренував команди: «Нива» Тернопіль (1992–1994), у 1994–1998 «Чорноморець» (Одеса) (двічі срібний призер ЧУ 1995, 1996), у 1999 р. «Арсенал» (Тула), у 2005–2006 рр. «Динамо» (Київ) (срібний призер ЧУ), 2012 р. «Олександрія». У 2002–2003 рр. головний тренер збірної України (відбір на ЧЄ-2004) (додаток, фото 97) [66].

5.4.36. «Шахтар» (Донецьк). Український професійний футбольний клуб з міста Донецька, створений 1935 р. Генеральний спонсор – «Систем капітал менеджмент» (основний бізнес – металургія, оцінка стану від «Фокусу» – \$14,6 млрд), президент – Ринат Ахметов. Генеральний директор Сергій Палкін [753, 243].

«Шахтар» (Донецьк) уперше став чемпіоном України у сезоні 2001–2002, перервавши дев'ятирічну переможну серію динамівців Києва. Від 1992 р. донецький «Шахтар» здобув титули: володар Кубка УЄФА (2009), фіналіст Суперкубка УЄФА (2009); дев'ятиразовий чемпіон України (2002, 2005, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014); срібний призер чемпіонатів України 12 разів (1994, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004, 2007, 2009, 2015, 2016); володар Кубка України 9 разів (1995, 1997, 2001, 2002, 2004, 2008, 2011, 2012, 2013); володар Суперкубка України сім разів (2005, 2008, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015); фіналіст Кубка України шість разів (2003, 2005, 2007, 2009, 2014, 2015) (додаток, фото 141–145) [114, 618, 619, 914].

Під час російсько-української війни на Донбасі й окупації Донецька стадіон був знищений, домашньою ареною «Гірників» стала «Арена Львів», що вміщає 34 915 глядачів [753, 243].

Найвідомішими гравцями «Шахтаря» часів незалежного чемпіонату України є Дмитро Шутков, Олег Матвеев, Сергій Ребров, Андрій Воробей (114 голів), Анатолій Тимошук (1997–2007), Дмитро Чигринський, Олексій Белік, Сергій Ателькін, Олександр Кучер, Вячеслав Шевчук, Микола Іщенко, Тарас Степаненко, Ярослав Ракіцький, Андрій П'ятов, Марко Девіч, Євген Селезньов, Олександр Гладкий, Антон Каніболоцький. Серед іноземців: Джуліус Агахова, Елану, Матузалем, Брандау, Маріуш Левандовський, Фернандіньо, Томаш Гюбшман, Ілсінью, Жадсон, Дарійо Срна, Едуардо, Разван Рац, Ігор Дуляй, Стіпе Плетикоса, Генріх Мхітарян, Дуглас Коста, Вілліан, Луїс Адріану, Алекс Тейшейра (117+ голів) [753, 243].

Шутков Дмитро Анатолійович (*3 квітня 1972 р., м. Донецьк, УРСР) – український футболіст, воротар (зріст 187 см, вага 83 кг). За донецький «Шахтар» зіграв 347 матчів, за збірну України – 5.

Чемпіон України (2002, 2005, 2006–2008), срібний призер ЧУ (1993–1994, 1996–1997, 1997–1998, 2002–2003, 2003–2004, 2006–2007). Володар Кубка України (1995, 1997, 2004, 2008), фіналіст (2003). Член Клубу Євгена Рудакова: 159 матчів на «0». У 2008 р. став тренером воротарів Футбольної академії «Шахтаря», сьогодні тренер воротарів «Шахтаря» [769].

Олег Матвеев – найкращий бомбардир чемпіонату України (21 гол) у 1997 році. Андрій Воробей – найкращий бомбардир чемпіонату України (21 гол) сезону 2000–2001. Анатолій Тимошук – найкращий футболіст України сезону 2004–2005 за версією ПФЛ 2005. Брандау – найкращий бомбардир ЧУ (15 м'ячів) сезону 2006–2007. Матузалем – найкращий футболіст України сезону 2006–2007 за версією ПФЛ. Фернандіньо – найкращий футболіст України сезону 2007–2008 за версією ПФЛ. Дарійо Срна – найкращий футболіст України сезонів 2008–2009, 2009–2010 за версією Прем'єр-ліги. Андрій П'ятов – найкращий воротар України сезонів 2009–2010 та 2013–2014 за версією Прем'єр-ліги. Вілліан – найкращий футболіст України сезону 2010–2011 за версією Прем'єр-ліги. Євген Селезньов – найкращий бомбардир чемпіонату України (14 м'ячів) сезону 2011–2012. Генріх Мхітарян – найкращий бомбардир чемпіонату України (25 м'ячів) 2012–2013. Едуард Соболев – відкриття сезону 2012–2013 за версією Прем'єр-ліги. Луїс Адріано – найкращий бомбардир ЧУ (20 м'ячів) 2014 р. [753, 243].

Яремченко Валерій Іванович (*15 серпня 1947 р., м. Кривий Ріг) – український футболіст, захисник, півзахисник (зріст 177 см, вага 74 кг), тренер. Виступав за «Кривбас» (Кривий Ріг), донецький «Шахтар» (1966–1978, 297 матчів, 26 голів). Майстер спорту СРСР. Срібний призер чемпіонату СРСР 1975 р. та бронзовий 1978 р. Фіналіст Кубка СРСР (1978). Чотири рази був у списку «33 найкращі гравці СРСР» (1980, 1981, 1982, 1989). Тренував збірну команду Сирії (1985–1987), «Шахтар» (1989–1994, 1996–1999,

2002–2003), «Кремінь» (1996), «Ротор» (Волгоград, Росія, 2004), «Металург» (Запоріжжя) (2004–2005), «Карпати» (2007–2008), «Іллічівець» (2010–2011). Віце-чемпіон України (1994), володар Кубка України (1997) з «Шахтарем» (Донецьк) [784].

Валерій Яремченко (справа) спілкується з Геннадієм Орбу

Попов Сергій Олександрович (*22 квітня 1971 р., м. Маїївка, УРСР) – український футболіст, захисник (зріст 182 см, вага 80 кг). Грав за «Новатор» (Маріуполь) (1989–1990, 21 матч), «СКА» (Київ) (1990–1991, 36 матчів, 2 голи), «Ниву» (Вінниця), «Шахтар» (Донецьк) (1992–1996, 1997–2004, 248, 40), «Зеніт» (Санкт-Петербург), (1996–1997, 38, 2), «Металург» (Запоріжжя) (2004–2006, 31, 2), національну збірну України (1993–2003, 54 матчі, 5 голів). Чемпіон України (2002). Чотириразовий володар Кубка України (1995, 2001, 2002, 2004). Тренував молодіжний склад «Шахтаря», зараз один із тренерів «Металіста» [482, 483].

У складі «Шахтаря» сезону 2001–2002 виступали воротарі Вірт Юрій (8 матчів), Шутков Дмитро (9), Ковалевський Войцех (9), захисники; Окоронкво Ісаак (16), Ндіаїє Ассан (23, 3), Старостяк Михайло (24), Попов Сергій (21, 5), Гьюзелов Ігор (2), Глевецкас Дайнюс (12), Шевчук В'ячеслав (1), Оцоколич Предраг (1), Флорія Даніель (22), Кіріце Даніель (1), півзахисники: Бахарев Олексій (16, 2), Вугдаліч Муамер (2), Тимошук Анатолій (26, 3), Зубов Геннадій (23, 8), Аліуце Маріан (17), Левандовський Маріуш (11, 1), Олексієнко Олександр (3), Конюшенко Андрій (10, 1), Бредун

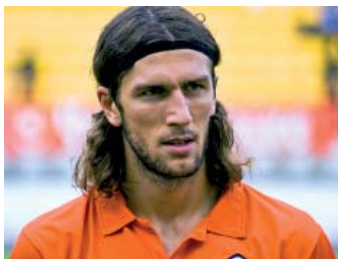
Євген (5), Пестряков Олег (4, 1), Гай Олексій (7, 1), Абрамов Віталій (2), нападники: Ателькін Сергій (15, 2), Воробей Андрій (25, 9), Агахова Джуліус (17, 7), Белік Олексій (21, 3) [549].

Шевчук В'ячеслав Анатолійович (*13 травня 1979 р., м. Луцьк, УРСР) – український захисник (зріст 184 см, вага 82 кг). Грав за «Поділля» (Хмельницький) (1996–1997, 36 матчів), «Металург» (Запоріжжя), (1998–2000, 30 матчів, 1 гол), донецький «Шахтар» (2000–2001, 2005–2015, 154, 4) та «Металург» (2002, 2), «Шинник» (Ярославль, Росія) (2002–2004, 50, 4), «Дніпро» (2004–2005, 11, 1), збірну України (2003 й досі, 42). Семиразовий чемпіон України (2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), срібний призер (2007, 2015, 2016). Володар Кубка України (2008, 2011, 2012, 2013), Суперкубка України (2008, 2013, 2014). Володар Кубка УЕФА (2009) [759].

Дарійо Срна (хорв. Darijo Srna, МФА, *1 травня 1982 р., м. Метковичі, Хорватія) – хорватський футболіст, захисник (зріст 178 см, вага 72 кг). Грав за «Гайдук» (Спліт) (1999–2003, 64 матчі, 3 голи), капітан донецького «Шахтаря» (2003 – понад 289 матчів, 30 голів), гравець національної збірної Хорватії (118, 21). У збірній є основним виконавцем штрафних ударів і пенальті. Чемпіон Хорватії з «Гайдуком» (2001) та володар Кубка Хорватії (2003). З «Шахтарем» восьмиразовий чемпіон України (2005, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014), володар Кубка України 5 разів (2004, 2008, 2011, 2012, 2013), володар Кубка УЕФА (2009), володар Суперкубка України 7 разів (2005, 2008, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015) [566].

Чигринський Дмитро Анатолійович (*7 листопада 1986 р., м. Ізяслав Хмельницької обл.) – український футболіст, захисник (зріст 190 см, вага 81 кг). Грав за «Галичину-Карпати» (2 гри), «Шахтар» (2002–2009, 2010–2015, 120 матчів, 11 голів), «Металург» (Запоріжжя) (2005–2006, 15, 2), іспанську «Барселону» (2009–2010, 12), «Дніпро» (з 2015 донині), збірну України (29). У складі «Шахтаря» чемпіон України (2006, 2008, 2011, 2012, 2013), володар Кубка (2008, 2011, 2012, 2013) та Суперкубка України (2008). Володар Кубка УЄФА (2009). У складі «Барселони» чемпіон світу серед клубів (2009), чемпіон Іспанії (2010). Був у заявці збірної України на ЧС (2006) [743].

Кучер Олександр Миколайович (*22 жовтня 1982 р., м. Київ) – захисник (зріст 184 см, вага 76 кг). Грав за «Арсенал» Харків (2000–2003, 59 матчів, 5 голів), «Металург» (Донецьк) (2003–2004, 9), вірменський «Бананц» (17, 3), «Металіст» (2004–2006, 27, 2), ФК «Харків» (2005, 12), «Шахтар» (з 2006, 144, 7), збірну України (47 матчів, 2 голи). Чемпіон України 6 разів 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, срібний призер (2007, 2009, 2015, 2016). Володар Кубка України (2008, 2011, 2012, 2013), Суперкубка України (2008, 2012, 2013, 2014, 2015), Кубка УЄФА (2009). Заслужений майстер спорту України. Учасник ЧЄ-2012 (додаток, фото 80) [324, 325].

Кучер Олександр Миколайович (*22 жовтня 1982 р., м. Київ)

– захисник (зріст 184 см, вага 76 кг). Грав за «Арсенал» Харків (2000–2003, 59 матчів, 5 голів), «Металург» (Донецьк) (2003–2004, 9), вірменський «Бананц» (17, 3), «Металіст» (2004–2006, 27, 2), ФК «Харків» (2005, 12), «Шахтар» (з 2006, 144, 7), збірну України (47 матчів, 2 голи). Чемпіон України 6 разів 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, срібний призер (2007, 2009, 2015, 2016). Володар Кубка України (2008, 2011, 2012, 2013), Суперкубка України (2008, 2012, 2013, 2014, 2015), Кубка УЄФА (2009). Заслужений майстер спорту України. Учасник ЧЄ-2012 (додаток, фото 80) [324, 325].

У складі «Шахтаря» 2008 року, який став чемпіоном України, володарем Кубка і Суперкубка України, виступали воротарі Шутков Дмитро (2 матчі), Вірт Юрій, Шуст Богдан (5), П'ятов Андрій (23); захисники: Гюбшман Томаш (19), Ілсіньо (20 матчів, 5 голів),

Рац Разван (19, 2), Єзерський Володимир (13, 1), Кучер Олександр (21, 1), Шевчук В'ячеслав (12), Чигринський Дмитро (27, 3); півзахисники: Гай Олексій (14, 2), Фернандіньо (29, 11), Жадсон (27, 7), Вукіч Звонимир (4), Левандовський Маріуш (18, 1), Вілліан (20), Дуляй Ігор (14, 1), Срна Даріо (28), Прийомов Володимир (2), Кравченко Костянтин (9, 2), Полянський Олексій (1), форварди: Нері Кастільйо (8), Маріка Чіпріан Андрей (1), Фомін Руслан (1), Лукареллі Крістіано (12, 4), Ткаченко Сергій (1), Брандао (25, 12), Гладкий Олександр (29, 17), Луїс Адріану (13, 4), Белік Олексій (2) [753, 549].

Луїс Адріану ді Сόза да Сільва (порт. Luiz Adriano de Souza da Silva; *12 квітня 1987 р., м. Порту-Алегрі) – бразильський футболіст, нападник збірної Бразилії (зріст 183 см, вага 76 кг). Грав за «Інтернаціонал» (2006–2007, 12 матчів, 3 голи), «Шахтар» (2007–2015, 162 матчі, 77 голів у чемпіонатах України), за збірну Бразилії (4 матчі). У 2015 р. перейшов у «Мілан». Чемпіон України (2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014). Володар Кубка України (2008, 2011, 2012, 2013). Володар Суперкубка України (2008, 2010, 2012, 2013, 2014). Володар Кубка УЄФА (2009). Найкращий бомбардир «Шахтаря» – 128 голів. Клубний чемпіон світу 2006 р. у складі бразильського «Інтернасьоналя» (забив вирішальний гол у півфінальному матчі проти єгипетського клубу) [3, 356].

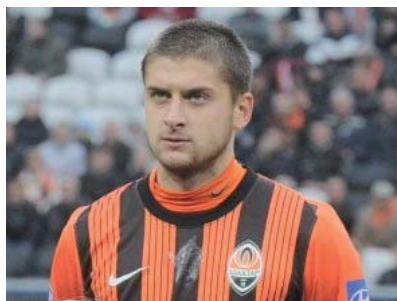
2009 року, коли «Шахтар» став володарем Кубка УЄФА, срібним призером чемпіонату та фіналістом Кубку України, у його складі також були воротар Рустам Худжамов (6 матчів), захисник Микола Іщенко (13), Артем Федецький (5 матчів, 1 гол), Олександр Чижов (9), нападники Євген Селезньов (26, 7), Марсело Морено (14, 2), на жаль, не було вже у складі Дмитра Шуткова, Богдана Шуста, Звонимира Вукіча, Володимира Прийомова, Чіпріана Маріки, Крістіано Лукареллі, Олексія Беліка [549].

«Шахтар» перед фіналом Кубка УЄФА 2009 р.

Званнями «заслужених майстрів спорту» за перемогу в Кубку УЄФА 2009 р. були удостоєні 17 футболістів «Шахтаря»: Андрій П'ятов, Дмитро Чигринський, Олексій Гай, Олександр Кучер, Микола Іщенко, Євген Селезньов, Олександр Гладкий, Дарійо Срна, Маріуш Левандовський, Ігор Дуляй, Томаш Хюбшман, Разван Рац, Жадсон, Фернандінью, Ілсінью, Вілліан та Луїс Адріану. До цього тільки 5 гравців «Шахтаря» були заслуженими майстрами спорту: Валентин Сапронов 1963 р., а також Олексій Белік, Андрій Воробей, Володимир Єзерський та Анатолій Тимошук, яким це звання присвоїли 2005 р. за внесок у вітчизняний футбол і вихід збірної України у фінальну частину ЧС-2006 [753, 754, 243, 755].

Ракицький Ярослав Володимирович (*3 серпня 1989 р., м. Першотравенськ Дніпропетровської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 70 кг). Грає за «Шахтар» (з 2009 р., понад 120 матчів, 4 голи), збірну

«Шахтар» у сезоні 2012–2013 рр.

України (34, 4). Чемпіон України (2010, 2011, 2012, 2013). Володар кубка (2011, 2012, 2013) та Суперкубка України (2008, 2010, 2012, 2015). Володіє потужним дальнім ударом [505].

Головними тренерами донецького «Шахтаря» з 1992 р. були: у 1989–1994 рр. Валерій Яремченко, у 1995 р. Володимир Сальков (виграв Кубок України), у сезоні 1995–1996 рр. Валерій Рудаков, у сезоні 1996–1999 рр. – Валерій Яремченко (Кубок України), у 1999 р. Анатолій Бишовець, у 1999 р. – Олексій Дрозденко, у 1999–2001 рр. – Віктор Прокопенко (Кубок України), у 2001–2002 рр. Валерій Яремченко, у 2002 р. Невіо Скала, виграв чемпіонат та Кубок України, у 2003 р. Валерій Яремченко, у 2003–2004 рр. Бернд Шустер, у 2004 р. Віктор Прокопенко, з 2004 р. – Мірча Луческу, виграв 8 чемпіонатів України, чотири Кубки України, сім Суперкубків України та Кубок УЄФА (2009) [753, 243].

Мірча Луческу (див. Видатні футбольні тренери) – найкращий тренер України (8 разів) у сезонах 2005–2006, 2007–2008, 2008–

2009, 2009–2010, 2010–2011, 2011–2012, 2012–2013, 2013–2014 рр. за версією ПФЛ [361, 362, 473].

У 2014–2015 р. «Шахтар» тренували: головний тренер Мірча Луческу, асистенти головного тренера Олександр Спиридон, Антоніо Карлос Заго, тренери із фізпідготовки Карло Ніколіні, Массімо Уголіні, тренери воротарів Дмитро Шутков, Томіслав Рогич [753].

Контрольні питання

1. Найтитолований клуб у вищій/Прем'єр-лізі України.
2. Досягнення, відомі гравці, тренери футбольних клубів: «Динамо» (Київ), «Шахтар» (Донецьк), «Дніпро» (Дніпро), «Металіст» (Харків), «Зоря» (Луганськ), «Карпати» (Львів), «Чорноморець» (Одеса), «Таврія» (Сімферополь), «Кривбас» (Кривий Ріг), «Волинь» (Луцьк), «Арсенал» (Київ), «Ворскла» (Полтава), «Іллічівець» (Маріуполь), «Нива» (Тернопіль), «Торпедо» (Запоріжжя), «Прикарпаття» (Івано-Франківськ), «Кремінь» (Кременчук), «Зірка» (Кропивницький), «Оболонь» (Київ), «Говерла» (Ужгород), «Нива» (Вінниця), «Харків» (Харків), «Верес» (Рівне), СК «Миколаїв» (Миколаїв), «Буковина» (Чернівці), «Темп» (Шепетівка), ФК «Олександрія» (Олександрія), «Сталь» (Алчевськ), «Борисфен» (Бориспіль), ПФК «Севастополь» (Севастополь), «Нафтовик Укрнафта» (Охтирка), ФК «Львів» (Львів), СК «Одеса» (Одеса), «Олімпік» (Донецьк).

5.5. Гравці, що провели найбільше матчів і забили найбільше голів у вищій/Прем'єр-лізі та Кубку України. Найбільше ігор у вищій/Прем'єр-лізі України (станом на 31.05.2015 року) зіграли футболісти Олег Шелаєв (412 матчів), Олександр Чижевський (400), Олександр Шовковський (400), Олександр Горяїнов (391), В'ячеслав Чечер (363), Сергій Шищенко (363), Сергій Назаренко (360), Руслан Костишин (359), Сергій Закарлюка (356), Олександр Грицай (353), Олександр Зотов (351), Ігор Шуховцев (349),

Сергій Мізін (344) [734]. О. Шовковський, О. Горяїнов, В. Чечер, С. Назаренко продовжують грати у Прем'єр-лізі.

Шелаєв Олег Миколайович (5 листопада 1976 р., м. Луганськ, УРСР) – український футболіст, опорний півзахисник (зріст 181 см, вага 74 кг). Спортивний директор клубу. Грав за «Зорю-МАЛС» (68 матчів, 1 гол), «Шахтар» (36, 3), «Дніпро» (209, 27), донецький «Металург» (13, 3), «Кривбас» (8), «Металіст» (78, 1) та інші клуби, національну збірну України (36, 1). Володар Кубка України (1997), бронзових нагород ЧУ (2010, 2011). Станом на листопад 2013 р. провів 412 матчів у вищій/Прем'єр-лізі України, очолюючи Клуб Олександра Чижевського (400 і більше ігор у вищій/Прем'єр-лізі України) [760, 589].

Чижевський Олександр Арсенійович (*27 травня 1971 р., м. Луцьк) – український футболіст, захисник (зріст 178 см, вага 72 кг). Виступав у 1989–2010 рр. за львівські «Карпати», ФК «Львів», «Шахтар», запорізький «Металург», «Таврію», «Волинь» і «Закарпаття». У 1993 та 1999 рр. виходив до фіналу Кубка України, у сезоні 1997–1998 став бронзовим призером ЧУ у складі «Карпат». Провів 1 матч за національну збірну України. Увійшов до символічної збірної львівських «Карпат» часів незалежності (2015). Перший футболіст у вищій лізі України, який провів понад 300 та 400 ігор [744].

Шищенко Сергій Юрійович (*13 січня 1976 р., с. Сіряки Дергачівського р-ну Харківської обл.) – український нападник (зріст 169 см, вага 69 кг), тренер. Грав за харківський «Олімпік» (18 матчів, 6 голів), «Металіст» (28, 2), «Шахтар» (23, 1), тернопільську «Ниву» (28, 3), «Кривбас» (21, 2), запорізький (18, 2) та донецький

«Металург» (166, 35), «Іллічівець» (25, 5), «Чорноморець» (54, 4) та збірну України (14, 1). Зіграв у Прем'єр-лізі України 363 матчі. Срібний призер ЧУ-1997, бронзовий призер (2002, 2003, 2005). Володар Кубка України (1995, 1997). Найкращий бомбардир ЧУ (2001–2002, 12 голів). Сьогодні очолює молодіжну команду донецького «Металурга» [764, 446].

Мізін Сергій Григорович (*25 вересня 1972 р., м. Київ) – український футболіст, півзахисник (зріст 180 см, вага 74 кг), тренер, заслужений майстер спорту України. Виступав у 1992–2008 рр. за київське «Динамо» (73 матчі, 16 голів),

«Дніпро» (28, 8), «Чорноморець» (7, 2), ЦСКА (15, 10), «Карпати» (87, 25), «Кривбас» (25, 7), «Металіст» (32, 8), «Арсенал» (75, 14), збірну України (7). Чемпіон України (1993, 1994, 1995), срібний призер (1992), бронзовий призер (1996, 2000). Володар Кубка України (1993), фіналіст (1999). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна (106 голів) і Клубу Олександра Чижевського (344 матчі) [408, 409].

Костишин Руслан Володимирович

(*8 січня 1977 р., м. Хмельницький, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 182 см, вага 77 кг). Грав у 1994–2012 рр. за хмельницький «Адвіс-Хутровик» (12 матчів), «Поділля» (45 матчів, 3 голи); «ЦСКА»/«Арсенал» (131, 11), «Дніпро» (109, 13), «Кривбас» (119, 6), «Нафтовик-Укрнафта» (2). У вищій/Прем'єр-лізі України провів 359 ігор. Бронзовий призер чемпіонату України (2004) [307].

Закарлюка Сергій Володимирович (*17 серпня 1976 р., м. Нікополь Дніпропетровської обл. – † 5 жовтня 2014 р., Великобагачанський р-н Полтавської обл.) – український півзахисник (зріст 185 см, вага 81 кг), тренер. Грав у 1993–2012 рр. за дніпропетровський «Дніпро» (3 гри), нікопольський «Металург» (41 матч, 6 голів), «ЦСКА» (135, 30), донецький «Металург» (62, 13), «Шахтар» (4), «Іллічівець» (40, 14), «Арсенал» (101, 17), «Ворсклу» (9), збірну України (9 ігор). У вищій/Прем'єр-лізі України провів 356 ігор. Срібний призер ЧУ (2004), бронзовий (2002, 2003), володар Кубка України (2004), фіналіст (2001) [209, 210].

Грицай Олександр Анатолійович (*30 вересня 1977 р., м. Чернігів, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 182 см, вага 75 кг), відомий виступами у 1997–2015 рр. за ФК «Черкаси», дніпропетровський «Дніпро», «Кривбас», «Арсенал» та «Зорю». У складі національної збірної України провів три матчі. У вищій/Прем'єр-лізі України провів 353 матчі [148].

Зотов Олександр Сергійович (*23 лютого 1975 р., м. Єнакієве, УРСР) – український футболіст (зріст 186 см, вага 79 кг). Виступав у 1992–2010 рр. за харцизький «Сітур» (32 матчі, 3 голи), «Шахтар-2» (18, 1), СК «Одеса» (3), «Чорноморець» (139, 13), «Кривбас» (59, 3), донецький «Металург» (133, 13), «Закарпаття» (8), «Фенікс-Іллічівець» (3), збірну України (4 матчі). У вищій/Прем'єр-лізі України провів 351 матч. Срібний призер ЧУ (1995, 1996), бронзовий (1999, 2000) [228, 229].

5.6. Найстарші футболісти у вищій лізі України.

Найстаршими футболістами, які грали у вищій лізі України, були Ігор Шуховцев, Іван Шарій, Владислав Гельзін (понад 41 рік), Ігор Біскуп, Олександр Шовковський (понад 40 років), Олег Федюков (понад 38 років), Олександр Чижевський, Таріел Капанадзе, Василь Леськів, Віктор Смигунов, Автанділ Капанадзе [659].

Шуховцев Ігор Вікторович (*13 липня 1971 р., Одеса) – український футболіст, воротар (зріст 188 см, вага 81 кг). Виступав упродовж 1989–2014 рр. за одеський «СКА» і СК «Одеса», вінницьку «Ниву», «Поділля», «Уралмаш» (Росія), «Іллічівець», «Арсенал», «Таврію», «Зорю», «Металіст». Майстер спорту України (2001). Півфіналіст єврокубкового турніру ІнтерТото УЄФА (1996). Срібний призер ЧУ (2013). Переможець першої ліги чемпіонату України (2008). Провів найбільше матчів у Прем'єр-лізі в складі «Іллічівця»: 244, з них 68 на «0». Член Клубу Євгена Рудакова: 111 матчів на «0» [48, 770].

Гельзін Владислав Григорович (*27 серпня 1973 р., м. Донецьк) – український футболіст, нападник (зріст 180 см, вага 82 кг), президент ФК «Олімпік» (Донецьк), грає за «Олімпік» з 2004 року (138 матчів, 23 голи). Єдиний президент професійного футбольного клубу в Україні, який водночас є польовим гравцем команди. Бізнесмен, громадський діяч, депутат Донецької обласної ради [132, 133].

Шарій Іван Григорович (*24 листопада 1957 р., м. Полтава) – український футболіст, нападник (зріст 178 см, вага 70 кг) і тренер. Майстер спорту СРСР. Найбільше матчів зіграв за запорізький «Металург» (75 матчів, 49 голів), «Чорноморець» (116, 25), «Ворсклу» (238, 99), вінницьку «Ниву» (36, 15), «Кремень» (19, 10). Бронзовий призер ЧУ (1997) у складі полтавчан. Один з найстарших гравців і бомбардирів українського чемпіонату. Визнаний найкращим гравцем століття в Полтавській області [46].

Біскуп Ігор Іванович (*11 серпня 1960 р., м. Монастирська Тернопільської обл.) – український футболіст, захисник (зріст 180 см, вага 70 кг), тренер. Майстер спорту. Грав у 1981–2002 рр. за хмельницьке «Поділля» (309 матчів, 46 голів), тернопільську «Ниву» (254, 12). На професійному рівні провів 18 сезонів, 555 матчів, забив 51 гол. Срібний (1987) і бронзовий (1989) призер другої ліги УРСР. Після закінчення кар'єри футболіста був тренером та головним тренером «Ниви» (Тернопіль). Чемпіон України серед ветеранів після 45-ти років (2010 р., команда «Збруч», Підволочиськ) [51, 50].

Таріел Капанадзе та Ігор Біскуп

Леськів Василь Іванович (*20 грудня 1963 р., м. Львів) – український футболіст, півзахисник (184 см, 73 кг), тренер. У 1985–2001 рр. виступав за «Торпедо» (Луцьк) (127 матчів, 15 голів), «Поділля» (Хмельницький) (49, 4), «Карпати» (Львів) (170, 11), «Маккабі» (Петах-Тіква) (159, 34), ФК «Львів» (217, 36). Найкращий бомбардир ФК «Львів» (разом з Богданом Бандурою) за всі чем-

піонати України – 36 голів, капітан команди. Ветеран «Карпат» та ФК «Львів». Один з найстарших гравців у чемпіонаті України, завершив кар'єру у віці 38 років і 5 місяців. Тренував команду «Пустомити» (Львів) (чемпіон Львівщини) та дитячо-юнацькі команди львівських «Карпат». Чемпіон України серед ветеранів у складі львівських «Карпат» [76]

Найбільше голів у вищій/Прем'єр-лізі України забили Максим Шацьких – 124 голи та Сергій Ребров – 123 голи (станом на 20 липня 2015 року) (табл. 5.14).

Таблиця 5.14

Найкращі бомбардири вищої, або Прем'єр-ліги України

Місце	Гравець	Голи	Матчі	Коефіцієнт результативності
1	Максим Шацьких	124	341	0,36
2	Сергій Ребров	123	261	0,47
3	Андрій Воробей	105	315	0,33
5	Євген Селезньов	100	212	0,47
4	Олександр Гайдаш	95	258	0,37
6-7	Марко Девич	90	219	0,41
6-7	Сергій Мізін	90	342	0,26
8	Тимерлан Гусейнов	85	215	0,39
9	Олександр Косирін	84	240	0,35
10	Андрій Шевченко	83	172	0,48

Примітка: Євген Селезньов продовжує виступати.

Шацьких Максим Олександрович (*30 серпня 1978 р., м. Ташкент) – узбецький футболіст з українським громадянством, нападник (зріст 187 см, вага 80 кг). Грав з 1995 р. за два узбецькі, п'ять російських, п'ять українських та казахський клуби. За «Динамо» (Київ) (1999–2009 рр., зіграв 328 матчів, забив 142 голи), київський «Арсенал» (2010–2013, 2013, 95, 22), «Чорноморець» (2013–2014, 7), «Говерлу» (2014–2015, 18, 5), «Рух» Винники (ама-

тори). П'ятиразовий чемпіон України (2000, 2001, 2003, 2004, 2007), володар Кубка (2000, 2003, 2005, 2006, 2007) та Суперкубка України (2004, 2006). Найкращий узбецький футболіст (2003, 2005, 2006 і 2007). Найкращий бомбардир ЧУ (2000, 2003). Засновник Клубу легіонерів-бомбардирів, які забили 100 м'ячів у складах українських команд: 159 залікових голів. Член Клубу Олега Блохіна: 159 голів. Найкращий бомбардир в історії чемпіонатів України. Усього за кар'єру провів понад 550 матчів, забив понад 200 голів [757, 379].

Косирін Олександр Михайлович (*18 червня 1977 р., м. Запоріжжя, УРСР) – український футболіст, нападник (зріст 185 см, вага 78 кг). У 1995–2013 роках виступав за запорізький «Віктор», «Торпедо», київське «Динамо» → «Динамо-2» → «Динамо-3», → «Дніпро» (Черкаси), «Маккабі» (Тель-Авів), «ЦСКА», «Арсенал», → «ЦСКА», «Чорноморець» (111 матчів, 54 голи), донецький «Металург» (61, 26), «Дністер», «Одесу», «Говерлу», збірну України (7). Член

Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 102 голи [305, 306].

Найбільше ігор у Кубку України зіграли: Руслан Костишин (63 гри), Олександр Шовковський (60), Олександр Чижевський (58), Олександр Головка (56), Геннадій Зубов (56), Віталій Рева (56), Дмитро Шутков (54), Андрій Воробей (53), Володимир Єзерський (53), Сергій Ребров (51), Михайло Старостяк (51) [316, 317].

Найкращими бомбардирами в історії Кубку України були Андрій Воробей (53 гри, 24 голи), Максим Шацьких (47, 23), Олександр Паляниця (48, 22), Андрій Шевченко (31, 21), Сергій Ребров (51, 20), Андрій Покладок (46, 19) [316, 317].

Зубов Геннадій Олександрович (*12 вересня 1977, м. Алчевськ, УРСР) – український футболіст, півзахисник (зріст 162 см, вага 58 кг), тренер. З 1993 до 2007 р. виступав за алчевську «Сталь» (32 матчі, 3 голи), «Шахтар» (223, 57), «Іллічівець» (14, 4), «Зорю» (11, 2), луганський «Комунальник» (8) та національну збірну України (29 матчів, 3 голи). Чемпіон України (2002); семиразовий срібний призер ЧУ (1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004). Чотириразовий володар Кубка України (1997, 2001, 2002, 2004). Працює тренером молодіжних команд клубу «Шахтар» (Донецьк) [233, 232].

Паляниця Олександр Віталійович (*29 лютого 1972 р., м. Житомир) – український футболіст, нападник (зріст 182 см, вага 75 кг). У 1991–2004 рр. виступав за «Дніпро» (69 матчів, 27 голів), «Кривбас» (43, 7), «Верес» (55, 11), «Карпати» (46, 27), ЛАСК (Лінц, Австрія) (26, 6), «Металіст» (48, 7), збірну України (2). У вищій лізі чемпіонатів України провів 260 матчів забив 79 голів. Найбільш відомий в ігровому тандемі з Іваном Гецьком. Бронзовий призер ЧУ (1992, 1996, 1998, 2000). Фіналіст Кубка України (1995, 1999, 2000). У списку «33 найкращі футболісти України» був другим (1998 р.), третім (1999 р.). Член Клубу бомбардирів Олега Блохіна – 115 голів. Бомбардир з третім показником забитих голів у історії Кубка України (22 голи в 48 матчах) [464, 267].

Рева Віталій Григорович (*19 листопада 1974 р., м. Дніпропетровськ) – український воротар (зріст 182 см, вага 80 кг). Виступав за «Поліграфтехніку» (1993–1995, 88 матчів, пропустив 63 голи), «ЦСКА» (1995–2001, 158, -150), «Динамо» (2001–2007, 50, -23), «Таврію» (2005, 13, -12), «Арсенал» (2007–2011, 2013 103, -126), «Оболонь» (2011, 10, -15), «Кривбас» (2012, 6, -10), збірну України (2001–2003, 9, -10). Заслужений майстер спорту України. Чемпіон України (2003, 2004). Володар Кубка (2003, 2005) та фіналіст Кубка України (1998, 2001). Найкращий воротар України (2001, 2002). Член символічного Клубу Олександра Чижевського (понад 300 матчів у елітному дивізіоні України). Член Клубу Євгена Рудакова: 160 матчів на «0» [510, 511].

Старостяк Михайло Володимирович (*13 жовтня 1973 р., с. Грусятічі Жидачівського р-ну, Львівської обл.) – український правий захисник (зріст 182 см, вага 72 кг). Виступав за «Сокіл» Бережани (1992–1993), «Прикарпаття» (1993–1995, 68 матчів), «Шахтар» (1995–2004, 211 матчів, 1 гол), «Шинник» (Ярославль, Росія), (2004–2005, 42), «Кривбас» (2006, 10), «Сімург» (Закаталі, Азербайджан) (2007–2009, 29), збірну України (1997–2004, 17 матчів). У складі донецького «Шахтаря» чемпіон України (2002), володар Кубка України (1997, 2001, 2002, 2004). Бронзовий призер чемпіонату Азербайджану (2009). П'ять разів був у переліку «33 найкращі футболісти України» (1999–2002, 2004 рр.). Зіграв у євробубках 36 матчів. За 18 років професійної футбольної кар'єри у чемпіонатах різних країн провів 430 матчів, забив 1 гол. Тренер юнаків «Шахтаря» [571, 772].

Контрольні питання

1. Розкажіть про футболістів, які зіграли найбільше матчів у вищій/Прем'єр-лізі України.
2. Розкажіть про футболістів, які зіграли найбільше матчів у Кубку України.
3. Розкажіть про найкращих голеадорів у вищій/Прем'єр-лізі України.
4. Розкажіть про футболістів, які забили найбільше голів у Кубку України.

**Розділ 6. УКРАЇНСЬКІ НАУКОВЦІ,
ВИКЛАДАЧІ У СФЕРІ ФУТБОЛУ**

Розвиток футболу пов'язаний з науковими дослідженнями, навчанням та вихованням. Українські науковці розв'язали чимало актуальних футбольних питань, проблем. Багаторічні наукові пошуки, здобуті результати досліджень сприяли прогресивному розвитку футболу в Україні та світі. У навчальних закладах підготовано тисячі футбольних спеціалістів, тренерів, футболістів.

Плеяда українських науковців, педагогів, починаючи з часів перших видавців книг про футбол та його правила – Едмунда Ценара («Гімнастичні ігри шкільної молоді», 1891; «Ігри з м'ячем», 1896) та «Рухливі ігри та забави різних народів» з польсько-українським словником термінів, 1901), Володимира Лаврівського («Копана», 1990), Івана Боберського – автора підручників «Забави й гри рухові» (1905) та «Копаний м'яч» (1906); Л. Можарського – автора посібника «Футбол» (1909), розвивала освітню, наукову думку в царині футболу.

Відомими в Україні науковими колективами, що вивчали проблематику футболу впродовж останнього п'ятдесятиріччя, є колективи кафедр футболу Національного університету фізичного виховання та спорту України, Львівського державного університету фізичної культури, кафедри футболу та хокею Харківської державної академії фізичної культури, кафедри спортивних ігор Донецького державного інституту здоров'я, фізичного виховання і спорту та Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, а також працівники кафедр фізичного виховання педагогічних навчальних закладів України вищих рівнів акредитації.

Зокрема, сьогодні кафедра футболу НУФВСУ спільно з кафедрами футболу ЛДУФК, футболу та хокею ХДАФК, спортивних ігор ДДІЗФВС проводить дослідження за темою Зведеного плану НДР на 2011–2015 рр. у сфері фізичної культури і спорту Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту: «Науково-

методичні основи удосконалення системи підготовки спортсменів у футболі з урахуванням особливостей змагальної діяльності».

НУФВСУ, кафедра футболу. Кафедру футболу і хокею Київського інституту фізичної культури було виокремлено з кафедри спортивних ігор як самостійний підрозділ у січні 1963 р. [445].

Викладацький склад 1967 року. Сидять (зліва направо): В. А. Кожухов, М. М. Балакін, С. Д. Романенко, В. В. Соболев. Стоять: О. М. Джус, К. Л. Віхров, А. І. Чепеленко, В. О. Зинов'єв, А. М. Романенко [445]

Першим завідувачем кафедри футболу і хокею Київського інституту фізичної культури був **Балакін Микола Миколайович** (*9 травня 1911 р., м. Київ – 3 вересня 1992 р., м. Київ) – радянський футболіст, нападник, арбітр, викладач, науковець. Виступав у 1929–1946 рр. за київські команди «Заліздор», «Динамо» і «Локомотив». У 1932–1935 рр. належав до складу збірної Києва. У класі «А» чемпіонату СРСР провів 74 матчі, забив 20 голів («Динамо» – 49 матчів, 8 голів, «Локомотив» (25, 12)). Майстер

спорту СРСР. Як суддя провів у класі «А» 90 матчів та став першим українським арбітром, який отримав категорію ФІФА. Двічі потрапляв до списку найкращих арбітрів країни (1953, 1964). У 1959 р. очолив щойно створену Федерацію футболу УРСР, а від лютого 1961 до 1983 р. очолював колегію арбітрів УРСР. У середині 1950-х рр. був членом президії Всесоюзної секції футболу, а в 1960-х рр. належав до складу Президії Всесоюзної колегії арбітрів. З 1952 до 1984 р. працював викладачем, доцентом і завідувачем кафедри футболу Київського інституту фізичної культури. Очолював кафедру футболу і хокею Київського інституту фізичної культури з моменту її створення 1963 р. впродовж 10 років [445, 248].

У 1973–1979 роках на кафедрі працювали викладачі: В. А. Кожухов, завідувач кафедри; М. М. Балакін, доцент; О. М. Джус., ст. викладач; В. В. Соболев, ст. викладач; К. Л. Віхров, ст. викладач; В. В. Кустовський. Пізніше працювали В. В. Соболев, О. І. Куровський, В. І. Мосягін, А. В. Попов, М. М. Балакін, М. М. Кірсанов, І. В. Вертоградов, М. П. Повисший, К. Л. Віхров, Ю. М. Мостовенко, Д. М. Фетісов, О. Б. Куцина, В. В. Харламов, В. В. Кустовський, Л. С. Захарова, М. Є. Догадін, А. Н. Романенко. З 1987 р. у зв'язку з переходом спеціалізації «хокей» на іншу кафедру було створено кафедру футболу КДІФК [445].

У 1990 році на кафедрі футболу працювали В. Г. Лоос, К. Л. Віхров, А. В. Попов, О. Б. Куцина, В. А. Кожухов, О. М. Джус, В. В. Ніколаєнко, В. В. Шабельников, Г. В. Біч, І. Мазур, І. В. Вертоградов, В. Г. Догадайло, А. В. Головаш, М. П. Повисший. Згодом склад кафедри дещо змінився і в 1995 році у складі кафедри були О. А. Первушкін, Г. А. Лисенчук, В. Г. Догадайло, В. В. Залойло, О. Б. Куцина, О. О. Косяченко, В. М. Шамич, М. П. Повисший, А. В. Осадчий, В. В. Ніколаєнко, Г. В. Біч, О. Б. Орехов, А. М. Куцев, К. Л. Віхров [445].

У 2005 році на кафедрі працювали Д. Д. Кочін, О. В. Байрачний, Г. А. Лисенчук, М. П. Повисший, Б. Ф. Бойченко, А. П. Швець, В. В. Ніколаєнко, А. А. Тесленко, В. М. Дараган, С. В. Бойченко, С. Г. Лисенчук, В. В. Залойло, А. І. Бузнік, О. О. Штелін, А. В. Дулібський, О. М. Шамич [445].

*Викладацький склад кафедри футболу НУФВСУ 2014 року
Сидять (зліва направо): В. В. Залойло, В. В. Ніколаєнко, Г. А. Лисенчук,
Т. О. Углич, К. П. Зора, О. В. Байрачний, С. Ю. Морозов.
Стоять: Б. А. Балан, А. Ю. Шевченко, О. П. Гуржеев, С. В. Бойченко,
Д. С. Фоменко, Т. Г. Чопілко, О. М. Коросташивець*

Завідувачами кафедри також були доцент В. А. Кожухов (1973–1979); О. М. Джус (1979–1986), професор, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник фізичної культури і спорту СРСР; М. І. Воробйов (1986–1987), професор, кандидат педагогічних наук, заслужений тренер України, заслужений працівник фізичної культури і спорту України; А. В. Попов (1987–1992), доктор філософії, доцент, кандидат педагогічних наук; Г. А. Лисенчук (1992–2004), (2006–2008), доктор наук з фізичного виховання і

спорту, професор, член-кореспондент Української академії наук; М. П. Повисший (2004–2006), заслужений працівник фізичної культури і спорту України; О. В. Байрачний (2012–2014), доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту; В. В. Ніколаєнко (2008–2012, з 2014 р. і до нині), доктор наук з фізичного виховання і спорту, доцент [445].

ЛДУФК, кафедра футболу. Викладання футболу на кафедрі спортивних і рухливих ігор з часів її заснування у Львівському державному інституті фізичної культури здійснювали випускники попередніх років цього вищого навчального закладу: А. А. Музикантов, кандидат педагогічних наук, доцент В. В. Соломонко, В. М. Ходукін, А. І. Мельникович, Й. Г. Фалес, В. І. Борейко [495].

Першого червня 1976 року була створена кафедра футболу та гандболу, а ще пізніше – 14 липня 1995 року – кафедра теорії і методики футболу, перейменована в кафедру футболу 2006 р.

*Львівські інфізівіці з кубком м. Львова 1958 року.
Зліва направо: В. Соломонко, Л. Школьник, В. Голубєв, В. Столбін,
Я. Слободянюк, В. Ходукін, І. Кульчицький, О. Мізгірьов, В. Борейко,
О. Степанов, В. Кондрацький, Б. Ербах*

Працівники кафедри теорії і методики футболу ЛДДФК, 2006 р. Зліва направо викладач Хоркавий Б. В., ст. викладач Борейко В. І., доцент Чорнобай І. М., зав. кафедри, доцент Фалес Й. Г., лаборант Горошко М. І., ст. лаборант Завалій О. Т., викладач Колобич О. В., ст. викладач Огерчук О. Ф.

Викладачами кафедри були колишні випускники ЛДДФК. Завідувач кафедри у 1995–2014 рр., кандидат педагогічних наук, доцент Й. Г. Фалес; кандидат педагогічних наук, доцент, В. М. Ходукін, старші викладачі В. І. Борейко, О. Ф. Огерчук, Р. В. Векляк, В. Й. Беззуб'як, О. В. Колобич; доцент, кандидат наук з фізичного виховання і спорту І. М. Чорнобай; доцент, кандидат наук з фізичного виховання і спорту А. В. Дулібський (завідувач кафедри футболу з 2014 р.): доцент, кандидат наук з фізичного виховання і спорту І. М. Ріпак; викладачі Р. Р. Риф'як, Б. В. Хоркавий, Т. В. Кобко, П. М. Пилипчук, М. В. Левицький, В. І. Івасяк, В. О. Миханів; кандидат наук з фізичного виховання і спорту І. Я. Карпа. За сумісництвом працювали

Працівники кафедри футболу ЛДУФК, 2015 рік. Зліва – направо: доцент Й. Г. Фалес, викладач Т. С. Когут, доцент І. М. Ріпак, доцент І. М. Чорнобай, завідувач кафедри, доцент А. В. Дулібський, старший викладач О. В. Колобич, старший лаборант О. Т. Завалій, викладач В. І. Івасяк, викладач О. Ф. Огерчук, старший викладач І. Я. Карпа, лаборант Т. П. Сеньків, викладач Б. В. Хоркавий

доцент, кандидат педагогічних наук О. В. Соломонко, викладачі В. В. Чопик, Т. С. Когут, Я. А. Грисьо. За 35 років кафедра підготувала понад дві з половиною тисячі фахівців з футболу, які працюють у галузі фізичної культури, спорту, освіти. Викладачі кафедри опублікували понад 300 наукових та методичних праць [495].

ХДАФК. Кафедра футболу та хокею. З 1979 до 1983 року спеціалізація футболу та хокею була у складі кафедри спортивних та рухливих ігор на спортивному факультеті Київського державного інституту фізичної культури в місті Харкові. У 1983–1984 навчальному році була утворена кафедра футболу та хокею, яку очолив

майстер спорту СРСР з футболу Валерій Анатолійович Марченко [272].

З 1988 до 2000 року кафедру очолював доцент М. С. Каштанов, член збірної команди СРСР, майстер спорту, чемпіон СРСР у складі «Динамо» (Київ). У 2001–2002 рр. кафедру очолював кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент В. І. Перевознік. На кафедрі працювали: заслужений тренер Росії Д. В. Думаревський, заслужений тренер України С. В. Костюк, В. С. Шаргородський, В. Н. Удовенко, О. П. Довбій, О. О. Косолапов, Є. С. Ривкін. Першим доцентом кафедри був Б. В. Сичов [272].

На сьогодні на кафедрі працюють 12 штатних співробітників, з них – п'ять кандидатів наук з фізичного виховання та спорту, п'ять доцентів, два старші викладачі, три викладачі. З них один заслужений тренер, два заслужені працівники фізичної культури і спорту України, три майстри спорту СРСР з футболу, один арбітр ФІФА.

Серед викладачів кафедри вісім випускників академії: доценти С.М. Журід, С.С. Коваль, А. Б. Абдула, старший викладач П. І. Шелудько, викладачі І. В. Марченко, А. А. Перцухов, С. І. Лебедев, В. М. Зуб, доцент В. В. Шаленко, тренер жіночої збірної

Завідувач кафедри В. А. Марченко з тренером харківського «Металіста» М. Б. Маркевичем на семінарі

(2005–2006), заслужений тренер України В. П. Кулаєв. На кафедрі підготували вісім кандидатських дисертацій: В. І. Перевознік, В. В. Шаленко, С. М. Журід, С. М. Стороженко, С. С. Коваль, А. Б. Абдула, А. А. Перцухов, П. О. Сіренко.

Співробітники кафедри опублікували 30 науково-методичних посібників та методичних рекомендацій, понад 140 наукових статей. Посібники з футболу підготували професор В. А. Марченко, доценти В. І. Перевознік, В. В. Шаленко, С. М. Журід, А. Б. Абдула, С. С. Коваль [272].

ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Кафедра спорту і спортивних ігор. Кафедра працювала над темою науково-дослідної роботи Зведеного плану НДР Міністерства сім'ї, молоді та спорту України (2006–2010 рр.) «Оптимізація навчально-тренувального процесу спортсменів в ігрових видах спорту в річному циклі підготовки» [969]. Сьогодні на кафедрі працює 18 викладачів: професор В. М. Костюкевич, доценти: Т. М. Чернишенко, А. І. Драчук, Т. В. Вознюк, С. А. Гудима, Д. М. Присяжнюк, В. В. Романенко,

П. С. Данчук, С. П. Драчук; старші викладачі – Ю. І. Горбатий, О. А. Перепелиця, В. М. Поліщук, Л. М. Зацерковна, Т. М. Дідик, В. М. Митурич, І. А. Тюх, В. В. Богуславська, викладачі Н. С. Носенко, В. А. Поляк, І. В. Грузевич та лаборант О. Г. Сокольвак [80].

Дослідники футболу працюють в інших вишах України, зокрема у Донецькому державному інституті здоров'я, фізичного виховання і спорту – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Перепелиця Павло Євгенович (керівник теми науково-дослідної роботи кафедри), у Буковинському державному фінансово-економічному університеті кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Васильчук Аурел Григорович, у Львівській комерційній академії – канд. пед. наук, доцент Блащак Ігор Миколайович.

Відомими в Україні та за її межами науковцями в царині футболу є В. В. Соломонко, А. М. Зеленцов, О. П. Базилевич, К. Л. Віхров, Й. Г. Фалес, Г. А. Лисенчук, О. В. Соломонко, В. М. Шамардін, В. М. Костюкевич, В. В. Ніколаєнко.

Соломонко Василь Васильович (*1 червня 1927 р., с. Буштина, Чехословаччина (нині Тячівський район Закарпатської обл.) – український футболіст, тренер, арбітр, науковець, викладач, кандидат педагогічних наук, професор. Автор понад 200 наукових та навчально-методичних праць, співавтор підручника «Футбол». Один із засновників футбольного клубу «Карпати» (Львів), перший керівник наукової групи клубу. Заслужений тренер УРСР. Заслужений працівник фізичної культури і спорту України. Відмінник педагогічних наук України [495, 238].

Заслужений працівник фізичної культури і спорту України [495, 238].

Зеленцов Анатолій Михайлович (*3 листопада 1934 р. – 12 вересня 2006 р., м. Київ) кандидат педагогічних наук, доцент, ба-

гаторічний керівник науково-дослідного центру клубу «Динамо» (Київ). Створив оригінальну систему розрахунку тренувального процесу, моделей гри, тренувальних занять, навантажень у футболі. Автор книг «Моделювання тренування у футболі» (співавт. В. Лобановський); «Досвід програмування підготовки футболістів команди «Динамо» (Київ)». «Програмування підготовки футбольних команд майстрів» (співавт. В. Лобановський); «Тактика і стратегія у футболі» (співавт. В. Лобановський, В. Ткачук, О. Кондратьєв); «Уроки футболу» (співавт. В. Лобановський, В. Коуервер, В. Ткачук) [703, 20].

Базилевич Олег Петрович (*6 липня 1938 р., м. Київ) – український футболіст, тренер (див. «Динамо» Київ), кандидат педагогічних наук, доцент. Ініціатор застосування новітніх наукових методик під час тренувального процесу. Зараз очолює науково-дослідний центр клубу «Динамо» (Київ) [19, 212, 564].

Віхров Костянтин Львович (27 березня 1937 р., м. Київ) – футболіст, арбітр, педагог і функціонер. Суддя всесоюзної категорії, обслуговував матчі чемпіонату СРСР, відбіркові матчі ЧС, ЧЄ, Олімпійських ігор. З 2007 до 2012 р. – технічний директор ФФУ. Доктор філософії, професор. Заслужений працівник фізичної культури та спорту України. Розробник понад 29 наукових та 131 навчально-методичних праць з футболу для тренерів, футболістів, арбітрів, учителів фізичної культури [102, 103].

Фалес Йосип Георгійович (*12 червня 1938 р., с. Свалява, Закарпаття) – український футболіст, захисник, тренер, викладач, науковець. Грав за львівський «Сільмаш» (1961–1962 рр.), «Карпати» (1963–1965, 19 матчів), дрогобицький «Нафтовик» (1966–1967). Працював головним тренером команди ЦГВ у Чехословаччині (1969–1973), консультантом збірної Алжиру (1981–1986), головним тренером «СКА-Карпати» Львів (1987), тренером, консультантом ФК «Львів» (1995–1997). Належав

до складу наукових груп різних збірних СРСР. Тренер збірних студентських команд області і ЛДІФК (чемпіони СРСР (1980, 1990), чемпіони України (1993, 1995, 1997). Завідувач кафедри футболу ЛДУФК (1995–2014), кандидат педагогічних наук, доцент, має понад 100 наукових праць [629, 630].

Лисенчук Геннадій Анатолійович (або Лисенчук; *18 грудня 1947 р., с. Жердевка Тамбовської обл. РРФСР) – радянський, український футболіст (воротар), тренер, викладач, науковець. Грав, зокрема, за «Зорю» (Ворошиловград), «Таврію» (Сімферополь), «Крила Рад» (Куйбишев, Росія). Майстер спорту СРСР. Тренував футбольні команди «Колос» (Нікополь), «Суднобудівник» (Миколаїв), «Ворскла» (Полтава), «Кривбас». Доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, член-кореспондент Української академії наук. З 1993 р. – голова Асоціації міні-футболу (футзалу) України. З 1996 р. – член технічного комітету FISU. З 1992 до 2008 р. – завідувач кафедри футболу НУФВСУ. Член Наукової ради НУФВСУ. Заслужений тренер України. Заслужений працівник фізичної культури та спорту України. Тренер збірних України

з футзалу (третє місце на ЧС-1996; друге місце на ЧЄ 2001, 2003 рр.; четверте місце на ЧЄ-2005). Заслужений тренер України, заслужений працівник фізичної культури та спорту України, відмінник освіти України [344, 93].

Соломонко Олександр Васильович (*1 квітня 1952 р., м. Львів) – український науковець у сфері футболу, кандидат педагогічних наук, професор, автор (співавтор) понад 70 наукових та навчально-методичних праць, співавтор підручника «Футбол», книги «Нариси з історії західноукраїнського футболу». Працював викладачем, доцентом кафедр теорії і методики фізичного виховання, педагогіки і психології, футболу ЛДУФК; тренером-консультантом команд «Нафтохімік» та «Кремень» (Кременчук), «Верес» (Рівне), «Волинь» (Луцьк), ФК «Львів». Керівник комплексної наукової групи львівських «Карпат» (2001–2014), член науково-методичного комітету ФФУ. Син В. В. Соломонка [327].

Шамардін Валерій Миколайович (*5 липня 1951 р., Макіївського р-ну, Донецької обл., УРСР). Доктор педагогічних наук, професор. Працював у науковій групі команди «Зеніт» (Ленінград), з 1982 р. керівник наукової групи клубу «Дніпро» (Дніпропетровськ). Автор (співавтор) понад 60 наукових праць, зокрема монографій «Технологія підготовки футбольної команди вищої кваліфікації», «Медико-біологіческие основы спортивной тренировки футболистов»; навчальних посібників: «Моделирование подготовленности квалифицированных футболистов», «Футбол» (зі співавтором В. Г. Савченко) [328, 654].

Костюкевич Віктор Митрофанович, доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, заслужений тренер України. Автор наукових та методичних праць, серед яких «Управління тренувальним процесом футболістів у річному циклі підготовки», посібники: «Футбол», «Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації» (В. М. Костюкевич), «Теорія і методика викладання футболу» (В. М. Костюкевич, О. А. Перепелиця, С. А. Гудима) та інші [80].

Ніколаєнко Валерій Вадимович (*6 червня 1960 р.). Завідувач кафедри футболу НУФВСУ, доктор педагогічних наук, доцент, арбітр національної категорії. Наукові інтереси: система багаторічної підготовки футболістів; змагальна та тренувальна діяльність у футболі. Автор (співавтор) понад 60 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Спортивный отбор в футболе» (співавт. А. В. Дулібський, А. Г. Яценко); «Футбольна етика та етикет» (співавт. В. Я. Зусін); монографія «Рациональная система многолетней подготовки футболистов к достижению высшего спортивного мастерства». Член науково-методичної ради ФФУ, редколегії журналу «Теорія і методика фізичного виховання і спорту» [436].

Контрольні питання

1. Назвіть перших українських науковців, педагогів, що розвивала освіту, науку в царині футболу в Україні.
2. Розкажіть про діяльність кафедр футболу, навчальних закладів в Україні.
3. Розкажіть про українських науковців у сфері футболу, їх діяльність, напрацювання, досягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдула Анатолій Борисович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fpl.ua/ukr/visit/3/1366/> (дата звернення: 12.10.2014).
2. Абліцов В. Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті / Віталій Абліцов. – Київ : КИТ, 2007. – 436 с.
3. Адріану Луїс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?luis_adriano&tagId=647 (дата звернення: 16.11.2014).
4. Азійська футбольна конфедерація (АФК) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Азійська_футбольна_конфедерація. (дата звернення: 26.11.2015).
5. Акоста Оскар Хуліан Руїс : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/95610> (дата звернення: 25.10.2014).
6. Алейніков Сергій Євгенович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/3831> (дата звернення: 14.09.2013).
7. Алекс Фергюсон о перспективах «МЮ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sport-xl.org/news/football/england/96734-aleksfergyuson-o-perspektivah-myu-v-etom-sezone.html> (дата просмотра: 23.02.2015).
8. Альтман Семен Йосипович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/5216> (дата звернення: 27.10.2014).
9. Альфредо ди Стефано: 11 фактов о белом короле «Реала» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sport.segodnya.ua/football/alfredo-di-stefano-11-faktov> (дата просмотра: 10.06.2014).
10. Ан Михаил Иванович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/5727> (дата просмотра: 22.09.2013).
11. Ан Михаил [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusteam.permian.ru/players/an.html> (дата просмотра: 22.09.2013).
12. Андреев Сергій Васильович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/6179> (дата звернення: 2.09.2013).
13. Арбітри з найбільшою кількістю ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/pages?oid=-35233153&r=> (дата звернення: 5.11.2014).
14. Ареф'єв Віктор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/435694-arefev-viktor-leonidovich> (дата звернення: 9.11.2014).

15. Аркуша О. А. Міжнародна футбольна організація ФІФА / Аркуша О. А., Дмухайло І. Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://disted.edu.vn.ua/courses/learn/5128> (дата звернення: 11.09.2015).
16. Архівний сайт ФК Кривбас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fckrivbass.dp.ua/> (дата звернення: 23.10.2014).
17. Бабий О. Поркуян: Эусебио похлопал меня по плечу и оставил автограф. Футбол 24 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football24.ua/home/showSingleNews.do?porkuyan> (дата просмотра: 16.05.2014).
18. Багмут Володимир Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/9623> (дата звернення: 24.08.2013).
19. Базилевич Олег Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/9752> (дата звернення: 30.06.2013).
20. Базилевич О. П. Научно-методическая составляющая футбола и роль Анатолия Зеленцова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ronin.com.ua/posts/439>. 15.08.2013 (дата просмотра: 27.11.2014).
21. Балгача Сергій Павлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/10310> (дата звернення: 20.08.2013).
22. Баль Андрій Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/10340> (дата звернення: 18.08.2013).
23. Баль Андрій Михайлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcdynamo.kiev.ua/team/dynamo/coaches/bal/> (дата звернення: 17.08.2014).
24. Банішевський Анатолій Андрійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/10462> (дата звернення: 21.09.2013).
25. Баняс Володимир, Талиновський Борис : 10 найкращих арбітрів «усіх часів». За рейтингом газети «Український футбол» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrfootball.in.ua/node/12345> (дата звернення: 13.05.2015).
26. Баняс В. Списки найкращих арбітрів СРСР / В. Баняс // Український футбол. – 2011. – № 20 (2492), 22 лют. – С. 11.
27. Басенко Юрій. Все обладатели Золотого мяча: от сэра Стэнли Мэтьюза до Лео Месси. «Футбол 24» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?vse_obladateli_zolotogo_myacha_ot_sera_stenli_metyuza_do_leo_messi_foto&objectId=112852&lang=ru (дата просмотра: 10.01.2015).

28. Баранець Борис Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/10601> (дата звернення: 25.10.2014).
29. Баранець Григорій Григорович : біографія <http://www.people.su/ua/10604> (дата звернення: 26.10.2014).
30. Безсонов Володимир Васильович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/13892> (дата звернення: 17.08.2013).
31. Беланов Игорь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=superstar&cp=70> (дата просмотра: 23.12.2014).
32. Белькевич Валентин Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/12726> (дата звернення: 14.10.2014).
33. Беньо Юрій Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/13139> (дата звернення: 21.10.2014).
34. Бережний О. Футбол-1972. Календар-довідник / О. Бережний, Ю. Кордіяк, І. Яремко. – Львів : Каменяр, 1972. – 64 с.
35. Бесков Костянтин Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/13981> (дата звернення: 18.07.2013).
36. Бесков Константин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://um.mos.ru/contests/dogm-persons/works/38596/> (дата просмотра: 18.07.2013).
37. Беца Йозеф Йозефович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/14018> (дата звернення: 21.07.2013).
38. Бешлей А. Luís Nazário de Lima Ronaldo. Історія EL Fenomeno. Футбол 24 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?luz_nazario_de_lima__ronaldo_istoriya_el_fenomeno&objectId=154442 (дата звернення: 14.10.2013).
39. Бешлей А. ТОП-100. Павел Недвед: «Золотий» хлопчик – 2003. Футбол 24 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?top100_pavel_nedved_zolotiy_hlorchik_2003&objectId=177857 (дата звернення: 9.10.2013).
40. Биба В. В. Економічні результати проведення Євро-2012 [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/51.pdf> (дата звернення: 14.05.2015).
41. Бишовець Анатолій : «Запрошення з Батьківщини мене не зацікавило». [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://football.sport.ua/news/12960> (дата звернення: 4.07.2015).

42. Бишовець Анатолій Федорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/19230> (дата звернення: 3.07.2013).
43. Біба Андрій Андрійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/14059> (дата звернення: 1.06.2013).
44. Билардо Карлос Сальвадор : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/14203> (дата просмотра: 21.05.2014).
45. Билардо Карлос. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.footballtop.ru/coaches/karlos-bilardo> (дата просмотра: 21.05.2014).
46. Биография : Шарий Иван Григорьевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obook.ru/биография?n=203000> (дата просмотра: 21.11.2014).
47. Биография : Шиловский Виктор Константинович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obook.ru/биография?n=205184> (дата просмотра: 24.06.2013).
48. Биография : Шуховцев Игорь Викторович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obook.ru/биография?n=208340> (дата просмотра: 20.11.2014).
49. Биография : Щегоцкий Константин Васильевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obook.ru/биография?n=208517> (дата просмотра: 25.06.2013).
50. Біскуп Ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcsnyva.com/club/history> (дата звернення: 21.11.2014).
51. Біскуп Ігор Іванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcvorskla.com.ua/players.html?p=5943> (дата звернення: 21.11.2014).
52. Блохин О. Гол, который я не забил / Олег Блохин ; лит. запись Игоря Заседы. – Киев: Молодь, 1981. – 158 с.
53. Блохин Олег Владимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/14878> (дата звернення: 02.08.2014).
54. Блохин Олег Владимирович. Лига. Досье [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://file.liga.net/person/14-oleg-blohin.html> (дата просмотра: 22.04.2014).
55. Блохин Олег Владимирович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://br.ubr.ua/profile/blohin-oleg-vladimirovich> (дата просмотра: 02.08.2014).
56. Бобров Всеволод [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.peoples.ru/sport/football/bobrov/> (дата просмотра: 10.07.2013).
57. Богомолов С. Зепп Майер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vk.com/topic-5701305_10720499 (дата просмотра: 15.11.2014).

58. Боднар Я. Валерій Лобановський: штрихи до біографії творчих принципів / Я. Боднар // Футбол в Україні – витоки, традиції, перспективи : зб. матеріалів IV наук.-практ. конф. – Львів ; Київ, 2004. – С. 135–139.
59. Бойко Сергій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allplayers.in.ua/ua/referee/list/99> (дата звернення: 15.12.2014).
60. Бондаренко Роман Дмитрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/15985> (дата звернення: 12.11.2014).
61. Борусія Д. Футбол 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?borusiyu_d&tagId=17049 (дата звернення: 9.02.1016).
62. Бразилійку Марту скинули з футбольного трону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prosport.tsn.ua/sport/braziliyku-martu-skinuli-z-futbolnogo-tronu.html> (дата звернення: 10.01.2012).
63. Броварський Лев Рудольфович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/17488> (дата звернення: 31.08.2013).
64. Бузакка Массімо : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/18208> (дата звернення: 26.10.2014).
65. Булгаков Володимир Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/18368> (дата звернення: 1.08.2015).
66. Буряк Леонід Йосипович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/18807> (дата звернення: 17.08.2015).
67. Буряк Л. И. Горячие точки поля: повесть о футболе / лит. запись М. И. Михайлова. – Киев: Молодь, 1985. – 168 с.
68. Буффон Джанлука [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.ua/player/168-dzhanluidzhi-buffon.html> (дата просмотра: 15.11.2014).
69. Буцацький О. Згадуючи голи Леня Скоценка / Буцацький Омелян // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 20–21.
70. Буцацький О. Карлові Мікльошу (фрагменти листів) / Буцацький Омелян // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 23–25.
71. Валдір Перейра (ДіДі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fanat.ua/info/people/didi_valdir_perejra__24450.html (дата звернення: 3.09.2013).
72. Валерко А. А не привезти ли Кубок в Украину? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.ua/ownshirt/persons/131424-a-perevyzty-ly-kubok-v-ukraynu.html> (дата просмотра: 9.09.2013).

73. Валерко А. Він проводжав з футболу Пеле... «Український футбол» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.sport.ua/news/119277> Сторінку створено 01.03.2011 (дата звернення: 4.05.2014).

74. Валерко А. 120. Football.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.football.ua/news/243134.html> (дата звернення: 9.03.2016).

75. Валерко А. Титан американського українства. Зенон Снилик – журналіст і футболіст. «Український футбол» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.sport.ua/news/119550> (дата звернення: 4.05.2014).

76. Василю Леськіву – 51! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uanews.lviv.ua/sport/2014/12/20/52799.html>. 20.12.2014 (дата звернення: 22.11.2014).

77. Ватаманюк Ярослав Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/21186> (дата звернення: 6.11.2014).

78. Вацеба О. Нариси з історії західно-українського спортивного руху / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 1997. – 230 с.

79. Ващук Владислав Вікторович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/21325> (дата звернення: 13.10.2014).

80. ВДПУ ім. М. Коцюбинського, кафедра спорту і спортивних ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vspu.edu.ua/faculty/sport/kafgame/kafsportgame.php> (дата звернення: 30.11.2014).

81. Великие клубы // Футбол. – 2006. – № 4/5.

82. Величанский Б. Звезды мирового футбола. Алексей Михайличенко. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/articles/91199-zvezdyi-mirovogo-futbola-aleksej-mihajlichenko> (дата просмотра: 27.08.2014).

83. Вербицький А. Ветерани знову в бою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/news/1372678907-veterani-znovu-v-boyu-niva-ternopil-dinamo-kiyiv-1-0-fotoreportazh.html> (дата звернення: 2.11.2014).

84. Вербицький І. Вогнем та м'ячем. Легендарні поляки у складі Динамо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/high/1409617019-ne-teodorchikom-yedinim-legendarni-polyaki-u-skladi-dinamo.html> (дата звернення: 21.11.2015).

85. Вербицький Іван. Добродушний велет. Яким був Вадим Тищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ua/ukrainian/high/1450142916-dobrodushniy-velet-yakim-buv-vadim-tischenko.html>. Сторінку створено 15.12.2015 (дата звернення: 15.12.2015).

86. Веремеев Володимир Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/21941> (дата звернення: 15.08.2013).

87. Веремеев Володимир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dynamo.kiev.ua/articles/130972.html> (дата звернення: 15.08.2013).

88. Верес (футбольний клуб) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Верес_\(футбольний_клуб\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Верес_(футбольний_клуб)) (дата звернення: 4.10.2014).

89. Вернидуб Юрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/22057> (дата звернення: 19.10.2014).

90. Вернидуб Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/print/91067> (дата звернення: 19.10.2014).

91. Верховод П. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://neformat.biz.ua/publ/futbolisti/italijski/p39etro_verkhovod/36-1-0-417 (дата звернення: 4.06.2012).

92. Верховод Пьетро – сын советского военнопленного и участника движения Сопротивления, чемпион мира по футболу, ветеран Серии А [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=vierchowodpietro> (дата просмотра: 4.07.2015).

93. Виконавчий комітет ФФУ. Лісенчук Геннадій Анатолійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/ffu_exucitive/33/ (дата звернення: 29.11.2014).

94. Виконання фінтів з м'ячем у ситуаціях, коли суперник збоку від гравця, у фінальних матчах чемпіонатів Європи та світу з футболу (2002–2014 роки) / Чорнобай І. М., Когут Т. С., Костюк П. С., Байрачний О. В. // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів, 2015. – Вип. 19, т. 1. – С. 266–273.

95. Виктор Банников – лучший вратарь послешинской эпохи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sport-express.ua/football/ukraina/news/165549-viktor-bannikov-luchshij-vratar-poslejashinskoj-epohi.html> (дата просмотра: 27.05.2012).

96. Віктор Турпак воротар кришталевих «Карпат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/news/zhadaymo-viktorturpak-vorotar-kryshhtalevykh-karpat/37424.aspx> (дата доступу: 20.03.2014).

97. Відсторонення Блаттера і Платіні. Як це стало можливим і що це означає для українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?vidstoronennya_blattera_i_platini_yak_tse_stalo_mozhlyvim_i_shho_tse_oznachaye_dlya_ukrayinskogo_futbolu&objectId=294885 (дата звернення: 23.12.2015).

98. Виктор Маслов. Биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.footballtop.ru/coaches/viktor-maslov> (дата просмотра: 01.03.2015).
99. Виктор Маслов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zatorpedo.narod.ru/zalslavy/maslov.html> (дата просмотра: 01.03.2015).
100. Вірт Юрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/23148> (дата звернення: 27.10.2014).
101. Вит А. Я. На футбольных полях мира / А. Я. Вит, В. Г. Владимиров. – Москва : Физкультура и спорт, 1969. – 136 с.
102. Вихров Константин Львович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballfacts.ru/players/115829-vihrov-konstantin-lvovich> (дата звернення: 28.11.2014).
103. Вихров К. Л. Из истории правил игры / К. Л. Вихров // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 170–178.
104. Войнов Юрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/23711> (дата звернення: 25.06.2013).
105. Волобуев Роман Олегович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/23957> (дата звернення: 8.11.2014).
106. Воробей Андрій Олексійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/24219> (дата звернення: 28.09.2013).
107. Воронін Андрій Вікторович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/24323> (дата звернення: 30.09.2013).
108. Воронін Валерій Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/24321> (дата звернення: 21.07.2013).
109. Воронин Валерий Иванович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-necropol.ru/voroninvaleriy.html> (дата просмотра: 21.07.2013).
110. Воронін О. Євро-2012: економічні підсумки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/business/uevgo-2012-ekonomichni-pidsumki-.html> (дата звернення: 14.07.2013).
111. Воротар у футболі. Кращі воротарі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Воротар_\(футбол\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Воротар_(футбол)) (дата звернення: 15.11.2014).

112. «Ворскла». Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vorskla.com.ua/ua/history/all_trainers/ (дата звернення: 11.10.2014).
113. 83-летний футболист Раймонд Копа ведет микроблог и выращивает цитрусовые [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sport.segodnya.ua/football/83-letniy-futbolist-raymon-kopa-vedet-mikroblog-i-vyrashchivaet-citrusovye-562109.html> (дата просмотра: 26.09.2014).
114. Востряков О. Витязь в медвежьей шкуре [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://fc-dinamo.kiev.ua/index/anatolij_bishovec/0-48. (дата просмотра: 4.07.2013).
115. Вотро Мишель (Франция) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://slovari.yandex.ru/~книги/Футбол/Вотро%20Мишель%20\(Франция\)/](https://slovari.yandex.ru/~книги/Футбол/Вотро%20Мишель%20(Франция)/) (дата просмотра: 25.10.2014).
116. Всі чемпіонати СРСР у другій лізі (українські зони) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=su_tables2 (дата звернення: 4.04.2015).
117. Все Президенты ФИФА. Что они сделали для развития футбола? Футбол Прогноз. Робер Герен (1876–1952) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.voon.ru/news/44373?lang=ua> (дата обращения: 10.06.2014).
118. Все тренеры-победители Чемпионатов мира: Витторио Поццо. ГОЛ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://goal.net.ua/encyclopedia/73409.html> (дата звернення: 19.05.2014).
119. Вспомнили запорожского Гарринчу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iz.com.ua/zaporoje/14191-vspomnili-zaporozhskogo-garrinchu.html> (дата просмотра: 28.10.2014).
120. Габовда Янош [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.hiblogger.net/community/kl/334825.html> (дата звернення: 20.07.2012).
121. Гаврилов Юрій Васильович : біографія [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/25162> (дата звернення: 16.07.2013).
122. Гаджега Василь. Василь Рац: «За мої труди футбол віддячив мені сторницею» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakarpattya.net.ua/Zmi/81155-Vasyl-Rats-Za-moi-trudy-futbol-viddiachyv-meni-storytseiu> (дата звернення: 21.08.2013).
123. Гаджега В. М. Історія футболу на Закарпатті / Гаджега В. М. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 26–41.
124. Гайдаржі Леонід (1959). Український футбол (історія та статистика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrfootball.org.ua/>

index.php?option=com_content&view=article&id=537:-1959&catid=2:2011-11-18-14-04-27&Itemid=27 (дата звернення: 15.11.2014).

125. Гайдаржи Леонід Васильович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/25407> (дата звернення: 1.11.2014).

126. Гайдаш О. Завдяки футболу подолав хворобу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voon.ru/news/215288>. 2.04.2011 (дата звернення: 10.11.2014).

127. Галинский В. Валерий Лобановский. Четыре жизни в футболе / Виталий Галинский. – Київ : Компьютерпресс, 2002. – 333 с.

128. Галичина спортивна. Андрію Василитчуку – 48! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/news/andriyu-vasylytchuku-48/27241.aspx> (дата звернення: 3.11.2014).

129. Гальченко О. М. Зародження та початковий розвиток футболу в Донбасі / Гальченко О. М. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 41–46.

130. Гарас М. Модельні техніко-тактичні характеристики змагальної діяльності команд чемпіонів світу з футболу 1930–2002 років / Микола Гарас, Йосип Фалес, Ігор Чорнобай // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2006. – Вип. 6. – С. 69.

131. Гвардейцы украинского футбола. Александр Гайдаш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terrikon.com/posts/68939> (дата просмотра: 10.11.2014).

132. Гельзін Владислав Григорович : біографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/26981> (дата звернення: 21.11.2014).

133. Гельзін признался, сколько тратит на «Олимпик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://xsport.ua/football_s/news/gelzin-priznalsya-skolko-tratit-na-olimpik. 25.10.2014 (дата звернення: 21.11.2014).

134. Генінсон обраний новим президентом Прем'єр-ліги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ua/ukrainian/high/1456744281-geninson-obraniy-novim-prezidentom-premyer-ligi.html> (дата звернення: 29.02.2016).

135. Гецко Іван Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/27842> (дата звернення: 12.10.2014).

136. Гецко І. Прогноз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dynamo-kiev.com/chempionat-ukrainy/9752-chempionat-ukrainy-1-y-tur-prognoz-ot-ivana-gecko.html> (дата звернення: 12.10.2014).

137. Гій Юрій Володимирович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molbuk.ua/2014/01/08/giy-yuriy-volodymyrovych.html> (дата звернення: 3.10.2014).

138. Гінда В. Легенда про львівський «матч смерті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/20490> (дата звернення: 21.11.2015).

139. Гладкий Олександр Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/28420> (дата звернення: 13.11.2014).

140. Говарда Вебба визнано у IFFHS найкращим арбітром 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/arch/sport/08jan2014/iffhs.html> (дата звернення: 10.01.2014).

141. Годулян Віталій Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/28954> (дата звернення: 12.10.2014).

142. Головка Микола : життя після смерті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shakhtar.com/ua/news/23819> (дата звернення: 10.09.2013).

143. Головка Олександр Борисович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/29265> (дата звернення: 15.10.2014).

144. Гольдес І. «Адмірал Нельсон» в воротах. Гордон Бэнкс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.footballplayers.ru/players/Banks_Gordon.html (дата просмотра: 20.03.2014).

145. Гончаренко Макар Михайлович. Биография [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://promnipro.ru/memorypage59890/biography> (дата просмотра: 24.06.2013).

146. Горошак В. Вершини футбольного Прикарпаття / Володимир Горошак, Юрій Корзаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/7454/> (дата звернення: 4.11.2014).

147. Горяїнов Олександр Сергійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/30218> (дата звернення: 30.10.2014).

148. Грицай Олександр Анатолійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcvorskla.com.ua/players.html?p=4536> (дата звернення: 19.11.2014).

149. Грисьо Ярослав Антонович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/referees/1389775-griso-yaroslav-antonovich> (дата звернення: 20.11.2015).

150. Грозний В'ячеслав Вікторович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/31518> (дата звернення: 2.10.2014).
151. Грозний В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.ua/ukraine/254424-groznijj-mozhlivo-v-bagatokh-komandakh-gravci-ne-vikhodili-b-na-trenuvannja-za-tikh-problem-shho-je-u-goverli.html> (дата звернення: 2.10.2014).
152. Грудняк С. Коротка історія Волинського футболу / Грудняк С. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 110–118.
153. Гунтік Г. Яворський Ігор Петрович / Г. Гунтік, Б. Петраш // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль : Збруч, 2008. – Т. 3 : П – Я. – С. 678–679, 243. – ISBN 978-966-528-279-2.
154. Гусейнов Тимерлан Рустамович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football-forum.net/statistika/50-simvolicheskij-klub-imeni-timerlana-gusejnova/83-timerlan-gusejnov.html> (дата звернення: 13.11.2014).
155. Гусев Олег Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/32550> (дата звернення: 30.09.2013).
156. Гусін Андрій Леонідович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/32589><http://www.people.su/ua/32589> (дата звернення: 20.09.2014).
157. Гусін А. Упродовж чемпіонату ми зіштовхнулися з неабиякими проблемами попереду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.footboom.com/ukrainian/first/09-06-2013-andrii-husin-uprodovzh> (дата звернення: 20.09.2014).
158. Данилюк Володимир Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/33547> (дата звернення: 3.09.2013).
159. Дараселія Віталій Кухинович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/33678>. (дата перегляду: 18.09.2013).
160. Дасаев Ринат Файзрахманович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/33898> (дата перегляду: 16.07.2013).
161. Дві «б» Ярослава Кікота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/14370/page0.html> (дата звернення: 10.06.2015).

162. Де Блекере Франк : біографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/33969> (дата звернення: 26.10.2014).
163. Девич Марко : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euro-football.ru/person/Devich_Marko (дата звернення: 30.10.2014).
164. Дегтерьов Юрій Віталійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/34214> (дата звернення: 23.02.2015).
165. Деларина. Энциклопедия. Все знаменитые французы. Жюст Фонтен (Just Fontaine) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delarina.info/encyclopaedia/bomonde/fontaine/> (дата перегляду: 3.09.2013).
166. Дем'янчук Михайло Михайлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcvorskla.com.ua/players.html?p=6421> (дата звернення: 2.11.2014).
167. Дем'яненко А. В. Гармония игры : худож.-докум. повесть / лит. запись А. М. Семененко. – Киев : Молодь, 1989. – 152 с. : фотоил.
168. Дем'яненко Анатолій Васильович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/34735> (дата звернення: 19.08.2013).
169. Дзодзуашвілі Реваз Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/36111> (дата звернення: 15.09.2013).
170. Дзодзуашвили Реваз Михайлович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klisf.info/inter/ek/gamer335.htm> (дата просмотра: 16.09.2013).
171. Дикий Володимир Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcvolyn.net/coachview/5758/> (дата звернення: 7.10.2014).
172. Дикий Владимир Петрович. Данные игрока [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football.lg.ua/index.php?option=com_joomleague&view=player&p=12&tid=89&pid=2084 (дата просмотра: 7.10.2014).
173. Димінський Петро Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkaramamotoru.com/uk/-34836.html> (дата звернення: 20.10.2014).
174. «Динамо» Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcdynamo.kiev.ua/> (дата звернення: 22.06.2013).
175. «Динамо» Минск. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=86> (дата просмотра: 12.09.2013).
176. «Динамо» Москва [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fcdynamo.ru/welcome/> (дата просмотра: 17.07.2013).

177. «Динамо» потрапило у Топ-30 команд світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prosport.tsn.ua/sport/dinamo-potrapiło-u-top-30-komand-svitu-567529.html> (дата звернення: 11.01.2016).
178. «Динамо» Тбілісі. Історія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dinamo-tbilisi.ru/> (дата перегляду: 14.09.2013).
179. «Динамо» Тбілісі. Історія команди. Ахалкаци Нодар Парсаданович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dinamo-tbilisi.ru/axalkaci-nodar-parsadanovich/> (дата перегляду: 18.09.2013).
180. Дмитрулін Юрій Михайлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrfootball.net/?page_id=1455 (дата перегляду: 14.12.2015).
181. Дмитрулін Юрій Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/36805> (дата звернення: 14.10.2014).
182. Добровольський Ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.footboom.com/ukrainian/national/26-03-2013-igor-dobrovolskyi-ukraintsi-ne-durni-a-tomu-vdruhe-na-ti-zh-hrabli-ne> (дата звернення: 19.07.2013).
183. Добровольський Ігор Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/36868> (дата звернення: 19.07.2013).
184. Дойніков Д. Юрій Дегтерьов. Український футбол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrfootball.ua/exclusive/yuriy-degterov-mi-vipivaemo-yashin-zarputaie-royidesh-do-moskvi> (дата звернення: 11.01.2015).
185. Дос'є гравця. Віталій Романюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.ua/player/5725-vitalij-romanjuk.html> (дата перегляду: 25.10.2014).
186. Дос'є гравця. Криштіану Роналду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.ua/player/721-cristiano-ronaldo.html> (дата перегляду: 15.01.2015).
187. Дубровний Ю. «Карпати» – найславетніший футбольний клуб галицького краю за уся історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/news/yuriy-dubrovnyy-karpaty-nayslavetnishyy-futbolnyy-klub-halytskoh-krayu-za-usyu-istoriyu/36543.aspx> (дата звернення: 4.09.2013).
188. Дулібський А. Карло Мікльош і Олександр Скоцень – видатні постаті українського футболу / Дулібський А. // Витоки, традиції, перспективи: матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 130–135.

189. Дячук-Ставицький Юрій Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/39022> (дата звернення: 20.10.2014).
190. Енциклопедія українознавства (словникова частина) : в 11 т. / Наукове Товариство ім. Шевченка ; гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. — Париж ; Нью-Йорк ; Львів : Молоде життя, 1954–2003.
191. Еспресо. За збірну ЛНР грають футболісти «Сталі» та «Зорі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2015/03/27/za_zbirnu_quotlnrquot_hrayut_futbolisty_quotstaliquot_ta_quotzoriquot (дата звернення: 21.12.2015).
192. Євтушенко Вадим Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/39290> (дата звернення: 18.08.2013).
193. Євтушенко Вадим Анатолійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfan.net.ua/content/vadim-evtushenko> (дата перегляду: 19.08.2013).
194. Єзерський Володимир Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/39433> (дата звернення: 17.10.2014).
195. Ермак Василь Іванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/393849-ermak-vasilij-ivanovich> (дата перегляду: 31.10.2014).
196. Єрмаков Олександр Борисович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.odessa.ua/person/?919> (дата звернення: 3.11.2014).
197. Єсип Богдан Борисович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/40026> (дата звернення: 31.10.2014).
198. «Жальгірис» Вільнюс. Медіа бібліотека збірної СРСР по футболу і радянського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=90> (дата перегляду: 19.09.2013).
199. Жарський Е. Подвиг професора Івана Боберського / Едвард Жарський // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 8.
200. Жигадло Г. Б. Зародження і розвиток футболу у м. Миколаєві в кінці XIX ст. – першій третині XX ст. / Жигадло Г. Б., Богатир В. М., Вертелецький О. І. // Українському футболу – 115 років : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів : Укр. технології, 2009. – С. 32–45.
201. Жили-були Дід та Бабуся... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/5418/> (дата звернення: 10.09.2013).

202. Жозе Маріу душ Сантуш Моурінью Феліш : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/77112> (дата звернення: 22.05.2014).

203. Жузеп (Пеп) Гвардіола-і-Сала : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/26629> (дата звернення: 23.02.2015).

204. Журнал Football Tribune. Валентин Иванов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sports.ru/tribuna/blogs/footzhur/590932.html> (дата просмотра: 21.07.2013).

205. Жюст Фонтэн: Голеадор из Марракеша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://footballfan.com.ua/biografii/zhyust_fonten_goleador_iz_marrakesha.html (дата просмотра: 3.09.2013).

206. Забранський Руслан Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/41384> (дата звернення: 30.10.2014).

207. Заваров Олександр Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/41434> (дата звернення: 21.08.2013).

208. Загало М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.futbolist.biz/futbolist.php?name=zagalo> (дата звернення: 20.05.2014).

209. Закарлюка з «Ворсклою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sportanalytic.com/football/zakarlyuka_z_vorskloyu525/page1.print. 21.06.2011 (дата звернення: 19.11.2014).

210. Закарлюка Сергій Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/41752> (дата звернення: 19.11.2014).

211. Заржицький Олексій. Харківський Металіст: історія перемоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slk.kh.ua/news/sport/kharkivskij-metalist-istoriya-peremogi.html> (дата звернення: 5.09.2013).

212. Заслуженный тренер СССР Олег Базилевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bulvar.com.ua/arch/2012/19/4faabfee4fcf/> (дата просмотра: 30.06.2013).

213. За що Роналду отримав ЗМ-14. Говорять цифри і факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sportanalytic.com/blog/167842za-szo-ronaldu-otrimav-zm-14_ (дата звернення: 12.01.2015).

214. Заяєв Анатолій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/42307> (дата звернення: 9.11.2014).

215. Збірна Австрії з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Збірна_Австрії_з_футболу (дата звернення 7.02.2016).

216. Збірна Аргентини з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Збірна_Аргентини_з_футболу (дата звернення: 7.02.2015).

217. Збірна Бразилії зразка 1970 року – краща команда світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.champion.com.ua/football/2005/12/26/103948/> (дата звернення: 12.12.2015).

218. Збірна Бразилії з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Збірна_Бразилії_з_футболу (дата звернення: 16.01.2015).

219. Збірна Колумбії з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcf.com.co/> (дата звернення: 7.02.2015).

220. Збірна СРСР з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Збірна_СРСР_з_футболу (дата звернення: 10.08.2013).

221. Збірна України. Гравці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=zbirna_matches&mode=players&order=games (дата звернення: 26.05.2015).

222. Зелькявічюс Беньямінас Вікторович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znaimo.com.ua/Зелькявічюс_Беньямінас_Вікторович (дата звернення: 19.09.2013).

223. «Зенит» (Санкт-Петербург). Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.footboom.com/team/280-zenit> (дата просмотра: 22.07.2013).

224. Знаменитості України. Шевченко Андрій Миколайович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrfoto.net/people_23.html (дата звернення: 23.12.2014).

225. Зозуля Р. Біографія та спортивна кар'єра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com.ua/stats/player/401-roman-zozulya> (дата звернення: 20.03.2016).

226. «Золотий м'яч» отримав Крістіану Роналду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2015/01/12/quotzolyu_myachquot_otrymav (дата звернення: 27.02.2015).

227. Золотий м'яч-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?zolyu_myach2015_usi_rezultati_onlayn&objectId=297729 (дата звернення: 11.01.16).

228. Зотов Олександр Сергійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/43339> (дата звернення: 20.11.2014).

229. Зотов Александр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sport.ua/news/tags/18696> (дата просмотра: 20.11.2014).

230. Зубалій М. Д. Першоджерела українського футболу / Зубалій М. Д. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 11–20.
231. Зубач Ю. Юнацька дружина / Юрій Зубач // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 10.
232. Зубов Геннадій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?geroi_90h_gennadiy_zubov (дата звернення: 23.11.2014).
233. Зубов Геннадій Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/43407> (дата звернення: 23.11.2014).
234. Иванов Валентин Козьмич : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/> (дата просмотра: 6.07.2013).
235. Игрок – Иван Тибериевич Корпонай. Луганск. Наш футбол [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football.lg.ua/index.php?option=com_joomleague&view=player&p=131:allua&tid=19&id=3524:-- (дата просмотра: 23.10.2014).
236. Інфантино Джанні : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.yandex.ua/yandsearch?rdrnd=452492&text=> (дата звернення: 10.04.2016).
237. Інформаційний центр ФК «Карпати». Богдану Грещаку – 70! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/12080/page0.html> (дата звернення: 31.03.2014).
238. Інформаційний центр ФК «Карпати». Василю Соломонку – 85! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/8578/page.html>. 01.06.2012 (дата звернення: 27.11.2014).
239. Інформаційний центр ФК «Карпати». Вовчуку Любомиру – 44! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/10952/page.html> (дата звернення: 1.04.2014).
240. Інформаційний центр ФК «Карпати». Габору Вайді – 70! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/12393/page5.html> (дата звернення: 12.05.2014).
241. Інформаційний центр ФК «Карпати». Найстарший футболіст в історії «Карпат» Юрій Сула відзначає 79-ліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/106405-Naistarshyifutbolist-v-istorii-Karpat> (дата звернення: 29.08.2013).
242. Інформаційний центр ФК «Карпати». Як галичани москаля викрадали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/10874/page0.html> (дата звернення: 16.08.2015).

243. Історія Донецька. 1910–1911 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/places/istoriya-donets`ka-khronologiya-rozvytku/istoriya-donets`ka-1910-1911-rr/> (дата звернення: 19.04.2015).
244. Історія клубу «Металіст» Харків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.metalist.ua/news/cat/11/> (дата звернення: 6.09.2013).
245. Історія клубу. ФК «Динамо» Київ. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fc-dynamo.kiev.ua/club/history/> (дата звернення: 2.06.2014).
246. История одной команды. «Кремень». 1992 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.telegraf.in.ua/sports/2010/08/26/krem-inamo-i-shak_11621.html (дата просмотра: 27.09.2012).
247. Історія та статистика українського футболу. Арбітри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-football.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=14845:-1957&catid=13:2011-11-19-10-01-49&Itemid=25 (дата звернення: 10.02.1016).
248. Історія та статистика українського футболу. Балакін Микола (1911) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-football.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2663:--1911&catid=2:2011-11-18-14-04-27&Itemid=27 (дата звернення: 26.11.2014).
249. Історія та статистика українського футболу. Мизенко Олександр Вікторович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-football.org.ua/> (дата звернення: 18.10.2014).
250. Історія. ФК «Дніпро» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fc-dnipro.ua/ua/club/history/> (дата звернення: 11.11.2014).
251. Історія ФК «Темп» Шепетівка. Сайт міста Шепетівка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shpetivka.com.ua/statti/sport/item/357-istoriya-fk-temp-shepetivka.html> (дата звернення: 11.11.2014).
252. Історія футболу в Україні : бібліогр. покажч. / Держ. закл. «Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка» ; уклад.: Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик. – Харків, 2012. – 272 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com/vydav/futbol.pdf> (дата звернення: 12.06.2015).
253. История ФИФА. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fifa.kiev.ua/history/> (дата обращения: 10.06.2015).
254. Іщак Василь Євгенович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/106357-icshak-vasilij-evgenevich> (дата звернення: 8.09.2013).
255. Ищенко Александр Алексеевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://famous-birthdays.ru/data/03_sentyabrya/ishenko_aleksandr_alekseevich.html (дата просмотра: 19.10.2014).

256. Йозеф Блаттер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fifa.com/aboutfifa/federation/president/index.html> (дата звернення: 11.09.2015).
257. «Кайрат» Алма-Ата. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=111> (дата просмотра: 20.09.2013).
258. Калитвинцев Юрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/47814> (дата звернення: 13.10.2014).
259. Каменюка Микита Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/48218> (дата звернення: 19.10.2014).
260. Каннаваро Ф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.ua/player/191-fabio-kannavaro.html> (дата звернення: 10.10.2014).
261. Каневський Віктор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2014.ua-football.com/history/5396cb16.html> (дата звернення: 26.06.2013).
262. Капанадзе Автанділ Давидович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/48732> (дата звернення: 11.11.2014).
263. Капличний Володимир Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/48840> (дата звернення: 2.09.2013).
264. Караваєв Олександр Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpl.ua/ukr/visit/1/19674/> (дата звернення: 7.11.2014).
265. Карбахал А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.footballplayers.ru/players/Carbajal_Antonio-.html (дата просмотра: 26.10.2014).
266. Кардаш Василь Ярославович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/49313> (дата звернення: 16.10.2014).
267. «Карпати» Львів. Олександр Паляниці – 42! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/11928/page.html>. 29.02.2014. (дата звернення: 23.11.2014).
268. Карпатівська вершина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/news/karpativska-vershyna-tsvit-kalyny-prukolovshy-kosy/53333.aspx> (дата звернення: 30.08.2013).

269. Касільяс І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/SPORT/fifa_obrala_pyatirku_kraschih_vorotariv_roku.html (дата звернення: 20.11.2012).
270. Категорія: Клубний чемпіонат світу з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Клубний_чемпіонат_світу_з_фут (дата звернення: 24.02.2015).
271. Категорія: Міжнародні клубні футбольні змагання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Міжнародні_клубні_футбольні_змагання (дата звернення: 20.08.2013).
272. Кафедра футболу та хокею ХДАФК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdafk.kharkov.ua/ua/component/blog_calendar/2013/01?start=20 (дата звернення: 30.11.2014).
273. Качалін Гавриїл Дмитрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/50856> (дата звернення: 18.07.2013).
274. Кеслер Надін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yandex.ua/images/search?text=> (дата звернення: 30.03.2015).
275. Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст. : енцикл. вид. / упоряд. З. І. Хижняк ; за ред. В. С. Брюховецького. – Київ : КМ Академія, 2001. – С. 493–494.
276. Київ 1927. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1927.kiev.ua/news/view/12671> (дата звернення: 7.07.2014).
277. Кікоть Ярослав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zik.ua/ua/news/2009/06/08/183792> (дата звернення: 8.06.2015).
278. Кіпіані В. Цікаві книжки – з Вахтангом Кіпіані (на основі книги Г. Кузьміна «Были и небыли нашего футбола»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/analitika/cikavi-knizhki-z-vahtangom-kipiani-33.html> (дата звернення: 30.06.2014).
279. Кіпіані Давид Давидович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/52379> (дата звернення: 16.09.2013).
280. Кишиани Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusteam.permian.ru/players/kipiani.html> (дата просмотра: 16.09.2013).
281. Клава М. Вишневецький Іван Євгенович / М. Клава, Л. Легкий // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль : Збруч, 2004. – Т. 1 : А – Й. – 696 с. – ISBN 966-528-197-6.
282. Клуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1927.kiev.ua/news/view/12671> (дата звернення: 4.09.2014).
283. Козинкевич Едуард Теодорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/54589> (дата звернення: 4.09.2013).

284. Кобрин Б. Львівське коріння українського футболу / Богдан Кобрин, Юрій Михалюк. – Львів : ЛА Піраміда, 2005. – 72 с. з іл.
285. Коверко Б. І. Сокільський і січовий гімнастичний рух у Галичині на початку 20-го століття / Коверко Б. І. // Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. ст. / заг. ред. Кириленко С. В., Старкова В. А., Цюся А. В. – Київ : ІЗМН, 1997. – С. 62–74.
286. Ковпак Олександр Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/54389> (дата звернення: 10.11.2014).
287. Колліна П'єрлуїджі : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/55139> (дата звернення: 27.10.2014).
288. Колобич О. В. Від Кубка європейських націй до чемпіонатів Європи з футболу : посібник / Колобич О. В., Фалес Й. Г., Хоркавий Б. В. – Львів : ЛДУФК, 2012. – 144 с.
289. Коломієць А. Дещо про дату народження футболу на Полтавщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ffk.kiev.ua/3100-deshho-pro-datu-narodzhennya-futbolu-na-poltavshhyni.html#comment-1900> (дата звернення: 16.04.2016).
290. Коломієць А. Перші стадіони України. Перші кроки футболу України / Анатолій Коломієць, Володимир Баняс // Український футбол. – 2009. – 17 вересня (№ 136). – С. 4.
291. Коломойський І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.1plus1.ua/novyny/igor-kolomoyskiy-rozprovist-katerini-osadchiy> (дата звернення: 18.10.2014).
292. Колотов Віктор Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/55310> (дата звернення: 16.08.2013).
293. Команда мрії – 2012. Найкращі центральні захисники. В'ячеслав Чечер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/blogs/showBlog.do?komanda_mrui__2012_naykrashhi_tsentralni_zahisniki&objectId=118146 (дата звернення: 26.10.2014).
294. Команды в сезонах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fc-dynamo.ru/pix/soccer/675_3.jpg (дата просмотра: 21.07.2013).
295. Коман Михайло [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/mikhail_koman_dynamo (дата звернення: 25.06.2013).
296. Коман Михайло. Західна інформаційна корпорація Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2015/02/22/pomer_kolyshniy_futbolist_a_potim_i_trener_dynamo_myhaylo_koman_566680 (дата звернення: 22.02.2015).

297. Коман Михайло Михайлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-football.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4168:qq-&catid=15:1992&Itemid=8 (дата звернення: 25.06.2013).
298. Комітет арбітрів ФФУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.referee.ffu.org.ua/ukr/committees_main/319/ (дата звернення: 4.07.2015).
299. Коноплянка Євген Олегович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/55983> (дата звернення: 18.10.2014).
300. Коньков Анатолій Дмитрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/56297> (дата звернення: 26.09.2013).
301. Коньков Анатолій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dynamo.kiev.ua/articles/117449.html> (дата звернення: 26.09.2013).
302. Король футболу Пеле [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcsoftserve.at.ua/publ/1-1-0-1> (дата звернення: 14.03.2014).
303. Корпонай А. Если «Кремень» выигрывал – мы были героями, если проигрывал... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.profootball.ua/2013/05/09/adalbert_korponay_esli_kremen_v.html 9 мая 2013 (дата звернення: 22.10.2014).
304. Корпонай Тиберий Тибериевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballfacts.ru/players/395161-korponaj-tiberij-tiberievich> (дата просмотра: 22.10.2014).
305. Косирін Олександр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?oleksandr_kosirin&tagId=7197 (дата звернення: 22.11.2014).
306. Косирін Олександр Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/57570> (дата звернення: 22.11.2014).
307. Костишин Руслан Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/57540> (дата звернення: 19.11.2014).
308. Кравченко М. Этот маленький великий Уругвай (29 января 2011). – Интервью с Эухенио Фигередо. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Фигередо_Эухенио (дата просмотра: 20.09.2015).
309. Краснецький Іван : біографічна довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://west-football.org.ua/if/203-van-krasneckiy-biografichna-dovidka.html> (дата звернення: 5.11.2014).

310. Кращі клубні тренери світу 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/golovnij_trener_dnipra_markevich_potrapiv_do_desjatki_kraih_treneriv_svitu/ (дата звернення: 10.01.2016).
311. Кращим футболістом світу 2014 року став Кріштіану Роналду, кращою футболісткою – німкеня Надін Кесслер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.champion.com.ua/football/2015/01/12/594683/> (дата звернення: 12.01.2015).
312. Кривбас (футбольний клуб). Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fckrivbass.dp.ua/russian/history/history_ru.htm (дата звернення: 21.09.2015).
313. Кривоногий гений. 13 фактов из жизни Гарринчи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sports.ru/tribuna/blogs/football_all_around (дата просмотра: 15.12.2013).
314. Крымова Ю. Футбол. ФК «Севастополь» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://crimea.vgorode.ua/news/sport/117860/> (дата звернення: 6.11.2013).
315. Кубок СРСР з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Кубок_СРСР_з_футболу (дата звернення: 12.08.2014).
316. Кубок України з футболу. ФФУ. Архів змагань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ffu.org.ua/ukr/tournaments/arch/?sezon_id=1993/1994 (дата звернення: 1.03.2015).
317. Кубок України з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кубок_України_з_футболу (дата звернення: 1.03.2015).
318. Кудырко А. Геннадий Мороз [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusteam.permian.ru/players/moroz.html>. Дата доступу 24.08.2013 (дата просмотра: 24.10.2014).
319. Кудырко А. Л. Футбол Украины–2008 : стат. справ. – Киев : КНТ, 2008. – 528 с.
320. Кузнецов Олег Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/60153> (дата звернення: 22.08.2013).
321. Куксов Анатолій Якович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/60379> (дата звернення: 27.08.2013).
322. Кульчицький Ігор Євстахійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/60610> (дата звернення: 31.08.2013).
323. Кульчицький І. «Карпати»: рік за роком / Ігор Кульчицький, Юрій Назаркевич – Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2003. – 231 с.

324. Кучер Олександр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zimbio.com/photos/Oleksandr+Kucher/Parma> (дата звернення: 14.11.2014).
325. Кучер Олександр Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/61413> (дата звернення: 14.11.2014).
326. Кучеревський Євген Мефодійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/61420> (дата звернення: 16.10.2014).
327. ЛДУФК. Соломонко Олександр Васильович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldufk.edu.ua/index.php/s/articles/solomonko-oleksandr-vasilovich-8039.html> (дата звернення: 29.11.2014).
328. ЛДУФК. Шамардін Валерій Миколайович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldufk.edu.ua/index.php/sh/articles/shamardin-valerij-mikolajovich-8074.html> (дата звернення: 29.11.2014).
329. Левандовська Л. Історичні аспекти розвитку футболу на Кременеччині у міжвоєнні (1922–1939) роки [Електронний ресурс] / Любов Левандовська, Юрій Левандовський // Спортивна наука України. – 2012. – №4 (48). – С. 40–46.
330. Левандовський Маріуш : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/63822> (дата звернення: 7.11.2014).
331. Лев Іванович Яшин. Биографическая справка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ria.ru/sport/20091022/190067201.html#14527683131603&message=resize&relto=register&action=addClass&value=registration> (дата звернення: 15.08.2013).
332. Левицкий М. Ю. «Шахтеру» – 50. Справочник-календарь / М. Ю. Левицкий, А. А. Бабешко. – Донецьк : Радянська Донеччина, 1986. – 144 с.
333. Легендарные капитаны «Динамо» Киев. На все времена [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/blog/122247.html> (дата просмотра: 1.07.2013).
334. Легендарные капитаны «Динамо» Киев. Питомцы Маслова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/blog/121515.html> (дата просмотра: 30.06.2013).
335. Легендарные капитаны «Динамо» Киев. Эпоха возрождения. Павел Виньковатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/blog/119978-legendarnyie-kapitany-dinamo-kiev-epoha-vozrozhdeniya> (дата просмотра: 25.06.2013).
336. Легендарному футболісту Михайлині 15 березня виповнилося 69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zaholovok.com.ua/>

legendarnomu-futbolistu-mikhailini-15-bereznya-vipovnilosya-b-90 (дата звернення: 11.10.2014).

337. Легенди футболу: Краковський Сергій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fask.com.ua/news/legendi-futbolu/legendi-futbolu-krakovskij> (дата звернення: 24.08.2013).

338. Легкий Лев. Щегольков Володимир Миколайович / Енциклопедичний словник : у 4 т. // Лев Легкий; редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль : Збруч, 2010. – Т. 4 : А – Я (додатковий). – С. 733. – ISBN 978-966-528-318-8.

339. Легкий Л. Футбол. Історія та статистика : енциклоп. довід. / Левко Легкий. – Вид. 2-ге, перероб. та допов. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2012. – 616 с.

340. Леоненко Віктор Євгенович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/> (дата звернення: 13.10.2014).

341. Леоненко В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballbiograph.ru/l/187-viktor-leonenko-viktor-leonenko.html> (дата просмотра: 13.10.2014).

342. Лига Пари-Матч (Украинская Премьер-Лига) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/high> (дата просмотра: 28.09.2015).

343. Линке Владимир Иванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/65590> (дата просмотра: 7.09.2013).

344. Лисенчук Геннадій Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/65772> (дата звернення: 29.11.2014).

345. Лисенчук Г. А. Зародження футболу на Харківщині / Лисенчук Г. А., Шаленко В. В., Бойченко Б. Ф. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 87–92.

346. Литовченко Геннадій Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/65911> (дата звернення: 25.08.2013).

347. Лихачову Геннадію – 69! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uanews.lviv.ua/sport/2015/08/16/82128.html> (дата звернення: 16.08.2015).

348. Лионель Андрес Месси Куччиттини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.championat.com/football/_spain/1098/player/1473.html (дата просмотра: 28.10.2014).

349. Літопис українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=history01> (дата звернення: 17.01.2016).

350. Літопис українського футболу. «Борисфен» Бориспіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=ua_clubvis&nc=16 (дата звернення: 2.10.2013).

351. Лобановський Валерій Васильович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/11> (дата звернення: 22.10.2014).

352. Лобановський Валерій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dachnik.in.ua/rizne/valerij-lobanovskyj.html> (дата звернення: 20.06.2013).

353. Лобановский В. В. Бесконечный матч. Литературная запись Александра Горбунова. – Москва : Физкультура и спорт, 1989. – 191 с., ил. ISBN 5-278-00151-8.

354. Ловчев Евгений Серафимович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/66163> (дата просмотра: 16.07.2013).

355. Луганск. Наш футбол. История и статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football.lg.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=13&Itemid=32 (дата просмотра: 26.08.2013).

356. Луїс Адріано ді Соза да Сілва : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/66935> (дата звернення: 16.11.2014).

357. Лужний Олег Романович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/66890> (дата звернення: 27.09.2013).

358. Луческу увійшов до 20 кращих тренерів світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1479418> (дата звернення: 14.01.2016).

359. Луческу Мирча [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://file.liga.net/person/504-mircha-lucescu.html> (дата просмотра: 3.01.2016).

360. Лучкевич Ігор Валерійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/67413> (дата звернення: 29.10.2014).

361. Лучкевич Ігор Валерійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.ua/top50uaplayers/article/89989-50-luchshykh-metallurg-zaporozhe> (дата звернення: 29.10.2014).

362. Любош Михел. Біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lichnosti.net/people_2686.html (дата звернення: 25.08.2014).

363. Люкшинов Н. М. Формирование модельных характеристик соревновательной деятельности футболистов на основе анализа игр чемпионатов мира : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук / Люкшинов Н. М. ; ГДОИФК. – Ленинград, 1989. – 21 с.
364. Люпа Б. М. Хроніки львівського футболу / Б. М. Люпа, Я. А. Грисьо, І. Я. Яремко / за ред. Б. М. Люпи. – Львів : Піраміда, 2015. – Т. 1. (II половина XIX ст. – 1965 р.). – 596 с. : іл.
365. Лютий Володимир Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/68077> (дата звернення: 26.08.2013).
366. Львівський Гаррінча або полювання на Хижака [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/battleofviews/706793.html> (дата звернення: 01.07.2015).
367. Мазуренко О. Людина з репутацією // ФУТБОЛ-ІНТЕР. – 1999. – № 19/20. – верес.
368. Максимов М. Они были первыми. Команда молодости нашей / Максим Максимов. – Киев : Оранта, 2002. – 191 с.
369. Малышенко Александр [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zarya.lg.ua/komanda/players/malishenko> (дата просмотра: 27.08.2013).
370. Малов В. И. Сто великих футболистов / Малов В. И. – Москва : Вече, 2004. – С. 59–382.
371. Малофеев Эдуард Васильевич : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/70001> (дата просмотра: 12.09.2013).
372. Малофеев Э. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusteam.permian.ru/players/malofeev.html> (дата просмотра: 12.09.2013).
373. Мамчук О. Юхим Школьник: «На Буковині я провів незабутні роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/20_09/15.html (дата звернення: 10.11.2012).
374. Маркаров Эдуард Артемович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/71241> (дата звернення: 11.02.2016).
375. Маркевич Мирон Богданович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/71254> (дата звернення: 12.10.2014).
376. Маркевич Мирон Богданович. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://file.liga.net/person/954-miron-markevich.html> (дата звернення: 12.10.2014).

377. Марко ван Basten [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballchik.ru/igroki/300-marko-van-basten.html> (дата доступа: 27.01.2015).
378. Марцинюк М. Историчні аспекти зародження та розвитку футболу в Україні / М. Марцинюк // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 148–152.
379. Маршрутом Воробя [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://football24.ua/blogs/showBlog.do?marshrutom_vorobeya_top10_ (дата звернення: 22.11.2014).
380. Маслаченко Володимир Микитович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/72036> (дата звернення: 20.07.2013).
381. Матвеев Игорь. Откровенно. Валерий Поркуян [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.ua/ownshirt/frankly/203269-otkrovenno-valeryjj-porkujan-chast-1.html> (дата просмотра: 15.05.2013).
382. Матвієнко Віктор Антонович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/72259> (дата звернення: 16.08.2013).
383. Матчи киевского «Динамо» в чемпионате СССР 1941 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.junik.lv/~dynkiev/ussr/ussr%20championship/games/1941.htm> (дата просмотра: 23.06.2013).
384. Махия Микола [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/clublif/nikolay_makhinya_100_let_ (дата звернення: 24.06.2013).
385. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/> (дата просмотра: 10.08.2013).
386. Мелех Р. Б. Початок літопису українського футболу / Мелех Р. Б. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 21–25.
387. Мелех Р. Б. Початки футболу у спортивно-гімнастичному товаристві «Сокіл» / Мелех Р.Б., Кобрин Б. С. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 166–169.
388. Мельник І. Іван Боберський – батько нашого спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zbruc.eu/node/11419> (дата звернення: 4.08.2015).

389. Мельник В. Біографія та спортивна кар'єра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ua/stats/player/2541-vadim-melnik> (дата звернення: 2.10.2014).
390. Мерк Маркус : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/73722> (дата звернення: 26.10.2014).
391. Месхі Михайло Шалвович: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/74053> (дата звернення: 3.10.2014).
392. «Металіст» Харків. Офіційний сайт клубу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.metalist.ua/home/> (дата звернення: 6.09.2013).
393. «Металург» Донецьк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=ua_clubvis&nc=14 (дата звернення: 26.10.2014).
394. «Металурга» Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcmetalurg.com/index.php> (дата звернення: 28.10.2014).
395. Метревелі Слава Калістратович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/73955> (дата звернення: 15.09.2013).
396. Микулик С. А. Италия – 90 / Микулик С. А. – Москва : Фізкультура и спорт, 1992. – 256 с.
397. Михайленко Дмитро Станіславович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/75292> (дата звернення: 15.10.2014).
398. Михалина Михаил Михайлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://romniipro.ru/memorypage67511/biography> (дата просмотра: 11.10.2014).
399. Михайличенко Олексій Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/75304> (дата звернення: 02.08.2014).
400. Михайлов Михайло Леонідович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/75354> (дата звернення: 20.08.2013).
401. Михалюк Ю. А. Футбольний клуб «Карпати». Футбол-91 : довідник-календар / Михалюк Ю. А., Яремко І. Я. – Львів, 1991. – 41 с.
402. Михалюк Ю. Етапи визнання дати 14 липня 1894 року як початкової у літописі українського футболу / Юрій Михалюк, Богдан Кобрин // Українському футболу – 115 років : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів : Укр. технології, 2009. – С. 45–58.
403. Михалюк Ю. Історія львівського футболу / Михалюк Ю., Мелех Р., Назаркевич Ю. – Львів : Галицька видавнича спілка, 1999. – 160 с.

404. Михалюк Ю. Секція футболу (копаного м'яча) / Михалюк Юрій, Яремко Іван // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 26.
405. Михалюк Ю. Таємниці львівського футболу / Юрій Михалюк. – Львів : Піраміда, 2004. – Кн. 1. – 192 с. : іл.
406. Михалюк Ю. Український слід на світових мундіалях / Юрій Михалюк, Богдан Кобрин. – Львів : Піраміда, 2004. – 108 с. з іл.
407. Михалюньо Богдан. Між двома війнами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.lviv.ua/digest/2003/11/05/191335> (дата звернення: 11.02.1016).
408. Мізін Сергій Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/74213> (дата звернення: 18.11.2014).
409. Мізін Сергій. Медиа библиотека ФК «Динамо» Киев от Алексея Новика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dunkievmedia.fmbb.ru/viewtopic.php?t=654> (дата просмотра: 18.11.2014).
410. Міжнародна рада футбольних асоціацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_рада_футбольних_асоціацій (дата звернення: 23.05.2014).
411. Мікльош К. Як я став змагуном СТ «Україна» // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 14–15.
412. Миронов И. В. Футбол в Николаеве: из старых записок / Миронов И. В. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 79–86.
413. Михайличенко Алексей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://file.liga.net/person/433-aleksei-mihailichenko.htm> (дата просмотра: 27.08.2014).
414. Міхелс Рінус : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/75486> (дата звернення: 23.02.2015).
415. Міхелс Рінус. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballhis.ru/velikie-futbolnye-trener/trener-rinus-mihels.htm> (дата звернення: 20.12.2014).
416. Михровский С. Душа команды / Станислав Михровский. – Винница : ГЛОБУС – ПРЕСС, 2008. – 512 с. – ISBN 966 8300-33-5
417. Мажаровський Юрій : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/75817> (дата звернення: 12.10.2014).
418. Монзуль Катерина – кращий арбітр світу! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ffu.org.ua/ukr/fans/globus/14669/> (дата звернення: 9.01.2016).

419. Монзуль Катерина – найкраща жінка-арбітр світу 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.referee.ffu.org.ua/> (дата звернення: 9.01.2016).
420. Мороз Геннадій Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/76648> (дата звернення: 24.10.2014).
421. Мужичок В. О. Розвиток українського футболу на Буковині до II Світової війни / Мужичок В. О., Ведмеденко Б. Ф., Марчук В. О. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 93–109.
422. Мультимедійна енциклопедія ФК «Динамо» Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Щегоцький_Костянтин_Васильович (дата звернення: 11.03.2014).
423. Мунтян Володимир Федорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/77297> (дата звернення: 15.05.2013).
424. Нагороди чемпіонату світу з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fifa.com/mm/document/fifafacts/mcwc/ip-301_03a_fw-awards_new_2466.pdf (дата звернення: 24.12.2014).
425. Надін Кеслер – володар Золотого м'яча [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sport-olymp.com/ua/news/football/nadine_kessler_winner_of_the_women_s_golden_ball_1201/ (дата звернення: 12.01.2015).
426. Назаренко Сергій Юрійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/78683> (дата звернення: 17.10.2014).
427. Найкращим арбітром століття визнано «Доктора Безжалісного» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prosport.tsn.ua/sport/naukraschim-arbitrom-stolittya-viznano-doktora-bezzhalisnogo.html> (дата звернення: 25.10.2014).
428. Нафтовик – Укрнафта. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcnaftovyk.com.ua/> (дата звернення: 31.10.2014).
429. Національна збірна. Федерація футболу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ffu.org.ua/ukr/teams/teams_main/ (дата звернення: 27.11.2015).
430. Небесняк Є. Смертельне пенальті / Євген Небесняк. – Львів : Сполом, 2012. – 240 с.
431. Несмачний Андрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/79885> (дата звернення: 29.09.2013).

432. Нетто Ігор Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/79960> (дата звернення: 15.07.2013).
433. Нетто Ігорь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mhealth.ru/form/sport/igor-netto/> (дата просмотра: 15.07.2013).
434. «Нефтчи» Баку. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=95> (дата просмотра: 20.09.2013).
435. «Нива» Вінниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niva.vn.ua/history.php> (дата звернення: 31.10.2014).
436. Ніколаєнко Валерій Вадимович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uni-sport.edu.ua/struktura-universitetu/fakulteti/trenerskij-fakultet/kafedri/kafedra-futbolu/sklad-kafedri-nikolaenko-valerij-vadimovich.html> (дата звернення: 30. 11.2014).
437. Никопольский футбол. Владимир Емец [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikopolfootball.ucoz.ru/index/0-9> (дата просмотра: 23.08.2013).
438. «Нистру» Кишинев. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=130> (дата просмотра: 21.09.2013).
439. Новак В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/400723-novak-vladimir-petrovich> (дата звернення: 4.10.2014).
440. Новини Волині. Кварцяний Віталій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/sport/vitaliy-kvartsiyanuy> (дата звернення: 7.10.2014).
441. Новини ZN.UA. Зозуля заявив про бажання виступати в англійській Прем'єр-лізі http://dt.ua/SPORT/zozulya-zayaviv-scho-hotiv-bi-vistupati-v-angliyskiy-prem-yer-lizi-197696_.html (дата звернення: 20.03.2016).
442. Нойер перевершив Мессі за показником влучних передач на Мундіалі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?noyyer_perevershiv_messi_za_pokaznikom_vluchnih_peredach_na_mundiali&objectId=213727 (дата звернення: 16.07.2014).
443. Носители динамовской «десятки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dynamo.kiev.ua/articles/130972.html> (дата просмотра: 3.07.2013).

444. Носов Виктор : Были шансы сыграть вничью [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://shakhtar.com/ru/news/3850> (дата просмотра: 10.09.2013).

445. НУФВСУ. Історія кафедри футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uni-sport.edu.ua/struktura-universitetu/fakulteti/trenerskij-fakultet/kafedri/kafedra-futbolu.html> (дата звернення: 26.11.2014).

446. Обери Команду Мрії! Лівий півзахисник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/blogs/showBlog.do?oberi_komandu_mriyi_liviy_pivzahisnik (дата звернення: 18.11.2014).

447. Оганесян Хорен Георгійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/81986> (дата звернення: 11.09.2013).

448. Одеський футбол. Фотогалерея [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.odessa.ua/photos/?72> (дата звернення: 9.09.2013).

449. Олексевич М. Підсумки Євро–2012: економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~282761> (дата звернення: 2.08.2013).

450. Олексюк М. М. Український спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні у 20–30 роках 20-го століття / Олексюк М. М. // Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. ст. / заг. ред. Кириленко С. В., Старкова В. А., Цюся А. В. – Київ : ІЗМН, 1997. – С. 75–87.

451. Олімпійська збірна Польщі по футболу на літніх Олімпійських іграх 1924 року в Парижі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivcenter.org/uk/uid/picture/?pictureid=6171> (дата звернення: 12.06.2014).

452. Онищенко Володимир Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/82851> (дата звернення: 16.08.2013).

453. Опарін Андрій Станіславович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/82926> (дата звернення: 10.11.2014).

454. Островський Леонід Альфонсович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/83587> (дата просмотра: 27.06.2013).

455. Офіційний сайт КОНМЕБОЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conmebol.com/conmebol/indexConmebol.htm> (дата звернення: 10.12.2015).

456. Офіційний сайт Федерації футболу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ffu.org.ua/> (дата звернення: 1.03.2015).

457. Офіційний сайт Футбольного клубу «Локомотив» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fclm.ru/ru/history> (дата просмотра: 20.07.2013).

458. Офіційний сайт футбольного клубу «Спартак» Москва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spartak.com/> (дата просмотра: 15.04.2015).

459. Офіційний сайт футбольного клубу ЦСКА Москва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pfc-cska.com/> (дата просмотра: 10.07.2013).

460. Офіційний сайт футбольного клубу «Олімпік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://olimpik.com.ua/> (дата звернення: 29.02.2016).

461. Ошенков (Ошемков) О. А. Энциклопедический справочник [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.junik.lv/~dynkiev/hronos/coaches/oshenkov.htm> (дата звернення: 9.09.2013).

462. Павелко Андрій Васильович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-football.net/?p=27897> (дата звернення: 27.04.2015).

463. Павлов Микола Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/84181> (дата звернення: 20.10.2014).

464. Паляниця Олександр Віталійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/84617> (дата звернення: 23.11.2014).

465. Панчишин Иван Николаевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://famous-birthdays.ru/data/15_iyunya/panchishin_ivan_nikolaevich.html (дата звернення: 8.09.2013).

466. «Пардаугава» (Рига) (до 1990 – «Даугава») [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klisf.info/numeric/index.app?cmd=c omm&lang=ru&id=463456058539415728562439575605> (дата просмотра: 12.09.2013).

467. Парійчук І. В. Футбольна тематика на шпальтах спортивної періодики Галичини 20–30 років ХХ ст. / Парійчук І. В. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 61–73.

468. Паук Олександр. Євгену Лемешку виповнилось вісімдесят! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.sport.ua/news/112669> (дата доступу 9.03.2016).

469. Паук О. Під звуки Черемшини / Паук Олександр. – Львів : Колвес, 2009. – 130 с.

470. «Пахтакор» Ташкент. Медиа библиотека сборной СССР по футболу и советского футбола [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ussrfootballteam.fmbb.ru/viewforum.php?f=96> (дата просмотра: 21.09.2013).

471. Пеле Э. Моя жизнь и прекрасная игра / Э. Пеле. – Москва : Планета, 1989. – 239 с.

472. Перепелица П. Е. Уровень командного контроля мяча у ведущих команд на 18-м чемпионате мира в Германии / Перепелица П. Е., Демкович С. Э. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків : ХХПІ, 2007. – № 1. – С. 98–101.

473. Перша ліга СРСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football.lg.ua/index.php?option=com_content&view=section&extensionid=19&Itemid=775 (дата звернення: 3.04.2015).

474. Петр Чех. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.ua/player/602-cech.html> (дата просмотра: 02.01.2016).

475. Пилипчук П. Карпати від А до Я (1963–2005 рр.). – Львів : Галицька видавнича спілка, 2006. – 154 с.

476. Пилипчук П. Футбольні постаті Львова / Пилипчук Павло. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2008. – 160 с.

477. Плоскіна Володимир Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/87905> (дата звернення: 8.09.2013).

478. Плотников Вадим Вячеславович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Плотников,_Вадим_Вячеславович (дата звернення: 8.11.2014).

479. Пожечевський Віктор Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/staffs/483647-pozhechevskij-viktor-aleksandrovich> (дата звернення: 11.10.2014).

480. Покладок Андрій Ярославович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/88259> (дата звернення: 21.10.2014).

481. Покора Роман Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/88263> (дата звернення: 4.09.2013).

482. Попов Сергій Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/25319-popov-sergej-aleksandrovich> (дата звернення: 14.11.2014).

483. Попов Сергій Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.metalist.ua/staff/139.html> (дата звернення: 14.11.2014).

484. Поркуян Валерій Семенович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/89183> (дата звернення: 4.07.2013).

485. Португалія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?tagId=17425> (дата звернення: 15.01.2015).

486. Португалія прощається з Еусебіу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2014/01/06/eusebio-to-be-buried-in-lisbon-as> (дата звернення: 15.09.2014).

487. Поточняк Ростислав – легенда українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://plus.lviv.ua/publ/21-1-0-7> (дата звернення: 31.08.2013).

488. Поццо Вікторіо: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/89534>. (дата звернення: 19.05.2014).

489. Прем'єр ліга України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpl.ua/ukr/> (дата звернення: 1.03.2015).

490. Прес-служба НСТ КНЕУ. Економічні підсумки Євро–2012 для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nst.kneu.edu.ua/=646> (дата звернення: 30.08.2013).

491. Прокопенко Віктор Євгенович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/89983> (дата звернення: 13.11.2014).

492. Протасов Олег Валерійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/90181> (дата звернення: 25.08.2013).

493. Протоколы кубка СССР 1969 года. При поддержке сайта ФК «Динамо» (Москва) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fc-dynamo.ru/cup/rezult.php?gd=1969> (дата просмотра: 29.08.2013).

494. Професіональна футбольна ліга України. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pfl.ua/index.php> (дата звернення: 29.02.2016).

495. Професорсько-викладацький склад ЛДУФК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldufk.edu.ua/index.php/profesorosko-vikladackij-sklad.179/articles> (дата звернення: 26.11.2014).

496. Профіль на 2012.football.ua Ховард Уєбб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2012.football.ua/referees/view/59.html> (дата звернення: 10.02.1016).

497. Пугло Евгений и Паук Александр. Габовда Янош Павлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klifs.info/inter/ek/gamer156.htm> (дата звернення: 15.10.2014).

498. Пугло Евгений и Паук Александр. Данильчук Петр Андреевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klisf.net/gamer154.htm> (дата звернення: 3.09.2013).

499. Пугло Е. Оганесян Хорен Георгиевич (Жораевич) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klisf.info/inter/ek/gamer62.htm> (дата просмотра: 11.09.2013).

500. Пузач Анатолій Кирилович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/90450> (дата звернення: 1.07.2013).

501. Пустовойтенко Валерій Павлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/90585> (дата звернення: 24.09.2013).

502. Пучков Сергій Валентинович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/90654> (дата звернення: 6.11.2014).

503. П'ятов Андрій. Біографія та спортивна кар'єра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/stats/player/147-andrey-pyatov> (дата звернення: 28.09.2015).

504. Ракитському Олександрю – 69! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uanews.lviv.ua/sport/2015/07/01/72492.html> (дата звернення: 1.07.2015).

505. Ракицький Ярослав Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/91633> (дата звернення: 16.11.2014).

506. Рапорт УЄФА: Назаренко – ключовий гравець збірної на Євро-2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ffu.org.ua/ukr/euro/10786/> (дата звернення: 20.08.2015).

507. Рафальчуку Віктору – 50! Один із великих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/news/viktoru-rafalchuku-50-odyn-iz-velykykh/13122.aspx> (дата звернення: 5.09.2013).

508. Ребров Сергій Станіславович. Біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football-7.at.ua/publ/1-1-0-3> (дата звернення: 29.09.2013).

509. Ребров Сергей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://file.liga.net/person/491-sergei-rebrov.html> (дата просмотра: 29.09.2013).

510. Рева Віталій Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/92321> (дата звернення: 24.11.2014).

511. Рева Віталій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://footballfan.com.ua/player/vitaliy_reva.html (дата звернення: 24.11.2014).

512. Рейтинг 20 кращих футбольних тренерів світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wz.lviv.ua/news/35843> (дата звернення: 19.06.2013).

513. Рейтинг клубів IFFHS 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://footballgazeta.com/rating_iffhs.html (дата звернення: 28.01.2015).

514. Решко Стефан Михайлович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/92977> (дата просмотра: 15.05.2013).

515. Риф'як Р. Життя – немов з казки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com/photo/roman-ryfyak-zhyttya-nemov-z-kazky/15991.aspx> (дата звернення: 4.09.2013).

516. Ривадавия Гомес, Эктор [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Ривадавия_Гомес,_Эктор (дата звернення: 10.05.2015).

517. Ріпак І. М. Футбол : навч. посіб. / І. М. Ріпак. – Львів : Ліга-Прес, 2010. – 226 с.

518. Романенко А. М. Футбол-86. Довідник-календар / А. М. Романенко. – Київ : Здоров'я, 1986. – 152 с.

519. Романенко А. М. Футбол-89. Довідник-календар / А. М. Романенко. – Київ : Здоров'я, 1989. – 128 с.

520. Романюк Віталій Вікторович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/94740> (дата звернення: 25.10.2014).

521. Роналду. Неформат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://neformat.biz.ua/publ/futbolisti/brazilski/ronaldu> (дата звернення: 14.10.2013).

522. Ротань Руслан Петрович: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/95066> (дата звернення: 30.09.2013).

523. Румменигге Карл-Хайнц. 100 великих футболістів [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football-gool.narod.ru/73.html> (дата просмотра: 28.01.2015).

524. Русол Андрій Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/95785> (дата звернення: 17.10.2014).

525. Сабо Йозеф Йозефович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forumdynamo-kyiv.org/viewtopic.php?f=10&t=480> (дата звернення: 1.06.2013).

526. Сабо Йозеф Йозефович: биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/96624> (дата просмотра: 1.06.2013).

527. Савка О. У мене в колінах замість змазки – дріт. Колючий та ще й заіржавів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galsports.com>

com/news/ostap-savka-u-mene-v-kolinakh-zamist-zmaz (дата звернення: 16.07.2015).

528. Сало Іван Андрійович.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сало_Іван_Андрійович (дата звернення: 5.09.2013).

529. Сало І. А. Футбол... зі сльозами / Сало Іван Андрійович; Світлини В. Дубаса і В. Диченка ; стат. дані І. Яремка ; худож. оформл. І. Шутурми. – Львів : Каменярь, 2007. – 542 с. : іл.

530. Самардак Богдан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr-football.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1785:-1963&catid=2:2011-11-18-14-04-27&Itemid=27 (дата звернення: 4.10.2014).

531. Самосват В. Революційний футбол. 20 потенційних змін до правил [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/blogs/showBlog.do?revolyutsiyniy_futbol_20_potentsiynih_zmin_do_pravil&objectId=22867287 (дата доступу: 10.06.2015).

532. Сарішвили В. Открыли памятник Славе Метревели [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tribuna.ru/news/2014/12/26/58433/> (дата просмотра: 27.01.2015).

533. Саханюк Анатолий. Макар Гончаренко Человек-легенда. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/blog/93109-makar-goncharenko-chelovek-legenda-chast-1> (дата просмотра: 2.01.2012).

534. «Севастополь» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?sevastopol&tagId=17041> (дата звернення: 6.11.2014).

535. Севідов Олександр Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/98983> (дата звернення: 27.10.2014).

536. Севідов О. У «Шахтарі» майстри високого класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shakhtar.com/ua/news/22655> (дата звернення: 27.10.2014).

537. Сезон збірної України з футболу 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сезон_збірної_України_з_футболу_2006. (дата звернення: 12.05.2013).

538. Секеч Иштван Йожефович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/99146> (дата просмотра: 11.11.2014).

539. Секретарь общества «Спартак» Н. Старостин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.liveinternet.ru/users/kakula/post259277957/> (дата просмотра: 14.07.2013).

540. Селезньов Євген Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/99219> (дата звернення: 17.10.2014).

541. Семейон Ігор. Юрій Можаровський – найкращий український арбітр сезону 2014/15 за версією УА-Футбол [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/high/1435908836-yuriy-mozharovskiy-naykraschiy-ukrayinskiy-arbitr-sezonu-2014-15-zaversiyeyu-ua-futbol.html> (дата звернення: 4.07.2015).

542. Сергій Краковський – новий тренер воротарів «Динамо» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/serhiy_krakovskyy_appointed_dynamo_goalkeeper_coach/?media=print (дата звернення: 24.08.2013).

543. Серебряников Виктор Петрович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/99862> (дата просмотра: 30.06.2013).

544. Sergiy COOL. Історія клубу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dynamo.kiev.ua/blog/114621-storya-klubu> (дата звернення: 6.05.2014).

545. Сивуха Ю. Опинившись в «Динамо», втратив землю під ногами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1927.kiev.ua/news/view/10888> (дата звернення: 12.02.2016).

546. Символічна збірна світу 2014. ФІФА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/sport/parent/36340-zolotij-myach-utretye-otrimav-ronaldu/#.VpaDDsbEWGQ> (дата звернення: 30.02.2015).

547. Симонян Микита Павлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/100733> (дата звернення: 15.07.2013).

548. Скаченко Сергій Вікторович. Біографія футболіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballfacts.ru/players/27243-skachenko> (дата звернення: 11.11.2014).

549. Склади команд по сезонах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.allplayers.in.ua/ua/squad> (дата звернення: 2.10.2014).

550. СК «Одесса» (СКА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football.odessa.ua/clubs/?14> (дата звернення: 3.11.2014).

551. Скомороха Т. Из истории зарождения футбола на Луганщине (1908–1935 гг.). / Скомороха Т. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 74–78.

552. Скоцень Олександр. З футболем у світ. Спомини / Олександр Скоцень // Вільне слово (Торонто), 1985. – 638 с.
553. Скоцень Олександр. Львівський «батьр» у київському «Динамо» / Олександр Скоцень. – Київ : [б. в.], 1992. – 223 с.
554. Скрипник Віктор Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/101436> (дата звернення: 29.10.2014).
555. Слободян Петро Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/101672> (дата звернення: 3.11.2014).
556. Смілянина, якому сьогодні виповнилося 30 років, «купив» севастопольський футбольний клуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsevesti.com/go/ru/news/location/ukraine-cherkasy/category/health/date/01-02-2013/index.html> (дата звернення: 10.11.2014).
557. Соколовський Михайло Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/102595> (дата звернення: 4.09.2013).
558. Соломонко В. В. Футбол : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. фізичного виховання і спорту] / Соломонко В. В., Лисенчук Г. А., Соломонко О. В. – Вид. 2-ге, випр. і доповн. – Київ : Олімпійська література, 2005. – С. 8–21.
559. 40-летию Великой победы «Динамо Киев» – Евгений Рудаков. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dynamo.kiev.ua/blog/198953-40-letiyu-velikoj-pobedyi-dinamo-kiev-evgenij-rudakov> (дата просмотра: 7.02.2015).
560. Сорока М. М. Український футбол на чемпіонатах світу / М. М. Сорока, О. М. Сорока. – Київ : Київська правда, 2006. – 288 с. : іл.
561. Соскин А. Всё о футболе. Страны. Клубы. Турниры. Футболисты. Тренеры. Судьи. – Москва : Физкультура и спорт, 1972. – 448 с.
562. Соснихін Вадим Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/103139> (дата звернення: 30.06.2013).
563. Состав команды «Таврия» Симферополь в сезоне 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballfacts.ru/base/64366-1992-tavriya-simferopol> (дата просмотра: 9.11.2014).
564. Спорт Экспресс. Украина. Олег Базилевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sport-express.ua/football/ukraina/articles/11646-oleg-bazilevich-v> (дата просмотра: 1. 07.2013).
565. Спорт Экспресс. Хроника [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sport-express.ua/football/ukraina/news/215122-ushel-iz-zhizni-grigorij-vul.html> (дата просмотра: 28.10.2014).

566. Срнa Дaріo : біoграфія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/103584> (дата звернення: 15.11.2014).
567. Старков В. А. Заваров Олександр Анатолійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=15019 (дата звернення: 22.08.2013).
568. Старков В. До початкової історії футбольної команди київського «Динамо» / Старков В. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 119–128.
569. Старков В. А. Крощенко Анатолій Миколайович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2169 (дата звернення: 29.08.2013).
570. Старостін Микола Петрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/103825> (дата звернення: 14.07.2013).
571. Старостяк Михаил Владимирович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/103830> (дата просмотра: 24.11.2014).
572. Старухін Віталій Володимирович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/103839> (дата звернення: 10.09.2013).
573. Старый Киев. «Динамо» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://starkiev.com/динамо/> (дата просмотра: 11.08.2014).
574. Стельмах Михаил Андреевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballfacts.ru/players/107829-stelmah-mihail-andreevich> (дата просмотра: 12.11.2014).
575. Стех Я. Відійшов у вічність Володимир Закалужний – провідний футболіст торонтської «України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://z-gazette.com/zakaluzhnyj/> (дата звернення: 02.08.2014).
576. Стецьків О. 85-річчя СТ «Україна» 1911–1996 / Остап Стецьків Спортивне товариство «Україна». – Торонто, Канада, 1996. – 45 с.
577. 100 великих футболістів [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://football-gool.narod.ru/index.html#> (дата просмотра: 28.01.2015).
578. Стрaшевич В. Б. Футбол Черкаського краю / Стрaшевич В. Б. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 49–60.
579. Стрельцов Едуард Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/104687> (дата звернення: 21.07.2013).

580. Стрельцов Эдуард. Слова друзей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zatorpedo.narod.ru/slovadruzey.html> (дата просмотра: 6.07.2013).

581. Стріха В. Українські колумби Американського футболу. «Легіонер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legioner.kulichki.com/index.php?id=4&lang=ru&text=123> (дата звернення: 26.02.2014).

582. Стронціцький Богдан Едуардович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/104782> (дата звернення: 20.10.2014).

583. Ступар Мирослав Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/104881><http://www.people.su/ua/104881> (дата звернення: 4.07.2014).

584. Судьи: Артур Эдвард Эллис ... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fc-dynamo.ru/eurocup/prot.php?id=195610290> (дата просмотра: 12.03.2014).

585. Судьи: Кеннет Джордж «Кен» Астон [[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fc-dynamo.ru/eurocup/prot.php?id=196310490> (дата просмотра: 27.06.2015).

586. Суркіс І. Євген Рудаков – людина дивовижної долі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fc-dynamo.kiev.ua/allnews/news/igor_surkis_evgeniy_rudakov_chelovek_udivitelnoy_sudby/ (дата звернення 23.12.2013).

587. Суркіс Григорій Михайлович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/105521> (дата звернення: 24.09.2013).

588. Суслов Олег Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/105562> (дата звернення: 29.09.2013).

589. Сыгравший более 400 матчей в украинском чемпионате [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zn.ua/SPORT/sygravshiy-bolee-400-matchey-v-ukrainskom-chempionate>. 24 мая 2013 (дата просмотра: 17.11.2014).

590. Сырову Валерию – 67! [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://football.crimea.ua/karpaty/2013/09/01/8387.html> (дата просмотра: 02.09.2013).

591. «Таврия» (Симферополь) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sctavriya.com/page/club/history/> (дата просмотра: 9.11.2014).

592. Тактика и стратегия в футболе / А. М. Зеленцов, В. В. Лобановский, В. Г. Ткачук, А. И. Кондратьев. – Киев : Здоровья, 1989. – 192 с.

593. Талиновский Б. Х. Все Чемпионаты мира по футболу / Талиновский Б. Х., Франков А. В. – Киев : Украинский Медиа Холдинг, 2010. – Т. 1. – 224 с. – ISBN 978-966-2320-03-9.

594. Танасюк А. Марта Виейра да Силва: Пеле в юбке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://footballfan.com.ua/biografii/marta_vieyra_da_silva_pele_v_yubke.html (дата просмотра: 20.07.2014).

595. Таран Олег Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/106694> (дата звернення: 23.10.2014).

596. Тарасов Юрій Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тарасов_Юрій_Іванович (дата звернення: 6.09.2013).

597. Твардовський О. СТ «Україна» – ціла епоха / Твардовський Омелян // Спортивне товариство «Україна» (Львів). До 80-річчя заснування : альманах / ред. кол. Й. Лось [та ін.]. – Львів : Світ, 1991. – С. 11–13.

598. Тимошук Анатолій Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/107972> (дата звернення: 28.09.2013).

599. Тимошук Анатолій Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turkaramamotoru.com/uk/Тимошук-Анатолій-Олександрович-21579.html> (дата звернення: 28.09.2015).

600. 1982 рік. На тренерській лаві «Дніпра» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ffu.org.ua/ukr/photo/05dniproretovschina/1364/?num_page=2 (дата звернення: 23.08.2013).

601. 1973-й для Арарата : звездный час [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.panarmenian.net/rus/details/148839/> (дата просмотра: 11.09.2013).

602. Титеев А. Эль Синко Копас [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.championat.com/football/article-58602.html?ruua=1>. (дата просмотра: 7.10.2014).

603. Тихонов А. Оливер Кан! Вся статистика. Биография. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://vk.com/topic-37049_7349373https://vk.com/topic-37049_7349373 (дата просмотра: 24.08.2010).

604. Тищенко Вадим Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/108281> (дата звернення: 25.08.2013).

605. Ткаченко Олександр Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/108308> (дата звернення: 27.08.2013).

606. Томах Александр Александрович. Биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://politrada.com/dossier/Aleksandr-Aleksandrovich-Tomax/> (дата просмотра: 28.10.2014).

607. ТОП – 100. Гордість українського футболу: Андрій Шевченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?top_100_gordist_ukrayinskogo_futbolu_andriy_shevchenko&objectId=176297 (дата звернення: 30.09.2013).

608. «Торпедо» Москва [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://torpedo.ru/club/history.phtml> (дата просмотра: 6.07.2013).

609. Тренери. ФК «Ворскла» [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?url=http://www.fcvorskla.com.ua/trener> (дата звернення: 9.10.2014).

610. Тренеры. Мирча Луческу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://shakhtar.com/ua/team/coaches/> (дата просмотра: 02.08.2014).

611. Тренеры-победители Чемпионатов мира. 1974 год; Хельмут Шен. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://goal.net.ua/encyclopedia/73479.html> (дата просмотра: 21.05.2014).

612. Три захисники збірної Бразилії потрапили в символічну збірну ЧС-2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/home/showSingleNews.do?tri_zahisniki_zbirnoyi_braziliyi_potrapili_v_simvolichnu_zbirnu_chs2014_foto&objectId=214932. (дата звернення: 23.07.2014).

613. Трошкін Володимир Миколайович : біографія [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/109715> (дата звернення: 15.08.2013).

614. Трошкін Володимир [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/vladimir_troshkin_dinam (дата звернення: 15.08.2013).

615. Турянчик Василь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://video.fcdynamo.kiev.ua/programs/close/Turaunchik/> (дата звернення: 26.06.2013).

616. Турянчик Василь Юрійович : біографія [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/110149> (дата звернення: 26.06.2013).

617. Тьерри Анрі завершив кар'єру у збірній Франції [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://image.tsn.ua/media/images2/original/Jul2010/243426.jpg> (дата звернення: 16.07.2015).

618. УЄФА. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uefa.org/index.html> (дата звернення: 2.12.2015).

619. УЄФА рейтинг клубів 2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://footstat.com.ua/uefa/team_ranking/2016 (дата звернення: 17.12.2015).

620. Уилсон М. Американские учёные и изобретатели / Уилсон М. пер. с англ. В. Рамзеса ; под ред. Н. Тренёвой. – Москва : Знание, 1975. – С. 35–42.

621. Україна покращила позиції у футбольному рейтингу планети [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tsn.ua/sport/ukrayina-pokraschila-poziciyi-u-futbolnomu-reytingu-planeti-584449.html> (дата звернення: 7.02.2016).

622. Українська футбольна прем'єр-ліга уклала спонсорський договір з компанією «Парі-Матч» на 43 млн грн. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.finance.ua/ua/news/-/353407/ukrayinska-futbolna-premyer-liga> (дата звернення: 28.07.2015).

623. Українська журналістика в іменах / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – 424 с.

624. Укрінформ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/kanoniri_rozgzromili_sevastopol_fotoreportag_1868391 (дата звернення: 7.11.2014).

625. Unian.ua. Легендарний футболіст «Реала» Альфредо Ді Стефано [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unian.ua/sport/936982-pomer-legendarniy-futbolist> (дата звернення: 9.07.2014).

626. Ушаков О. Андрій Несмачний: «В матчі з «Шахтарем»... [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://1927.kiev.ua/news/view/10155>. (дата звернення: 20.04.2014).

627. Фалес Й. Г. Розвиток футболу на Львівщині з часів зародження до 1914 року / Фалес Й. Г., Чорнобай І. М., Борейко В. І. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 179–186.

628. Фалес Й. Г. Розвиток футболу на Львівщині та в інших містах Західної України в 1914–1941 роках / Фалес Й. Г., Чорнобай І. М., Борейко В. І. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 140–146.

629. Фалес Йосип Георгійович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.turkaramamotoru.com/uk/-31866.html> (дата звернення: 28.11.2014).

630. Фалес Йосип Георгійович [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ldufk.edu.ua/index.php/profesorско-vkladackij-sklad.fales-josip-georgijovich.html> (дата звернення: 28.11.2014).

631. Фан-клуб ФК «Барселона» в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fc-barcelona.com.ua/> (дата звернення: 20.01.2015).
632. Федерація футболу Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.duffl.org.ua/> (дата звернення: 20.11.2015).
633. Федерація футболу України. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/ffu_history/ (дата звернення: 23.09.2013).
634. Федецький А. Батьківські почуття взяли гору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/news/6158/page0.html> (дата звернення: 6.10.2014).
635. Федецький Андрій Стефанович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/113054> (дата звернення: 6.10.2014).
636. Федецький Артем Андрійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/113052> (дата звернення: 18.10.2014).
637. Федотов Григорій Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/113151> (дата перегляду: 10.07.2013).
638. Фергюсон Алекс (Alex Ferguson) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adelanta.info/encyclopaedia/bomonde/ferguson/> (дата перегляду: 23.02.2015).
639. Фергюсон А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lichnosti.net/people_3404.html (дата перегляду: 23.02.2015).
640. Фізкультурно-спортивні товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://noc-ukr.org/about/movement/sports-associations> (дата звернення: 23.09.2013).
641. Фінал Кубка СРСР 1969. Лунала над Москвою «Черемшина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/news/1263889917-final-kubku-srsr-1969-lunala-nad-moskvoyu-cheremshina> (дата звернення: 20.04.2013).
642. ФІФА визначила головних арбітрів ЧС-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1293420-fifa-viznachila-golovnikh-arbitriv-chs-2014> (дата звернення: 25.08.2014).
643. ФІФА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fifa.com/> (дата звернення: 11.08.2014).
644. ФІФА назвала кращого тренера 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/sport/fifa-nazvala-krashchogo-trenera-2015-roku-90504.html>. 11.01.2016 (дата звернення: 12.01.2016).

645. ФІФА назвала список з 10 футболісток-претенденток на звання найкращої в 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/sport/25oct2011/fifa.html> (дата звернення: 30.12.2013).
646. ФІФА преміюватиме за красиві голи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/sport/premirovat-za-krasivye-goly.html> (дата звернення: 30.10.2014).
647. ФК «Арагат» (Ереван). Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcararat.do.am/index/istorija/0-6> (дата перегляду: 11.09.2013).
648. ФК «Арсенал» (Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcarsenal.com.ua/> (дата звернення: 2.10.2014).
649. ФК «Буковина» (Чернівці) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcbukovyna.com/> (дата звернення: 3.10.2014).
650. ФК «Волинь» (Луцьк) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcvolyn.net/history/ua/> (дата звернення: 5.10.2014).
651. ФК «Ворскла» (Полтава) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vorskla.com.ua/> (дата звернення: 8.10.2014).
652. ФК «Динамо» (Київ). Офіційний сайт. Віктор Банніков: матч, який змінив його кар'єру назавжди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/viktor_bannikov_match_izmenivshiy_ego_kareru_navsegda/ (дата звернення: 28.04.2015).
653. ФК «Дніпро» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcdnipro.ua/ua/index/> (дата звернення: 23.08.2013).
654. ФК «Дніпро». Шамардін Валерій Миколайович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcdnipro.ua/ua/team/staff/> (дата звернення: 29.11.2014).
655. ФК «Зірка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fczirka.com.ua/index.php/fclub/history> (дата звернення: 18.10.2014).
656. ФК «Зоря» (Луганськ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zarya-lugansk.com/> (дата звернення: 26.08.2013).
657. ФК «Іллічівськ» (Маріуполь) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcilich.com/ru/club/history> (дата звернення: 20.10.2014).
658. ФК «Кайрат» (Алма-Ата). Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckairat.kz/news/show/9> (дата перегляду: 20.09.2013).
659. ФК «Карпати» (Львів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckarpaty.lviv.ua/ua/history/> (дата звернення: 29.08.2013).
660. ФК «Кремень» (Кременчук) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fckremen.com/history.html> (дата звернення: 22.10.2014).
661. ФК «Миколаїв» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfc.mk.ua/club/tituls> (дата звернення: 30.10.2014).

662. ФК «Нива» (Тернопіль). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcnyva.com/club/history> (дата звернення: 2.11.2014).
663. ФК «Олександрія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fco.com.ua/index.php/klub/istoriya> (дата звернення: 4.11.2014).
664. ФК «Прикарпаття» (Івано-Франківськ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/club48288856> (дата звернення: 5.11.2014).
665. ФК «Спартак» (Івано-Франківськ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Спартак_\(Івано-Франківськ\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Спартак_(Івано-Франківськ)) (дата звернення: 5.11.2014).
666. ФК «Спартак» (Москва). Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fanat1k.ru/spartak-history/Spartak.Moscow.Official.Story.1987> (дата перегляду: 15.07.2013).
667. ФК «Сталь» (Алчевськ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcstal.lg.ua/> (дата звернення: 8.11.2014).
668. ФК «Чорноморець». Історія і досягнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chernomorets.odessa.ua/club/history_and_achievements/ (дата перегляду: 8.09.2013).
669. Фоменко Михайло Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/114898> (дата звернення: 12.05.2015).
670. Фоменко Михайло Іванович : презентація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gdz4you.com/prezentacii/prezentacii-drugie/16665-prezentaciya-na-temu-myhaylo-ivanovych-fomenko.html> (дата звернення: 12.05.2015).
671. Франков А. В. Футбол / А. В. Франков. – Харків : Фактор, 2009. – 192 с. : іл.
672. Франков А. В. Футбол по-українськи / А. В. Франков – Харків : Книжний клуб сімейного дозвілля, 2006. – 224 с.
673. «Футбол». – 2006. – № 33 (463).
674. Футбол в юго-західній частині Російської імперії. Летопись українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=history01> (дата перегляду: 12.12.2015).
675. Футбол 24. ПСЖ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://football24.ua/news/showNewsByTag.do?pszh&tagId=17199> (дата звернення: 7.02.2016).
676. Футболіст, улюблений усіх – Володимир Бессонов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sport-xl.org/news/football/football-stars/45270-futbolist-umevshiy> (дата перегляду: 17.08.2013).

677. Футбол. Летопись Акселя Вартапяна. 1954 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sport-express.ru/newspaper/2010-04-30/8_1/ (дата перегляду: 28.06.2013).
678. Футбол. Приговори трем чиновникам ФИФА ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rsport.ru/football/20151216/885733176.html/> (дата перегляду: 18.12.2015).
679. Футбол. Стефан Решко: футбол не может быть вне политики, потому что оккупант проник в Украину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pressball.by/news/football/176288> (дата перегляду: 03.08.2014).
680. Футбольний клуб «Говерла» Ужгород [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fcgoverla.uz.ua/index.php?page=history> (дата звернення: 29.12.2015).
681. Футбольний клуб «Львів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fclviv.com.ua/http://www.fclviv.com.ua/> (дата звернення: 24.10.2014).
682. Футбольний клуб «Пахтакор» Ташкент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.orexca.com/img/sport/pakhtakor/4-4.jpg> (дата перегляду: 22.09.2013).
683. Футбольний клуб «Торпедо» Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teams.by/club/info/721/> (дата перегляду: 12.11.2014).
684. Футбольний клуб «Харків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fckharkov.com.ua/> (дата звернення: 12.11.2014).
685. Футбольные сборные: Англия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://footballcollect.ucoz.ru/blog/futbolnye_sbornye_anglija_ch_3/2011 (дата перегляду: 17.01.2015).
686. Футбол. Sportanalytic. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sportanalytic.com/football.html> (дата звернення: 10.02.2014).
687. Футбол уа. Олег Федюков повісить бутси на гвоздь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ukrainian/news/1073329567-oleg-fedyukov-povesit-butsy-na-gvozd.html> (дата звернення: 5.10.2014).
688. Хаббард Н. Найкращі тренери в історії футболу: Лобановський – 4-й, Луческу – 8-й [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://footballtransfer.com.ua/ua/news-13999.html> (дата звернення: 22.10.2014).
689. Хаяту І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profootball.ua/tag/person/issa-hayatu.html> (дата звернення 5.04.2014).
690. Хідіятулін Баріз Назірович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/118665> (дата звернення: 16.07.2013).

691. Хильченко Андрей. Помянем бомбардира! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metalist-kh-stat.net.ua/Zal-slavy/Tarasov.html?sa=X&ved=> (дата перегляду: 7.09.2013).
692. Хмельницький Віталій Григорович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/119076> (дата звернення: 3.07.2013).
693. Хмельницький Віталій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/vitaliy_khmelnitskiy_eksp (дата звернення: 3.07.2013).
694. Хохлюк В. Бомбардири України / Віктор Хохлюк. – Київ, 2011. – С. 6–7. – ISBN 978-966-534-344-8.
695. Хохлюк В. Вратари / Віктор Хохлюк. – Луганськ : Максим, 2012. – С. 11. – ISBN 978-966-158-934-5.
696. Хохлюк В. Голеадори / В. Хохлюк. – Луганськ, 2012. – 66 с. – ISBN 978-966-158-934-5
697. Хохлюк В. Статистика. Славетні традиції українських голеадорів. Клуб Олега Блохіна / Віктор Хохлюк // Український футбол. – 2011. № (Лютий 11/(2483)). – С. 11.
698. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / за ред. Васюк О. В., Сопівник І. В. – Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України. – 2010, С. 135–138.
699. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / за заг. ред. С. А. Литвинова. – Київ : Рад. шк., 1961. – С. 43–46.
700. Хронологія основних доповнень і змін Правил гри у футбол. Національна школа арбітрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ex.ua/76084225> (дата звернення: 20.04.2015).
701. Худоб'як Ігор Ярославович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/120147> (дата звернення: 21.10.2014).
702. Хурцилава Муртаза Калістратович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/120225> (дата звернення: 15.09.2013).
703. Центр моделювання перемог Анатолія Зеленцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/tsentr_modelirovaniya_pobed_anatoliya_zelentsova/?media=print (дата перегляду: 27.11.2014).
704. Чанади А. Футбол. Стратегія / Арпад Чанади; пер. с венг. Ю. Гербста. – Москва : Фізкультура і спорт, 1981. – 208 с.
705. Чанов Віктор Вікторович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/121548> (дата звернення: 20.08.2013).

706. Чебану Павло Гаврилович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/121709> (дата звернення: 21.09.2013).
707. Чебану, Павел Гаврилович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unienc.ru/274/1142655-chebanu-pavel-gavrilovich.html> (дата перегляду: 21.09.2013).
708. Чемпіонати світу з футболу. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VMhoved> (дата звернення: 10.10.2014).
709. Чемпіонат світу з футболу серед жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіонат_світу_з_футболу_серед_жінок (дата звернення: 25.11.2015).
710. Чемпіонат світу з футболу 1930. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1930> (дата звернення: 02.02.2014).
711. Чемпіонат світу з футболу 1934. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1934> (дата звернення: 02.02.2014).
712. Чемпіонат світу з футболу 1938. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1938> (дата звернення: 03.02.2014).
713. Чемпіонат світу з футболу 1950. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1950> (дата звернення: 03.02.2014).
714. Чемпіонат світу з футболу 1954. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1954> (дата звернення: 03.02.2014).
715. Чемпіонат світу з футболу 1958. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1958> (дата звернення: 04.02.2014).
716. Чемпіонат світу з футболу 1962. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1962> (дата звернення: 04.02.2014).
717. Чемпіонат світу з футболу 1966. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1966> Дата звернення: 05.02.2013.
718. Чемпіонат світу з футболу 1970. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1970> (дата звернення: 05.02.2014).

719. Чемпіонат світу з футболу 1974. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1974> (дата звернення: 05.02.2014).
720. Чемпіонат світу з футболу 1978. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1978> (дата звернення: 06.02.2014).
721. Чемпіонат світу з футболу 1982. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1982> (дата звернення: 06.02.2014).
722. Чемпіонат світу з футболу 1986. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1986> (дата звернення: 07.02.2014).
723. Чемпіонат світу з футболу 1990. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1990> (дата звернення: 07.02.2014).
724. Чемпіонат світу з футболу 1994. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1994> (дата звернення: 07.02.2014).
725. Чемпіонат світу з футболу 1998. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=1998> (дата звернення: 08.02.2014).
726. Чемпіонат світу з футболу 2002. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=2002> (дата звернення: 08.02.2014).
727. Чемпіонат світу з футболу 2006. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=2006> (дата звернення: 08.02.2014).
728. Чемпіонат світу з футболу 2010. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=2010> (дата звернення: 09.02.2014).
729. Чемпіонат світу з футболу 2014. Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldcup-history.com/index.php?siden=VM&aaret=2014> (дата звернення: 09.02.2014).
730. Чемпіонат СРСР з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіонат_СРСР_з_футболу (дата звернення: 10.08.2013).
731. Чемпионат СССР по футболу, первая лига [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wildstat.ru/p/2092/ch/URS_2_1971 (дата просмотра: 3.04.2015).
732. Чемпионат СССР 1970 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cska-games.ru/1970/1970.html> (дата просмотра: 10.07.2013).

733. Чемпионат СССР 1991, вторая лига. Запад [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wildstat.ru/p/2096> (дата просмотра: 4.04.2015).
734. Чемпіонат України з футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіонат_України_з_футболу (дата звернення: 2.03.2015).
735. Чемпіонат України з футболу: друга ліга [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіонат_України_з_футболу:_друга_ліга (дата звернення: 2.03.2015).
736. Червенков Ангел : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.footballtop.ru/coaches/angel-chervenkov> (дата просмотра: 8.11.2014).
737. Чередник Олексій Валентинович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/121984> (дата звернення: 24.08.2013).
738. Черемшина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Черемшина_\(пісня\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Черемшина_(пісня)) (дата звернення: 28.06.2013).
739. Черенков Фёдор Фёдорович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/121999> (дата просмотра: 18.10.2014).
740. Чечер В'ячеслав. Біографія та спортивна кар'єра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/ua> (дата звернення: 26.10.2014).
741. Чивадзе Александр Габриэлович : биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/122603> (дата просмотра: 17.09.2013).
742. Чивадзе А. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusteam.permian.ru/players/chivadze.html> (дата просмотра: 17.09.2013).
743. Чигринський Дмитро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://football24.ua/dmitro_chigrinskiy_pid393/ (дата звернення: 17.02.2016).
744. Чижевський Олександр Арсенійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/122626>. Дата звернення: 17.11.2014.
745. Численко Ігор Леонідович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.people.su/ua/122756> (дата звернення: 19.07.2013).
746. Численко Ігор [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusteam.permian.ru/players/chislenko.html> (дата звернення: 19.07.2013).
747. Чорнобай І. М. Знання тренерів і студентів з історії львівського, українського футболу / Чорнобай І. М. // Українському футболу – 115

років : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів : Укр. технології, 2009. – С. 58–98.

748. Чорнобай І. М. Показники техніко-тактичних дій команд у фінальних матчах Чемпіонатів світу з футболу 2002, 2006, 2010 років / Чорнобай І. М., Савчук Є. А. // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів : ЛДУФК, 2011. – Вип.15, т. 1. – С. 353–360.

749. Чорнобай І. М. Показники виконання передач м'яча в один і два дотики командами-чемпіонами світу з футболу у фінальних матчах чемпіонатів світу 1970–2010 років / Чорнобай І. М. // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 1 (7). – С. 18–28.

750. Чуйченко Сергій Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/123036> (дата звернення: 4.11.2014).

751. Чуйченко Сергій Олександрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metalist-kh-stat.net.ua/player/1517/> (дата звернення: 4.11.2014).

752. Шаленко В. В. Футбол на Харківщині / Шаленко В. В. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 186–199.

753. «Шахтар» Донецьк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shakhtar.com/ua/club/history/?p=7> (дата звернення: 28.06.2013).

754. «Шахтар» Донецьк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uafan.net/Team/Шахтар_\(Донецьк\)](http://uafan.net/Team/Шахтар_(Донецьк)) (дата звернення: 29.06.2013).

755. «Шахтар» – краща команда Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prosport-ru.tsn.ua/sport/shahter-luchshaya-komanda-evropy-2009> (дата звернення: 16.11.2014).

756. «Шахтер» : Николай Головкин : «Футбол» S80 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://zoxu-1.appspot.com/zoxu-1.appspot.com/mag.football.ua/a/sd/golovko.htm> (дата просмотра: 10.09.2013).

757. Шацьких Максим Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/124085> (дата звернення: 14.10.2014).

758. Шебек Сергій : Колліна – зло для українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.наш-сайт.com.ua/publ/interv_39_ju/sergij_shebek_kollina_zlo_dlja_ukrajinskogo_futbolu (дата звернення: 5.11.2014).

759. Шевчук В'ячеслав Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/124396> (дата звернення: 15.11.2014).

760. Шелаев Олег Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/124497> (дата звернення: 17.11.2014).

761. Шён Г. Биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.footballtop.ru/coaches/gelmut-shyon (дата просмотра: 21.05.2014).

762. Шестерньов Альберт Олексійович: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/124818> (дата звернення: 20.07.2013).

763. Шидловский Анатолий Николаевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://footballfacts.ru/players/344271-shidlovskij-anatolij-nikolaevich> (дата просмотра: 1.11.2014).

764. Шищенко Сергій Юрійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/125344> (дата звернення: 18.11.2014).

765. 65 років футбольній команді «Шахтар» (Донецьк) // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2001 рік. – Донецьк, 2000. – С. 44–47.

766. Шовковський О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcdynamo.kiev.ua/team/dynamo/players/shovkovskiy/> (дата звернення: 11.10.2014).

767. Шовковський О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/places/sportsmeny/oleksandr-shovkovskiy/> (дата звернення: 13.01.2015).

768. Шовковський Олександр: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shovkovsky.kiev.ua/ua/biography/> (дата доступу 28.18.2013).

769. Шутков Дмитро Анатолійович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/126964> (дата звернення: 13.11.2014).

770. Шуховцев І. Рятувати команду – це моя робота [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/sport/2011/09/26/50795-igor-shuhovcev-ryatuvaty-komandu-moya-robot> (дата звернення: 20.11.2014).

771. Щербачов В. В. Лобановский / Щербачов В. В. – Київ : Мистецтво, 1998. – 112 с. : іл.

772. Ювілей: Михайлу Старостяку – 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-football.com/userblogs/post/f360b1aa48ac00c69946b5f4e434ebe8> (дата звернення: 24.11.2014).

773. Юлія Ліпенцева, 24 факти про збірну Іспанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://football24.ua/blogs/showBlog.do?24_fakti_pro_zbirnu_ishpaniyi_chastina_1&objectId=204470 (дата звернення: 11.05.2014).

774. Юрченко Ігорь Николаевич. Футбольная биография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://2kis-sc.ru/zu-depl66kamnef/Юрченко,_Игорь_Николаевич (дата звернення: 5.11.2014).

775. Юрчишин Степан Федорович: біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/129914> (дата звернення: 24.08.2013).

776. Юст Ернест Ервінович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/> (дата звернення: 30.08.2013).

777. Якимішин І. Д. Розвиток футболу в регіонах, спортивних товариствах та клубах Західної України / Якимішин І. Д., Соломонко В. В. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 225–232.

778. Яковенко Павло Олександрович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/130357> (дата звернення: 23.08.2013).

779. Яковенко Павло [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politrada.com/dossier/Pavel-Aleksandrovich-Yakovenko/> (дата звернення: 22.08.2013).

780. Якушин Михайло Йосипович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/130565> (дата звернення: 17.07.2013).

781. Яремко І. Старі і нові українці в американському футболі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/digest/2010/12/15/8960/view_print/ (дата звернення: 15.08.2014).

782. Яремко І. Українці під прапорами інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.is/9uo5c#selection-301.555-301.583> (дата звернення: 12.08.2014).

783. Яремко І. Я. Хронологія матчів збірних команд у Львові / Яремко І. Я. // Футбол в Україні. Витоки, традиції, перспективи : матеріали наук. конф., присвяч. 110-річчю укр. футболу. – Львів, Київ : Технічний комітет Федерації футболу України, 2004. – С. 219–225.

784. Яремченко Валерій Іванович. Біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=piued&id=544> (дата звернення: 17.11.2014).

785. Яремчук Іван Іванович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/131055> (дата звернення: 22.08.2013).

786. Ярмоленко Андрій Миколайович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/131039> (дата звернення: 16.10.2014).

787. Ярмоленко А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/person/andrej-yarmolenko.htm> (дата звернення: 16.10.2014).

788. Ярославський Олександр Владилінович : біографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.people.su/ua/131085> (дата звернення: 29.10.2014).

789. Яцына Ю. Футбол Украины. 1921–1951 годы. – Днепродзержинск, 1996. – Ч. 1.

790. Яцына Ю. Футбол Украины. 1951–1969 годы. – Днепродзержинск, 1996. – Ч. 2.

791. Яцына Ю. Футбол Украины. 1970–1980 годы. – Днепродзержинск, 2001. – Ч. 3.

792. About Gordon Banks. The Official Website of England's greatest ever goalkeeper [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.gordonbanks.org/http://www.gordonbanks.org/> (date of appeal: 15.08.2013).

793. «AC Milan». [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.acmilan.com/> (date of appeal: 22.01.2015).

794. Almantas Lauzadis for the Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tables/ussralltime.html> (date of appeal: 15.10.2012).

795. Atletico de Madrid [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://en.clubatleticodemadrid.com/> (vista de datos: 6.02.2016).

796. Boca. [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.bocajuniors.com.ar/futbol/noticias-futbol> (vista de datos: 23.01.2015).

797. BVB.de – Die offizielle Webseite von Borussia Dortmund [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.bvb.de/> (datum der Berufung: 9.02.2016).

798. CAF official website [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cafonline.com/> (date of appeal: 02.08.2015).

799. Callen A. The Art of Impressionism: How Impressionism Changed the Art World. Yale University Press, 2000, Electronic resource / Callen A. – Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (date of appeal 4.08.2015).

800. Carli Lloyd [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/womensworldcup/players/player=264572/> (date of appeal: 10.01.2016).

801. Carli Lloyd [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/ll/carli-lloyd-1.html> (date of appeal: 10.01.2016).

802. Chelsea FC [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.chelseafc.com/> (date of appeal: 21.01.2015).

803. Chornobay I. Analysis of passes performed by football World Cup winners during the final matches in 1970–2010 / Ihor Chornobay, Olha Matviyas // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. № 3 (9). – С. 35–40.
804. Club atletico Peñarol [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Пеньяроль> (vista de datos: 17.10.2015).
805. Club Nacional de Football [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <https://www.nacional uy/> (vista de datos: 23.01.2015).
806. CONCACAF. official website [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.concacaf.com/> (date of appeal: 5.05.2015).
807. Corinthians. [Recurso eletrônico]. – Modo de acesso: <http://www.corinthians.com.br/home/> (data de acessar: 25.01.2015).
808. Cox R. Encyclopedia of British Football / Cox, Richard; Russell, Dave; Vamplew, Wray. – Routledge, 2002. – ISBN 0-7146-5249-0.
809. Cruyff Johan [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cruyff.com/asp/eng/home.asp> (date of appeal: 20.05.2014).
810. Cruzeiro Esporte Clube. [Recurso eletrônico]. – Modo de acesso: <http://www.cruzeiro.com.br/precapa/index.html> (data de acessar: 27.01.2015).
811. Diego Armando Maradona [Electronic resource]. – Access mode: <http://expertfootball.com/wp/?p=1090> (date of appeal: 4.01.2014).
812. Die Mannschaften. Deutscher Fussball-bund [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.dfb.de/die-mannschaft/start/> (datum der Berufung: 6.02.2015).
813. Ebbe Schwartz. [Electronic resource]. – Adgang: <http://www.gravsted.dk/person.php?navn=ebbeschwartz> (dato for cirkulation: 01.08.2015).
814. England Football Online. Kevin Keegan [Electronic resource]. – Access mode: http://www.Englandfootballonline.com/TeamMgr/Mgr_Keegan.html (date of appeal: 08.12.2014).
815. England national football team [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.thefa.com/England/> (date of appeal: 17.01.2015).
816. Estudiantes de La Plata [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.estudiantesdelaplata.com/> (vista de datos: 27.01.2015).
817. Eusebio. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nasljerseys.com/Players/E/Eusebio.htm> (дата звернення: 15.09.2014).
818. FACTBOX-Vicente del Bosque [Electronic resource]. – Access mode: <http://uk.reuters.com/article/uk-soccer-spain-delbosque-factbox-idUKL2581473320080716> (date of appeal: 22.10.2014).
819. FC Bayern München [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.fcbayern.de/> (datum der Berufung: 21.01.2015).
820. F.C. Internazionale Milano [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.inter.it/en/> (date of appeal: 22.01.2015).

821. Fédération Française de Football. [Ressource électronique]. – Mode Accès: <http://www.fff.fr/equipes-de-france/> (date du traitement: 15.01.2015).
822. FIGC. National teams. [Electronic resource]. – Access mode: (date of appeal: <http://www.figc.it/en/124/1993/HpSezione.shtml> (date of appeal: 11.08.2014).
823. Franz Beckenbauer [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.fussballdaten.de/spieler/beckenbauerfranz/1996/> (datum der Berufung: 14.05.2013).
824. From our reporter: Bernard Levi. Nicola Rizzoli [Electronic resource]. – Access mode: <http://worldreferee.com/site/copy.php?linkID=569&linkType=referee&contextType=bio> (date of appeal: 10.02.1016).
825. Fuchs J. Sport i wychowanie fizyczne / J. Fuchs // Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie, Liceum Krzemienieckie. – Wydział Powiatowy w Krzemieńcu : Zjednoczenie Organizacji Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1937. – № 12/13. – S. 274.
826. Fuchs J. Zawody sportowe w Krzemieńcu / J. Fuchs // Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie, Liceum Krzemienieckie. – Wydział Powiatowy w Krzemieńcu : Zjednoczenie Organizacji Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1937. – № 14/17. – S. 306–308.
827. Fussball-Fragen. Welches war der erste Fußballverein in Deutschland? [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.fussballfragen.de/index.php/deutschland/welches-war-der-erste-fussballverein-in-deutschland/> (datum der Berufung: 9.03.2016).
828. Gazeta Lwowska. – 1894. – № 161 – 17 Lipca.
829. Gento. Francisco Gento López. Real Madrid [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.realmadrid.com/sobre-el-real-madrid/el-club/historia/jugadores-de-leyenda-futbol/francisco-gento-lopez> (vista de datos: 26.10.2014).
830. Guardiola Pep. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.national-football-teams.com/player/13041/Pep_Guardiola.html (date of appeal: 23.02.2015).
831. Hall of Fame. Bobby Charlton [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ihof.com/hof/charlton.asp> (date of appeal: 2.09.2014).
832. Historiek KBVB [Electronic resource]. – Regime toegang: <http://www.belgianfootball.be/nl/historiek-kbvb> (datum van beroep 17.01.2015).
833. Hitzfeld Ottmar [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: http://www.weltfussball.de/spieler_profil/ottmar-hitzfeld/ (datum der Berufung: 22.05.2014).
834. Hope Solo [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/so/hope-solo-1.html> (date of appeal: 11.01.2016).

835. Hope Solo [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.gettyimages.com/galleries/search?phrase=Hope+Solo&family=editorial&specificpeople=580524> (date of appeal: 11.01.2016).
836. Iker Casillas Fernández 1999–2015. The best goalkeeper in our history [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.realmadrid.com/en/about-real-madrid/history/football-legends/iker-casillas-fernandez> (date of appeal: 25.11.2014).
837. Issa Hayatou [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.africansuccess.org/visuFiche.php?id=107&lang=en> (date of appeal: 5.04.2014).
838. Jack Taylor (referee) [Electronic resource]. – Access mode: <http://vv-travel.ru/tarticlle/jack-taylor-referee> (date of appeal: 13.05.2014).
839. Jupp Heynckes [Electronic resource]. – Access mode: http://www.worldfootball.net/player_summary/jupp-heyenckes/ (date of appeal: 22.05.2014).
840. Jupp Heynckes [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.fussballdaten.de/spieler/heyenckesjosef/2013/> (datum der Berufung: 22.05.2014).
841. Juventus Sito Ufficiale [Risorsa elettronica]. – Accesso: <http://www.juventus.com/it/> (data del trattamento: 8.02.2016).
842. Karel Stokkermans for the Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/miscellaneous/iffhs-century.html> (date of appeal: 20.06.2014).
843. Kopa, Raymond. National-Football-Teams [Electronic resource]. – Access mode: http://www.national-football-teams.com/player/18582/Raymond_Kopa.html (date of appeal: 6.10.2013).
844. Lars Aarhus Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation. Football Tournament of the Olympic Games – Overview [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tableso/olympics.html>. (date of appeal: 10.06.2015).
845. Laws of the Game [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/development/education-and-technical/referees/laws-of-the-game.html> (date of appeal: 4.05.2015).
846. Leoz, N. Pido la palabra, Buenos Aires-Argentina, 2001 [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.fifa.com/aboutfifa/federation/bodies/members/people=23741.html> (vista de datos: 10.05.2015).
847. Liga Deportiva Universitaria de Quito [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://clubldu.com/> (vista de datos: 26.01.2015).
848. Linden P. 100 Jahre ÖFB / Peter Linden, Karl H. Schwind. – Wien : Lindeverlag, 2004. – ISBN 3-7142-0009-6.

849. Lionel Andrés Messi Cuccittini. «National Football Teams» [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.national-football-teams.com/matches.html> (date of appeal: 28.10.2014).
850. Lloyd, Solo and Sasic lead the way. FIFA Women's World Cup [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/womensworldcup/news/y=2015/m=7/news=lloyd-and-sasic-lead-the-way-2661396.html> (date of appeal: 10.01.2016).
851. Loris Magnani and Karel Stokkermans. Intercontinental Club Cup. Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tablest/toyota.html> (date of appeal: 24.02.2015).
852. Luis Enrigue [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-tournaments/players-coaches/people=77892/index.html> (date of appeal: 12.01.2016).
853. Macario Reyes for the Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation // The Introduction Page of the RSSSF [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tablesd/drgero.html> (date of appeal: 31.12.2015).
854. Marco Van Basten [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-tournaments/players-coaches/people=41373/index.html> (date of appeal: 27.01.2015).
855. Mario Zagallo [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.transfermarkt.com/-/profil/trainer/3351> (date of appeal: 20.05.2014).
856. Martin Tabeira for the Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation // The Copa Am̃rica Archive [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tabless/sachampfull.html> (date of appeal 10.05.2015).
857. Matthews bat Di Stefano sur le fil [Ressource électronique]. – Accès mode: <http://www.francefootball.fr/news/stanley-matthews-matthews-bat-di-stefano-sur-le-fil/422744> (date d'appel: 08.12.2014).
858. Matthews T. The Legends of Aston Villa / Matthews Tony. – Breedon Books Publishing Co. Ltd., 2007. – ISBN 1-8598-3580-5.
859. Men's Ranking [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-world-ranking/ranking-table/men/index.html> (date of appeal: 5.02.2015).
860. Miroslav Klose [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://miroslavklose.de/> (datum der Berufung: 11.03.2015).
861. Nederland voetbalelftal [Electronic resource]. – Regime toegang: <http://www.knvb.nl/> (datum van beroep: 16.01.2015).
862. NF-Board History. Organization. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nf-board.org/#!history/cy13> (date of appeal: 12.02.2015).
863. ÖFB, Nationalteam [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.oefb.at/news-pid619http://www.oefb.at/news-pid619> (datum der Berufung: 7.02.2016).

864. OFC. History. Organization [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oceaniafootball.com/ofc/AboutOFC/tabid/182/PageContent Type/HISTORY/language/en-US/Default.aspx> (date of appeal: 12.02.2015).
865. Official website of FC «Liverpool» [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.liverpoolfc.com/welcome-to-liverpool-fc> (date of appeal: 14.02.2016).
866. Petr Čech. [Elektronický zdroj]. – Přístup: <http://www.petr-cech.cz/> (datum ošetření: 02.04.2015).
867. Platini M. Fédération Française de Football [Electronique ressource]. – Mode accès: <http://www.fff.fr/equipes-de-france/tous-les-joueurs/fiche-joueur/737-michel-platini> (date de diffusion: 01.08.2015).
868. Pomykalski S. Krzemieniecki Klub Sportowy / S. Pomykalski // Miesięcznik Społeczny Życie Krzemienieckie, Liceum Krzemienieckie. – Wydział Powiatowy w Krzemieńcu : Zjednoczenie Organizacji Społecznych Powiatu Krzemienieckiego, drukarnia W. Cwika, 1932. – № 1. – S. 26–27.
869. Ranking Conmebol [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.conmebol.com/pages/Ranking.html> (vista de datos: 24.01.2015).
870. Real Madrid. History [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.realmadrid.com/en/about-real-madrid/history> (vista de datos: 20.01.2015).
871. Referees – Jorge Larrionda [Electronic resource]. – Access mode: <http://worldreferee.com/site/copy.php?linkType=referee&contextType=bio&linkID=23> (дата звернення: 25.10.2014).
872. Ronaldo Cristiano [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-tournaments/players-coaches/people=201200/index.html> (date of appeal: 27.02.2015).
873. Santos Futebol Clube [Recurso eletrônico]. – Modo de acesso: <http://www.santosfc.com.br/clube/> (data de acessar: 25.01.2015).
874. Schaal M. Soccer Statistics Foundation Champions League – All-Time Table (1991/92-2013/14, 23 seasons) [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/miscellaneous/ec1-cl-rank.html> (date of appeal: 12.12.2014).
875. Schön H., Fußball. Erinnerungen / Helmut Schön. – Berlin, Ullstein Verlag, 1978. – ISBN 3-550-07676-2.
876. Schweizerischer Fussballverband [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.football.ch/de/SFV.aspx> ((datum der Berufung: 15.01.2015).
877. Sepp Maier. Fussballdaten [Elektronische Ressource]. – Regime des Eingangs: <http://www.fussballdaten.de/spieler/maierjosef/1980/> (datum der Berufung: 15.11.2014).

878. SevillaFC [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.sevillafc.es/es> (vista de datos: 19.05.2016).
879. Simon I. League Football and the Men Who Made It / Inglis Simon. – Willow Books, 1988. – ISBN 0-0021-8242-4.
880. Skocek J. Das Spiel ist das Ernste. Ein Jahrhundert Fußball in Österreich / Johann Skocek. – Wien : Echomedia, 2004. – ISBN 3-901761-33-0.
881. Snylyk Z. Bio, Stats, and Results [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/sn/zenon-snylyk-1.html> (date of appeal: 16.08.14).
882. Soar P. Encyclopedia of British Football / Soar Phil, Tyler Martin. – Willow Books, 1983. – ISBN 0-0021-8049-9.
883. Sport Club Internacional [Recurso eletrônico]. – Modo de acesso: <http://www.internacional.com.br/> (data de acessar 26.01.2015).
884. Sport Lisboa Benfica [Recurso eletrônico]. – Modo de acesso: <http://www.slbenfica.pt/> (data de acessar: 7.02.2016).
885. Stevenson Jonathan. Remembering the genius of Garrincha [Electronic resource]. – Access mode: <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/7197754.stm> (date of appeal: 12.12.2013).
886. Stokkermans K. Copa Libertadores de América. Soccer Statistics Foundation. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/sacups/copalib.html> (date of appeal: 24.05.2015).
887. Stokkermans K. Copa Sudamericana. Soccer Statistics Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/sacups/sudamcup.html> (date of appeal: 24.12.2015).
888. Stokkermans K. Rec. Sport. Soccer Statistics Foundation. [Electronic resource]. – Access mode: http://uk.wikipedia.org/wiki/Рекорди_чемпіонатів_світу_з_футболу (date of appeal: 26.10.2014).
889. Stokkermans K. Soccer Statistics Foundation. European Cup Winners' Cup. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.rsssf.com/tablese/ec2.html> (date of appeal: 30.05.2015).
890. The Official Web Site of Hope Solo [Electronic resource]. – Access mode: <http://hopesolo.com/> (date of appeal: 11.01.2016).
891. The official website of the club «Arsenal» London [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.arsenal.com/home> (date of appeal: 8.02.2016).
892. The World's Best Referee 2015. RANKING 2015 [Electronic resource]. – Access mode: (date of appeal: <http://vk.com/pages?oid=-35233153&> (date of appeal: 15.02.2016).
893. Thierry Daniel Henry [Electronic resource]. – Access mode: http://www.national-football-teams.com/player/2420/Thierry_Henry.html (date of appeal: 11.03.2015).

894. Tryzub. Ukrainian American Sport Center [Electronic resource]. – Access mode: (date of appeal: <http://www.tryzub.org/press.php> (date of appeal: 16.04.2016).

895. UEFA Europa League [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.uefa.com/uefaeuropaleague/index.html>. (date of appeal: 23.05.2015).

896. UEFA Champions League. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.uefa.com/uefachampionsleague/index.html> (date of appeal: 25.11.2015).

897. UEFA Super Cup. – archive. History [Electronic resource]. – Access mode: <http://en.archive.uefa.com/competitions/supercup/index.html> (date of appeal: 23.05.2015).

898. UEFA Women's Championship en. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.freebase.com/m/06b_0k (date of appeal: 25.11.2015).

899. Universidad de Chile [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.udechile.cl/> (vista de datos: 24.01.2015).

900. Uruguay equipo nacional de fútbol. Federación de Fútbol de Uruguay [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: <http://www.auf.org.uy/Portal/HOME/> (vista de datos: 15.01.2015).

901. Vicente Del Bosque biography... [Electronic resource]. – Access mode: http://www.browsebiography.com/bio-vicente_del_bosque.html (date of appeal: 22.05.2015).

902. Vittorio Pozzo. Profile [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-tournaments/players-coaches/people=61560/index.html> (date of appeal: 19.05.2014).

903. Viva World Cup [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nf-board.org/#!/viva/cz1i> (date of appeal: 12.02.2015).

904. Women's Ranking [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/fifa-world-ranking/ranking-table/women/index.html> (date of appeal: 12.04.2016)

905. World Cup. History [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fifa.com/worldcup/> (date of appeal: 12.10.2015).

906. World Cups. History [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.worldcup-history.com/index.php?width=1600>. (date of appeal: 10.10.2015).

907. Zagallo, Mário [Electronic resource]. – Access mode: http://www.national-football-teams.com/player/17987/Mario_Zagallo.html (date of appeal: 20.05.2014).

908. Zoff D. The legend [Electronic resource]. – Access mode: http://www.solocalcio.com/gallery/azzurri/Zoff_uk.htm (date of appeal: 15.11.2014).

Про автора

Чорнобай Ігор Миколайович (*4 серпня 1957 р., м. Львів). Закінчив Львівський державний медичний інститут (1980), Львівський державний інститут фізичної культури (1990), аспірантуру ЛДІФК (1999). Працював лікарем епідеміологом, гігієністом; масажистом та лікарем у футбольному клубі; вчителем фізичної культури, методистом ЛОН–МІО, викладачем валеології, тренером дитячо-юнацьких, аматорських команд з футболу.

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри футболу ЛДУФК. Автор понад 70 наукових та науково-методичних праць. Співатор запатентованого винаходу.

Грав у чемпіонатах з футболу м. Львова, Львівської та Тернопільської областей. Тренер збірної команди студентів Львівщини, 5-те місце у 7-й Універсіаді України 2005 року. Тренер збірної ЛДУФК з футзалу. Призер чемпіонатів Львівщини («Ватра» Львів), Тернопільщини («Кремень» Кременець) з футболу серед ветеранів та чемпіон України (2010, «Збруч» Підволочиськ). Член виконкому федерації міні-футболу Львівщини, спостерігач – делегат матчів ФМФЛ.

Навчальне видання

Ігор ЧОРНОБАЙ

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ

Формат 60x84/16. Гарнітура Minion Pro. Папір офсетний.

Умовн. друк. арк. 41,6. Тираж 300. Зам №11.

Львівський державний університет фізичної культури

Редакційно-видавничий відділ

79000, м. Львів, вул. Костюшка, 11

тел. +38(032) 261-59-90

<http://www.ldufk.edu.ua/>

e-mail: redaktor@ldufk.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 3354 від 24.12 2008 р.

Друк ТзОВ НВФ «Українські технології»

Львів, Зелена, 251

Тел./факс (032) 244-20-08

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4732 від 12.06 2014 р.